

15 mono grafie

Instytutu
Archeologii
Uniwersytetu
Łódzkiego

Kinga Żyto

Dekoracja paciorkami w kulturze wielbarskiej

Studia nad kobiecym elementem stroju z uwzględnieniem
czynników „czas”, „przestrzeń” i „status właścicielki”

Łódź 2025

SERIA

Monografie Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, vol. xv

KOMITET REDAKCYJNY

Anna Marciniak-Kajzer, Lucyna Domańska

Aleksander Andrzejewski, Radosław Janiak

Marek Olędzki, Janusz Pietrzak, Piotr Strzyż

REDAKTOR NACZELNY

Anna Marciniak-Kajzer

SEKRETARZ REDAKCJI

Aleksander Andrzejewski

RECENZENT PRACY

Jan Schuster

PRACA REKOMENDOWANA DO DRUKU PRZEZ

Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I OKŁADKA

Joanna Apanowicz

WYDANE ZE WSPARCIEM

Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, Oddział w Łodzi

© COPYRIGHT BY

Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego

Kinga Żyto

Wszystkie prawa zastrzeżone

ADRES REDAKCJI

90-131 Łódź, ul. Narutowicza 65

ISBN

978-83-969429-7-5

Spis treści

Wstęp	7
Zagadnienia wstępne	7
Podziękowania	11
Stan badań	13
Stan badań nad pojedynczymi elementami składowymi kolii	13
Paciorki	13
Wisioriki	15
Klamerki esowate	17
Stan badań nad koliami	18
Kolie	23
Podział kolii	24
Układy kolii	26
Formy kompozycyjne kolii	29
Kompozycje asymetryczne	30
Kompozycje symetryczne	29
Sekwencje	30
Analiza chronologiczno-przestrzenna	33
Pojedyncze paciorki	33
Pojedyncze paciorki odkryte w grobach na poziomie szyi	33
Pojedyncze paciorki odkryte w grobach na poziomie klatki piersiowej	35
Podwójne paciorki	36
Podwójne paciorki odkryte w grobach na poziomie szyi	36
Podwójne paciorki odkryte w grobach na poziomie klatki piersiowej	38
Kolie układu „A”	38
Krótkie kolie układu „A”	38
Długie kolie układu „A”	40
Kolie układu „B”	41
Krótkie kolie układu „B”	41
Długie kolie układu „B”	45
Kolie układu „C”	47
Krótkie kolie układu „C”	47
Długie kolie układu „C”	50

Kolie układu „D”	56
Krótkie kolie układu „D”	56
Długie kolie układu „D”	57
Kolie układu „E”	58
Krótkie kolie układu „E”	58
Długie kolie układu „E”	60
Zestawy	60
Zestawy złożone z dwóch kolii	61
Zestawy złożone z trzech kolii	64
Kompozycje i sekwencje	67
Analiza form kompozycyjnych w koliach	67
Analiza występowania sekwencji w koliach	69
Kolie jako atrybut przynależności do danej grupy kulturowej	77
Występowanie kolii względem wieku i płci	81
Kolie a wiek pochowanych osób	81
<i>Infans I</i>	81
<i>Infans II</i>	82
<i>Iuvenis</i>	83
<i>Adultus</i>	84
<i>Maturus</i>	85
<i>Senilis</i>	87
Analiza stopnia bogactwa grobów wyposażonych w kolie	90
Kolie a płeć pochowanych osób	93
Inne dekoracje paciorkami	97
Aplikacje	97
Dekoracje talii	103
Dekoracje głowy	105
Kompozycje pionowe	106
Obszycia torebek lub saszetek	108
Bransoletki	109
Inne dekoracje	110
Paciorki jako dary grobowe	111
Zakończenie	113
Zusammenfassung	119
Bibliografia	127
Zestawienia	141
Katalog	153
Tablice	327
Mapy	407

Wstęp

Współczesny świat w dziedzinie „mody i urody” oferuje nam rozmaite możliwości. Dostępność do produktów jest tak duża, że sami stajemy się kreatorami własnego, indywidualnego stroju. Należy jednak pamiętać, że kreowanie wizerunku właściwie rozpoczęło się już u zarania dziejów człowieka. Upiększanie ciał biżuterią to czynność „stara jak świat”. Początkowo ozdobami stawały się proste, łatwo dostępne produkty naturalne, takie jak muszle, kości, nasiona, orzechy czy kwiaty. Z czasem, wraz z odkryciem szkła, brązu i żelaza, dziedzina „mody i urody” wzbogaciła się o kolejne błyskotki. Tak więc przyozdabiano szaty, dłonie, głowę oraz oczywiście szyję.

Zagadnienia wstępne

Prezentowana monografia jest podsumowaniem moich badań nad dekoracjami wykonanymi z paciorków w kulturze wielbarskiej, prowadzonych w ramach studiów doktoranckich na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Konieczność podjęcia tego zagadnienia wynikała z kilku przyczyn. Wśród najważniejszych należy wymienić znaczny przyrost materiału zabytkowego, a w szczególności pochodzącego z dobrze zadokumentowanych źródeł grobowych. Tylko w takich przypadkach możliwe stało się odtworzenie układów koliai i innych dekoracji wykonanych z paciorków. Należy również podkreślić, że dotychczasowe badania skupiały się wyłącznie na pojedynczych elementach składowych koliai, takich jak paciorki, wisiorki czy zawieszki. Natomiast nie poddano, jak dotąd, szczegółowej analizie całych zestawów tych zabytków. Opracowanie koliai jako jednostkowego elementu stało się również konieczne ze względu na potrzebę dokonania możliwej klasyfikacji tego rodzaju dekoracji, która podlegała silnym zmianom stylistycznym.

Podjęcie badań nad zestawami paciorków odkrytych na stanowiskach kultury wielbarskiej było podyktowane również innymi czynnikami. Jednym z nich był stosowany w tej kulturze bierutualny obrządek pogrzebowy (Wołęgiewicz 1981a, 151; Kokowski 2004, 227; 2007, 45). Pochówki inhumacyjne odkryte na jej cmentarzyskach dostarczyły wielu cennych informacji dotyczących stroju. Szczególnego znaczenia nabiera to w przypadku badań nad koliai i innymi dekoracjami wykonanymi z paciorków. Wyłącznie w tego rodzaju pochówkach zabytki wykonane przeważnie ze szkła lub bursztynu mogły przetrwać do naszych czasów. Należy podkreślić, że w tym samym czasie społeczności innych jednostek archeologicznych, sąsiadujące z kulturą wielbarską, konsekwentnie stosowały kremację ciał swoich pobratymców. W związku z tym w ogromnej części szklane czy też bursztynowe paciorki uległy stopieniu lub spaleni, co uniemożliwia podejmowanie szeroko zakrojonych studiów na temat składu i rozwoju koliai na tych obszarach.

Temat paciorków w okresie rzymskim był podejmowany w literaturze wielokrotnie¹. Badania nad tym zagadnieniem odnosiły się głównie do analizy typologicznej lub technologicznej paciorków. Bez względu na miejsce ich odkrycia w przestrzeni jamy grobowej, paciorki były interpretowane wyłącznie jako kolie. Rzadziej podejmowano próbę określenia tych zabytków w ramach ich innego zastosowania.

Znaczące ożywienie w badaniach nad wyglądem kolii oraz innych dekoracji wykonanych z użyciem paciorków przyniosły studia skandynawskich archeologów (por. Ethelberg *et alii* 2000; Lund Hansen 2010; 2011; 2018). Obserwacje przez nich poczynione stały się także inspiracją do przeprowadzenia podobnych działań zmierzających do poznania wyglądu dekoracji powstałych z paciorków w kulturze wielbarskiej.

Podjęte w tej pracy studia nad dekoracjami wykonanymi z paciorków w kulturze wielbarskiej dotyczą trzech zasadniczych problemów. Pierwszy z nich odnosi się do występowania wyróżnionych dekoracji w poszczególnych odcinkach chronologicznych. Dodatkowo ten obszar badań miał na celu sprawdzenie czy pasma paciorków mogą być wyznacznikiem chronologicznym. Uzupełnieniem tej części pracy są obserwacje poczynione w kontekście przestrzeni, służące uchwyceniu różnicy w rozwoju stylistyki układów paciorków w ujęciu lokalnym i ponadregionalnym. Ostatni z wiodących obszarów badań odnosi się do analizy korelacji występowania dekoracji wykonanych z paciorków z wiekiem, jak i płcią osób pochowanych na nekropolach kultury wielbarskiej. Zasadniczym celem tych studiów było sprawdzenie, w jakich grupach społecznych (wiekowych) najczęściej występowały interesujące mnie ozdoby.

Badania nad dekoracjami wykonanymi z paciorków w kulturze wielbarskiej przebiegały w kilku etapach. Pierwszym z nich było zebranie i skatalogowanie inwentarzy grobowych zawierających ten typ ozdoby. Należy przy tym wspomnieć, że już w starożytności dopuszczano się czynności ponownego otwierania jamy grobowej z przyczyn rytualnych czy też czysto rabunkowych (por. Tempelmann-Mączyńska 1992; Andrzejowski *et alii* 2002; Mączyńska 2011; Skóra 2017; 2018; Żychliński 2018; Schuster 2018a, 27–33). W analizie uwzględniono tylko te obiekty, które nie zostały naruszone lub naruszenia, których nie dotknęły poziomu występowania tego rodzaju ozdób. W trakcie dokumentowania tych obiektów szczególną uwagę zwróciłam na kilka elementów, o których muszę wspomnieć w tym miejscu. Największym walorem każdej ozdoby wykonanej z paciorków jest kolor oraz ornament każdego pojedynczego zabytku. Z tej przyczyny, aby stworzyć rekonstrukcję tych ozdób, a tym samym oddać ich szczególne walory estetyczne, zostały wykonane kolorowe zdjęcia cyfrowe. Następnie stworzono, na drodze szczegółowej analizy wykopaliskowej dokumentacji rysunkowej, pełne odwzorowania interesujących zabytków. Materiały, co do których dysponujemy dokładnymi informacjami, w jakim miejscu jamy grobowej oraz w jakim układzie zostały odkryte, stały się głównym filarem do stworzenia rekonstrukcji dla tych znalezisk, które nie zostały detalicznie zadokumentowane. W tym miejscu należy podkreślić, że materiały archiwalne dotyczące wykopalisk przeprowadzonych w pierwszej połowie XX w. bardzo często zawierają tylko jednostkowe oznaczenia obszaru, w którym paciorki zostały odkryte. Dlatego w tych przypadkach należało posłużyć się właśnie rekonstrukcją.

¹ Historia badań nad paciorkami w okresie rzymskim zaprezentowana jest w kolejnym rozdziale, tam też umieściłam literaturę do tego zagadnienia.

Materiał, który został poddany analizie, pochodzi z 48 cmentarzysk kultury wielbarskiej². Badania nad dekoracjami wykonanymi z paciorków przeprowadziłam na podstawie pochówków inhumacyjnych, w których układy interesujących mnie zabytków były zachowane w nienaruszonym stanie. W kilku przypadkach zostały uwzględnione inwentarze pochodzące z grobów o częściowo uszkodzonej strukturze. Uwaga ta odnosi się wyłącznie do obiektów, w których naruszony obszar nie obejmował poziomu występowania paciorków.

W ramach analizy materiału nie zostały uwzględnione pochówki ciałopalne ze względu na brak możliwości interpretacyjnych układów interesujących mnie zabytków. W dodatku kremacja zwłok spowodowała przepalenie lub stopienie paciorków. W związku z tymi trudnościami wskazanie wyraźnej funkcji dekoracyjnej w tych przypadkach było niemożliwe.

Chronologiczny zakres badań nad dekoracjami wykonanymi z paciorków obejmuje czas funkcjonowania kultury wielbarskiej, począwszy od momentu wykrywania się tej jednostki w starszym okresie rzymskim na obszarach nad dolną Wisłą aż po jej schyłek, który został określony na podstawie materiałów datowanych na wczesną fazę okresu wędrówek ludów. W następstwie ramy czasowe niniejszej pracy obejmują okres od przełomu er do połowy IV w.

Zasięg terytorialny obejmuje obszar osadnictwa kultury wielbarskiej, zajmującej w różnych przedziałach czasowych ziemie środkowego i południowego Pomorza, północnej Wielkopolski, prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia³.

W niniejszej pracy rozważania na temat dekoracji z wykorzystaniem paciorków w kulturze wielbarskiej rozpocząłam od zaprezentowania dotychczasowego stanu badań. W związku z tym, że w większości przypadków odkrywane koncentracje paciorków w grobach tej jednostki były charakteryzowane jako kolie, przedstawiona literatura przedmiotu odnosi się w głównej mierze do tego typu ozdób. W szczególności zostały zaprezentowane prace o charakterze typologicznym tych zabytków, które wchodziły głównie w skład kolii. Zapewne przedstawione pozycje bibliograficzne nie wyczerpują zagadnienia związanego z koliami i innymi dekoracjami wykonanymi z paciorków. Jednakże nie było możliwe opisanie wszystkich prac klasyfikacyjnych stworzonych na podstawie materiału pochodzącego z środkowoeuropejskiego *Barbaricum*. Chciałam przedstawić przede wszystkim te prace, które wiążą się z materiałem pochodzącym z obszaru funkcjonowania kultury wielbarskiej.

Bardzo ważnym zadaniem było dokładne określenie terminologii odnoszącej się do dekoracji wykonanych z paciorków. Jest to istotne, ponieważ nie w każdym przypadku odkrycia tych zabytków i ich koncentracje wskazują na obecność kolii w grobie. W tym kontekście zostały omówione kwestie lokalizowania tych ozdób w przestrzeni jam grobowych oraz przedstawione wiodące układy kolii, jakie wystąpiły w materiale archeologicznym. Następnie odniosłam się do chronologii tego rodzaju ozdób. Zabieg ten miał

² W pracy nie uwzględniono inwentarzy pochodzących z cmentarzysk grupy masłomeckiej. Materiały z tej odrębnej jednostki archeologicznej zostały wykorzystane wyłącznie w zakresie porównawczym występowania podobnych układów kolii.

³ Teren funkcjonowania kultury wielbarskiej został wyznaczony i podzielony na sześć stref zasiedlenia przez R. Wołągiewicza (1981a; 1981b). Podział ten w niniejszej pracy został konsekwentnie wykorzystany w uwagach dotyczących występowania układów paciorków w perspektywie terytorialnej. W pracy tej nie odniosłam się do materiałów z Polesia, zachodniej części Wołynia, Podola i Lubelszczyzny.

na celu uchwycenie występowania danych układów pasm paciorków w poszczególnych stadiach chronologicznych. Pozostając w tematyce datowania tej grupy zabytków, nawiązałam do kwestii odkryć kolii na obszarze zasiedlenia kultury wielbarskiej.

W dalszej kolejności zostały poczynione uwagi odnoszące się do określenia oraz wyznaczenia kompozycji i sekwencji występowania paciorków w grobach. Ważnym obszarem badań związanym ze stylistyką wyglądu kolii była kwestia rozpatrywania tych ozdób jako integralnej części stroju, która mogła stanowić atrybut przynależności do danej grupy kulturowej. W perspektywie analizy całego zebranego materiału przedstawiłam wyniki obserwacji dotyczące związków występowania w grobach kolii z wiekiem i płcią pochowanych w nich osób. Ten obszar badań został oparty na analizach antropologicznych. Dodatkowo zawarłam spostrzeżenia dotyczące współwystępowania pasm paciorków z poszczególnymi kategoriami zabytków, głównie związanych ze strojem.

Ostatni z rozdziałów tej pracy prezentuje wyniki analizy innych niż kolie dekoracji wykonanych z paciorków. Obserwacje na ten temat rozpoczęłam od opisanego tzw. aplikacji, czyli motywów zdobniczych wykonanych za pomocą paciorków, a umieszczonych (przyszytych) na określonej części stroju lub tkaniny, którą pokryto ciało. Następnie odniosłam się do paciorków występujących na poziomie talii osób zmarłych. Wśród analizowanego materiału zostały wyróżnione także paciorki łączone z dekoracją głowy. Dalej przedstawiłam inne kompozycje paciorków oraz dekoracyjne obszycia szaszetek lub torebek.

Cała praca została przygotowana w oparciu o katalog znalezisk, w którym znajduje się obszerny opis każdego pasma paciorków, pochodzących z ponad 500 inwentarzy grobowych. Opisy paciorków zostały uporządkowane według surowców, z jakich zostały wykonane (szklane, bursztynowe, gliniane, kamienne, z kryształu górskiego, kościane i brązowe), zgodnie z zachowaną sekwencją typologiczną. W opisie każdej dekoracji wykonanej z paciorków znalazła się informacja o położeniu zabytków w jamie grobowej.

W zasadniczej części ilustracyjnej znajduje się 78 tablic, na których zaprezentowałam poszczególne kategorie dekoracji paciorkami. Większość przedstawionych układów powstało na podstawie autorskich zdjęć. W nielicznych przypadkach wykorzystano fotografie lub rysunki zamieszczone w publikacjach⁴. Starałam się przedstawić zabytki w jak najlepszej jakości graficznej, tak aby oddać ich barwę, ornament oraz kształt. W przypadkach, w których paciorki (lub inne dodatkowe elementy) uległy rozpadowi w trakcie eksploracji lub zaginęły w późniejszym czasie, zastąpiłam je szarymi modelami. Znaczna część materiału została przedstawiona w rzeczywistej skali. W sporadycznych przypadkach zabytki musiały być pomniejszone. Przy każdej pozycji znajduje się dokładna informacja odnosząca się do przynależności zabytków do danej formy dekoracyjnej oraz podająca, czy przedstawiony wygląd jest rekonstrukcją czy układem pierwotnym, odwzorowanym na podstawie dokumentacji.

⁴ Niestety niemożliwością było dotarcie do wszystkich zespołów grobowych. W wielu jednostkach muzealnych interesujące mnie kategorie zabytków często znajdowały się na stałych wystawach. Ponadto w kilku przypadkach podczas przeprowadzania przeze mnie kwerendy zabytki były wypożyczone innym jednostkom muzealnym. W przypadku większości materiałów dotychczas niepublikowanych nie uzyskałam zgody na wykorzystanie informacji o nich w tym opracowaniu.

Podziękowania

Na całokształt pracy ogromny wpływ miało autopsyjne zapoznanie się z materiałem pochodzącym z cmentarzysk kultury wielbarskiej. Przeprowadzona w tym celu kwerenda pozwoliła mi na zapoznanie się z dokumentacją wykopaliskową, jak również na wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej paciorków, jak i innych zabytków tworzących często rozbudowane układy kolii. W tym miejscu chciałabym serdecznie podziękować osobom, które okazały mi swą pomoc w trakcie powstawania tej pracy. Wyrazy wdzięczności kieruję do prof. dr. hab. Jana Schustera za wieloletnią opiekę promotorską, cenne sugestie oraz życzliwość. Dziękuję recenzentom: prof. dr hab. Magdalenie Mączyńskiej oraz prof. dr. hab. Henrykowi Machajewskiemu, za wszelkie merytoryczne uwagi.

Za okazaną pomoc oraz serdeczność podczas przeprowadzanej kwerendy dziękuję mgr Małgorzacie Tuszyńskiej (Muzeum Archeologiczne w Gdańsku), dr Małgorzacie Kurzyńskiej (Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu), mgr Alicji Gałęzowskiej (Muzeum Archeologiczne w Poznaniu), mgr Kornelii Piaseckiej (Muzeum Podlaskie w Białymstoku), dr. Andrzejowi Kasprzakowi (Muzeum Okręgowe w Koszalinie), dr. Marcinowi Woźniakowi (Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie); dr. Bartłomiejowi Rogalskiemu (Muzeum Narodowe w Szczecinie).

Serdeczne podziękowania kieruję również do Pani dr Marii Kasprzyckiej, dyrektor Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu, za możliwość skorzystania z pokoju gościnnego oraz mgr. Grzegorzowi Stasiłowiczowi za pomoc przy poszukiwaniach interesujących mnie zabytków pochodzących ze zbiorów tego Muzeum.

Wyrazy wdzięczności winna jestem również Pani Marioli Pruskiej, dyrektor Muzeum w Lęborku, za całą okazałą pomoc podczas przeprowadzania kwerendy w tej jednostce, jak i mgr Agnieszce Krzysiak i mgr Agnieszce Haftce za udostępnienie zabytków oraz innych informacji dotyczących cmentarzyska w Czarnówku.

Dziękuję także dr Magdalenie Natuniewicz-Sekule za udostępnienie (wówczas) niepublikowanych materiałów pochodzących z cmentarzyska w Weklicach.

Za poświęcony czas i możliwość zapoznania się z materiałami pochodzącymi z cmentarzyska w Babim Dole–Borczu chciałabym podziękować prof. dr hab. Magdalenie Mączyńskiej, zaś prof. dr. hab. Tadeuszowi Grabarczykowi za udostępnienie materiałów pochodzących z nekropolii w Odrach.

Osobne podziękowania kieruję również w stronę pracowników Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Pana Zbigniewa Misiuka i Pani Hanny Zaborowskiej, za możliwość zapoznania się z materiałami pochodzącymi z wykopalisk inwestycyjnych, znajdującymi się w Archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Wyrazy wdzięczności składam również Römisch-Germanischen Kommission za możliwość skorzystania z jej zasobów bibliotecznych.

Ogromne wyrazy wdzięczności kieruję do Pana mgr. Aleksandra Andrzejewskiego za wszelką okazaną pomoc oraz dobre słowo. Za pomoc w przygotowaniu pracy pod względem redakcyjnym kieruję swoje podziękowania Pani dr Joannie Apanowicz oraz Pani dr Jolancie Dybale.

Stan badań

Historię badań nad dekoracjami stroju w kulturze wielbarskiej należy podzielić na dwa oddzielne etapy. Pierwszy z nich odnosi się do poglądów na temat paciorków jako jednej grupy zabytków. Prace te były skoncentrowane na zagadnieniach związanych z techniką tworzenia paciorków, określeniem ich kształtu, kolorystyki i ornamentów. Drugi etap nawiązuje do analizy paciorków w kontekście całych zestawów umownie nazwanych koliami. Wszystkie niżej scharakteryzowane prace odnoszą się do zabytków chronologicznie związanych z okresem rzymskim. Mając na uwadze to, że kolie należą do ozdób złożonych z wielu elementów, takich jak: paciorki, wisiorki, pierścienie, klamerki esowate, opis stanu badań został poszerzony o publikacje odnoszące się do wspomnianych artefaktów. Z uwagi jednak na bardzo liczne występowanie tych przedmiotów na terenie całej Europy w różnych odmianach, niewykonalne stałoby się zaprezentowanie wszystkich prac poświęconych tej tematyce. Dlatego też scharakteryzowano publikacje, w których analiza została oparta o materiał pochodzący z cmentarzysk kultury wielbarskiej oraz prace stanowiące monograficzne opracowania pojedynczych elementów wchodzących w skład kolii.

Stan badań nad pojedynczymi elementami składowymi kolii

Paciorki

Tradycja opracowań typologicznych pojedynczych elementów tworzących kolie ma swój początek już w XIX w. Otóż w tym czasie O. Tischler w swej pracy pt. *Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt* (1879), podzielił paciorki bursztynowe na różne typy: cylindryczne, dwustożkowate, bębenkowate, poliedryczne, czworokątne i ósemkowate. Spośród paciorków szklanych wyróżnił paciorki jednobarwne, wielobarwne oraz ze złotą wkładką.

Materiał z Pomorza został opracowany przez E. Blumego w pracy *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit* wydanej w dwóch tomach (1912; 1915). Autor wyróżnił 23 typy paciorków szklanych i 14 typów bursztynowych. Należy jednak podkreślić, że głównymi kryteriami, którymi kierował się ten badacz, były kształt i barwa paciorków, w mniejszym stopniu zwracał uwagę na inne cechy, takie jak chociażby zdobienie zabytku.

Dopełnieniem opracowań materiału pochodzącego z Pomorza są prace E. Jungklausa¹, H.J. Eggersa² i W. Łęgi³.

Dla południowych części naszego kraju powstał katalog znalezisk autorstwa J. Wielowiejskiego pt. *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolateńskiego i rzymskiego* (1960). Autor w tej pracy wymienia 63 stanowiska, z których pochodzą paciorki.

Również w pracy J. Żaka *Studia nad kontaktami handlowymi społeczeństw zachodnio-bałtyjskich ze skandynawskimi od VI do VIII w. n.e.* (1962), poświęconej kontaktom Słowiańszczyzny ze Skandynawią, została poruszona kwestia paciorków z okresu rzymskiego i wczesnej fazy wędrówek ludów.

W 1972 r. ukazała się praca M. Mączyńskiej pt. *Uwagi o chronologii i rozprzestrzenieniu paciorków w okresie rzymskim i wczesnej fazie okresu wędrówek ludów w Polsce*. Głównym tematem tego opracowania jest zagadnienie chronologii poszczególnych typów paciorków pochodzących z obszaru ziem polskich, datowanych na okres późnolateński, rzymski i wczesną fazę okresu wędrówek ludów. Dodatkowo autorka podjęła badania nad różnicami w rozprzestrzenieniu i rozpowszechnieniu paciorków w obrębie kultur archeologicznych występujących na naszym terenie. Cztery lata później, w 1977 r., ukazał się skrót całości tej pracy pt. *Paciorki z okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na obszarze środkowoeuropejskiego Barbaricum*.

Jedną z najistotniejszych prac, która została poświęcona samym paciorkom, jest monografia M. Tempelmann-Mączyńskiej wydana w 1985 r. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Autorka zebrała w katalogu wszystkie znane jej stanowiska z terenu środkowoeuropejskiego *Barbaricum*, na których znaleziono paciorki. W tej pracy nie zostały uwzględnione jedynie znaleziska z terytorium Skandynawii i Niderlandów. Zbiór paciorków wykonanych ze szkła został podzielony na 29 grup, natomiast wśród paciorków bursztynowych autorka wyróżniła 15 grup. Ponadto opracowanie zawiera analizę paciorków wykonanych z gliny, kamienia, kryształu górskiego, kości i metalu.

W 1985 r. ukazała się praca T. Stawiarskiej pt. *Paciorki szklane z obszaru Polski północnej w okresie wpływów rzymskich*. Rozprawa ta ma głównie charakter technologiczny. Do analizy materiału pochodzącego z ponad 40 stanowisk autorka wykorzystwała fotografię mikroskopową, szlify petrograficzne oraz badania fizykochemiczne. W konsekwencji wydzieliła osiem technik formowania paciorków oraz dziewięć cech morfologicznych. Należy podkreślić, że T. Stawiarska nie dążyła do stworzenia rozbudowanej systematyki formalnej.

Uzupełnieniem wyników badań T. Stawiarskiej było opublikowanie w 1987 r. osobnego katalogu pt. *Katalog paciorków szklanych z obszaru Polski północnej w okresie wpływów rzymskich*.

W tym miejscu należy również wspomnieć o dwóch pracach A. Kokowskiego (1995; 1997b) dotyczących materiałów z grupy masłomęckiej. W opracowaniach tych autor sporą część

1 *Römische Funde in Pommern*, 1924.

2 *Das römische Einfuhrgut in Pommern*, 1940.

3 *Handel między państwem rzymskim a Pomorzem nadwiślańskim od I w. p.n.e. do VI w. n.e.*, 1958.

analizy poświęcił m.in. paciorkom. Wśród tych zabytków badacz wyróżnił jedenaście wzorów, z których cztery w pewnym stopniu pokrywają się z formami opracowanymi przez M. Tempelmann-Mączyńską.

Tematyka paciorków z okresu rzymskiego została podjęta w wielu innych pracach obejmujących materiał pochodzący z terenu *Barbaricum*. Już w 1930 r. H. Preidel sumarycznie zestawiał paciorki z terenu Czech w publikacji *Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger*. W pracy tej autor dość ogólnie scharakteryzował paciorki wykonane ze szkła, gliny oraz bursztynu.

W 1942 r. D. Selling dokonała analizy paciorków ornamentowanych, wyróżniając na podstawie znalezisk ze stanowisk środkowoeuropejskiego *Barbaricum* dwa główne typy paciorków mozaikowych, twarzowych. Głównym kryterium tej systematyzacji był układ zdobnictwa podstawy paciorka. W następstwie autorka do typu pierwszego zaklasyfikowała paciorki z gładkim tłem, na którym widniały wizerunki twarzy, natomiast do typu drugiego zaliczyła paciorki z bazą udekorowaną ornamentem szachownicy, na której znajdowały się motywy twarzy.

Z kolei J. Brandt na podstawie materiałów z cmentarzyska w Preetz, Kr. Plön, w swej monografii *Das Urnengräberfeld von Preetz in Holstein* (1960) wyróżniła kilkanaście typów szklanych paciorków oraz przeprowadziła analizę ich występowania w kolejnych fazach cmentarzyska.

Materiały z północnych wybrzeży Morza Czarnego zostały opracowane i kilkakrotnie opublikowane. Klasyfikację paciorków z tego obszaru zawdzięczamy rosyjskiej badaczce E.M. Alekseevej. Wśród jej publikacji na uwagę zasługuje opracowanie zabytków z cmentarzyska Nowo-Otradnoje na Kerczu *Klassifikacija bus nekropol'ja u derevni Nowo-Otradnoe* (1970a). Na podstawie tych znalezisk powstała klasyfikacja paciorków zawarta w pracy *Klassifikacija antičnych bus* (1970b).

Paciorkom szklanym okresu rzymskiego z ziem duńskich poświęcona jest praca pt. *Glasperler i danske fund fra romersk jernalder* autorstwa I.E. Olldag (1994). Analizując liczny materiał, badaczka dokonała klasyfikacji paciorków, odnosząc się do ich kształtu, barwy i stopnia dekoracji. Na tej podstawie wydzieliła trzy główne grupy paciorków wraz z ich podtypami.

Klasyfikację paciorków i wisiorków pochodzących z kultury czerniachowskiej opublikowała w 2008 r. O.V. Gopkalo. Autorka w pierwszej kolejności podzieliła paciorki i wisiorki według materiału, z którego zostały wykonane. W związku z tym wyróżniła zabytki ze szkła i fajansu, metalu, kopalnych żywic oraz kamieni szlachetnych. Do ostatniej z zaproponowanych przez nią grup zaliczone zostały zabytki wykonane z innych materiałów, np. koralu czy kości. Następnie w obrębie tego podziału, na podstawie takich cech, jak kształt, kolor, przezroczystość, technika zdobienia i technika wykonania danej ozdoby, zostały wyróżnione odmiany.

Wisiorki

Kolie tworzone były nie tylko z samych paciorków, w ich skład bardzo często wchodziły inne typy zabytków. Najczęściej były to wisiorki. Już w tym miejscu należy podkreślić, że M. Tempelmann-Mączyńska zwróciła uwagę na brak szczegółowych informacji o tym, jakie miejsce zajmowały wisiorki w układzie kolii (Tempelmann-Mączyńska 1985b, 56; 1989, 68).

Na przestrzeni czasu wisiorki, podobnie jak paciorki, doczekały się szczegółowych opracowań. Pierwszą próbę klasyfikacji wisiorków podjął E. Blume. Na podstawie specyficznych cech budowy wyróżnił sześć ich typów: pierścieniowate, kapsułkowate, kuliste, gruszkowate, taśmowate oraz wiaderkowate (Blume 1912, 90–99).

Podział E. Blumego został w 1956 r. poszerzony przez A. von Müllera. W pracy *Die birnen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit* autor zaproponował dokładniejszy podział wisiorków kulistych i gruszkowatych na: wisiorki kuliste, kuliste z pierścieniem pod kopułą, odwrotnie gruszkowate o łagodnie profilowanych ściankach, odwrotnie gruszkowate dwustożkowate, odwrotnie gruszkowate z ostro profilowanymi ściankami oraz formy monstrualne.

Pozycje E. Blumego i A. von Müllera zostały powtórzone w pracy J. Kmiecińskiego *Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim* (1962) i w publikacji T. Grabarczyka *Metalowe rzemiosło artystyczne na Pomorzu w okresie rzymskim* (1983).

Temat wisiorków kulistych został również podjęty przez A. Kokowskiego przy okazji opracowania zabytków z ciałopalnego grobu w miejscowości Orońsko w woj. mazowieckim. Na podstawie dostępnej wówczas bazy materiałowej A. Kokowski rozbudował funkcjonujący podział A. von Müllera o kolejne dwa podtypy. Wyróżnił wisiorki z kulistym korpusem bez zwieńczenia dołu zabytku oraz wisiorki wykonane z półkul połączonych horyzontalnie szeroką krezą (Kokowski 1991, 115–133).

Wisiorki kuliste zostały omówione także przez J. Schustera, który na podstawie materiałów pochodzących z bogato wyposażonych pochówków z Lubieszewa wyróżnił cztery warianty tych ozdób (Schuster 2010, 128–134). Podstawą tej klasyfikacji była budowa korpusu wisiorka.

Wisiorki kapsułkowate opracował w 1939 r. O. Kleemann. Sporządzony przez niego w pracy *Zwei ostgermanische Kapselanhänger aus Glogau und die Verbreitung der Kapselanhänger* katalog tych ozdób zapewne stał się inspiracją dla B. Beckmanna, który to w 1973 r. opublikował artykuł *Zu den kaiserzeitlichen Kapselanhängern in der Germania Libera*. Autor na podstawie cech morfologicznych wisiorków kapsułkowatych wydzielił cztery charakterystyczne grupy. Grupa I i II obejmuje formy okrągłe, różniące się między sobą kształtem ścianek. Grupa III zawiera wisiorki „torebkowate”, a ostatni zbiór tworzą zabytki, które można otwierać.

Wisiory opasane są kolejnymi ozdobami, które w okresie rzymskim stanowiły część kolii. Szczegółowym opracowaniem tej kategorii zabytków zajęła się K. Stanek w artykule *Wisiory opasane odmiany wschodniej w środkowoeuropejskim Barbaricum* (1999). Autorka dokonała szczegółowej klasyfikacji, dzieląc wisiory na podstawie form zaczepu na cztery podtypy i wyróżniając dodatkowe warianty ze względu na ukształtowanie torebki lub szyjki. Należy podkreślić, że wisiory opasające szklane kulki zostały również włączone do wspomnianego już opracowania M. Tempelmann-Maczyńskiej (1985a, 63–64).

Kolejna praca dotycząca wisiorków o formie wiaderkowatej to pozycja autorstwa Piotra Kaczanowskiego. Została ona oparta na materiale pochodzącym z przeworskiego cmentarzyska w Drochlinie, pow. Częstochowa (Kaczanowski 1987, 66–74). Autor wydzielił trzy zasadnicze formy wisiorków wiaderkowatych na podstawie ich wielkości i proporcji.

Klasyfikacji wisiorków wiaderkowatych dokonała również I. Beilke-Voigt (1998). Przeprowadzony przez nią podział zabytków został stworzony na podstawie kształtu danej ozdoby. W następstwie autorka wyróżniła 14 ich typów.

Wśród pojawiających się elementów kolii są także wisiorki toporowate. Pierwszy katalog tych ozdób sporządził W. Schulz w 1933 r. przy okazji publikacji materiałów pochodzących z bogato wyposażonych pochówków z Haßleben. Próbę wykonania kompletnego zestawienia wisiorków w kształcie topora, wraz z analizą ich rozprzestrzenienia, podjął A. Kokowski (1998) w związku z odkryciem trzech metalowych wisiorków na stanowisku w Gródku nad Bugiem. W następstwie autor na podstawie zebranego zbioru proponował podział wisiorków toporowatych na sześć typów.

Klamerki esowate

Dotychczasowe rozważania badaczy zajmujących się analizą elementów stroju w okresie rzymskim jasno wskazują na niepodważalny związek klamerki esowatej z pasmami paciorków (Kmieciński 1962, 126; Mączyńska 1981, 239; Grabarczyk 1983, 23; Tempelmann-Mączyńska 1988, 205; Sajkowska 1981, 256, 258; Kokowski 1999, 19; 2007, 65–66; Schuster 2014a, 79). Uwaga ta dotyczy tych zespołów grobowych, w których układ zabytków był nienaruszony, ponadto zarówno klamerki, jak i paciorki zostały zarejestrowane w niewielkiej odległości od siebie. W kontekście omawianego tematu należy pamiętać, że ta grupa zabytków mogła również pełnić inną funkcję, na co zwrócił uwagę J. Andrzejowski, analizując materiał kultury przeworskiej (Andrzejowski 2001, 70–71). Różne formy klamerki stały się tematem wielu opracowań. Jako pierwszy tą kategorią zabytków zajął się E. Blume w 1912 r. Na podstawie cech morfologicznych wydzielił cztery typy tego rodzaju ozdób (Blume 1912, 89–90). Uwagi E. Blumego zostały powtórzone w 1957 r. przez A. von Müllera, jednakże dla materiału pochodzącego z terenów Brandenburgii i Meklemburgii (von Müller 1957, 30–31). W następstwie badacz na podstawie ukształtowania końców klamerki dokonał ich podziału na cztery zasadnicze typy: klamerki z końcami spiralnie zwiniętymi, zdobionymi filigranem, profilowane oraz z zakończeniem stożkowatym.

Z terenu dzisiejszej Polski klamerki esowate zostały opracowane przez J. Kmiecińskiego w ramach rozważań nad zagadnieniem tzw. kultury „gocko-gepidzkiej”. Autor nawiązał do wcześniejszych ustaleń A. von Müllera, uzupełniając jedynie informacje dotyczące zasięgu i chronologii poszczególnych typów (Kmieciński 1962, 126–133).

Kolejne spostrzeżenia co do różnych form klamerki esowatej zostały zawarte w pracy T. Grabarczyka (1983, 23–24). Podobnie jak J. Kmieciński, zaakceptował on dotychczasowy podział omawianych ozdób, z tą różnicą, że wyróżnił spośród zabytków zdobionych na końcach filigranem dwie dodatkowe ich odmiany. Uwagi co do wydzielenia wśród klamerki esowatej z końcami zakończonymi filigranem według A. von Müllera zamieścił także A. Kokowski przy okazji analizy materiałów grupy masłomeckiej. Na tej podstawie autor dodatkowo wyróżnił trzy wzory omawianej ozdoby (Kokowski 1995, 17; 1997b, 660).

Najnowsze ustalenia dotyczące klamerki esowatej poczynione zostały przez K. Patalana (2022). Podstawą obszernej analizy typologicznej, chronologicznej, chorologicznej i technologicznej były materiały z Europy Środkowej, od młodszego okresu przedrzymskiego do okresu merowińskiego. W tej pracy autor uporządkował dotychczasowe

ustalenia odnoszące się m.in. do formy tych zabytków, ich chronologii, budowy czy też funkcji użytkowej. Podkreślił, że jedno z największych skupisk występowania esowatych klamerki znajduje się właśnie na terenach kultury wielbarskiej.

Stan badań nad koliai

Problematyka kolii podejmowana była w wielu publikacjach związanych z rekonstrukcją stroju kultury wielbarskiej. W tym miejscu należy wymienić wieloletnie studia M. Mączyńskiej, która poświęciła liczne prace tematyce stroju kobiecego, nie tylko na podstawie analizy materiałów pochodzących ze stanowisk kultury wielbarskiej, ale również z obszaru całego środkowoeuropejskiego *Barbaricum*. Pierwszy z artykułów, pt. *Przemiany stroju kobiecego w kulturach wielbarskiej i czerniachowskiej*, został opublikowany w pracy będącej wynikiem sesji naukowej pt. Problemy kultury wielbarskiej (1981). Autorka dokonała w nim analizy występowania układu zabytków wchodzących w skład stroju w odniesieniu do obydwu kultur. Dla kultury wielbarskiej poddała obserwacjom 347 inwentarzy grobowych (w tym 201 pochówków ciała palnych i 146 inhumacyjnych). W efekcie dowiadujemy się, że kolie pochodzące z fazy lubowidzkiej charakteryzowały się połączeniem paciorków z wisiorkami metalowymi i esowatymi klamerkami. Natomiast analiza materiału datowanego na fazę cecelską wykazała, że pasma paciorków częściej współwystępowały z wisiorkami niż z esowatymi klamerkami.

Podobne wnioski można znaleźć w artykule M. Sajkowskiej pt. *Próba rekonstrukcji stroju kobiecego w kulturze wielbarskiej we wczesnym okresie wpływów rzymskich*, znajdującym się w tej samej książce. Autorka uznała kolie za typowy element dekoracyjny. Zwróciła uwagę, że dla fazy B1 charakterystyczne były kolie złożone wyłącznie z samych paciorków, dodatkowo współwystępowały z zapinkami. W fazie B2 w skład omawianej ozdoby, oprócz paciorków, wchodziły pojedyncze wisiorki oraz esowate klamerki, które spinały kolie. Dalsza analiza materiału datowanego na fazę B2/C1 przeprowadzona przez M. Sajkowską wykazała występowanie w materiale kultury wielbarskiej pojedynczych oraz podwójnych pasm paciorków, które często były uzupełniane wisiorkami oraz esowatymi klamerkami.

Strój kobiecy kultury wielbarskiej i jego powiązania z sąsiednimi obszarami jest kolejną pozycją pióra M. Mączyńskiej, opublikowaną w 1988 r. Podstawą tych badań była analiza zespołów grobowych pochodzących z cmentarzysk kultury wielbarskiej. W pracy tej został przedstawiony obraz przemian stroju kobiecego w fazie lubowidzkiej i cecelskiej, dostarczający kolejnych obserwacji dotyczących m.in. kolii. Autorka zaobserwowała, że dla fazy B1 charakterystyczne były krótkie kolie z paciorków, natomiast od fazy B2 następowało ich stopniowe wydłużanie. W tym okresie kolie pojawiają się w grobach o skromniejszym wyposażeniu, jak i znane są przypadki, w których zestawy paciorków zostały złożone w charakterze depozytów. Warto w tym miejscu podkreślić, że według ustaleń M. Mączyńskiej w pochówkach z fazy cecelskiej kolia znajdowała się niemal w każdym grobie kobiecym.

Następnie w 1985 r. M. Mączyńska opublikowała monografię pt. *Części stroju kobiecego w okresie rzymskim na obszarze środkowo- i wschodnioeuropejskiego Barbaricum*, zaś cztery lata później ukazała się jej pełna, niemieckojęzyczna wersja *Das Frauentracht-zubehör des mittel- und osteuropäischen Barbaricums in der römischen Kaiserzeit* (1989).

W tych dwóch pracach autorka przedstawiła syntetyczne ujęcie stroju kobiecego w Europie Środkowej, w tym tego pochodzącego z kultury wielbarskiej.

Uwagi dotyczące kompozycji kolii oraz innych form dekoracji stroju z zastosowaniem paciorków zostały zawarte w monumentalnej pracy M. Mączyńskiej (Tempelmann-Mączyńska 1985a) pt. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Monografia przedstawia podział typologiczny paciorków odkrytych w środkowoeuropejskim *Barbaricum*. Ponadto zawiera rozdział poświęcony ich funkcji. Autorka dokonała podziału kolii oraz wskazała inne zastosowanie omawianych zabytków. M. Mączyńska wyróżniła wśród kolii trzy grupy. Do pierwszej z nich przyporządkowała kolie złożone z paciorków jednego typu. Oznacza to, że pasma te były tworzone z jednobarwnych zabytków. Kolie grupy drugiej wykonywano z różnorodnych typologicznie i surowcowo paciorków. Natomiast ostatnia grupa zawiera w swoim składzie oprócz paciorków wisiorki wiaderkowate, kapsułkowate, toporkowate, wisiory opasane oraz lunule.

W dalszych rozważaniach autorka podkreśliła, że nie ma dwóch identycznych kolii, ale kompozycje paciorków odkrytych w materiale kultury wielbarskiej obrazują pewne podobieństwa w składzie omawianej ozdoby. Spostrzeżenia te odnoszą się głównie do materiału odkrytego na stanowiskach w Lubowidzu, pow. Lębork, Odrach, pow. Chojnice, Węsiorach, pow. Kartusy, Gronowie, pow. Drawsko Pomorskie i Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk. Pierwsze obserwacje dotyczyły samych wymiarów kolii. W fazie B1 i w początkowej fazie B2 wyróżniają się krótkie pasma paciorków. Z czasem kolie przekształcały się w długie naszyjniki. W efekcie stały się jedną z bardziej charakterystycznych ozdób późnego okresu rzymskiego i okresu wędrówek ludów.

Autorka wśród paciorków odkrytych na wielbarskich stanowiskach wyróżniła trzy chronologiczne ich zgrupowania (Tempelmann-Mączyńska 1985a, tabl. 11). Do pierwszego z nich zaklasyfikowała szklane paciorki typów 194–393 datowanych na fazę B2, B2/C1, podkreślając, że niektóre z nich, jak typy 290, 223–393, funkcjonowały znacznie dłużej. Drugą grupę charakteryzują szklane paciorki typu 223–240. Zabytki te były, jak wskazuje badaczka, dość popularne oraz mają szerokie ramy chronologiczne. Ostatnie zgrupowanie zawiera szklane paciorki typu 30–115, występujące w grobach z fazy cecelskiej.

Następnie autorka dokonała analizy porównawczej paciorków odkrytych na wielbarskich stanowiskach z materiałem pochodzącym z kręgu nadłabskiego. Wyniki tej analizy pozwoliły jej wyodrębnić dwie różne tendencje w użytkowaniu paciorków w obu kręgach kulturowych.

W kulturze wielbarskiej, w początkowych jej fazach, dominowały paciorki wykonane z matowego szkła. Z czasem jednak coraz większą popularność zyskiwały paciorki przezroczyste. Natomiast w kręgu nadłabskim sytuacja przedstawiała się inaczej. Już w początkowych fazach okresu rzymskiego dominowały tam paciorki wykonane z przezroczystego szkła. Dopiero od fazy C1 zaczęły się tam upowszechniać paciorki z matowego szkła.

Ważne dla badań nad koliami są informacje zawarte w omawianej pracy, które odnoszą się do odkryć paciorków w kontekście określenia wieku i płci pochowanej osoby. Studia w tym zakresie przedstawiły udział paciorków w każdej grupie wiekowej, przy czym większość tych zabytków została zarejestrowana w grobach młodych kobiet.

Analiza miejsc występowania paciorków w grobach inhumacyjnych pozwoliła M. Mączyńskiej wskazać inne ich zastosowanie. Wśród tych układów autorka wyróżniła kilka

wariantów dekorowania stroju osoby zmarłej. Były to elementy zdobiące pas, szatę i głowę. Ponadto dowiadujemy się, że paciorki pełniły nie tylko funkcję zdobniczą, ale również magiczną.

Nowego spojrzenia na same układy kolii dostarczył kolejny artykuł M. Mączyńskiej pt. *Die „barbarische” Kette der Römischen Kaiserzeit – ihre Zusammensetzung am Beispiel der Černjachov-Kultur* (1997). Autorka, analizując materiał pochodzący z grobów kultury czerniachowskiej, wielbarskiej i grupy masłomęckiej, odniosła się do różnic kompozycyjnych długich i krótkich pasm paciorków. Uwagi te dotyczą także ozdób złożonych z paciorków jednego typu, ponieważ każde takie pasmo zostało skomponowane z innej liczby zabytków. Dodatkowo obserwacje współwystępowania ze sobą pewnych typów paciorków umożliwiły uchwycenie podobieństwa w wyglądzie kolii na danym obszarze. Na podstawie tych spostrzeżeń M. Mączyńska wyróżniła dwa typy kolii: czerniachowski oraz wielbarski.

Istotny wkład w poznanie tematyki zestawów paciorków wnieśli duńscy badacze. Na podstawie materiału pochodzącego ze stanowiska w Skovgårde, położonego w południowej części Zelandii, wyróżnili trzy typy kolii (Ethelberg *et alii* 2000, 92–102). Do pierwszego z nich przyporządkowali krótkie ozdoby zarejestrowane na poziomie szyi (*Halskette*). Za drugi typ uznali długie pasma, które sięgały poziomu klatki piersiowej (*Brustkette*). Do typu trzeciego zaliczyli ozdoby wykonane z paciorków, które zdobiły głowę, pierwotnie wpięte były we włosy zmarłej jako element wianka (*Haarkette*).

Analiza układów kolii z duńskich cmentarzysk była kontynuowana przez U. Lund Hansen (2010; 2011; 2018). Badania wspomnianej autorki wykazały, że kolie nie były kreowane tylko ze względu na panującą modę czy też dostępność materiału, ale również stanowiły integralną część stroju regionalnego. Wyniki badań wykazały wyraźne kształtowanie się kompozycji pasm paciorków w poszczególnych fazach chronologicznych. Pierwsze spostrzeżenia dotyczą nielicznego materiału datowanego na wczesny okres rzymski. Wówczas kolie składały się ze szklanych paciorków i, co interesujące, zostały odkryte w dobrze wyposażonych grobach żeńskich. Nie wcześniej jak z początkiem młodszego okresu rzymskiego obserwuje się zmianę estetyczną pasm paciorków. Ozdoby te stawały się dłuższe i bardziej różnorodne. Z czasem układy zabytków tworzyły zarówno bursztynowe, jak i szklane paciorki. W fazach C1 i C2 pasma były tworzone w dwóch stylach. Pierwszy z nich reprezentowany był przez kolie składające się z paciorków różnego typu, drugi zawierał pasma jednolite, nawiązujące do grupy pierwszej według M. Tempelmann-Mączyńskiej (1985a, 137).

W fazie C3 liczba paciorków tworzących pasma znacznie się zwiększała. Kolie często składały się z tych samych paciorków. Dla faz C3 i D U. Lund Hansen wskazała dwa przewodnie kierunki w doborze elementów składowych tych pasm. Preferencje głównie odnosiły się do samej kolorystyki paciorków. Badaczka zwróciła uwagę, że część kolii tworzyły szklane, nieprzezroczyste, czerwone i żółte paciorki, podczas gdy inne zestawienia były ukierunkowane na paciorki w kolorach zielonym, białym i niebieskim (Lund Hansen 2010, 89).

Ulla Lund Hansen zwróciła również uwagę, że wybór i układ paciorków odkrywanych w grobach nie był przypadkowy. Wynikało to z określonych preferencji osób zamieszkujących daną osadę. Zarówno kompozycja paciorków, jak sposób ich noszenia stanowiły atrybut lokalnej społeczności. Dodatkowo liczba i rozmiary naszyjników odkrywanych

w grobach były wyznacznikiem statusu społecznego. Stadium mody koralowej zostało również potwierdzone na stanowisku w Vorbasse, położonym w południowej części Jutlandii, gdzie dany zestaw paciorków zależny był od wieku pochowanej osoby (Lund Hansen 2011, 38).

Co również warto podkreślić, U. Lund Hansen w swoich analitycznych studiach konsekwentnie stosuje omówioną wyżej terminologię. Na podstawie rozmieszczenia paciorków w grobie 1949-2 z Himlingøje, położonym we wschodniej części Zelandii, U. Lund Hansen podkreśliła istotę używania odpowiedniego nazewnictwa różnych kompozycji złożonych z paciorków. W przypadku kolii odkrytej na poziomie klatki piersiowej osoby z Himlingøje autorka posłużyła się terminem „brystkæde”, który równolegle odpowiada określeniom „Brustkette” czy „breast-chain” (Lund Hansen 2018, 329).

Omówione powyżej badania wniosły znaczący wkład w zrozumienie technologii, typologii i estetyki paciorków oraz innych zabytków tworzących kolie. Pomimo opublikowania wielu prac dotyczących kolii i poszczególnych elementów składowych tych ozdób, w badaniach nad tą grupą zabytków nadal istnieją pewne luki. Odczuwalny jest zwłaszcza brak kompleksowych studiów integrujących obszary rozwoju dekoracji paciorkami w kulturze wielbarskiej.

Kolie

Układy paciorków rejestrowane w grobach kultury wielbarskiej najczęściej są interpretowane jako „kolie”. W literaturze przedmiotu to pojęcie powszechnie stosuje się do wszelkich skupisk paciorków znalezionych w grobach, niezależnie od miejsca ich odkrycia, np. na poziomie szyi, klatki piersiowej, głowy, pasa, rąk czy nóg. Tym terminem określane są całe układy paciorków, jak i skromniejsze znaleziska, liczące niekiedy tylko dwa paciorki (por. Skorupka 2001a, 78; Strobin 2014, 229; Pietrzak *et alii* 2015, 24).

Należy zwrócić uwagę, że każdy układ paciorków zadokumentowany na wyżej wspomnianych poziomach był integralną częścią stroju. Szczególnego znaczenia w tym kontekście nabierają znaleziska pochodzące z grobów inhumacyjnych, ponieważ możemy zarejestrować ich położenie oraz prawidłowo zdefiniować ozdobę, której były częścią. Poddany uwadze temat kolii w kulturze wielbarskiej wymaga, zdaniem autorki, sprecyzowania cech szczególnych tych ozdób. W terminologii archeologicznej pojęcie „kolia” oznacza zwarty naszyjnik złożony z różnych paciorków i wisiorków (por. Kostrzewski 1964, 440). Natomiast odwołując się do etymologii tego słowa, należy podkreślić, że „kolia” pochodzi od francuskiego wyrazu *collier*, który oznacza naszyjnik lub obrożę; podobnie w przypadku łacińskiego terminu *collare* określającego takie przedmioty, jak kołnierz, obroża, naszyjnik lub łańcuch. W języku polskim wyraz kolia definiuje ozdobę będącą naszyjnikiem zaopatrzonym w kamienie szlachetne lub ich imitację – ułożone w bogatą, dekoracyjną kompozycję (Mały słownik... 1995, 323). Zatem stosowanie określenia „kolia” lub „kolie” do opisu każdej koncentracji paciorków występującej w grobach nie odpowiada definicji tego słowa.

Wszystkie wyjaśnienia znaczenia terminu „kolia” nawiązują do ozdoby w postaci wieloelementowego naszyjnika. W niniejszej pracy pojęcie to ma zastosowanie do znalezisk zarówno paciorków, jak i zabytków im towarzyszących, zadokumentowanych na poziomie szyi i klatki piersiowej w przestrzeni występowania pierwotnie ciała zmarłego. Ze względu na ograniczenia językowe określające omawiany rodzaj biżuterii, w pracy zostało wprowadzone dodatkowe wyrażenie, jakim jest „pasma paciorków”. To sformułowanie odnosi się do kompozycji¹ paciorków lub paciorków i innych ozdób znajdujących się w ułożeniu ciągłym, tworzących jedną całość. Określenie „pasma paciorków” nie jest stosowane wyłącznie jako synonim słowa „kolia”. Wyrażenie to również wykorzystałam jako pomocniczy termin w opisanu innych koncentracji omawianych zabytków.

¹ Słowo „kompozycja” odnosi się m.in. do układu elementów w określonej formie (*Encyklopedia popularna PWN* 1993, 389).

W ramach tematu dekoracji stroju paciorkami należy wspomnieć o powszechnym występowaniu w grobach kultury wielbarskiej nie tylko okazałych, wieloelementowych kolii, ale również paciorków często odkrywanych pojedynczo. Tego typu znaleziska mogą wzbudzać wątpliwość klasyfikowania ich w obszarze pojęcia „kolii”. Jednakże pominięcie tej grupy znalezisk mogłoby nie przedstawić pełnego obrazu rozwoju pasm paciorków w kontekście chronologicznym oraz terytorialnym. Argumentem dołączenia pojedynczych paciorków do analizowanego zbioru jest ich przeznaczenie w kontekście tworzenia dekoracji. Tego typu zabytki mogły stanowić potencjalny rdzeń do tworzenia bardziej rozbudowanej formy². Nie można wykluczyć zastosowania, w którym te pojedyncze paciorki były uzupełniane innymi elementami wykonanymi z materiału organicznego w postaci np. nasion czy ziaren, które z upływem czasu uległy rozkładowi (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 137).

Podział kolii

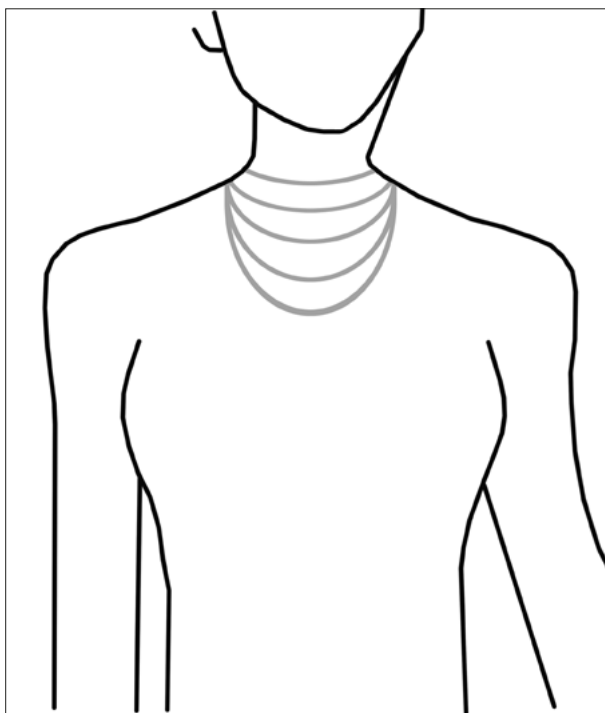
Pasma paciorków zaklasyfikowanych do kolii pełniły funkcję ozdobną określonej części ciała, czyli obszaru szyi i klatki piersiowej. Wobec tego założenia podstawowy podział kolii został oparty na miejscu odkrycia paciorków względem zachowanych lub (w niektórych przypadkach) bardzo słabo zachowanych szczątków kostnych, np. kości czaszki, żuchwy, kręgów szyjnych, obojczyków, żeber i mostka. W przypadku pochówków, w których nie zachowały się ludzkie szczątki, klasyfikacja pasm paciorków została określona na podstawie analizy położenia innych zabytków występujących w przestrzeni jamy grobowej. Wśród tych znalezisk najistotniejszy był układ fibul³.

Z badań nad strojem w kulturze wielbarskiej wynika, że fibule były jego najbardziej rozpowszechnionym elementem. Zapinki były noszone na ramionach oraz na poziomie klatki piersiowej, najczęściej pojedynczo, parami lub w trzech egzemplarzach (Tempelmann-Mączyńska 1988, 205; Kolendo, Mączyńska 1991, 259–264). Analiza położenia zapinek występujących w grobach, w których nie zachowały się szczątki ludzkie, pozwoliła na uchwycenie ich potencjalnego poziomu i określenia funkcji. Uwaga ta szczególnie odnosi się do równoległego położenia fibul względem siebie, np. w centralnej części jamy grobowej, lub trójkowego ułożenia zapinek, z których dwie były umieszczone w tej samej linii, zaś trzecia znajdowała się poniżej.

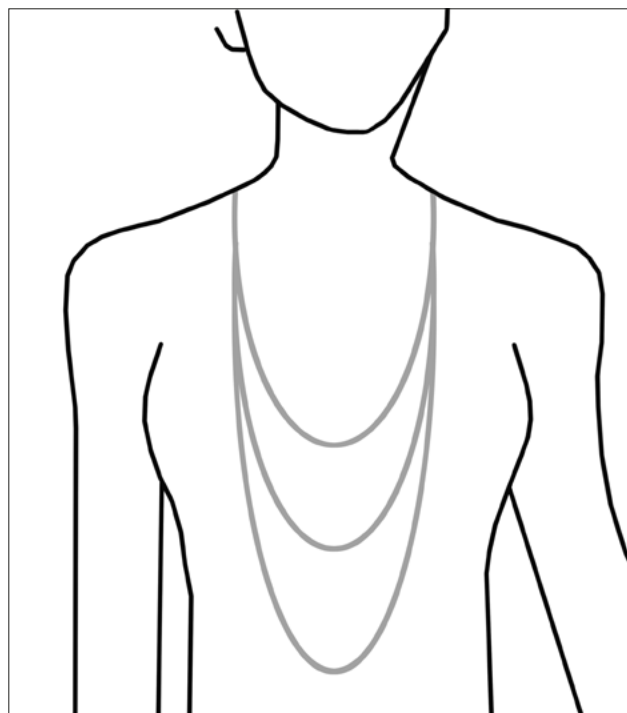
Obserwacje układów paciorków w jamach grobowych, biorąc pod uwagę pozostałości szczątków kostnych oraz ułożenia zapinek, pozwoliły wyróżnić dwie grupy kolii: krótkie i długie. Podstawowy ich podział został podyktowany miejscem odkrycia paciorków w odniesieniu do wspomnianych poziomów, czyli szyi i klatki piersiowej osoby zmarłej.

2 Analiza funkcjonalna paciorków bursztynowych w materiale kultury mykeńskiej wykazała, że do pojedynczych egzemplarzy sukcesywnie dokładano kolejne zabytki, w tym wykonane z różnego surowca. W następstwie powstał typ naszyjników wielosuwrowcowych (Czebreszuk 2011, 97–98). Oczywiście nie można wykluczyć tezy, że pojedyncze paciorki rejestrowane w grobach na poziomie szyi lub klatki piersiowej pełniły funkcję wisiorka lub prostej zawieszki.

3 Relacja przestrzenna zabytków odkrywanych w grobach pozbawionych w całości lub częściowo szczątków kostnych mogła wynikać np. z praktyki powtórnego otwierania pochówków. Ponadto położenie zabytków w jamach grobowych mogło odbiegać od pierwotnej ich lokalizacji pod wpływem czynników podepozycyjnych (por. Tempelmann-Mączyńska 1992; Andrzejowski *et alii* 2002; Mączyńska 2011; Żychliński 2018).

Ryc. 1. Poziomy występowania pasm zaliczonych do grupy krótkich kolii.

Ryc. 2. Poziomy występowania pasm zaliczonych do grupy długich kolii.

Do przedstawionej tu propozycji nadrzędnego podziału omawianej grupy zabytków (czyli pojedynczych paciorków i całych ich pasm) zostały włączone:

- pojedyncze paciorki
- pojedyncze paciorki wraz z innymi ozdobami metalowymi, jak np. esowate klamerki, dwustożkowate paciorki, wisiorki, które w grobie zostały zarejestrowane w niewielkiej odległości
- podwójne paciorki tych samych lub różnych typów
- podwójne paciorki wraz z innymi ozdobami metalowymi, jak np. esowate klamerki, dwustożkowate paciorki, wisiorki, które w grobie zostały zarejestrowane w niewielkiej odległości
- kolie złożone z trzech i więcej paciorków
- kolie złożone z trzech i więcej paciorków wraz z innymi ozdobami metalowymi, jak np. esowate klamerki, dwustożkowate paciorki, wisiorki, które w grobie zostały zarejestrowane w niewielkiej odległości.

Do zbioru kolii krótkich zostały przypisane wszystkie wyżej wymienione możliwości stanu zachowania i występowania paciorków. Stan rzeczy odpowiada odkryciom tych zabytków na poziomie szyi osoby zmarłej (ryc. 1). Wspomniany „poziom szyi” odnosi się do położenia analizowanych zabytków bezpośrednio poniżej czaszki. Charakterystyczne dla tego wyznaczanego obszaru były miejsca zlokalizowania kolii przy żuchwie, kręgach szyjnych, pomiędzy obojczykami lub pomiędzy zapinkami, które znajdowały się pierwotnie na wysokości ramion.

Zbiór długich kolii wyróżniono na podstawie wyżej wymienionych obserwacji występowania paciorków w jamie grobowej. Zasadniczą różnicą oraz determinującym

warunkiem była ich lokalizacja na poziomie klatki piersiowej osoby pochowanej. W przypadkach kolii złożonych z licznych elementów pasma często rozciągały się od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej, a nawet nieco dalej, sięgając do obszaru występowania pasma (ryc. 2).

Układy kolii

W analizowanym zbiorze znajdują się rozmaite połączenia paciorków. Wśród nich zauważalne są zestawienia zabytków prezentujących ten sam typ, jak i tych o zupełnie odmiennych formach typologicznych. Każda z kolii zarejestrowana na jednym z wyróżnionych poziomów często była wykonana z innej liczby elementów. Zarówno pasma przy szyi, jak i na klatce piersiowej mogły liczyć od jednego do kilkudziesięciu paciorków, które często były uzupełnione dodatkowymi ozdobami wykonanymi np. z metalu.

Kolie pomimo swej różnorodności składowej w każdym przypadku ówczesnie stanowiły dany układ. Niestety w większości stan dokumentacji kolii odsłoniętych w grobach inhumacyjnych jest niewystarczający do odwzorowania pierwotnego ich wyglądu. Bardzo często informacje odnoszące się do układu paciorków sprowadzają się wyłącznie do wskazania ich lokalizacji w grobie. Ze względu na te trudności zasadniczym punktem odniesienia do stworzenia rekonstrukcji tych pasm paciorków, co do których nie dysponujemy informacjami o ich układzie *in situ*, stały się kolie zadokumentowane w skali 1:1. Oznacza to, że odwzorowanie omawianych ozdób było możliwe dzięki dokumentacji rysunkowej, na którą został przeniesiony dokładny obraz kolii podczas eksploracji danego obiektu.

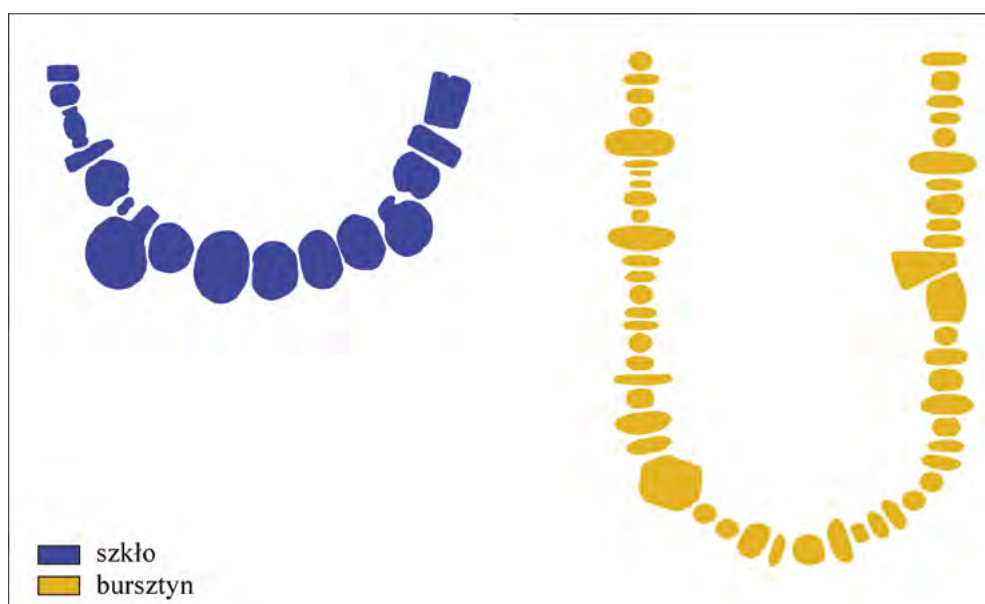
Ponieważ kolie należą w większości przypadków do ozdób wieloelementowych, ich układy są bardzo różnorodne. Połączenia paciorków wykonanych z różnych surowców, takich jak szkło, bursztyn, glina, kość, kamień czy kryształ górski, dodatkowo nawiązujących często do różnych form typologicznych, pozwalają na tworzenie rozmaitych, kolorowych pasm. W związku z powyższym, kolie należą do ozdób, których wygląd można zmienić poprzez dodawanie lub odejmowanie wybranych elementów.

Cechą charakterystyczną analizowanego zbioru kolii jest niepowtarzalność, co oznacza, że nie ma dwóch takich samych pasm. Nawet jeśli zostały złożone z jednego typu paciorków, różnią się ich liczbą składową (por. Tempelmann-Mączyńska 1985a, 138–139; Mączyńska 1997, 103). W związku z powyższym nie jest możliwe stworzenie zwartej klasyfikacji, tak aby wydzielić spośród omawianych zespołów dane typy kolii. Z tej przyczyny dalszy podział omawianych ozdób został podyktowany wydzieleniem tych zespołów, w których dane pasmo zostało złożone minimum z trzech paciorków. Jest to warunek konieczny do zaklasyfikowania danej kolii do zaproponowanych układów, ponieważ w przypadku trzech zabytków możemy określić:

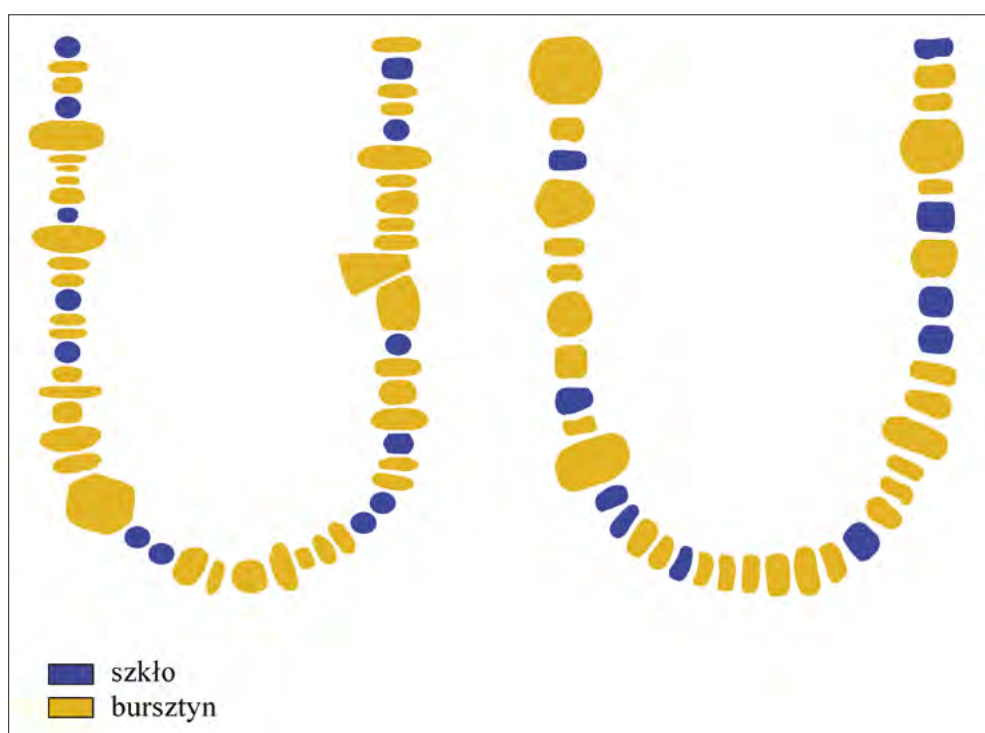
- układy jednorodne lub różnorodne pod względem surowcowym
- układy jednorodne lub różnorodne pod względem typologicznym paciorków.

Znalezisk pojedynczych lub paciorków występujących w dwóch egzemplarzach nie można jednoznacznie przypisać do danego układu. W związku z tym zabytki te zostały podzielone wyłącznie w zakresie krótkich i długich form, czyli na podstawie ich miejsca odkrycia.

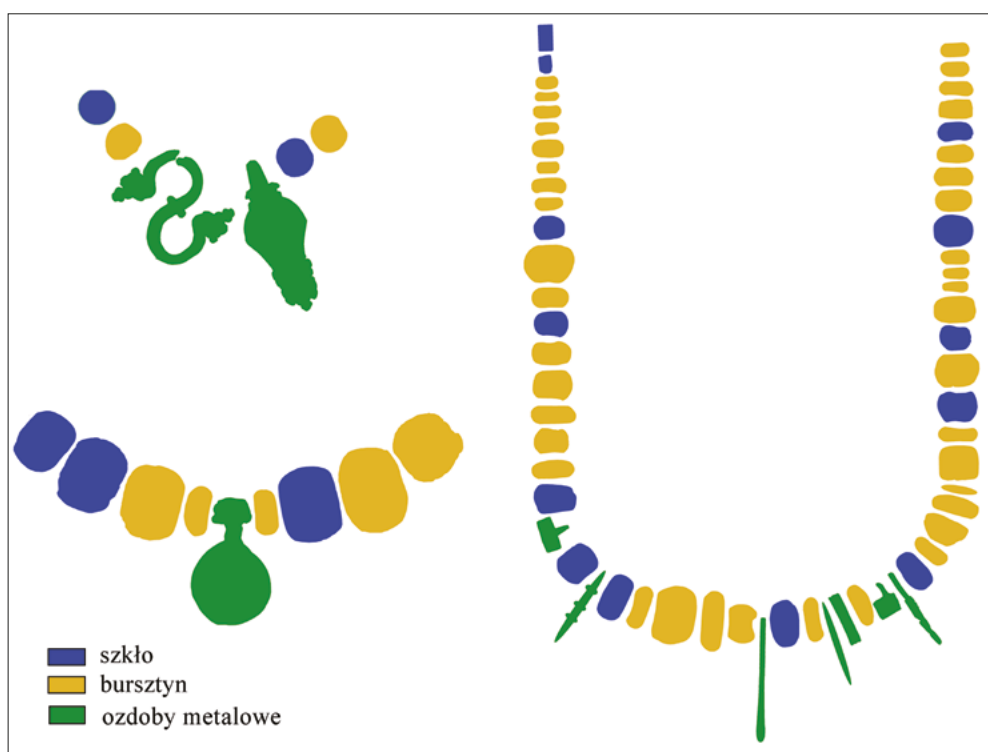
Analiza pozostałych pasm liczących od trzech do kilkudziesięciu zabytków pozwoliła wyróżnić spośród nich pięć charakterystycznych układów.

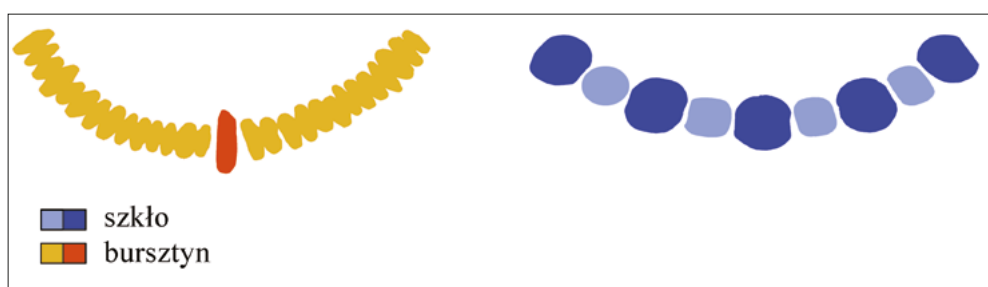
Ryc. 3. Przykłady kolii układu „A”.

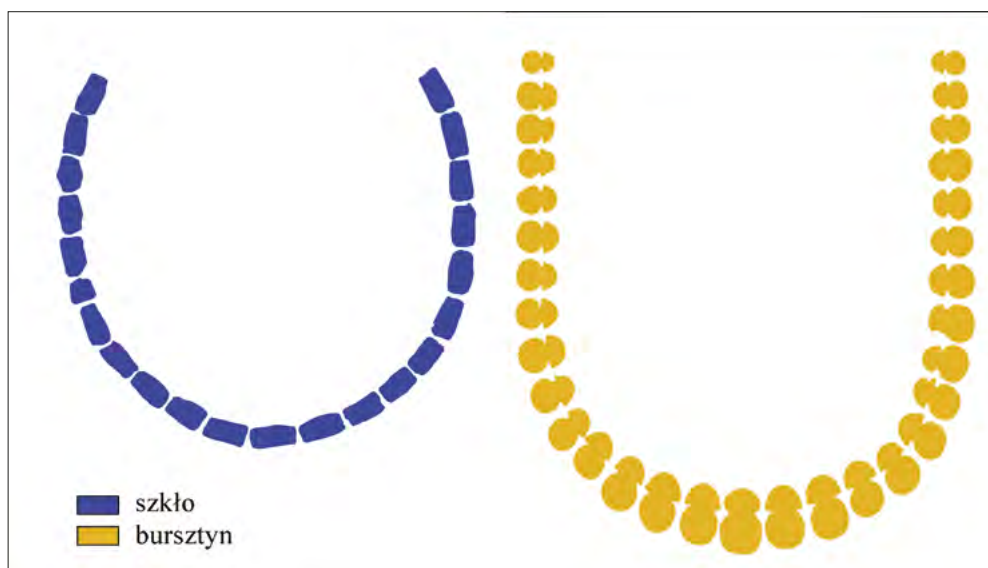
Ryc. 4. Przykłady kolii układu „B”.

Ryc. 5. Przykłady kolii układu „C”.

Ryc. 6. Przykłady kolii układu „D”.

Ryc. 7. Przykłady kolii układu „E”.

UKŁAD „A”: złożony z paciorków wykonanych z jednego surowca – szkła⁴ lub bursztynu – reprezentujących kilka odmiennych typów⁵ (ryc. 3).

UKŁAD „B”: złożony z różnych paciorków (szklanych, bursztynowych, glinianych, kościanych, kamiennych czy wykonanych z kryształu górskiego) reprezentujących odmienne typy (ryc. 4).

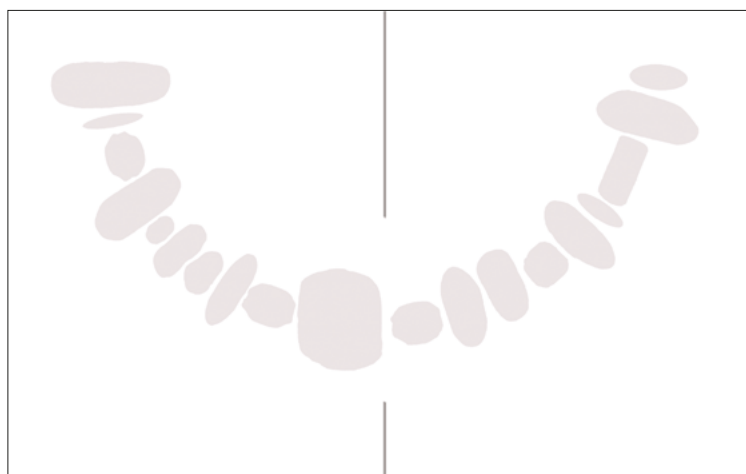
UKŁAD „C”: złożony z różnych paciorków (szklanych, bursztynowych, glinianych, kościanych, brązowych, kamiennych czy wykonanych z kryształu górskiego) reprezentujących odmienne typy wsparte metalowymi ozdobami, takimi jak: dwustożkowate paciorki, wisiorki, pierścienie, klamery, kółka, sprężynki, pincety, łyżeczki, fibule (ryc. 5).

UKŁAD „D”: złożony z paciorków wykonanych z jednego surowca – szkła lub bursztynu – reprezentujących dwie różne formy typologiczne (ryc. 6).

UKŁAD „E”: złożony z paciorków jednego typu, tym samym wykonanych z jednego surowca, np. szkła lub bursztynu (ryc. 7).

Formy kompozycyjne kolii

Na podstawie zebranego zbioru kolii zostały wyróżnione dwie zasadnicze formy kompozycyjne: asymetryczna i symetryczna. W celu zaklasyfikowania określonej kolii do poszczególnej kompozycji należało wyznaczyć tzw. oś, która dzieliła dane pasmo paciorków na dwie części: prawą i lewą (ryc. 8). Zastosowany zabieg pozwolił na wyznaczenie różnic lub podobieństw między prawą a lewą częścią. Jest to szczególnie istotne w przypadkach tych kolii, co do których nie dysponujemy dokładnymi informacjami o ich układzie *in situ*.

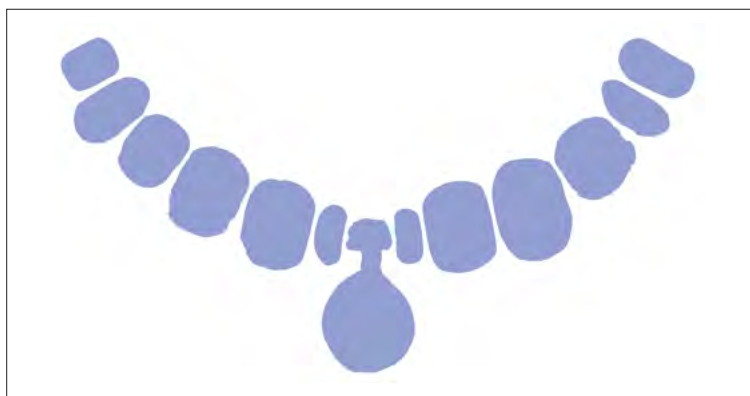
Ryc. 8. Przykładowa kompozycja kolii z zaznaczoną osią środkową.

Kompozycje asymetryczne

Cechą charakterystyczną wyróżnionej kompozycji jest połączenie paciorków lub paciorków i innych ozdób o rozmaitych formach typologicznych. Oznacza to, że kompozycja asymetryczna kolii wyłania się poprzez rozmieszczenie paciorków różnego typu i o różnej wielkości. W tych układach poprowadzona przez środek kolii pionowa linia wyznaczy ułożenie paciorków z prawej i lewej części pasma. Na tej podstawie zostaje

⁴ Do zbioru kolii złożonych ze szklanych paciorków zostały także zaklasyfikowane znaleziska wykonane z materiału szkłopodobnego. Uwaga ta odnosi się wyłącznie do paciorków fajansowych zaklasyfikowanych do typu TM 171 wg klasyfikacji M. Tempelmann-Maczyńskiej.

⁵ W analizowanym materiale nie zarejestrowano kolii złożonych wyłącznie z paciorków wykonanych z kości, gliny, kamienia czy kryształu górskiego. Z tego powodu zaproponowany układ odnosi się do kolii złożonych ze szklanych i bursztynowych paciorków. Zgodnie z tą uwagą przedstawione schematy zostały wykonane na podstawie szklanych i bursztynowych pasm.

Ryc. 9. Przykład kolii z wyeksponowaną środkową częścią.

Ryc. 10. Przykład kolii o kompozycji symetrycznej.

uchwycona różnica polegająca na braku analogicznego ciągu zabytków z obu stron. Paciorki w kompozycji asymetrycznej, z prawej i lewej części ozdoby, nie tworzą identycznych aranżacji. W efekcie cała kompozycja charakteryzuje się różnorodnością elementów składowych.

Należy dodać, że wśród zbioru kolii o kompozycji asymetrycznej wystąpiły pasma charakteryzujące się umieszczeniem największego elementu składowego w środkowej części pasma. Oznacza to, że w centralnym miejscu kolii wyeksponowano największy pod względem metrycznym paciorek lub dodatkową ozdobę w postaci np. wisiorka. Wysunięcie na pierwszy plan kompozycji określonego zabytku dodatkowo wyznacza granice pomiędzy prawą a lewą częścią pasma pozostającego w asymetrycznych układach (ryc. 9). Do zbioru kolii spełniających zależność charakterystyczną dla asymetrycznych kompozycji zostały przypisane pasma w układach „A”, „B”, „C” i „D”.

Kompozycje symetryczne

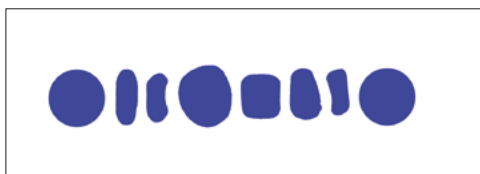
Podstawą do wyróżnienia kompozycji symetrycznych dla pasm paciorków stał się zbiór kolii układu „E”. Kolie te zostały wykonane z paciorków jednego typu. W związku z tym po przeprowadzeniu linii przez środek tych ozdób zawsze prawa część pasma będzie analogiczna do ciągu zabytków z lewej strony (ryc. 10).

Sekwencje

Analiza rozmieszczenia zabytków w koliach oparta na szczegółowej dokumentacji rysunkowej i fotograficznej pozwoliła na częściowe uchwycenie zależności ich ułożenia. Oznacza to, że wygląd kolii był kształtowany w całości lub w jej części według zaplanowanego porządku. Położenie zabytków w koliach uwarunkowane zastosowaniem prze-myślanego schematu charakteryzuje się zamkniętą całością. Obszary powtarzalnego ułożenia paciorków w koliach zostały nazwane sekwencjami. Stan ten można uchwycić

Ryc. 11. Sekwencja paciorków wariantu „I”.

Ryc. 12. Sekwencja paciorków wariantu „II”.

tylko w przypadku dobrze udokumentowanych układów kolii o cechach kompozycji asymetrycznych dla układów „A”, „B”, „C” i „D”.

Na podstawie obserwacji występowania paciorków w koliach zostały wyróżnione następujące sekwencje:

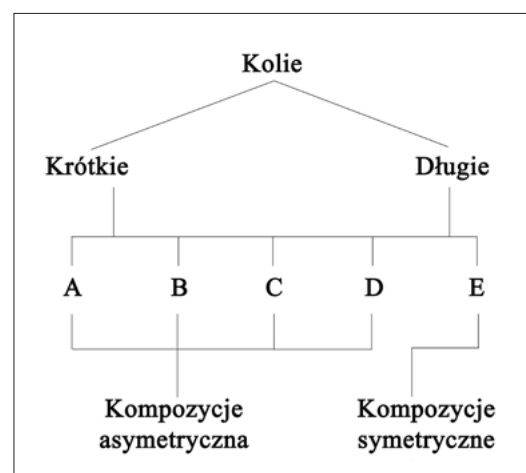
WARIANT „I” – paciorki wykonane z dwóch różnych surowców (np. szkła i bursztynu), ułożone naprzemiennie (ryc. 11)

WARIANT „II” – układ szklanych paciorków należących do tych samych lub różnych typów, lecz ułożonych pod względem barwy. Dotyczy to głównie paciorków jednobarwnych (ryc. 12).

Podsumowanie powyższego podziału prezentuje schemat (ryc. 13). W pierwszej kolejności struktura selekcji paciorków, jak i całych ich pasm została wyróżniona na podstawie miejsca ich odkrycia (poziom szyi lub klatki piersiowej osoby pochowanej). W wyniku określenia dokładnej lokalizacji miejsca odkrycia omawianej grupy zabytków zostały wyróżnione kolie krótkie i długie. Analizowany zbiór materiału na tym podstawowym etapie obejmuje inwentarze grobów zawierające od jednego do kilku lub kilkudziesięciu paciorków, niekiedy z dodatkowymi metalowymi ozdobami.

Układy kolii zostały wyszczególnione na podstawie ich części składowych. Ważna w tej części podziału była liczba paciorków tworzących pasmo, surowiec, z jakiego zostały wykonane zabytki oraz określenie ich typu. Na tej podstawie wyróżniono pięć układów od „A” do „E”.

Spośród układów zostały scharakteryzowane dwie podstawowe formy kompozycyjne: asymetryczna i symetryczna. Istotną cechą służącą do wydzielenia danej formy była analiza układów od „A” do „E”. W ostatniej części zostały zestawione charakterystyczne sekwencje paciorków, czyli częściowe ich ułożenie w strukturze danego pasma.

Ryc. 13. Schemat podziału kolii.

Analiza chronologiczno-przestrzenna

Przeprowadzone badania nad chronologią kolii oraz włączonych do tej grupy ozdób, występujących pojedynczo oraz podwójnie egzemplarze paciorków, zostały oparte na znaleziskach zadokumentowanych w inhumacyjnych grobach kultury wielbarskiej¹. Analizie poddano ponad 520 zespołów grobowych². Wyniki badań nad występowaniem kolii w poszczególnych stadiach chronologicznych zostały uporządkowane w oparciu o zaproponowany podziału tej kategorii zabytków na egzemplarze krótkie i długie³.

Pojedyncze paciorki

Pojedyncze paciorki odkryte w grobach na poziomie szyi

ZESTAWIENIE 2.1, MAPA 2.1

Pojedyncze paciorki zadokumentowane na poziomie szyi wystąpiły w 63 pochówkach. Najwcześniejsze znaleziska łączone z zabiegiem upiększania szyi zostały zarejestrowane w grobach datowanych na fazę B1b. Chronologię tych znalezisk wyznaczają fibule A.III.45 i A.III.50/51 (Opalenie, grób 15; Tuszyńska 1999, 370, ryc. 3:2, 5–6), A.III.52 (Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 286; Pietrzak 1997, 46, tabl. XCIX/286:2–3), A.III.53 (Kowalewko, grób 490; Skorupka 2001a, 126, tabl. 154/490:1–3), A.IV.67–68 (Nowy Targ, grób 170; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 56). Pojedyncze paciorki były w użyciu w dalszych stadiach chronologicznych. Świadectwem tego są materiały odkryte na stanowisku w Brzynie. Na tej nekropolii, w obiekcie 96 (Strobin 2021, 43, tabl. LVII/96:1), razem z pojedynczym paciorkiem wystąpiła m.in. fibula zbliżona do form A.IV.78/80. Zapinka ta wyznacza chronologię tego obiektu na stadia B2b–B2c (Schuster 2010, 91–93; Strobin 2021, 100–101). Nieco późniejszy

.....
¹ Analiza materiału została oparta również na badaniu paciorków i całych pasm, które wystąpiły w grobach, a których nie da się zaklasyfikować w ramach nadrzędnego podziału kolii na krótkie i długie egzemplarze. Dla przypomnienia, podział kolii na krótkie i długie egzemplarze wynika z obserwacji położenia tych zabytków w grobie. Na tej podstawie możemy wyróżnić krótkie ozdoby odkrywane w okolicy szyi lub egzemplarze długie, które zarejestrowano na poziomie klatki piersiowej. W przypadkach braku materiału kostnego położenie paciorków określano na podstawie lokalizacji innych zabytków. Niestety w kilku przypadkach nie było możliwe ustalenie układu kolii. Wynikało to z braku szczątków kostnych oraz innych zabytków. Tego typu zabytki zostały uwzględnione zarówno w katalogu, jak i w zestawieniach.

² Ze względu na występowanie w pochówkach pojedynczych pasm, jak i ich wielokrotnionych egzemplarzy analiza tych znalezisk została rozdzielona w ramach pojedynczych kolii oraz tzw. zestawów.

³ Kompletnie inwentarze grobowe znajdują się w zamieszczonym na końcu pracy katalogu. Tam też Czytelnik odnajdzie aktualne dane administracyjne. Przy datowaniu zespołów uwzględniono systemy chronologii względnej opracowane przez H.J. Eggersa (1955) i K. Godłowskiego (1970; 1974; 1988), uzupełnione o ustalenia R. Wołągiewicza dla fazy lubowidzkiej (Wołągiewicz 1981a, 143–178), zaś dla późniejszej fazy cecelskiej – J. Jaskanisa i J. Okulicza (1981, 178–190).

inwentarz, datowany na fazy B2/C1–C1a, został odsłonięty w obiekcie 9. W skład wyposażenia tego grobu wchodził paciorek typu TM 391 oraz inne ozdoby, takie jak esowata klamerka typu AvM B, dwie zapinki A.V.128 oraz fibula A.VII.201.

Większość z 63 obiektów, w których zarejestrowano pojedynczy paciorek na wysokości szyi, datowana jest od fazy B1 po fazę B2/C1–C1a. Tylko dwa groby w analizowanym materiale mają późniejszą chronologię. Na fazę C1b J. Jaskanis datował grób 105 z Cecel, w którym odkryto wyłącznie ten paciorek (TM 304a; Jaskanis 1996, 25, tabl. XIV/105:1) (tabl. 1:1). Najmłodszy grób z pojedynczym paciorkiem odkryty został na nekropolii w Kleszewie, grób 887 (Woźniak 2021, 158–159). W systemie chronologii względnej opracowanej dla tego cmentarzyska należy on do fazy VIIa odpowiadającej fazom C3–D (Woźniak 2021, 17).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pojedynczym paciorkom towarzyszyły inne ozdoby. Wśród nich znajdowały się klamerki esowate⁴ oraz wisiorki. Wspomniane wisiorki wraz z paciorkami zostały odkryte na stanowisku w Kowalewku. W grobie 451 dekorację szyi tworzył szklany paciorek z tzw. złotą wkładką typu TM 387 oraz srebrny wisiorek typu AvM IIa (Skorupka 2001a, 117, tabl. 140/451: 5–6) (tabl. 1:10), natomiast w grobie 382 szklany paciorek typu TM 2b oraz dwa wisiorki kapsułkowate (Skorupka 2001a, 103, tabl. 122/382: 5–6) (tabl. 1:8).

Ponadto należy wskazać, że pojedyncze paciorki odsłonięte w grobach na poziomie szyi występowały także z wisiorkami wiaderkowatymi. Uwaga ta odnosi się szczególnie do zabytków typu P.K I. Takie znaleziska odnotowano w grobie 142 w Linowie (Kurzyńska 2015, 47, tabl. XLI/142: 3, 4) oraz 454 w Odrach (Grzelakowska 1991, 81–82, rys. 10). Wspomniane pochówki datowane są na fazę C1 i C1b. Czas występowania tych materiałów wyznacza granicę chronologiczną współwystępowania pojedynczych paciorków wraz z metalowymi ozdobami.

Pojedyncze paciorki włączone do grupy ozdób szyi były wykonane z różnych surowców. Najliczniej w zgromadzonym zbiorze wystąpiły zabytki wykonane ze szkła. Wśród nich odnajdujemy zaledwie kilka form. Należą do nich paciorki typu: TM 2b⁵, TM 4b⁶, TM 12⁷, TM 30b⁸, TM 46⁹, TM 57¹⁰, TM 111¹¹, TM 387¹², jak również kilka form paciorków oczkowatych i zdobionych pasmami grupy XXI i XXII¹³. Najpowszechniejsze wśród paciorków

4 Pojedyncze paciorki wraz z esowatymi klamerkami zostały zarejestrowane w Lubowidzu, grób 161 (tabl. 1:12) (Wołagiewicz 1995, 26) i Ulkowach, grób 75 (Tuszyńska 2005b, 29, tabl. XXIX/75:4, 5).

5 Kowalewko, grób 382 (tabl. 1:8) (Skorupka 2001a, 103, tabl. 122/382: 6).

6 Węsiory, grób 43 (Kmieciński *et alii* 1966, 54, XLVII:20).

7 Ciepłe, grób IV/82 (Schmidt 1902, 127); Opalenie, grób 15 (tabl. 1:14) (Tuszyńska 1999, 370, ryc. 3: 1); Ulkowy, grób 75 (Tuszyńska 2005b, 29, tabl. XXIX/75:5).

8 Ulkowy, grób 28 (tabl. 1:17) (Tuszyńska 2005b, 19, tabl. XIV/28:4).

9 Odry, grób 537 (Grabarczyk 1997, 122, tabl. XXX/537:4).

10 Kowalewko, grób 319 (Skorupka 2001a, 85, tabl. 93/319:4).

11 Cecel, grób 28 (Jaskanis 1996, 15, tabl. VI/28:2).

12 Brzyno, obiekt 96 (Strobin 2021, 43, tabl. LVII/96:6, CXIV:1); Czarnówko, obiekt 404 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kowalewko, groby 421 (tabl. 1:9), 451 (tabl. 1:10), 490 (tabl. 1:11) (Skorupka 2001a, 111, 117, 126, tabl. 132/421:10, 140/451:6, 154/490:5); Lubowidz, groby 23, 103 (Wołagiewicz 1995, 15, 22, tabl. VII/23:5, XVI/103:2); Odry, grób 543 (Grzelakowska 1991, 82, rys. 12).

13 Cecel, grób 105 (tabl. 1:1) (Jaskanis 1996, 25, tabl. XIV/105:1); Kowalewko, grób 120 (tabl. 1:7) (Skorupka 2001a, 42, tabl. 37/120:3); Linowo, grób 142 (Kurzyńska 2015, 47, tabl. XLI/142:3); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 75 (tabl. 1:15) (Pietrzak 1997, 20, tabl. XX/75:3).

wykonanych z bursztynu były formy TM 388¹⁴. Poza nimi wykorzystywano do dekoracji paciorki typu: TM 389¹⁵, TM 390¹⁶, TM 391¹⁷, TM 392¹⁸, TM 395¹⁹, TM 399²⁰, TM 431²¹.

Zaledwie w jednym przypadku został odsłonięty paciorek wykonany z fajansu. Zabytek ten pochodzi z grobu 1, który był złożony pod kurhanem 28 w Gronowie (tabl. 1:5). Paciorek należy do typu TM 171²².

Dekoracje w postaci pojedynczych paciorków zostały zarejestrowane na 21 cmentarzyskach. Zabytki te najprawdopodobniej stanowiły stosunkowo powszechny element stroju, ponieważ wyróżnione ozdoby znajdowały się w pochówkach złożonych na wielopokoleniowych cmentarzyskach strefy A, B, C, D i E²³. Badania tej grupy zabytków wykazały, że najwięcej interesujących dekoracji pochodzi z pochówków złożonych na nekropolach w Czarnówku oraz Kowalewku.

Pojedyncze paciorki odkryte w grobach na poziomie klatki piersiowej

ZESTAWIENIE 2.2, MAPA 2.2

Skromne dekoracje manifestujące się pojedynczymi paciorkami na wysokości klatki piersiowej wystąpiły w dziewięciu pochówkach wyłącznie na sześciu stanowiskach archeologicznych. Najwcześniejsze znaleziska tego typu ozdób pochodzą dopiero z fazy B2b²⁴. Pojedyncze paciorki były wykorzystywane jako ozdoby klatki piersiowej do fazy C1. Chronologicznie najpóźniejsze tak datowane materiały zostały zadokumentowane w grobie V na cmentarzysku w Pruszczu Gdańskim, stan. 4. W grobie wraz z bursztynowym paciorkiem znajdowało się naczynie wykonane z brązu odpowiadające formie E 161.

W zbiorze pojedynczych paciorków zlokalizowanych na poziomie klatki piersiowej wystąpiły wyłącznie szklane i bursztynowe zabytki. Pierwsze z wymienionych głównie reprezentowane były przez formy TM 2a²⁵, TM 15²⁶, TM 156²⁷, TM 182²⁸, TM 225a²⁹.

¹⁴ Czarnówko, obiekty 480, 529 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kowalewko, grób 324 (Skorupka 2001a, 87); Leśno, grób 6 (Walenta 2009, 38, tabl. LXXIV:4); Linowo, grób 17 (Kurzyńska 2015, 22–23, tabl. IV/17:8); Lubowidz, groby 13, 161 (Wołagiewicz 1995, 14, 26 tabl. V/13:7, XX/161); Odry, kurhan 30 (Grabarczyk 1997, 138, tabl. LXIII:3).

¹⁵ Brzyno, obiekt 285 (Strobin 2021, 86, tabl. CLXIII/285:3).

¹⁶ Leśno, grób 14 (Walenta 2009, 40–41, tabl. LXXIX:5).

¹⁷ Brzyno, grób 9 (Strobin 2013, 168–169, ryc. 2:2; 2021, 21, tabl. X/9:7).

¹⁸ Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 286 (Pietrzak 1997, 46, tabl. XCIX/286:4); Ulkowy, groby 15 (tabl. 1:16), 51 (tabl. 1:19) (Tuszyńska 2005b, 15, 24, 83, 86, tabl. VI/15:8, XXII/51:6).

¹⁹ Czarnówko, obiekt 143 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

²⁰ Nowy Targ, grób 170 (*Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 56, tabl. XXV:1).

²¹ Czarnówko, obiekt 122 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

²² W publikacji H. Machajewskiego (2013, 33, tabl. XLVI:6) błędnie określony jako TM 155.

²³ Podział osadnictwa kultury wielbarskiej na strefy (A–F) wg autorstwa Wołagiewicza (1981a; 1981b).

²⁴ Z tego horyzontu chronologicznego pochodzą pochówki zarejestrowane na cmentarzyskach w: Kowalewku, groby 67 (tabl. 1:6), 72 (Skorupka 2001a, 30–31); Odrach, kurhan 14 (Grabarczyk 1992, 132–133, tabl. L); Ulkowach, groby 26, 81 (tabl. 1:20) (Tuszyńska 2005b, 18, 19, 31, 83, 89).

²⁵ Kowalewko, grób 72 (Skorupka 2001a, 30, tabl. 19/72:21).

²⁶ Odry, kurhan 14 (Grabarczyk 1997, 132–133, tabl. L:10).

²⁷ Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 529 (Pietrzak 1997, 63, tabl. CLI/529:4).

²⁸ Weklice, grób 397 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 103, tabl. CLXXVII:7).

²⁹ Ulkowy, grób 26 (Tuszyńska 2005b, 18–19, tabl. XIII/26:9).

Bardzo interesujący jest paciorek znaleziony w grobie 67 w Kowalewku (Skorupka 2001a, 30, tabl. 19/67:8) (tabl. 1:6). Zabytek ten był wykonany ze szkła i został uzupełniony grudkami kwarcu, które przypominają oczka. Paciorki takiej formy nie występują wśród artefaktów uwzględnionych w pracach klasyfikacyjnych. W związku z tym opisywany paciorek można ogólnie przypisać do grupy TM XXI, czyli do tzw. paciorków oczkowatych. Analogiczny paciorek został odkryty również w grobie 2 złożonym pod kurhanem 52 na cmentarzysku w Nowym Łowiczu (Habuła 1994, 133–134, tabl. VI:1g) (tabl. 48:1).

Paciorki wykonane z bursztynu wykorzystane do dekoracji klatki piersiowej zostały odnotowane wyłącznie w dwóch grobach (V/1935, VI/1935) na nekropolii w Pruszczu Gdańskim, stan. 4 (Schindler 1939, 41–42)³⁰.

Podwójne paciorki

Podwójne paciorki odkryte w grobach na poziomie szyi

ZESTAWIENIE 3.1, MAPA 3.1

Krótkie kolie, złożone z dwóch paciorków, zostały odnotowane w 40 pochówkach. Omawiana forma pojawiła się w materiale archeologicznym datowanym na fazę B1. Tak wczesną chronologię wyznaczyły inwentarze grobowe z cmentarzysk w Ciepłym, grób 1/1879 (Schmidt 1902, 101), Czarnówku, obiekt R263³¹ (tabl. 1:22) i Kowalewku, grób 495 (Skorupka 2001a, 127, tabl. 155/495:1–2), zawierające m.in. fibule A.III.52, A.III.53 i A.IV.68. Ozdoby złożone z dwóch paciorków stanowiły integralną część stroju kultury wielbarskiej również w późniejszej fazie B2. Z jej wczesnego stadium B2a pochodzą materiały odsłonięte w grobie 154 w Kowalewku (tabl. 1:25). Na wyposażenie tego pochówkułożyły się trzy zapinki A.III.57, A.III.59, A.III.60–61, sprzączka ML D1 oraz dwa paciorki typu TM 223i, TM 388 (Skorupka 2001a, 127, tabl. 44/154).

Nieco młodszy zespół zabytków, datowany na podfazę B2b, zarejestrowano w grobie 104 w Babim Dole–Borczu. W nim, wraz z dwoma paciorkami typu TM 390 i TM 394, znajdowały się fibule typu A.II.38 i pojedyncza zapinka zbliżona do wariantu Jobst 12A.

Poświadczeniem kontynuacji w stosowaniu dwóch paciorków do dekoracji szyi były ozdoby odkryte w obiekcie 221 w Czarnówku. W inwentarzu tego pochówku znalazły się dwa paciorki oraz para fibul A.V.148, które to wyznaczyły chronologię tych materiałów na stadium B2c.

Problematyczne staje się wyznaczenie czasu, w którym podwójne paciorki nie były już stosowane jako ozdoby szyi. Najmłodszy zespół zabytków pochodzi z obiektu R428³² (tabl. 1:23) z Czarnówka, w którym to odkryto fibule A.VI. s. 2, A.V.128, A.V. s. 8. Na tej podstawie możemy datować pochówki na fazę C1a. Natomiast materiały z obiektu 157³³ również w Czarnówku wykazały nieco dłuższą chronologię noszenia tej dekoracji. Otóż we wspomnianym grobie znajdowała się wyłącznie krótka kolia złożona z dwóch bursztynowych paciorków typu TM 430. Chronologia paciorków toczonych typu TM 430 zamyka

³⁰ Niestety nie dysponujemy informacjami na temat typologii tych znalezisk.

³¹ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

³² Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

³³ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

się w ramach faz B2/C1–C2 (por. Tempelmann-Mączyńska 1985a, 75). Należy zatem założyć, że podwójne paciorki mogły być w użyciu nawet do końca fazy C2.

Podwójne paciorki zarejestrowane na poziomie szyi współwystępowały z innymi zabytkami. Spośród nich należy wymienić klamerki esowate wszystkich czterech form³⁴ oraz dwustożkowate paciorki³⁵. Połączenia wspomnianych artefaktów były w użyciu od fazy B2a³⁶. Dekoracje szyi złożone z dwóch paciorków i przynajmniej jednej metalowej ozdoby najprawdopodobniej funkcjonowały do fazy B2/C1. Z tego czasu pochodzi ozdoba szyi odkryta w obiekcie 94 w Brzynie, wykonana z dwóch bursztynowych paciorków typu TM 391 oraz fragmentarycznie zachowanego srebrnego dwustożkowatego paciorka. Wyposażenie tego grobu uzupełniła m.in. para fibul A.V.96, zapinka A.V.120, sprzączka zbliżona do typu ML G3.

Te skromne dekoracje szyi wykonywano z jednego lub dwóch różnych surowców. Paciorki w tym przypadku reprezentowały jedną formę typologiczną³⁷ lub dwa od siebie odmienne typy³⁸. Podobne uwagi odnoszą się do ozdób wykonanych wyłącznie z dwóch paciorków bursztynowych³⁹. W materiale kultury wielbarskiej występują także połączenia dwóch elementów, odmiennych od siebie nie tylko pod względem formy, ale również surowca. W tym przypadku najczęściej wybierano szklane oraz bursztynowe paciorki, a w nielicznych przypadkach paciorki fajansowe⁴⁰.

Podwójne egzemplarze wykonane ze szkła reprezentują kilka form typologicznych. Jednakże najczęściej były wykorzystywane paciorki z tzw. złotą wkładką typu TM 387⁴¹. W przypadku zabytków bursztynowych najliczniej w materiale archeologicznym wystąpiły paciorki krążkowate formy TM 388⁴².

Połączenia dwóch paciorków w ramach krótkich kolii pojawiły się na 17 cmentarzyskach. Ten typ ozdób został zarejestrowany głównie na cmentarzyskach założonych w strefie A, B, C i D osadnictwa kultury wielbarskiej. Regionalnie najwięcej interesujących zabytków pochodzi z cmentarzyska w Lubowidzu.

34 Klamerki esowate typu A, B, C i D wg klasyfikacji A. von Müllera (1957).

35 Brzyno, obiekt 94 (Strobin 2021, 42, tabl. LIV/94:8, CXCI:8); Kowalewko, grób 485 (Skorupka 2001a, 125, tabl. 152/485:7).

36 Kowalewko, grób 485; Leśno, grób 57; Węsiory, kurhan 17.

37 Paciorki tego samego typu wystąpiły w: Ciepłym, grób 1/1879 (Schmidt 1902, 101); Czarnówku, obiekty: R263 (tabl. 1:22), R428 (tabl. 1:23), 900 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kowalewku, grób 88 (tabl. 1:24) (Skorupka 2001a, 35, tabl. 27/88:5); Węsiarach, grób 44 (Kmieciński *et alii* 1966, 75, tabl. XLVII:14–15).

38 Paciorki odmiennych form zostały odsłonięte w: Czarnówku, obiekt 813 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Lubowidzu, groby 129 (tabl. 1:26), 242 (Wołagiewicz 1995, 24, 31, tabl. XIX/129:2–3, XXVI/242:6); Węsiarach, kurhan 17 (Kmieciński *et alii* 1966, 75, XLVII:14–15).

39 Leśno, grób 57 (Walenta 2009, 50, tabl. XCII:4) lub Opalenie, grób 122 (tabl. 2:1) (Tuszyńska 2005a, 436, tabl. I:5).

40 Podwójne paciorki wykonane z dwóch różnych surowców zostały odkryte w Kamienicy Szlacheckiej, grób 38 (Tuszyńska 2020, 36–37, tabl. XXXIII:56).

41 Brzyno, grób 197 (Strobin 2014, 226, ryc. 2:11); Ciepłe, grób 1/1879 (Schmidt 1902, 101); Czarnówko, obiekty R263, R428; Czarnówko obiekty 882, 900; Kowalewko, groby 88, 485, 495 (Skorupka 2001a, 35, 125, 127, tabl. 27/88:5, 152/485:8a, 155/495:a); Lubowidz, grób 208 (Wołagiewicz 1995, 29, tabl. XXV/208:2); Węsiory, grób 44 (Kmieciński *et alii* 1966, 75, tabl. XLVII:14–15).

42 Np. Kamienica Szlachecka, grób 38 (Tuszyńska 2020, 36–37, tabl. XXXIII/56:3); Kowalewko, groby 154 (tabl. 1:25), 495 (Skorupka 2001a, 49, 127, tabl. 44/154:5b, 155/495:4b); Leśno, grób 57 (Walenta 2009, 50, tabl. XCII:4); Lubowidz, groby 21, 68 (Wołagiewicz 1995, 15, 19, tabl. VI/21:11, XII/68:2); Odry, grób 494 (Grabarczyk 1997, 113, tabl. XI:4); Opalenie, grób 122 (Tuszyńska 2005a, 436, tabl. I:5); Ulkowy, grób 24 (tabl. 1:27) (Tuszyńska 2005b, 18, tabl. XI/24:7).

Podwójne paciorki odkryte w grobach na poziomie klatki piersiowej

ZESTAWIENIE 3.2, MAPA 3.2

Ozdoby klatki piersiowej złożone z dwóch paciorków zostały zarejestrowane w ośmiu pochówkach. Należy dodać, że tylko w jednym przypadku wraz z paciorkami znajdowała się inna ozdoba.

Połączenia dwóch paciorków w ramach dekoracji klatki piersiowej były stosowane w kulturze wielbarskiej od stadium B2b. Taką chronologię wyznaczyły materiały pochodzące z grobu 84 z nekropolii w Ulkowach, w którym znajdowały się oprócz paciorków (tabl. 1:28) m.in. fibule typu A.III.57 i A.III.61 (Tuszyńska 2005b, 32, tabl. XXXIV/84:1–3). Na podstawie pozostałego zbioru interesujących zabytków należy wnioskować, że ten typ ozdoby pozostawał w użyciu do fazy C1a. Z tego okresu pochodzi wyposażenie grobu 1503 z Czarnówka, w skład którego wchodziła zapinka A.VII.214.

Opisywany rodzaj ozdób był wykonany na podstawie połączenia głównie szklanych⁴³ lub bursztynowych⁴⁴ paciorków. Niemniej jednak wykorzystywano również zabytki wykonane z dwóch innych surowców⁴⁵. Należy podkreślić, że wraz z opisywanymi paciorkami mogły współwystępować również dodatkowe elementy. Takim przykładem jest dekoracja zarejestrowana w obiekcie 928B w Czarnówku, którą tworzyły dwa paciorki i esowata klamerka typu AvM C.

Formy paciorków wchodzących w skład dekoracji klatki piersiowej były rozmaite. Znane zabytki wykonane ze szkła są reprezentowane przez typy TM 111⁴⁶, TM 155, TM 194a⁴⁷, TM 291b⁴⁸. Natomiast bursztynowe egzemplarze należą do form TM 391⁴⁹ i TM 430⁵⁰.

Ozdoby klatki piersiowej, na które składały się podwójne paciorki, zostały odnotowane na pięciu nekropolach. Cztery tego rodzaju dekoracje odnotowano na cmentarzysku w Czarnówku. Jest to liczba nader skromna, zważywszy na tak ogromne stanowisko. Na pozostałych stanowiskach połączenia dwóch paciorków tworzących dekorację klatki piersiowej wystąpiły w pojedynczych przypadkach.

Kolie układu „A”

Krótkie kolie układu „A”

ZESTAWIENIE 4.1, MAPA 4.1

Kolie zaklasyfikowane do układu „A” wystąpiły w 22 zespołach grobowych. Cechą charakterystyczną tego typu dekoracji jest to, że zostały wykonane z jednego surowca. Oznacza to, że w procesie tworzenia pasma wykorzystano wyłącznie np. paciorki szklane.

43 Ulkowy, grób 84 (tabl. 1:28) (Tuszyńska 2005b, 32, tabl. XXXIV/84:7–12).

44 Czarnówko, obiekt 924B (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

45 Cecele, grób 2 (tabl. 1:21) (Jaskanis 1996, 12, tabl. I/2:1–2); Czarnówko, obiekt 1503 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

46 Cecele, grób 2 (Jaskanis 1996, 12, tabl. I/2:1–2).

47 Paciorki TM 155 i 194a wystąpiły w koli w Ulkowach, w grobie 84 (Tuszyńska 2005b, 32, tabl. XXXIV/84:7–16).

48 Czarnówko, obiekt 924B (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

49 Cecele, grób 2 (Jaskanis 1996, 12, tabl. I/2:2).

50 Czarnówko, obiekt 924B (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

W kulturze wielbarskiej ten rodzaj ozdób był w użyciu od fazy B2. Z tego czasu pochodzi krótka kolia odkryta w grobie 298 na cmentarzysku w Lubowidzu (tabl. 2:2). W tym zespole grobowym kolia tworzyły bursztynowe paciorki typu TM 388, TM 391 i TM 392. Do wyposażenia tego grobu należały dwie zapinki A.II.38, para sztabkowatych bransolet oraz sprzączka typu ML D (Wołagiewicz 1995, 35, tabl. XXXIII/298). Inny przykład stanowi inwentarz odkrytego obiektu 759 w Czarnówku (tabl. 2:4). Datowanie tego wyposażenia wyznaczają znalezione w nim zapinki A.V.127 i A.V.128, które wystąpiły ze szklanymi paciorkami⁵¹.

Pasma paciorków układu „A” były wykorzystywane w ramach dekoracji stroju również w późniejszym czasie. Otóż na fazy B2/C1–C1a należy datować materiały z obiektu R392 z cmentarzyska w Czarnówku, wśród których znalazły się m.in. dwie zapinki A.V. s. 1 oraz krótka kolia wykonana wyłącznie ze szklanych paciorków⁵² (tabl. 5:1). Późniejsze znaleziska z cmentarzyska w Linowie wykazały stosowanie jednorodnych, krótkich kolia w stadium C1b. Ten stan określa wyposażenie obiektu 77, w szczególności odkrycie w nim pary fibul A.V.167 (Kurzyńska 2015, 23, tabl. XIX–XXI).

Najmłodszy materiał datowany na późny okres rzymski pochodzi z grobu 21, który został odsłonięty na stanowisku w Brulino–Koskach (Kempisty 1966, 420, ryc. 35). W tym grobie wraz z jednorodną kolia znajdowała się fibula typu Meyer V 1⁵³.

Krótkie pasma paciorków charakterystyczne dla układu „A” były tworzone z kilku do kilkunastu elementów. Najsłabsze kolie zostały wykonane z trzech paciorków⁵⁴, natomiast najbardziej okazałe liczyły ponad 130 elementów⁵⁵. Paciorki wchodzące w skład omawianych ozdób reprezentowały różne formy typologiczne. W kilku przypadkach wykorzystano do stworzenia pasma wyłącznie trzy różne formy zabytków⁵⁶. W pozostałych materiałach znalazły się paciorki rozmaitych form. Najczęściej jednak wybierano do stworzenia pasma zabytki szklane odpowiadające cechom typu TM 53⁵⁷ oraz bursztynowe TM 388⁵⁸.

Krótkie kolie układu „A” zostały zarejestrowane na 14 cmentarzyskach założonych w strefie A, B, C, D i E. Ten typ dekoracji szyi występuje w materiale archeologicznym niezwykle rzadko. Z analizowanego materiału wynika, że najczęściej znajdowały się na wielopokoleniowych nekropolach w jednym lub dwóch pochówkach. Wyjątkowo na tym tle przedstawia się cmentarzysko w Czarnówku, na którym zarejestrowano aż osiem tego rodzaju ozdób.

⁵¹ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁵² Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁵³ Zapinka określona wg klasyfikacji E. Meyera (1960).

⁵⁴ Czarnówko, obiekt 1744 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kościelna Jania, grób 13 (Pietrzak 2002, 378, tabl. VI:4–5).

⁵⁵ Czarnówko, obiekt R392 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Linowo, obiekt 77 (Kurzyńska 2015, 23, tabl. XX–XXI/77).

⁵⁶ Czarnówko, obiekty R392 (tabl. 5:1), 759 (tabl. 2:4), 1744 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Lubowidz, grób 298 (Wołagiewicz 1995, 35, tabl. XXXIII/298:6).

⁵⁷ Czarnówko, obiekty R392, R421 (tabl. 5:2), 759, 1602 (tabl. 2:3) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Janowo, grób 10 (Hahula 1991–1992, 147, 148, tabl. IV:6); Linowo, grób 77 (Kurzyńska 2015, 23, tabl. XXI/77:36).

⁵⁸ Czarnówko, obiekt 1744 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Lubowidz, grób 298 (Wołagiewicz 1995, 35, tabl. XXXIII/298:6).

Długie kole układu „A”

ZESTAWIENIE 4.2, MAPA 4.2

Długie pasma paciorków zaklasyfikowanych do układu „A” charakteryzują się współwystępowaniem paciorków wykonanych z jednego surowca. Zabytki te odkrywano w przestrzeni klatki piersiowej osoby pochowanej w grobie. Długie egzemplarze tej formy dekoracyjnej wystąpiły w jedenastu zespołach grobowych. Najwcześniejsze tego typu ozdoby pojawiły się w grobach kultury wielbarskiej dopiero w fazie B2. Taką chronologię wyznaczają zabytki znalezione w grobie 164 na cmentarzysku w Różynach (Tuszyńska 2005b, 46). W tym pochówku wraz z długą kolia znajdowały się dwie zapinki A.III.60, które zarazem datują ten obiekt na fazę B2 (Andrzejowski, Cieśliński 2007, 282–284) (tabl. 6:1).

Materiały pochodzące z Elbląga (ul. Moniuszki) i najprawdopodobniej z Kowalewka potwierdziły wykorzystywanie tego rodzaju dekoracji w fazie B2/C1–C1a. Pasma szklanych paciorków m.in. wraz z parą fibul A.II.41 wystąpiło we wspomnianym Elblągu w grobie 472 (Neugebauer 1938, 109; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278). Natomiast wątpliwości może budzić datowanie grobu 102 w Kowalewku, w którym znaleziono długą kolia wykonaną ze szklanych paciorków oraz sprzączkę typu ML D1 (Skorupka 2001a, 38, tabl. 30/102:3, 31/102:1–2) (tabl. 6:2) i fragment ceramiki.

Opisywany rodzaj ozdoby klatki piersiowej pochodzi także z młodszych znalezisk. Długa kolia wykonana wyłącznie ze szklanych paciorków została odsłonięta w obiekcie 963 na nekropolii w Czarnówku (tabl. 7:1). W skład inwentarza tego grobu wchodziło pasmo paciorków, dwie zapinki A.VII.192, fibula typu Mackeprang VIIb, fragment ceramiki. Materiał ten można synchronizować z fazą C1b (Skóra 2023, 775, ryc. 2). W podobnym czasie zapewne była w użyciu długa kolia zarejestrowana w jamie grobowej 378 w Odrach. Chronologia tego obiektu została oparta na podstawie współwystępującej wraz z kolia pary zapinek A.VI.169 (Grzelakowska 1991, 81, rys. 8).

Długie kole przypisane do układu „A” były wykorzystywane do dekoracji stroju również w późniejszych fazach chronologicznych. Pasma paciorków tej formy funkcjonowały do późnego okresu rzymskiego. Wskazuje na to zespół zabytków pochodzący z grobu 146 (28/81) z Modły. Interesująca kolia współwystępowała z dwoma zapinkami A.VI s. 2 (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 9).

Długie kole zdobiące partię klatki piersiowej składały się z kilku lub kilkunastu paciorków. Najskromniejsze ozdoby zostały złożone zaledwie z czterech⁵⁹ oraz siedmiu zabytków⁶⁰. Najwięcej elementów wśród długich pasm układu „A” liczyła kolia odsłonięta w grobie 378 na cmentarzysku w Odrach (47 paciorków) (Grzelakowska 1991, 81, rys. 8).

Opisane pasma paciorków były wykonane albo ze szklanych, albo z bursztynowych zabytków. Do stworzenia opisywanych ozdób wykorzystywano rozmaite formy paciorków. Spośród szklanych znalezisk dominują jednobarwne paciorki grupy I, II i III według klasyfikacji Tempelmann-Mączyńskiej (Tempelmann-Mączyńska 1985a). Pozostałe to pojedyncze paciorki typu TM 91b, TM 117, TM 128, TM 132, TM 162, TM 163, TM 198e i TM 387. Bursztynowe kole zostały wykonane głównie z paciorków, które reprezentują formy TM 388, TM 389, TM 391, TM 392, TM 394, TM 395a, TM 396a, TM 397 i TM 447.

⁵⁹ Weklice, grób 238 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 71–72, tabl. XCVIII/238:6–9).

⁶⁰ Weklice, grób 267 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 78, tabl. CXIV/267:7–11).

Pomimo niewielu rozpoznanych ozdób spełniających kryterium długich form układu „A” ich obszar występowania jest bardzo szeroki. Analogicznie jak w przypadku krótkich pasm, dłuższa forma kolii wystąpiła na cmentarzyskach założonych w strefach A, B, C, D i E. Można zatem wnioskować, że koncepcja dekoracji stroju krótkimi, jak i długimi koliami złożonymi wyłącznie ze szklanych lub bursztynowych paciorków była znana, ale nie bardzo rozpowszechniona. Na rozległych obszarach osadnictwa kultury wielbarskiej tylko na ośmiu nekropolach zostały odsłonięte tego rodzaju dekoracje.

Kolie układu „B”

Krótkie kolie układu „B”

ZESTAWIENIE 5.1, MAPA 5.1

Ten rodzaj dekoracji szyi, którego podstawą stały się głównie połączenia paciorków o różnych formach, wystąpił w 58 grobach na 21 cmentarzyskach. Te niejednorodne pasma paciorków pod względem rozmaitych typów je tworzących zostały uchwycone w materiałach kultury wielbarskiej datowanych od fazy B1. Na potwierdzenie tego stanu przywołać można obiekty odkryte na nekropolii w Lubowidzu, gdzie w grobach 280 i 289 z krótkimi koliami układu „B” wystąpiły fibule A.III.50⁶¹, A.III.51 i A.IV.71⁶² (tabl. 15:3, 16:1). We wspomnianych obiektach znalazły się trzy paciorki (grób 289) oraz wieloelementowe pasmo składające się z 75 szklanych i bursztynowych okazów. Trudno odnieść się do wyglądu kolii z grobu 280, ponieważ znaczna część paciorków nie zachowała się do dnia dzisiejszego. Natomiast krótka kolia z grobu 289 była wykonana z dwóch bursztynowych paciorków jednego typu TM 395b oraz szklanego TM 223i. Podobny dobór zabytków został odnotowany w grobie 262 z cmentarzyska w Pruszczu Gdańskim, stan. 10, pochodzącego z tego samego horyzontu chronologicznego. W budowie tej krótkiej kolii wykorzystano dwa bursztynowe paciorki TM 392 oraz szklany egzemplarz TM 162 (Pietrzak 1997, 43, tabl. XCII/262:2–4) (tabl. 9:3).

Połączenie rozmaitych form paciorków w ramach dekoracji szyi było stosowane w późniejszych odcinkach chronologicznych. Uwaga ta odnosi się do znalezisk datowanych na stadium B2b, ponieważ z wcześniejszej podfazy B2a brakuje tego typu materiałów. Pomimo luki w zbiorach z wczesnego stadium fazy B2, można odnieść wrażenie, że tendencja w doborze paciorków z fazy B1 była kontynuowana w podfazie B2b. W tym czasie odnotowano występowanie krótkich kolii wykonanych z trzech elementów. Pasma takie stanowiły wyposażenie grobu 449 w Kowalewku (tabl. 9:7) i pochówku złożonego pod kurhanem numer 6 na cmentarzysku w Węsiorach⁶³. W obu przypadkach do wykonania krótkiej kolii wykorzystano parę zabytków jednego typu, dopełniając je pojedynczym paciorkiem odmiennej formy.

W podfazie B2b znajdowały swoje zastosowanie w dekoracji stroju także nieco bardziej rozbudowane kolie. Takim pojedynczym przykładem jest pasmo paciorków odsłonięte

⁶¹ Lubowidz, grób 289 (Wołągiewicz 1995, 34, tabl. XXXI/289:1).

⁶² Lubowidz, grób 280 (Wołągiewicz 1995, 34, tabl. XXXII/280:1–3).

⁶³ W grobie tym odkryto m.in. zapinkę A.II.38 (Kmieciński *et alii* 1966, 76–78, 94, tabl. XL:8).

w grobie 12 w Lubowidzu⁶⁴. W nim, na poziomie szyi, odkryto koncentrację 47 szklanych i bursztynowych paciorków (tabl. 15:2).

Od stadium B2c widoczna jest również inna koncepcja, według której komponowano krótkie kolie. Obok używanych w dalszym ciągu różnorodnych pasm pojawiła się kolia wykonana z 13 bursztynowych paciorków, uzupełniona jednym szklanym egzemplarzem. Taki okaz kolii odkryty został na nekropolii w Lubowidzu, w grobie 4 (Agde 1939, 11–12; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. II/4:3). Podobne połączenia stały się popularniejsze w późniejszym czasie.

Materiały z fazy B2/C1 i te nieco szerzej datowane na fazy B2/C1–C1a wykazały zwiększony udział krótkich kolii układu „B” w wyposażeniach grobowych kultury wielbarskiej. Udział m.in. krótkich kolii tego rodzaju ozdób w przestrzeni upiększania stroju należy zapewne łączyć z jego ogólnym rozwojem w kulturze wielbarskiej (por. Tempelmann-Mączyńska 1985b, 57). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w dalszym ciągu funkcjonowały kolie wykonane z kilku elementów, np. Lubowidz, grób 3 (Agde 1939, 11; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. II/3:3) (tabl. 15:1) lub Weklice, grób 210 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 67, tabl. LXXXVI/210:8–13) (tabl. 14:5), jak i pasma składające się kilkudziesięciu paciorków. Przykładów na noszenie krótkich, znacznie rozbudowanych ozdób tego układu dostarczyły znaleziska m.in. z cmentarzysk w Kowalewku oraz Pruszczu Gdańskim, stan. 10. W inwentarzu grobu 383 w Kowalewku wystąpiła krótka kolia złożona z 70 zabytków szklanych i bursztynowych (tabl. 18:1). Jeszcze więcej elementów wykorzystano do stworzenia dekoracji szyi, którą odkryto w grobie 510 w Pruszczu Gdańskim, stan. 10 (Pietrzak 1988, ryc. 7j–k; Wołągiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 71–72, tabl. CXLIX/510/10). Tę kolie wykonano ze 103 zabytków (tabl. 11:1). Liczba wykorzystanych elementów do stworzenia tego pasma mogłaby wskazywać na długą kolie rozciągającą się przynajmniej do poziomu klatki piersiowej. Można odnieść wrażenie, na podstawie tych znalezisk, że nie ilość zabytków wchodzących w skład pasma była czynnikiem decydującym o ich zastosowaniu w ramach krótszej lub dłuższej dekoracji. Przywołane przykłady krótkich rozbudowanych kolii stanowią potwierdzenie powszechniejszego dodawania do tych ozdób większej liczby paciorków. Zestawiając przywołane wyżej pasma np. z Pruszcza Gdańskiego, stan. 10 i Weklic, zauważalny jest kontrast w liczbie wykorzystanych elementów tworzących te kolie. W ostatnim ze wspomnianych obiektów krótką kolie wykonano tylko z dziesięciu zabytków. Natomiast w Pruszczu Gdańskim, stan. 10, do stworzenia kolii szyi wykorzystano aż 103 zabytki. Porównanie tych pasm pokazuje razem nawet dziesięciokrotny wzrost elementów składowych w obrębie jednej dekoracji.

W fazach B2/C1–C1a pozostawała koncepcja łączenia w pasmach paciorków bursztynowych wraz z pojedynczym egzemplarzem wykonanym ze szkła⁶⁵. Przykładowo dostarczył układ zabytków z grobu 474 w Nowym Targu (*Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 127–128, tabl. LXXXIV:1–2). Odkryta w nim krótka kolia została wykonana z dwunastu zabytków, wśród których tylko jeden reprezentowany był przez szklany okaz TM 287. Do pozostałej części kolii należały bursztynowe paciorki TM 388, TM 389, TM 392, TM 395, TM 396 i TM 397. Ten kierunek stylistyczny wykorzystano również w tworzeniu krótkiej

⁶⁴ Z zapinkami A.III.60, A.II.39 oraz A.V.100 (Wołągiewicz 1995, 13, tabl. IV/12:1–3).

⁶⁵ Podobne połączenie paciorków por. Cieple, grób I/79 (1897), (Schmidt 1902, 125; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274); Odry, krąg kamienny V (Grabarczyk 1997, 129, tabl. XL:2–3).

kolii odsłoniętej w grobie 244 w Kowalewku (tabl. 9:6). Tę ozdobę szyi wykonano z 28 paciorków. Nowością, w tym przypadku, było połączenie 27 szklanych paciorków typu TM 46, TM 49, TM 53 z pojedynczym zabytkiem bursztynowym TM 388. Warto zauważyć, że wspomnianą dekorację szyi tworzyły w zasadzie szklane zabytki jednobarwne, nieornamentowane. Takie pasma wystąpiły w materiale kultury wielbarskiej, chociażby w obiekcie 1647 w Czarnówku⁶⁶ (tabl. 14:3).

Udział krótkich pasm paciorków układu „B” w grobach inhumacyjnych kultury wielbarskiej zmniejszył się w fazie C1, zwłaszcza w jej późniejszym stadium C1b. Krótkie kolie układu „B” z tego okresu były połączeniem kilku⁶⁷ lub kilkudziesięciu paciorków⁶⁸. W dalszym ciągu do ich tworzenia wykorzystywano zabytki ze szkła i bursztynu.

Dość szerokie ramy chronologiczne wyposażenia grobu R354 z Czarnówka⁶⁹ (faza C1–C2) przemawiają za tym, że w tym okresie kontynuowano tworzenie rozbudowanych, krótkich kolii. We wspomnianym grobie R354 pasmo wykonane było ze 174 paciorków (tabl. 14:4). W tym przypadku układ składał się w większości z jednobarwnych szklanych paciorków TM 53, TM 119. Pasma to uzupełniał pojedynczy bursztynowy paciorek TM 389. Jednobarwne, szklane paciorki wkomponowane w krótką kolie wraz z zabytkami bursztynowymi zostały także odsłonięte w grobie 218 w Pruszcze Gdańskim, stan. 10 (Pietrzak 1997, 37, 38, tabl. LXXVIII/ 218:4–5) (tabl. 9:2).

Materiały z fazy C2, do których należy m.in. inwentarz grobu 66 z Linowa (Bokiniec, Sosnowski 2001, 152, ryc. 3:4–27; Kurzyńska, Sosnowski 2007, 410, ryc. 6C; Kurzyńska 2015, 29–31, tabl. XIII/66), potwierdziły stosowanie krótkich pasm paciorków układu „B”. W tym obiekcie odkryto kolie złożoną z 38 zabytków szklanych i bursztynowych. Ta ozdoba stanowiła połączenie zabytków jednobarwnych, jak i dekorowanych wraz z tymi wykonanymi z bursztynu. Przykład ten nie stanowi wyjątku, ponieważ z fazy C2 pochodzi krótkie pasmo zaklasyfikowane do opisywanego układu, odkryte w grobie 411 w Weklicach⁷⁰. Pochówek ten został naruszony w starożytności, ale obszar, w którym zarejestrowano kolie, nie został uszkodzony. W tym wyjątkowym przypadku na poziomie szyi znaleziono 36 paciorków szklanych i bursztynowych o rozmaitych formach (tabl. 13:2). Układy krótkich kolii z grobu 478 w Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 117–118, tabl. CCXII/478:6–52) (tabl. 12:2) oraz grobu 274 w Nowym Targu (*Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 81, tabl. XLII:1–5) nie pozostawiły wątpliwości i także potwierdziły tę tendencję w doborze jednobarwnych paciorków łączonych z zabytkami wykonanymi z bursztynu.

Ze schyłku okresu rzymskiego i początku okresu wędrówek ludów pochodzą wyposażenia dwóch grobów ze stan. 5 w Pruszcze Gdańskim (por. Mączyńska 2019, 54). W pierwszym z nich, oznaczonym numerem 38, zarejestrowano dwie zapinki A.VI.158

⁶⁶ Podobne pasma odkryto w: Babim Dole–Borczu, grób 129 (Mączyńska, Urbaniak 2009, 158, ryc. 4; Mączyńska *et alii* 2021, 49–50, tabl. XCII/129:3–16, 18–34, XCIII/129:35–61); Kowalewku, grób 244 (Skorupka 2001a, 70–71, tabl. 76/244:4); Linowie, grób 7A (Bokiniec, Sosnowski 2001, 148; Kurzyńska 2015, 21, tabl. II/7A:11–19); Ulkovich, grób 79 (tabl. 9:8) (Tuszyńska 2005b, 31, tabl. XXXIII/79:4–8).

⁶⁷ Weklice, grób 309 (tabl. 13:1) (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87–88, tabl. CXXXIV/309:5, 7–8).

⁶⁸ Najwięcej paciorków znajdowało się w kolii z grobu III/81 (1897) z cmentarzyska w Ciepłym (Schmidt 1902, 126; Schindler 1940, 90, ryc. 63:3–8).

⁶⁹ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁷⁰ Z grobu tego pochodzą m.in. dwie zapinki A.VI.168 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 106, tabl. CLXXXV/411:1–2).

i kolię (Pietrzak 1998, 123, ryc. 1; Pietrzak *et alii* 2015, 37–38, tabl. XXXII/38), którą tworzyło 47 paciorków wykonanych ze szkła, bursztynu i kości (tabl. 17:2). Natomiast w grobie 19 (Pietrzak *et alii* 2015, 27–28, tabl. XVIII/19:4) znaleziono krótkie pasmo wykonane ze 134 paciorków szklanych i bursztynowych (tabl. 17:1), które pozostaje ozdobą o największej liczbie elementów składowych z tego okresu.

Krótkie kolie układu „B” były tworzone z wielu zabytków. Najsłabsze pasma tego typu składały się tylko z trzech paciorków⁷¹, natomiast bardziej rozbudowane kolie mogły łączyć ponad 100 elementów (np. Czarnówko, obiekt R354). Do dekoracji szyi zaklasyfikowanych do układu „B” wykorzystywano najczęściej paciorki szklane i bursztynowe, choć w nielicznych przypadkach dołączano do pasma paciorki wykonane z chalcedonu⁷² czy kości⁷³.

Krótkie kolie układu „B” były tworzone z paciorków o rozmaitych formach typologicznych. Spośród szklanych zabytków najliczniej odnotowano paciorki jednobarwne typu TM 12⁷⁴, TM 53⁷⁵, TM 119⁷⁶, TM 128⁷⁷. W mniejszej liczbie do komponowania tych pasm stosowano paciorki ornamentowane. Wśród tych ostatnich najliczniej w krótkich koliach układu „B” występowały formy TM 223⁷⁸. Bursztynowe paciorki, które pojawiły się w analizowanym materiale, w większości reprezentowały typ paciorków TM 388. Ta forma paciorka była najczęstszym elementem składowym krótkich koli układu „B”. Zabytki tego typu pojawiły się w ponad połowie wszystkich zebranych pasm zaklasyfikowanych do tej formy dekoracyjnej.

Pasma paciorków w układzie „B” zostały zarejestrowane na cmentarzyskach założonych w strefie A, B, C, D i E. Najwięcej tego typu ozdób pochodzi ze strefy A osadnictwa kultury wielbarskiej. W niektórych obszarach ta forma mogła być bardziej popularna, na co wskazują znaleziska z cmentarzyska w Czarnówku, Pruszczu Gdańskim oraz Weklicach, z których pochodzi największy odsetek krótkich ozdób zaklasyfikowanych do układu „B”.

71 Kowalewko, grób 449 (Skorupka 2001a, 117, tabl. 139/449:6a–b); Lubowidz, grób 289 (Wołagiewicz 1995, 34, tabl. XXXI/289:5–6); Odry, krąg V (Grabarczyk 1997, 129, tabl. XL:2–3); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 262 (Pietrzak 1997, 43, tabl. XCII/262:2–3); Weklice, grób 309 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87–88, tabl. CXXXIV/309:5, 7–8, CCXLIII:19–20); Węsiory, kurhan 6 (Kmieciński *et alii* 1966, 74–78, tabl. XLVII:13).

72 Węsiory, kurhan 6 (Kmieciński *et alii* 1966, 74–78).

73 Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 38 (Pietrzak *et alii* 2015, 37–38).

74 Cecele, grób 13A (tabl. 10:3) (Jaskanis 1996, 13–14, tabl. IV/13A:5); Kowalewko, grób 383 (Skorupka 2001a, 104, tabl. 123/383:2c); Lubowidz, groby 3, 12 (Wołagiewicz 1995, 13, tabl. II/3:5, II/4:10); Ulkowy, grób 102 (tabl. 10:1) (Tuszyńska 2005b, 38, tabl. XLI/102:5); Weklice, grób 411 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 106, tabl. CLXXXV/411:20).

75 Ciepłe, grób III/81 (Schmidt 1902, 126); Czarnówko, obiekt R354 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kowalewko, grób 244 (Skorupka 2001a, 70, tabl. 76/244:4c); Linowo, groby 7A, 66 (Kurzyńska 2015, 21, 30, tabl. II/7A:14–16, XIII/66:7, tu jako TM 52); Pruszcz Gdański, stan. 10, groby 152 (tabl. 9:1), 218 (Pietrzak 1997, 29, 37, 38, tabl. XLVI/152:1, LXXVIII/218:4); Weklice, grób 478 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 75, tabl. CCXII/478:25–45).

76 Czarnówko, obiekt R354 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 218 (Pietrzak 1997, 38, tabl. LXXVIII/218); Ulkowy, grób 113 (tabl. 10:2) (Tuszyńska 2005b, 40, tabl. XLIV/113:5–9); Weklice, groby 309, 478 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 88, 118, tabl. CXXXIV/309:5, CCXII/478:6–16).

77 Nowy Targ, grób 274 (*Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 81, tabl. XLII:3); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 152 (Pietrzak 1997, 29, tabl. XLVI/152:1); Ulkowy, groby 79, 113 (Tuszyńska 2005b, 31–40, 88–92, tabl. XXXIII/79:4–7, XLIV/113:6–8); Weklice, grób 478 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 118, tabl. CCXII/478:18–19).

78 Gostkowo-Folsąg, grób 53 (Zielonka 1968, 63); Kowalewko, groby 76 (tabl. 9:5), 383 (Skorupka 2001a, 32, 104, tabl. 22/76:2b, 123/383:2d); Lubowidz, groby 3, 12, 289 (Wołagiewicz 1995, 13, 34, tabl. II/3:4, XXXI/289:5).

Długie kolie układu „B”

ZESTAWIENIE 5.2, MAPA 5.2

Ozdoby klatki piersiowej wykonane z paciorków o różnych cechach typologicznych i surowcowych wystąpiły w 70 zespołach grobowych. Ten typ dekoracji był jedną z bardziej rozpowszechnionych form upiększania stroju w kulturze wielbarskiej. Kolie tego rodzaju pojawiają się w inwentarzach grobowych od stadium B2b.

W tym czasie były noszone skromne pasma układu „B” w wersji „długiej”. Taki stan reprezentuje zespół zabytków z grobu 410 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 7 (Tuszyńska 2006, 53–55, ryc. 4–5; 2007, 154, tabl. III. B:1–3). W nim, na poziomie klatki piersiowej, znajdowało się tylko pięć paciorków wykonanych ze szkła i bursztynu. Znacznie uboższy skład kolii wystąpił w grobie 223 na stan. 10 w Pruszcze Gdańskim. Tu, razem z parą zapinek A.IV.78 i fibulą A.IV.88, na poziomie klatki piersiowej zadokumentowano trzy, różne pod względem formy i surowca, paciorki (Pietrzak 1997, 38–39, tabl. LXXIX/223) (tabl. 22:3). W fazie B2b również wykorzystywano do tworzenia długich różnorodnych pasm nieco więcej elementów. W obiekcie 512 z Czarnówka⁷⁹ znaleziono m.in. dwie zapinki A.II.38, fibulę A.V.120 oraz długą kolie wykonaną z 19 szklanych i bursztynowych paciorków (tabl. 27:2). Wśród szklanych okazów znajdowały się zarówno jednobarwne, jak i dekorowane. Podobny dobór elementów wykorzystano do stworzenia długich pasm, które odsłonięto w grobach 52, 109 (tabl. 24:2) i 192 na cmentarzysku w Lubowidzu (Wołągiewicz 1995, 18, 22–23, 28, tabl. X/52:12; XVII/109:8–10; XXIII/192:17).

Najprawdopodobniej od stadium B2c nastąpił proces dokładania do długich pasm coraz większej liczby paciorków. Przykład tych powolnych zmian w wyglądzie długich kolii układu „B” został zaobserwowany w grobie 1 w kurhanie 14 w Gronowie (Machajewski 2013, 25, tabl. XIX:4a–f). W tym miejscu, na poziomie klatki piersiowej, zarejestrowano pasmo 51 paciorków (tabl. 22:1). Wśród nich znajdowały się szklane i bursztynowe zabytki. Podobnie pod tym samym kurhanem, lecz w grobie 3, długą kolie tworzyło 78 paciorków wykonanych ze szkła i bursztynu (tabl. 23:1). Należy dodać, że w przypadku kolii z grobu 1 wykorzystano połączenie bursztynowych zabytków z paciorkami jednobarwnymi typu TM 1, TM 2a, TM 48, TM 53, TM 129, TM 132. Natomiast ozdobę z grobu 3 wykonano z paciorków bursztynowych oraz szklanych jednobarwnych (TM 6, TM 159a, TM 163) i ornamentowanych reprezentujących typ TM 223g, TM 290c, TM 291, TM 355.

Najwięcej długich kolii układu „B” pochodzi z fazy B2/C1. Spośród nich trzy zostały odkryte w Czarnówku⁸⁰. Tam też w grobie R426 odsłonięto na poziomie klatki piersiowej pięć paciorków (tabl. 27:1). Następnie w obiekcie 1217 wraz z zapinkami A.V.95 i A.VII.193 współwystępowała długa kolia składająca się z 37 paciorków (tabl. 28:1). W ostatnim ze wspomnianych grobów, oznaczonym numerem 1285, znajdowało się pasmo wykonane ze 101 paciorków (tabl. 29:1). Na podstawie tych materiałów można wnioskować, że w fazie B2/C1 pozostawały w użyciu kilkuelementowe pasma oraz ich bardziej rozbudowane formy. Do podobnych uwag skłoniły materiały z dwóch pochówków z długimi koliami

⁷⁹ Niepublikowane materiały Muzeum w Lęborku.

⁸⁰ Niepublikowane materiały Muzeum w Lęborku.

z fazy B2/C1 odkryte w Kamienicy Szlacheckiej. W pierwszym z nich, grobie 62, tylko pięć paciorków wchodziło w skład dekoracji. Natomiast w pochówku 63 długą kolię stanowił układ 21 paciorków (tabl. 19:2).

W nieco szerszym ujęciu chronologicznym, tzn. fazach B2/C1–C1a, długie rozbudowane kolie pozostawały nadal w użyciu. Na cmentarzysku w Wilkowie, w pochówkach 33 i 185, na poziomie klatki piersiowej znajdowały się pojedyncze długie kolie wykonane z ponad 30 szklanych i bursztynowych paciorków.

W wyposażeniach grobowych z faz B2/C1–C1a po raz pierwszy odnotowano długie kolie o bardzo złożonym składzie. Taki układ paciorków odsłonięty został w grobie R425 z Czarnówka. W nim, razem m.in. z zapinką A.VII. s. 1, odkryto kolię wykonaną z ponad 167 paciorków (tabl. 30:2). Wśród nich znalazły się zabytki reprezentujące formy TM 26, TM 51, TM 119, TM 171, TM 218, TM 277, TM 290c, TM 389, TM 394, TM 395, TM 397, TM 430, a kilkanaście zabytków zachowało się jedynie fragmentarycznie. Podtrzymywanie tradycji upiększania stroju koliaми wykonanymi z ponad stu elementów wykazał również inwentarz grobu 694 ponownie z Czarnówka (tabl. 29:2). W tym przypadku pasmo odsłonięte na poziomie klatki piersiowej złożono ze 187 zabytków.

W dalszym ciągu, ale sporadycznie, występowały o wiele skromniejsze kolie przypisane do układu „B” w ich „dłuższej wersji”. W tym miejscu należy wymienić kolię ze szklanych i bursztynowych paciorków zadokumentowaną w grobie 562 w Odrach. Dekoracja ta składała się tylko z 20 okazów.

W późniejszym odcinku chronologicznym, fazie C1b, w długich koliach znaczną część pasma zaczęły stanowić paciorki wykonane ze szkła. Takie układy znalazły się w grobach złożonych na nekropolii w Linowie. W obiekcie 71 znaleziono m.in. zapinkę A.VI.178 oraz kolię składającą się z 15 szklanych i dwóch bursztynowych zabytków (Kurzyńska 2015, 32–33, tabl. XVII–XVIII). Należy dodać, że wśród szklanych paciorków znajdowały się wyłącznie jednobarwne formy TM 27, TM 53, TM 90. W przeciwieństwie do długiej kolii z grobu 164, która była wykonana w większości ze szklanych paciorków. Wśród nich znajdowały się jednobarwne jak i ornamentowane zabytki (Kurzyńska 2015, 52–54, tabl. L–LII) (tabl. 34:1). Warto dodać, że w kolejnym grobie 176 (Kurzyńska 2015, 55–56, tabl. LV:4–11), także z Linowa, została zarejestrowana podobna ozdoba omawianego układu. Dekorację w tym przypadku tworzyło osiem paciorków, z czego aż siedem stanowiły wyłącznie szklane zabytki (tabl. 34:2).

Materiały ze wspomnianej nekropolii w Linowie, datowane nieco później, bo na fazę C2, wykazały, że w tym odcinku chronologicznym w dalszym ciągu noszone były połączenia szklanych i bursztynowych paciorków w ramach długich pasm. Przykładem stał się inwentarz grobu 219. W tym obiekcie na poziomie klatki piersiowej zarejestrowano pasmo paciorków utworzone z 14 zabytków wykonanych ze wspomnianych materiałów (Kurzyńska 2015, 61–62, tabl. LXIII:6–19) (tabl. 34:3).

Na utrzymanie tego poglądu pozwoliły odkrycia pasm z dwóch grobów odsłoniętych na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim. W pierwszym z nich, oznaczonym numerem 23, zarejestrowano dwie fibule A.VI.162 i długą kolię składającą się z 63 paciorków, wśród których znajdowały się szklane, jednobarwne zabytki typu TM 30a, TM 37, TM 41, TM 126, TM 146, TM 152 oraz bursztynowe TM 394, TM 403, TM 417, TM 471 (Pietrzak *et alii* 2015, 30, tabl. XXII/23) (tabl. 26:1). Następnie w grobie 35 zadokumentowana została na poziomie klatki piersiowej kolia wykonana z 37 paciorków (Pietrzak *et alii* 2015, 36, tabl. XXXI/31:4–5, LV:1)

(tabl. 26:2). Wśród zabytków wykonanych ze szkła wystąpiły m.in. paciorki TM 42a, TM 126, TM 375b, a bursztynowe reprezentowały formy TM 390, TM 403, TM 429 i TM 471d.

Odkryte kolie zdobiące partię klatki piersiowej w większości składały się ze szklanych i bursztynowych paciorków. W nielicznych przypadkach wykorzystano połączenia zabytków szklanych, bursztynowych oraz wykonanych z kryształu górskiego⁸¹. Ten typ dekoracji był również różnorodny pod względem liczby elementów tworzących dane pasmo. Skromne egzemplarze reprezentowały np. tylko trzy paciorki⁸², natomiast bardzo rozbudowane pasma zawierały ponad 100 elementów⁸³.

Długie kolie o mieszanej strukturze zostały wyróżnione na podstawie połączenia paciorków rozmaitych form. W znacznej większości pasma układu „B” były wykonane ze szklanych i bursztynowych zabytków. Spośród tych pierwszych wyróżniały się jednobarwne paciorki grupy I, II i III według klasyfikacji Tempelmann-Mączyńskiej (1985a). W szczególności należy wymienić egzemplarze typu TM 6, TM 12 i TM 53. Natomiast paciorki bursztynowe najliczniej były reprezentowane poprzez formy TM 388, TM 389, TM 392, TM 393, TM 394, TM 410.

Przedstawiony model długich kolii zaklasyfikowany do układu „B” został rozpoznany w grobach złożonych na cmentarzyskach strefy A, B, C, D i E. Dekoracje znajdowały się w materiałach archeologicznych z 19 stanowisk. Należy podkreślić, że tylko na pięciu nekropolach ozdoby te pojawiły się w pojedynczym egzemplarzu, w jednym grobie.

Kolie układu „C”

Krótkie kolie układu „C”

ZESTAWIENIE 6.1, MAPA 6.1

Krótkie pasma paciorków włączone do układu „C” wystąpiły w 39 inwentarzach grobowych. Ozdoby tego typu charakteryzowały się połączeniem (w jednym paśmie) paciorków oraz zabytków metalowych. Do najwcześniejszych tego typu dekoracji, pochodzących z fazy B1, należą zabytki odkryte w grobie 115 na stan. 10 w Pruszcze Gdańskim⁸⁴. W tym grobie na poziomie szyi została odsłonięta kolia wykonana z 22 paciorków szklanych i bursztynowych (tabl. 38:2). Uzupełnienie tej ozdoby stanowiły dwa brązowe kółka. Niewiele młodszą tego rodzaju dekorację, z podfazy B1a, odsłonięto w grobie 29 w Cieplem (Schmidt 1902, 106–107). Krótkie pasmo w tym przypadku zostało złożone z dwóch szklanych paciorków typu TM 387a i pojedynczego, nieokreślonego znaleziska wykonanego z gliny. Wraz z paciorkami współwystępowała esowata klamerka AvM C⁸⁵. Krótka kolia, w skład której wchodziła esowata klamerka, została również zarejestrowana

⁸¹ Lubowidz, grób 71 (Wołągiewicz 1995, 19, tabl. XII/71:8); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 223 (Pietrzak 1997, 38).

⁸² Czarnówko, obiekt 1122 (niepublikowane materiały Muzeum w Lęborku); Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 223 (Pietrzak 1997, 38, 39, tabl. LXXIX/223:8–9); Weklice, grób 467 (tabl. 28:4) (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 116, tabl. CCVII/467:8–10).

⁸³ Czarnówko, obiekty 694, 1285 (niepublikowane materiały Muzeum w Lęborku); Linowo, grób 164 (Kurzyńska 2015, 52–54, tabl. L–LII).

⁸⁴ M.in. zapinki A.III.45 oraz A.IV.75 (Pietrzak 1997, 25, tabl. XXXVII/115:2–3).

⁸⁵ Klamerki esowate w literaturze interpretowane są jako elementy pełniące funkcję mechanizmu zamykającego np. kolie. Nie ma co do tego pewności (Patalan 2022, 118–120, 302). Ze względu na ich dekoracyjny charakter w tej pracy traktuję te zabytki jako element składowy kolii.

w obiekcie 1240 w Czarnówku⁸⁶. Ozdoba ta była wykonana z trzech szklanych i jednego fajansowego paciorka. Skład tej kolii uzupełniała srebrna esowata klamerka AvM D oraz dwa srebrne cylindryczne paciorki.

Stan badań pozwolił na zaobserwowanie wyglądu krótkich kolii układu „C” w początkach fazy B2. W tym czasie kontynuowane było połączenie paciorków z esowatymi klamerkami. Takie kolie znalazły się w grobach II/80 (1897), VIII/86 (1987) w Ciepłym (Schmidt 1902, 126–128) oraz grobie 50 w Grzybnicy (Hahula, Wołagiewicz 2001, 26–27, tabl. XLIX/50:4). Warto dodać, że w tych przypadkach pasma zostały wykonane z trzech paciorków i jednej esowatej klamerki. Niemniej jednak w tym odcinku chronologicznym wykorzystywano ich podwójne egzemplarze, na co może wskazywać wyposażenie grobu 265 z Opalenia (Tuszyńska *et alii* 2016, 20–21, nr 8–9; Patalan 2022, 311). W nim, na poziomie szyi, zarejestrowano dwie esowate klamerki typu AvM A i AvM D oraz 21 paciorków szklanych i bursztynowych (tabl. 41:2). Można uznać, że w stadium B2a w skład krótkich kolii układu „C” wchodziło więcej elementów. Uwaga ta odnosi się do wspomnianej ozdoby z Opalenia. Dodatkowo ten stan potwierdziły materiały z grobu 52 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 7 (Tuszyńska 1985, 214, 216, tabl. III; Patalan 2022, 313), w którym to kolie tworzyło 16 paciorków wykonanych ze szkła i bursztynu oraz esowata klamerka AvM A (tabl. 40:1).

W stadium B2b w zasadzie dotychczasowy kierunek w doborze elementów składowych kolii pozostał bez zmian. W dalszym ciągu w użyciu były bardzo skromne połączenia kilku paciorków szklanych i bursztynowych z esowatymi klamerkami, np. obiekt 1337, Czarnówko⁸⁷; grób 295, Pruszcz Gdański, stan. 7 (Tuszyńska 1999, 370–371, ryc. 4:1–4; Pietrzak, Rożnowski 2010, 441; Patalan 2022, 314) (tabl. 41:1); grób 271 z Weklic (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 79, tabl. CIX.271:4–8). Jednak po raz pierwszy w tym czasie w pasmach zaczęły pojawiać się inne ozdoby metalowe. Z podfazy B2b pochodzi grób 168 ze stan. 10 w Pruszczu Gdańskim. W nim, na poziomie szyi, została odsłonięta kolia ze szklanych i bursztynowych paciorków, wśród których znajdował się wisior opasany typu KS IA (Pietrzak 1997, 31, tabl. LIX/168:3–4; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Stanek 1999, 343; Tuszyńska *et alii* 2016, 35, nr 63). Niestety nie dysponujemy informacjami, w którą część kolii został wkomponowany.

Późniejsze materiały archeologiczne pochodzące ze stadium B2c wykazały, że wygląd krótkich kolii tego układu nie zmienił się. Ozdoby tego rodzaju były wykonywane z kilku paciorków szklanych i bursztynowych, a w całość pasma wkomponowywano esowate klamerki. Taki obraz reprezentują odkrycia dokonane w obiektach 11 i 78 w Ulkowach (Tuszyńska 2005b, 14, 30, tabl. IV/11:7, XXXI/78:10–11). Krótka kolia znaleziona w grobie 11 została złożona z trzech paciorków (szklanego i dwóch bursztynowych TM 388) i esowatej klamerki AvM C. Natomiast w grobie 78 krótką kolie tworzyło siedem paciorków TM 163, TM 171, TM 388, TM 389, TM 430 i dwie esowate klamerki typu AvM C i AvM D.

Wyposażenia grobowe z faz B2/C1–C1a nie pozostawiły wątpliwości co do konsekwentnego wykorzystywania klamerek esowatych jako jednego z elementów krótkich pasm.

⁸⁶ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁸⁷ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

Takie układy zostały odsłonięte np. w Czarnówku, obiekt R442⁸⁸ (tabl. 39:2); Pruszczu Gdańskim, stan. 4, grób VII (Schindler 1939, 42–43; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308); Kowalewku, grób 377 (tabl. 42:1).

W tym odcinku chronologicznym wykorzystano w kompozycjach krótkich kolii zupełnie inne, dotychczas nierozpoznane w tego rodzaju pasmach, zabytki. Należą do nich dwa wykonane ze srebra dwustożkowate paciorki, które były częścią dekoracji szyi odsłoniętej w obiekcie 400 w Czarnówku (tabl. 39:1). Warto uzupełnić, że w składzie tej kolii znalazło się 15 paciorków szklanych i bursztynowych oraz (zachowana fragmentarycznie) esowata klamerka AvM B⁸⁹.

W tym czasie były wykorzystywane również proste metalowe kółeczka, które wystąpiły w połączeniu wyłącznie z bursztynowymi paciorkami TM 388, TM 392, TM 393, TM 394 w grobie 542 w Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 41–42, tabl. XLIV/542:8–18) (tabl. 41:3). Wspomniana ozdoba stanowi również przykład wykorzystywania wśród krótkich układów paciorków wykonanych tylko z jednego surowca. Taki stan został również zaobserwowany w grobie 482 w Kowalewku (Skorupka 2001a, 124, tabl. 150/482:1–3)⁹⁰. Współwystępująca m.in. z zapinkami A.V.127 i A.VII.201 krótka kolia została wykonana z 47 szklanych paciorków TM 19, TM 22, TM 24, TM 25, TM 27, TM 28, TM 46, TM 53, TM 55, TM 71, TM 98, TM 310 (tabl. 42:2). Uzupełnienie tego układu stanowiły cztery srebrne wiaderkowate wisiorki typu P.K I, które po raz pierwszy pojawiły się w tego typu dekoracji⁹¹. Powracając do składu tej kolii, warto zaznaczyć, że wykorzystano do jej wykonania tylko paciorki szklane⁹². Przedstawione wyżej dekoracje mogą wskazywać na potencjalną zmianę kierunku stylistycznego w wyglądzie krótkich kolii układu „C”, która miała na celu połączenie paciorków jednosurowcowych z innymi metalowymi ozdobami. Najprawdopodobniej takie zmiany, w bardziej selektywnym doborze elementów, dokonały się w fazie B2/C1.

W fazie C1, w szczególności w jej młodszym odcinku, udział krótkich kolii układu „C” w wyposażeniach grobowych znacznie się zmniejszył. Można jedynie przypuszczać, że ten rodzaj dekoracji pozostawał w użyciu do końca fazy C1. Najmłodszym obiektem pochodzącym z tej fazy jest datowany na fazę C1b pochówek 151 z Linowa (tabl. 43:1). W tym grobie znajdowało się m.in. pasmo paciorków wraz z fragmentarycznie zachowaną zawieszka oraz fibułą typu A.VII.170 (Kurzyńska 2015, 49, tabl. XLV).

Krótkie kolie układu „C” zawierały od kilku do ponad 100 elementów. Najskromniejsze stanowiły połączenie trzech paciorków i pojedynczego elementu metalowego⁹³.

⁸⁸ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁸⁹ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

⁹⁰ Dalsze uwagi o tej kompozycji zostały zawarte w analizie występowania sekwencji w koliach.

⁹¹ Potwierdzeniem tego stanu są znaleziska wiaderkowatych wisiorków w: grób 188, Odry (Grzelakowska 1991, 80, rys. 2); grób 47, Pruszcz Gdański, stan. 5 (tabl. 43:2) (Pietrzak *et alii* 2015, 41–42, tabl. XXXIX/47:5).

⁹² Podobne uwagi dotyczą kolii z grobu 377 w Kowalewku, w której znalazły się wyłącznie szklane zabytki, por. *Pipeline of Archaeological...* 1998, 57; Skorupka 2001a, 102, tabl. 120/377:6–7, fot. 2.

⁹³ Ciepłe, grób 29, II/80, VIII/86 (Schmidt 1902, 106, 107, 126, 128); Czarnówko, obiekt 1566 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Grzybnica, grób 50 (Hahula, Wołagiewicz 2001, 26–27, tabl. XLIX/50:4–6); Odry, grób 188 (Grzelakowska 1991, 80, rys. 2); Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 47 (Pietrzak *et alii* 2015, 41–42, tabl. XXXIX/47:5); Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 295 (Pietrzak, Rożnowski 2010, 441); Ulkowy, grób 11 (Tuszyńska 2005b, 13, 14, tabl. IV/11:6).

Okazalsze pasma zostały złożone z ponad 100 zabytków. Przykładem okazałej formy jest kolia odsłonięta w grobie 377 (Skorupka 2001a, 102, tabl. 120/377:6–7, fot. 2)⁹⁴ na cmentarzystwie w Kowalewku (tabl. 42:1).

Pasma paciorków układu „C” odsłonięte na poziomie szyi w inhumacyjnych pochówkach kultury wielbarskiej reprezentowały połączenia egzemplarzy o rozmaitych ich formach. W tych dekoracjach najczęściej występowały szklane zabytki TM 12⁹⁵, TM 223⁹⁶ oraz TM 387⁹⁷. Paciorki wykonane z bursztynu należały w większości do prostych krążkowatych i beczułkowatych form TM 388, TM 389 i TM 392⁹⁸.

Kolie uzupełniane metalowymi zabytkami zostały zarejestrowane na 17 cmentarzyskach założonych w strefie A, B, C i D, z czego najwięcej pasm tego typu pochodzi ze strefy A. W kontekście regionalnym najliczniej wyróżnione kolie pojawiły się w inwentarzach grobowych pochodzących z nekropolii w Czarnówku. Również na tym tle jest zauważalny przyrost materiałów ze stanowisk założonych w Pruszczu Gdańskim.

Długie kolie układu „C”

ZESTAWIENIE 6.2, MAPA 6.2

W materiałach zabytkowych kultury wielbarskiej połączenia paciorków i metalowych ozdób w „długiej” wersji były stosowane do upiększania stroju podobnie jak w wersji „krótkiej” w fazie B1. Z tego właśnie okresu pochodzi inwentarz grobu 29 z Rogowa (*Rogowo, st. 23, gm. Lubicz...* 2000, 162–163; Wiśniewski, Kotlewski 2013, 78, 100), w którym znalazły się m.in. dwie zapinki typu A.III.52–53 oraz kolia stworzona z 84 paciorków szklanych i bursztynowych⁹⁹. Co istotne, w tym przypadku wspomniane fibule były integralną częścią długiej kolii, ponieważ za ich sprawą sznur paciorków został umiejscowiony na szacie, a nie założony na szyi.

Najprawdopodobniej z końcem fazy B1 w długich koliach zaczęły pojawiać się esowate klamerki. Takie przypuszczenie zostało oparte na podstawie odkrycia wyposażenia grobu 151 w Różynach (Pietrzak 2007, 141, tabl. 3:11–12; Tuszyńska *et alii* 2016, 30, nr 43). Kompozycja pasma odsłonięta w tym obiekcie rozpoczynała się od poziomu szyi. Na tej wysokości z lewej strony znalazła się srebrna klamerka typu AvM D, natomiast po prawej stronie w kolii znajdowała się druga klamerka AvM C. Od tych dwóch ozdób rozciągał się cały układ paciorków (tabl. 45:2). Znaleziska te były wykonane ze szkła,

⁹⁴ Analiza układu elementów kolii z grobu 377 z Kowalewka znajduje się w rozdziale dotyczącym analizy występowania sekwencji w koliach.

⁹⁵ Czarnówko, obiekty R442, 400 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Lubowidz, grób 105 (Wołagiewicz 1995, 22, tabl. XVI/105:6); Opalenie, grób 265 (Tuszyńska *et alii* 2016, 21, nr 13); Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 295 (Pietrzak, Rożnowski 2010, 441).

⁹⁶ Lubowidz, grób 105 (Wołagiewicz 1995, 22, tabl. XVI/105:6); Opalenie, grób 265 (Tuszyńska *et alii* 2016, 21, nr 13); Pruszcz Gdański, stan. 7, groby 52, 295 (Tuszyńska 1985, 214, 216, tabl. III:l–n; Pietrzak, Rożnowski 2010, 441).

⁹⁷ Ciepłe, grób 29 (Schmidt 1902, 106–107); Czarnówko, obiekt 1240 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Grzybnica, grób 50 (Hahuła, Wołagiewicz 2001, 26–27, tabl. XLIX/50:5); Opalenie, grób 265 (Tuszyńska *et alii* 2016, 20–21, nr 13); Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 52 (Tuszyńska 1985, 214–216, tabl. III:k); Ulkowy, grób 93 (tabl. 42:3) (Tuszyńska 2005b, 34–35, tabl. XXXVIII/93:9).

⁹⁸ Czarnówko, obiekt R442 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

⁹⁹ Pojedynczy paciorek z tego układu został wykonany z kryształu górskiego i należy do form grupy TM LVIII.

fajansu i bursztynu. Warto dodać, że w składzie tej ozdoby wystąpiły także dwa kółka wykonane ze stopu miedzi.

Zapinki, za pomocą których długie kolie były przymocowane do szaty, wykorzystywano także w późniejszym czasie. Otóż ze stadium B2a pochodzi grób 89 odkryty na stanowisku w Opaleniu. W nim odsłonięto m.in. zapinkę A.IV.75 oraz parę fibuł typu *Distelfibel* (Tuszyńska 2003, 307, ryc. 5:1; 2007, 152, tabl. 1). Ostatnie z wymienionych znajdowały się na poziomie ramion. Od nich rozciągał się sznur 27 paciorków, wśród których wystąpiły szklane zabytki TM 12, TM 23, TM 125, TM 387, TM XXI, TM XXII, fajansowe paciorki TM 171 i bursztynowe ozdoby TM 388, TM 389. Nowość w tym układzie stanowił wisior kulistyczny wykonany ze złota typu AvM I.

Od stadium B2b widoczne jest zwiększenie występowania metalowych ozdób w długich koliach. Z tego odcinka chronologicznego pochodzi dekoracja odsłonięta w grobie 30 w Ulkowach. W jej składzie znalazło się 19 szklanych i bursztynowych paciorków (tabl. 46:2), a całą kolie uzupełniały dwa paciorki wykonane ze stopu miedzi typu TM 528a, dwa żelazne wiaderkowate wisiorki P.K I i P.K II oraz srebrna esowata klamerka AvM C (Tuszyńska 2005b, 19–20, tabl. XV/30). Innym tego typu rodzajem dekoracji może być długa kolia z grobu 138 z Weklic (Stanek 1999, 349, ryc. 7:7; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 52, tabl. LV/138:6–7) (tabl. 53:2). Pasma to wykonano ze szklanych i bursztynowych paciorków, wśród których znajdowała się brązowa esowata klamerka AvM D oraz dwa wisiory opasane typu KS III.A.

Od schyłku fazy B2b wisiory opasane stanowiły coraz częstszy element składowy długich kolii. Tę tezę potwierdziło znalezisko ozdób z przełomu podfazy B2b i B2c odsłonięte w grobie 277 na cmentarzysku w Weklicach (Stanek 1999, 345, ryc. 5:1; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXX/277:3, CCXL:6) (tabl. 54:1). Odkryte w nim pasmo zostało wykonane z 15 paciorków szklanych i bursztynowych. Do całości tego układu należał także wisior typu KS II wykonany z żelaznych taśm opasujących szklaną kulkę.

Największego zróżnicowania w wyglądzie długich kolii układu „C” dostarczyły materiały z fazy B2/C1, z której to pochodziła największa liczba tych znalezisk. W dalszym ciągu jeden z popularniejszych elementów stanowił wisior opasany zajmujący centralne miejsce w kolii. Idealny przykład takiego położenia zabytku w paśmie został zadokumentowany w obiekcie 1572 w Czarnówku (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39) (tabl. 52:1). Wspomniana kolia składała się z 54 paciorków szklanych i bursztynowych różnych ich form. Natomiast w centralnej części kolii znajdował się brązowy opasany wisior typu KS II ze szklaną kulką w środku.

Warto dodać, że w składzie omawianych pasm w tym czasie znajdowały się inne typy wisiorków. W dalszym ciągu wykorzystywano wisiorki wiaderkowate¹⁰⁰. Natomiast po raz pierwszy pojawiają się w tej fazie wisiorki kapsułkowate. Te ozdoby znalazły się w składzie długiej kolii w grobie 168 z Kowalewka (Skorupka 2001a, 53, 100, tabl. 51/168:7–8) (tabl. 49:1). Pochówek ten zarazem stanowi przykład zwiększonego udziału metalowych ozdób w składzie długich kolii układu „C”. Oprócz wspomnianych

¹⁰⁰ Wisiorki wiaderkowate pojawiły się w długich koliach układu „C” w Czarnówku, obiekt 1455 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku) (tabl. 53:1) i Kowalewku, grób 372 (tabl. 50:2) (Skorupka 2001a, 100, tabl. 116/372:13).

wisiorków kapsułkowatych do stworzenia tej ozdoby wykorzystano 33 paciorki szklane i bursztynowe oraz brązowe kółko i srebrną esowatą klamerkę AvM B. Należy dodać, że ostatnia z wymienionych ozdób często występowała w innych długich układach¹⁰¹.

Kolejną kategorią zabytków, po których pozostał ślad występowania w długich koliach, były paciorki metalowe. Wśród nich należy wspomnieć przede wszystkim o paciorkach dwustożkowatych¹⁰².

Warto dodać, że wraz z paciorkami po raz pierwszy w fazie B2/C1 pojawiła się wykonana ze stopu miedzi zawieszka w kształcie miniaturowych nożyc. Zabytek ten został włączony do pasma paciorków szklanych i bursztynowych odsłoniętych w grobie 127 w Odrach (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV:p). Należy zaznaczyć, że w składzie tej długiej kolii znalazły się także dwa srebrne dwustożkowate paciorki i dwie esowate klamerki. W tym przypadku wykorzystano aż pięć elementów wykonanych z metalu w ramach jednej dekoracji klatki piersiowej. W materiale archeologicznym z fazy B2/C1 tak rozbudowany zestaw elementów kolii wystąpił tylko w tym przypadku.

Zwiększający się udział metalowych ozdób w koliach został zaobserwowany w materiałach kultury wielbarskiej datowanych na stadium C1b. Z tego odcinka chronologicznego pochodziło wyposażenie grobu 89 z Linowa (Bokiniec, Sosnowski 2001, 149–152, ryc. 4; Kurzyńska, Sosnowski 2007, 407; Kurzyńska 2015, 35–36, tabl. XXIII–XXV/89). W nim, na poziomie klatki piersiowej, wystąpiła koncentracja 47 paciorków szklanych i bursztynowych. Dodatkowo w kolii były wkomponowane srebrne lunule w liczbie sześciu egzemplarzy.

W dalszym ciągu układy paciorków współwystępowały z wiaderkowatymi wisiorkami. Sytuację taką zaobserwowano np. w grobie 160 w Krupicach (Jaskanis 2005, 42–43, tabl. XLIV/160).

Warto wspomnieć także wyposażenie grobu 66 z Cecel (tabl. 47:1), datowanego na przełom podfazy C1b i fazy C2 (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 19). W grobie tym na poziomie klatki piersiowej odkryto 40 paciorków. W tym układzie znalazły się w większości szklane paciorki typu TM 30b, TM 126, TM 159, TM 178, TM 187a, TM 255a, TM 263b, TM 294b, TM 348b. Dodatkowo pasmo to uzupełniał bursztynowy paciorek TM 438 i sprężynka wykonana z brązu.

Można przypuszczać, że w dalszym ciągu były popularne w koliach metalowe paciorki. Przy długiej kolii odsłoniętej w obiekcie 122 w Modle został znaleziony dwustożkowaty paciorek wykonany z brązu (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 5:16). Zabytki podobnego rodzaju

¹⁰¹ Klamerki esowate znajdowały się w długich koliach z fazy B2/C1 w następujących grobach: Czarnówko, obiekt 810A, 1455 (tabl. 51:1; 53:1) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Elbląg, ul. Moniuszki, grób 442 (Neugebauer 1938, 107–108, tabl. XXIII:a–g; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278); Kowalewko, grób 351 (tabl. 50:1) (Skorupka 2001a, 93, tabl. 107/351:3); Odry, grób 127, kurhan 4, grób 2, kurhan 23, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIII:m–n, XIX:h; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301; Grabarczyk 1997, 135, tabl. LVII:10); Weklice, groby 342, 366, 452 (tabl. 55:1; 56:1) (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 93, 97, 112–113, tabl. CL/342:9, CCXL:1, CLX/366:6–7; CCI/452:9); Węsiory, kurhan 15, grób (Abramowicz *et alii* 1960, PL. 27(2):7; Kmiecinski *et alii* 1966, 73–74, tabl. XLV:1–3; Grabarczyk 1983, 65, tabl. XIV; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321).

¹⁰² Dwustożkowate paciorki znalazły się w długich koliach w: Nowym Łowiczu, grób 2, kurhan 52 (Habuła 1994, 133–134, tabl. VI:3; Skorupka 2004, nr 197); Odrach, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 59–60, tabl. XIV:n; Tempelmann-Mączyńska 1985b, 58–60; 1988, 209); Węsiarach, kurhan 15 (Abramowicz *et alii* 1960, PL. 27(2):71-II; Kmiecinski *et alii* 1966, 75, tabl. XLV:9–10; Grabarczyk 1983, 65, tabl. XIV).

zostały również zarejestrowane w młodszych zespołach, pochodzących z fazy C2. Sytuację taką zarejestrowano np. w grobie 403 w Cecelach (Tempelmann-Maczyńska 1985a, 271; Jaskanis 1996, 56, tabl. L/403), w którym pasmo paciorków zostało uzupełnione dwustożkowatym egzemplarzem ze stopu miedzi typu TM 524b (tabl. 48:2).

Kolejne trzy groby z Weklic, datowane na fazę C2, wykazały powszechne w tym czasie układy paciorków i innych metalowych ozdób. W pierwszym z nich, grobie 220¹⁰³, długą kolię wykonano głównie z paciorków bursztynowych TM 388 i TM 471e. W składzie tej dekoracji znalazły się także dwa wiaderkowate wisiorki P.K III. Następnie w grobie 248 odsłonięte zostało pasmo składające się z 82 paciorków szklanych i bursztynowych, a dodatkowo tę kolię uzupełniało dziesięć żelaznych kółeczek (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 73–74, tabl. CIV/248:86–95). W ostatnim ze wspomnianych grobów z Weklic, pochówku 308, zadokumentowano pasmo skomponowane z 30 paciorków szklanych i bursztynowych, a ciekawym ich uzupełnieniem stały się paciorki o formie spiralnej wykonane ze stopu miedzi (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87, tabl. CXXXVI–CXXXVII/308).

Najmłodszym obiektem zawierającym długą kolię układu „C” jest pochodzący ze schyłku okresu rzymskiego grób 25 w Brulino–Koskach (Kempisty 1966, 422–424, ryc. 42–43; Godłowski 1970, tabl. 7:31; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 269, ryc. 3). W tym obiekcie zarejestrowano pasmo wykonane z 69 szklanych paciorków, uzupełnione metalowym kółkiem, na którym znalazł się szklany paciorek typu TM 4a.

Wykorzystywanie podobnych ozdób wkomponowanych w układ kolii zarejestrowano również w grobie 21 (szkielet B) w Pruszczu Gdańskim, stan. 5. W tym przypadku pasmo składało się ze 104 paciorków szklanych TM 134 i bursztynowych TM 388, TM 389 i TM 471e, a jego uzupełnieniem stały się dwa pierścionki ze stopu miedzi typu MB IV.15 i MB IV.16 (Pietrzak *et alii* 2015, 28–29, tabl. XX/21B:8–9, LIV:2–4; Tuszyńska *et alii* 2016, 34, nr 56–57) (tabl. 46:1).

Do tworzenia długich kolii układu „C” wykorzystywano głównie szklane i bursztynowe paciorki. W nielicznych przypadkach rejestrujemy zabytki wykonane z innych materiałów. Spośród nich należy wymienić paciorki fajansowe¹⁰⁴, gliniane¹⁰⁵, kamienne¹⁰⁶, wykonane z karneolu¹⁰⁷.

Długie pasma układu „C” mogły zawierać od kilku do ponad stu elementów¹⁰⁸. Paciorki wchodzące w skład długich kolii układu „C” reprezentowały rozmaite formy. Spośród

¹⁰³ W grobie tym odkryto też zapinki A.VI.162, A.VI.168 oraz ML D30 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 69, tabl. XCII/220:1–3 [zapinki], 4 [sprzączka], 5–6 [wisiorki]).

¹⁰⁴ Czarnówko, obiekt 1572 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39); Kowalewko, groby 73, 351, 372 (Skorupka 2001a, 31, 93, 100, tabl. 22/73:5h, 107/351:4g, 116/372:10d; fot. 27); Odry, kurhan 4, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 61–63, tabl. XIX:f); Opalenie, grób 89 (Tuszyńska 2003, 307; 2007, 151–152); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:3II); Weklice, grób 277 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXXI/277:10); Węsiory, kurhan 15 (Abramowicz *et alii* 1960, PL. 27(3):30–31).

¹⁰⁵ Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahuła 1994, 133–134, tabl. VI:11).

¹⁰⁶ Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahuła 1994, 133–134, tabl. VI:11).

¹⁰⁷ Modła, grób 122 (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 5:15).

¹⁰⁸ Czarnówko, obiekt 810A (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV:d–m); Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 21B (Pietrzak *et alii* 2015, 28–29, tabl. tabl. XX/21B:8–9, LIV:2–4).

szklanych zabytków przeważały jednobarwne okazy TM 2b¹⁰⁹, TM 4a¹¹⁰, TM 6¹¹¹, TM 12¹¹². Należy także podkreślić stosunkowo liczny udział paciorków oczkowatych TM 218¹¹³, TM 223¹¹⁴ i TM 225¹¹⁵ wraz z ich odmianami. Spośród paciorków wykonanych z bursztynu najliczniej zostały odnotowane formy TM 388¹¹⁶, TM 389¹¹⁷, TM 392¹¹⁸, TM 393¹¹⁹, TM 394¹²⁰, TM 430¹²¹.

- ¹⁰⁹ Kowalewko, groby 73, 351 (Skorupka 2001a, 31, 93, tabl. 22/73:5a, 107/351:4b); Modła, obiekt 122 (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 5:1); Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahula 1994, 133–134, tabl. VI:1a, p); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV); Weklice, grób 220 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 69, tabl. XCII/220:7).
- ¹¹⁰ Cecele, grób 403 (Jaskanis 1996, 56, tabl. L/403:12); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV); Węsiory, kurhan 15 (Kmieciński *et alii* 1966, 75).
- ¹¹¹ Elbląg, ul. Moniuszki, grób 442 (Neugebauer 1938, 107–108, tabl. XXIII:g); Kowalewko, groby 73, 168, 351 (Skorupka 2001a, 31, 53, 93, tabl. 22/73:5d, 51/168:9b, 107/351:4d, fot. 27); Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahula 1994, 133–134, tabl. VI:1e, f, j); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV).
- ¹¹² Czarnówko, obiekt 1572 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39); Elbląg, ul. Moniuszki, grób 442 (Neugebauer 1938, 107–108, tabl. XXIII:g); Kowalewko, groby 73, 168, 372 (Skorupka 2001a, 31, 53, 100, tabl. 22/73:5f, 51/168:9d, 116/372:10c, fot. 27); Modła, obiekt 122 (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 5:4); Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahula 1994, 133–134, tabl. V, VI:1l, r); Odry, kurhan 4, grób 2; kurhan 23, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 61–63; Grabarczyk 1997, 135); Opalenie, grób 89 (Tuszyńska 2003, 307; 2007, 151–152); Ulkowy, grób 30 (Tuszyńska 2005b, 19–20, tabl. XV/30:11); Weklice, groby 308, 366 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87, 97, tabl. CXXXVI–CXXXVII/308:10–16, CLXI/366:12–18).
- ¹¹³ Kowalewko, grób 372 (Skorupka 2001a, 100, tabl. 116/372:10f); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:SIID).
- ¹¹⁴ Czarnówko, obiekt 1572 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39); Kowalewko, groby 73, 351 (Skorupka 2001a, 31, 93, tabl. 22/73:5i, 107/351:4i–j); Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 – fragmenty (Hahula 1994, 133–134); Odry, kurhan 4, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIX); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:SVI); Weklice, grób 277 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXXI/277:9); Węsiory, kurhan 15 (Kmieciński *et alii* 1966, 75, tabl. XLVI).
- ¹¹⁵ Kowalewko, groby 73, 372 – zachowany we fragmentach (Skorupka 2001a, 31, 100, tabl. 22/73:5j, fot. 27); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:SIV); Ulkowy, grób 30 – fragmenty (Tuszyńska 2005b, 20); Weklice, grób 366 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 97, tabl. CLXI/205:24).
- ¹¹⁶ Cecele, grób 403 (Jaskanis 1996, 56, tabl. L/403:19); Czarnówko, obiekt 810A (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Elbląg, ul. Moniuszki, grób 442 (Neugebauer 1938, 107–108, XXIII:g); Kowalewko, grób 73, 168 (Skorupka 2001a, 31, 53, tabl. 22/73:5k, 51/168:9f, fot. 27); Krupice, grób 160 (Jaskanis 2005, 43, tabl. XLIV/160:10–11); Modła, obiekt 122 (Andrzejowski 2006, 23, ryc. 5:9); Nowy Łowicz, kurhan 52, grób 2 (Hahula 1994, 133–134, tabl. VI:1); Odry, kurhan 23, grób 2 (Grabarczyk 1997, 135, tabl. LVII:13); Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 125 (tabl. 45:1) (Tuszyńska 2006, 53, ryc. 2:10); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:B388); Ulkowy, grób 30 (Tuszyńska 2005b, 20, tabl. XV/30); Weklice, groby 220, 277 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 69, 81, tabl. XCII/220:8–47, CXXI/277: 14–15).
- ¹¹⁷ Czarnówko, obiekt 810A (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Linowo, grób 89 (Kurzyńska 2015, 36, tabl. XXIV/89:50, 53); Odry, grób 127 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIV); Opalenie, groby 89 (Tuszyńska 2003, 307; 2007, 151–152); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:B389); Weklice, groby 138, 277, 308 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 52, 81, 87, tabl. LV/138:14–15, CXXI/277:11–13, CXXXVII/308:28–29).
- ¹¹⁸ Czarnówko, obiekt 1572 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39); Kowalewko, grób 372 (Skorupka 2001a, 100, tabl. 116/372:10i); Odry, kurhan 4, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62–65, tabl. XIX); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:B392); Ulkowy, grób 30 (Tuszyńska 2005b, 20, tabl. XV/30:16); Weklice, grób 277 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXXI/271:16).
- ¹¹⁹ Odry, kurhan 4, grób 2 (*Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 61–63, tabl. XIX); Weklice, grób 277 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXXI/277:17–18); Wilkowo, grób 136 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 54).
- ¹²⁰ Linowo, grób 89 (Kurzyńska 2015, 36, tabl. XXIV/89:54); Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 125 (Tuszyńska 2006, 52–53, 54, ryc. 2, 3); Różyny, grób 151 (Pietrzak 2007, 142, tabl. 3:B394); Weklice, grób 138 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 52, tabl. LV/138:17).
- ¹²¹ Czarnówko, obiekt 1572 (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39); Linowo, grób 89 (Kurzyńska 2015, 35–36, tabl. XXIII–XXV); Weklice, groby 138, 308 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 52, 87, tabl. LV/138:18, CXXXVII/308:30–31).

Poruszając temat metalowych elementów wchodzących w skład kolii, należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną grupę zabytków. Należą do nich fibule niekiedy łączone z koliami. W literaturze przedmiotu dużą popularnością cieszy się hipoteza zakładająca, że gockim zwyczajem naszyjnik nie był zakładany na szyję, lecz rozwieszany za pomocą zapinek na odzieży (por. Kokowski 1995, 47; 1999, 37; 2004, 234; 2006, 202; 2007, 65–66).

W opozycji do tego założenia są jednak rozległe badania nad modelem stroju w kulturze wielbarskiej i czarniachowskiej, z których wynika, że pasma paciorków były w większości przypadków zakładane bezpośrednio na szyję, a tylko sporadycznie wykorzystywano zapinki do ich mocowania na odzieży (Sajkowska 1981, 255, ryc. 1–3; Tempelmann-Mączyńska 1985b, 137; 1988, ryc. 1 A–E, G–H; Gopkalo 2011, 74, ryc.1.5c, 9a, 2.1a–b, 2e–k, 2m–o, 2s–a1, 3d–f, 3k, 4a–d, 4g–i, 4l, 5c, 6c, 7a–b; Żyto 2018a, 58–59).

Warto w tym miejscu podkreślić, że tylko w nielicznych, dobrze zadokumentowanych przypadkach można stwierdzić, że kolia rozwieszona była na odzieży za pomocą zapinek. Większość przeanalizowanych zespołów w kulturze wielbarskiej wskazuje na to, że kolia zakładana była bezpośrednio na szyję. Za takim rozwiązaniem przemawiać może występowanie krótkich kolii, a w szczególności paciorków odkrywanych po bokach lub pod kośćmi czaszki¹²². Ponadto znikomą popularność mocowania kolii za pomocą fibul poświadczają mogiły, w których zapinki odkrywano w oddaleniu od pasma paciorków, a w sporadycznych przypadkach nawet znacznym oddaleniu, tak jak w przypadku grobu 98 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 10 (Pietrzak 1997, 22, tabl. XXVIII/98), w którym pochowana kobieta miała na sobie dwie kolie, a trzy zapinki wchodzące w skład inwentarza odkryto w okolicy stóp (tabl. 62:2).

Wracając jednak do hipotezy zakładającej udział zapinek w rozwieszaniu kolii na odzieży, należy rozważyć jeszcze jedną ewentualność. Noszona na co dzień kolia, a szczególnie taka przyporządkowana do odmian długich, „pracowała” z każdym ruchem i krokiem osoby ją noszącej. Być może na potrzeby ceremonii pogrzebowej, aby dokonać jej stabilizacji, w wyjątkowych przypadkach użyto fibul. Ta potrzeba unieruchomienia kolii powinna dotyczyć ozdób wieloelementowych, skomponowanych z dużych, masywnych i różnej średnicy paciorków. Wydaje się, że z takimi koliami mamy do czynienia w grobie 89, w Opaleniu, 29 w Rogowie, 342 w Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 93, tabl. CXLIX, CCXXXIV:5.6) (tabl. 55:1), 137 w Jartyporach (Andrzejowski 2023, 73, tabl. LXXXIX) oraz obiekcie 1572 w Czarnówku (*Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39) (tabl. 52:1).

W przypadku, kiedy kolia była rozwieszana za pomocą zapinek na odzieży, fibule nie tylko pełniły funkcję „zapięcia” szaty, ale również, pośrednio, stawały się jednym z elementów danego pasma.

Dłgie kolie wyróżnionego układu „C” zostały odnotowane w analizowanym materiale archeologicznym w 51 przypadkach, na 25 nekropolach. Najliczniej ten typ dekoracji zachował się w pochówkach na cmentarzyku w Weklicach, jednakże pasma te funkcjonowały na terenie kultury wielbarskiej w strefie osadniczej A, B, C i D. Warto dodać, że kolie uzupełnione metalowymi elementami stosunkowo często współwystępowały w grobach w zestawach z inną, krótszą ozdobą szyi.

¹²² Np. grób 542 z Weklic (Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 41–42, tabl. XLIII: plan).

Kolie układu „D”

Krótkie kolie układu „D”

ZESTAWIENIE 7.1, MAPA 7.1

Poddany obserwacjom zbiór kolii zaklasyfikowany do układu „D” zawierał pasma stworzone z paciorków wykonanych z jednego surowca, szkła lub bursztynu, których forma odpowiadała dwóm różnym grupom typologicznym. Oznacza to, że na wygląd tych dekoracji miał wpływ zarówno materiał, z jakiego zostały zrobione, jak i ich określona forma. Ten układ pasm został uchwycony w 13 zestawach grobowych. Najwcześniejsze tego typu znalezisko zostało odsłonięte w grobie 49 na cmentarzysku w Leśnie. Chronologię, na stadium B2a, wyznaczyły współwystępujące z kolia fibule A.III.53 i A.III.57 (Walenta 2009, 48, tabl. XC:3–5). Najprawdopodobniej krótkie kolie układu „D” były stosowane do dekoracji szyi w całej fazie B2.

Z jej późniejszego odcinka, podfazy B2b, pochodził inwentarz grobu 472, który został odsłonięty na cmentarzysku w Kowalewku¹²³. Na poziomie szyi, w tej jamie grobowej, znajdowały się trzy szklane paciorki TM 223 i TM 387a (tabl. 58:1).

Wyróżniony układ również pozostawał w obszarze dekoracji szyi w fazie B2/C1. W tym czasie został on złożony na cmentarzysku w Czarnówku, w obiekcie R380. W tej jamie na poziomie szyi wystąpiło pasmo składające się z 34 szklanych paciorków TM 53 i TM 54 (tabl. 58:4), oprócz wspomnianych elementów, znaleziono w nim m.in. zapinkę A.V. s. 1 i fibulę A.VII.

Kolejne dobrze zachowane krótkie pasmo układu „D” zostało uchwycone w materiałach datowanych na fazę C2. Należały do nich zabytki z grobu 94 w Ulkowach. W jamie tego grobu zadokumentowano zapinkę zbliżoną do typu A.VI.172 oraz kolia wykonaną z jedenastu szklanych paciorków TM 109 i TM 128 (Tuszyńska 2005b, 35, tabl. XXXVII/94/1–3).

Najmłodsze dekoracje zaklasyfikowane do układu „D” znane są z materiałów datowanych na fazę C2 i C3 i wystąpiły w dwóch pochówkach na cmentarzysku w Brulino-Koskach (Kempisty 1966, 421–422, 424 ryc. 41, 45). W pierwszym z nich, grobie 24, wraz z zapinką A.VI.162 znajdowała się krótka kolia złożona z trzech bursztynowych paciorków TM 388 i TM 389. Natomiast w obiekcie 26 odkryto dwie zapinki A.VI.167 oraz pasmo wykonane z 32 szklanych paciorków TM 36 i TM 93a.

Niewielką liczbę odkryć tego rodzaju ozdób uzupełniają materiały o bardzo szerokiej chronologii. Otóż skromne wyposażenie grobowe dwóch pochówków z paciorkami w układzie „D” można datować ogólnie na okres rzymski. Pierwszy z nich został odkryty w grobie 346 w Nowym Targu (Gładykowska-Rzeczycka 1987, tabl. 1; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 95–96, tabl. LIII:1–4). W tej jamie grobowej zadokumentowano na poziomie szyi 19 szklanych paciorków TM 90 i TM 301. Drugi przykład krótkiej kolii układu „D” został odsłonięty w grobie 440 na stan. 10 w Pruszczu Gdańskim (tabl. 58:6). Tam też na poziomie szyi zlokalizowano cztery bursztynowe paciorki typu TM 429 i TM 460. Opisane zabytki stanowiły jedyne wyposażenie tego obiektu.

¹²³ W jego skład oprócz kolii wchodziły trzy zapinki A.III.60–61 oraz sprzączka ML D1 (Skorupka 2001a, 121, tabl. 146/472:1–4).

Najskromniejsze krótkie kolie układu „D” składały się tylko z trzech paciorków¹²⁴. W kilku przypadkach dane pasmo skomponowane zostało z kilkudziesięciu egzemplarzy¹²⁵. W większości przypadków do stworzenia tego typu dekoracji wykorzystywano połączenia paciorków szklanych. Tylko jedna krótka kolia układu „D” została wykonana z paciorków bursztynowych¹²⁶.

Do stworzenia tych dekoracji najczęściej wykorzystywano paciorki niezdobione, lecz różniące się barwą i kształtem¹²⁷.

Przedstawiony model krótkich dekoracji szyi układu „D” został zarejestrowany na dziesięciu nekropolach założonych w strefie A, B, C, D i E. Niestety bardzo trudno określić, w których regionach tego typu ozdoba była najpopularniejsza. Ten stan wynika z niewielkiego zbioru tych ozdób. Ich występowanie w pochówkach kultury wielbarskiej zasadniczo ogranicza się do pojedynczych egzemplarzach.

Długie kolie układu „D”

ZESTAWIENIE 7.2, MAPA 7.2

Długie egzemplarze kolii zaklasyfikowane do układu „D” najprawdopodobniej były wykorzystywane do dekoracji klatki piersiowej od początku fazy B2. Tak też został datowany materiał archeologiczny zadokumentowany w obiekcie 19B na stanowisku w Grzybnicy (Hahula, Wołągiewicz 2001, 22–23, tabl. XXXV/19B:5–6). W inwentarzu tego grobu znalazła się m.in. długa kolia wykonana z trzech szklanych paciorków TM 223 i TM 387a, której towarzyszyły trzy zapinki A.III.59¹²⁸ (tabl. 58:3).

Opisywane ozdoby pozostawały w użyciu również w późniejszym czasie. Taki rodzaj dekoracji odsłonięto w grobie 162 na cmentarzysku w Kowalewku. W tym pochówku znajdowała się m.in. zapinka A.III.59, para fibul A.III.60–61 oraz kolia wykonana z trzech szklanych zabytków TM 223b i TM 387c (tabl. 58:2). Obiekt ten datowany jest na stadium B2b (Skorupka 2001a, 51, tabl. 48/162).

Nieco bardziej rozbudowana długa kolia układu „D” wystąpiła w pochodzącym ze stadium B2c grobie 18 na nekropolii w Weklicach¹²⁹. W nim, na poziomie klatki piersiowej, odkryto koncentrację paciorków złożoną z dziesięciu bursztynowych okazów TM 388 i TM 389 oraz dwie zapinki A.V.128 i fragment fibuli A.II.38/40–41 (tabl. 58:5).

Długie kolie układu „D” zarejestrowano również w grobach datowanych na fazę C1. Wyróżnione ozdoby zostały zadokumentowane np. w grobie 19 i 35 w Kamienicy Szlacheckiej (Tuszyńska 2020, 28, 35–36). Warto podkreślić, że kolie ze wspomnianych grobów są niemalże identyczne, różnią się wyłącznie liczbą wykorzystanych do ich stworzenia paciorków (tabl. 59:2,3). W grobie 19 kolii towarzyszyła sprzączka ML D17 oraz okucie

¹²⁴ Brulino–Koski, grób 24 (Kempisty 1966, 421, 422, ryc. 40, 41: b–d); Kowalewko, grób 472 (Skorupka 2001a, 121, tabl. 146/472:6a–b); Leśno, grób 49 (Walenta 2009, 48, tabl. XC/49:1–2).

¹²⁵ Brulino–Koski, grób 26 (Kempisty 1966, 424, ryc. 44, 45:d–t); Czarnówko, obiekt R380 (Schuster 2018a, 16–17, tabl. XXXIX/380:8–14).

¹²⁶ Brulino–Koski, grób 24 (Kempisty 1966, 421, 422, ryc. 41:b–d).

¹²⁷ Brulino–Koski, grób 26 (Kempisty 1966, 424, ryc. 45:b–d); Czarnówko, obiekt R380 (Schuster 2018a, 16–17, XXXIX/380:8–14).

¹²⁸ W inwentarzu tego grobu znajdowała się także klamerka esowata, która moim zdaniem nie należała do kolii.

¹²⁹ Oprócz kolii znaleziono w nim esowatą klamerkę AvM B, zapinki A.V.128 oraz frag. A.II.38/40–41 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 18, tabl. V/18).

końca pasa R.J.II.3, a w drugim zapinki A.VI.161–162. Fibule A.VI.162 zarejestrowano również ze wspomnianą dekoracją klatki piersiowej w grobie 150 w Weklicach (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 55, tabl. LVIII/150:1–2, LX/150:3–4). Oprócz tych zapinek znaleziono w nim m.in. dwa egzemplarze tzw. *Rosettenfibeln* zbliżone do A.VII. s. 4.

Długie kolie układu „D” pozostawały w użyciu do końca fazy C. Wskazują na to materiały z grobu 174 w Weklicach (tabl. 59:1), w którym oprócz długiej kolii znaleziono m.in. zapinki A.VI.162 oraz A.VI.168. W oparciu o ten inwentarz pochówek ten może być datowany na fazę C2 (C2b) (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 60).

Na podstawie zebranego materiału można wnioskować, że do stworzenia opisywanej formy dekoracyjnej były wykorzystywane paciorki wykonane z jednego surowca, np. szkła¹³⁰ lub bursztynu¹³¹. Spośród zabytków zastosowanie znalazły m.in. paciorki typu TM 53 (por. Tuszyńska 2020, 36, XXXII:4), TM 90¹³², TM 119 (por. Tuszyńska 2020, 28, tabl. XX:4, XXXII:3–5), TM 223¹³³, TM 387¹³⁴, TM 440¹³⁵.

Opisany wygląd długich kolii układu „D” został zadokumentowany jedynie w ośmiu przypadkach. Ich niewielki udział, głównie w postaci pojedynczych pasm, wystąpił na stanowiskach w strefie A, B, C, D i E osadnictwa kultury wielbarskiej.

Kolie układu „E”

Krótkie kolie układu „E”

ZESTAWIENIE 8.1, MAPA 8.1

Ozdoby szyi wykonane z paciorków jednego typu, przypisane do grupy krótkich kolii układu „E”, wyróżniono na podstawie materiałów odkrytych w 15 pochówkach. Upiększanie stroju tego typu ozdobami zaczęto stosować w kulturze wielbarskiej w fazie B2. Taką chronologię wyznaczył zespół zabytków z grobu 131 w Lubowidzu (Wołagiewicz 1995, 24, tabl. XIX/131) (tabl. 60:1), w którym na poziomie szyi znajdowało się pięć bursztynowych paciorków typu TM 388 wraz z dwiema zapinkami A.III.60.

Dekoracyjne sznury paciorków jednego typu pozostawały w użyciu w fazie B2/C1. Taki wniosek można wysunąć na podstawie inwentarzy dwóch grobów z Kowalewka oznaczonych numerami 230 (Skorupka 2001a, 67, tabl. 70/230) i 331 (Skorupka 2001a, 88, tabl. 96/331). Pochówek 230 zawierał parę fibul tarczowatych Ex III.30 oraz krótką kolie składającą się z pięciu szklanych, pomarańczowych paciorków TM 53¹³⁶ (tabl. 60:2).

¹³⁰ Cecele, grób 553 (tabl. 58:7) (Jaskanis 1996, 75–76, tabl. LXXV/553:3–4); Grzybnica, grób 19B (Hahula, Wołagiewicz 2001, 22–23, tabl. XXXIV/19B:5; Kamienica Szlachecka, groby 19 i 35 (Tuszyńska 2020, 28, 36, tabl. XX:4–5, XXXII:3–5); Kowalewko, grób 162 (Skorupka 2001a, 51, tabl. 48/162:7a–b).

¹³¹ Weklice, groby 18, 174 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 18, 60, tabl. V/18:5–14, LXXII/174:7–30).

¹³² Cecele, grób 553 (Jaskanis 1996, 76, tabl. LXXV/553:3).

¹³³ Grzybnica, grób 19B (Hahula, Wołagiewicz 2001, 22–23, tabl. XXXV/19B:5); Kowalewko, grób 162 (Skorupka 2001a, 51, tabl. 48/162:7b).

¹³⁴ Grzybnica, grób 19B (Hahula, Wołagiewicz 2001, 22–23, tabl. XXXV/19B:6–7); Kowalewko, grób 162 (Skorupka 2001a, 51, tabl. 48/162:7a).

¹³⁵ Weklice, grób 174 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 60, tabl. LXXII/174:30).

¹³⁶ Podobne krótkie kolie wykonane z paciorków TM 53 wystąpiły w Czarnówku, obiekt 1777 (tabl. 60:4) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku) i Weklicach, grób 256 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 75–76, tabl. CVIII/256:8–36).

Kolorystycznie podobna ozdoba szyi wystąpiła również w grobie 331 wraz dwiema zapinkami A.II.41 wariantu X2 według Schustera oraz niezachowanym naczyniem glinianym. Kolię w tym przypadku wykonano z trzech szklanych, pomarańczowych paciorków TM 26 (tabl. 60:3).

Ponadto w tym czasie do tworzenia krótkich kolii wybierano inne formy zabytków. Wśród nich należy wymienić trzy szklane, segmentowe paciorki typu TM 387b z grobu 429 z Weklic (tabl. 60:5), którym towarzyszyły zapinki A.II.40–41 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 109, tabl. CXC/429)¹³⁷.

Warto dodać, że w tym czasie jednolite dekoracje szyi były tworzone także z paciorków bursztynowych. Taką sytuację zaobserwowano w grobie 198 na nekropolii w Lubowidzu (Wołągiewicz 1995, 28–29, tabl. XXIV/198:9)¹³⁸.

Połączenia paciorków jednego kształtu i barwy funkcjonowały w kulturze wielbarskiej jeszcze w późnym okresie rzymskim¹³⁹. Na fazy C1–C2 można datować materiały z grobu R396 z Czarnówka¹⁴⁰, w którym znaleziono m.in. dwie zapinki A.VI.167, sprzączkę ML D17 oraz krótką kolię złożoną z 38 szklanych, pomarańczowych paciorków TM 53 (tabl. 60:6). Kolejna krótka ozdoba, datowana na fazę C2, została odkryta w grobie 9 złożonym na cmentarzysku w Starej Wsi. Do jej wykonania wykorzystano dwanaście szklanych paciorków typu TM 128 (Radig 1942, 205, ryc. 13:e; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 315)¹⁴¹ (tabl. 60:8), a towarzyszyła jej m.in. zapinka A.VI.172.

Kolejnym dowodem na ich używanie w tym czasie są znaleziska paciorków odkrytych w grobie 91 w Grzybnicy (Hahula, Wołągiewicz 2001, 31–32, tabl. LXX/91:4) (tabl. 61:2). Wspomniane zabytki odpowiadające formie TM 388 zostały odsłonięte na poziomie szyi. Współwystępujące z tą kolią trzy zapinki typu A.VI.161 i A.VI serii 2 wyznaczyły datowanie tego grobu na fazy C2, C3. Z tego samego okresu pochodzą dwie kolie tego układu zarejestrowane w grobie 17 (Pietrzak 1998, 122; Pietrzak *et alii* 2015, 24–26, tabl. XIV:14–15, LIV:1, 5; Tuszyńska *et alii* 2016, 33–34, nr 51–52, 58)¹⁴² w Pruszczu Gdańskim, stan. 5¹⁴³. Te dwa obiekty wyznaczają czas, do którego krótkie kolie układu „E” były w użyciu.

Do wykonania krótkich pasm układu „E” wykorzystywano od kilku do kilkudziesięciu paciorków. Najsłabsze dekoracje szyi wyznaczonego układu tworzyły tylko trzy zabytki¹⁴⁴, natomiast najwięcej elementów (71 paciorków) liczyła wspomniana ozdoba odsłonięta w grobie 91 na cmentarzysku w Grzybnicy. Należy podkreślić, że krótkie kolie

¹³⁷ Grób 429 był we wschodniej części naruszony przez wkopany pochówek ciałopalny, obszar, w którym zadokumentowano paciorki, nie został uszkodzony.

¹³⁸ Pasma było wykonane z trzech bursztynowych paciorków typu TM 388.

¹³⁹ Z tego odcinka chronologicznego pochodziły dwie krótkie kolie układu „E” z grobu 22 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 5 (Pietrzak *et alii* 2015, 29, tabl. XXI). Więcej uwag w rozdziale dotyczącym analizy zestawów złożonych z dwóch kolii.

¹⁴⁰ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

¹⁴¹ Krótka kolia układu „E” wykonana z paciorków tej samej grupy, typu TM 126, wystąpiła w grobie 4/1880 w Elblągu–Pole Nowomiejskie. Materiały z tego grobu są datowane na okres rzymski (Anger 1880, 380; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278).

¹⁴² Więcej uwag w rozdziale dotyczącym analizy zestawów złożonych z trzech kolii.

¹⁴³ W grobie tym odkryto m.in. dwie srebrne płytowe zapinki (Pietrzak 1998, 122; Pietrzak *et alii* 2015, 24–26, tabl. XIII:8–9, LIII:1).

¹⁴⁴ Czarnówka, obiekt 1580 (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Kowalewko, grób 331 (Skorupka 2001a, 88, tabl. 96/331:3); Lubowidz, grób 198 (Wołągiewicz 1995, 28–29, tabl. XXIV/198:6); Weklice, grób 429 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 109, tabl. CXC/429:4–7).

układu „E” znane z wielbarskich nekropolii aranżowano głównie ze szklanych albo z bursztynowych paciorków. Bardzo interesujący wyjątek stanowi jedno z pasm odsłonięte w grobie 130 na cmentarzysku w Szelkowie Nowym. Do wykonania ozdoby szyi wykorzystano w tym przypadku sześć paciorków TM 499 wykonanych z chalcedonu (Prochowicz 2013, 303–305, ryc. 2:1–6).

Krótkie kolie układu „E” znajdowały się w grobach kultury wielbarskiej odkrytych na cmentarzyskach założonych w strefie A, B, C i D. Dekoracje tego typu występowały w pojedynczych egzemplarzach, jak również w zestawie z inną ozdobą.

Długie kolie układu „E”

ZESTAWIENIE 8.2, MAPA 8.2

Długie sznury jednolitych paciorków zostały odnotowane w materiałach kultury wielbarskiej w tylko w sześciu zespołach grobowych. Ich wykorzystywanie w obszarze dekoracji klatki piersiowej zaczęło się w stadium C1a¹⁴⁵. Taką chronologię użytkowania tych ozdób wykazał materiał archeologiczny odkryty w grobie 211 w Pruszczu Gdańskim, stan. 10 (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak 1988, ryc. 6:a–d; 1997, 36–37, tabl. LXXIII/211: 1–4). Wraz z długą kolia układu „E” znajdowały się w nim m.in. dwie zapinki A.V.128 i para fibul A.VII.201.

Następne znalezisko datowane na stadium C1b pochodziło z grobu 150 z cmentarzyska w Weklicach (tabl. 68:2). Jedną z trzech kolii zarejestrowanych w tym pochówku charakteryzowało połączenie dziesięciu wyłącznie bursztynowych paciorków typu TM 471e.

Najmłodszy zespół zabytków, z długą kolia układu „E”, wystąpił w grobie 467 w Cielcach (Jaskanis 1996, 63) (tabl. 61:1). Ramy chronologiczne jego wyposażenia sprawdzają się do fazy C2 i C3. Taki czas złożenia grobu na tej nekropolii wyznaczyły odkryte w nim dwie zapinki typu A.VI s. 1. Wraz z fibulami została znaleziona długa kolia, którą wykonano z dziewięciu szklanych paciorków TM 57.

Obraz funkcjonowania tego rodzaju ozdób w kulturze wielbarskiej uzupełniły materiały o szerokiej chronologii. Potwierdzeniem tej tezy są materiały z Czarnówką. Niestety, ze względu na skromne wyposażenie dwóch obiektów, ich datowanie można ogólnie określić na okres rzymski¹⁴⁶.

Długie kolie wyróżnionego układu zostały zadokumentowane tylko na czterech stanowiskach. Wydaje się, że te stylistycznie jednorodne dekoracje chętnie znajdowały swoje zastosowanie, występując wraz z innymi pasmami paciorków.

Zestawy

Zwielokrotnione układy kolii odsłonięte na wyznaczonych poziomach: szyi i klatki piersiowej, to kolejna odsłona w przestrzeni dekorowania stroju w kulturze wielbarskiej. Mając na celu wyróżnienie tego rodzaju ozdób, przypisałam im miano „zestawów”, czyli

¹⁴⁵ Kolia układu „E” została odkryta również w obiekcie 1470 w Czarnówku (tabl. 61:3) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku). W inwentarzu tego grobu oprócz kolii znalazła się sprzączka ML D17, datowana w kulturze wielbarskiej od fazy B2/C1 (Madyda-Legutko 1986, 321). Niestety trudno na tej podstawie jednoznacznie stwierdzić, czy wskazane układy kolii były w użyciu już w fazie B2/C1.

¹⁴⁶ Por. Czarnówko, obiekty 1050, 1070 (tabl. 61:4; 62:1) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku).

występujących w jednym grobie przynajmniej dwóch tych samych, lub różnych od siebie pasm paciorków. Poszczególne kolie w „zestawach” reprezentują cechy opisanych wyżej układów.

Zestawy złożone z dwóch kolii

ZESTAWIENIE 9.1, MAPA 9.1

Zarejestrowane zestawy kolii w pochówkach kultury wielbarskiej najczęściej składały się z dwóch pasm. Najwcześniejsze tego typu zabytki pojawiły się już w fazie B1. Z tego odcinka chronologicznego pochodzą dwa sznury paciorków odsłonięte w grobie 98 na cmentarzysku w Pruszczu Gdańskim, stan. 10 (Pietrzak 1997, 22, tabl. XXVIII/98:6). Niestety nie dysponujemy danymi o dokładnym układzie paciorków, co utrudnia ich rekonstrukcję (tabl. 62:2). Z dokumentacji archeologicznej można wywnioskować, że zestaw był wykonany z 32 paciorków. Pięć z nich znajdowało się na poziomie szyi, pozostałe na wysokości klatki piersiowej. W większości interesujące dekoracje były wykonane z bursztynowych zabytków, wyjątek stanowi jeden paciorek zrobiony ze szkła. Na podstawie tych danych można założyć, że przy rozmieszczeniu paciorków w dowolnym układzie oraz przy zachowaniu ich pierwotnej proporcji, jedna z kolii była jednorodna pod względem surowcowym i tym samym można ją zaklasyfikować do układu „A”. Drugie pasmo, w którym znajdował się szklany egzemplarz współwystępujący z bursztynowymi paciorkami, odpowiada pasmom układu „B”.

Znacznie więcej zestawów kolii pochodziło z zespołów grobowych datowanych na stadium B2b. W obiekcie 1260 z Czarnówka¹⁴⁷ odkryto m.in. dwie zapinki A.V.128 i wężową bransoletę W.III, a na poziomie szyi pojedynczy szklany paciorek. Natomiast nieco niżej został odkryty układ składający się z dziewięciu paciorków, jednego szklanego i ośmiu zabytków bursztynowych (tabl. 64:3). Zatem opisany zestaw tworzył pojedynczy paciorek umieszczony przy szyi oraz długa kolia o mieszanej strukturze, odpowiadająca cechom kolii układu „B”.

Inny zestaw znaleziono w grobie 1783¹⁴⁸, ze wspomnianej już nekropolii. W nim znajdowały się dwie kolie. Pierwsza z nich wystąpiła na poziomie szyi i była wykonana z 17 szklanych paciorków różnych form, co klasyfikuje tę ozdobę do układu „A” (tabl. 63:1). Drugi sznur odkryty w tym grobie tworzyło 50 zabytków wykonanych ze szkła i bursztynu. Dodatkowo pasmo to pierwotnie podtrzymywały z dwóch stron zapinki typu A.II.38, przez co zabytki te stały się pośrednio częścią całej dekoracji. Z uwagi na ich zastosowanie aranżacja spełniła kryterium układu „C”.

Ze stadium B2b pochodzi także inwentarz grobu 58 z Grzybnicy, w którym znalazło się 50 paciorków wykonanych ze szkła, fajansu i bursztynu (Hahuła, Wołagiewicz 2001, 28, tabl. LIV–LIV/58:a–u) (tabl. 65:2). Niestety dokumentacja wykopaliskowa nie dostarczyła informacji o dokładnym układzie tych zabytków. Wiadomo jednak, że te znaleziska zostały odsłonięte na poziomie szyi, w dwóch oddzielnych koncentracjach. Ponadto przy jednym z tych pasm zlokalizowano klamerkę esowatą typu AvM C. Na tej podstawie można przyporządkować jedynie jedną z kolii, która za sprawą metalowego elementu

¹⁴⁷ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

¹⁴⁸ Niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku.

została przypisana do układu „C”. Problematyczne staje się wyróżnienie układu drugiej kolii. Na podstawie form paciorków, które znaleziono w grobie 58 w Grzybnicy, można przypuszczać, że drugie pasmo albo nawiązywało do pasma w układzie „A”, czyli złożonego wyłącznie ze szklanych lub bursztynowych paciorków różnych typów, albo do układu „B”, czyli pasm mieszanych pod względem surowca.

Następny zestaw dwóch kolii odkryto w grobie 61 w Kowalewku (Skorupka 2001a, 28, tabl. 17/61) (tabl. 66:1). Pierwsza z kolii znajdowała się na poziomie szyi i odpowiada cechom układu „B”, czyli aranżacjom złożonym m.in. ze szklanych i bursztynowych zabytków. Drugi sznur paciorków był odkryty na wysokości klatki piersiowej i składał się z 22 paciorków wykonanych ze szkła, fajansu i bursztynu. Ze względu na różnorodność paciorków pod względem surowcowym, jak i typologicznym, kolia ta została przypisana do układu „B”.

Ze stadium B2b pochodzi również wyposażenie grobu 2 z kurhanu 3 w Nowym Łowiczu. W nim znaleziono m.in. parę zapinek A.IV.80, fibułę zbliżoną do typu A.V.122 oraz dwie kolie (Hahula 1988, 46–48) (tabl. 70:1). Pierwszą dekorację tworzyły: srebrna esowata klamerka AvM B, złoty gruszkowaty wisiołek AvM III oraz nieokreślony paciorek wykonany ze szkła¹⁴⁹. Drugi sznur został wykonany ze szklanych i fajansowych paciorków, co pozwoliło określić ozdobę w ramach układu „A”.

Ze stadium B2c pochodził zestaw z grobu 45, który został odsłonięty w 1925 r. na stan. 4 w Pruszczu Gdańskim (La Baume 1934, 120, tabl. 58; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308). W tym pochówku wraz zapinkami A.III.58–61 znaleziono dwie kolie. Krótkie pasmo w tym przypadku tworzyły: bursztynowy paciorek, dwa złote paciorki i srebrna esowata klamerka typu AvM D. Długi sznur z tego zestawu był złożony z 33 paciorków wykonanych ze szkła, bursztynu i kryształu górskiego. Ponadto w tym układzie znajdowała się esowata klamerka typu AvM D, dzięki której pasmo to zostało przypisane do układu „C”.

Z tego odcinka chronologicznego pochodzą również zabytki odkryte w grobie XI/89 (1897) na cmentarzysku w Ciepłym (Schmidt 1902, 129; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274), na które składały się m.in. dwie zapinki A.II.38, fibula A.V. s. 2 i osiem paciorków. Z zachowanych informacji wynika, że trzy paciorki zostały zarejestrowane przy szyi, pozostałe zadokumentowano w okolicy klatki piersiowej. Niestety nie można określić, które formy zabytków wystąpiły na podanych poziomach. Ze względu na brak dokładnych danych, w tym przypadku nie jest możliwe przyporządkowanie tych kolii do żadnego z zaproponowanych układów.

Materiały datowane na fazę B2/C1 dostarczyły kolejnych argumentów za wykorzystaniem do upiększania stroju dwóch kolii¹⁵⁰. Idealnym przykładem stało się odkrycie z grobu 320 w Kowalewku (Skorupka 2001a, 86, tabl. 94/320) (tabl. 66:2). W tym przypadku krótką kolię wykonano z 15 szklanych paciorków. Pasma to uzupełniała srebrna esowata klamerka typu AvM B. Drugi sznur znajdował się na wysokości klatki piersiowej

¹⁴⁹ Brak informacji, jaka forma paciorka wystąpiła na poziomie szyi.

¹⁵⁰ Por. Czarnówko, obiekt 1027 (tabl. 64:1) (niepublikowane materiały Muzeum w Łęborku); Janowo, grób 4 (Hahula 1991–1992, 144, tabl. II:3–27); Leśno, grób książęcy I (Walenta 1976, 275–279; 2009, 10–13; Kanwischerowa, Walenta 1988, 31–73; Mączyńska 2013, 57–58; Walenta 2017, 76–78, ryc. 3); Lubowidz, grób 268 (Wołgiewicz 1995, 33, tabl. XXIX/268:23–24) oraz Weklice, grób 256 datowany na B2/C1–C1a (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 75–76).

i stanowił połączenie 25 szklanych i bursztynowych zabytków. Dodatkowo przy tej kolii wystąpiła kolejna esowata klamerka typu AvM D. Obie kolie reprezentowały wyróżniony układ „C”.

Innym przykładem jest wyposażenie grobu 66 z Kamienicy Szlacheckiej, w którym to odkryto dwie kolie (tabl. 67:2). Pierwsza z nich składała się z dwóch paciorków – szklanego TM 2b i bursztynowego TM 430, które zostały zarejestrowane na poziomie szyi. M. Tuszyńska (Tuszyńska 2010, 494) uważa, że dwa paciorki zlokalizowane na poziomie szyi mogły należeć do kolii zlokalizowanej na poziomie klatki piersiowej. Moim zdaniem należy ten układ zabytków rozpatrywać w kontekście oddzielnych ozdób. Występowanie dwóch paciorków na poziomie szyi poświadcza inne tego typu znaleziska¹⁵¹. Drugie, dłuższe pasmo zlokalizowano na poziomie klatki piersiowej i było wykonane ze szklanych i bursztynowych paciorków typu TM 6, TM 12, TM 13, TM 63, TM 216c, TM 218a, TM 223a, TM 225a, TM 366, TM 438–439. Warto dodać, że w centralnej części tej kompozycji znajdował się brązowy wisior opasany typu KS IIIA. Ten dodatkowy element wykonany ze stopu miedzi pozwolił na przypisanie tej kolii do układu „C”.

Ze stadium C1a pochodzi zestaw dwóch kolii, jaki znalazł się w wyposażeniu grobowym w obiekcie 211 na stan. 10 w Pruszczu Gdańskim¹⁵². Pierwsza dekoracja szyi stanowiła połączenie 16 szklanych jednobarwnych paciorków, przez co została zaklasyfikowana do układu „A”. Natomiast druga, dłuższa kolia była wykonana z 58 szklanych paciorków jednego typu TM 26. Ten jednolity skład pozwolił przypisać to pasmo do układu „E”.

Wyróżnione zestawy pozostawały w użyciu przez całą fazę C¹⁵³. Dowodem na to stał się inwentarz grobu 22, który odsłonięto na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim (Pietrzak *et alii* 2015, 29). Na poziomie szyi zostały znalezione paciorki należące do dwóch oddzielnych kolii (tabl. 68:1). Pierwsza z nich składała się z 13 jednolitych szklanych zabytków typu TM 126. Drugi sznur wykonano z 11 bursztynowych paciorków tej samej formy TM 471h. Obie kolie reprezentowały układ „E”, czyli aranżację złożoną wyłącznie z paciorków jednego typu.

Na schyłek okresu rzymskiego datowany jest pochówek 130 z nekropolii w Szelkowie Nowym. Odkryto w nim trzy fibule A.VI.172 i dwie kolie (Prochowicz 2013, 303, 305, ryc. 1, 2). Pierwsza z nich stanowiła połączenie sześciu paciorków wykonanych z chalcedonu typu TM 499 i odpowiada cechom przypisanym do układu „E”. Dekoracja paciorkami odsłonięta na wysokości klatki piersiowej była wykonana z ponad 21 szklanych i bursztynowych zabytków. Ponadto przy tym paśmie znajdowały się trzy srebrne pierścienie typu MB 15 oraz dwie miedziane lunule. Z uwagi na wystąpienie w tej kolii elementów metalowych ozdoba ta została przypisana do układu „C”.

W większości odkrytych zestawów wystąpiły kolie, które odpowiadały cechom wyróżnionych układów „B”, „C”, „E”. Należy dodać, że te ostatnie były bardziej popularne w zestawach niż jako pojedyncza ozdoba. Warto wspomnieć, że w materiale kultury wielbarskiej znajdowały się także zestawy, w których występował jeden lub dwa paciorki oraz pojedyncza, wieloelementowa kolia.

¹⁵¹ Por. uwagi dotyczące odkryć podwójnych paciorków w grobach.

¹⁵² W obiekcie odkryto m.in. dwie zapinki A.V.128, dwie A.VII.201 oraz sprzączkę ML D26 (Pietrzak 1988, ryc. 6a–e; 1997, 36–37, tabl. LXXIII /211:1–5).

¹⁵³ Np. Weklice, grób 184 (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 61–62, tabl. LXXVII–LXXVIII/184).

Podwójne pasma paciorków zadokumentowane w grobach kultury wielbarskiej wykazały dużą różnorodność. W materiale dominowały kolie zachowane w układach „B” i „C”. Najprawdopodobniej taki stan można tłumaczyć większym zapotrzebowaniem na tego typu dekoracje, które wykazały, w pojedynczych egzemplarzach, równie wysoki wskaźnik występowania w grobach. Należy podkreślić, że w żadnym z zestawów nie została zarejestrowana ozdoba układu „D”. Kolie tej aranżacji, zarówno w krótkiej, jak i długiej formie, nie należały do popularnych form dekoracyjnych.

Zestawy dwóch kolii zostały odkryte w 26 inwentarzach grobowych. Ich występowanie w materiale archeologicznym odnotowano w pochówkach złożonych na nekropolach w strefie A, B, C, D i E osadnictwa kultury wielbarskiej. Warto dodać, że te zestawy pojawiły się na 14 stanowiskach z 48 uwzględnionych w tej pracy. Oznacza to, że przynajmniej na co trzecim cmentarzysku wystąpił choć jeden zestaw wykonany z dwóch kolii. Moim zdaniem odsetek tych znalezisk jest dość zaniżony, co najprawdopodobniej wynika z niedostatecznego stanu informacji dotyczących położenia paciorków w jamie grobowej.

Zestawy złożone z trzech kolii

ZESTAWIENIE 9.2, MAPA 9.2

W materiale archeologicznym pochodzącym z cmentarzysk kultury wielbarskiej można wyróżnić grupę pochówków, w których zostały odsłonięte trzy kolie. Wśród nich najwcześniejszy horyzont chronologiczny wykazał materiał z grobu 19 z Gostkowa-Folsągu. Interesujące ozdoby współwystępowały z fibulami typu A.VII, przez co można datować pochówek na fazę B2/C1–C1a (Waga 1932, 56; 1934, 174–175; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 280; Kurpiewski 2008, 20–21, tabl. V). Dekoracje paciorkami zadokumentowane w tym grobie były wykonane ze szklanych i bursztynowych zabytków. Paciorki znajdowały się na poziomie szyi i klatki piersiowej. Należy dodać, że z informacji źródłowych wynika, iż na piersi miały się znajdować dwie oddzielne kolie. Niestety nie dysponujemy danymi, które z paciorków zostały zarejestrowane w danym paśmie, co uniemożliwia ich przyporządkowanie do określonych układów.

Następny zestaw pochodzi z grobu 150 z Weklic (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 54–57) (tabl. 68:2). Kolie współwystępowały tutaj m.in. z fibulami typu A.VI.162 oraz zapinkami tzw. *Rosettenfibeln*, których datowanie sprowadza się do fazy C1b. Interesujące dekoracje zostały podczas eksploracji zlokalizowane na poziomie szyi oraz klatki piersiowej. Z uwagi na położenie zmarłej na prawym boku, faktyczny obraz pozwalający na określenie liczby pasm paciorków był zakłócony. Otóż już przy opracowywaniu materiałów z tego obiektu zwrócono uwagę na to, że paciorki mogły znajdować się na trzech lub czterech oddzielnych sznurach (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 54–55). Pierwszy z nich, jak czytamy w opracowaniu, najprawdopodobniej był złożony z dziewięciu zabytków. Kolię tworzyły naprzemiennie ułożone bursztynowe i szklane paciorki. Pasma to zostało zaklasyfikowane do układu „B”. Drugie oraz trzecie pasmo zlokalizowane zostało poniżej pierwszej kolii, czyli na wysokości klatki piersiowej. Omawiane aranżacje skomponowano z bursztynowych paciorków i odpowiadają one układom „D” i „E”.

Inny przykład występowania trzech kolii w ramach dekoracji stroju pochodzi z grobu 154 z Nowego Targu (*Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 51–52, tabl. XXII:4–6).

W tej jamie grobowej wraz z pasmami paciorków odkryto zapinki A.VI.170, dzięki czemu możemy datować ten obiekt na fazę C2. Dwie z kolii znajdowały się pierwotnie na szyi, trzeci sznur na poziomie klatki piersiowej. Niestety nie zostało odnotowane, jakie typy omawianych znalezisk wystąpiły w danym układzie.

Kolejny zestaw trzech pasm odnajdujemy w materiale archeologicznym odsłoniętym w jamie grobowej numer 17 w Pruszczu Gdańskim, stan. 5 (Pietrzak *et alii* 2015, 24–26, tabl. XV–XV, LIV:1, 2, 5) (tabl. 69:1). Dwa krótkie pasma zostały wykonane z jednolitych paciorków, dzięki czemu spełniają kryteria układu „E”. Trzecia ozdoba znajdowała się na wysokości klatki piersiowej i była skomponowana ze szklanych i bursztynowych paciorków. Przy nich znajdowały się również zabytki metalowe, m.in. pierścionek typu MB II.8c, łyżeczka oraz wiaderkowate wisiorki typu P.K I. Udział tych znalezisk w kolii pozwala na przypisanie jej do układu „C”. W skład całego inwentarza tego grobu wchodziły również fibule typu A.VI.170, które wyznaczają nam chronologię tego obiektu na fazę C2 i C3.

Analogicznie datowany jest materiał z grobu 129 z Pruszczu Gdańskiego, stan. 7, w którym znajdowały się fibule tzw. *Raupenfibel* oraz zapinka typu A.VI.168 (Pietrzak, Tuszyńska 1988, PL. 369). W tym pochówku wystąpiły również trzy kolie. Pasma te były wykonane, odpowiednio, ze szklanych i bursztynowych paciorków, przez co zostały przypisane do układu „A”. Trzecia kolia charakteryzuje się aranżacją zarówno szklanych, jak i bursztynowych paciorków, umożliwiając tym samym przyporządkowanie jej do układu „B”.

Z tej samej nekropolii znany jest jeszcze jeden zestaw, który znajdował się w grobie 238 (Pietrzak, Tuszyńska 1988, PL. 371). Dwie kolie z tego obiektu zostały odsłonięte na poziomie szyi i reprezentują scharakteryzowany wcześniej układ „D”. Trzecią dekorację klatki piersiowej należy łączyć z układem „C”.

Z przedstawionego materiału wynika, że wykorzystywanie trzech kolii do dekoracji stroju rozpoczęło się od fazy B2/C1. Stan ten można tłumaczyć ogólnym rozwojem stroju kultury wielbarskiej, który przypada na ten odcinek czasu. Należy jednak zwrócić uwagę, że większość zestawów jest datowanych na późny okres rzymski.

Podsumowując powyższe ustalenia dotyczące występowania pasm paciorków w kulturze wielbarskiej, należy zwrócić uwagę na kilka najistotniejszych ustaleń. Otóż analiza chronologiczno-przestrzenna wyłoniła następujący obraz udziału pasm paciorków w grobach. W fazie B1 pojawiają się zarówno krótkie, jak i długie kolie. Niemniej jednak udział pasm zadokumentowanych na poziomie szyi jest znacznie większy. Krótkie kolie najliczniej są reprezentowane przez pojedyncze, jak i podwójne paciorki.

Dekoracje szyi oraz klatki piersiowej były tworzone na podstawie rozmaitych połączeń paciorków oraz innych ozdób. Wśród nich najliczniej w analizowanym zbiorze zarejestrowałam krótkie pasma układu „C”. Długie wersje interesujących ozdób liczniej wystąpiły w układzie „B”.

Największa koncentracja kolii krótkich i długich w fazie B1 wystąpiła w strefie A osadnictwa kultury wielbarskiej. W fazie B2 wykorzystywano do ozdoby stroju zarówno krótkie, jak i długie pasma paciorków. Tych zarejestrowanych na poziomie szyi w dalszym ciągu było znacznie więcej. Nadal wśród krótkich kolii dominowały skromne ozdoby złożone z jednego lub dwóch paciorków.

Wzrost wykorzystywania paciorków do dekoracji szyi i klatki piersiowej został zaobserwowany w materiałach datowanych na stadium B2b. W dalszym ciągu spory udział wśród krótkich kolii miały pojedyncze i podwójne paciorki. Należy podkreślić, że w tym

czasie tak skromne ozdoby po raz pierwszy zaczęły być noszone w dłuższym wariacie kolii. W tym czasie widoczny jest zwiększony udział krótkich, jak i długich kolii w pochówkach inhumacyjnych kultury wielbarskiej. Analogicznie jak w poprzednich odcinkach chronologicznych, odsetek krótkich kolii był znacznie większy.

W fazie B2 największa koncentracja pasm paciorków wystąpiła w pochówkach złożonych na cmentarzyskach w strefie A i B. Z tego obszaru najwięcej materiałów archeologicznych dostarczyły odkrycia w Pruszczu Gdańskim, Czarnówku i Lubowidzu. Ponadto udział występowania zwłaszcza krótkich kolii zauważony został w inwentarzach grobowych ze strefy C, czego obraz pozostawiły znaleziska z Kowalewka. Omawiane dekoracje w podfazie B2b pierwszy raz pojawiały się w wyposażeniach grobowych znanych ze strefy D.

Uzupełnieniem obrazu rozprzestrzenienia krótkich i długich kolii są materiały datowane ogólnie na fazę B2. Na ich podstawie można stwierdzić wykorzystywanie do dekoracji stroju kolii w układach „A”, „B”, „C” i „D”. Należy wspomnieć, że materiały te wykazały funkcjonowanie również ozdób wyróżnionego układu „E”.

Największy rozkwit rozwoju krótkich i długich kolii przypada na fazę B2/C1–C1a. Taką wzrostową tendencję należy łączyć z ogólnym rozwojem samego stroju kultury wielbarskiej w tym czasie (por. Tempelmann-Maczyńska 1985b, 57). Obserwuje się bezwzględnie mniejszy udział pojedynczych, jak i podwójnych paciorków. Zaczynają dominować kolie w wyróżnionych układach. W fazie B2/C1–C1a najwięcej kolii krótkich i długich zostało odsłoniętych w układach „B” i „C”. W dalszym ciągu bardzo skromny udział stanowiły znaleziska pasm układu „A”, „D” i „E”. Należy dodać, że bogatego zbioru pasm datowanych na fazy B2/C1–C1a dostarczyły materiały ze stanowisk w Czarnówku, Kowalewku i Weklicach.

Opisywane dekoracje funkcjonowały w użyciu w niewiele mniejszym stopniu w fazie C1. W tym odcinku chronologicznym tylko w kilku pochówkach wystąpiły pojedyncze i podwójne paciorki na poziomie szyi i klatki piersiowej. Wydaje się, że odstępianie od tych skromnych upiększeń było wynikiem podążania za coraz śmielszym eksponowaniem tych ozdób, i, co się z tym wiąże, większego rozbudowania samych kolii. W fazie C1 były noszone pasma paciorków we wszystkich wyróżnionych układach. W trendzie przewodnim pozostawały ciągle pasma paciorków układu „B”. Warto dodać, że w tym czasie udział zarówno krótkich, jak i długich kolii układu „C” znacznie się zmniejszył. Natomiast wzrósł udział ozdób układu „D” i „E”.

W fazach C2 i C3 zaprzestano noszenia pojedynczych i podwójnych paciorków. Uwaga ta odnosi się zarówno do krótkich, jak i długich form. W tym czasie dominowały wyłącznie pasma paciorków w układach. Wśród krótkich pasm najliczniej wystąpiły aranżacje mieszane pod względem surowcowym, jak i typologicznym.

Bardzo interesujące jest występowanie kolii układu „C”, który był najczęstszą formą wśród długich kolii, a którego nie ma w materiale obejmującym krótkie pasma. U schyłku późnego okresu rzymskiego nadal były noszone kolie układu „A”, „D” i „E” w krótkich i długich wariantach.

Najwięcej kolii w analizowanym zbiorze dostarczyły cmentarzyska ze strefy A. Sądzę, że należy to zjawisko tłumaczyć trwałością użytkowania większości cmentarzysk na tym obszarze przez cały cykl rozwoju osadnictwa kultury wielbarskiej (por. Wołęgiewicz 1981b, 84).

Kompozycje i sekwencje

Analiza form kompozycyjnych w koliach

Obserwacje wyglądu kolii zostały przeprowadzone w oparciu o dokumentację archeologiczną. Na tej podstawie wyróżniono ich kompozycje, czyli aranżacje poszczególnych elementów, które ostatecznie miały wpływ na wygląd tych dekoracji. Te walory estetyczne, widoczne w materiałach archeologicznych kultury wielbarskiej, były osadzone w dwóch kierunkach stylistycznych: kompozycji asymetrycznej i symetrycznej. Przypisanie kolii do danej kompozycji było możliwe poprzez wyznaczenie osi środkowej pasma, która dzieliła ozdobę na dwie części. Zabieg ten pozwolił na zaobserwowanie podobieństw, jak i różnic w wyglądzie każdej z obu części pasma paciorków.

Kolie układów „A”, „B”, „C” i „D” w „krótkiej”, jak i „długiej” wersji reprezentują kompozycje asymetryczne. Pasma te były tworzone z paciorków o różnych cechach formalnych i wykonanych z różnych surowców (przede wszystkim ze szkła i bursztynu). W związku z tym wyszczególnione w tych koliach dwie części (prawa i lewa) często nie wykazywały znaczącego podobieństwa (por. ryc. 8). Przykładem asymetrycznej kompozycji jest pasmo odkryte w obiekcie 963 z Czarnówka (tabl. 7:1). Kolia ta została zaklasyfikowana do układu „A”, ponieważ składała się wyłącznie z bursztynowych paciorków reprezentujących kilka odmiennych form typologicznych. Dodatkowo to pasmo paciorków spełnia kryterium kompozycji asymetrycznej, ze względu na zestawienie zabytków o odmiennych kształtach. Kolia z grobu 963 z Czarnówka została wykonana z 31 paciorków o bardzo zróżnicowanych formach. Należy zwrócić uwagę na położenie czterech zawieszek typu TM LV w tej dekoracji. Trzy z nich zostały wkomponowane w prawą część tego pasma, natomiast jedną z nich umieszczono w części lewej. Kompozycja tej ozdoby przedstawia dysproporcję pomiędzy poszczególnymi elementami, a układ paciorków nie obrazuje żadnych powtarzających się sekwencji.

Kolejnym przykładem kompozycji asymetrycznej jest kolia układu „B” zadokumentowana na cmentarzysku w Opaleniu, w grobie 99 (tabl. 44:1). Wyznaczona prawa i lewa część tego pasma znacznie się od siebie różnią¹. Przedstawiona kolejność poszczególnych elementów tej kolii nie wykazuje ani powtarzających się sekwencji, ani rozmieszczenia paciorków np. pod względem surowcowym lub typologicznym.

¹ Na przedstawionych w tym rozdziale rycinach, jak również na tablicach kolorem szarym zostały zaznaczone paciorki, które wchodziły w skład omawianych pasm, lecz zachowały się fragmentarycznie lub uległy zniszczeniu/rozkładowi.

Analogiczne uwagi należy odnieść również do zestawu dwóch kolii odkrytych w obiekcie 1783 w Czarnówku (tabl. 63:1). Pierwsza z nich, krótka kolia układu „A”, została złożona z 17 szklanych paciorków. W tym przypadku rozkład elementów nie stanowi powtarzających się sekwencji. Podobnie przedstawia się obraz drugiego pasma, należącego do układu „C”. Pasma to było wykonane z 50 paciorków, które podtrzymywały dwie zapinki. Składowe elementy tej ozdoby nie zostały ułożone w sekwencje odpowiadające rozstawieniu paciorków np. pod względem formy czy koloru.

Rozpatrując rozmieszczenie poszczególnych elementów kolii, interesujące pod tym względem jest pasmo paciorków odkryte w grobie 89 na cmentarzysku w Opaleniu. Pasma to było wykonane ze szklanych i bursztynowych paciorków oraz dodatkowo uzupełnione złotym wisiorkiem. Ten ostatni, o formie kulistej, stanowił największy element całej kompozycji i został wkomponowany w lewą część omawianej kolii. Centralne miejsce tego pasma zajmowały trzy szklane paciorki, będące najmniejszymi zabytkami wchodzącymi w jego skład.

Należy podkreślić, że szczegółowo zadokumentowane układy paciorków wykazały, że wśród asymetrycznych kompozycji wyróżniają się kolie z wyraźnie wyeksponowanym elementem znajdującym się w środkowej części pasma. Taki rozkład zabytków można zaobserwować w długiej kolii układu „C” odkrytej w grobie 320 w Kowalewku (tabl. 66:2). W środkowej części tego pasma był umiejscowiony duży bursztynowy paciorek typu TM 410.

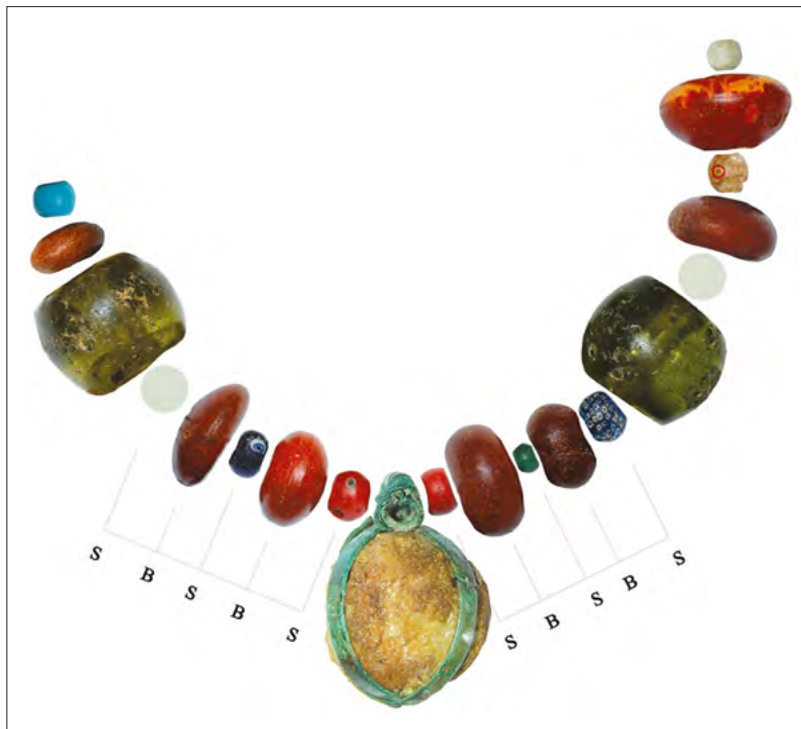
Centralne miejsca w koliach zajmowały także ozdoby wykonane z metalu. Przykładem jest kompozycja pasma odkrytego w grobie 277 na cmentarzysku w Weklicach (tabl. 54:1). Kolia ta została stworzona z siedmiu szklanych i ośmiu bursztynowych paciorków oraz wisiora opasanego. W środkowej części pasma został umieszczony wspomniany opasany wisior typu KS II. Poprzez zastosowanie takiej konfiguracji elementów wisior wyznaczył środek pasma, dzieląc tym samym kolię na dwie części.

Przedstawione kolie, ze względu na różnorodność elementów składowych, nawiązują do asymetrycznych kompozycji. Dzięki dokładnej dokumentacji stało się możliwe zaobserwowanie położenia poszczególnych paciorków, w tym tych o największych rozmiarach. Wkomponowanie w środek dużych paciorków pozwala na przyporządkowanie wspomnianych kolii do ozdób o cechach kompozycji asymetrycznych, w dodatku charakteryzujących się wyraźnie wyeksponowaną centralną częścią pasma.

Symetryczne kompozycje kolii stanowią kolejną formę aranżacyjną wyróżnioną na podstawie szczegółowo zadokumentowanych pasm pochodzących z cmentarzysk kultury wielbarskiej. Ten kierunek stylistyczny potwierdzają materiały zaklasyfikowane do układu „E”. Cechę charakterystyczną tego typu dekoracji stanowi jednolity (pod względem surowcowym, jak i typologicznym) skład pasma. Logicznym wynikiem takiego doboru elementów tworzących kolie był identyczny wygląd prawej, jak i lewej części pasma. Przykładem ilustrującym symetryczną kompozycję jest kolia odkryta w grobie 94 w Ulkowach, złożona z jedenastu szklanych paciorków jednego typu (TM 134). Przykłady funkcjonowania kompozycji symetrycznej znajdziemy jeszcze np. w wyglądzie jednej z kolii odkrytej w grobie 150 w Weklicach (tabl. 68:2). Ozdoba ta została złożona wyłącznie z bursztynowych ósemkowatych paciorków TM 471e. Podobne układy obserwujemy w pochówkach 17 (tabl. 69:1) i 238 w Pruszczu Gdańskim, stan. 5 i 7. Wykorzystanie paciorków jednego typu w kompozycjach symetrycznych uniemożliwia wyznaczenie powtarzających się sekwencji.

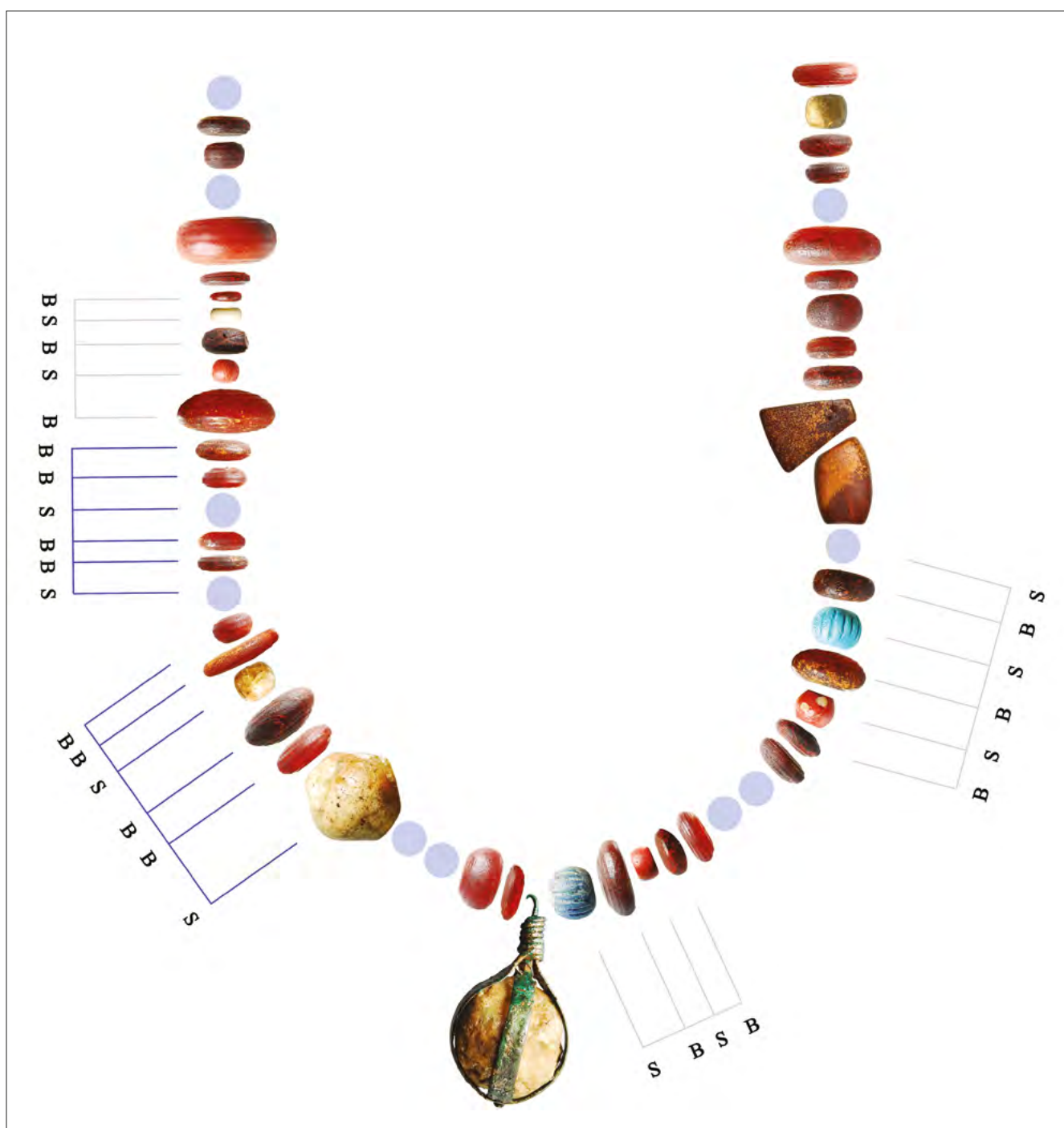
Analiza występowania sekwencji w koliach

Analiza kompozycji kolii z wielbarskich stanowisk była możliwa dzięki skrupulatnie prowadzonej dokumentacji wykopaliskowej. Na jej podstawie można zarejestrować dokładne położenie poszczególnych elementów w koliach. U. Lund Hansen zaproponowała termin „sekcja” (*Sektionen*) do określenia tego typu zabiegów, czyli częściowego ułożenia paciorków, które wykazuje powtarzalność w całej kompozycji (Ethelberg *et alii* 2000, 92–102). W języku polskim słowo „sekcja” jest zazwyczaj stosowane do określania np. działu organizacji czy pracy grupy ludzi, w medycynie natomiast termin ten służy do określenia badania zwłok, polegającego na otwarciu jamy ciała w celach naukowych lub ustalenia przyczyny śmierci (*Mały słownik...* 1995, 835). W związku z tym dla czytelnego odbioru badań wprowadziłam termin „sekwencja”, który oznacza uporządkowany ciąg kolejnych elementów, wynikający z określonej reguły lub formuły (*Mały słownik...* 1995, 836). W przypadku kolii wspomniana „sekwencja” oznacza powtarzalność częściowego układu tworzących ją paciorków. Tak więc, na podstawie materiału z grobów kultury wielbarskiej zostały wyróżnione dwa charakterystyczne ułożenia omawianych zabytków. Pierwsza sekwencja, oznaczona jako wariant „I”, charakteryzuje się powtarzalnością paciorków wykonanych z dwóch różnych surowców (np. szkła i bursztynu). Kolejną cechą tego wariantu jest naprzemiennie ich ułożenie w koliach. Powtarzające się po sobie elementy występowały zawsze w tej samej liczbie, np. po jednym szklanym paciorku umieszczono jeden zabytek bursztynowy, po nim jeden szklany itd. Potwierdzenie takiej aranżacji elementów odnajdziemy w układzie kolii odkrytej w grobie 66 w Kamienicy Szlacheckiej (Tuszyńska 2010, 491–493, ryc. 2, 3). Ozdoba ta spełnia cechy kompozycji asymetrycznej z wyraźnie wyróżnioną centralną częścią, jaką tworzy wkomponowany w jej środek wisior opasany KS IIIA (ryc. 14). Co ważne, od wisiora opasanego, z dwóch stron w tym układzie, odchodziły ułożone naprzemiennie paciorki szklane i bursztynowe. Kolia ta przedstawia przemyślany dobór paciorków, które tworzyły spójną sekwencję. W tym przypadku (jak mogłoby wynikać z rozmiarów tych zabytków) największe paciorki nie zostały umiejscowione w centralnej części kolii. Wprowadzając mniejsze paciorki pomiędzy opasany wisior a duże szklane paciory, zachowano stosunkowo proporcjonalny układ prawej i lewej strony pasma.

Ryc. 14. Zachowany układ paciorków z zaznaczoną sekwencją wariantu „I”, S – szkło, B – bursztyn. Kamienica Szlachecka, stan. 7, grób 66.

Ryc. 16. Zachowany układ paciorków z zaznaczoną sekwencją wariantu „I”, S – szkło, B – bursztyn.
Czarnówko, stan. 5, grób 1572.

[illegible]

1000

18. *Journal of the American Medical Association*, 2000; 283: 2689-2693.

rozmieszczenia paciorków w kolii jest ozdoba odkryta w grobie 482 w Kowalewku. W tym przypadku regularność umieszczonych paciorków jednego koloru usystematyzowała część kompozycji (ryc. 18). Do rozdzielenia poszczególnych sekwencji w tej kolii wykorzystano srebrne wisioriki wiaderkowate oraz nietypowy szklany, ósemkowy paciorek³.

Kolejnym dobrze zachowanym przykładem wyróżnionego wariantu jest pasmo z grobu 377 na wspomnianym już stanowisku w Kowalewku. Ta kolia została wykonana z 127 szklanych paciorków i esowatej klamerki (ryc. 19). Szklane paciorki TM 53 w tym paśmie były podzielone na trzy równomierne części. Każdą z nich rozdzielał szklany niebieski paciorek zbliżony do formy TM 88. Zastosowanie takiego zabiegu pozwoliło na wyodrębnienie sekwencji, które w efekcie tworzyły spójną całość.

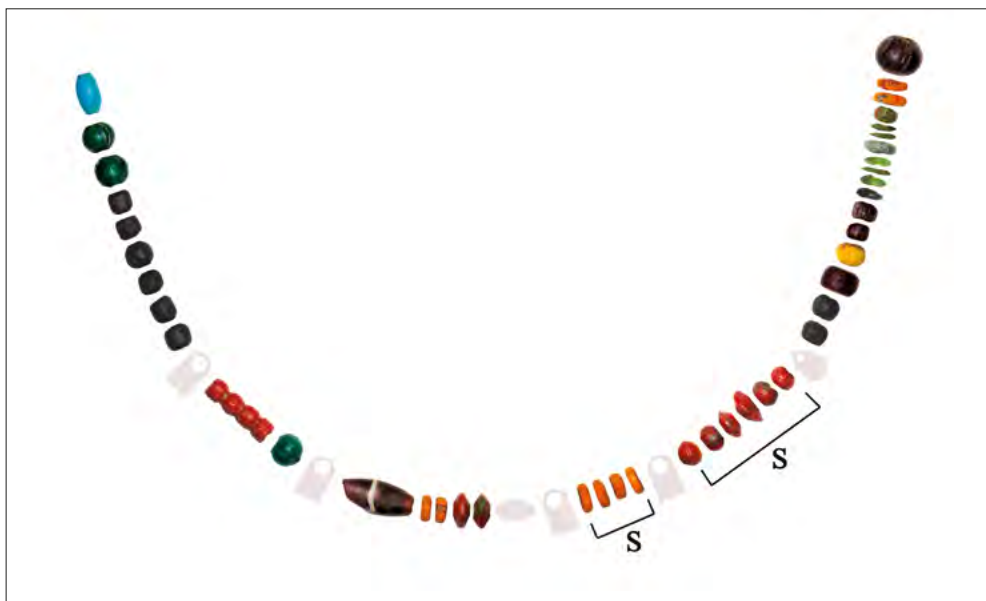
Zarejestrowane sekwencje występujące w koliach kultury wielbarskiej są świadectwem funkcjonowania pasm z dobrze zaplanowanymi układami elementów. Z tego względu koniecznym warunkiem rekonstrukcji wyglądu kolii jest szczegółowa dokumentacja tworzona w momencie eksploracji grobu. Niestety większość dokumentacji archeologicznej (opisy, plany obiektów z komentarzysk kultury wielbarskiej) zawiera jedynie podstawowe dane o miejscu lokalizacji zabytków w grobach. W dalszym ciągu ilość informacji o położeniu poszczególnych elementów składowych interesujących nas ozdób jest niewystarczająca. Warto tutaj zaznaczyć, że tylko na podstawie szczegółowych danych istnieje możliwość uchwycenia i wyróżnienia odpowiednich sekwencji.

Istotnym elementem prowadzenia dalszych badań nad sekwencjami w koliach jest również sposób prezentacji tych ozdób zarówno w publikacjach, jak i muzeach⁴. Przykładem obrazującym trudności w rekonstruowaniu pasm paciorków jest ich zestaw pochodzący z grobu 4 z Janowa. W tym obiekcie wystąpiły dwie kolie. W publikacji źródłowej znajduje się opis każdej z nich. Zostały scharakteryzowane elementy wchodzące w skład danego pasma, lecz dodano informację, która zakłóca możliwość pełnej rekonstrukcji tych ozdób i dotyczy zawieszki, która może pochodzić zarówno z kolii I, jak i II (Hahula 1991–1992, 144, tabl. II). W tym określonym przypadku, a nie jest on odosobniony, niedostateczne informacje oraz brak publikacji samego planu grobu utrudnia możliwości interpretacyjne. W następstwie nie można w tych koliach wyróżnić żadnych sekwencji, a również przypisanie ich do konkretnego układu staje się problematyczne.

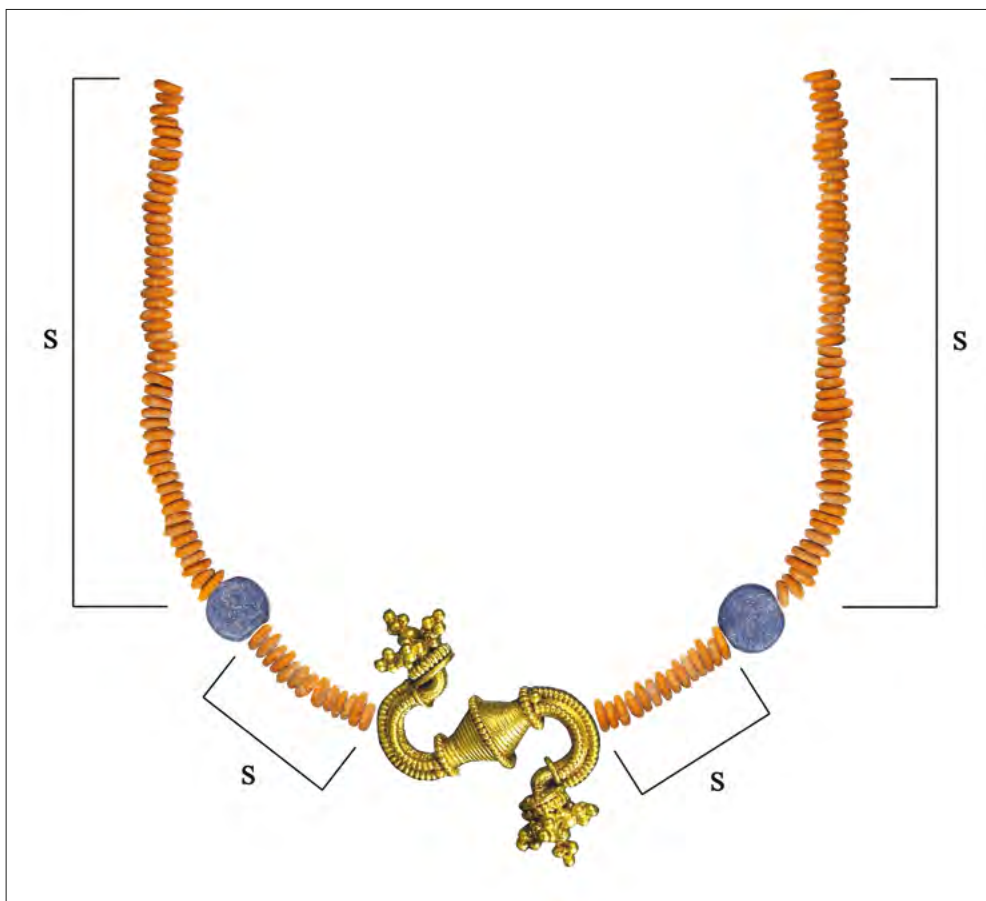
Zarejestrowane układy paciorków wykazały różnorodność dodatkowych elementów, które uzupełniały kolie. Wśród nich najliczniej wystąpiły wisioriki rozmaitych form. Zabytki te znajdowały się w różnych częściach kolii. W grobie 89 z Opalenia złoty wisior nie znajdował się w centralnym miejscu pasma, w odróżnieniu od wisiorów opasanych w koliach z Czarnówka czy Weklic. Dodatkowo, dzięki dokładnej dokumentacji, była możliwość odwzorowania pierwotnego wyglądu pasma z Kamienicy Szlacheckiej, w którym doskonale zachowała się kompozycja asymetryczna, jak i sekwencja wariantu „I”. Ponadto w tych ozdobach wystąpiła częściowa aranżacja złożona z paciorków jednego koloru. Przykłady tych sekwencji kolorystycznych wariantu „II” pozostawiły dowód na to, że kolie nie stanowiły zbioru przypadkowych elementów, lecz dobrze przemyślaną w swej strukturze formę dekoracyjną.

³ Zabytek ten zachował się we fragmentach.

⁴ Na różnorodne przedstawianie kolii w gablotach muzealnych zwróciła już uwagę Tempelmann-Mączyńska (1985a, 138).

Ryc. 18. Układ kolii z zachowaną sekwencją wariantu „II”, Ag – srebro, S – szkło. Kowalewko, stan. 12, grób 482.

Ryc. 19. Układ kolii z zachowaną sekwencją wariantu „II”, S – szkło. Kowalewko, stan. 12, grób 377 (wg Żyto 2022).

W tym miejscu warto powrócić do już wspomnianej i wyjątkowo zaprojektowanej kolii odkrytej w grobie 10 w Lubieszewie. Jej wygląd prezentuje precyzyjny dobór, jak i idealny rozkład paciorków. Dekoracja ta była częścią wyposażenia grobowego pochodzącego z fazy C2. Pasma paciorków z tego odcinka chronologicznego w środkowoeuropejskim *Barbaricum* wyróżniają się układami z wyraźnie zaznaczonymi sekwencjami. Bardzo podobne kompozycje kolii w stylistyce lubieszewskiego pasma zostały zadokumentowane np. w grobie 400 w Skovgårde czy obiekcie 260 z Snubbekorsgård (ryc. 20), które pochodzą z fazy C1 i C2 (Ethelberg *et alii* 2000, 41; Boye, Lund Hansen 2013, 52). Podobne uwagi dotyczą symetrycznych kompozycji, do których należą kolie układu „E”. W analizowanym zbiorze ozdoby te najczęściej wystąpiły w zestawach pochodzących z grobów datowanych na fazy C1 i C2⁵.

Ryc. 20. Układy kolii z zachowaną sekwencją paciorków bursztynowych: 1 – grób 260, Snubbekorsgård (Zelandia) za Boye i Lund Hansen 2013; 2 – grób 400, Skovgårde (Zelandia) za Ethelberg *et alii* 2000.

Na podstawie dobrze udokumentowanych kolii można przyjąć, że część pasm datowanych na późny okres rzymski charakteryzuje się minimalizmem pod względem elementów składowych. Oznacza to, że część układów kolii była wykonana z jednego lub kilku typów paciorków. Widoczną redukcję paciorków pod względem formy dobrze ilustrują jednolite kolie układu „E”, które w większości są reprezentowane przez pasma paciorków typu TM 126, TM 134 oraz bursztynowych typu TM 471.

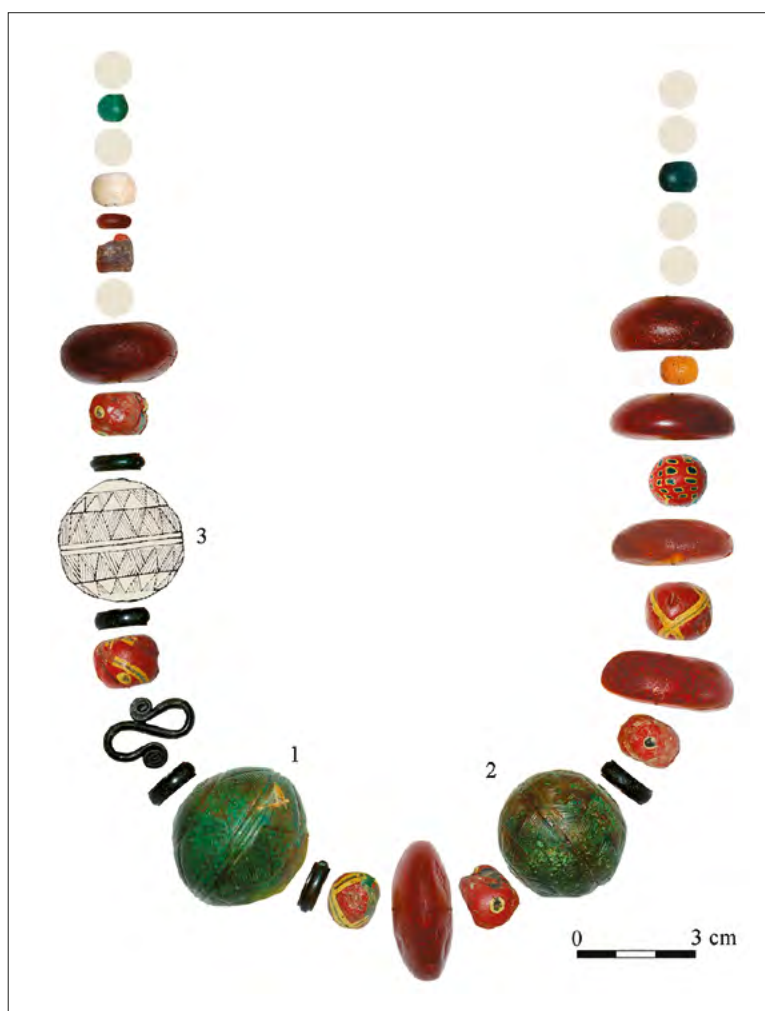
Wyróżnienie kompozycji i sekwencji układów kolii miało na celu podkreślenie dwóch zasadniczych aspektów badań nad nimi. Pierwszym z nich jest ogromna różnorodność wchodzących w skład omawianej ozdoby paciorków, i to zarówno pod względem surowcowym, jak i typologicznym. Dlatego też, oprócz określenia danego układu kolii, istnieje sposobność wskazania kompozycji, jak i sekwencji na podstawie dobrze udokumentowanych pasm. Dokładne odwzorowanie wyglądu omawianych ozdób wiąże się z drugim czynnikiem, jakim jest szczegółowa dokumentacja, z której jednoznacznie wynika, w jakiej kolejności występowały zabytki, a w konsekwencji, jak dana kolia wyglądała pierwotnie.

⁵ Por. grób 17, Pruszcz Gdański, stan. 5.

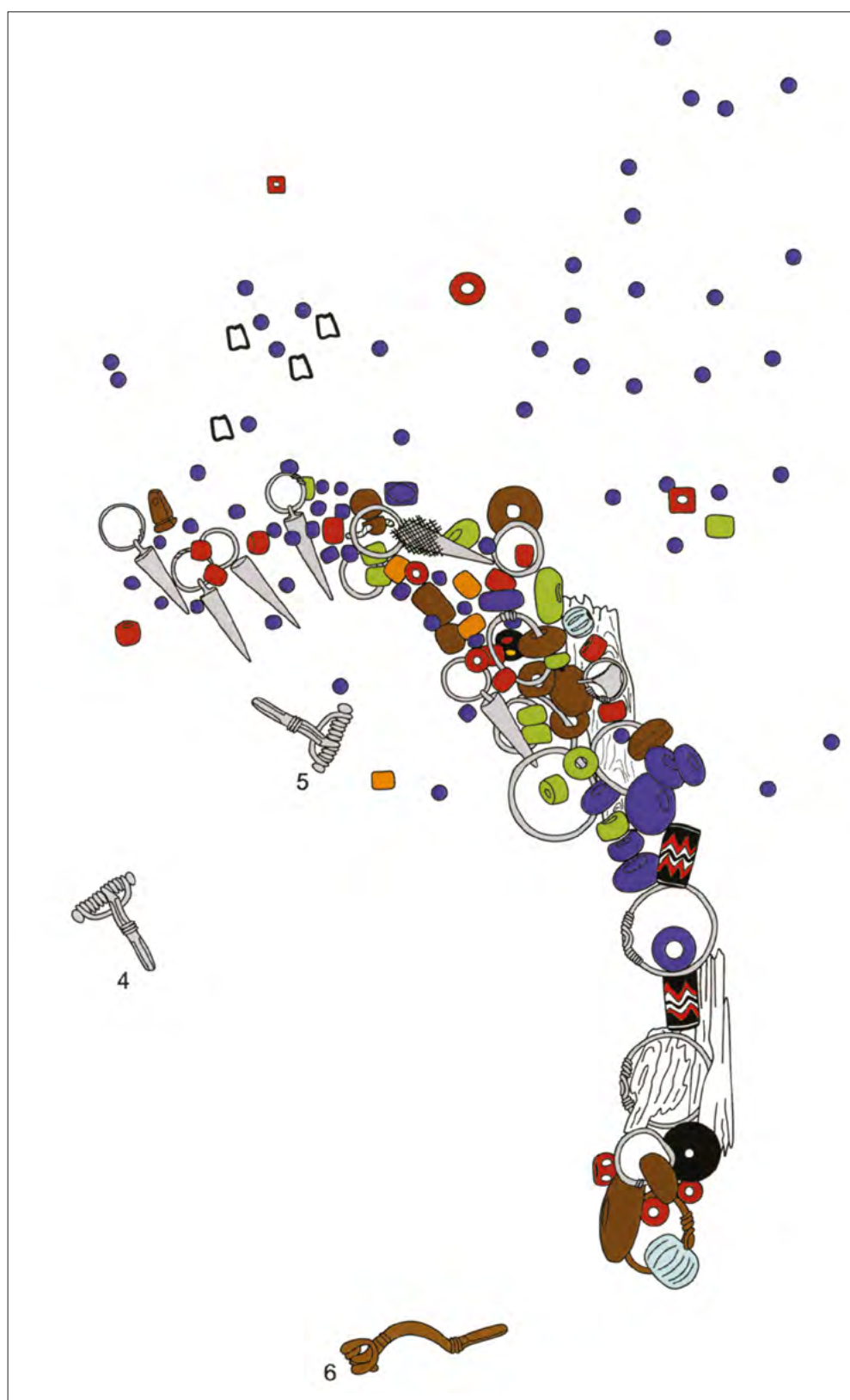
Kolie jako atrybut przynależności do danej grupy kulturowej

Dyskusja na temat kolii, które stanowiły integralną część stroju w kulturze wielbarskiej, w kontekście nośników przynależności do danej grupy kulturowej, została oparta na analizie zabytków z trzech zespołów grobowych odkrytych na trzech różnych cmentarzyskach w Weklicach, Kleszewie i Szelkowie Nowym. Istotą w wyborze tych materiałów były znaleziska kolii, w których składzie znajdowały się elementy charakterystyczne dla innych jednostek kulturowych.

Z interesujących nas ozdób chronologicznie najwcześniejsza jest pochodząca z fazy B2/C1a kolia odkryta w grobie 536 w Weklicach. Dekoracja ta współwystępowała z zapinką A.II.40–41, fibulą zbliżoną do typu A.V.127 oraz sprzączką ML G8. Należy dodać, że kolia najprawdopodobniej znajdowała się w organicznym pojemniku i mogła zostać złożona na wysokości klatki piersiowej pochowanej osoby (Natuniewicz-Sekuła 2017, 467–469). Kolia była wykonana z ponad 24 paciorków (ryc. 21). Wśród tych ze szkła zarejestrowano formy TM 4b, TM 6, TM 12, TM 24, TM 88–90, TM 211, TM 211d, TM 223a, TM 225a, TM 257. Bursztynowe paciorki reprezentowały typy TM 388, TM 430. Dodatkowo ozdobę uzupełniały trzy paciory zbliżone do typu TM 521, esowata klamerka AvM A oraz cztery rozdzielnice. Wyżej opisana kolia została przypisana do układu „C” z uwagi na występowanie zabytków wykonanych z metalu. Ponadto pasmo to należy wiązać z kompozycją asymetryczną z zachowaną sekwencją wyróżnionego wariantu „I”.

Ryc. 21. Rekonstrukcja kolii odkrytej w grobie 536 w Weklicach, stan. 7.

Ryc. 22. Układ paciorków odkrytych w grobie 884 w Kleszewie (wg Woźniak 2016).

Spośród elementów wchodzących w skład opisanej kolii z grobu 536 z Weklic na szczególną uwagę zasługują trzy mosiężne paciory zdobione wzorami geometrycznymi (ryc. 21:1–3). Zabytki te zostały zaklasyfikowane do typu TM 521, który wykazuje bałtyjską proveniencję kulturową (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 196, tabl. 20/521). Metalowe paciorki TM 521 licznie rejestrowane są na Sambii (Natuniewicz-Sekuła 2017, 471–472, ryc. 8).

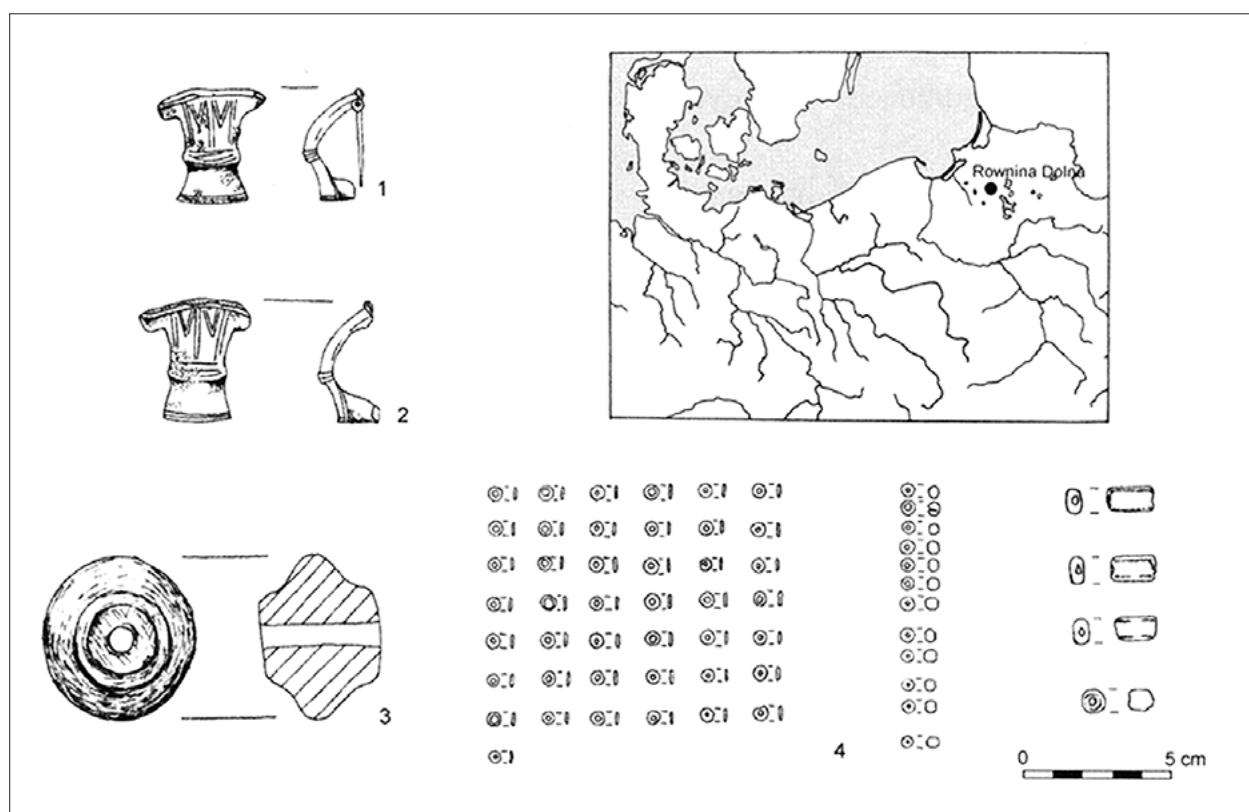
Sformułowanie uwag dotyczących zabytków o innej proveniencji kulturowej umożliwiło odkrycie kolii w grobie 884 w Kleszewie (ryc. 22). Interesujące pasmo było wykonane z 223 szklanych paciorków TM 2a, TM 7, TM 8, TM 10, TM 12, TM 18, TM 30b, TM 31, TM 32b, TM 40, TM 107, TM 129, TM 132, TM 162, TM 211, TM 212, TM 324 oraz dziewięciu bursztynowych: TM 391, TM 405, TM 407, TM 414d, TM 438, TM 471d. Dodatkowo kolia została uzupełniona m.in. srebrnymi kółkami nawiązującymi do pierścionków typu MB 15 i MB 16, na których znajdowały się paciorki TM 8, TM 162/163, TM 388, TM 430, TM 431 oraz wykonane ze srebra stożkowate zawieszki¹. Te ostatnie nie znajdują żadnych analogii w materiale kultury wielbarskiej i uznawane są za import z terenów nadczarnomorskich (Woźniak 2016, 198, 204).

Podobny kierunek napływu elementów tworzących kolie przypisuje się zabytkom zarejestrowanym w dwóch grobach odkrytych na cmentarzysku w Szelkowie Nowym. W pierwszym z nich, pochówku 130, znaleziono m.in. trzy zapinki A. 172 oraz zestaw złożony z dwóch kolii. Krótszą tworzyło sześć paciorków TM 499 wykonanych z chalcedonu. Długie pasmo wykonano z kilkunastu szklanych i bursztynowych paciorków TM 2, TM 30a, TM 30/47, TM 57, TM 126, TM 330, TM 389, TM 402. Dodatkowo dekoracja klatki piersiowej w tym przypadku została uzupełniona trzema srebrnymi pierścieniami MB 15 oraz parą miedzianych lunul. W drugim grobie z Szelkowa Nowego, pochówku o numerze 133, znaleziono w dwóch koncentracjach paciorki wykonane ze szkła, bursztynu i chalcedonu TM 14, TM 24, TM 30, TM 30/47, TM 172, TM 175, TM 362e, TM 389, TM 402, TM 430, TM 440, TM 499 i G. XVII/12 współwystępujące m.in. z parą fibul A.VI.185 i sprzączką ML H16.

Przywołane inwentarze grobowe są datowane na późny okres rzymski. Dodatkowo w jednym i drugim grobie wystąpiły paciorki uważane za importy z północnych obszarów nadczarnomorskich. Szczególnie odnosi się to do szklanych paciorków typu TM 330 i G. XVII/12, które manifestują wpływy południowo-wschodnie (Prochowicz 2013, 310–312).

Wspólnym ogniwem łączącym wyżej opisane pochówki odkryte na cmentarzyskach kultury wielbarskiej są kolie lub koncentracje paciorków, w których wystąpiły zabytki nawiązujące do stylistyki innych jednostek archeologicznych. W koliach zadokumentowanych w Weklicach i Kleszewie tymi elementami były metalowe ozdoby, które pozostawiły najprawdopodobniej ślady wpływów z różnych obszarów środkowoeuropejskiego *Barbaricum*. W przypadku znalezisk z Szelkowa Nowego tymi „środkami przekazu” były szklane paciorki. Obserwacja ta jest szczególnie istotna w kontekście występowania układów kolii charakterystycznych dla kultury wielbarskiej na cmentarzyskach innych kręgów kulturowych. Interesującym przykładem w tym temacie może być wyposażenie kobiecego grobu 496 odkrytego na cmentarzysku kultury bogaczewskiej w Równinie Dolnej

¹ W grobie tym zostały znalezione m.in. dwie srebrne zapinki A. 162, dwie brązowe zapinki A. 162, brązowa zapinka A. 158, brązowa sprzączka ML H.12, brązowa igła BB I.2, szklany puchar E. 230, gliniane naczynie RW VIC. Grób datowany jest na schyłek późnego okresu rzymskiego.

Ryc. 23. Inwentarz grobu 496 z Równiny Dolnej (wg Karczevska, Karczewski 2007).

(Karczevska, Karczewski 2007, 637, ryc. 2) (ryc. 23). W tym obiekcie została odkryta para zapinek A.II.41, gliniane naczynie RW XaA oraz 63 szklane paciorki², które znajdowały się przy zachowanych kościach czaszki. Należy podkreślić, że podobne formy paciorków znane są z licznych materiałów kultury wielbarskiej. Analogiczne koncentracje paciorków wystąpiły np. w grobach na cmentarzysku w Czarnówku. W obiekcie 354 wystąpiła kolia stworzona z 173 szklanych egzemplarzy TM 53, TM 119 i pojedynczego bursztynowego paciorka TM 389. Następnie w obiekcie 271 szklane okazy TM 53 i TM 119 najprawdopodobniej były częścią aplikacji naszytej na szatę³.

Zestaw paciorków odsłoniętych na cmentarzysku w Równinie Dolnej można rozważać, podobnie jak fibule czy naczynie z tego grobu, jako nośnik tradycji. W tym przypadku należałoby potraktować paciorki jako część stroju ludowego kobiety, która mogła wywodzić się z terytorium zajmowanego przez kulturę wielbarską. Koncepcja ta jest również zgodna z poglądem przyjmującym strój jako odzwierciedlenie przynależności do danej grupy społecznej, który nie podlegał wymianie (Bierbrauer 1992, 14). W nawiązaniu, powyższe uwagi doskonale wpisują się w studia poczynione przez badaczkę Ulle Lund Hansen, która na podstawie skandynawskich kolia przedstawiła argumenty przemawiające za tezą traktującą te ozdoby jako identyfikatory przynależności kobiet do danego regionu (Lund Hansen 2010, 90–91).

² Zabytki najprawdopodobniej nawiązują do typu TM 26, TM 53 i TM 119.

³ Szerzej na ten temat patrz rozdział Aplikacje.

Występowanie kolii względem wieku i płci

Kolie a wiek pochowanych osób

Poddany analizie zbiór materiału wykazuje nie tylko ogromną różnorodność pod względem kompozycji kolii, ale również samego wyposażenia grobowego, w którym te ozdoby wystąpiły. Trudno jest wypowiedzieć się na temat zróżnicowania społecznego, biorąc pod uwagę wyłącznie grupę pochówków wyposażonych w kolie. Na tej też podstawie nie ma realnej możliwości wyróżnienia rodzajów grobów w zależności od sposobu ich wyposażenia, jak to zostało wykonane dla kultury przeworskiej przez K. Godłowskiego (1960)¹ i K. Czarnecką (1990).

Poniższe wyniki badań odnoszące się do statusu osób pochowanych i wyposażonych w kolie zostały przyporządkowane do poszczególnych grup wiekowych zmarłych przede wszystkim na podstawie dostępnych określeń antropologicznych. Wykorzystanie tych danych umożliwiło uchwycenie, w jakiej grupie wiekowej najczęściej omawiane ozdoby występowały. Zdaję sobie sprawę, że niedysponowanie stu procentową bazą danych określającą wiek lub płeć osób zmarłych nie odda również całościowego obrazu paciorkowej mody w kulturze wielbarskiej. Niemniej jednak chciałabym zwrócić uwagę na wyraźne współwystępowanie kolii wraz z innymi elementami stroju wśród różnych kategorii wiekowych.

Infans I

Do zbadania zróżnicowania wyposażenia grobowego zawierającego kolie w najmłodszej grupie wiekowej wybrano 31 grobów z 12 cmentarzysk. Wybór tej grupy pochówków był podyktowany dostępnymi określeniami, wskazującymi, iż w tych jamach grobowych spoczywały małe dzieci. Oprócz pasm paciorków najczęstszym elementem stroju zarejestrowanym w tych obiektach były fibule. Zabytki te pojawiły się w 21 grobach. Najwięcej zapinek odkryto w dziecięcym grobie 377 w Kowalewku. W nim znajdowały się cztery fibule wykonane ze srebra i brązu. Dodatkowo należy podkreślić, że jedna z nich była importem z terenu prowincji rzymskich. Ponadto maleństwo spoczywające w tym grobie zostało wyposażone w złotą klamerkę wchodzącą w skład kolii oraz brązową szpilę, kościany grzebień i trzy gliniane naczynia.

¹ W pracy tej analiza obejmowała także materiały z Pomorza. Jednak te znaleziska zostały potraktowane ogólnie i posłużyły jako tło porównawcze dla badań nad stosunkami społecznymi z obszaru dorzecza Odry i Wisły.

W wyposażeniach grobowych dzieci w wieku *infans I* wraz z pasmami paciorków wystąpiły zestawy trzech fibul. Połączenie tych zabytków zostało odnotowane w ośmiu pochówkach. W siedmiu z nich pojawiła się konfiguracja fibul w układzie 2+1. Oznacza to, że dwie z zapinek reprezentowały jedną formę typologiczną, natomiast trzecia fibula była odmiennego typu. Tylko w jednym grobie wszystkie trzy znaleziska należały do jednej formy typologicznej. W większości zabytki te zostały wykonane z brązu. Wyjątkiem jest pochówek 130 z Szelkowa Nowego, w którym zarejestrowano parę srebrnych fibul.

W jedenastu pochówkach wystąpiły kolie wraz z dwoma zapinkami. Fibule albo były identyczne, albo reprezentowały odmienne od siebie formy typologiczne. Większość z nich została wykonana z brązu. Szczególnie interesująca jest para tarczowatych, prowincjonalnorzymskich zapinek z obiektu 230 z Kowalewka, które zostały wypełnione emalią barwy niebieskiej, czerwonej i białej.

Pojedyncze egzemplarze zapinek wraz z koliaми wystąpiły tylko w dwóch grobach. Fibule były wykonane z brązu, podobnie jak pozostałe zarejestrowane w tych pochówkach elementy związane ze strojem. Uwaga ta odnosi się do bransolet, wiaderkowatych wisiorków, jak i sprzączek. W omawianej grupie inwentarzy każdy z tych zabytków został znaleziony w trzech różnych jamach grobowych.

Z wyłączeniem ozdób, stosunkowo licznie dzieci były wyposażone w gliniane naczynia. W dziewięciu obiektach znaleziono przynajmniej jedno naczynie. Nieco mniej licznie w analizowanych inwentarzach grobowych wystąpiły przęśliki, grzebienie i szpile. Wyłącznie w pięciu grobach jedynym elementem wyposażenia były paciorki.

W grobach klasy *infans I* zostały zadokumentowane zarówno krótkie, jak i długie kolie. Niemniej jednak w większości pasma paciorków wystąpiły na poziomie szyi. Tylko w czterech układach kolie pojawiły się na wysokości klatki piersiowej. Najczęściej kolie z tych grobów nawiązywały do układu „B”, czyli pasm składających się z paciorków wykonanych z różnego surowca i odmiennych od siebie typów. Równie licznie w tych pochówkach pojawiły się pojedyncze paciorki. Znacznie mniej odnotowuje się u dzieci ozdoby w postaci dwóch paciorków oraz kolii w układach „A”, „C” i „E”. W analizowanym zbiorze nie została odnotowana aranżacja pasma układu „D”.

Infans II

Analiza wyposażenia grobowego zawierającego kolie w klasie *infans II* obejmuje inwentarze pochodzące z 20 pochówków zarejestrowanych na 13 cmentarzyskach. W tych grobach najczęstszym elementem stroju oprócz kolii były fibule. Zabytki te pojawiły się w 18 obiektach. W ośmiu z nich fibule zostały odkryte w konfiguracji 2+1. Tylko w jednym obiekcie zarejestrowano trzy zapinki tej samej formy. W tych układach przeważają zabytki wykonane z brązu. Jednakże trójkowe zestawy fibul rejestrowane z koliaми w grobach *infans II* także zawierały srebrne zapinki. Przykładem jest inwentarz grobu 389 z Weklic, w którym pojawiła się para brązowych fibul wraz ze srebrną zapinką. Również z pasmem paciorków w tej grupie wiekowej wystąpiły fibule prowincjonalnorzymskie, które zostały znalezione w grobie 125 w Pruszczu Gdańskim, stan. 7.

Następnie w grobach starszych dzieci koliaми towarzyszyły pojedyncze fibule lub dwie zapinki jednego typu. Podwójne zapinki wystąpiły w czterech grobach, natomiast pojedyncza pojawiła się w sześciu jamach grobowych. Wszystkie zabytki były wykonane

z brązu. Wśród innych ozdób współwystępujących z koliami należy wymienić wiaderkowate wisiorki, które odnotowano w trzech pochówkach. W dalszej kolejności należy wymienić sprzączki i bransolety zarejestrowane tylko w dwóch inwentarzach. Jednostkowo z kolią znaleziono esowatą klamerkę, jak i okucie końca pasa.

Porównywalnie z młodszą klasą w tej grupie wiekowej licznie wystąpiły gliniane naczynia, które odkryto w siedmiu grobach. Przęśliki, szpile, igły oraz fragmentarycznie zachowane grzebienie zostały zarejestrowane w trzech różnych pochówkach. Wyłącznie w jednym grobie pasmo paciorków stanowiło jedyny element wyposażenia.

Dzieci w wieku *infans II* były wyposażane w krótkie, jak i długie kolie. Niemniej jednak w większości pasma paciorków zostały zadokumentowane na poziomie szyi. Ponadto w tej grupie wiekowej występowały zestawy kolii złożone z dwóch takich ozdób. Najliczniej zostały zarejestrowane kolie układu „B”. Nieco mniej odnotowuje się u starszych dzieci pojedynczych, podwójnych paciorków oraz kolii w układach „A”, „C” i „D”. W tej klasie wiekowej nie wystąpiła aranżacja tych samych paciorków nawiązująca do układu „E”.

Uzupełnieniem powyższych spostrzeżeń są także pochówki, w których materiał kostny pozwolił jedynie na określenie szczątków w granicach klasy wiekowej *infans*. Takich dziecięcych grobów wyposażonych w kolie zostało zarejestrowanych 23 na 10 nekropolach. Analogicznie i w tych obiektach wraz z pasmami paciorków najliczniej wystąpiły brązowe zapinki. W większości trójkowy zestaw fibul pojawił się w konfiguracji 2+1. Ponadto wraz z koliami zostały zarejestrowane jedna lub dwie zapinki. Pary fibul były albo parzyste, albo nawiązywały do odmiennych form typologicznych. Zapinki z interesujących nas pochówków były wykonane z brązu. Jedyny wyjątek stanowią znaleziska z grobu 1027 z Czarnówka, które dodatkowo zostały uzupełnione srebrnymi aplikacjami.

Za wyjątkiem kolii i fibul z ozdób zostały odnotowane bransolety, które wystąpiły w dwóch pochówkach. W pojedynczych przypadkach pojawił się wisiorek wiaderkowaty, jak i esowata klamerka. Wśród pozostałych zabytków najliczniej rejestruje się gliniane naczynia oraz grzebienie. Nieco mniej zostało zadokumentowanych przęślików, szpil i igieł.

W grobach klasy *infans* zarejestrowano zarówno krótkie, jak i długie kolie. Pasma paciorków wystąpiły na poziomie szyi, klatki piersiowej oraz w centralnych częściach jamy grobowej. Najliczniej pojawiły się kolie układu „A” i „B”. Niewiele mniej odnotowano pojedynczych i podwójnych paciorków. Nielicznie zostały zadokumentowane pasma paciorków z dodatkowymi elementami wykonanymi z metalu.

Iuvenis

Wyniki analizy wyposażenia pochówków z koliami w grupie wiekowej *ijuvenis* zostały oparte na podstawie 17 inwentarzy grobowych pozyskanych z dziewięciu cmentarzysk. W porównaniu do liczby przedmiotów złożonych w grobach dzieci w tej grupie wiekowej zauważalny jest wzrost liczby zabytków rejestrowanych razem z koliami (por. Skóra 2015, 84). Najliczniej wraz z pasmami paciorków wystąpiły zapinki. Warto podkreślić, że aż w 11 pochówkach zostały odkryte trójkowe układy fibul. Najczęściej znaleziska te pojawiły się w konfiguracjach 2+1. Niemniej jednak zostały odnotowane także zapinki o identycznych cechach, jak i odmiennych od siebie formach typologicznych. Wszystkie omawiane zabytki były wykonane z brązu.

W klasie *iuvenis* kolie także współwystępowały z parą fibul. Takie połączenia zostały zadokumentowane w czterech grobach. W każdym przypadku odkryte zapinki reprezentowały tę samą formę typologiczną. Dodatkowo należy wspomnieć, że znaleziska te były wykonane wyłącznie z brązu. Uwaga ta odnosi się również do pojedynczych fibul, które zostały odnotowane w dwóch pochówkach.

Kolie w grobach *iuvenis* współwystępowały również z esowatymi klamerkami, jak i dwustożkowatymi paciorkami. W trzech pochówkach zabytki te wystąpiły w srebrnych egzemplarzach. Dość licznie wystąpiły żelazne i brązowe sprzączki, które odnotowano w sześciu obiektach. Wśród pozostałych ozdób współwystępujących z koliaми znalazły się bransolety, wiaderkowate wisiorki oraz szpile wykonane ze stopu miedzi. Porównywalnie do młodszych klas wiekowych i w tej zostały zarejestrowane gliniane naczynia, które znaleziono w siedmiu grobach. Następnie w pięciu pochówkach odkryto pojedyncze przęśliki i igły. Tylko w trzech inwentarzach zadokumentowano kościane grzebienie.

W klasie *iuvenis* zostały zarejestrowane zarówno krótkie, jak i długie kolie. Pasma paciorków wystąpiły na poziomie szyi, klatki piersiowej oraz w centralnych częściach jamy grobowej. W tych inwentarzach grobowych najliczniej pojawiły się krótkie kolie układu „B” i długie pasma aranżacji „C”. Wyłącznie w dwóch pochówkach znaleziono pojedyncze paciorki.

Szczególnie interesujące są zestawy kolii znalezione w dwóch grobach klasy *iuvenis*. Pierwszy z nich został zadokumentowany w pochówku 61 w Kowalewku. W nim wystąpiła krótka, jak i długa kolia układu „B”. Drugi zestaw omawianych ozdób zarejestrowano w obiekcie 129 w Pruszczu Gdańskim, stan. 7. W tym przypadku zmarłą wyposażono w dwie krótkie kolie układu „D” i „E” oraz w długie pasmo paciorków aranżacji B.

Adultus

Wyposażenia grobowe klasy *adultus* zawierające kolie pochodzą z 34 obiektów odsłoniętych na 13 nekropolach. Najczęściej pasmom paciorków w tej grupie towarzyszyły fibule. Pięć brązowych zapinek zostało zarejestrowanych w kobiecym pochówku 238 odkrytym na stan. 7 w Pruszczu Gdańskim. W tym grobie zarejestrowano także srebrny opasany wisior, brązową sprzączkę, rogowy grzebień, gliniane naczynia, przęślik oraz zestaw złożony z trzech kolii. Dwa krótkie pasma reprezentują układ „D”, natomiast trzecia kolia nawiązuje do aranżacji „C” ze względu na współwystępowanie z paciorkami sześciu brązowych pierścieni, kolistej zawieszki oraz lunuli.

W kategorii wiekowej *adultus* również pojawiły się inwentarze grobowe zawierające cztery zapinki. W grobie 211 na stan. 10 w Pruszczu Gdańskim znaleziono dwie pary brązowych zapinek. Dodatkowo zmarłą wyposażono w brązową sprzączkę, igłę, puzderko, kościany grzebień oraz fragmenty szklanego naczynia. Wszystkie te ozdoby współwystępowały z zestawem składającym się z dwóch kolii reprezentujących układy „A” i „E”.

Cztery fibule wystąpiły również w pochówku 67 w Ulkowach. Wszystkie zostały wykonane z brązu i należą do trzech odmiennych od siebie form typologicznych. W skład wyposażenia tego grobu wchodziły także srebrne elementy, takie jak dwa dwustożkowate paciorki i esowata klamerka. Ponadto w tym obiekcie znaleziono brązową sprzączkę, okucie końca pasa i okucia pasa, cztery bursztynowe szpile, gliniane naczynie i przęślik.

Najliczniej w grobach *adultus* wraz z pasmami paciorków wystąpiły trójkowe układy fibul. Warto podkreślić, że aż w 18 pochówkach z koliai zostały zarejestrowane po trzy zapinki. Najczęściej znaleziska te pojawiły się w konfiguracjach 2+1. Niemniej jednak także zostały znalezione potrójne zestawy zapinek tych samych, jak i odmiennych od siebie form typologicznych. Warto podkreślenia są te inwentarze, w których zapinki zostały wykonane ze srebra. Ozdoby zrobione z tego metalu pojawiły się w grobie 223 odkrytym na stan. 10 w Pruszczu Gdańskim oraz w pochówku 256 w Weklicach.

W omawianej grupie wiekowej pasma paciorków także pojawiły się z parą fibul. Zabytki te zostały zadokumentowane w ośmiu grobach. W każdym przypadku odkryte zapinki należały do tej samej formy typologicznej². W większości fibule były wykonane z brązu. Wyjątek stanowią dwa żelazne egzemplarze odkryte w grobie 38 w Pruszczu Gdańskim, stan. 5 oraz para srebrnych zapinek znalezionych w obiekcie 612 w Warlubiu.

Tylko w czterech pochówkach zostały zarejestrowane kolie z pojedynczymi brązowymi zapinkami. Oprócz fibul stosunkowo licznie wystąpiły brązowe i żelazne sprzączki odkryte w 14 jamach grobowych. Natomiast tylko w 10 obiektach wystąpiły brązowe okucia końca pasa. W siedmiu grobach znaleziono brązowe bransolety. Klamerki esowate wykonane z brązu i srebra, tak jak i wisiorki, które pojawiły się również w złotych egzemplarzach, także zostały zarejestrowane w siedmiu pochówkach. W dalszej kolejności należy odnotować srebrne dwustożkowate paciorki i szpile odkryte w dwóch obiektach oraz pojedynczy pierścionek.

W dziesięciu grobach zostały zarejestrowane brązowe igły oraz gliniane naczynia. Tylko w sześciu inwentarzach znajdowały się przęśliki. Następnie wraz z koliai pojawiły się grzebienie i haczykowate szpile, a w pojedynczych obiektach wystąpiły takie zabytki, jak puzderko, para ostróg i fragmenty szkatułki.

W pochówkach *adultus* zostały zadokumentowane zarówno krótkie, jak i długie kolie. Pasma paciorków wystąpiły na poziomie szyi, klatki piersiowej oraz w centralnych częściach jamy grobowej. W omawianych inwentarzach grobowych najliczniej pojawiły się krótkie i długie kolie układu „B”. Mniej odnotowano pasm paciorków uzupełnionych dodatkowymi elementami wykonanymi z metalu.

Równie licznie w analizowanym zbiorze wystąpiły kolie w zestawach. Podwójne i potrójne sznury paciorków zostały zarejestrowane w pięciu grobach. Wśród tych znalezisk znajdowały się kolie wszystkich wyróżnionych układów.

W tej klasie wiekowej także były noszone pojedyncze i podwójne paciorki, które w jednostkowych przypadkach zostały zadokumentowane na poziomie szyi, jak i na wysokości klatki piersiowej.

Maturus

Pochówki *maturus* stanowią drugą pod względem liczebności grupę pochówków, w których wystąpiły kolie. Wyposażenia grobowe zawierające te ozdoby pochodzą z 32 pochówków odsłoniętych na 14 cmentarzyskach. Podobnie jak w wyżej opisanych klasach wiekowych, najczęściej z pasmami paciorków wystąpiły zapinki. Na stanowisku w Weklicach

² Uwaga ta nie odnosi się do grobu 778B z Czarnówka, w którym para zapinek zachowała się fragmentarycznie.

w trzech pochówkach wraz z koliai znaleziono po cztery fibule. W każdym przypadku odkryto parę zapinek reprezentującą jeden typ oraz dwie fibule odmiennych od siebie form. W większości znaleziska te były wykonane z brązu. Wyjątkiem są trzy zapinki z kościego grobu 452, które zostały zrobione ze srebra.

Analogicznie do wyżej opisanych grup wiekowych w grobach *maturus* wraz z pasmami paciorków wystąpiły trójkowe układy fibul. W 19 pochówkach z koliai znaleziono po trzy zapinki. Najczęściej znaleziska te pojawiły się w konfiguracjach 2+1. Niemniej jednak także zostały znalezione potrójne zestawy identycznych zapinek, jak i odmiennych od siebie form typologicznych. Prawie wszystkie omawiane zabytki zostały wykonane z brązu. Wyjątek stanowi pojedyncza fibula odkryta w grobie 26B w Weklicach, która to była zrobiona z żelaza i zaopatrzona w srebrną folię.

W siedmiu grobach *maturus* koliai towarzyszyły dwie fibule. W tych pochówkach wystąpiły zarówno fibule, które reprezentowały te same typy, jak i odmienne od siebie formy. W większości zapinki były wykonane z brązu. Wyjątek stanowi para srebrnych egzemplarzy zarejestrowanych w grobie 26 w Brulino-Koskach i w pochówku 77 w Linowie. Następnie należy odnotować, że tylko w trzech jamach grobowych koliai współwystępowały z pojedynczymi zapinkami wykonanymi z brązu³.

Wśród pozostałych zabytków współwystępujących z koliai znalazły się żelazne i brązowe sprzączki, które odkryto w 17 grobach. W 10 pochówkach zostały zarejestrowane brązowe, jak i srebrne esowate klamerki oraz bransolety. Tylko w trzech jamach grobowych znaleziono wisiorki. Każdy z nich był wykonany z innego metalu. Tylko w jednym przypadku klasy *maturus* pojawił się dwustożkowaty paciorek.

Podobnie jak w poprzednich kategoriach i w tej inwentarze zawierały przedmioty codziennego użytku. W 12 pochówkach odkryto gliniane przeszliki. Natomiast w 10 obiektach zostały zarejestrowane żelazne, jak i brązowe igły oraz naczynia wykonane z gliny. Znacznie mniej pojawiło się kościanych grzebieni, które to wystąpiły w pięciu grobach. W tej grupie zostały odnotowane trzy żelazne noże oraz w pojedynczych przypadkach fragmenty szkatułki i lusterko.

W pochówkach *maturus* wystąpiły zarówno krótkie, jak i długie koliai. Najliczniej pojawiły się pojedyncze i podwójne paciorki znalezione na poziomie szyi oraz krótkie koliai układu „A”. Stosunkowo licznie pojawiły się pasma paciorków uzupełnione dodatkowymi elementami wykonanymi z metalu, zarejestrowane na obu wyznaczonych poziomach. Ponadto w pojedynczych przypadkach wystąpiły krótkie koliai układu „B”, „D” i „E” oraz długie, reprezentowane wyłącznie przez podwójne paciorki, jak i pasma paciorków aranżacji „A” i „B”.

Tylko w dwóch grobach znaleziono więcej niż jedną koliai. Uwaga ta odnosi się do pasm znalezionych w grobach 184 i 330 na cmentarzysku w Weklicach. Pierwszy zestaw tworzyła krótka koliai układu „A” wraz z długim pasmem układu „B”. W grobie 330 na poziomie szyi znajdowała się koliai aranżacji „C”, a na wysokości klatki piersiowej zlokalizowano mieszane pasmo paciorków układu „B”.

³ Uwaga ta nie odnosi się do fibuli odkrytej w grobie 21 w Brulino-Koskach. Zapinka ta została wykonana z nieokreślonego stopu.

Senilis

W porównaniu do wyżej opisanych kategorii wiekowych, pochówki starców wyposażonych w kolie zostały zarejestrowane zaledwie w siedmiu grobach. Podobnie i w tych inwentarzach grobowych wraz z koliami najczęściej wystąpiły zapinki. Najwięcej fibul odkryto w grobie 150 na cmentarzysku w Weklicach. Wraz z trzema pasmami paciorków układów „A”, „D” i „E” zarejestrowano trzy srebrne zapinki oraz jedną wykonaną z brązu. Pochowana kobieta została także wyposażona w brązowe i srebrne elementy należące do dwóch oddzielnych pasów. Ponadto otrzymała m.in. paciorki, wisiorki i pierścionki, które nie były związane z opisanymi koliami.

Trzy kolie układów „C” i „E” współwystępowały z czterema zapinkami odkrytymi w grobie 17 na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim. Analogicznie jak w poprzednim przykładzie, zmarła kobieta została wyposażona w trzy srebrne i jedną brązową zapinkę. Ponadto w tym pochówku zarejestrowano pierścionki wykonane ze srebra i złota, jak i gliniane naczynie, przęślik, rogowy grzebień i brązową igłę.

W grobach *senilis* wraz z krótkimi koliami układów „B” i „C” wystąpiły trójkowe układy fibul. W czterech pochówkach pasmom paciorków towarzyszyły trzy zapinki. Znaleźiska te pojawiły się w konfiguracjach 2+1 oraz w zestawie reprezentującym odmienne od siebie formy typologiczne. Wszystkie omawiane zabytki zostały wykonane z brązu, jedynie para fibul z grobu 107 z Kowalewka została upięszona srebrnym filigranem. Wyłącznie w jednym grobie wraz z kolia wystąpiła pojedyncza brązowa fibula. Poza zapinkami w trzech grobach pojawiły się sprzączki. Następnie zostały odnotowane ozdoby w postaci srebrnej klamerki, pary bransolet, jak i okuć pasa. Wśród zabytków codziennego użytku w grupie *senilis* wystąpił pojedynczy przęślik oraz gliniane naczynie.

Dopełnieniem badań nad współwystępowaniem pasm paciorków z innymi zabytkami są także groby z określeniami wieku w bardzo ogólnych ramach osób dorosłych. Takie oznaczenia wystąpiły w 21 pochówkach. Podobnie jak w wyżej opisanych przykładach, najczęściej z koliami były rejestrowane zapinki, które to zadokumentowano w 13 jamach grobowych.

Trójkowe układy fibul pojawiły się w pięciu inwentarzach. Zapinki wystąpiły w konfiguracjach 2+1, jak i reprezentowały albo te same, albo odmienne od siebie formy typologiczne. Dodatkowo wszystkie zabytki były wykonane z brązu. Wraz z koliami i trzema zapinkami w tych pochówkach znaleziono brązowe i żelazne sprzączki, żelazne bransolety, brązowe igły i gliniane naczynia.

Pary fibul z pasmami paciorków odkryto w dwóch grobach. W obiekcie 1793 w Czarńówku zmarły został wyposażony w srebrną i brązową fibulę. Ponadto zadokumentowano w tym pochówku fragment srebrnej aplikacji, szczerkowo zachowaną szpilę i grzebień, trzy gliniane i dwa szklane naczynia oraz dwa przęśliki.

Dwie zapinki także zostały odnotowane w grobie 6 w Leśnie. Wraz z tą ozdobą i pojedynczym paciorkiem odkryto brązową klamerkę, sprzączkę, okucie pasa, igłę i gliniany przęślik.

W analizowanej grupie obiektów wraz z pasmami paciorków zadokumentowano pojedyncze zapinki. Znaleźiska te pojawiły się w sześciu grobach. W czterech z nich fibule były wykonane z brązu, natomiast w dwóch obiektach ozdoby te zostały zrobione ze srebra. Na szczególną uwagę zasługuje kobiecie pochówek 529 z Pruszcza Gdańskiego,

stan. 10, w którym wraz z kolia i srebrną zapinką wystąpił złoty dwustożkowaty paciorek, dwie brązowe sprzączki, okucie pasa, igła oraz dwa gliniane przęśliki.

W pozostałych jamach grobowych oprócz pasm paciorków i pojedynczych zapinek zarejestrowano: brązowe sprzączki, okucia pasa, szpile, igły, gliniane naczynia i przęśliki.

W omawianej grupie pochówków należy odnotować brak zapinek. W dziewięciu przypadkach osoby dorosłe zostały wyposażone w kolia, którym towarzyszyły pojedyncze zabytki, takie jak brązowe sprzączki, okucia pasa, igły czy szpile. Interesującym przykładem jest wyposażenie grobu 1455 z Czarnówka. W tym obiekcie odkryto m.in. pasmo paciorków zaopatrzone w brązowe wiaderkowate wisiorki, złoty dwustożkowaty paciorek, srebrną klamerkę i kółko.

W grobach z oznaczeniami osób zmarłych w wieku dorosłym najliczniej odnotowywano pojedyncze paciorki, które występowały na poziomie szyi. Oprócz nich wystąpiły również krótkie kolia układu „A”, „B” i „C”. Wśród długich pasm paciorków pojawiły się wyłącznie aranżacje układu „B” i „C”.

Pomimo dość skromnej bazy źródłowej, liczącej 520 grobów wyposażonych w kolia, wyłącznie w przypadku 219 pochówków dysponujemy określeniami co do wieku osób zmarłych. Oznacza to rozpoznanie omawianego zagadnienia w 42%. Ten odsetek grobów nie może być wystarczającą bazą do wyczerpania tematu niniejszej analizy dotyczącej zależności pomiędzy występowaniem kolii a innymi zabytkami. Niemniej jednak poddana próba ilustruje choć po części preferencje noszenia omawianej ozdoby w danym przedziale wiekowym.

Rozpoczynając od najmłodszej grupy dzieci, które stanowią 14,2% grobów w tym badaniu (wykres 1), kolia pojawiły się zarówno w pochówkach bardzo skromnie wyposażonych, jak i tych z bogatszym ekwipunkiem. Stosunkowo wysoki status społeczny pochowanego w wieku 3–4 lat dziecka w grobie nr 377 w Kowalewku określa nie tylko kolia, ale również odkryte w nim cztery zapinki⁴. Jest to liczba zaskakująca, ponieważ pochówki dzieci w wieku *infans I* bardzo rzadko były wyposażane w zestaw czterech fibul (Skóra 2012, 144; 2015, 72). Należy również dodać, że w kulturze wielbarskiej sporadycznie małe dzieci otrzymywały ozdoby wykonane z kruszców szlachetnych (Skóra 2015, 70–77).

W większości pasma paciorków wchodzące w skład stroju najmłodszych pojawiły się na poziomie szyi. Jeżeli za życia malutkie dzieci nosiły kolia, to ich krótka forma rejestrowana w grobach najprawdopodobniej poświadcza dość pragmatyczne podejście do upiększania stroju⁵. Kolia umieszczona przy szyi dziecka w jakimś stopniu była trudniejsza do ściągnięcia niż w przypadku długiego pasma. W konsekwencji zakładanie krótszych kolii zapobiegało zgubieniu pasma paciorków lub, w najgorszym wypadku, rozłożeniu tej ozdoby na części pierwsze. Niemniej jednak należy podkreślić, że w grobach *infans I* zostały zarejestrowane pojedyncze długie pasma paciorków, jak i zwielokrotnione egzemplarze tych ozdób.

4 Określenie statusu społecznego zostało oparte na podstawie podziału zaproponowanego przez K. Skórę (2015). Dalsze uwagi odnoszące się do oceny poziomu zamożności pochówków wyposażonych w pasma paciorków zostały zawarte w podrozdziale poświęconym analizie stopnia bogactwa grobów wyposażonych w kolia.

5 Założenie to mówi, że kolia nie stanowiły wyłącznie ozdoby stroju pogrzebowego, ale że pasma paciorków były noszone przez pochowane osoby również za życia.

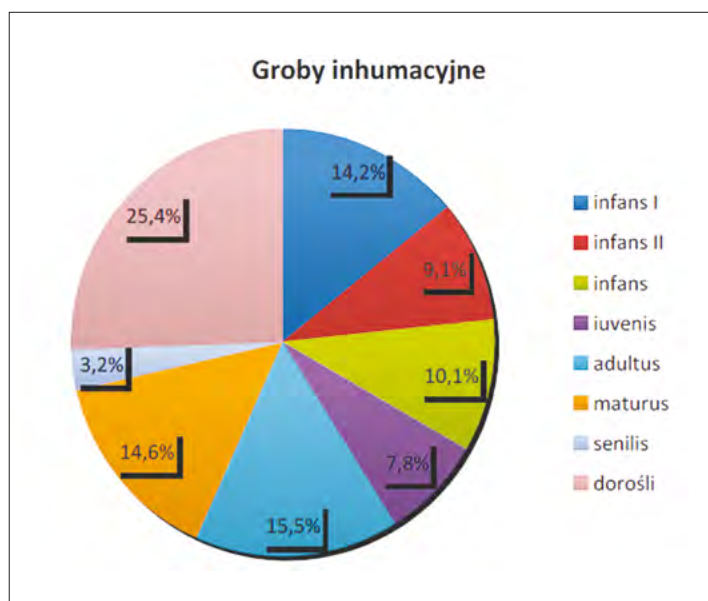
Podobne uwagi można odnieść do wyposażenia grobów *infans II*, które stanowią 9,1% badanego zbioru (wykres 1). Najczęściej wraz z koliami współwystępowały zapinki, które pojawiły się wyłącznie w egzemplarzach wykonanych z brązu. W porównaniu z młodszymi dziećmi, starsze częściej były wyposażane w długie kolie. Podobnie jak w przypadku rejestrowania bransolet węzowatych w tej grupie wiekowej, tak i długie kolie mogły stanowić element habitusu świata dorosłych (Skóra 2015, 80).

Najczęściej kolie w grobach młodszych i starszych dzieci wystąpiły z zapinkami. Przy założeniu, że strój dziecka odzwierciedlał hierarchię świata dorosłych (Skóra 2015, 81), w większości opisane jednostki należałoby wykluczyć z najbiedniejszej grupy społecznej. Z uwagi na ogólnie skromne wyposażanie dzieci często w ich pochówkach nie jest rejestrowany uchwytany materiał archeologiczny (Skóra 2012, 142). Zjawisko to jest bardzo dobrze uwidocznione na cmentarzysku w Cecelach, gdzie prawie połowa pochowanych osób należała do grupy wiekowej *infans I i II*. W większości tych obiektów nie zidentyfikowano wyposażenia grobowego (Jaskanis 1996, 96–97).

Grupa *iuvēnis* stanowi 7,8% grobów wyposażonych w kolie. W tej kategorii wiekowej zauważalna jest większa obfitość przedmiotów współwystępujących w grobach z pasmami paciorków. Ozdobom tym najczęściej towarzyszyły zapinki, aczkolwiek liczniej niż u dzieci pojawiły się tutaj zabytki wykonane z kruszców szlachetnych. Niektóre z nich, takie jak klamerki, dwustożkowate paciorki, kapsułkowate wisioriki czy lunule, stanowiły często elementy składowe kolii. Należy dodać, że w tej klasie wiekowej wystąpiły zarówno krótkie, jak i długie pasma paciorków. Najwięcej z nich zostało odkrytych w układzie „C”, co bardzo dobrze koresponduje z ogólnym wzrostem liczby paciorków i wisiorów w grobach *iuvēnis* (Skóra 2015, 84).

Nieco większe urozmaicenie w noszeniu poszczególnych układów kolii widoczne jest w klasie *adultus*, która stanowi największy, bo aż 15,5% wskaźnik wszystkich analizowanych w tym rozdziale grobów (wykres 1). Pasma paciorków w tych pochówkach występowały zarówno w krótszych, jak i dłuższych wersjach. Odnotowano w tej grupie wszystkie wyróżnione aranżacje kolii, jednakże najliczniej pojawiły się ozdoby złożone z różnorodnych paciorków – układ „B”. Ponadto należy podkreślić, że w tej kategorii wiekowej zostało zarejestrowanych najwięcej grobów wyposażonych w zestawy kolii.

Analogicznie do wyżej omówionych klas wiekowych, w pochówkach *adultus* najczęściej kolie współwystępowały z zapinkami. Dodatkowo w inwentarzach pojawiły się zabytki wykonane ze srebra, a nawet ze złota. Nie odnotowano żadnego grobu, w którym kolie byłaby jedynym zachowanym zabytkiem. Stan ten odpowiada wynikom badań nad wyposażeniem pochówków *adultus*, z których wynika, że ta grupa charakteryzuje się najniższym odsetkiem ubogich grobów (Skóra 2015, 86).

Wykres 1. Udział procentowy grobów inhumacyjnych wyposażonych w kolie we wszystkich kategoriach wiekowych.

Klasa *maturus* stanowi 14,6% pochówków, w których odkryto kolie (wykres 1). W omawianej grupie pochówków wyposażonych w pasma paciorków należy odnotować ich równomierny udział wraz z innymi zabytkami. Najczęściej koliom towarzyszyły fibule. Zabytki te, podobnie jak inne ozdoby, także zostały zarejestrowane zarówno w srebrnych, jak i złotych egzemplarzach.

Kolie w grobach dojrzałych osobników wystąpiły w krótszych i dłuższych wersjach. Jednakże udział tych pierwszych jest znacznie większy. Stosunkowo licznie w tej grupie występowały pojedyncze, jak i podwójne paciorki. Wśród układów dominują pasma składające się z paciorków wykonanych z jednego surowca, lecz należących do innych form typologicznych. Dodatkowo w grupie *maturus* także zostały odkryte kolie w zestawach.

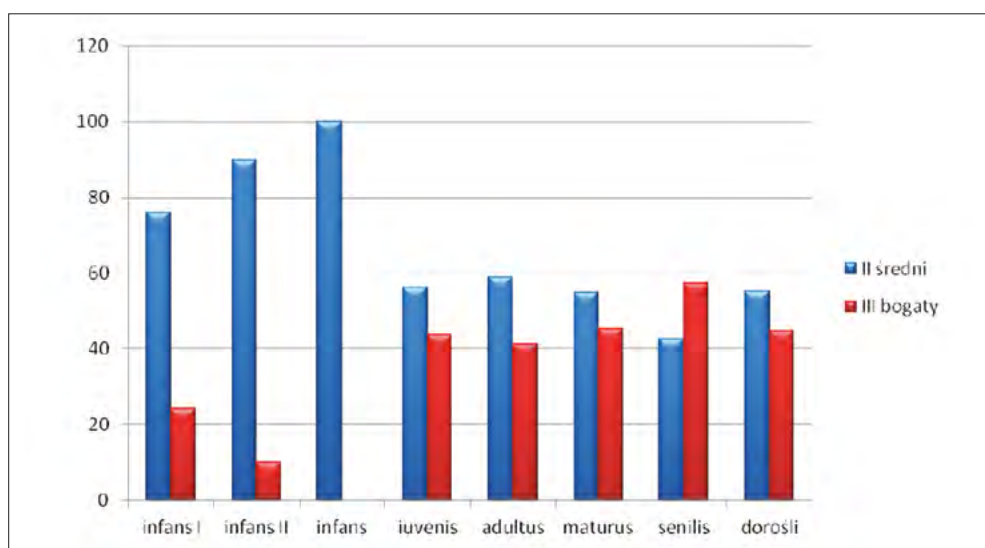
Najmniej liczną grupą są inwentarze pozyskane z pochówków starców, stanowiące tylko 3,2% wszystkich poddanych badaniu obiektów (wykres 1). W tej klasie wiekowej kolie w każdym przypadku pojawiły się przynajmniej z jedną zapinką. W tych grobach rejestrowane są dodatkowe ozdoby wykonane ze srebra. Pomimo bardzo niskiej próby badawczej, składającej się tylko z siedmiu inwentarzy grobowych, w aż dwóch wystąpiły zestawy kolii. W obu tych przypadkach zostały zarejestrowane po trzy pasma paciorków.

Analiza stopnia bogactwa grobów wyposażonych w kolie

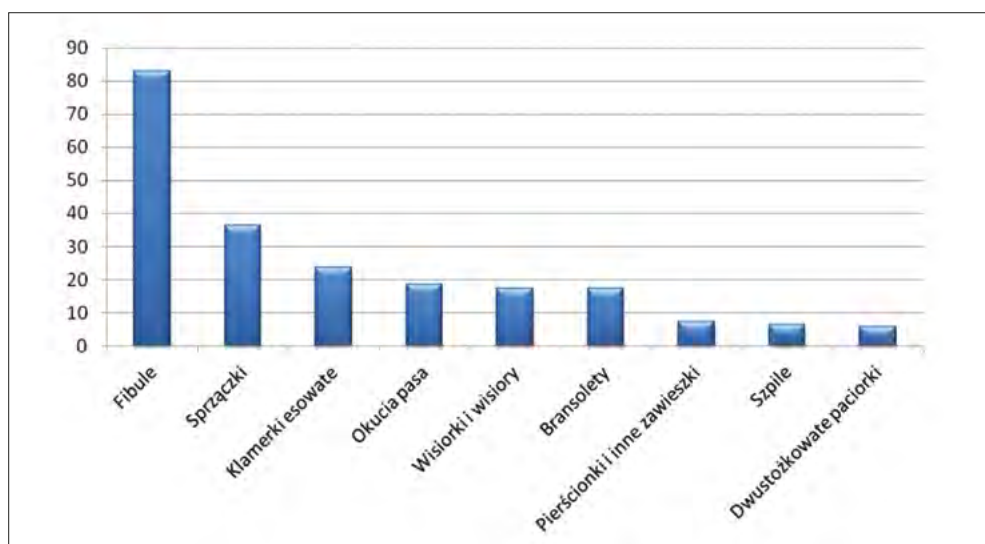
Status społeczny pochowanych osób odzwierciedla bogactwo inwentarza grobowego (Czarnecka 1990, 103; Skóra 2015, 98). Ocena poziomu zamożności grobów wyposażonych w kolie została oparta o podział K. Skóry w cytowanej pracy, stworzony na podstawie materiałów z kultury wielbarskiej. Badaczka ta wyróżniła trzy warianty stopnia bogactwa. Pierwszy z nich określa pochówki ubogie, w których albo nie zarejestrowano wyposażenia, albo wystąpiła jedynie ceramika. Drugi z wydzielonych nie spełnia kryteriów wariantu I i III. Ten ostatni charakteryzuje się wystąpieniem w grobie co najmniej dwóch cech, takich jak: srebrne i złote przedmioty, importowane fibule, naczynia srebrne, brązowe lub szklane, metalowe naszyjniki, żetony, ostrogi, przęślice, okucia rogów, lustra metalowe, pęsety i szklane paciorki (Skóra 2015, 98).

Do pierwszego wariantu nie został przypisany żaden inwentarz grobowy ze względu na to, że w każdym z analizowanych pochówków wystąpił co najmniej jeden paciorek. Natomiast należy uznać, że najwięcej kolii wystąpiło w pochówkach o średnim stopniu bogactwa (wykres 2)⁶. W tej grupie dominują pochówki dzieci zarówno w młodszej, jak i starszej kategorii wiekowej. Szczególne różnice w stosunku do grobów dziecięcych rysują się w starszych grupach wiekowych. Zaznacza się dość porównywalny stosunek występowania kolii w średnich, jak i bogato wyposażonych obiektach. Jednakże więcej pasm paciorków zostało odkrytych w obiektach zaklasyfikowanych do wariantu II. Przewaga bogatych pochówków klasy *senilis* może wynikać z bardzo niewielkiej próby poddanej analizie. Powyższe uwagi bardzo dobrze korespondują z ogólną diagnozą stopnia bogactwa wyposażenia grobowego w kulturze wielbarskiej (Skóra 2015, 98).

⁶ Wszystkie wykresy zamieszczone w tym podrozdziale zostały oparte o inwentarze grobowe pochodzące z pochówków z określeniami antropologicznymi odnoszącymi się do wieku osób zmarłych.

Wykres 2.
Porównanie poziomu bogactwa wyposażenia grobów z koliami (wariant II i III).

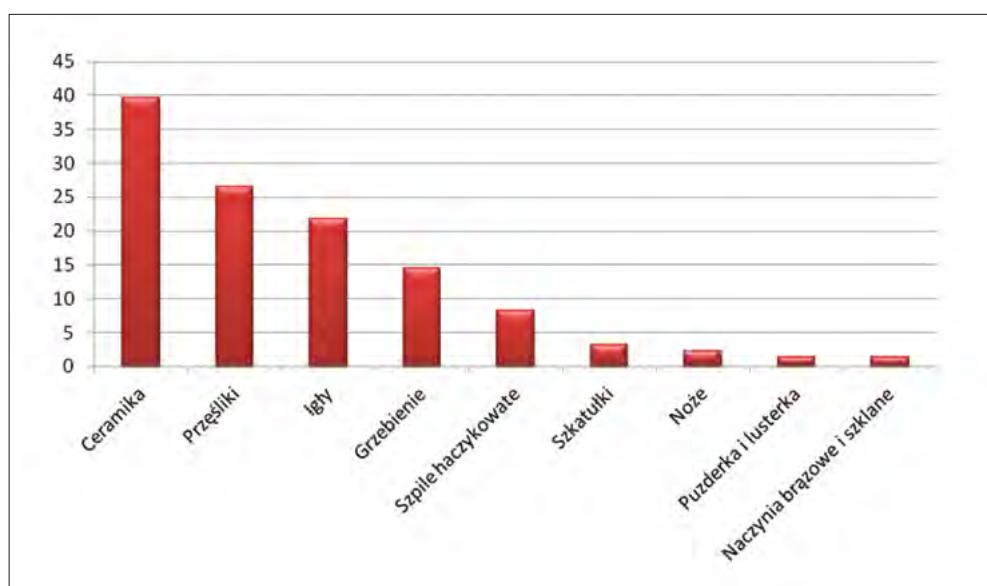
Wykres 3.
Wyrażone w procentach kategorie zabytków współwystępujących z koliami w grobach inhumacyjnych.

Poniższe ustalenia, przeprowadzone w oparciu o dokładniejszą analizę, uwzględniającą wiek zmarłych oraz wyposażenie grobów, zostały oparte o dane dotyczące obiektów, w których wystąpiła kolia oraz przynajmniej jeden dodatkowy zabytek. Rozpatrując występowanie kolii składających się na strój osób w kolejnych kategoriach wiekowych, zauważalne jest najczęstsze ich współwystępowanie z fibulami (wykres 3). Ta kategoria zabytków wystąpiła aż w 83,1% analizowanych grobów z określeniami antropologicznymi. Następną dość liczną grupę stanowią sprzączki, które zostały zarejestrowane w 36,5% obiektów. Znacznie częściej wystąpiły samodzielnie niż w zestawie z okuciami pasa. Klamki esowate pochodzą ze zbioru 23,7% obiektów. Należy podkreślić, że część z nich znajdowała się w koliach wyróżnionego układu „C”. Na podobnym poziomie procentowym (17,4%) plasują się wisiorki oraz bransolety. Znacznie mniej zostało zarejestrowanych pierścieni oraz szpil, które wystąpiły odpowiednio w 7,3% i 6,4% grobów. Najmniej zostało odnotowanych paciorków dwustożkowatych. Jednak należy mieć na uwadze, że zazwyczaj zabytki te w jamie grobowej występowały podwójnie.

W przypadku znalezisk niezwiązanych ze strojem osoby pochowanej najliczniej w grobach wystąpiła ceramika. Uwzględniono tutaj całe gliniane naczynia, jak i rejestrowane wyłącznie fragmenty, które w badanym zbiorze pojawiły się w 39,7% obiektów (wykres 4). Kolejną grupą zabytków są przęśliki, zarejestrowane w 26,5% inwentarzy grobowych. W co piątym pochówku została odkryta igła. Na potrzeby tego badania zostały uwzględnione zarówno brązowe, jak i kościane egzemplarze tych przedmiotów. W 14,6% osób otrzymało kościane lub rogowe grzebień. Tylko w 8,2% grobów pojawiła się haczykowata szpila. Znaczny spadek widoczny jest w obecności szkatułek (3,2%). Równie niewiele znaleziono pojedynczych noży, które stanowią 2,3% wyposażenia wszystkich pochówków. Najmniej zostało odnotowanych przedmiotów tzw. prestiżowych, na które składają się np. naczynia wykonane z brązu, srebra czy szkła. Zabytki te wraz z puzderkami i lusterkami wystąpiły tylko w 1,4% inwentarzy grobowych.

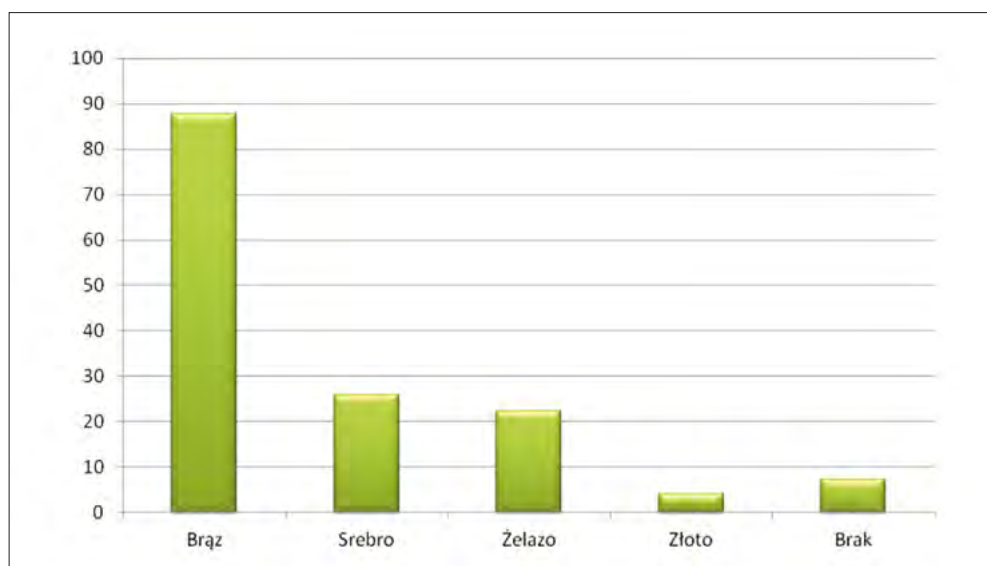
Wykres 4.

Wyrażone w procentach kategorie zabytków współwystępujących z koliaми w grobach inhumacyjnych.

Wykres 5.

Wyrażone w procentach kategorie metalowych zabytków współwystępujących z koliaми w grobach inhumacyjnych.

Uwzględniając towarzyszące koliom inne kategorie zabytków, rysuje się bezwzględna przewaga przedmiotów wykonanych z brązu (wykres 5). W 87,7% grobów z określeniami antropologicznymi przynajmniej jeden zabytek był wykonany z tego stopu. W porównywalnych proporcjach plasują się srebrne i żelazne przedmioty. Należy jednak dodać, że wśród srebrnych przedmiotów zostały zarejestrowane fibule, klamerki, dwustożkowate paciorki, wisiorki. Znaleźiska żelazne były reprezentowane przez fibule, sprzączki, okucia pasa, szkatułki czy noże. Wyłącznie w 4,1% pochówków wystąpiły złote ozdoby. Groby, w których nie odkryto żadnego metalowego przedmiotu, stanowią wyłącznie 7,3% wszystkich analizowanych w tym rozdziale inwentarzy.

Należy podkreślić, że w badanej próbie żaden pochówek wyposażony w kolię nie został przypisany do kategorii grobów ubogich. Wiąże się to z tym, że nawet pojedynczy paciorek zarejestrowany w jamie grobowej klasyfikuje już wspomniany pochówek jako średnio wyposażony (por. Skóra 2015, 98). Oznacza to, że pasma paciorków były noszone przez ludzi należących do średniej, jak i bogatej klasy społecznej. Wniosek ten poświadczają również znaleźiska z innych jednostek archeologicznych funkcjonujących w okresie rzymskim. W dziecięcym grobie 506 w Masłomęczu wraz z pasmem paciorków wystąpiła para fibul, pierścioneł, grzebień i przęślik (Gładysz, Kokowski 2000, ryc. 1). Bardzo podobne wyposażenie zostało zarejestrowane w obiekcie 79 w Gródku nad Bugiem, gdzie znaleziono także kolię, dwie zapinki, przęślik, dwa naczynia i igłę. W pochówku „księżniczki” znalezionym w Łodzi–Retkini wystąpiła kolia wraz z wisiorkami wykonanymi ze srebra i złota (Kmieciński 1952, 140–144, ryc. 8, 9; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 294; Łaszczewska 1988, 147–148). Kolejnym przykładem jest siedem kobiecych grobów odkrytych na nekropolii w Skovgårde położonej w południowej części Zelandii (Ethelberg *et alii* 2000, 226–253, 267–319). W tych pochówkach wraz z koliai również wystąpiły ozdoby wykonane z brązu i srebra. Podobnie jak w inwentarzach wielbarskich, pojawiły się przedmioty codziennego użytku, takie jak grzebień czy gliniane naczynia.

Kolie znane są również z grobów okazałych, charakteryzujących się niezwykle, niekiedy monumentalną formą oraz bogactwem wyposażenia (Czarnecka 1980, 186). Najlepiej oddającym to przykładem jest pasmo paciorków odkryte wraz ze srebrną biżuterią i przyborami toaletowymi w grobie „księżniczki” w Haßleben nad środkową Łabą (Schulz 1933, 4–12, 18, tabl. 8, 11; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 235–236).

Kolie a płeć pochowanych osób

Płeć w poddanej próbie została zidentyfikowana dla 36,6% grobów (wykres 6). Niestety znaczna część, bo aż 63,4% grobów pozostaje bez oznaczeń. Podane informacje zostały zaczerpnięte wyłącznie z grobów osób dorosłych, ponieważ w przypadku pochówków dziecięcych jest to niemożliwe. Niemniej jednak z widocznych danych wynika, że zarówno w pochówkach kobiecych, jak i męskich zostały zarejestrowane pasma paciorków. Ozdoby te dominują w kobiecych grobach, co nie jest czymś zaskakującym, ponieważ w okresie funkcjonowania kultury wielbarskiej jednym z częściej powtarzających się elementów stroju kobiecego była właśnie kolia (Mączyńska 1981, 263; Tempelmann-Mączyńska 1985b, 54–63; 1988, 214). Pasma paciorków są ogólnie uznawane za atrybut płci żeńskiej w tej jednostce archeologicznej (Wołągiewicz 1981a, 180). Ponadto kolie odkryte we wspomnianych kobiecych grobach w Skovgårde, Haßleben, jak i np. w pochówku 2

znalezionym w Berching-Pollanten (Fischer, Lang 2014, 277–281, ryc. 7, 8) są dalszymi przykładami na łączenie tych ozdób z płcią żeńską.

W kobiecych grobach społeczności wielbarskiej kolie wystąpiły zarówno w krótkiej, jak i długiej wersji. W tych inwentarzach grobowych znajdowały się pojedyncze i podwójne paciorki, jak i kolie we wszystkich zaproponowanych układach. Ponadto w kilku

pochówkach wystąpiły zwielokrotnione pasma paciorków.

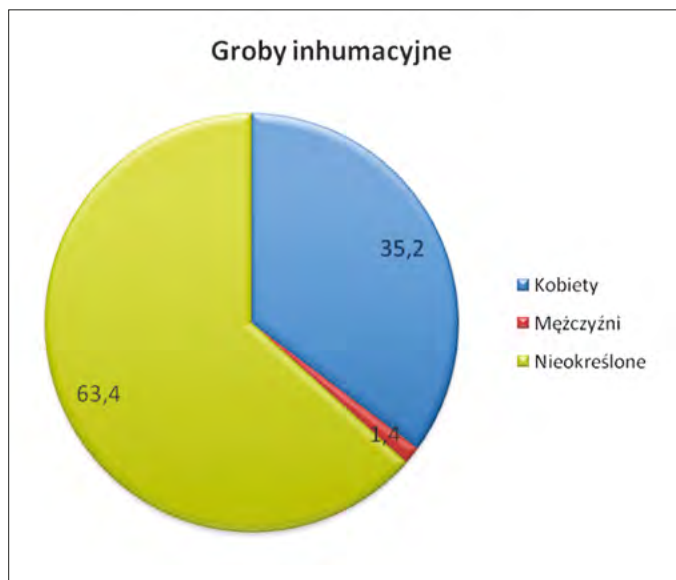
Wśród analizowanego materiału 1,4% pochówków męskich było wyposażonych w kolie. Wszystkie te dane pochodzą wyłącznie z dorosłych kategorii wiekowych. Z klasy *iuvenis* pochodzi męski pochówek odkryty na stan. 10 w Pruszczu Gdańskim. W grobie 218 zarejestrowano pojedynczą żelazną fibulę i sprzączkę, fragment drugiej zapinki z brązu oraz krótką kolie reprezentującą układ „B”. Z grupy *adultus* zostały odnotowane trzy męskie pochówki. Pierwszy z nich wystąpił w Kowalewku. W jamie grobowej 451 zarejestrowano parę brązowych fibul i szpilę haczykową, żelazną sprzączkę oraz pojedynczy paciorek wraz ze srebrnym dwustożkowatym wisiorkiem. Następnie w obiek-

cie 14 w Leśnie zmarłego wyposażono w trzy brązowe zapinki i igłę, żelazną klamrę i pojedynczy paciorek. Na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim, w grobie 47 wraz z kolia układu „C” znaleziono brązową fibulę, sprzączkę, okucie końca pasa, parę ostróg, igłę, grzebień i gliniane naczynia.

Kategorię *maturus* reprezentują dwa męskie pochówki. Jeden z nich został odkryty w Kowalewku. W grobie 472 wystąpiła krótka kolia układu „A”, trzy brązowe zapinki wraz ze szpilą i żelazna sprzączka. Drugi inwentarz pochodzi z jamy grobowej 330 z Weklic, w której zarejestrowano m.in. pasmo paciorków układu „C”, cztery brązowe fibule, parę bransolet czy żelazne okucia szkatułki.

Rozpoznanie materiału pochodzącego z grobu 47 z Pruszcza Gdańskiego nie pozostawia wątpliwości, iż został tam pochowany mężczyzna. W pochówku wystąpiła pojedyncza zapinka, co uchodzi za cechę charakterystyczną stroju męskiego (Kolendo, Mączyńska 1991, 260; Kolendo 2008, 127). Również za wyróżniki płci męskiej uznaje się ostrogi, elementy pasa, jak i igłę, co zostało w tym grobie zarejestrowane (Wołągiewicz 1981a, 168, 170).

Nieco więcej wątpliwości mogą budzić inwentarze grobowe z Kowalewka, Leśna i Pruszcza Gdańskiego, stan. 10⁷. W tych pochówkach wystąpiły pasma paciorków oraz więcej niż jedna zapinka, co uznaje się raczej za atrybuty stroju żeńskiego niż męskiego (Wołągiewicz 1981a, 170). Podobne uwagi dotyczą męskiego grobu 330 odkrytego

Wykres 6.
Wyrażone
w procentach
zależności pomiędzy
płcią a występowan-
iem kolii w grobach.

⁷ Na możliwość pomyłki w diagnozie płci osoby pochowanej w grobie 218 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 10 zwróciła już uwagę K. Skóra (2015, 91).

w Weklicach. Oprócz kolii czy zapinek wystąpiły w nim bransolety w typie charakterystycznym dla żeńskiego modelu stroju.

Niestety, bazując na opisanych wyżej informacjach, trudno jednoznacznie określić, jakie kolie były noszone przez męską część społeczeństwa. Sugerując się typowo męskim wyposażeniem grobu 47 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 5, można domniemywać, że najpopularniejsze były krótkie kolie składające się zaledwie z kilku paciorków.

Na tym tle bardzo interesującym odkryciem jest grób 2000 odkryty na stanowisku Brøndsager położonym na Zelandii. W tym grobie na poziomie szyi została zarejestrowana kolia złożona paciorków szklanych i bursztynowych, dodatkowo uzupełniona trzema brązowymi, wiaderkowatymi wisiorami (Boye 2009, 267–271; Boye, Lund Hansen 2013, 47). Co najważniejsze, w tym grobie został pochowany dwunastoletni chłopiec. Przykład ten pokazuje, iż kolie nie były zarezerwowane wyłącznie dla żeńskiej części społeczeństwa funkcjonującej w okresie rzymskim na terenach europejskiego *Barbaricum*.

Przyjmując, że strój pogrzebowy był odzwierciedleniem przynależności do danej grupy społecznej i nie podlegał wymianie (Bierbrauer 1992, 14), należy uznać, że jednym z dość istotnych elementów jego żeńskiej wersji była kolia. Przedstawione wyniki analizy występowania kolii pod względem płci oraz wieku osób zmarłych wykazały, że grupą docelową w noszeniu pasm paciorków były kobiety w przedziale wiekowym *iuvenis* – *senilis*. Równie istotny jest fakt, że w tych grupach kolie pojawiły się w pochówkach o średnim, jak i bogatym stopniu zamożności. Oznacza to, że wśród społeczności wielbarskiej w okresie rzymskim istniała pewna hierarchia społeczna, która spowodowała różny stopień dostępności do przedmiotów np. importowanych (Schuster 2014a, 57).

Należy również zwrócić uwagę na to, że samo wyposażenie grobowe wiązało się z wiekiem, płcią oraz statusem społecznym zmarłego, ale również z ogólnie praktykowaną tradycją pogrzebową. Odstępstwa, które można zauważyć w obrębie danej kultury archeologicznej, mogły także wynikać z odmienności regionalnych czy też mogły być przejawem indywidualnych uczuć rodziny (Madyda-Legutko *et alii* 2014, 125).

Inne dekoracje paciorkami

W niektórych pochówkach kultury wielbarskiej zostały zadokumentowane pojedyncze paciorki lub ich koncentracje, których nie można interpretować jako kolie. Na takie położenie wspomnianych zabytków w pochówkach inhumacyjnych swą uwagę zwróciła już M. Mączyńska (por. Tempelmann-Mączyńska 1985a, 141–144). Na podstawie tych obserwacji badaczka wyróżniła kilka ich zastosowań w ramach dekoracji stroju. Wśród nich zostały wyszczególnione możliwości wykorzystywania paciorków do: zdobienia szat, dekorowania pasa i głowy czy też przyozdabiania rąk, np. w formie bransoletek.

Należy w tym miejscu wspomnieć o podziale kolii stworzonym przez skandynawskich badaczy na podstawie materiałów odkrytych na stanowisku w Skovgårde na Zelandii (Ethelberg *et alii* 2000, 93–94). Oprócz klasycznych ozdób noszonych na poziomie szyi i klatki piersiowej, wyróżnili oni również dekoracyjną formę, która przyozdabiała głowę. Układy zabytków rejestrowane w okolicach czaszki interpretowane są jako elementy wianka.

Dotychczasowe ustalenia oraz ogromna baza źródłowa pozwoliły na dokonanie kolejnych obserwacji i wydzielenie (oprócz tych już znanych) innych dekoracji stroju wykonanych przy użyciu paciorków.

Przedstawiona próba przyporządkowania paciorków do danej formy zdobniczej została oparta na dokładnej analizie planów i opisów nienaruszonych pochówków. Istotnym warunkiem jej podjęcia było konsekwentne odnoszenie się do położenia paciorków względem pozostałych części stroju. Powiązanie określonej koncentracji paciorków z innymi zabytkami pozwoliło określić potencjalne miejsce ich pierwotnego umiejscowienia względem ciała złożonego w grobie¹.

Aplikacje

ZESTAWIENIE 11

Pierwszą z wyróżnionych możliwości dekorowania szat przy użyciu paciorków są aplikacje. Pojęciem tym określa się koncentracje paciorków, które mogły być przyszyte do określonej części stroju lub tkaniny pokrywającej ciało. W literaturze przedmiotu ten termin już funkcjonuje, szczególnie w kontekście opracowań materiałów pochodzących z cmentarzysk kultury wielbarskiej (por. Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 78).

W analizowanym zbiorze kilka koncentracji paciorków zostało zaklasyfikowanych do omawianej formy zdobniczej. Są to skupiska kilkudziesięciu paciorków sprawiające

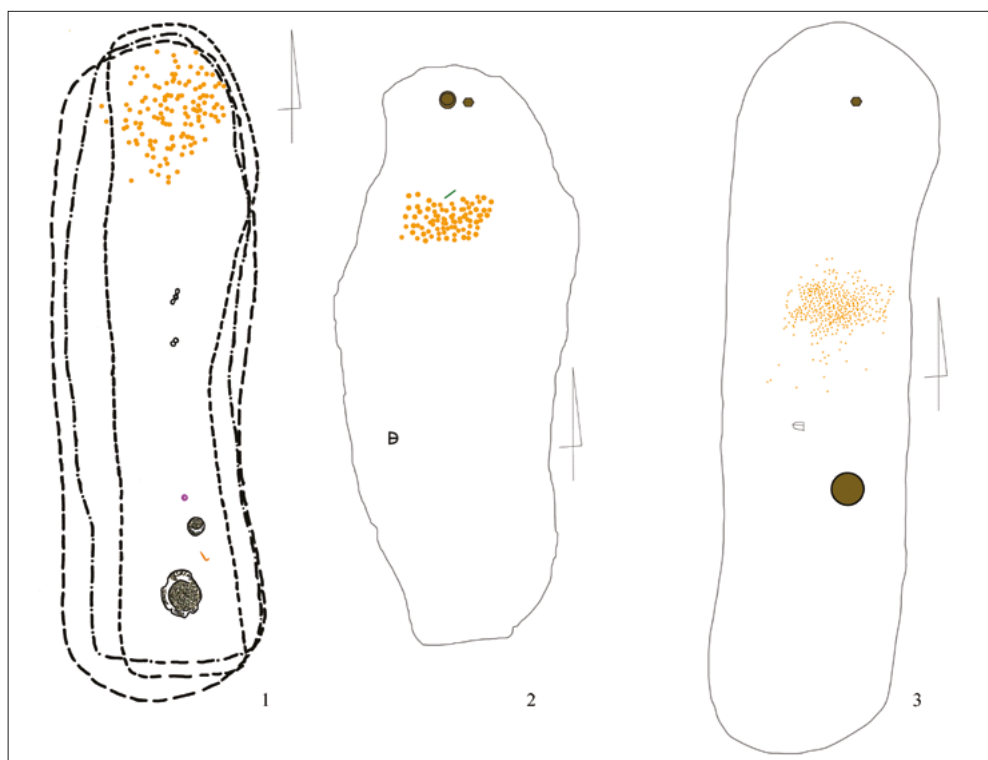
¹ Uwaga ta odnosi się do pochówków, w których nie zachował się materiał kostny.

wrażenie rozproszonych, pomimo ich odkrycia w nienaruszonych częściach jam grobowych. Zgrupowanie tych zabytków najczęściej wystąpiło albo w centralnej części obiektu, albo w jego północnym obszarze.

Przykładem opisanej sytuacji jest zadokumentowany układ paciorków w trzech pochówkach odkrytych na cmentarzysku w Odrach². Otóż w północnej części grobu 121 odkryto koncentrację 161 szklanych paciorków TM 53 i TM 304d (jeden egzemplarz). Analogiczny obraz położenia paciorków TM 53 wyłonił się również w obiekcie 521. Następną koncentracja szklanych paciorków TM 53 i TM 128 znalazła się w centralnej części jamy grobowej 536 (ryc. 24:1–3).

Podobne położenia szklanych paciorków TM 53 i TM 119 zaobserwowano w grobie 271 na stanowisku w Czarnówku. Zbliżony układ paciorków znajdował się również w grobie 17, w Kamienicy Szlacheckiej. W północnych partiach tego obiektu zadokumentowano 77 paciorków formy TM 24, TM 53, TM 119 i TM 388.

Wśród wymienionych pochówków najwcześniej datowane są groby 521 i 536 odsłonięte na nekropolii w Odrach. W jednym i drugim przypadku zarejestrowano naczynia typu RW XVIIIA, które to były w użyciu od fazy B2 aż do okresu wędrówek ludów (Wołgiewicz 1993, 26). W obu obiektach wystąpiły także sprzączki, dzięki którym możemy zawęzić chronologię tych znalezisk. Pierwsza z nich, zadokumentowana w grobie 521,

Ryc. 24. Plany grobów 121, 521, 536 z Odrów, z zaznaczonym układem paciorków. 1 – grób 121 (wg Odry. *Cmentarzysko kurhanowe...* 1968); 2 – grób 521 (wg Grabarczyk 1997); 3 – grób 536 (wg Grabarczyk 1997).

² Plany grobowe z oznaczonymi paciorkami interpretowanymi jako aplikacje zostały w części opublikowane (Żyto 2018b, ryc. 1–3).

należy do typu ML D26 (Madyda-Legutko 1986, 321). Forma ta w kulturze wielbarskiej funkcjonowała od fazy B2/C1 do fazy C1b. Natomiast zabytek zlokalizowany w jamie grobowej 536 odpowiada formie ML D22 (Madyda-Legutko 1986, 321), którą można datować na stadia C1a i C1b (Madyda-Legutko 1986, 31–32).

Chronologii grobu 121 z nekropolii w Odrach nie można bliżej określić. Naczynie formy RW XIIIIB, które znaleziono w tym obiekcie, datowane jest od fazy B1 do fazy B2/C1, natomiast okucie końca pasa typu R.J.II.3 należy łączyć z fazą C1. Pochówek 271 z Czarnówka został chronologicznie przyporządkowany na fazy B2/C1 i C1a ze względu na wystąpienie w nim zapinki typu A.VII. s. 1. Natomiast grób 17 z Kamienicy Szlacheckiej można datować na fazę B2/C1. Taki okres wyznacza sprzączka ML D12.

Wszystkie wymienione inwentarze grobowe łączą dwie zasadnicze cechy. Pierwszą z nich jest już wspomniane położenie paciorków w jamach grobowych. W każdym przypadku znaleziska te zostały odkryte w określonych koncentracjach. Skupiska opisywanych zabytków nie tworzyły zwartych układów, które można by zaklasyfikować do ozdób, jakimi były kolie. Układy paciorków widoczne na planach sprawiają wrażenie rozproszonych, ale w każdym przypadku centralizują się w danym obszarze jamy grobowej.

Kolejnym wspólnym elementem są paciorki typu TM 53, które to wystąpiły w każdym z opisanych grobów. Zabytki te były najliczniejszą grupą znalezisk zarejestrowanych w tych pochówkach.

Należy podkreślić, że w pochówku z Kamienicy Szlacheckiej i grobach z cmentarzyska w Odrach nie znaleziono fibul, natomiast zarejestrowano elementy związane z pasem. Odmienne przedstawia się inwentarz grobu 271 z Czarnówka. W nim pojawiła się wyłącznie zapinka, która to była jedyną ozdobą wykonaną z metalu. Nawiązując do powyższych własności, opisane wyżej układy paciorków nie zostały zaklasyfikowane do kolii, tylko do aplikacji. Ich rozproszone położenie w jamach grobowych oraz odległość np. względem elementów pasa wskazują, że pierwotnie znajdowały się na poziomie klatki piersiowej, a możliwe nawet i głowy osoby pochowanej. Oznacza to, że paciorki mogły być pierwotnie przyszyte do określonej części stroju lub tkaniny, którą pokryto ciało, tak aby tworzyły np. ozdobny wzór. W przypadku grobów z Odrów i Kamienicy Szlacheckiej paciorki mogły tworzyć aplikację górnej części stroju (ryc. 25:1–2). Brak w tych pochówkach zapinek może wskazywać na szczególny krój szaty, który nie wymagał wykorzystania fibul do jej spięcia³. Omawiany model stroju wyłaniający się z przytoczonych układów dodatkowo wsparty był pasem, który znajdował się na poziomie talii osoby pochowanej.

W przypadku grobu 271 z Czarnówka paciorki zostały odsłonięte w centralnej części jamy grobowej. Cała koncentracja rozciągała się na obszarze liczącym około 65 cm względem osi północ-południe. W górnej części tego układu, po prawej stronie, zarejestrowano zapinkę. Jeżeli przyjmiemy, że pierwotnie znajdowała się ona na ramieniu, to położenie paciorków może wskazywać na ich wykorzystanie jako aplikacji (ryc. 25:2).

Rozproszone układy paciorków w nienaruszonych pochówkach zostały odkryte także w Cecelach, Węgrowie i Pruszczu Gdańskim, stan. 5. Na pierwszej z wymienionych nekropolii, w grobie 81, odkryto m.in. parę fibul A.VI.167, dwie zapinki A.VI.164 i A.VI.162

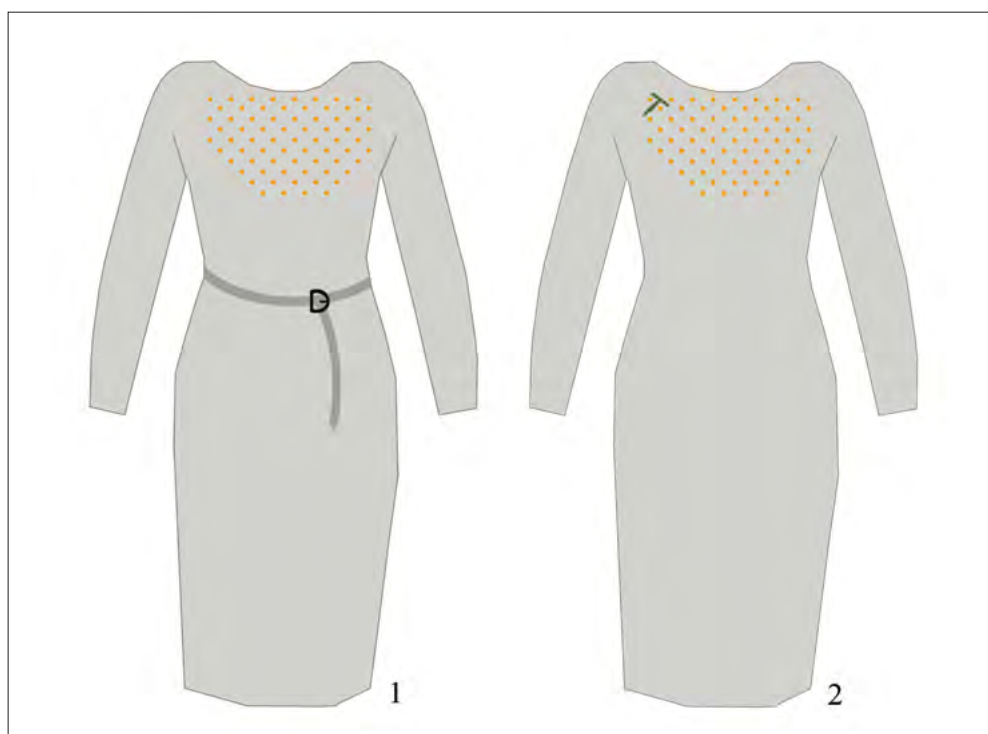
³ W tym przypadku brak innych ozdób, np. zapinek, może również wiązać się z niskim statusem pochowanych osób.

oraz 82 paciorki (tabl. 71:1). Omawiana grupa zabytków została zadokumentowana na poziomie tułowia, jak i po lewej stronie zachowanych kości szkieletu. Paciorki znalezione w tej jamie należą do typu TM 11, TM 12, TM 40, TM 53, TM 82, TM 119, TM 171, TM 183, TM 198, TM 304d, TM 339a, TM 388, TM 411, TM 414, TM 466, TM 519. Pochówek ten jest datowany na fazę C1b i C2.

Nieregularny układ paciorków wystąpił także w grobie 60 w Węgrowie. Koncentracja 95 paciorków znajdowała się na poziomie klatki piersiowej. Zabytki nie tworzyły regularnej całości, którą można by zaklasyfikować do ozdób, jakimi są kolie. Paciorki z tego obiektu reprezentowały formy TM 45, TM 55, TM 126, TM 198, TM 259, TM 294c (tabl. 74:4). Oprócz opisanych znalezisk odkryto m.in. dwie zapinki A.VI.168, dlatego też grób ten datowany jest na fazę C2b.

W Pruszczu Gdańskim na stan. 5 w grobie 12 koncentracja 450 szklanych paciorków TM I, TM VI, TM XI i TM XIV została odkryta od poziomu kręgow szyjnych aż do górnych kręgów lędźwiowych (tabl. 72). Ponadto w tym obiekcie zarejestrowano m.in. parę zapinek A.VI, fibulę A.VI.169 i sprzączkę ML H16. Przedstawiony grób datowany jest na schyłek okresu rzymskiego.

Do aplikacji zostały także zaklasyfikowane paciorki, które zadokumentowano w jednej ciągłej linii. Oznacza to, że omawiane zabytki nie tworzyły układów rozciągających się np. na poziomie szyi czy klatki piersiowej. Ich ułożenie w jamie grobowej znacznie różni się od tych wyżej opisanych. Należy podkreślić, że w analizowanym przypadku podobne aranżacje paciorków w pochówkach zostały zinterpretowane jako zjawisko rozzerwania kolii i złożenia jej na zwłokach (por. Skorupka 2001a, 227). Spośród materiału

Ryc. 25. 1. Rekonstrukcja szaty zdobionej aplikacją wykonaną z paciorków na podstawie pochówków zarejestrowanych w Odrach i Kamienicy Szlacheckiej, stan. 3. 2. Rekonstrukcja szaty zdobionej aplikacją wykonaną z paciorków na podstawie grobu 271 z Czarnówka, stan. 5.

kultury wielbarskiej najczytelniej tego typu układ zabytków został uchwycony na stanowisku w Kowalewku. W grobie 84 datowanym na fazę B2/C1 odkryto 249 paciorków⁴. Znaleźiska te reprezentują typy TM 2a, TM 10, TM 12, TM 19, TM 20, TM 26, TM 28, TM 49, TM 55, TM 93a, TM 134, TM 236b, TM 387e, TM XXX–XXXI (tabl. 73). Dodatkowo w tym obiekcie zarejestrowano m.in. dwie zapinki A.V.96 i fibulę A.V.120. Interesujące pasmo paciorków rozciągało się od szyi aż do poziomu nóg osoby zmarłej. Można przyjąć, że omawiana kompozycja pierwotnie była kolia. Przemawiają za tym, wkomponowane w centralną część tego układu, fragmenty dwóch nieokreślonych zawieszek. W przypadku połączenia całego pasma tak, aby uzyskało formę kolii, te metalowe dodatki wyeksponują jej środkową część. Tego typu rozmieszczenie zabytków w koliach jest dobrze rozpoznane w materiale kultury wielbarskiej. Ozdoby metalowe w koliach wystąpiły np. w grobach 89, 134 i 187 w Linowie, w grobach 17 i 34 w Pruszczu Gdańskim, stan. 5 czy w grobie 30 w Ulkowach. Jednakże należy mieć na uwadze inny sposób wykorzystania paciorków z grobu 84 z Kowalewka. Otóż paciorki w tym przypadku mogły stanowić obszycie brzegu szaty, tzn. jej otwartej części, lub całunu. Podobne wykorzystanie paciorków do obszycia danej części odzieży znane jest z układu zabytków odkrytych w grobie 1 w Grodzisku Mazowieckim (Barankiewicz 1959, 192–194, 216–217, ryc. 2, tabl. II–III). W obiekcie tym paciorki zlokalizowano na poziomie stóp osoby zmarłej. Omawiane położenie znalezisk zostało zinterpretowane jako dekoracyjne wykończenie dolnej części sukni (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 144; 1985b, 52; 1989, 63).

Podobną funkcję najprawdopodobniej można przypisać paciorkom odkrytym w grobie 19 na cmentarzysku w Ulkowach (tabl. 71:2). Choć układ zabytków nie jest tak wyrazisty jak w przypadku obiektu 84 z Kowalewka, w tym grobie paciorki także znajdowały się w jednej linii.

W obszarze zastosowania paciorków jako aplikacji wyróżniono jeszcze cztery układy. Wszystkie pochodzą z cmentarzyska w Weklicach. Pierwszy, pochówek 267, zarazem najwcześniejszy, bo datowany na stadia B2b i B2c, zawierał dwie koncentracje paciorków. Zagęszczenie omawianych zabytków odkryto dokładnie w dole zachowanych żeber. Jedno skupisko zostało już opisane w ramach analizy kolii, drugie zaś zaklasyfikowałam do aplikacji. Asumptem do tego była informacja zawarta w opracowaniu tego stanowiska, iż w tym obiekcie oddzielne położenie bursztynowych paciorków TM 389 i TM 391 jest łączone z naszyciem odzieży niżeli z kolia (por. Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 78).

Następnie w grobie 210 na poziomie szyi, w oddzielnej koncentracji, znaleziono 86 szklanych paciorków TM 53 (tabl. 74:1). Analogicznie jak w wyżej opisanym przypadku, to zagęszczenie zabytków odczytywane jest jako aplikacja. Należy przypomnieć, że na tym poziomie zarejestrowano także kolia, która została opisana w rozdziale poświęconym tym ozdobom. Pochówek ten datowany jest na fazę B2/C1 i C1a, podobnie jak kolejny układ odkryty w grobie 353⁵. W tej jamie grobowej pomiędzy zapinkami A.II.40–41 wystąpiły trzy niewielkie koncentracje paciorków. W sumie opisywane skupisko liczyło 122 zabytki TM 12, TM 53, TM 119, TM 389 (tabl. 74:2). Ich nietypowe położenie może wskazywać także na zdobnictwo części szaty niż na kolia.

⁴ Jeden egzemplarz paciorka z omawianego zbioru został wykonany z nasiona.

⁵ Grób ten był naruszony, lecz obszar, na którym zadokumentowano układ paciorków, nie został uszkodzony.

Ostatni układ paciorków interpretowany jako aplikacja został odkryty w grobie 184. W nim wystąpiły scharakteryzowane już szerzej dwie kolie. Obie znaleziono na poziomie klatki piersiowej, a poniżej nich zadokumentowano koncentrację 34 szklanych paciorków TM 53 (tabl. 74:3).

Jeden układ zabytków odkryty w Ulkowach niesie za sobą trudności interpretacyjne. Wiąże się to z tym, że nieregularne położenie paciorków w grobie 2 nie pozwala jednoznacznie przyporządkować tych znalezisk do określonej formy dekoracyjnej. We wspomnianej jamie grobowej numer 2 przy zachowanych zębach znajdowało się dość rozległe skupisko szklanych i bursztynowych paciorków⁶ (tabl. 75:1). Ich układ obejmuje dość szeroki obszar. W znacznej mierze położenie tych zabytków bardziej wskazuje na inną aranżację dekoracyjną niż na wykorzystanie ich jako zwartej kolii.

Analogiczna sytuacja wystąpiła również w grobie 6 w Podwiesku. Położenie zabytków w tym grobie nie pozwala na bliższe określenie formy dekoracji. Dla porównania układ paciorków z grobu 582, odkrytych w Odrach bardziej skłania do przypisania tym zabytkom funkcji aplikacji znajdującej się pierwotnie na ubraniu.

Równie problematyczny do rozpatrzenia w kontekście dekoracji przy zastosowaniu paciorków jest ich układ z grobu 288 z Weklic. W północnej części tego obiektu, tuż przy zębach, znajdowała się fibula A.VI.170 i pięć szklanych paciorków TM 117, TM 131, TM 223a i TM 307. Poniżej tych zabytków zostały odkryte w nieregularnym (rozproszonym) układzie zabytki TM 53, interpretowane jako aplikacja (por. Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 83). Natomiast w centralnej części tego grobu zarejestrowano dwie zapinki A.VI.168 oraz koncentrację bursztynowych paciorków TM 389, TM 392, TM 471a i TM 471d. Niestety w tym pochówku kości się nie zachowały. Z tej przyczyny trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, które z opisanych koncentracji paciorków związane były np. z kolia lub inną formą dekoracyjną. Zakładając, że zabytki zadokumentowane przy zębach tworzyły kolia, a te zarejestrowane poniżej aplikację, to pozostaje pytanie, jak interpretować najniższe skupisko paciorków. Wystąpiło ono przy dwóch zapinkach, tak więc nie należałoby ich łączyć z elementem aranżacyjnym ani pasa, ani chociażby bransoletki.

Chronologia przedstawionych pochówków, w których zarejestrowano paciorki w układach zaklasyfikowanych przeze mnie do aplikacji, jest dość szeroka. Najwcześniejsze formy dekoracyjne pojawiają się w fazach B2 i B2/C1. Tak datowane są groby 521 i 536 odkryte na cmentarzysku w Odrach. Natomiast najpóźniejszy zestaw łączony z elementem ozdobnym szaty przedstawia inwentarz grobu 12, zadokumentowany na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim.

Z analizy opisywanego materiału wynika, że aplikacje wystąpiły w pochówkach prawie każdej grupy wiekowej. W grobie 81 z Cecel zostało złożone ciało dziecka w wieku od 2 do 3 lat. Następnie w jamie grobowej 84 w Kowalewku spoczywało dziecko mające około 13–16 lat. W obiekcie 12 z Pruszcza Gdańskiego pochowano -osiemnastoletnią kobietę. Do kategorii wiekowej *iuvenis* również przypisano szczątki zarejestrowane w pochówku 60 z Węgrowa. Kobiety w wieku *adultus* zostały złożone do grobu 210 i 353 w Weklicach. Natomiast w grobie 184 i 267 w Weklicach zadokumentowano materiał kostny należący do osób w wieku *maturus*. W pozostałych grobach nie zostały dokonane określenia antropologiczne.

⁶ W grobie wystąpiła także koncentracja paciorków na poziomie głowy. Niestety nie zostało odnotowane, które formy zabytków wystąpiły w danym układzie. Z tej przyczyny zrezygnowano z podawania określeń dla tych znalezisk.

Należy podkreślić, że w analizowanym zbiorze w większości układów znajdowały się bardzo licznie szklane paciorki typu TM 53. Na 15 koncentracji paciorków zaklasyfikowanych do omawianej formy zdobniczej zabytki te wystąpiły aż w 11 przypadkach. Co więcej, w kilku pochówkach zarejestrowano takich paciorków ponad 100. Wybór tego typu znalezisk do dekorowania szat jest o tyle interesujący, że paciorki te należą wręcz do miniaturowych zabytków. Ich średnica waha się od 0,3 do 0,8 cm. Podjęta próba rekonstrukcji obszycia stroju za pomocą niewielkich paciorków wykazała, że bez większych problemów można naszyć tego typu przedmioty na tkaninę. Wykorzystując przy tym jeden rodzaj paciorków, można uzyskać jednolity dekoracyjny wzór (ryc. 26).

Aplikacje zostały zarejestrowane zarówno w grobach pochodzących z fazy lubowidzkiej, jak i cecelskiej. Dodatkowo z obrazu rozprzestrzenienia tej formy zdobniczej wynika, że wystąpiła ona w pięciu strefach zasiedlenia kultury wielbarskiej wydzielonych przez R. Wołągiewicza. Do pierwszej z nich, oznaczonej literą A, należą pojedyncze pochówki ze stan. 5 w Pruszczu Gdańskim, Kamienicy Szlacheckiej i Węgrowa. Groby zarejestrowane w Ulkowach i Czarnówku pochodzą ze strefy B. Następnie obiekty z Odrów i Kowalewka należą do obszaru C. Aplikacje z Weklic wystąpiły w strefie D, a pojedynczy układ paciorków odkryty w Cecelach znajduje się na terenie strefy E.

Najwięcej aplikacji w analizowanym zbiorze dostarczyły cmentarzyska założone na terenie strefy A. Rozprzestrzenienie omawianej formy dekoracyjnej w grobach złożonych na nekropolach strefy A można tłumaczyć trwałością użytkowania większości tych cmentarzysk w toku całego cyklu rozwoju kultury wielbarskiej. Należy również wziąć pod uwagę niewystarczający stan badań odnoszący się do tego typu zdobień stroju, który może wynikać z braku szczegółowych informacji nawiązujących do położenia omawianych zabytków w grobach. Nieprecyzyjne dane o lokalizacji paciorków w jamach grobowych, podobnie jak w przypadku kolii, także uniemożliwiają pełne rozpoznanie zdefiniowanych form dekoracyjnych.

Dekoracje talii

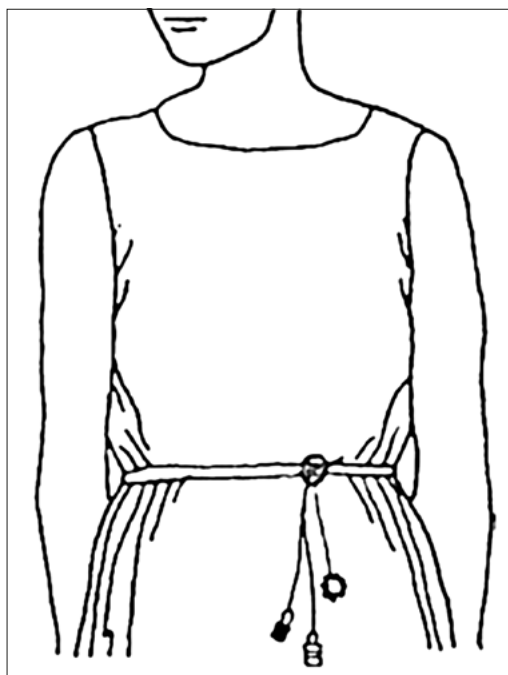
ZESTAWIENIE 12

W kilku pochówkach na cmentarzyskach kultury wielbarskiej zostały zarejestrowane paciorki, które znajdowały się na poziomie talii. Znaleziska te wystąpiły albo w samodzielnych koncentracjach, albo znajdowały się przy sprzączkach i innych okuciach pasa. W literaturze przedmiotu temat ozdób, które pojawiły się na wspomnianym miejscu, został omówiony przez badaczkę I. Beilke-Voigt przy okazji analizy wiaderkowatych wisiorów (Beilke-Voigt 1998, 83). Badania te wykazały wykorzystywanie wisiorów jako dodatkowych dekoracyjnych elementów rzemienia przewiązanego przez talię (ryc. 27).

W materiałach kultury wielbarskiej paciorki na poziomie pasa zostały zadokumentowane w 13 grobach. Przykładem opisanej sytuacji są koncentracje paciorków odkryte w dwóch pochówkach na cmentarzysku w Kowalewku. Na tym stanowisku w grobie 87

Ryc. 26. Rekonstrukcja aplikacji, czyli układu paciorków naszytych na tkaninę.

Ryc. 27.
Rekonstrukcja
zawieszonych przy
pasie wiaderkowa-
tych wisiorków
(wg Beilke-
Voigt 1998).

przy żelaznej sprzączce ML D2 znalezione zostały paciorki wykonane ze szkła, fajansu i bursztynu. Zabytki reprezentowały typy TM 146, TM 171, TM 181, TM 287b, TM 355, TM 387, TM 388 (tabl. 76:1). Grób datowany jest na fazę B2b.

Paciorki przy pasie wystąpiły też w grobie 223. Koncentracja zabytków została odkryta przy brązowej sprzączce ML D1 i tworzyły ją szklane i bursztynowe paciorki TM 10, TM 11, TM 12, TM 291, TM 388–389 (tabl. 76:2). Pochówek jest datowany na fazę B2/C1.

Podobne koncentracje paciorków zostały zarejestrowane także w czterech pochówkach na cmentarzysku w Czarnówku. W obiekcie 1570 na wysokości pasa znaleziono szklany i bursztynowy paciorek TM 12 i TM 388 (tabl. 75:2). Grób ten jest datowany na fazę B2/C1–C1a. Z tego samego czasu pochodzi także wyposażenie odkryte w grobie 1777. W tej jamie zarejestrowano m.in. paciorki wykonane ze szkła i bursztynu TM 12, TM 158a, TM 194a, TM 223d, TM 388, TM 389, TM 438, TM 442, które znajdowały się na poziomie pasa (tabl. 76:3). W tym miejscu znaleziono także fragmentarycznie zachowany opasany wisior typu KS III.

Analogiczny układ paciorków rejestrujemy także w grobie 1602 datowanym na fazę C1a (tabl. 75:3). Następne znalezisko wystąpiło w obiekcie 1799, w którym pojedynczy szklany paciorek TM 27 został znaleziony przy brązowej sprzączce typu ML D17 (tabl. 75:4).

Pojedynczy paciorek na poziomie pasa wystąpił także w grobie 513 w Odrach. Niestety nie dysponujemy informacjami, jaki typ tego zabytku został znaleziony we wspomnianym miejscu. Grób datowany jest na fazę B2/C1.

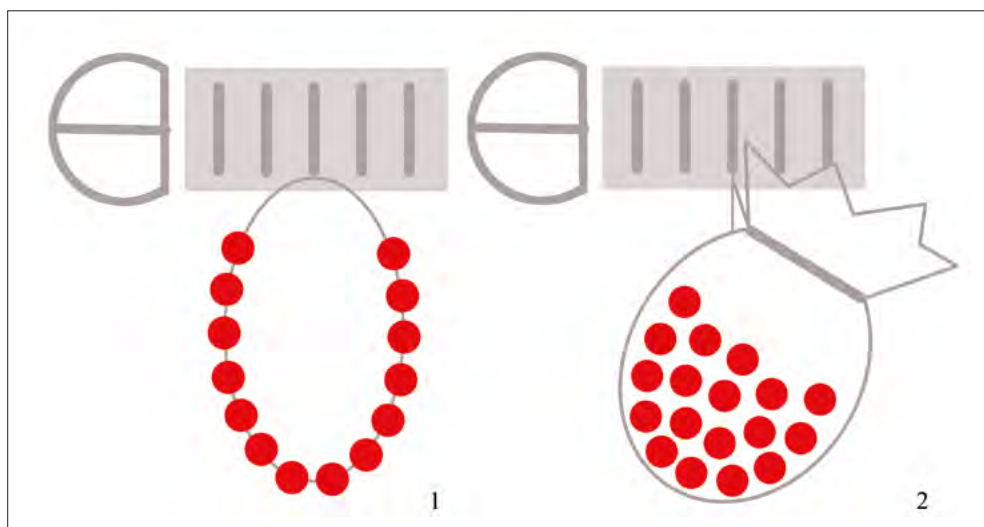
Analogicznie datowany jest grób 428 z Pruszcza Gdańskiego, stan. 10. W tej jamie znajdowała się na wysokości talii koncentracja bursztynowych paciorków TM 402, TM 432 i TM 433.

Na wysokości talii również zostały zarejestrowane paciorki znalezione w grobie 17A w Cecelach. Skupisko to składało się z dwóch szklanych paciorków typu TM 6 i TM 169 oraz bursztynowego zabytku TM 388 (tabl. 75:5). Pochówek jest datowany od fazy C1b do fazy C2.

Pojedynczy bursztynowy paciorek TM 389 został odkryty w grobie VII odsłoniętym 1929 r. na stan. 5 w Pruszczu Gdańskim. Chronologia tego obiektu zamyka się w przedziale faz C2 do D.

Wszystkie przedstawione skupiska paciorków znajdowały się na wysokości talii i z tego też względu nie można ich zaklasyfikować do ozdób, jakimi są kolie. Położenie opisanych zabytków niezaprzeczalnie należy łączyć z dekoracyjnym elementem pasa. Opisane koncentracje można podzielić na dwa warianty ich wykorzystania. Pierwszy wariant przedstawia skupiska paciorków odkryte w Kowalewku oraz grobie 1799 w Czarnówku. W tych przypadkach paciorki współwystępowały ze sprzączkami. Oznacza to, że zabytki mogły być przymocowane bezpośrednio do pasa. Należy również przyjąć możliwość, że paciorki pierwotnie znajdowały się w woreczku, który był przymocowany do omawianej części stroju (por. Ilkjær 2007, 54–56) (ryc. 28).

Inną możliwość wykorzystania paciorków przedstawia układ zabytków z grobu 1777 z Czarnówka. Omawiane pasmo znajdowało się w niewielkiej odległości od okucia końca pasa. W tym przypadku najprawdopodobniej omawiane zabytki zostały przymocowane bezpośrednio do rzemienia. Może na to wskazywać także wystąpienie w tej koncentracji

Ryc. 28.
Rekonstrukcja występowania paciorków przy sprzączkach:
1 – paciorki przymocowane bezpośrednio do pasa;
2 – paciorki znajdujące się w woreczku przymocowanym do pasa.

wisióra opasanego. Opinia ta wiąże się z tym, że ozdoby tego typu odkrywane na stanowiskach w środkowoeuropejskim *Barbaricum* często były rejestrowane na tym poziomie (Stanek 1999, 340).

W sześciu grobach paciorki odkryte na poziomie talii nie wystąpiły z metalowymi elementami pasa. Zabytki, o których mowa, znaleziono w grobach 1570 i 1602 w Czarnówku, 513 w Odrach oraz 17A w Cecelach. Najprawdopodobniej omawiane zabytki były bezpośrednio przymocowane do pasa i stanowiły element ozdobny rzemienia, który pierwotnie pełnił funkcję zastępczą pasa.

Koncentracje paciorków odkrytych na poziomie wyżej opisanym wystąpiły w pochówkach zarówno z fazy lubowidzkiej, jak i cecelskiej. Najwcześniejsze znaleziska pojawiły się w stadium B2b. Tak datowany jest grób 87 z Kowalewka, jak również inwentarz grobu 428 z Pruszcza Gdańskiego, stan 10. Umieszczanie paciorków przy pasie było stosowane w późniejszym czasie. Świadectwem tego są obiekty 1570 i 1777 z Czarnówka, grób 223 z Kowalewka i 513 z Odrów, pochodzące z fazy B2/C1. Fazę C1 reprezentują zabytki zadokumentowane w grobie 1602 z Czarnówka. Wśród wszystkich opisanych inwentarzy najpóźniejszą chronologię wykazuje wyposażenie grobu VII z Pruszcza Gdańskiego, stan. 5, datowane od fazy C2 do wczesnej fazy okresu wędrówek ludów.

Dekoracje głowy

ZESTAWIENIE 13

Kolejna wyróżniona forma dekoracyjna wykonana z paciorków łączy się z ozdobą głowy. Ten rodzaj elementu zdobniczego został określony względem częściowo zachowanych kości czaszki. W czterech grobach na wspomnianym poziomie zostały zarejestrowane pojedyncze paciorki oraz ich niewielkie skupiska. W jednym przypadku określenie opisywanych znalezisk jest nieco problematyczne.

Znaleziskiem, które należy łączyć z ozdobą głowy, jest szklany paciorek typu TM 158b odkryty w inhumacyjnym grobie pod kurhanem 17 w Gronowie. W tym obiekcie paciorek wystąpił w niewielkiej odległości od dwóch brązowych szpil należących do typów BB IIc.21 i BB IVb.76. Wyposażenie tego grobu datowane jest na fazę B2/C1.

Dwa pochówki z paciorkami zadokumentowanymi przy głowie wystąpiły na cmentarzysku w Weklicach. W grobie 150 na wspomnianym poziomie zarejestrowano bursztynowy paciorek typu TM 471e (tabl. 77:1). Następnie w jamie grobowej 309 przy fragmentarycznie zachowanej szpili wykonanej z brązu znajdował się szklany paciorek typu TM 53⁷.

Nieco problematyczne jest określenie w ramach form zdobniczych koncentracji paciorków odkrytych w grobie 513 w Odrach. Wspomniane zabytki wystąpiły w północnej części jamy grobowej. Niestety kości w tym grobie nie zachowały się, co utrudnia bezsporne określenie, czy paciorki należały do kolii, czy stanowiły element zdobniczy wianka, welonu lub chusty. Odnosząc się do położenia dwóch zapinek w tej jamie grobowej, które znajdowały się w jednej linii i potencjalnie wyznaczały poziom ramion, należy zauważyć, że paciorki znaleziono powyżej fibul, co można najprawdopodobniej łączyć z dekoracją głowy. Jednakże nie można wykluczyć, że omawiane paciorki połączone ze sobą zostały złożone jako kolia w formie daru.

Przedstawione paciorki odkryte na poziomie głowy są świadectwem stosowania tego typu zabytków do jej dekoracji. Do stworzenia tej formy zdobniczej wykorzystywano szklane, jak i bursztynowe paciorki. W trzech pochówkach omawiane znaleziska znajdowały się przy szpilach, które zapewne zostały wpięte albo bezpośrednio we włosy, albo w chustę nałożoną na głowę. W przypadku dwóch grobów samodzielne wystąpienie paciorków na tym poziomie może sugerować, że zabytki te były połączone bezpośrednio z rzemykiem lub tkaniną nałożoną na głowę.

Opisane znaleziska paciorków wpisują się w wyróżniony przez skandynawskich badaczy trzeci typ kolii określony jako *Haarkette*. Termin ten oznacza układy paciorków (kolie) stanowiące dekoracyjny element głowy (por. Ethelberg *et alii* 2000, 92–93). Skromna baza źródłowa pozyskana z cmentarzysk kultury wielbarskiej jest potwierdzeniem, że wykorzystywanie paciorków do zdobienia włosów, chust lub innej odzieży chroniącej głowę także było stosowane w tej części *Barbaricum*.

Kompozycje pionowe

Odmienne od wskazanych już układów są paciorki uchwycone w grobach na poziomie szyi i klatki piersiowej w prostej linii, czyli pierwotnie znajdujące się wzdłuż ciała zmarłego. Spośród analizowanego materiału najczytelniej pionowe układy paciorków zostały zarejestrowane na stanowisku w Kowalewku. Na tym cmentarzysku w trzech grobach zadokumentowano paciorki znajdujące się w linii pionowej.

W grobie 201 paciorki rozciągały się od poziomu szyi do wysokości pasa (ryc. 29). W skład omawianego pasma wchodziły paciorki wykonane ze szkła, fajansu i bursztynu TM 159b, TM 162, TM 171, TM 182b, TM 389, TM 429 (tabl. 78:1). Dodatkowo w tej kompozycji znajdowały się dwa brązowe pierścionki zbliżone do formy MB IV.15. W tym przypadku układ zabytków jednoznacznie wskazuje na ich inne wykorzystanie niżeli w formie ozdoby, jaką np. była kolia. Warto zwrócić uwagę na równoległe położenie względem tego pasma ogniwek wykonanych z brązu. Dodatkowo, w dolnej części wspomnianego układu znajdował się klucz wraz z pierścieniem zawieszonym na jednej skuwce. Warto w tym

⁷ Grób datowany jest na stadium C1b.

miejszu podkreślić, że złącza ogniwkowe należą do przedmiotów związanych z garniturem pasa (Madyda-Legutko 1983, 91). Znaczące jest to, że w omawianym grobie zarejestrowano sprzączkę i okucia pasa na poziomie talii. Interesujące nas ogniwka zarejestrowane w pionowej kompozycji nie mogły wiązać się z pasem oprawionym w sprzączkę i okucia. Zasadniczą funkcją złączy ogniwkowych w okresie rzymskim było łączenie pasa składającego się z kilku kawałków skóry (Madyda-Legutko 1983, 91). W grobie 201 z Kowalewka zabytki te również należałoby wiązać z wąskim paskiem, na którego końcu znajdował się klucz. Równoległy układ paciorków i pierścieni względem ogniwek wskazuje na wykorzystanie ich jako elementu dekoracyjnego. Ozdoby mogły zostać przyszyte do omawianego paska lub tworzyły oddzielne, jednolite pasmo, które zostało połączone z ogniwkami za pomocą pierścienia przymocowanego do klucza.

Podobne uwagi można odnieść również do grobu 282 z Kowalewka (tabl. 77:2). W tym obiekcie paciorki stanowiły część pionowej dekoracji rozciągającej się od poziomu szyi do poziomu pasa. Do stworzenia tej kompozycji wykorzystano kilkanaście zabytków. Wśród nich znaleziono: siedem szklanych paciorków TM 158b, TM 159, TM 163, TM 181, sześć brązowych paciorków TM 526, wisiorok i kółko wykonane z brązowego okucia końca pasa R.O oraz trzy brązowe kółeczka. W przeciwieństwie do poprzedniego, omówionego układu, ta forma ozdoby została połączona z elementami pasa złożonego na poziomie talii.

Trzeci i ostatni pionowy układ paciorków na stanowisku w Kowalewku został zarejestrowany w grobie 375. Zabytki te znaleziono wzdłuż lewej kości ramiennej. Omawiane pasmo składało się z 24 paciorków wykonanych ze szkła, fajansu i bursztynu TM 162, TM 171, TM 181, TM 182, TM 185, TM 381a, TM 389, TM 392, TM 433. Na końcu tego układu znajdował się fragmentarycznie zachowany wisior opasany. Większość tego typu wisiorów zarejestrowanych na stanowiskach w środkowoeuropejskim *Barbaricum* stanowiło część kolii lub było przymocowanych do pasa (Stanek 1999, 340). Można uznać, że układ zabytków z grobu 375 pierwotnie stanowił ozdobę szyi. Uzasadnieniem tej tezy są kolie z wisiorami opasanymi, odkryte np. w grobie 66 w Kamienicy Szlacheckiej czy obiekcie 277 na cmentarzysku w Weklicach. Należy podkreślić, że zawartość wisiorów opasanych była rozmaita. Noszono te ozdoby z bursztynem, orzechami, pestkami,

Ryc. 29. Układ paciorków i złączy ogniwkowych odkrytych w grobie 201 w Kowalewku (wg Makiewicz 1998).

kulkami szkła, kamykami, muszlami czy bezoarami (Stanek 1999, 341). W następstwie wisiorom opasany przypisuje się funkcję amuletów apotropaicznych (Stanek 1999, 341). Pionowa kompozycja zabytków z grobu 375 z Kowalewka, zwieńczona wisiorom opasany, mogła również być ozdobą symbolicznego znaczenia. Możliwe, że złożenie jej w takim układzie stanowiło wyeksponowanie pasma jako formy nie tylko dekoracyjnej, ale również mającej własność magiczną.

Bardzo charakterystyczne układy paciorków w wyżej opisanych pochówkach zostały nazwane kompozycjami pionowymi. Wiąże się to ze specyficznym położeniem w prostej linii wszystkich zabytków wchodzących w skład pasma. Dekoracja ta nie powinna być łączona z koliami, ponieważ stanowiła ozdobę innej części ciała.

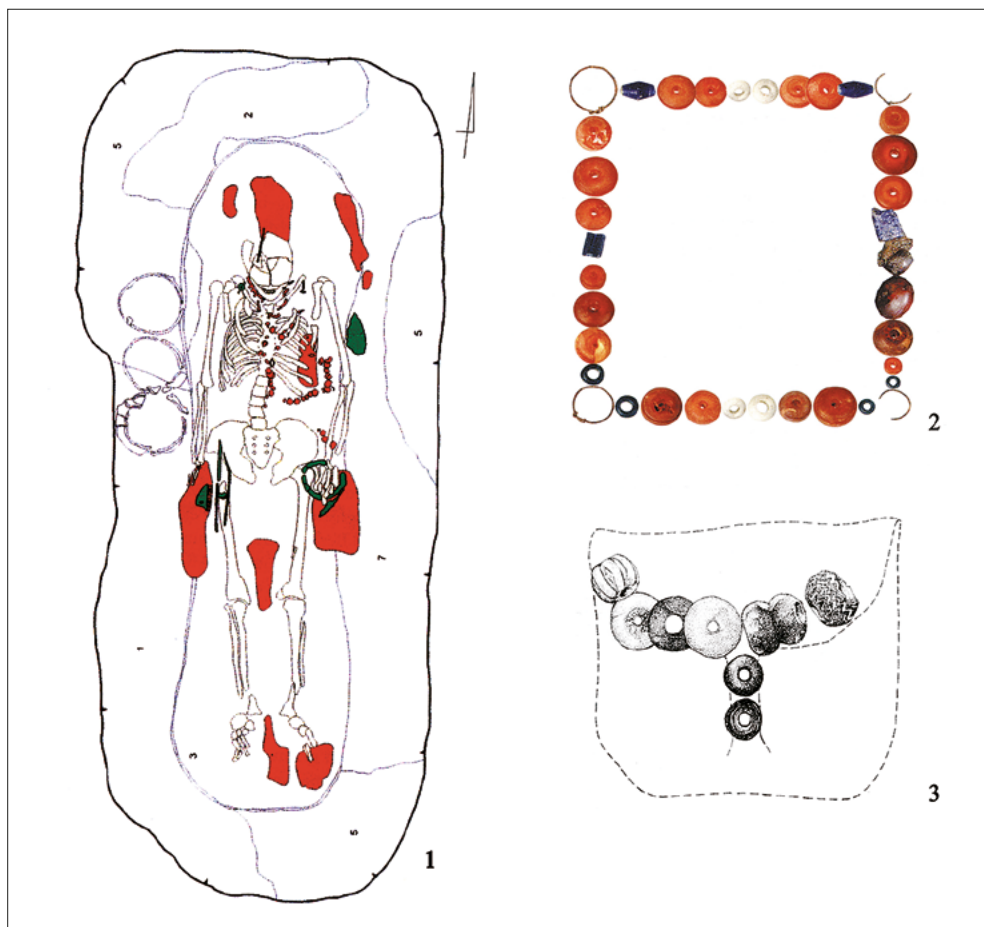
Każda z opisanych pionowych kompozycji zawierała szklane paciorki. Do stworzenia tych dekoracji wykorzystano wyłącznie żłobkowane paciorki XVIII i XIX według klasyfikacji M. Tempelmann-Mączyńskiej. Najprawdopodobniej taki dobór paciorków był spowodowany sporą dostępnością do tego typu zabytków, które w kulturze wielbarskiej najczęściej występowały w fazie B2 i B2/C1 (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 120).

Obszycia torebek lub saszetek

Analizowany materiał pozwolił wyróżnić dekorację z wykorzystaniem paciorków jako obszycie torebki lub saszetki. Wyróżnienie tego typu elementu zdobniczego zostało podyktowane nietypowym, lecz podobnie jak w przypadku kolii, zwartym układem paciorków. Takie położenie interesujących zabytków zostało odkryty w grobie 102 na cmentarzysku w Brzynie. W tej jamie grobowej znaleziono 82 paciorki wykonane ze szkła i bursztynu TM 4a, TM 8, TM 286, TM 355, TM 388, TM 389, TM 391, TM 392, TM 395b, TM 416a, TM 420, TM 422a. Grób pochodzi ze stadium B2/C1a, a wspomniane paciorki w jamie grobowej rozciągały się w linii prostej od poziomu prawego ramienia do okolic talii.

W dolnej części tego układu paciorki znajdowały się w dość regularnym, prostokątnym układzie. Najprawdopodobniej stanowiły one obszycie torebki czy też saszetki, w którą wyposażono osobę zmarłą, oraz jej paska. Taka interpretacja tego układu została oparta o inne podobne znaleziska z europejskiego *Barbaricum*. Najlepszym przykładem obrazującym łączenie paciorków w ramach szeroko rozumianej galanterii jest układ zabytków odkryty w inhumacyjnym grobie 2536 w miejscowości Hostivice, okr. Praha-západ w Czechach (Sankot, Theune 2012, 157; 2014, 257–270). W obiekcie datowanym na fazę C2 zlokalizowano 156 paciorków wykonanych ze szkła i bursztynu (ryc. 30:1). Dokładna analiza rozmieszczenia zabytków w jamie grobowej wykazała, że część paciorków wraz z metalowymi kółkami związana była z obszyciem torebki (ryc. 30:2). Podobne uwagi dotyczą zabytków z inhumacyjnego grobu 19 z sarmackiego cmentarzyska Tiszadob-Sziget na Węgrzech, założonego pod koniec IV w. Odkryty w nim zestaw paciorków łączony jest z obszyciem sakiewki (ryc. 30:3) przymocowanej do pasa (Istvánovits 1993, 100, 103; 2001, 143).

Opisany układ paciorków odkryty na cmentarzysku w Brzynie jest jak dotychczas jedynym tego typu znaleziskiem z obszaru kultury wielbarskiej. Najprawdopodobniej tego typu dekoracja nie była bardzo rozpowszechnioną formą upiększania dodatkowych elementów wchodzących w skład stroju. Należy także wziąć pod uwagę, że brak podobnych znalezisk może wynikać z niedostatecznego stanu dokumentacji terenowej.

Ryc. 30. 1 – Plan grobu 2536 z miejscowości Hostivice, Czechy (wg Sankot, Theune 2014);
 2 – rekonstrukcja obszycia saszetki z grobu 2535, Hostivice, Czechy (wg Sankot, Theune 2012);
 3 – rekonstrukcja obszycia saszetki z grobu 19, Tiszadob-Sziget, Węgry (wg Istvánovits 1993).

Bransoletki

Kwestia występowania bransoletek wykonanych z paciorków w materiale kultury wielbarskiej jest stosunkowo problematyczna. Dotychczas wyłącznie w dwóch przypadkach możemy liczyć się z ich obecnością. Pierwszym, bardzo dobrze zadokumentowanym przykładem jest odkrycie pochodzące z obiektu 17 na nekropolii w Jartyporach. W nim zarejestrowano dwa skupiska paciorków, z których pierwsze tworzyło kolia. Natomiast druga, mniej liczna grupa tych zabytków została odkryta na południe od pierwszej i można interpretować ją jako pozostałość po bransoletce noszonej na prawej ręce. Dekoracja została wykonana z ośmiu paciorków szklanych, dwóch bursztynowych i jednego wykonanego z ceramiki *terra sigillata*. Warto dodać, że kilka paciorków szklanych było ukruszonych – podniszczonych. Taki stan zachowania paciorków nie został odnotowany w koliach. Najprawdopodobniej do stworzenia bransoletki wykorzystano paciorki uszkodzone lub uszkodzenia te są wynikiem ich noszenia na rękę. Stosunkowo niewielkie rozmiary jamy grobowej (1 x 0,50–0,60 m) mogą wskazywać, że w grobie tym pochowano dziecko.

Określona w literaturze bransoletka wystąpiła również w grobie 92/1898 na stanowisku w Ciepłym. Trudno tutaj bezsprzecznie określić funkcję zarejestrowanego skupiska paciorków. Wiąże się to z tym, że w przypadku tej nekropolii mamy do dyspozycji jedynie opisy grobów pozbawione dokumentacji rysunkowej. Na tej podstawie trudno jednoznacznie zweryfikować, czy omawiane zabytki faktycznie należałyby wiązać z ozdobą w formie bransoletki czy może np. z elementem zdobniczym pasa. Znikoma wręcz baza źródłowa pozwala wnioskować, że w kulturze wielbarskiej bransoletki nie stały się popularną ozdobą w ramach upiększania stroju.

Inne dekoracje

W analizowanym materiale należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną specyficzną formę wykorzystywania paciorków do zdobienia szat. Omawiana dekoracja została zarejestrowana w grobie 141 w Weklicach. Na zachowanych kościach lewej łopatki zmarłego od-

kryto duży paciorek połączony z brązowym kółkiem oraz dwoma monetami (ryc. 31). Pierwotnie zabytki znajdowały się na sznurku, o czym świadczą zachowane fragmenty sznureczka tkwiące w otworze paciorka. Opisana ozdoba została wykonana z bursztynowego paciorka zbliżonego do formy TM 449 oraz dwóch monet⁸ Antoninusa Piusa z otworem do mocowania brązowego kółka zakończonego zwojem. Wydaje się, że bardzo podobna ozdoba wystąpiła także w grobie 259B w Jartyporach, w północno-wschodniej części jamy. Składała się ona z monety⁹ z otworem, szklanego paciorka TM 57 oraz spirali wykonanej z drutu srebrnego. Był to zarazem jedyny element wyposażenia tego pochówku.

Przedstawiona ozdoba o bardzo specyficznym układzie zabytków nie może być łączona z kolia. Położenie tych znalezisk względem siebie bardziej przypomina inną formę zdobniczą przymocowaną pierwotnie do szaty zmarłego. Dodatkowo należy podkreślić, że monety w grobach kultury wielbarskiej interpretowane są jako zawieszki-amulety lub talizmany, noszone za życia wraz z przedmiotami lokalnymi (Bursche, Okulicz-Kozaryn 1999, 152–153).

Przeprowadzona analiza źródeł pozwala stwierdzić, że w kulturze wielbarskiej oprócz kolii istniały inne dekoracje wykonywane z paciorków. Przedstawione powyżej układy jednoznacznie wskazują, że paciorki stanowiły ważny element dekoracji stroju w kulturze wielbarskiej.

Zdefiniowanie ostatniej z wyróżnionych form dekoracyjnych jest dość problematyczne. Połączenie w specyficznym układzie paciorka z monetami i kółkiem wystąpiło

Ryc. 31. Rekonstrukcja układu zabytków odkrytych w grobie 141 w Weklicach, stan. 7.

⁸ W publikacji określone jako denar (*subaerate*) (Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 53, tabl. LIV/141:4–5), *subaerat* wg Bursche, Okulicz-Kozaryn (1999, 146).

⁹ Denar (*subaerata*) Hadriana (Andrzejowski 2023, 118, tabl. CLXVII/259B:1).

wyłącznie w Weklicach i Jartyporach. Brak dalszych analogii nie pozwala bezsprzecznie określić, czy omawiana ozdoba mogła pierwotnie występować w formie kolii, czy też była przyszyta do szaty. Niewątpliwie jest jednak to, że omawiane znalezisko było ściśle związane ze strojem osoby pochowanej. Przypisywanie tym zabytkom magicznych cech chroniących przed złymi mocami dodatkowo wskazuje na nierozrwalny związek tej dekoracji ze strojem pogrzebowym.

Paciorki jako dary grobowe

Przeprowadzona analiza materiału pozwoliła wyróżnić również wykorzystanie paciorków niezwiązane bezpośrednio ze strojem zmarłego: były one składane do jamy grobowej jako ofiara lub dar od grupy współplemieńców (por. Czarnecka 1990, 89). Główną przesłanką pozwalającą przyporządkować paciorki do tej kategorii było miejsce ich zdeponowania w jamie grobowej. Najczęściej zabytki te były odkrywane w północnych lub południowych częściach jam. Paciorki, o których mowa, wystąpiły pojedynczo lub w niewielkich koncentracjach. Dodatkowo bardzo często znajdowały się razem z innymi przedmiotami, wśród których można wymienić naczynia, igły czy przęśliki.

Koncentracja zabytków z grobu 1768 z Czarnówka, zawierająca nie tylko paciorki, ale również inne ozdoby metalowe, interpretowana jest jako dar złożony w organicznym pojemniku (por. *Stary świat – nowe życie...* 2017, 40). Należy podkreślić, że występowanie podobnego zestawu zabytków odnotowano w grobie 150 w Weklicach. W tym przypadku skupisko zabytków znajdowało się przy kościach rąk, które były złożone w kierunku piersi. Dodatkowo między paciorkami odkryto wisiorek-amulet wykonany z pazura niedźwiedzia z okuciem, brązowe wisiory opasane typu KS III.A oraz brązowe pierścionki formy MB 16. Podobnie jak w przypadku znaleziska z Czarnówka, tak i w tym pochówku przypuszcza się, że zabytki znajdowały się w organicznym pojemniku.

Analiza powyższych znalezisk wskazuje, że odkrywane w grobach paciorki, które nie należały bezpośrednio do stroju osoby pochowanej, trzeba rozpatrywać w ramach zjawiska składania darów podczas pogrzebu. Składane przedmioty wchodzące w skład wyposażenia grobowego nie tylko określały status społeczny zmarłego, ale również stanowiły odzwierciedlenie pozycji rodu, z którego pochodził (Schuster 2014b, 37; Skóra 2015, 195). Podsumowując, nie wszystkie paciorki odkryte w opisanych pochówkach musiały stanowić własność pochowanej osoby.

Zakończenie

Ogromna różnorodność materiału poddanego analizie wykazała rozmaite wykorzystanie paciorków jako elementu dekoracji stroju. Największy zbiór ozdób w przeprowadzonej analizie zajmowały ozdoby szyi i klatki piersiowej, które należy łączyć terminologicznie z koliai. Nadrzędny podział tych zabytków jest uwarunkowany miejscem ich odkrycia, czyli wystąpienia na poziomie szyi lub na wysokości klatki piersiowej osoby zmarłej. Moim zdaniem, pomimo często wieloelementowego charakteru koliai, należy tę ozdobę rozpatrywać zarówno w ramach całych pasm złożonych z wielu zabytków, jak i traktować pojedyncze paciorki jako potencjalny rdzeń do tworzenia bardziej rozbudowanych form.

Analiza dokumentacji położenia względem siebie paciorków, jak i dodatkowych elementów na wyżej wspomnianych poziomach pozwoliła wyróżnić pięć układów koliai. Pierwszy z nich, oznaczony jako układ „A”, charakteryzuje pasma paciorków wykonanych z jednego surowca, np. szkła lub bursztynu; mimo tej wspólnej cechy zabytki te reprezentują odmienne od siebie formy typologiczne. Ozdoby tego układu wystąpiły zarówno w grupie krótkich, jak i długich koliai. Ramy czasowe występowania tych pasm są bardzo szerokie ze względu na rejestrowanie tego typu ozdób we wszystkich stadiach chronologicznych.

Do wyróżnionych koliai układu „B” zostały zaklasyfikowane pasma złożone z paciorków wykonanych z rozmaitych surowców, w tym ze szkła, bursztynu, fajansu, gliny, kości, kamienia, jak i zrobionych z kryształu górskiego. Kolejną cechą tego układu są połączenia paciorków nawiązujących do różnych form typologicznych. Ze względu na to, że dekoracje układu „B” były najbardziej rozpowszechnioną formą wśród omawianych ozdób, występowały zarówno w krótkiej, jak i długiej wersji. Pasma te także pojawiły się w pochówkach datowanych od fazy B1 i pozostawały w użytku aż do schyłku późnego okresu rzymskiego.

Trzeci układ koliai, opisany jako „C”, został wyróżniony na podstawie pasm stworzonych z paciorków o rozmaitych formach, jak i wykonanych z różnych surowców. Cechą wyróżniającą tego typu ozdoby jest występowanie w ich składzie, wraz z paciorkami, metalowych ozdób, którymi mogły być: dwustożkowate paciorki, wisiorki, pierścienie, klamki, kółka, sprężynki, pincety, łyżeczki, fibule. Koliai układu „C” były zarejestrowane w grobach zarówno w krótkiej, jak i długiej formie. Datowanie tych pasm także sprowadza się do całego okresu rzymskiego.

Kolejny układ koliai – „D”, charakteryzuje ozdoby złożone z paciorków wykonanych z jednego surowca, lecz należących do dwóch różnych form typologicznych. Z wyników

analizy materiału wynika, że pasma te były w użyciu na obszarze kultury wielbarskiej od fazy B2 i funkcjonowały do schyłku późnego okresu rzymskiego.

Ostatni z wyróżnionych układów, opisany jako „E”, nawiązuje do wyglądu kolii złożonych z paciorków jednego typu, tym samym wykonanych z jednego surowca, np. szkła lub bursztynu. Te jednorodne pasma pojawiają się w materiale archeologicznym w fazie B2 i pozostają w użytku do schyłku późnego okresu rzymskiego.

Obserwacje dotyczące stylistyki wyglądu kolii pozwoliły wyróżnić kompozycje tych ozdób. W następstwie kolie można rozpatrywać jako pasma w kompozycji asymetrycznej oraz symetrycznej. Pierwsza z nich obejmuje pasma układów „A”, „B”, „C” i „D”. W związku z tym są to kolie niejednorodne pod względem albo surowcowym, albo formy zabytków, które tworzyły dany układ. Do kompozycji symetrycznej zostały przypisane kolie układu „E”, czyli pasm składających się wyłącznie z paciorków jednego typu.

Na podstawie analizy układów i kompozycji kolii pochodzących z grobów opatrzonych dokładnymi informacjami o położeniu tych zabytków, nie tylko w samej jamie grobowej, ale także względem tychże znalezisk, zostały wyróżnione dwie sekwencje. Pierwsza z nich odnosi się do naprzemiennego ułożenia paciorków pod względem surowcowym. Są to sytuacje, w których np. szklane paciorki występują po paciorkach bursztynowych. Druga z wydzielonych sekwencji odnosi się do częściowego układu paciorków pod względem ich barwy. Co oznacza, że koło siebie znajdują się wyłącznie szklane paciorki jednego koloru, lecz różnej formy.

Analiza chronologiczna potwierdziła występowanie kolii w całym cyklu funkcjonowania kultury wielbarskiej. Już od fazy B1 były noszone nie tylko krótkie, ale i długie kolie, którym funkcję dekoracji stroju zaczęto przypisywać dopiero z początkiem fazy B2 (por. Tempelmann-Mączyńska 1988). Kolie datowane na wczesny okres rzymski najliczniej wystąpiły w układzie „C”, czyli aranżacji paciorków uzupełnionej dodatkowymi elementami wykonanymi z metalu. Niemniej jednak i w tym odcinku chronologicznym już wykorzystywano kolie w pozostałych układach. Zwiększający się z biegiem czasu udział pasm paciorków w grobach swe apogeum osiąga w fazie B2/C1–C1a. W tym czasie wystąpił największy rozkwit kompozycyjny kolii. Następnie materiały datowane na fazę cecelską wykazały wyraźne zubożenie inwentarzy grobowych w kolie. Zjawisko to można tłumaczyć ogólnym uproszczeniem w tym czasie stroju kultury wielbarskiej (por. Tempelmann-Mączyńska 1985b, 61).

Studia nad rozprzestrzenieniem kolii na obszarze kultury wielbarskiej wskazały, że najwięcej tego typu ozdób wystąpiło na cmentarzyskach założonych w strefie A. Taki stan należy tłumaczyć, po pierwsze, trwałością użytkowania większości cmentarzysk w całym cyklu rozwoju kultury wielbarskiej (por. Wołągiewicz 1981b), ale także samym stanem przebadanych stanowisk. Należy podkreślić, że podobnie jak strefa A zasiedlania kultury wielbarskiej, tak i obszar strefy D był objęty osadnictwem tej jednostki przez prawie cały okres rzymski, bo już od podfazy B2a (por. Wołągiewicz 1981a, 150; 1981b, 84; Kokowski 2007, 192). W związku z tym i z tego terenu powinna pochodzić porównywalna liczba znalezisk, jednakże z tej strefy dysponujemy dokładnymi danymi o koliach jedynie z cmentarzysk założonych w Gostkowie-Folsągu, Janowie, Linowie i Weklicach.

Porównywalnie niewielki stan rozpoznania odnosi się do analizy biorącej pod uwagę występowanie kolii w grobach podzielonych pod względem wieku i płci osób w nich

pochowanych. Niestety określenia antropologiczne posiada tylko 42% pochówków zawierających w swym inwentarzu kolie. W konsekwencji tylko częściowo możemy rozpoznać udział wykorzystywania kolii jako elementu dekoracyjnego stroju w kulturze wielbarskiej. Na podstawie analizy można uznać, że kolie nie spełniały wyłącznie funkcji ozdobnej. Podobnie jak kunsztownie wykonane zabytki z metali szlachetnych, pasma paciorków były symbolem zamożności. Najczęściej paciorki zostały zarejestrowane w grobach kobiet w przedziale wiekowym od 15 do 50 roku życia. W starszych klasach wiekowych występowały wszystkie wyróżnione grupy, układy i kompozycje kolii. Ponadto należy podkreślić odkrycia tego typu ozdób w pochówkach dziecięcych, zwłaszcza długich kolii w grobach dzieci starszych. Być może kolie stanowiły habitus świata dorosłych.

W przypadku określenia statusu społecznego zmarłych, którzy zostali wyposażeni w kolie, można stwierdzić, że w większości przypadków tego typu ozdoby znajdowały się w grobach o średnim stopniu bogactwa. Uwaga ta odnosi się szczególnie do grobów, w których spoczywały malutkie, jak i nieco starsze dzieci. W późniejszych klasach wiekowych poziom zamożności o średnim, jak i bogatym wskaźniku jest stosunkowo porównywalny. Jednakże w dalszym ciągu ten rodzaj ozdób częściej pojawił się w pochówkach o średnim stopniu bogactwa. W rezultacie można uznać, że pasma paciorków należały do dekoracji dostępnej dla średniej klasy społecznej.

Badania odnoszące się do występowania kolii w grobach kobiecych i męskich jednoznacznie wykazały, że ozdoby te bezwzględnie były noszone przez damską część społeczeństwa. Warto jednak zaznaczyć udział męskich pochówków wyposażonych w kolie. Być może paciorki odkryte w tych grobach są świadectwem uniwersalnego stosowania tego typu ozdób w dekorowaniu stroju u obu płci.

Badania nad kompozycjami oraz sekwencjami w koliach jednoznacznie wykazały, że wśród dobrze udokumentowanych pasm występowały przemyślane aranżacje. Oznacza to, że pasma paciorków były tworzone według pewnego schematu. Zadokumentowane sekwencje pozostawiły świadectwo świadomego doboru elementów wchodzących w skład danej kolii. Przedstawione obserwacje wykazały, że dobrze udokumentowane kolie można uznać za potencjalny wyznacznik chronologiczny. Uwaga ta odnosi się szczególnie do jednorodnych kolii układu „E”, które stanowiły znaczną część materiału datowanego na późny okres rzymski.

Uważam, że podejmowane w przyszłości kolejne badania nad ozdobami, jakimi są kolie, powinny bazować na bardzo dobrze wykonanej dokumentacji polowej. Tylko przy skrupulatnie wykonanych planach, na których umieszczane są rysunki wyglądu kolii, oraz dokładnych adnotacjach opisowych możemy podejmować dalszą dyskusję poświęconą zarówno kompozycjom, jak i sekwencjom. Z tego też względu przedstawione w tej pracy obserwacje nad kompozycjami, jak i sekwencjami w koliach miały wyłącznie na celu zwrócenie szczególnej uwagi na bardzo skromną bazę danych.

Podobna adnotacja dotyczy wstępnej analizy kolii w kontekście rozpatrywania tych ozdób jako atrybutu przynależności kulturowej. Wśród opisanych pasm w większości nośniki informacji o wpływach innych jednostek kulturowych stanowiły zabytki wykonane z metalu, będące uzupełnieniem danej kolii.

Badania dotyczące miejsca, w którym odkryte paciorki znajdowały się w przestrzeni jamy grobowej, wykazały, że te zabytki były wykorzystywane do tworzenia również

innych dekoracji. Wśród nich zostały wyróżnione aplikacje, które najliczniej wystąpiły na cmentarzyskach założonych na terenie strefy A. Najwcześniejsze koncentracje paciorków zaklasyfikowanych do tego typu dekoracji znalazły się w materiale datowanym na fazę B2. Aplikacje były stosowane w kulturze wielbarskiej w późniejszych odcinkach chronologicznych, czego świadectwo pozostawiły odkrycia skupisk paciorków w grobach datowanych na młodszy, jak i późny okres rzymski.

Kolejną formą dekoracyjną były paciorki zadokumentowane na poziomie talii. Koncentracje tych znalezisk pochodzą z grobów datowanych zarówno na fazę lubowidzką, jak i cecelską. Analiza położenia omawianych paciorków w grobach pozwoliła wyróżnić dwa warianty ich wykorzystania. Pierwszy z nich nawiązuje do skupisk paciorków, które współwystępowały ze sprzączkami. Do drugiego wariantu zostały zaklasyfikowane koncentracje paciorków, które mogły być przymocowane do rzemienia pełniącego funkcję zastępczą pasa. Najwcześniejsze znaleziska paciorków na poziomie talii pojawiły się w stadium B2b i funkcjonowały do schyłku późnego okresu rzymskiego.

Ozdoby głowy to kolejna wyróżniona w niniejszej pracy forma dekoracyjna wykonana z paciorków. Niestety niewielka liczba odkryć w tym obszarze badań uniemożliwia ustalenie dokładnej chronologii występowania tego typu dekoracji. W zasadzie chronologia tych znalezisk sprowadza się do faz B2a, B2/C1 i C1b. Niemniej jednak należy podkreślić, że opisane znaleziska paciorków wpisują się w wyróżniony przez skandynawskich badaczy trzeci typ kolii określony jako *Haarkette*.

Warto odnotować inne, dość odmienne wykorzystanie paciorków w dekoracji stroju, określone w tej pracy jako kompozycje pionowe. W grobach kultury wielbarskiej tego typu znaleziska zostały uchwycone na poziomie szyi i klatki piersiowej, czasami rozkład zabytków sięgał do poziomu kolan. Najczytelniej tego typu pionowe układy paciorków wystąpiły w grobach na stanowisku w Kowalewku, pochodzących z fazy B2 i B2/C1.

Następnie analizowany materiał pozwolił wyróżnić dekorację z wykorzystaniem paciorków stanowiącą obszycie torebki lub saszetki. Wyróżnienie tego typu elementu zdobniczego podyktowane zostało nietypowym, lecz podobnie jak kolie, zwartym układem paciorków. W badanym materiale tylko jeden układ paciorków wykazał taką możliwą interpretację. Być może tego typu dekoracja paciorkami nie była bardzo rozpowszechnioną formą upiększania dodatkowych elementów wchodzących w skład stroju. Uważam jednak, że brak podobnych znalezisk może wynikać z niedostatecznego stanu dokumentacji terenowej.

Poruszona kwestia występowania bransoletek wykonanych z paciorków w materiale kultury wielbarskiej wykazała, że tego typu ozdoby nie należały do pożądanych w tej jednostce kulturowej. Podobnie rzecz się ma w przypadku ostatniej z wymienionych dekoracji, do której zaklasyfikowałam połączenie paciorka z monetami i kółeczkiem.

Kolie, tak licznie zadokumentowane na cmentarzyskach kultury wielbarskiej, definiują tę jednostkę mianem „paciorkowej kultury”. Pojedyncze paciorki nie należą do tzw. dobrych wyznaczników chronologicznych. Wielokrotnie dane typy paciorków pozostawały w użyciu przez cały okres funkcjonowania kultury wielbarskiej. Taki stan wynikał przede wszystkim z dostępności samego produktu. Szklane paciorki docierały na teren dzisiejszej Polski dzięki ożywionym kontaktom handlowym.

W następstwie uwarunkowania „modowe” były ściśle związane z osobami, które dostarczały tego typu towar.

Wbrew trudnościom z dystrybucją paciorków, niezaprzeczalnie można stwierdzić, że w pierwszych trzech wiekach naszej ery wiodącym trendem były pasma symetryczne i asymetryczne. Typy paciorków z tego okresu wykazują ogromną gamę kolorystyczną i wzorniczą. Z końcem III i początkiem IV w. kolie stały się bardziej stonowane.

Niewątpliwie każda odkrywana w grobach kolia jest świadectwem ówczesnych, dobrze ukierunkowanych tendencji oraz szeroko rozprzestrzenionego folkloru. Gustownie zaprojektowane pasma oddają skalę zaangażowania społeczeństwa w proces tworzenia biżuterii, będącej wyznacznikiem jego miejsca pochodzenia oraz osobistych upodobań.

Zusammenfassung

In dieser Arbeit wird der Versuch unternommen, den Perlenschmuck der Wielbark-Kultur zu analysieren. Aufgrund des sehr umfangreichen Zuwachses an publiziertem Material der Gräberfelder der Wielbark-Kultur besteht seit langem die Notwendigkeit, diese Art der Schmucks näher zu beleuchten. Perlenstränge in Form von kompakten, gut dokumentierten Anordnungen von Halsketten und anderen Perlenkonzentrationen stehen im Mittelpunkt der Untersuchungen. Hervorzuheben ist, dass sich die bisherige Forschung zu diesem Thema ausschließlich auf einzelne Komponenten dieses Schmucks, wie Perlen, Anhänger und Anhänger, konzentrierte. Gesamte Ensembles wurden dagegen bisher nicht im Detail analysiert. Die Untersuchung von Halsketten als separate Fundkategorie war notwendig, da dieser Art von Schmuck starken stilistischen Veränderungen unterworfen war.

Die Analyse der auf den Fundplätzen der Wielbark-Kultur entdeckten Perlensets war auch aufgrund anderer Faktoren möglich. Der erste Faktor sind die für die Wielbark-Kultur charakteristischen Bestattungsriten. Die auf den Gräberfeldern dieser archäologischen Einheit entdeckten Körperbestattungen liefern viele wertvolle Informationen zur Tracht, was besonders bei den Untersuchungen von Halsketten und anderem Perlenschmuck wichtig ist. Fast nur im Falle dieser Art von Bestattungen konnten Artefakte, die aus Glas oder Bernstein bestehen, bis in unsere Zeit erhalten bleiben. Es ist hervorzuheben, dass zur gleichen Zeit andere archäologische Einheiten, die der Wielbark-Kultur benachbart waren, konsequent die Brandbestattung praktizierten. Infolgedessen ist die überwiegende Mehrheit der Glas- oder Bernsteinperlen zerschmolzen oder derart brandeformiert, dass umfassende Studien über die Zusammensetzung und die Entwicklung von Halsketten in diesen Gebieten unmöglich sind.

Perlen der römischen Kaiserzeit wurden in der Literatur bereits mehrfach behandelt. In den meisten Fällen bezogen sich die Forschungen zu diesem Thema hauptsächlich auf eine typologische oder technologische Analyse der Perlen. Die Autoren dieser Studien schrieben den Perlen sehr oft die Funktion als Teil eines Schmucks wie einer Halskette zu und versuchten seltener, eine andere, davon abweichende Verwendung zu bestimmen. Eine große Veränderung in diesem Bereich brachten die Studien der skandinavischen Forscher. Anhand des Material des Körpergräberfeldes Skovgårde auf Sölund wurden drei Typen von Halsketten unterschieden. Der erste Typ umfasst auf Halshöhe dokumentierte kurze Perlenstränge (Halskette), der zweite Typ lange, bis auf Brusthöhe reichende Stränge (Brustkette). Beim dritten Typ handelt es sich um Perlensets, die den Kopf schmückten und ursprünglich in das Haar der Verstorbenen eingearbeitet waren (Haarkette).

Perlenfunde in Gräbern der Wielbark-Kultur wurden im Rahmen des Trachtenschmucks meist als „Halsketten“ interpretiert. In der Literatur wird dieser Begriff üblicherweise für alle in Gräbern entdeckten Perlenketten verwendet, unabhängig davon, wo sie gefunden wurden, sei es am Hals, an der Brust, am Kopf, an der Taille, am Arm oder am Bein.

In dieser Studie wird der Begriff „Perlenkette“ für die Funde von Perlen und begleitenden Artefakten verwendet, die im Bereich des Halses und der Brust der verstorbenen Person dokumentiert wurden. Aufgrund der sprachlichen Beschränkungen, die Art des betreffenden Schmucks definieren, wurde ein zusätzlicher Ausdruck eingeführt, nämlich „Perlenstrang“. Dieser Ausdruck bezieht sich auf eine Komposition aus Perlen oder Perlen und anderen Ornamenten in einer kontinuierlichen Anordnung, die eine Einheit bildet.

Die Analyse der Anordnung der Perlen in den Grabgruben im Bereich der Skelette ermöglichte es, zwei Gruppen von Halsketten zu unterscheiden: kurze und lange. Ihre grundsätzliche Einteilung ergab sich aus der Position der Perlen im Verhältnis zum Skelett, d. h. in Bezug auf Hals und Brust der Verstorbenen. Der Vorschlag einer übergreifenden Einteilung der besprochenen Artefaktgruppe umfasst Einzelperlen, Doppelperlen und Halsketten aus drei und mehr Perlen, zusammen mit anderen Verzierungen aus Metall, z. B. S-Haken, bikonischen Metallperlen, Anhängern und dergleichen.

Ein charakteristisches Merkmal der untersuchten Halsketten ist ihre jeweilige Einzigartigkeit, d. h. keine zwei Stränge gleichen sich. Selbst wenn sie aus ein und derselben Perlenart zusammengesetzt wurden, unterscheiden sie sich in der Anzahl ihrer Bestandteile. Daher ist es nicht möglich, eine kompakte Klassifizierung zu erstellen, um die besprochenen Assemblagen von den gegebenen Arten von Halsketten zu trennen. Aus diesem Grund wurde die weitere Unterteilung des fraglichen Schmucks durch die Trennung derjenigen Ensembles bestimmt, bei denen ein bestimmter Strang aus mindestens drei Perlen besteht. Dies ist eine notwendige Bedingung für die Einordnung einer bestimmten Halskette in die vorgeschlagenen Ensembles, denn im Falle von mindestens drei Elementen können wir die Struktur bestimmen. Auf diese Weise lässt sich angeben, aus welchen Perlen die Kette zusammengesetzt war, z. B. solche mit homogenem Charakter oder solche, die in Bezug auf Rohmaterial und Typene unterschiedlich sind.

Bei Funden auf Hals- oder Brusthöhe, die aus einer oder aus zwei Perlen bestehen, ist es nicht möglich, sie eindeutig einer bestimmten Halskettenanordnung zuzuordnen. Daher wurden diese „Sets“ nur in kurze und lange Formen unterteilt. Bei den übrigen Strängen, die von drei bis zu mehreren Dutzend Elemente reichen, konnten bei der Analyse fünf charakteristische Anordnungen unterschieden werden. Die erste, als „A“ bezeichnete Anordnung zeichnet sich durch das Vorhandensein von Perlen aus einem einzigen Rohstoff (Glas oder Bernstein) aus, die unterschiedliche Typen repräsentieren können. Als nächstes wurden B-Ketten unterschieden, die Elemente verschiedenen Materials (Glas, Bernstein, Ton, Knochen, Stein oder Bergkristall) mit unterschiedlichen Formen enthalten. Weitere Halsketten werden der Anordnung C zugewiesen. Ein wesentliches Merkmal dieser Schmuckstücke ist, dass neben den Perlen auch andere Metallornamente wie bikonische Perlen, Anhänger, Ringe, Schnallen, Ringe, Spiralen, Pinzetten, Löffel und Fibeln vorhanden sind. Eine vierte Anordnung D enthält Perlen aus einem ein und demselben Material (Glas oder Bernstein), die aber zwei verschiedene typologische Formen darstellen. Das letzte unter den Halsketten unterschiedene System „E“ besteht aus typengleichen Perlen, die nur aus einem einzigen Rohstoff, z. B. Glas oder Bernstein, bestehen.

Auf der Grundlage der erfassten Halsketten lassen sich zwei grundlegende Kompositionsformen unterscheiden: eine asymmetrische und eine symmetrische. Sie werden anhand einer gedachten vertikalen Linie durch die Mitte der Kette bestimmt. Merkmal der ersteren ist die Kombination von Perlen bzw. von Perlen und andere Elemente verschiedener typologischer Formen. Das bedeutet, dass die asymmetrische Komposition der Halskette durch die Anordnung von Perlen unterschiedlicher Art und Größe zustandekommt. Die Abfolge der Elemente auf beiden Seiten der erwähnten gedachten Linie ist nicht gleich. Die gesamte Komposition zeichnet sich daher durch eine Vielfalt von Komponenten aus. Der Gruppe von Perlensträngen, die eine asymmetrische Komposition aufweisen, wurden in die Anordnungen A, B, C und D unterschieden.

Grundlage für die Unterscheidung der zweiten Kompositionsform war eine Reihe von Halsketten der Anordnung E, d. h. der Stränge aus gleichartigen Perlen einer Form. Zieht man eine Linie durch die Mitte dieser Kompositionen, entspricht die Abfolge der Perlen des rechten Teils des Strangs immer der Reihenfolge des linken Teils.

Die Analyse des Auftretens der Elemente in den Halsketten ermöglicht, Muster der Perlenanordnung innerhalb des jeweiligen Schmuckstücks zu erfassen. Diese partielle Wiederholung in der oben erwähnten Anordnung der Perlen in den Halsketten werden als Sequenzen bezeichnet. Unter ihnen wurde eine Variante „I“ unterschieden, bei der Perlen aus zwei verschiedenen Rohstoffen (z. B. Glas und Bernstein) abwechselnd angeordnet sind. Eine andere Lösung war die Anordnung von Glasperlen gleicher oder unterschiedlicher Art, aber nach Farben geordnet, die als Variante „II“ bezeichnet wird. Dieses bezieht sich hauptsächlich auf einfarbige Perlen.

Die Untersuchung zur Zeitstellung des Auftretens von Halsketten und der zu dieser Kategorie gehörenden Einzel- als auch Doppelperlen stützte sich auf begleitende Funde aus den Körpergräbern. Mit dem Entstehen der Wielbark-Kultur, d. h. in der Phase B1, ist das Auftreten von Einzel- und Doppelperlen in Grabausstattungen zu beobachten. Ihre Verwendung als knappe Form des Schmucks dauert recht lange an. Das jüngste Grab mit einer Einzelperle, vom Gräberfeld Kleszewo, datiert nach C3-D. Halsschmuck aus zwei Perlen war augenscheinlich bis in die Phase C2 in Gebrauch.

Die ältesten Perlenzierer aus zwei Stücken auf Hals- oder Brusthöhe sind aus der Subphase B2b bekannt. Sie wurden in kurzer und langer Form bis in die Phase C1 verwendet.

Für die besondere Anordnung A wurden in einem einzigen Strang nur Perlen aus ein und demselben Material kombiniert, zum Beispiel nur Glasperlen. In der Wielbark-Kultur tritt diese Anordnung sowohl in kurzer als auch in langer Form ab der Phase B2 auf, wie Grab 298 von Lubowidz und Grab 164 von Różyńskie belegen. Im Allgemeinen dienten lange Halsketten der Anordnung A bis zur Phase C1b als Trachtschmuck, während kurze Varianten dieser Bänder noch im spätkaiserzeitlichen Kontext auftreten.

Die Kombinationen von Perlen verschiedener Formen ist bereits im ab der Phase B1 zu erkennen. Diese Beobachtung gilt für die kurzen Halsketten innerhalb der Anordnung B. Sie waren bis zum Ende der Römischen Kaiserzeit in Gebrauch, wie die Inventare der Gräber 19 und 38 von Pruszcz Gdański, Fpl. 5 bezeugen. Lange Versionen von Halsketten Anordnung B sind erst aus Grabausstattungen bekannt, die in die Subphase B2b datieren. Wahrscheinlich wurde sie innerhalb eines kürzeren Zeitraumes verwendet, nämlich bis zur C2-Phase, wie Funde von den Gräberfeldern Linowo und Pruszcz Gdański, Fpl. 5 zeigen.

Die kurzen und langen Stränge der Anordnung C, der um Metallelemente bereicherte Halsketten angehören, tauchten schon im Material der Phase B1 auf. Sie waren wohl noch in der Phase C1b trachtbestandteil, wofür Grab 151 von Linowospricht. Die lange Version dieser Halsketten hingegen waren wohl bis zum Ende der späten Römischen Kaiserzeit in Gebrauch.

Die Gruppe von kurzen Halsketten innerhalb der Anordnung D – ausschließlich Stränge mit Glas- oder Bernsteinperlen von zwei unterschiedlichen Typen, erscheint in B2a, die lange Variante von Halsketten dieser Anordnung innerhalb von B2. Als Teil des Trachtenschmucks dienten diese Halsketten wahrscheinlich bis zum Ende der Stufe C.

Die letzte der herausgearbeiteten Anordnung (E) mit Perlen eines Typs, wurde in der Wielbark-Kultur ab der Phase B2 verwendet. Höchstwahrscheinlich blieben kurze Halsketten dieses Typs bis zum Ende der Phase C in Gebrauch, wie das archäologische Material aus Grab 17 in PruszczGdański, Fpl. 5, zeigt. Die langen Halsketten dieser Anordnungen wurden hingegen erst ab der Subphase C1a verwendet und waren bis zum Ende dieser Phase in gebrauch.

Die mehrfachen Anordnungen von Halsketten in unterschiedlichen Körperbereichen – Hals und Brust – sind eine weitere Entwicklung im Bereich des Trachtenschmucks der Wielbark-Kultur. Diese Art von Schmuck wird hier als Sets bezeichnet. Das Erscheinungsbild des Auftretens dieser Sets, die in archäologischem Material recht ungewöhnlich sind, blieb im Rahmen der Entwicklung der Stränge mit den oben beschriebenen Elementkombinationen. Die ältesten Sets erscheinen bereits in der Phase B1. Trotz des geringen Anteils der mehrfachen Perlenstränge in den Gräbern ist zu betonen, dass dieser reiche Trachtenschmuck bis zum Ende der Römischen Kaiserzeit zum Einsatz kam.

Eine chronologische und räumliche Analyse des Anteils an Perlensträngen in den Gräbern zeigte, dass in der Phase B1 sowohl kurze als auch lange Halsketten getragen wurden. Allerdings ist der Anteil an Strängen, die auf Halshöhe dokumentiert sind, wesentlich höher. Kurze Halsketten sind am häufigsten entweder als einzelne Perle oder in doppelter Ausführung vertreten.

Der Hals- und Brustschmuck bestand aus einer Vielzahl von Kombinationen von Perlen und anderen Elementen. Unter ihnen waren die kurzen Stränge der Anordnung C in der analysierten Sammlung am zahlreichsten. Lange Versionen der Stränge waren in der B-Anordnung zahlreicher.

Die höchste Konzentration von kurzen und langen Halsketten in Phase B1 ist in Besiedlungszone A der der Wielbark-Kultur zu beobachten. In Phase B2 wurden sowohl kurze als auch lange Perlenstränge als Trachtenschmuck verwendet. Die Perlenketten, die im Halsbereich getragen wurden, waren weiterhin sehr viel zahlreicher. Bei den kurzen Halsketten überwiegen bescheidene Ausprägungen, die aus einer oder zwei Perlen bestehen.

Die Verwendung von Perlen als Teil des Hals- und Brustschmucks ist im Fundstoff der Subphase B2b-Phase vermehrt zu beobachten. Einzel- und Doppelperlen machten weiterhin einen bedeutenden Anteil der kurzen Halsketten aus. Zu dieser Zeit ist ferner ein erhöhter Anteil an kurzen und langen Halsketten zu beobachten. Analog zu den vorangegangenen Phasen war der Anteil an kurzen Halsketten deutlich höher.

In der Phase B2 ist die größte Konzentration von Perlenbändern in Gräbern auf Nekropolen in den Besiedlungszonen A und B zu erkennen. Aus diesem Bereich lieferten

die Funde von Pruszcz Gdański, Czarnówko und Lubowidz die größte Menge an Funden. Darüber hinaus ist teilweise das Auftreten von vor allem kurzen Halsketten in den Grabinventaren aus der Besiedlungszone C zu bemerken, was hauptsächlich auf die Nekropole Kowalewko zurückzuführen ist. In B2b erscheint derartiger Trachtschmuck erstmals in Grabausstattungen im Bereich der Besiedlungszone D.

Das Bild der Verbreitung von kurzen und langen Halsketten wird durch Materialien vervollständigt, die nur allgemein der Phase B2 zugeordnet werden können. Anhand dieser Materialien kann man auf die Verwendung von Halsketten in den Anordnungen A, B, C und D als Trachtschmuck in dieser Phase schließen. Es ist zu erwähnen, dass auch schon Stränger der Anordnung E in dieser Phase erscheinen.

Die größte Blüte der Entwicklung von kurzen und langen Halsketten entfällt auf die Subphase B2/C1–C1a. Dieser Trend dürfte mit der allgemeinen Entwicklung der Tracht der Wielbark-Kultur hin zu Reichhaltigkeit in dieser Zeit zusammenhängen. Es ist ein nur sehr geringer Anteil an Einzel- und Doppelperlen beobachtet. Halsketten in unterschiedlichen Anordnungen beginnen zu dominieren. In B2/C1–C1a wurden die meisten kurzen und langen Halsketten in den Anordnungen B und C getragen. Der Anteil der Funde von Strängen der Anordnungen A, D und E ist noch sehr bescheiden. Hinzuzufügen ist, dass das Material der Gräberfelder Czarnówko, Kowalewko und Weklice eine umfangreiche Sammlung von Strängen der Subphase B2/C1–C1a lieferte.

Die beschriebenen Ketten wurden in der Phase C1 in etwas geringerem Umfang verwendet. In diesem chronologischen Abschnitt wiesen nur einige wenige Bestattungen einfache und doppelte Perlen auf Hals- und Brusthöhe auf. Der Verzicht auf diese bescheidenen Verzierungen scheint das Ergebnis einer immer deutlicheren Präsentation derartigen Schmucks zu sein, die als Folge eines Größenzuwachses der Halsketten selbst zu verstehen ist. In der Phase C1 wurden die Perlenstränge in allen charakteristischen Anordnungen getragen. Perlenstränge in der B-Anordnung waren weiterhin am beliebtesten. Erwähnenswert ist, dass der Anteil der kurzen und langen Halsketten der C-Anordnung in dieser Phase deutlich zurückging, während der Anteil der D- und E-Anordnungen zunahm.

In C2 und C3 wurde das Tragen von Einzel- und Doppelperlen aufgegeben. Zu dieser Zeit überwogen nur noch komponierte Perlenstränge. Unter den kurzen Perlensträngen waren gemischte Arrangements am zahlreichsten, sowohl was das Material als auch was die Typen betrifft.

Interessant ist das Auftreten von Ketten in der C-Anordnung, die bei den langen Ketten die häufigste Form war und bei den kurzen Strängen fehlt. In der spätrömischen Periode wurden Halsketten mit den Anordnungen A, D und E noch in kurzen und langen Varianten getragen.

Die höchste Anzahl von Halsketten in der untersuchten Assemblage lieferten die Gräberfelder aus Besiedlungszone A. Ich meine, dass dieses Phänomen durch die anhaltende Nutzung der meisten Friedhöfe in diesem Gebiet während des gesamten Entwicklungszyklus der Wielbark-Kultur zu erklären ist.

Die Unterscheidung von Kompositionen und Sequenzen unter den Halskettenanordnungen sollte zwei wesentliche Aspekte hervorheben. Der erste ist die große Vielfalt der Halsketten in Bezug auf das Rohmaterial sowie die typologische Beschaffenheit der Perlen, aus denen das jeweilige Ornament besteht. Daher ist es nicht nur möglich, die besondere Anordnung der Halskette zu identifizieren, sondern auch die Zusammensetzung und die

Reihenfolge anhand der gut dokumentierten Stränge zu bestimmen. Die genaue Wiedergabe des Aussehens der fraglichen Ornamente hängt mit dem zweiten Faktor zusammen, nämlich der detaillierten Dokumentation, aus der hervorgeht, in welcher Reihenfolge die Denkmäler auftraten und wie die jeweilige Halskette demnach ursprünglich aussah.

Eine Analyse des Vorkommens von Halsketten in den Gräbern, unterteilt nach Alter und Geschlecht der Bestatteten, ergab ein unzureichendes Bild. Leider wurden nur für 42% der Gräber, die Halsketten in ihrem Inventar enthielten, anthropologische Bestimmungen vorgenommen. Daher können wir nur in eingeschränktem Maße den Anteil der Verwendung von Halsketten als dekoratives Element der Tracht in der Wielbark-Kultur erkennen. Aus den Beobachtungen können wir schließen, dass Halsketten nicht ausschließlich eine dekorative Funktion erfüllten. Wie kunstvoll gearbeitete Edelmetallartefakte waren auch Perlenketten ein Reichtumsanzeiger. Perlen wurden am häufigsten in den Gräbern von Frauen im Alter zwischen 15 und 50 Jahren gefunden. Zu den älteren Altersklassen gehörten alle von mir untersuchten Gruppen, Anordnungen und Kompositionen von Halsketten. Darüber hinaus sind auch Funde dieser Art von Schmuck in Kindergräbern hervorzuheben.

Hinsichtlich des sozialen Status der mit Halsketten ausgestatteten Verstorbenen lässt sich feststellen, dass diese Art von Schmuck in den meisten Fällen in mittelmäßig ausgestatteten Gräbern zu finden war. Diese Beobachtung gilt vor allem für Gräber, in denen sowohl kleine als auch etwas ältere Kinder bestattet wurden. In den späteren Altersklassen sind die Inventare zumeist ebenfalls mittelmäßig, mitunter aber auch reich.

Untersuchungen zum Geschlecht haben eindeutig ergeben, dass diese Perlenschmuck ausschließlich vom weiblichen Teil der Bevölkerung getragen wurden.

Aus der Auswertung der Position von Perlen in der Grabgrube ergab sich, dass diese Gegenstände auch für Verzierungen verwendet wurden. Unter diesen sind Applikationen hervorzuheben, die am häufigsten auf den Gräberfeldern der Zone A auftreten. Die frühesten Konzentrationen von Perlen, die als Verzierung klassifiziert werden können, wurden in Material aus der Phase B2 gefunden. In der Wielbark-Kultur wurden Applikationen vornehmlich in späteren Zeitabschnitten verwendet, wie Funde aus Gräbern der jüngeren und späten Römischen Kaiserzeit bezeugen.

Eine weitere dekorative Form waren die auf Hüfthöhe dokumentierten Perlen. Diese Funde stammen zu einem großen Teil aus Gräbern, die sowohl in die Lubowidz-(B1-B2/C1-C1a) als auch in die Cecele-Phase (C1a-D) der Wielbark-Kultur datiert werden. Die Analyse der Position der betreffenden Perlen in den Gräbern ermöglichte es, zwei Varianten ihrer Verwendung zu unterscheiden. Bei der ersten handelt es sich um Perlenansammlungen, die zusammen mit Schnallen auftreten. Konzentrationen von Perlen, die möglicherweise an einem Riemen befestigt waren, der als Ersatz für einen Gürtel diente, wurden der zweiten Variante zugeordnet. Die frühesten Funde von Perlen auf Hüfthöhe stammen aus der Subphase B2b, diese Art der Verwendung erfolgte bis zum Ende der spätrömischen Periode.

Kopfschmuck ist eine weitere in dieser Studie hervorgehobene Verwendungsform von Perlen. Leider ist es aufgrund der geringen Anzahl von Funden im Untersuchungsgebiet nicht möglich, die genaue Datierung des Auftretens dieser Art von Verzierungen zu bestimmen. Im Prinzip jedoch lässt sie sich auf die Subphasen B2a, B2/C1 und C1b eingrenzen. Es ist zu erwähnen, dass die beschriebenen Perlenfunde zum dritten Typ

von Perlensträngen gehören, der von skandinavischen Forschern als „Haarkette“ bezeichnet wird.

Erwähnenswert ist eine weitere, von den vorherigen etwas andere Verwendung von Perlen als Trachtschmuck, die in dieser Arbeit als vertikale Kompositionen definiert wurde. In den Gräbern der Wielbark-Kultur wurde diese Art von Perlensträngen auf Höhe des Halses und der Brust erfasst, manchmal reicht die Verteilung der Artefakte bis auf Kniehöhe. Die am deutlichsten ausgeprägten vertikalen Anordnungen von Perlen dieses Typs wurden in Gräbern der Nekropole Kowalewko gefunden, die aus den Phasen B2 und B2/C1 stammen.

Anhand des analysierten Materials konnte ferner eine Verzierung mit Perlen als Saum eines Beutels oder einer Tasche unterschieden werden. Dieses Schmuckelement spiegelt sich in einer ungewöhnlichen, aber ähnlich wie bei den Halsketten kompakten Anordnung der Perlen bestimmt. Im untersuchten Material erlaubte allerdings nur eine Perlenanordnung diese Interpretation.

Die Frage nach dem potentiell möglichen Vorkommen von Perlensträngen als Arm- bzw. Handgelenkbänder im Material der Wielbark-Kultur lässt sich nur negativ beantworten. Eine solche Art von Schmuck war in dieser Kultureinheit nicht Mode. Gleiches gilt für eine letzte Variante des Perlenschmucks, den ich als Kombination aus einer Perle mit Münzen und einem Ring klassifiziert habe.

Bibliografia

- Abramowicz A., Godłowski K., Kmieniecki J., Leciejewicz L., Ząbkiewicz-Koszańska H.A. (1960), *Période romaine*, Łódź (Inventaria Archaeologica Pologne, 4).
- Adamczyk K., Gierlach M. (2005), *The Archaeology of the Transit Gas Pipeline: Idea – Koncepcjon – Praktyce*, „Archeologia Żywa”, wydanie specjalne, s. 28–32.
- Agde H. (1939), *Luggewiese Kreis Lauenburg i. Pom., ein ostgermanisches Gräberfeld des 1.–3. Jahrhunderts*, Berlin.
- Alekseeva E.M. (1970a), *Klassifikacija bus nekropol'ja u dervni. Nowo-Otradnoj*, „Materiály i Issledowania po Archeologii SSSR” 155, s. 150–178.
- Alekseeva E.M. (1970b), *Klassifikacija antičnych bus*, [w:] *Statistiko – kombinatornyje metody w archeologii*, Moskwa, s. 59–82.
- Alekseeva E.M. (1975), *Antičnye busy Severnogo Pričernomor'ja*, ASSSR, t. G1–12.
- Alekseeva E.M. (1978), *Antičnye busy Severnogo Pričernomor'ja*, ASSSR, t. G1–12.
- Alekseeva E.M. (1982), *Antičnye busy Severnogo Pričernomor'ja*, ASSSR, t. G1–12.
- Almgren O. (1923), *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinziäl-römischen und südrussischen Formen*, Leipzig (Mannus-Bibliothek, 32).
- Andrzejowski J. (1991), *Okucia rogów do picia z młodszeo okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej (próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej)*, „Materiály Starożytności i Wczesnośredniowieczne” 6, s. 7–120.
- Andrzejowski J. (2001), *Wschodnia strefa kultury przeworskiej-próba definicji*, „Wiadomości Archeologiczne” 54, s. 59–87.
- Andrzejowski J. (2006), *Nekropola ze schyłku starożytności w Modle koło Mławy*, [w:] W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze trzech światów. Kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych*, Warszawa (Światowit. Supplement Series P: Prehistory and Middle Age, 14), s. 15–44.
- Andrzejowski J. (2023), *Jartypory, stan. 2. Cmentarzysko kultury wielbarskiej we wschodniej Polsce. Część 1*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 12/1).
- Andrzejowski J., Cieśliński A. (2007), *Germanie i Bałtowie u schyłku starożytności. Przyjazne związki czy wrogie sąsiedztwo?*, [w:] A. Bitner-Wróblewska (red.), *Kultura bogaczewska w 20 lat później*, Warszawa (Seminarium Bałtyjskie, 1), s. 279–319.
- Andrzejowski J., Martens J. (1995), *The Moberg Files-Case Study Lasy*, [w:] *Nunc de Svebis dicendum est. Festschrift J. Kolendo*, Warszawa, s. 47–67.
- Andrzejowski J., Żórawska A. (2002a), *Cmentarzysko kultury wielbarskiej na stan. 1 w Nadkolu, woj. mazowieckie*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Varia Barbarica Zenoni Woźniak ab amicis dicata*, Warszawa–Lublin (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 1), s. 29–80.

- Andrzejowski J., Żórawska A., Biborski M., Kapla W. (2002b), *Grób 122 z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Jartyporach na Podlasiu. Nowe materiały do badań nad obrzędkiem pogrzebowym w gockim kręgu kulturowym*, [w:] M. Karczewska, M. Karczewski (red.), *Badania archeologiczne w Polsce północno-wschodniej i na zachodniej Białorusi w latach 2000–2001*, Białystok, s. 253–268.
- Anger S. (1880), *Weitere Funde von Neustädter Felde bei Elbing*, „Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte”, Jahrgang 1880, Berlin, s. 378–391.
- Antosik Ł. (2013), *Analiza technologiczna fragmentów tekstylnych z obiektu nr 9, z Brzyna, stan. 12, pow. pucki, woj. pomorskie*, [w:] E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza*, Malbork, s. 171–173.
- Barankiewicz B. (1959), *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Grodzisku Mazowieckim*, „Materiały Starożytne” 5, s. 191–231.
- Beckmann B. (1966), *Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, „Saalburg-Jahrbuch” 22, s. 5–100.
- Beckmann B. (1973), *Zu den kaiserzeitlichen Kapselanhängern in der Germania libera*, „Bonner Hefte zur Vorgeschichte” 4, s. 13–20.
- Beckmann M.Ch. (1969), *Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, „Saalburg-Jahrbuch” 26, s. 5–106.
- Beilke-Voigt I. (1998), *Frühgeschichtliche Miniaturobjekte mit Amulettcharakter zwischen Britischen Inseln und Schwarzem Meer*, Bonn (Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, 51).
- Bierbrauer V. (1992), *Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.: Siedelgebiete und Wanderbewegungen aufgrund archäologischer Quellen*, „Peregrinatio Gothica” 3, Universitets Oldsaksamlings Skrifter 14, Oslo, s. 9–43.
- Blume E. (1912), *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Bd. I, Text, Würzburg (Mannus-Bibliothek, 8).
- Blume E. (1915), *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Bd. II, Material, Würzburg (Mannus-Bibliothek, 14).
- Bojarski J., Bokinić E., Chudziak W., Gackowski J., Kukawka S. (2001), *Sprawozdanie z ratowniczych prac wykopaliskowych przeprowadzonych w 1999 roku w strefie planowanej budowy autostrady A-1 na odcinku województwa kujawsko-pomorskiego (b. woj. bydgoskie)*, Warszawa (Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, Seria B: Materiały archeologiczne. Raport 96–99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996–1999), s. 49–77.
- Bokinić E., Sosnowski W. (2001), *Wstępne wyniki badań cmentarzyska kultury wielbarskiej w Linowie, gm. Świecie n/Osą, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 6*, „Wiadomości Archeologiczne” 54, s. 147–152.
- Boye L. (2009), *Catalogue of the Burial Sites*, [w:] L. Boye, U. Lund Hansen (red.), *Wealth and Prestige. An Analysis of Rich Graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand, Denmark*-Kroppedal, s. 263–368.
- Boye L., Lund Hansen U. (2013), *Glass and Amber Beads in Late Roman Iron Age. Relations between Denmark and the Black Sea Area – with a Special Focus on the Graves from Eastern Zealand*, [w:] I. Khrapunov, F.-A. Stylegar (red.), *Inter ambo maria. Northern Barbarians from Scandinavia towards the Black Sea*, Kristiansand–Simferopol, s. 40–68.
- Brandt J. (1960), *Das Urnengräberfeld von Preetz in Holstein*, Neumünster (Offa-Bücher, 16).
- Bursche A., Okulicz-Kozaryn J. (1999), *Groby z monetami rzymskimi na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Weklicach koło Elbląga*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Comhlan. Studia z archeologii młodszego przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Europie środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65 rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 141–163.
- Cymek L., Rożnowski F. (2007), *Analiza antropologiczna ludzkich szczątków kostnych wydobytych na cmentarzysku ludności kultury wielbarskiej w Kościelnej Jani (stan. 7), woj. pomorskie*,

- [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 691–697.
- Czarnecka K. (1980), *Groby okazałe a kontakty między Imperium Rzymskim i Barbaricum w III wieku*, „Archeologia” 31, s. 186–192.
- Czarnecka K. (1990), *Struktura społeczna ludności kultury przeworskiej*, Warszawa.
- Czebreszuk J. (2011), *Bursztyn w kulturze mykeńskiej*, Poznań.
- Dąbrowska T. (1995), *Późne odmiany fibul silnie profilowanych w Polsce*, „Wiadomości Archeologiczne” 53, s. 3–34.
- Eggers H.J. (1940), *Das römische Einfuhrgut in Pommern*, „Baltische Studien N.F.” 42, s. 1–35.
- Eggers H.J. (1951), *Der römische Import im freien Germanien. Atlas der Urgeschichte 1*, Hamburg.
- Eggers H.J. (1955), *Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im Freien Germanien*, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz” 2, s. 196–244.
- Encyklopedia popularna PWN* (1993), J. Kofman (red.), Warszawa.
- Ethelberg P. et alii (2000), *Skovgårde. Ein Bestattungsplatz mit reichen Frauengräbern des 3. Jhs. n. Chr. auf Seeland, København* (Nordiske Fortidsminder. Serie B, 19).
- Exner K. (1941), *Die provinzialrömischen Emailfibeln der Rheinlande*, „Bericht RGK” 29, s. 31–121.
- Fischer T., Lang J. (2014), *Mutmassliche und gesicherte germanische Kammergräber des 3. bis 5. Jahrhunderts n. Chr. aus dem Vorland des ostraetischen Limes (Berching-Pollanten, Kemathen und Irfersdorf)*, [w:] A. Abegg-Wigg, N. Lau (red.), *Kammergräber im Barbaricum. Zu Einflüssen und Übergangsphänomenen von der vorrömischen Eisenzeit bis in die Völkerwanderungszeit*, Neumünster, s. 271–308.
- Gładykowska-Rzeczycka J. (1987), *Wstępne opracowanie materiałów kostnych z cmentarzyska w Nowym Targu w woj. elbląskim datowanego na VII/VI w. p.n.e. – V w. n.e.*, [w:] *Badania antropologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–1983*, Malbork, s. 307–338.
- Gładysz M., Kokowski A. (2000), *Dwudziesty sezon wykopaliskowy na cmentarzysku grupy masłomęckiej w Masłomęczu, pow. Hrubieszów, stanowisko 15*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej” 5, s. 105–110.
- Godłowski K. (1960), *Studia nad stosunkami społecznymi w okresach późnolateńskim i rzymskim w dorzeczu Odry i Wisły*, Warszawa.
- Godłowski K. (1970), *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Kraków (Prace Archeologiczne, 11).
- Godłowski K. (1974), *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, „Rocznik Białostocki” 12, s. 9–107.
- Godłowski K. (1988), *Problemy chronologii okresu rzymskiego*, „Scripta Archaeologica”, s. 27–49.
- Gopkalo O.V. (2008), *Busy i podveski černjachovskoj kul'tury*, Kiev.
- Gopkalo O.V. (2011), *Male and Female Dress Accessories in the Chernyakhiv Culture*, „Ukrainian Archaeology”, s. 65–80.
- Grabarczyk T. (1978), *Sprawozdanie z badań na cmentarzysku kurhanowym z okresu rzymskiego w Odrach, pow. Chojnice, w 1972 r.*, „Komunikaty Archeologiczne”, s. 137–142.
- Grabarczyk T. (1983), *Metalowe rzemiosło artystyczne na Pomorzu w okresie rzymskim*, Wrocław.
- Grabarczyk T. (1992), *Rozwój osadnictwa pradziejowego w Borach Tucholskich od schyłkowego paleolitu do III w. n.e.*, Łódź.

- Grabarczyk T. (1997), *Kultura wielbarska na Pojezierzach Krajeńskim i Kaszubskim*, Łódź.
- Grabarczyk T. (2007), *Wyniki prac wykopaliskowych na cmentarzysku w Odrach, gm. Czersk, woj. pomorskie w latach 1995–2003*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica” 25, s. 5–23.
- Grabarczyk T., Kmiecinski J., Maik J., Walenta K. (1979), *Période romaine en Poméranie*, Warszawa (Inventaria Archaeologica, Pologne, 43).
- Grzelakowska E. (1991), *Pochówki dziecięce z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Odrach*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica” 12, s. 73–104.
- Hahula K. (1988), *Kultura wielbarska na Ziemi Dobrzyńskiej*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszych okresie rzymskim*, Lublin, s. 87–103.
- Hahula K. (1991–1992), *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Janowie, woj. toruńskie*, „Wiadomości Archeologiczne” 52, s. 141–155.
- Hahula K. (1994), *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Nowym Łowiczu na Pojezierzu Drawskim w świetle dotychczasowych badań (kurhany 52 i 56)*, „Barbaricum” 3, s. 131–148.
- Hahula K., Wołagiewicz R. (2001), *Grzybnica. Ein Gräberfeld mit Steinkreisen der Wielbark-Kultur in Pommern*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica, 8).
- Ilkjær J. (2007), *Illerup Ådal. Czarodziejskie zwierciadło archeologii*, TRIO Warszawa.
- Istvánovits E. (1993), *Das Gräberfeld aus dem 4.–5. Jahrhundert von Tiszadob-Sziget*, „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae” 45, s. 91–146.
- Istvánovits E. (2001), *Sarmatians through the eyes of strangers: The Sarmatian warrior*, [w:] Jóna-András-Múzeum, E. Istvánovits, V. Kulcsár (red.), *International connections of the Barbarians of the Carpathian Basin in the 1st–5th centuries A.D. Proceedings of the International Conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza*, Aszód/Nyíregyháza, s. 139–169.
- Janikowski J. (1973), *Sprawozdanie z badań ratowniczych przeprowadzonych na cmentarzysku kultury wenedzkiej w Podwiesku (stanowisko 4) pow. Chełmno*, „Rocznik Muzeum w Toruniu” 5, s. 187–197.
- Jaskanis J. (1996), *Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, Kraków (Monumenta Archaeologica Barbarica, 2).
- Jaskanis J. (2005), *Krupice. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Ostpolen*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica, 10).
- Jaskanis J., Okulicz J. (1981), *Kultura wielbarska (faza cecelska)*, [w:] J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich, t. V, Późny okres lateński i okres rzymski*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 178–191.
- Jobst W. (1975), *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*, Linz (Forschungen in Lauriacum, 10).
- Jonakowski M. (2001), *Grób szkieletowy kultury wielbarskiej z cmentarzyska w Lubieszewie, pow. Nowy Dwór Gdański, stanowisko 2*, „Wiadomości Archeologiczne” 54, s. 185–188.
- Jungklaus E. (1924), *Römische Funde in Pommern*, Greifswald.
- Kaczanowski P. (1987), *Drochlin. Ciałopalne cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich*, Kraków (Prace Archeologiczne, 40).
- Kanwiszerowa M., Walenta K. (1988), *Das Fürstengrab Nr. 1 aus Lešno in Pommerellen*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica” 9, s. 31–73.
- Karczewska M., Karczewski M. (2007), *„Obcy” w grupie. Relacje międzykulturowe na przykładzie pochówków o cechach „wielbarskich” z cmentarzysk kultury bogaczewskiej*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 627–642.

- Kazimierczak E. (1980), *Pochówki późnolateńskie i z wczesnego okresu wpływów rzymskich w Nowym Targu, woj. Elbląg*, „Sprawozdania Archeologiczne” 32, s. 135–159.
- Kazimierczak E., Wichrowska E. (1987), *Wielokulturowe cmentarzysko w Nowym Targu w świetle badań w latach 1974–1980*, [w:] *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–1983*, Malbork, s. 289–306.
- Kempisty A. (1966), *Birytualne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Brulino–Koski, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Wiadomości Archeologiczne” 32 (1967), s. 409–449.
- Kleemann J. (2017), *Die Ausgrabungen des Städtischen Museums Marienburg im Gräberfeld Malbork–Wielbark Fundstelle 1 in den Jahren 1927–1932, 1934 und 1936*, Lublin.
- Kleemann O. (1939), *Zwei ostgermanische Kapselanhänger aus Glogau und die Verbreitung der Kapselanhänger*, „Altschlesien” 8, s. 76–85.
- Kmiecinski J. (1952), *Bogato wyposażony szkieletowy grób kobiety z późnego okresu rzymskiego z Łodzi–Retkini*, „Sprawozdania P.M.A.” 4, s. 139–148.
- Kmiecinski J. (1962), *Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepidzkiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim*, Łódź (Acta Archaeologica Lodziensia, 1).
- Kmiecinski J., Blombergowa M., Walenta K. (1966), *Cmentarzysko kurhanowe ze starszego okresu rzymskiego w Węsiarach w pow. kartuskim*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 12, s. 37–119.
- Kokowski A. (1991), *Grób wojownika kultury przeworskiej z Orońska w woj. radomskim*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica” 12, s. 105–133.
- Kokowski A. (1995), *Grupa masłomęcka. Z badań nad przemianami kultury Gotów w młodszym okresie rzymskim*, Lublin.
- Kokowski A. (1997a), *Schlossbeschläge und Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit*, Lublin.
- Kokowski A. (1997b), *Die Masłomęcz-Gruppe. Ihre Chronologie und Beziehungen innerhalb des gotischen Kulturkreises–Ein Beispiel für den kulturellen Wandel der Goten im Verlauf ihrer Wanderungen*, „Bericht RGK” 78, s. 643–833.
- Kokowski A. (1998), *Metalowe wisiorki w kształcie topora na terenie Barbaricum na północ i północny wschód od limesu rzymskiego w okresie rzymskim i we wczesnym okresie wędrówek ludów*, [w:] J. Ilkjær, A. Kokowski (red.), *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. I, Lublin, s. 99–116.
- Kokowski A. (1999), *Archeologia Gotów. Goci w Kotlinie Hrubieszowskiej*, Lublin.
- Kokowski A. (2004), *Goci między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, [w:] J. Andrzejowski, A. Kokowski, Ch. Liber (red.), *Wandalowie, strażnicy bursztynowego szlaku. Katalog wystawy*, Lublin–Warszawa, s. 225–252.
- Kokowski A. (2006), *Starożytna Polska. Od trzeciego wieku przed Chrystusem do starożytności*, Warszawa.
- Kokowski A. (2007), *Goci. Od Skandzy do Campi Gothorum (od Skandynawii do Półwyspu Iberyjskiego)*, Warszawa.
- Kolendo J. (2008), *Wstęp i komentarz*, [w:] Publiusz Korneliusz Tacyt, *Germania*, przekł. T. Płóciennik, Poznań.
- Kolendo J., Mączyńska M. (1991), *Opis stroju germańskiego w „Germanii” Tacyta. Próba konfrontacji tekstu i danych archeologicznych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 39, s. 247–277.
- Kostrzewski J. (1919), *Die ostgermanische Kultur der Spätlatenezeit*, Leipzig (Mannus-Bibliothek, 18).

- Kostrzewski J. (1964), *Kolie*, [w:] W. Kowalenko, G. Labuda, Z. Stieber (red.), *Słownik starożytności słowiańskich*, Wrocław, s. 440.
- Krzysiak A. (2013), *Czarnówko stan. 5, gm. Nowa Wieś Lęborska, pow. Lębork. Wyniki badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 2008 – 2010*, [w:] E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomoroznawcza*, t. I, *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, Malbork, s. 133–156.
- Krzysiak A., Andrzejowski J., (2015), *Czarnówko – największe cmentarzysko z późnej starożytności na ziemiach polskich*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Czarnówko, stan. 5. Cmentarzysko z późnej starożytności na Pomorzu. Część 1, Lębork–Warszawa* (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina 5), s. 7–14.
- Kujawa-Piszc A. (2006), *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na odcinku A1 planowanej autostrady w woj. kujawsko-pomorskim (b. woj. toruńskie), Rogowo, gm. Lubicz, stanowisko 23, t. 15d1, Maszynopis w NID.*
- Kurpiewski A. (2008), *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Gostkowie*, Lublin (Supplementa Monumenta Studia Gothica, 1).
- Kurzyńska M. (2007), *Wyniki badań na cmentarzysku kultury wielbarskiej z późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów w Węgrowie, gm. Grudziądz, stanowisko 11, w latach 2004–2005*, [w:] G. Nawrońska (red.), *XV Sesja Pomoroznawcza*, Elbląg, s. 165–173.
- Kurzyńska M. (2013), *Węgrowo, stan. 11. Cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na ziemi chełmińskiej*, Grudziądz.
- Kurzyńska M. (2015), *Linowo, stanowisko 6. Birytualne cmentarzysko kultury wielbarskiej z północno-wschodniej części ziemi chełmińskiej*, Grudziądz–Toruń.
- Kurzyńska M., Sosnowski W. (2007), *Obrządek pogrzebowy ludności kultury wielbarskiej w późnym okresie wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów w północno-wschodniej części Ziemi Chełmińskiej*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 403–432.
- La Baume W. (1934), *Urgeschichte der Ostgermanen*, Danzig.
- Lund Hansen U. (2010), *Perlen und Perlenmode – Perlen als sozialer und familiärer Indikator*, [w:] A. Urbaniak et alii (red.), *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65 rocznicę urodzin*, Łódź–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 2), s. 87–95.
- Lund Hansen U. (2011), *Women's world? Female elite graves in late roman Denmark*, [w:] D. Quast (red.), *Weibliche Eliten in der Frühgeschichte: Archäologische und historische Beiträge zum ersten Jahrtausend in Nord- Mittel- und Südosteuropa*, Mainz, s. 33–40.
- Lund Hansen U. (2018), *The rich woman from Himlingøje (grave 1949–2) at Zealand, Denmark – Who was she?*, [w:] M.L. Nagy, K.L. Szóllósi (red.), *Vadrózsából Tündérsípót Csináltam. Tanulmányok Istvánovits Eszter 60 születésnapjára*, Nyíregyháza, s. 325–332.
- Lund Hansen U., Przybyła M.J. (2010), *Die Rosettenfibeln – ein Klassifikationsversuch*, [w:] U. Lund-Hansen, A. Bitner-Wróblewska (red.), *Worlds Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age. Network Denmark – Poland 2005–2008*, København–Warszawa (Nordiske Fortsminder, C/7), s. 241–286.
- Łaszczyńska T. (1988), *Osadnictwo z okresu rzymskiego w granicach łódzkiej aglomeracji miejskiej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna” 32, s. 43–158.
- Łęga W. (1958), *Handel między państwem rzymskim a Pomorzem nadwiślańskim od I w. p.n.e. do VI w. n.e.*, „Przegląd Archeologiczny” 10, s. 5–87.

- Machajewski H. (2013), *Gronowo. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Westpommern*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica, 18).
- Machajewski H., Sikorski A. (1981), *Cmentarzysko ludności kultury wielbarskiej w Lutomiu, gm. Sieraków, woj. Poznań*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 32, s. 13–23.
- Mackeprang M.B. (1943), *Kulturbeziehungen im nordischen Raum des 3–5 Jahrhunderts*, Leipzig (Hamburger Schriften zur Vorgeschichte und germanischen Frühgeschichte, 3).
- Madyda-Legutko R. (1983), *Próba rekonstrukcji pasów z metalowymi częściami na obszarze środkowoeuropejskiego Barbaricum w okresie wpływów rzymskich i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów*, „Przegląd Archeologiczny” 31, s. 91–133.
- Madyda-Legutko R. (1986), *Die Gürtelschnallen der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Oxford (BAR, International Series, 360).
- Madyda-Legutko R. (1990), *Gürtelhaken der frühromischen Kaiserzeit im Gebiet des mitteleuropäischen Barbaricum*, „Przegląd Archeologiczny” 37, s. 157–180.
- Madyda-Legutko R., Rodzińska-Nowak J., Zagórska-Telega J. (2014), *Ekscentryczna dama znad Liswarty: o pewnych aspektach zróżnicowania stroju kobiecego w środowisku kultury przeworskiej*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *In medio Poloniae Barbaricae* Agnieszka Urbaniak *In Memoriam*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 3), s. 125–134.
- Maik J. (1981), *Zastosowanie tkanin w odzieży ludności kultury wielbarskiej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 217–233.
- Makiewicz T. (1998), *Goths in Greaterrpoland. Goci w Wielkopolsce*, [w:] M. Chłodnicki, L. Krzyżaniak (red.), *Pipeline of Archaeological Treasures. Gazociąg pełen skarbów archeologicznych*, Poznań, s. 49–72.
- Mały słownik języka polskiego* (1995), E. Sobol (red.), Warszawa.
- Mamzer H. (2008), *U schyłku starożytności*, [w:] M. Kobusiewicz (red.), *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia do średniowiecza*, Poznań, s. 243–296.
- Mączyńska M. (1972), *Uwagi o chronologii i rozprzestrzenieniu paciorków w okresie rzymskim i wczesnej fazie okresu wędrówek ludów w Polsce*, „Archeologia Polski” 17, s. 349–390.
- Mączyńska M. (1977), *Paciorki z okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na obszarze środkowoeuropejskiego Barbaricum*, „Archeologia” 28, s. 61–96.
- Mączyńska M. (1981), *Przemiany stroju kobiecego w kulturach wielbarskiej i czerniachowskiej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 235–243.
- Mączyńska M. (1997), *Die „barbarische” Kette der Römischen Kaiserzeit – ihre Zusammensetzung am Beispiel der Černjachov-Kultur*, [w:] U. Freeden, A. Wieczorek (red.), *Perlen. Archäologie – Techniken – Analysen*, Bonn, s. 103–116.
- Mączyńska M. (2011), *Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Lubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern)*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 90, s. 7–482.
- Mączyńska M. (2013), *Światło z popiołu. Wędrówki ludów w Europie w IV i V wieku*, Warszawa.
- Mączyńska M. (2019), *Faza C3 w kulturze wielbarskiej – próba wyróżnienia*, „Wiadomości Archeologiczne” 70, s. 43–63.
- Mączyńska M., Urbaniak A. (2006), *Prowincjonalna zapinka tarczowata z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Babim Dole–Borczu, pow. kartuski*, „Wiadomości Archeologiczne” 58, s. 145–158.
- Mączyńska M., Urbaniak A. (2007), *Babi Dół–Borcz, pow. Kartuski, stan. 2. Badania cmentarzyska z okresu rzymskiego w latach 1993–2003*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Archaeologica” 25, s. 25–52.

- Mączyńska M., Urbaniak A. (2009), *Badania cmentarzyska z okresu rzymskiego w Babim Dole–Borczu (powiat Kartuszy), stanowisko 2 w 2006 i 2007 roku*, [w:] A. Janowski et alii (red.), *Acta Archaeologica Pomoranica*, t. III, XVI Sesja Pomorzoznawcza, Szczecin, s. 157–164.
- Mączyńska M., Jakubczyk I., Urbaniak A. (2021), *Babi Dół–Borcz. Cmentarzysko kultury wielbarskiej z kęgami kamiennymi i kurhanami na Pomorzu*, Warszawa–Gdańsk (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 9).
- Meyer E. (1960), *Die Bügelknopffibel*, „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege” 8, s. 233–245.
- Müller von A. (1956), *Die birnen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit*, „Offa” 15, s. 93–114.
- Müller von A. (1957), *Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelseenplatte und Ostsee*, Berlin (Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, 1).
- Natuniewicz-Sekuła M. (2017), *Kolejny wielbarski pochówek z elementami bałtyjskimi (?) z cmentarzyska w Weklicach, pow. elbląski*, [w:] J. Andrzejowski, C. von Carnap-Bornheim, A. Cieśliński, B. Kontny (red.), *Orbis Barbarorum. Studia ad archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus Imperii Romani pertinentia Adalberto Nowakowski dedicate*, Warszawa–Schleswig (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 6), s. 461–474.
- Natuniewicz-Sekuła M., Okulicz-Kozaryn J. (2011), *Weklice. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of the Vistula Delta (Excavations 1984–2004)*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica, 17).
- Natuniewicz-Sekuła M., Baczewski M. (2023), *Weklice. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of the Vistula Delta (Excavations 2005–2018)*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica, 23).
- Neugebauer W. (1938), *Ein gotisch-gepidisches Gräberfeld in Elbing, Scharnhorststrasse*, „Elbinger Jahrbuch” 15, s. 104–114.
- Odry. *Cmentarzysko kurhanowe z okresu rzymskiego w powiecie chojnickim* (1968), J. Kmieniński (red.), Łódź.
- Okulicz-Kozaryn J. (1992), *Centrum kulturowe z pierwszych wieków naszej ery u ujścia Wisły*, „Barbaricum” 2, s. 137–155.
- Olldag I.E. (1994), *Glasperler i danske fund fra romersk jernalder*, „Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie” 1992, s. 193–280.
- Patalan K.M. (2022), *S-förmige Schließhaken im europäischen Barbaricum von der vorrömischen Eisenzeit bis zur Merowingerzeit: chronologische, chorologische, technologische und typologische Analysen*, Kiel, Wachholtz (Studien zur Siedlungsgeschichte und Archäologie der Ostseegebiete, 20).
- Pietrzak M. (1965), *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Malborku–Wielbarku, ul. Zagórna 4*, „Pomorania Antiqua” 1, s. 155–181.
- Pietrzak M. (1972), *Badania wykopaliskowe w Pruszczu Gdańskim, pow. Gdańsk, na cmentarzysku z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich*, „Sprawozdania Archeologiczne” 24, s. 73–80.
- Pietrzak M. (1988), *Cmentarzyska z Pruszcza Gdańskiego w młodszym okresie rzymskim*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. I, Lublin, s. 51–65.
- Pietrzak M. (1997), *Pruszcz Gdański, Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern*, Kraków (Monumenta Archaeologica Barbarica, 4).
- Pietrzak M. (1998), *Dalsze odkrycia na cmentarzysku z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów w Pruszczu Gdańskim, stan. 5*, [w:] *XII Sesja Pomorzoznawcza Szczecin, 23.–24. października 1997 r. Materiały*, Szczecin (Acta Archaeologica Pomoranica, 1), s. 121–126.

- Pietrzak M. (2002), *Cmentarzysko płaskie kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich na stan. 7 w Kościelnej Jani, woj. pomorskie*, [w:] J. Andrzejowski et alii (red.), *Varia Barbarica. Festschrift Zenon Woźniak*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 1), s. 375–394.
- Pietrzak M. (2007), *Lusterka brązowe z I wieku n.e. z Opalenia i Różyn, woj. pomorskie*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 139–150.
- Pietrzak M., Rożnowski F. (1996), *Niezwykłe pochówki z późnego okresu rzymskiego z Pruszcza Gdańskiego, stanowisko 5*, [w:] W. Nowakowski (red.), *Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 193–198.
- Pietrzak M., Rożnowski F. (2010), *Kilka uwag o obrządku pogrzebowym w kulturze wielbarskiej w okresie wpływów rzymskich na przykładzie cmentarzysk w Pruszczu Gdańskim, stan. 7 i 10, woj. pomorskie*, [w:] A. Urbaniak et alii (red.), *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65 rocznicę urodzin*, Łódź–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 2), s. 439–443.
- Pietrzak M., Tuszyńska M. (1988), *Période romaine tardive (Pruszcz Gdański 7)*, Warszawa (Inventaria Archaeologica Pologne, 60).
- Pietrzak M., Cymek L., Rożnowski F. (2015), *Pruszcz Gdański, stanowisko 5. Cmentarzysko z późnego okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów*, Gdańsk.
- Pipeline of Archaeological Treasures. Gazociąg pełen skarbów archeologicznych* (1998), M. Chłodziński, L. Krzyżaniak (red.), Poznań.
- Posmykiewicz M., Kajzer L. (1969), *Sprawozdanie z badań w latach 1964–1965 na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Odrach, pow. Chojnice*, „Sprawozdania Archeologiczne” 20, s. 111–117.
- Preidel H. (1930), *Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger*, Kassel.
- Prochowicz R. (2013), *Carnelian Beads in the Cemetery of the Wielbark Culture at Szelków Nowy, Poland – „Souvenirs from the Black Sea?”*, [w:] I. Khrapunov, F.-A. Stylegar (red.), *Inter ambo maria. Northern Barbarians from Scandinavia towards the Black Sea*, Kristiansand–Simferopol, s. 303–316.
- Raddatz K. (1957), *Der Thorsberger Moorfund. Gürtelteile und Körperschmuck*, Neumünster (Offa-Bücher, 13).
- Radig W. (1942), *Das ostgermanische Gräberfeld von Stara Wies, Kreis Sokolow*, „Die Burg” 3, s. 179–224.
- Riha E. (1979), *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Augst (Forschungen in Augst, 3).
- Rogowo, st. 23, gm. Lubicz, woj. kujawsko-pomorskie, AZP 38–45/107 (2000), „Informator Archeologiczny”, s. 161–164.
- Rożnowski F. (1976), *Materiały kostne z cmentarzyska kurhanowego z okresu wpływów rzymskich w Gronowie*, „Materiały Zachodniopomorskie” 22, s. 97–110.
- Rożnowski F., Cymek L. (2015), *Analizy antropologiczne szczątków kostnych z cmentarzyska w Czarnówku, stan. 5, pow. lęborski (materiały z lat 2008 – 2015)*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Czarnówko, stan. 5. Cmentarzyska z późnej starożytności na Pomorzu*, cz. 1, Lębork–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 5), s. 69–138.
- Sajkowska M. (1981), *Próba rekonstrukcji stroju kobiecego w kulturze wielbarskiej we wczesnym okresie wpływów rzymskich*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 245–262.
- Sankot P., Theune C. (2012), *Das germanische Grab 2536 in Hostivice, Okr. Praha-západ, Tschechien*, „Germania” 90, s. 145–187.
- Sankot P., Theune C. (2014), *Das germanische Grab in Hostivice, Befund 2536, und die kaiserzeitlichen Kammergräber in Böhmen*, [w:] A. AbeggWigg, N. Lau (red.), *Kammergräber im Barbaricum*, Neumünster/Hamburg, s. 257–270.

- Schindler R. (1939), *Neue Gräberfunde aus Praust*, „Gothiskandza” 1, s. 38–51.
- Schindler R. (1940), *Die Besiedlungsgeschichte der Goten und Gepiden im unteren Weichselraum auf Grund der Tongefässe*, „Quellenschriften zur ostdeutschen Vor- und Frühgeschichte” 6, Leipzig.
- Schmidt A. (1902), *Das Gräberfeld von Warmhof bei Mewe, Reg.-Bez. Marienwerder (W.-Pr.)*, „Zeitschrift für Ethnologie” 34, s. 97–153.
- Schulz W. (1933), *Das Fürstengrab von Hassleben*, Berlin.
- Schuster J. (2006), *O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41)*, „Wiadomości Archeologiczne” 58, s. 102–120.
- Schuster J. (2010), *Lübsow – Älterkaiserzeitliche Fürstengräber im nördlichen Mitteleuropa*, Bonn (Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie, 12).
- Schuster J. (2014a), *Złoty wiek – Czarnówko w okresie wpływów rzymskich i w okresie wędrówek ludów*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Okruch złota w popiele ogniska... Starożytne nekropole w Czarnówku i ich tajemnice*, Łębork–Warszawa, s. 53–89.
- Schuster J. (2014b), *Dobór i układ darów w inhumacyjnych grobach książęcych z pierwszej połowy I tysiąclecia po Chr. w północnej i środkowej Europie*, „Wiadomości Archeologiczne” 65, s. 5–44.
- Schuster J. (2018a), *Czarnówko, stan. 5. Osiem grobów okazałych – narodziny nowych elit w II wieku po Chr. w basenie Morza Bałtyckiego*, Łębork–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 8).
- Schuster J. (2018b), *Ab Oceano: ein Beitrag zur Besiedlungsgeschichte der Küste Vorpommerns während der römischen Kaiserzeit*, Schwerin (Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns, 53).
- Selling D. (1942), *Mosaikpärlor med. ansiktmasker*, „Fornvännen” 37, s. 22–48.
- Skorupka T. (2001a), *Kowalewko 12. Cmentarzysko brytualne ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n.e. do początku III w. n.e.)*, Poznań (Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego, 2. Wielkopolska, cz. 3).
- Skorupka T. (2001b), *Prowincjonalnorzymskie zapinki z Kowalewka, pow. obornicki*, [w:] J. Kolendo, A. Bursche (red.), *J Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum-Polen. Supplement 2. Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski II*, Warszawa, s. 51–57.
- Skorupka T. (2004), *Biżuteria Gotów. Jewellery of the Goths. Katalog wystawy*, Poznań.
- Skorupka T. (2005), *Cmentarzysko ludności kultury wielbarskiej w Lutomiu, woj. wielkopolskie – raz jeszcze*, [w:] C. von Carnap-Bornheim, J. Ilkjær, A. Kokowski (red.), *Europa Barbarica. Čwierć wieku archeologii w Masłomęczu*, Lublin (Monumenta Studia Gothica, 4), s. 437–442.
- Skóra K. (2012), *Groby dziecięce w kulturze wielbarskiej*, „Światowit N.S.” 47(48), fasc. B, s. 139–164.
- Skóra K. (2014), *Bransolety i dzieci. Kilka spostrzeżeń o ozdobach, dzieciństwie i obrządku pogrzebowym w kulturze wielbarskiej*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *In Medio Poloniae Barbarica*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 3), s. 211–222.
- Skóra K. (2015), *Struktura społeczna ludności kultury wielbarskiej*, Łódź.
- Skóra K. (2017), *Opening of graves in the cemetery of the Wielbark Culture in Kowalewko. A preliminary analysis*, „Fasciculi Archaeologiae Historicae” 30, s. 193–210.
- Skóra K. (2018), *How much do we know about the opening of graves in the cemetery of the Wielbark Culture in Czarnówko? Some remarks on the basis of research in 2017*, „Przegląd Archeologiczny” 66, s. 193–223.

- Skóra K. (2023), *Opening graves and turtles. The pond turtle (Emys orbicularis L.) from the cemetery of the Wielbark Culture in Czarnówko and the question of post-funeral interferences in the past*, „Prähistorische Zeitschrift” 98, s. 773–793.
- Stanek K. (1999), *Wisiory opasane odmianny wschodniej w środkowoeuropejskim Barbaricum*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Comhlan. Studia z archeologii młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65 rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 331–367.
- Stary świat – nowe życie. Lubowidz, Czarnówko, Wilkowo. Katalog wystawy* (2017), M. Pruska (red.), Łębork.
- Stasielowicz G., Kasprzycka M. (2016), *Z nad Bałtyku do Rzymu, Katalog wystawy*, Elbląg.
- Stawiarska T. (1985), *Paciorki szklane z obszaru Polski północnej w okresie wpływów rzymskich*, Wrocław (Biblioteka Archeologiczna, 28).
- Stawiarska T. (1987), *Katalog paciorków szklanych z obszaru Polski północnej w okresie wpływów rzymskich*, Wrocław.
- Stępnik T. (2015), *Analiza dendrologiczna próbek drewna i węgla drzewnych z cmentarzyska w Czarnówku, stan. 5, pow. łęborski (materiały z lat 2008–2013)*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Czarnówko, stan. 5. Cmentarzyska z późnej starożytności na Pomorzu*, cz. 1, Łębork–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 5), s. 145–174.
- Strobin A. (2013), *Wielokulturowe stanowisko w Brzynie, pow. pucki*, [w:] E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza*, Malbork, s. 165–170.
- Strobin A. (2014), *Pochówek w kłodzie z zapinkami oczkowatymi serii pruskiej na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Brzynie, pow. pucki*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *In Medio Poloniae Barbaricae*, Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 3), s. 223–232.
- Strobin A. (2021), *Brzyno stanowisko 7. Cmentarzysko kultury oksywskiej i wielbarskiej oraz z okresu wędrówek ludów na Wysoczyźnie Żarnowieckiej (badania 2011–2016)*, Pelplin.
- Strobin A., Strobin J. (2018), *Uwagi na temat produkcji bransolet taśmowatych i zapinek A.95 zdobionych foliami z metali szlachetnych na przykładzie zabytków z grobu kultury wielbarskiej w Brzynie, stan. 7, pow. pucki*, [w:] B. Niezabitowska-Wiśniewska, P. Łuczkiwicz, S. Sadowski, M. Stasiak-Cyran, M. Erdrich (red.), *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. Rocznice Urodzin*, t. I, Lublin, s. 138–157.
- Szałkowska-Łoś J., Łoś J. (2013), *Zakrzewska Osada. Cmentarzyska kultury pomorskiej i wielbarskiej na Pojezierzu Krajeńskim*, Bydgoszcz–Pętkowice (Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne, 2).
- Tempelmann-Maczyńska M. (1985a), *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Mainz am Rhein (Römisch-Germanische Forschungen, 43).
- Tempelmann-Maczyńska M. (1985b), *Części stroju kobiecego w okresie rzymskim na obszarze środkowo- i wschodnioeuropejskiego Barbaricum*, Kraków (Rozprawy Habilitacyjne Uniwersytetu Jagiellońskiego, 98).
- Tempelmann-Maczyńska M. (1988), *Strój kobiety kultury wielbarskiej i jego powiązania z sąsiednimi obszarami*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. I, Lublin, s. 205–220.
- Tempelmann-Maczyńska M. (1989), *Das Frauentrachtzubehör des mittel- und osteuropäischen Barbaricums in der römischen Kaiserzeit*, Kraków.
- Tempelmann-Maczyńska M. (1992), *„Specyficzne” pochówki kultury wielbarskiej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Archaeologica” 16, s. 191–199.
- Thomas S. (1960), *Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit*, „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege” 8, s. 54–215.

- Tischler O. (1879), *Ostpreussische Gräberfelder III*, Königsberg.
- Tuszyńska M. (1985), *Cmentarzysko płaskie kultury oksywskiej i kultury wielbarskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Pruszczu Gdańskim*, woj. Gdańskie, stanowisko 7, [w:] W. Filipowiak (red.), *Najnowsze kierunki badań najdawniejszych dziejów Pomorza*, Szczecin, s. 211–218.
- Tuszyńska M. (1988), *O zapinkach z gąsienicowatym kabląkiem w obrębie kultury wielbarskiej*, [w:] *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*, t. I, Lublin, s. 177–187.
- Tuszyńska M. (1998), *Cmentarzysko płaskie kultury wielbarskiej z późnego okresu rzymskiego w Kamienicy Szlacheckiej, gmina Stężycza, woj. gdańskie, stanowisko 3*, Szczecin (Acta Archaeologica Pomoranica, 1), s. 113–120.
- Tuszyńska M. (1999), *Wybrane zespoły grobowe z zapinkami oczkowatymi typu Almgren 45 z cmentarzysk kultury wielbarskiej nad dolną Wisłą*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *Comhlan. Studia z archeologii młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Europie środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65 rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 369–378.
- Tuszyńska M. (2003), *Wielokulturowe cmentarzysko płaskie w Opaleniu, gmina Gniew, stanowisko 1*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIII Sesja Pomorzoznawcza*, t. I, Gdańsk, s. 303–309.
- Tuszyńska M. (2005a), *Cmentarzysko w Opaleniu, gmina Gniew, stanowisko 1. Badania 2001–2003*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomorzoznawcza*, t. I, Gdańsk, s. 435–440.
- Tuszyńska M. (2005b), *Ulkowy. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na Pomorzu Gdańskim*, Gdańsk.
- Tuszyńska M. (2006), *Zapinki zdobione emalią z cmentarzysk w Pruszczu Gdańskim i Ulkowach, pow. gdański*, [w:] A. Bursche, R. Ciołek (red.), *Corpus der Römischen Funde im Europäischen Barbaricum Polen. Supplement III*, Warszawa, s. 51–62.
- Tuszyńska M. (2007), *Nowe znaleziska zapinek importowanych na Pomorzu Gdańskim*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 151–164.
- Tuszyńska M. (2010), *Interesujący pochówek kobiety z cmentarzyska w Kamienicy Szlacheckiej na Pojezierzu Kaszubskim*, [w:] A. Urbaniak et alii (red.), *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65 rocznicę urodzin*, Łódź–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 2), s. 489–496.
- Tuszyńska M., Strobin A., Strobin J. (2016), *Rzemieślnicy czy artyści? Ozdoby kobiece z Pomorza u schyłku starożytności. Katalog skrócony wystawy*, Gdańsk.
- Tuszyńska M. (2020), *Kamienica Szlachecka. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na Pojezierzu Kaszubskim*, Gdańsk.
- Waga T. (1932), *Tymczasowe sprawozdanie z badań na cmentarzysku Gostkowo-Folsung w powiecie toruńskim na Pomorzu*, „Z Otcłani Wieków” 7, s. 53–57.
- Waga T. (1934), *Cmentarzysko Gostkowo-Folsug w powiecie toruńskim. Przyczynki do poznania okresu rzymskiego na Pomorzu*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” t. IX, 9–12, s. 163–192.
- Walenta K. (1976), *Spotkanie z księżniczką*, „Z Otcłani Wieków” 42/4, s. 275–279.
- Walenta K. (2009), *Leśno i mikroregion w okresie rzymskim*, Chojnice.
- Walenta K. (2014), *Importy rzymskie na terenie tzw. Ziemi Chojnickiej*, [w:] R. Madyda-Legutko, J. Rodzińska-Nowak (red.), *Honoratissimum assensus genus est armis laudare. Studia dedykowane Profesorowi Piotrowi Kaczanowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, Kraków, s. 381–388.
- Walenta K. (2017), *Leśno. Cmentarzysko kurhanowe i pradziejowy kompleks osadniczy*, [w:] K. Godon (red.), *Odry, Węsiory, Leśno. Święte miejsca Gotów. Mity i rzeczywistość*, Gdańsk, s. 74–97.

- Wielokulturowe cmentarzysko w Nowym Targu stan. 6, gm. Stary Targ (2013), E. Fudzińska, P. Fudziński (red.), Malbork.
- Wielowiejski J. (1960), *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolateńskim i rzymskim*, Warszawa (Materiały Starożytne, 6).
- Wielowiejski P. (1998), *Święty Gaj, woj. elbląskie. Cmentarzysko kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich*, [w:] P. Urbańczyk (red.), *Adalbertus. Wyniki programu badań interdyscyplinarnych*, Warszawa, s. 109–140.
- Wierciński A. (1966), *Analiza antropologiczna czaszek z cmentarzyska z okresu rzymskiego w Brulinie-Koskach, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Wiadomości Archeologiczne” 32, (1967), s. 451–456.
- Wiśniewski M., Kotlewski L. (2013), *Archeologia autostrady. Badania archeologiczne w pasie budowy Autostrady A1 w granicach województwa kujawsko-pomorskiego. Katalog zabytków*, Bydgoszcz.
- Wołągiewicz R. (1974), *Gronowo 1974. Badania na kurhanowym cmentarzysku kultury wielbarskiej*, „Materiały Zachodniopomorskie” 20, s. 7–29.
- Wołągiewicz R. (1981a), *Kultury oksywska i wielbarska*, [w:] J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich*, t. V, Wrocław, s. 135–178.
- Wołągiewicz R. (1981b), *Kultura wielbarska. Problemy interpretacji etnicznej*, [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 79–106.
- Wołągiewicz R. (1993), *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- Wołągiewicz R. (1995), *Lubowidz. Ein birtuelles Gräberfeld der Wielbark-Kultur aus der Zeit vom Ende des 1. Jhs. v. Chr. bis zum Anfang des 3. Jhs. n. Chr.*, Kraków (Monumenta Archaeologica Barbarica, 1).
- Woźniak M. (2016), *Grób 884 z cmentarzyska kultury przeworskiej i wielbarskiej w Kleszewie, pow. pułtowski*, [w:] A. Jarzec, W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze trzech światów – Mazowsze u schyłku starożytności*, Warszawa, s. 189–209.
- Woźniak M. (2021), *Kleszewo. Cmentarzysko kultury przeworskiej i wielbarskiej na północnym Mazowszu*, cz. 1, *Katalog*, Pruszków–Warszawa (Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina, 10/1).
- Wójcik T. (1982), *Pomorskie formy bransolet węzowatych z okresu rzymskiego*, „Materiały Zachodniopomorskie” 24, s. 35–113.
- Zielonka B. (1968), *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w miejscowości Gostkowo-Folsąg, pow. Toruń*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Archeologia” 1, s. 53–74.
- Żak J. (1962), *Studia nad kontaktami handlowymi społeczeństw zachodniobałtyjskich ze skandynawskimi od VI do VIII w. n.e.*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Żychliński D. (2018), *W jakim celu powtórnie otwierano groby na cmentarzyskach ludności kultury wielbarskiej w Wielkopolsce? Rozważania na podstawie nekropoli w Kowalewku, pow. obornicki*, [w:] B. Niezabitowska-Wiśniewska, P. Łuczkiwicz, S. Sadowski, M. Stasiak-Cyran, M. Erdrich (red.), *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznicę urodzin*, t. I, Lublin, s. 188–201.
- Żyto K. (2018a), *Kolia w kulturze wielbarskiej. Studia nad jednym elementem stroju kobiecego*, „Pomorania Antigua” 27, s. 47–70.
- Żyto K. (2018b), *Ozdoby stroju wykonane z paciorków w kulturze wielbarskiej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Archaeologica” 33, s. 75–92.
- Żyto K. (2022), *Analysis of sequence occurrence in necklaces of the Wielbark culture*, [w:] M. Olędzki, A. Dubicki (red.), *Rome and Barbarians. An interplay between two Worlds*, Łódź, s. 291–300.

Zestawienia

ZESTAWIENIE 1.

Lista stanowisk uwzględnionych w katalogu. Numery odpowiadają numerom na mapach

1. Babi Dół-Borcz, stan. 2, pow. kartuski, woj. pomorskie
2. Brulino-Koski, pow. wysokomazowiecki, woj. podlaskie
3. Brzyno, stan. 7, pow. pucki, woj. pomorskie (d. Prüssau, Kr. Lauenburg)
4. Cecele, pow. siemiatycki, woj. podlaskie
5. Ciepłe, pow. tczewski, woj. pomorskie. (d. Warmhof)
6. Czarnówko, stan. 5, pow. lęborski, woj. pomorskie
7. Elbląg-Pole Nowomiejskie, pow. elbląski, woj. warmińsko-mazurskie
8. Elbląg, ul. Moniuszki, pow. elbląski, woj. warmińsko-mazurskie
9. Gostkowo-Folsąg, pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie
10. Gronowo, stan. 2, pow. drawski, woj. zachodniopomorskie
11. Grzybnica, stan. 1, pow. koszaliński, woj. zachodniopomorskie
12. Janowo, pow. grudziądzki, woj. kujawsko-pomorskie
13. Jartypory, stan. 2, pow. węgrowski, woj. mazowieckie
14. Kamienica Szlachecka, stan. 3, pow. kartuski, woj. pomorskie
15. Kleszewo, pow. pułtuski, woj. mazowieckie
16. Kościelna Jania, stan. 7, pow. starogardzki, woj. pomorskie
17. Kowalewko, stan. 12, pow. obornicki, woj. wielkopolskie
18. Krupice, pow. siemiatycki, woj. podlaskie
19. Lasy, pow. sztumski, woj. pomorskie
20. Leśno, stan. 1, pow. chojnicki, woj. pomorskie
21. Linowo, stan. 6, pow. grudziądzki, woj. kujawsko-pomorskie
22. Lubieszewo, stan. 2, pow. nowodworski, woj. mazowieckie
23. Lubowidz, stan. 1, pow. lęborski, woj. pomorskie
24. Lutom, pow. międzychodzki, woj. wielkopolskie
25. Modła, pow. mławski, woj. mazowieckie
26. Malbork-Wielbark, pow. malborski, woj. pomorskie
27. Malbork-Wielbark, ul. Zagórna, pow. malborski, woj. pomorskie
28. Nowy Łowicz, stan. 2, pow. drawski, woj. zachodniopomorskie
29. Nowy Targ, stan. 6, pow. sztumski, woj. pomorskie
30. Odry, pow. chojnicki, woj. pomorskie
31. Opalenie, stan. 1, pow. tczewski, woj. pomorskie
32. Podwiesk, stan. 4, pow. chełmski, woj. kujawsko-pomorskie
33. Pruszcz Gdański, stan. 4, pow. gdański, woj. pomorskie

34. Pruszcz Gdański, stan. 5, pow. gdański, woj. pomorskie
35. Pruszcz Gdański, stan. 7, pow. gdański, woj. pomorskie
36. Pruszcz Gdański, stan. 10, pow. gdański, woj. pomorskie
37. Rogowo, stan. 23, pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie
38. Różyny, stan. 18, pow. gdański, woj. pomorskie
39. Stara Wieś, pow. węgrowski, woj. mazowieckie
40. Szelków Nowy, pow. makowski, woj. mazowieckie
41. Święty Gaj, stan. 18, pow. elbląski, woj. warmińsko-mazurskie
42. Ulkowy, stan. 1, pow. gdański, woj. pomorskie
43. Warlubie, stan. 1, pow. świecki, woj. kujawsko-pomorskie
44. Weklice, stan. 7, pow. elbląski, woj. warmińsko-mazurskie
45. Węgrowo, stan. 11, pow. grudziądzki, woj. kujawsko-pomorskie
46. Węsiory, pow. kartuski, woj. pomorskie
47. Wilkowo, stan. 1, pow. lęborski, woj. pomorskie
48. Zakrzewska Osada, stan. 1, pow. sępoleński, woj. kujawsko-pomorskie

ZESTAWIENIE 2.1.

Pojedyncze paciorki odkryte na poziomie szyi

1. Brzyno, stan. 7. Obiekty: 9, 96, 285.
2. Cecele. Groby: 28, 105, 128.
3. Cieple. Groby: 1 (1879), 28 (12.07.1881), 70 (1897), IV/82 (1897), X/88 (1897).
4. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 122, 143, 147, 404, 480, 529, 778B, 841, 1027 (+ długa kolia układu „C”), 1260 (+ długa kolia układu „B”).
5. Gronowo, stan. 2. Kurhan 28 – grób 1.
6. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 180B, 307B.
7. Kleszewo. Grób 887.
8. Kościelna Jania, stan. 7. Grób 25.
9. Kowalewko, stan. 12. Groby: 93, 107, 120, 197, 255, 319, 324, 345, 382, 421, 451, 490.
10. Leśno, stan. 1. Groby: 6, 14.
11. Linowo, stan. 6. Obiekty: 17, 142.
12. Lubowidz, stan. 1. Groby 13, 23, 103, 161.
13. Nowy Łowicz, stan. 2. Kurhan 3 – grób 2 (+ długa kolia układu „A”).
14. Nowy Targ, stan. 6. Obiekt 170.
15. Odry. Groby: 454, 537, 538, 543, kurhan 30.
16. Opalenie, stan. 1. Groby: 15, 76.
17. Pruszcz Gdański, stan. 4. Grób 45/1925 (+ krótka kolia układu „C”).
18. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 75, 286.
19. Ulkowy, stan. 1. Groby: 15, 28, 51, 75.
20. Weklice, stan. 7. Grób 494.
21. Węsiory. Grób 43.

ZESTAWIENIE 2.2.

Pojedyncze paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej

1. Kowalewko, stan. 12. Groby: 67, 72.
2. Odry. Kurhan 14.

3. Pruszcz Gdański, stan. 4. Groby: V/1935, VI/1935.
4. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 529.
5. Ulkowy, stan. 1. Groby: 26, 81.
6. Wekllice, stan. 7. Grób 397.

ZESTAWIENIE 2.3.

Pojedyncze paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów

1. Brzyno, stan. 7. Obiekt 12.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R283, R309, 288, 330, 397, 574, 692, 765, 837, 892, 896, 898, 911, 1214A, 1228A, 1296, 1301, 1328, 1341, 1497.
3. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 24, 79, 153, 158, 429.
4. Lutom. Grób 4.
5. Odry. Groby: 6, 43, 86, 87, 166, 564, kurhan 4 – grób 3.
6. Ulkowy, stan. 1. Groby: 39, 68.
7. Węsiory. Kurhan 11.

ZESTAWIENIE 3.1.

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi

1. Babi Dół-Borcz, stan. 2. Grób 104.
2. Brzyno, stan. 7. Obiekty: 94, 197, 282.
3. Cieple. Grób: 1 (1879).
4. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R263, R428, 157, 221, 813, 882, 900.
5. Jartypory, stan. 2. Obiekt 307A.
6. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekty: 56 (grób 38), 86 (grób 66) (+ długa kolia układu „C” + dar).
7. Kowalewko, stan. 12. Groby: 88, 154, 318, 485, 495.
8. Lasy. Grób 27.
9. Leśno, stan. 1. Groby: książęcy 1 (+ długa kolia układu „B” + dar), 57.
10. Lubowidz, stan. 1. Groby: 21, 68, 98, 129, 208, 242.
11. Odry. Groby: 494, 544, 589.
12. Opalenie, stan. 1. Grób 122.
13. Pruszcz Gdański, stan. 7. Grób 335.
14. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 76, 442.
15. Ulkowy, stan. 1. Grób 24.
16. Wekllice, stan. 7. Grób 25.
17. Węsiory. Groby: 44, kurhan 17.

ZESTAWIENIE 3.2.

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej

1. Cecele. Grób 2.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 307 (+ krótka kolia układu „B”), 924B, 928B, 1503.
3. Jartypory, stan. 2. Obiekt 178.
4. Odry. Kurhan 20.
5. Ulkowy, stan. 1. Grób 84 (+ dar).

ZESTAWIENIE 3.3.

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów

1. Brzyno, stan. 7. Obiekty: 226, 227.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 132, 150 (+ dar), 314, 1219, 1221A, 1308.
3. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 208, 227.
4. Linowo, stan. 6. Obiekt 161.
5. Węsiory. Kurhan 13 – grób 1.

ZESTAWIENIE 4.1.

Krótkie kolie układu „A”

1. Brulino–Koski. Groby: 21, 32.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R392, R421 (+ dar), 759, 897 (+ dekoracja talii), 1602 (+ dekoracja talii), 1661, 1744, 1783 (+ długa kolia układu „C” + dar).
3. Janowo. Grób 10.
4. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 43.5.
5. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekt 40 (grób 23).
6. Kleszewo. Grób 600.
7. Kościelna Jania, stan. 7. Grób 13.
8. Kowalewko, stan. 12. Grób 355.
9. Linowo, stan. 6. Obiekt 77.
10. Lubowidz, stan. 1. Grób 298.
11. Pruszcz Gdański, stan. 7. Groby: 129 (dwa egzemplarze + długa kolia układu „B”).
12. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 211 (+ długa kolia układu „E” + dar).
13. Ulkowy, stan. 1. Grób 38.
14. Wekllice, stan. 7. Grób 604.

ZESTAWIENIE 4.2.

Długie kolie układu „A”

1. Czarnówko, stan. 5. Obiekt 963.
2. Elbląg, ul. Moniuszki. Grób 472.
3. Kowalewko, stan. 12. Grób 102.
4. Modła. Grób 146 (28/81).
5. Nowy Łowicz, stan. 2. Kurhan 3 – grób 2 (+ pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi).
6. Odry. Grób 378.
7. Różyny, stan. 18. Grób 164.
8. Wekllice, stan. 7. Grób 184 (+ długa kolia układu „B” + aplikacja), 238, 267 (+ aplikacja), 330 (+ krótka kolia układu „C”).

ZESTAWIENIE 4.3.

Kolie układu „A” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów

1. Jartypory, stan. 2. Obiekt 207.
2. Odry. Groby: 70, 129, 238.
3. Ulkowy, stan. 1. Groby: 89, 101.
4. Wekllice, stan. 7. Grób 119.

ZESTAWIENIE 5.1.**Krótkie kolie układu „B”**

1. Babi Dół-Borcz, stan. 2. Groby: 40, 129.
2. Cecele. Grób 13A.
3. Ciepłe. Groby: I/79 (1897), III/81 (1897).
4. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R354, 134 (+ długa kolie układu „B”), 307 (+ podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej), 317, 1570 (+ dekoracja talii), 1647.
5. Elbląg-Pole Nowomiejskie. Groby: 5/1880, 15/1880.
6. Gostkowo-Folsąg. Grób 53.
7. Janowo. Groby: 3, 4 (+ krótka kolie układu „C”).
8. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 58, 120, 318, 346A, 348.
9. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekt 69 (grób 50).
10. Kleszewo. Groby: 386 (+ dar), 750.
11. Kowalewko, stan. 12. Groby: 61 (+ długa kolie układu „B”), 76, 244, 383, 449.
12. Linowo, stan. 6. Obiekty: 7A (+ dar), 66.
13. Lubowidz, stan. 1. Groby 3, 4, 12, 280, 289.
14. Nowy Targ, stan. 6. Obiekty: 274, 474.
15. Odry. Krąg kamienny V.
16. Pruszcz Gdański, stan. 5. Groby: 19, 38.
17. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 152, 218, 262, 398, 510.
18. Ulkowy, stan. 1. Groby: 37, 79, 102, 113.
19. Warlubie, stan. 1. Obiekt 612.
20. Weklice, stan. 7. Groby: 11, 150 (+ długa kolie układu „D” + długa kolie układu „E” + dekoracja głowy + pasmo paciorków), 210 (+ aplikacja), 309 (+ dekoracja głowy), 411, 478 (+ koncentracja).
21. Węsiory. Kurhan 6.

ZESTAWIENIE 5.2.**Długie kolie układu „B”**

1. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R425, R426, 134 (+ krótka kolie układu „B”), 512, 513, 556, 694, 1067, 1122, 1217, 1260 (+ pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi), 1285, 1620, 1794 (+ krótka kolie układu „C” + dar).
2. Gostkowo-Folsąg. Groby: 6, 18, 20.
3. Gronowo, stan. 2. Obiekty: kurhan 14 – grób 1, kurhan 14 – grób 3, kurhan 16 – grób 1.
4. Janowo. Grób 7.
5. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 144 (+ dar), 226 (+ krótka kolie układu „C” + długa kolie układu „C”), 251.
6. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekty: 62 (grób 43), 63 (grób 44), 81 (grób 62), 83 (grób 63), 99 (grób 75).
7. Kowalewko, stan. 12. Groby: 61 (+ krótka kolie układu „B”), 353.
8. Leśno, stan. 1. Grób książęcy 1 (+ podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi + dar).
9. Linowo, stan. 6. Obiekty: 71, 164, 176, 219.
10. Lubieszewo, stan. 2. Grób 10.

11. Lubowidz, stan. 1. Groby: 7, 52, 71, 109, 176, 192, 268 (+ długa kolia układu „C”).
12. Odry. Grób 562.
13. Opalenie, stan. 1. Grób 99.
14. Pruszcz Gdański, stan. 5. Groby: 23, 35.
15. Pruszcz Gdański, stan. 7. Groby 107, 129 (+ krótka kolia układu „A” + krótka kolia układu „A”), 410, 412.
16. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 147, 210, 223.
17. Ulkowy, stan. 1. Groby: 67, 100, 122.
18. Wekllice, stan. 7. Groby: 26B, 45, 184 (+ długa kolia układu „A”), 256 (+ krótka kolia układu „E”), 324, 331, 402, 416, 467, 595.
19. Wilkowo. Groby: 33, 185.

ZESTAWIENIE 5.3.

Kolie układu „B” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów

1. Babi Dół-Borcz, stan. 2. Groby: 112, 123.
2. Brzyno, stan. 7. Obiekt 297B.
3. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R270, 373, 509, 514, 981, 1505, 1562.
4. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 123, 217 (+ bransoletka), 220, 407.
5. Kowalewko, stan. 12. Grób 293.
6. Nowy Targ, stan. 6. Obiekty: 348, 378, 384, 482, 555.
7. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 380, 388.
8. Wekllice, stan. 7. Grób 389.

ZESTAWIENIE 6.1.

Krótkie kolie układu „C”

1. Cieple. Groby: 29 (13.07.1881), II/80 (1897), VIII/86 (1897).
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R442, 400 (+ dar), 1240, 1337, 1566, 1623, 1794 (+ długa kolia układu „B” + dar).
3. Grzybnica. Grób 50.
4. Janowo. Grób 4 (+ krótka kolia układu „B”).
5. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 21, 117, 226 (+ długa kolia układu „C” + długa kolia układu „B”), 338.
6. Kleszewo. Grób 158.
7. Kowalewko, stan. 12. Groby: 320 (+ długa kolia układu „C”), 377, 482.
8. Linowo, stan. 6. Obiekt 151.
9. Lubowidz, stan. 1. Grób 105.
10. Odry. Grób 188.
11. Opalenie, stan. 1. Grób 265.
12. Pruszcz Gdański, stan. 4. Groby: 45/1925 (+ pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi), VII/1935.
13. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób 47.
14. Pruszcz Gdański, stan. 7. Groby: 52, 295.
15. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 115, 168.
16. Ulkowy, stan. 1. Groby: 11, 78, 93.

17. Weklice, stan. 7. Groby: 271, 330 (+ długa kolia układu „A”),
542, 605 (+ długa kolia układu „C”), 606.

ZESTAWIENIE 6.2.

Długie kolie układu „C”

1. Brulino–Koski. Grób 25.
2. Brzyno, stan. 7. Obiekt 271 (+ dekoracja talii?).
3. Cecele. Groby: 66, 403.
4. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 810A, 1027 (+ pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi), 1455, 1572, 1783 (+ krótka kolia układu „A” + dar).
5. Elbląg, ul. Moniuszki. Grób 442.
6. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 137, 148B, 226 (+ krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „B”).
7. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekty: 67 (grób 48), 74 (grób 55), 86 (grób 66) (+ podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi + dar).
8. Kleszewo. Grób 884 (+ dar).
9. Kowalewko, stan. 12. Groby: 73, 168, 320 (+ krótka kolia układu „C”), 351, 372.
10. Krupice. Grób 160.
11. Linowo, stan. 6. Obiekt 89.
12. Lubowidz, stan. 1. Grób 268 (+ długa kolia układu „B”).
13. Modła. Grób 122 (30/80).
14. Nowy Łowicz, stan. 2. Kurhan 52 – grób 2.
15. Odry. Groby: 127, kurhan 4 – grób 2, kurhan 23 – grób 2.
16. Opalenie, stan. 1. Grób 89.
17. Pruszcz Gdański, stan. 5. Groby: 17 (+ 2x krótka kolia układu „E”), 21.
18. Pruszcz Gdański, stan. 7. Groby: 125, 238 (+ krótka kolia układu „D”).
19. Rogowo. Grób 29 (obiekt 59).
20. Różyny, stan. 18. Grób 151.
21. Szelków Nowy. Grób 130 (+ krótka kolia układu „E”).
22. Ulkowy, stan. 1. Grób 30.
23. Weklice, stan. 7. Groby: 138, 220, 248, 277, 308, 342, 366, 452, 505, 605 (+ krótka kolia układu „C”).
24. Węsiory. Kurhan 15.
25. Wilkowo. Grób 136 (+ dar).

ZESTAWIENIE 6.3.

Kolie układu „C” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów

1. Cecele. Grób 52.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekt R388.
3. Jartypory, stan. 2. Obiekty: 16, 312B, 423.
4. Kowalewko, stan. 12. Grób 487.
5. Linowo, stan. 6. Obiekt 187.
6. Pruszcz Gdański, stan. 7. Grób 41.
7. Weklice, stan. 7. Grób 536.

ZESTAWIENIE 7.1.

Krótkie kole układu „D”

1. Brulino–Koski. Groby: 24, 26, 30.
2. Brzyno, stan. 7. Obiekty: 193, 270.
3. Czarnówko, stan. 5. Obiekt R380 (+ dar).
4. Jartypory, stan. 2. Obiekt 95.
5. Kowalewko, stan. 12. Grób 472.
6. Leśno, stan. 1. Grób 49.
7. Nowy Targ, stan. 6. Obiekt 346.
8. Pruszcz Gdański, stan. 7. Grób 238 (+ długa kolia układu „C”).
9. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 440.
10. Ulkowy, stan. 1. Grób 94.

ZESTAWIENIE 7.2.

Długie kole układu „D”

1. Cecele. Grób 553.
2. Grzybnica. Grób 19B.
3. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekty: 35 (grób 19), 53 (grób 35) (+ dar).
4. Kowalewko, stan. 12. Grób 162.
5. Weklice, stan. 7. Groby: 18, 150 (+ krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „E” + dekoracja głowy + pasmo paciorków), 174.

ZESTAWIENIE 8.1.

Krótkie kole układu „E”

1. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R396 (+ dar), 1580, 1777 (+ dekoracja talii + dar).
2. Elbląg–Pole Nowomiejskie. Grób 4/1880.
3. Grzybnica. Grób 91.
4. Kowalewko, stan. 12. Groby: 230, 331.
5. Lubowidz, stan. 1. Groby: 131, 198.
6. Pruszcz Gdański, stan. 5. Groby: 17 (2 egzemplarze + długa kolia układu „C”), 22 (2 egzemplarze).
7. Stara Wieś. Grób 9.
8. Szelków Nowy. Grób 130 (+ długa kolia układu „C”).
9. Weklice, stan. 7. Groby: 256 (+ długa kolia układu „B”), 429.

ZESTAWIENIE 8.2.

Długie kole układu „E”

1. Cecele. Grób 467.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 1050, 1070, 1470 (+ dar).
3. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 211 (+ krótka kolia układu „A” + dar).
4. Weklice, stan. 7. Grób 150 (+ krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „D” + dekoracja głowy + pasmo paciorków).

ZESTAWIENIE 9.1.**Zestawy złożone z dwóch kolii**

1. Cieple. Grób XI/89 (1897) – krótka kolia + długa kolia.
2. Czarnówko, stan. 5. Obiekty 134 – krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „B”, 307 – krótka kolia układu „B” + podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia), 1027 – pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) + długa kolia układu „C”, 1035 – dwie nieokreślone kolie, 1260 – pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) + długa kolia układu „B”, 1783 – krótka kolia układu „A” + długa kolia układu „C” (+ dar), 1794 – krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „B” (+ dar).
3. Grzybnica. Grób 58 (nieokreślone).
4. Janowo. Grób 4 – krótka kolia układu „B” + krótka kolia układu „C”.
5. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekt 86 (grób 66) – podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia) + długa kolia układu „C” + dar.
6. Kowalewko, stan. 12. Groby: 61 – krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „B”, 320 – krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „C”.
7. Leśno, stan. 1. Grób książęcy I – podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia) + długa kolia układu „B” + dar.
8. Lubowidz, stan. 1. Grób 268 – długa kolia układu „B” + długa kolia układu „C”.
9. Nowy Łowicz, stan. 2. Kurhan 3, grób 2 – pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) + długa kolia układu „A”.
10. Pruszcz Gdański, stan. 4. Grób 45/1925 – pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) + krótka kolia układu „C”.
11. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób 22 – krótka kolia układu „E” + krótka kolia układu „E”.
12. Pruszcz Gdański, stan. 10. Groby: 98 (nieokreślone), 211 – krótka kolia układu „A” + długa kolia układu „E” (+ dar).
13. Szelków Nowy. Grób 130 – krótka kolia układu „E” + długa kolia układu „C”.
14. Weklice, stan. 7. Groby: 184 – długa kolia układu „A” + długa kolia układu „B”, 256 – krótka kolia układu „E” + długa kolia układu „B”, 330 – krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „A”, 605 – krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „C”.

ZESTAWIENIE 9.2.**Zestawy złożone z trzech kolii**

1. Gostkowo-Folsąg. Grób 19 (nieokreślone).
2. Jartypory, stan. 2. Obiekt 226 – krótka kolia układu „C” + długa kolia układu „C” + długa kolia układu „B”.
3. Nowy Targ, stan. 6. Obiekt 154 (nieokreślone).
4. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób 17 – krótka kolia układu „E” + krótka kolia układu „E” + długa kolia układu „C”.
5. Pruszcz Gdański, stan. 7. Groby: 129 – krótka kolia układu „A” + krótka kolia układu „A” + długa kolia układu „B”, 238 – krótka kolia układu „D” + krótka kolia układu „D” + długa kolia układu „C”.
6. Weklice, stan. 7. Grób 150 – krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „D” + długa kolia układu „E” (+ dekoracja głowy + pasmo paciorków).

ZESTAWIENIE 10.

Kolie nieokreślone w ramach układów

1. Cieple. Grób XI/89 (1897) (dwa egzemplarze).
2. Elbląg–Pole Nowomiejskie. Grób 14/1880.
3. Gostkowo–Folsąg. Grób 19 (3 egzemplarze).
4. Czarnówko, stan. 5. Obiekt 1035 – dwie nieokreślone kolie.
5. Nowy Targ, stan. 6. Grób 154 (3 egzemplarze).
6. Odry. Kurhan 4 – grób 1.
7. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 98 (dwa egzemplarze).

ZESTAWIENIE 11.

Aplikacje

1. Brzyno, stan. 7. Obiekt 101 (prawdopodobnie).
2. Cecele. Grób 81.
3. Czarnówko, stan. 5. Obiekt R271.
4. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekt 33 (grób 17).
5. Kowalewko, stan. 12. Grób 84.
6. Odry. Groby: 121, 521, 536, 582.
7. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób 12.
8. Ulkowy, stan. 1. Grób 19.
9. Weklice, stan. 7. Groby: 184 (+ długa kolia układu „A” + długa kolia układu „B”),
210 (+ krótka kolia układu „B”), 267 (+ długa kolia układu „A”),
288 (+ nieokreślona forma dekoracji) 353, 610.
10. Węgrowo, stan. 11. Grób 60.

ZESTAWIENIE 12.

Dekoracja talii

1. Brzyno, stan. 7. Obiekt 271 (?) (+ długa kolia układu „C”).
2. Cecele. Grób 17A.
3. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: 897 (+ krótka kolia układu „A”),
1570 (+ krótka kolia układu „B”), 1602 (+ krótka kolia układu „A”),
1777 (+ krótka kolia układu „E” + dar), 1799 (+ nieokreślona forma dekoracji).
4. Kowalewko, stan. 12. Groby: 87, 223.
5. Odry. Grób 513 (+ dekoracja głowy).
6. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób VII/1929.
7. Pruszcz Gdański, stan. 10. Grób 428.
8. Ulkowy, stan. 1. Grób 2 (+ nieokreślona forma dekoracji).

ZESTAWIENIE 13.

Dekoracja głowy

1. Gronowo, stan. 2. Kurhan 17 – grób 1.
2. Krupice. Grób 300.
3. Odry. Grób 513 (+ dekoracja talii).
4. Weklice, stan. 7. Groby: 150 (+ krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „D” +
długa kolia układu „E” + pasmo paciorków), 309 (+ krótka kolia układu „B”).

ZESTAWIENIE 14.**Nieokreślona forma dekoracji**

1. Czarnówko, stan. 5. Obiekty: R308, 260, 698, 768, 1577, 1799 (+ dekoracja talii).
2. Jartypory, stan. 2. Obiekt 73B.
3. Kamienica Szlachecka, stan. 3. Obiekty: 25 (grób 13), 42 (grób 24), 80 (grób 61), 102 (grób 78).
4. Kleszewo. Groby: 720, 808.
5. Linowo, stan. 6. Obiekty: 194, 206.
6. Malbork–Wielbark. Grób 126.
7. Malbork–Wielbark, ul. Zagórna. Grób 11.
8. Nowy Targ, stan. 6. Obiekty: 69, 277, 556.
9. Odry. Groby: 37, 44, 85, 321, 476, 532, kurhan 8 – grób 1.
10. Podwiesk. Grób 6.
11. Pruszcz Gdański, stan. 4. Grób III/1935.
12. Pruszcz Gdański, stan. 5. Grób 3.
13. Szelków Nowy. Grób 133.
14. Święty Gaj, stan. 18. Grób 3.
15. Ulkowy, stan. 1. Groby: 2, 25.
16. Weklice, stan. 7. Grób 288 (+ aplikacja).
17. Zakrzewska Osada, stan. 1. Grób 46.

Katalog

Wprowadzenie

Katalog zawiera opisy 540 pochówków inhumacyjnych kultury wielbarskiej, w których odkryto paciorki, pochodzących z 48 cmentarzysk. Wyszczególniono w nim rodzaj dekoracji wykonanej z paciorków oraz zawarto informacje o położeniu tych zabytków w jamie grobowej. Ustalenia te zostały dokonane na podstawie publikacji oraz kwerendy muzealnej.

Paciorki pochodzące z tych obiektów zostały opatrzone dokładnym opisem, zawierającym informacje o rodzaju materiału, z którego zostały wykonane. Ponadto scharakteryzowano ich inne cechy, a w szczególności te, które dotyczą kształtu, przezroczystości, barwy oraz ornamentów. W przypadku wieloelementowych ozdób wykonanych z paciorków i innych przedmiotów, te ostatnie są wymieniane wraz z ich określeniami typologicznymi. Pozostały inwentarz pochówków wraz z określeniami typologicznymi został wymieniony osobno.

W katalogu stanowiska archeologiczne zostały ułożone alfabetycznie, przyjmując za kryterium polskie nazewnictwo oficjalne z przynależnością powiatową. Nazwy miast powiatowych podawane są w niniejszej pracy w mianowniku liczby pojedynczej, np. pow. Kartuszy. Interpretacja większości zespołów oparta była na autopsyjnym zapoznaniu się z dokumentacją wykopaliskową oraz zabytkami. Wyłącznie w takiej sytuacji podawałam informację o miejscu przechowywania zabytków.

Zamieszczony poniżej katalog zawiera opisy dekoracji części stroju wykonanych za pomocą paciorków oraz paciorków i towarzyszących im zabytków. Paciorki klasyfikuję zgodnie z systematyką opublikowaną przez Magdalenę Tempelmann-Mączyńską (1985a; sygnatura TM), niemniej ogromna różnorodność tych ozdób, zwłaszcza wykonanych ze szkła, wymagała wykorzystania innych systemów. Sporadycznie wykorzystywałam klasyfikacje Ekateriny M. Alekseevej (1975; 1978; 1982), Oksany V. Gopkalo (2008; sygnatura G.), Andrzeja Kokowskiego (1995).

W przypadku koncentracji paciorków wraz z innymi zabytkami metalowymi¹ również i te znaleziska zawierają informacje odnoszące się do formy, którą reprezentują. Towarzyszące paciorkom zabytki określono według obowiązujących w literaturze klasyfikacji: klamerki esowate – A. von Müller (1957; sygnatura AvM); wisiorki kuliste

1 Dla określenia surowca wykorzystanego do wytworzenia zabytku używam terminu „brąz”, oznaczającego bliżej nieokreślone stopy miedzi. W przypadku nomenklatury „mosiądz”, „stop miedzi” opieram się na wynikach analiz specjalistycznych.

i gruszkowate – A. von Müller (1956; sygnatura AvM); wisiorki wiaderkowate – Piotr Kaczanowski (1987; sygnatura P.K); wisiory opasane – Kinga Stanek (1999; sygnatura KS); wisiorki toporkowate – Andrzej Kokowski (1998; sygnatura A.K); zapinki – Oscar Almgren (1923; sygnatura A.); zapinki A.II.41 – Jan Schuster (2006; sygnatura odpowiadająca typom X-Y-Z); zapinki tarczowate – Kurt Exner (1941; sygnatura Ex.), pierścienie – Christamarii Beckmann (1969; sygnatura MB).

Pozostałe zabytki niezwiązane bezpośrednio z omawianymi dekoracjami zostały określone na podstawie następujących klasyfikacji: naszyjniki – Erich Blume (1912; sygnatura B.); bransolety Tadeusz Wójcik (1982; sygnatura W.); sprzączki – Renata Madyda-Legutko (1986; sygnatura ML); okucia końca pasa – Klaus Raddatz (1957; sygnatura R.); szpile – Bernhard Beckmann (1966; sygnatura BB); klucze i okucia szkatulek – Andrzej Kokowski (1997a; sygnatura AK); grzebienie – Sigrid Thomas (1960; sygnatura T.); rogi do picia – Jacek Andrzejowski (1991; sygnatura K.); naczynia importowane – Hans Jürgen Eggers (1951; sygnatura E.); naczynia gliniane – Ryszard Wołągiewicz (1993; sygnatura RW). W przypadku niektórych pojedynczych zabytków wykorzystano inne klasyfikacje, o których zamieściłam informacje w przypisach.

Ponadto w katalogu użyto następujących skrótów:

d. – dawniej;
frag. – fragment, fragmenty, fragmentów;
nr – numer;
ok. – około;
ryc. – rycina;
s. – strona;
tab. – tabela;
tabl. – tablica;
wg – według;
zbliż. – zbliżona, zbliżony, zbliżone, zbliżonych.

Babi Dół-Borcz¹, stan. 2, pow. Kartuzy

Grób 40 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: frag. szklanego paciorka TM 12, dwa bursztynowe paciorki TM 394.

Położenie: paciorki zostały znalezione przy zachowanych zębach.

Określenie antropologiczne: dziecko (ok. 7 lat)

Datowanie: B2/C1a (?)

Literatura: Mączyńska *et alii* 2021, 31, tabl. L/40.

Grób 104 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 390, bursztynowy paciorek TM 394.

Położenie: paciorki zostały znalezione na wysokości zapinek, w środkowej partii jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: mosiężna zapinka zbliż. do wariantu Jobst 12A², dwie zapinki wykonane z mosiądzu A.II.38, resztki tkanin, nieokreślone szczątki organiczne.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Mączyńska, Urbaniak 2007, 159, ryc. 1; Mączyńska *et alii* 2021, 43, tabl. LXXVIII/104.

Grób 112 – inhumacyjny (tabl. 35:3)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 17, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 28, szklany, płaski, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 54, dwa frag. szklanego, cylindrycznego, nieprzezroczystego, niebieskiego paciorka TM 147, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtymi i czarnymi pasmami, TM 287c, szklany i jeden we frag. paciorek TM 387a, cztery bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 390.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej znajdowały się zapinki, wokół nich zarejestrowano 18 paciorków bursztynowych i szklanych, w tym kilka znalezionych podczas przesiewania jamy.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128, zapinka A.V.128 wykonana z mosiądzu, zapinka ze stopu miedzi, tarczowata Ex. III.26, Ri 7.13³, kółko ze stopu miedzi, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *infans I* (3–4 lat)

Datowanie: B2c–B2/C1

Literatura: Mączyńska, Urbaniak 2006, 145, 151, ryc. 1; 2007, 162, ryc. 2; Walenta 2014, 386; Mączyńska *et alii* 2021, 45, tabl. LXXXII/112–LXXXIII/112.

Grób 123 – inhumacyjny (tabl. 35:2)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: 12 szklanych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 49, dziewięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, zielonych paciorków TM 51, dwa szklane i jeden we frag., segmentowe paciorki TM 387b, bursztynowy paciorek TM 390, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394.

¹ W trakcie przeprowadzanej przeze mnie kwerendy zabytki i dokumentacja przechowywane były w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Obecnie zabytki oraz dokumentacja znajdują się w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

² Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji W. Jobsta (1975).

³ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji E. Riha (1979).

Położenie: w północno-wschodniej części jamy grobowej znajdowało się w zwartym skupisku osiem paciorków szklanych i bursztynowych. W odległości ok. 30 cm na zachód

od wspomnianej koncentracji zarejestrowano kolejne nagromadzenie paciorków szklanych, współwystępujących z zapinką. W trakcie przesiewania wypełniska jamy grobowej znaleziono kolejnych kilka paciorków szklanych.

Pozostałe wyposażenie: zapinka A.VII s.1 wykonana z mosiądzu, igła ze stopu miedzi, haczyk ze stopu miedzi w drewnianej oprawce, gliniany przęślik, frag. przedmiotu kamiennego.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Mączyńska, Urbaniak 2009, 158, ryc. 2; Mączyńska *et alii* 2021, 48, tabl. LXXXVIII/123–LXXXIX/123.

Grób 129 – inhumacyjny (tabl. 12:1)

Krótką kolia układu „B”: 14 szklanych, kulistych, półprzezroczystych, zielonych paciorków TM 20, frag. szklanego, białego paciorka TM 22, frag. szklanego paciorka TM 25, siedem szklanych, płasko-kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, frag. szklanego paciorka TM 53 (?), frag. szklanego paciorka TM 54, frag. dwóch szklanych paciorków, dwa bursztynowe paciorki TM 388, 30 bursztynowych paciorków TM 390, dwa bursztynowe paciorki TM 391, pięć bursztynowych paciorków TM 394.

Położenie: w północnej części jamy grobowej odkryto frag. żuchwy z kilkoma kręgami szyjnymi. Przy niej zalegały w zwartym skupisku paciorki. Kolejne bursztynowe i szklane zabytki znaleziono podczas przesiewania wypełniska jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: zapinka A.V.128 wykonana z mosiądzu, zapinka A.VII s.1 ze stopu miedzi, haczyk wrzeczona ze stopu miedzi, gliniany przęślik, nieokreślony, organiczny przedmiot.

Określenie antropologiczne: *infans I* (ok. 7–9 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Mączyńska, Urbaniak 2009, 158, ryc. 4; Mączyńska *et alii* 2021, 49–50, tabl. XCII/129–XCIII/129.

Brulino–Koski, pow. Wysokie Mazowieckie

Grób 21 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: 19 szklanych paciorków TM 6 i TM 12, 14 szklanych paciorków TM 8, dwa szklane paciorki TM 95a, trzy szklane paciorki TM 115, szklany paciorek TM 139, szklany paciorek TM 142, szklany, kulisty, jasny, przezroczysty paciorek.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: zapinka wykonana ze stopu miedzi Meyer V 1⁴, żelazna sprzączka ML H11.

Określenie antropologiczne: kobieta, wczesny *maturus*

Datowanie: C2–D

Literatura: Kempisty 1966, 420, ryc. 35; Wierciński 1966, 454; Tempelmann–Mączyńska 1985a, 269.

Grób 24 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

⁴ Zapinka określona wg klasyfikacji E. Meyera (1960).

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, gliniane naczynie RW XVIII B, kościany grzebień T.I.

Określenie antropologiczne: kobieta, *infans II* (?)

Datowanie: C2–C3

Literatura: Kempisty 1966, 421–422, ryc. 40–41; Wierciński 1966, 454; Godłowski 1970, tabl. 7:29; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 269.

Grób 25 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany paciorek TM 4a (umieszczony na brązowym druciku), szklany paciorek TM 7, szklany paciorek TM 57, 66 szklanych paciorków typów: TM 4b, TM 9, TM 104, TM 106, TM 115, TM 126, TM 142.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane z lewej strony czaszki (na poziomie szyi), lewego barku i sięgały do kości lewego ramienia.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.162, żelazna sprzączka ML H11, kościany grzebień T.I, żelazne szczypczyki, frag. zawieszki wykonane z brązowej blachy, gliniane naczynie RW XIV B, gliniane naczynie RW XIV B, gliniane naczynie dwustożkowate, ręcznie lepione – kultura przeworska.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: C2–D

Literatura: Kempisty 1966, 422–424, ryc. 42–43; Wierciński 1966, 452; Godłowski 1970, tabl. 7:31; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 269, ryc. 3; Wołągiewicz 1993, 172.

Grób 26 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: 15 szklanych paciorków TM 36, 17 szklanych paciorków TM 93a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.167, kościany grzebień T.I, gliniany przęslik, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: kobieta, *maturus/senilis*

Datowanie: C2–C3

Literatura: Kempisty 1966, 424, ryc. 44–45; Wierciński 1966, 453; Godłowski 1970, tabl. 7:4, 24; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 269, ryc. 2; Wołągiewicz 1993, 172.

Grób 30 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: dwa bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 465, trzy bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 471d.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie gliniane kulki, gliniane naczynie RW XVIII B.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2–D

Literatura: Kempisty 1966, 425–427, ryc. 52–53; Godłowski 1970, tabl. 7:20–21; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 269; Wołągiewicz 1993, 172.

Grób 32 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: trzy szklane paciorki TM 32a, szklany paciorek TM 128, dwa szklane paciorki TM 256b.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Kempisty 1966, 428, ryc. 56; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 269.

Brzyno, stan. 7, pow. Puck (d. Prüssau, Kr. Lauenburg)

Obiekt 9 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391.

Położenie: paciorek znajdował się powyżej zachowanych zębów.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie zapinki A.V.128 wykonane z mosiądzu, zapinka A.VII.201 ze stopu miedzi, dwie bransolety W.III.B wykonane z mosiądzu, frag. zachowane gliniane naczynie RW XbA, frag. glinianego naczynia, frag. tkanin.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus* (25–35 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Strobin 2013, 168–169, ryc. 2–3; Antosik 2013, 171–173; Strobin 2021, 20–21, tabl. X/9.

Obiekt 12 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: frag. szklanego, kulistego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka zdobionego poziomym pasmem barwy czarnej, żółtej, czerwonej i białej TM 287b.

Położenie: paciorek znajdował się w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: bardzo mały łuszczeń ceramiki pradziejowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Strobin 2021, 22, tabl. XII/12.

Obiekt 94 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 391, uszkodzony, srebrny, dwustożkowaty paciorek.

Położenie: paciorki bursztynowe wraz z frag. srebrnego paciorka znajdowały się w północnej części jamy grobowej, nieco poniżej pary zapinek. Przy zabytkach odkryto kości szkieletu i zęby.

Pozostałe wyposażenie: uszkodzona, srebrna klamerka esowata AvM B, dwie zapinki A.V.96 wykonane z mosiądzu, zapinka A.V.128 wykonana z mosiądzu, sprzączka ze stopu miedzi zbliż. do typu ML G3, okucie końca pasa ze stopu miedzi R.J.II.3 (?), frag. igły ze stopu miedzi, bursztynowy przęślik, gliniany przęślik, frag. tkaniny, dwa frag. żelaznej zapinki o konstrukcji późnolateńskiej typu N⁵, cztery frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus* (45–55 lat)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Strobin 2021, 42, tabl. LIV/94, CLXXXV:3, CXCH:8.

Obiekt 96 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, płasko-kulisty, przezroczysty paciorek z tzw. metalową wkładką TM 387.

⁵ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji J. Kostrzewskiego (1919).

Położenie: zabytki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej. Paciorek znajdował się pomiędzy trzema zapinkami, przy których odkryto również zachowane zęby.

Pozostałe wyposażenie: zapinki zbliż. do typu A.IV.78/80, wykonane z mosiądzu, zapinka A.V.120 ze stopu miedzi, zapinka ze stopu miedzi A.V. s.10, sztabkowata bransoleta ze stopu miedzi, sztabkowata bransoleta wykonana z mosiądzu, kamień, naturalna bryłka bursztynu.

Określenie antropologiczne: *infans* (?)

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Strobin 2021, 43, tabl. LVII/96, CLXXXV:2, CXCIV:1.

Obiekt 101 – grób inhumacyjny

Aplikacja (?): 107 całych paciorków i 13 frag. szklanych, nieprzezroczystych, płaskich, pomarańczowych paciorków TM 53, frag. czterech szklanych paciorków, dwóch barwy pomarańczowej, dwóch barwy fioletowej, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki znajdowały się w północnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: frag. zapinki ze stopu miedzi A.161–162, trzy frag. ze stopu miedzi A.161–162, frag. przedmiotu ze stopu miedzi, 17 frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *infans* (?)

Datowanie: C1

Literatura: Strobin 2021, 45, tabl. LXIII/92 i 101, LXIV/92 i 101, LXIV/101.

Obiekt 102 – grób inhumacyjny

Obszycie torebki lub saszetki: szklany, kulisty, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 4a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony pasmami barwy czerwono-żółto-czerwonej, TM 286 (uszkodzony), szklany, dwustożkowaty, mozaikowy, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony pasmem listków barwy jasnozielonej i żółtej, zbliż. do typu TM 355 (uszkodzony), bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, 37 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, 19 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 391, pięć bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 392, 11 bursztynowych, dwustożkowatych paciorków TM 395b, bursztynowy, stożkowaty paciorek zbliż. do TM 402, bursztynowy wisior TM 416a, bursztynowy, sześcienny paciorek zbliż. do typu TM 420, bursztynowy, kapsułkowaty wisior TM 422a, bursztynowy wisior o kształcie kulistym.

Dar: szklany, żłobkowany, podłużny, przezroczysty, niebieski paciorek TM 181.

Położenie: paciorki zostały odkryte w układzie pionowym, od poziomu prawego ramienia do okolic talii. W dolnej części tego pasma zarejestrowano zabytki w dość regularnym, prostokątnym układzie. Paciorek TM 181 wraz z przęślikiem zlokalizowano w południowo-wschodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.95, zapinka A.V.128 ze stopu miedzi, sprzączka ML D1 ze stopu miedzi, dwie taśmowate bransolety ze stopu miedzi, gliniany przęślik, trzy frag. ceramiki, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1

Literatura: Strobin, Strobin 2018, 138–156; Strobin 2021, 45–46, tabl. LXV/102–LXVIII/102, CXCIV:3.

Obiekt 193 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony warstwowymi, prostokątnymi oczkami mozaikowymi w kolorach żółtymi i zielonym, zbliż. do typu TM 225d,

dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione ukośnymi pasmami barwy zielonej i żółtej typu 291f.

Położenie: paciorki znajdowały się w północnej części jamy grobowej, na poziomie występowania zapinek oraz silnie zniszczonych zębów.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki A.II.38 ze stopu miedzi, żelazna sprzączka ML D1, frag. dwóch bransolet W.I ze stopu miedzi, frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Strobin 2021, 67–68, tabl. CXII/193–CXIII/193, CXCV:1.

Obiekt 197 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, beczułkowaty, przezroczysty paciorek z metalową wkładką, zbliż. do typu TM 387a, frag. drugiego, podobnego paciorka.

Położenie: zabytki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Paciorki znajdowały się przy zapince, w niewielkiej odległości od zachowanych frag. szklawa zębów.

Pozostałe wyposażenie: zapinka A.III.60–61 ze stopu miedzi, zapinka A.III.61 ze stopu miedzi, dwie sztabkowate bransolety ze stopu miedzi, frag. szpili BB IVa ze stopu miedzi, sprzączka ze stopu miedzi ML D1, frag. okucia końca pasa ze stopu miedzi, dwa okucia końca pasa ze stopu miedzi, zbliż. do typu R.O, złącze ogniwkowe ze stopu miedzi.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Strobin 2014, 224–229, ryc. 1, 2; 2021, 68–69, tabl. CXIII/197, CXIV/197.

Obiekt 226 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: szklany, asymetryczny, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki odkryto w północnej części obiektu.

Pozostałe wyposażenie: frag. zapinki A.II.38 ze stopu miedzi, frag. trzech silnie zniszczonych przedmiotów ze stopu miedzi, gliniany przęślik, frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Strobin 2021, 73–74, tabl. CXXVIII/226.

Obiekt 227 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z warstwowymi, prostokątnymi oczkami mozaikowymi w kolorach białym i ciemnoniebieskim, TM 225a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki odkryto w części obiektu, która była odchylona na północ (jama grobowa była wydłużona po osi wschód–zachód).

Pozostałe wyposażenie: żelazne kółko i frag. łukowato wygiętego drutu żelaznego, frag. żelaznego przedmiotu, drobne ułamki bursztynu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Strobin 2021, 74, tabl. CXVI/227.

Obiekt 270 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: dwa szklane, kulisty i beczułkowaty, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, szklany, wrzecionowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do typu TM 77.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: frag. półkoliście wygiętego drutu srebrnego, perełkowanego, dwa gliniane przęsliki, frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza i młodszego okresu przedrzymskiego.

Określenie antropologiczne: dorosły (?), kobieta (?)

Datowanie: B2/C1 (?)

Literatura: Strobin 2021, 82, tabl. CLIV/270 i 273, CLXXXVI:4.

Obiekt 271 – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: trzy szklane, żłobkowane, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 159b (K10, 17, 19)⁶, szklany, podłużny, żłobkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 182b (K6), cztery fajansowe, melonowate, niebieskie paciorki TM 171 (K2 4, 13, 15), dwa szklane (jeden zniszczony), kuliste, mozaikowe, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione pasmem w kolorze ciemnozielonym, wypełnionym gałązką z listkami koloru żółtego, TM 355 (K1 23), szklany kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony oczkami warstwowymi, mozaikowymi w kolorach żółtym i zielonym TM 218d–e (K12), szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony ukośnymi pasmami w kolorach zielonym, czarnym i żółtym, TM 291f (K8), szklany, stożkowaty, spłaszczony, nieprzezroczysty, brązowy paciorek zdobiony spiralną, nieprzezroczystą, żółtą nitką, TM grupa XIX (K21), sześć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389 (K5, 9, 11, 14, 18, 22), dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392 (K16, 20), dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 396 (K3, 24), bursztynowy wisior TM grupa XLI (zbliż. do typu TM 422), wisior opasany ze stopu miedzi KS IA (wewnątrz wisiora kamień – kwarcyt), dwie zapinki ze stopu miedzi A.V.96. **Dekoracja talii (?):** szklany, spłaszczony, żłobkowany, przezroczysty, niebieski paciorek TM 163, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 396.

Położenie: paciorki zostały odkryte w dobrze zachowanym układzie. Pasma paciorków zostało odkryte od poziomu fibul, które znajdowały się pierwotnie na wysokości ramion osoby pochowanej. Prawa część pasma znajdowała się w bezpośrednim sąsiedztwie zapinki. Układ kolii, w jej centralnej części, wieńczył opasany wisior. Poniżej kolii, na poziomie pasa, znajdowały się dwa paciorki.

Pozostałe wyposażenie: gliniany zlepniac, cztery frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *iuvenis* (18–22 lata), kobieta (?)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Strobin 2021, 82–83, tabl. CLV/271–CLVI/271, CLXXXVI:2, CXCVI:1.

Obiekt 282 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, esowata klamerka ze stopu miedzi AvM A.

Położenie: paciorki wraz z klamerką esowatą zostały odkryte w północnej części obiektu. Zabytki znajdowały się pomiędzy dwoma zapinkami.

⁶ Zapis odpowiada położeniu zabytków w grobie wg A. Strobina (2021, 82–83, tabl. CLV/271), np. K10 szklany paciorek TM 159b.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki z mosiądzu A.IV.80, zapinka ze stopów miedzi A.V.96, sprzączka ze stopów miedzi ML D11, złącze ogniwkowe ze stopów miedzi, okucie końca pasa ze stopu miedzi R. O.2/3, bransoleta mosiężna, wężowata W.II.C, igła ze stopu miedzi, cztery frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *maturus* (?) (30–50 lat), mężczyzna (?)

Datowanie: B2c

Literatura: Strobin 2021, 85, tabl. CLXI/282, CLXII/282, CLXXXVII:3, CXCVI:2.

Obiekt 285 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek krążkowaty, TM 389.

Położenie: paciorek został odkryty w północnej części jamy grobowej, przy zachowanych kościach i zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.V.128, dwa frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *adultus* (25–30 lat), kobieta (?)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Strobin 2021, 85–86, tabl. CLXIII/285, CLXXXVII:1.

Obiekt 297B – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 26, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 397.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, nieco poniżej położenia dwóch zapinek.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopów miedzi A.VII.201, zapinka ze stopu miedzi A.VII.203, sprzączka ze stopu miedzi ML D11, osiem frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Strobin 2021, 88, tabl. CLXIX/297B–CLXX/297B, CXCI:6.

Cecele⁷, pow. Siemiatycze

Grób 2 – inhumacyjny (tabl. 1:21)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, prostokątny, płaski, czerwony paciorek TM 111, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Maczyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 12, tabl. I/2.

Grób 13A – inhumacyjny (tabl. 10:3)

Krótka kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, prostokątny, płaski, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 111, szklany, rurkowaty, przezroczysty, zielony paciorek TM 307a, cztery bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 471m.

⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Podlaskim w Białymstoku.

Położenie: paciorki znajdowały się przy zachowanej czaszce.

Określenie antropologiczne: *infans I* (0–1 lat)

Datowanie: B2/C1–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 13–14, tabl. IV/13A.

Grób 17A – inhumacyjny (tabl. 75:5)

Dekoracja talii: szklany, kulisty, biały paciorek TM 6, szklany, żeberkowany, czarny paciorek TM 169, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki znajdowały się na poziomie talii.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.170, gliniane naczynie RW XVIIIIB, gliniane naczynie RW XVIIIIC.

Określenie antropologiczne: *infans I* (noworodek)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Wołagiewicz 1993; 172; Jaskanis 1996, 14, tabl. III/17A.

Grób 28 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, czerwony, czworokątny paciorek TM 111.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: cylindryczny paciorek z brązowej blaszki TM 526.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 91, 270; Jaskanis 1996, 15, tabl. VI/28.

Grób 52 – inhumacyjny (tabl. 57:1)

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, krążkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 35, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek z rozetkami, TM 362e, frag. brązowej, okrągłej kapsułki.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: *infans I* (0–1 lat)

Datowanie: C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 18, tabl. VII/52.

Grób 66 – inhumacyjny (tabl. 47:1)

Długa kolia układu „C”: siedem szklanych, krążkowatych, półprzezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM 30b, 21 szklanych, wielościennych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126, dwa szklane, melonowate, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 159, szklany, w kształcie koniczyny, przezroczysty, zielony paciorek TM 178, trzy szklane, spiralnie zwinięte, jasnozielone paciorki TM 187a, szklany, krążkowaty, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony białym zygzakiem, TM 255a, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, brązowy paciorek zdobiony żółtym zygzakiem, TM 263b, dwa szklane, krążkowate, przezroczyste, ciemnozielone paciorki z białą i dwoma czerwonymi liniami, TM 294b, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, czarny paciorek ozdobiony linią w kształcie białej smugi, TM 348b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 438, trzy frag. brązowej spiralki (sprężynki).

Położenie: paciorki i spiralki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI. s.1.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis*

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 19, tabl. IX/66.

Grób 81 – inhumacyjny (tabl. 71:1)

Aplikacja: szklany, płasko-kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40, 30 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, ósemkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 82, trzy szklane, ósemkowate, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 82, siedem szklanych, czworokątnych, płaskich, nieprzezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 119, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, seledynowy paciorek TM 171, pięć szklanych, walcowatych ze żłobieniami, półprzezroczystych, jasnozielonych paciorków TM 183, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony plamkami barwy białej, czerwonej i niebieskiej, TM 198, szklany, stożkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony plamkami barwy białej i żółtej, TM grupa XX, dwa szklane, walcowate, nieprzezroczyste, zielone paciorki z białymi i czerwonymi, spiralnymi liniami, TM 304d, szklany, pierścieniowaty, czarny paciorek z białymi oczkami, TM 339, szklany, okrągły, zielony paciorek z białą, nieregularną linią, TM 339a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, osiem bursztynowych, podłużnych paciorków TM 411, trzy bursztynowe, trójkątne wisioriki TM 414, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 466, kościany paciorek TM 519, frag. szklanych i bursztynowych paciorków.

Położenie: paciorki zostały odkryte poniżej zachowanych żeber zmarłego oraz we wschodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, brązowa zapinka A.VI.164, dwie brązowe zapinki A.VI.167, naczynie gliniane RW XVIII A, kościany grzebień T.I, brązowa, haczykowata igła.

Określenie antropologiczne: *infans I* (2–3 lata)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Wołągiewicz 1993, 172; Jaskanis 1996, 21, tabl. XI–XII/81; CIII/81; CVI/81.

Grób 105 – inhumacyjny (tabl. 1:1)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, walcowaty, przezroczysty paciorek zdobiony czerwoną linią, TM 304a.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanej czaszce.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 24–25, tabl. XIV/105.

Grób 128 – inhumacyjny (tabl. 1:2)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 7, frag. brązowego, wiaderkowatego wisiora.

Położenie: paciorek i frag. wisiora odkryto przy zachowanej czaszce.

Określenie antropologiczne: *infans I* (noworodek bądź późny płód)

Datowanie: C2–C3

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270; Jaskanis 1996, 26–27, tabl. XVII/128.

Grób 403 – inhumacyjny (tabl. 48:2)

Długa kolia układu „C”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 4a, szklany, krążkowaty, czarny paciorek TM 40, 52 szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, dwa szklane, podłużne, soczewkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 88–90, cztery szklane, płaskie, czworokątne, nieprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 119, dwa szklane, wielościennie, półprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 128, szklany, walcowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony białymi i żółtymi pasmami, zbliż. do typu TM 304b, szklany, walcowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony ukośnymi liniami barwy białej i czerwonej, TM 304d, frag. szklanego, nieprzezroczystego, niebieskiego paciorka zdobionego białymi smugami, TM 347a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony czerwonymi oczkami (oczka słabo zachowane), TM grupa XXI, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, trapezowaty paciorek TM 414b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 431, brązowy, dwustożkowaty paciorek TM 524b, dwa kamienne paciorki TM 500, trzy nieokreślone paciorki.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi aż do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI. s.1, brązowa sprzączka ML D11, dwie brązowe igły, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 271; Jaskanis 1996, 56, tabl. L/403.

Grób 467 – inhumacyjny (tabl. 61:1)

Długa kolia układu „E”: dziewięć szklanych, dwustożkowatych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 57.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI. s.1, brązowa igła, kościany grzebień z brązowymi nitami T.III, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIIE, gliniane naczynie RW XVIIIIB.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis–adultus*

Datowanie: C2–C3

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 271; Wołągiewicz 1993, 173; Jaskanis 1996, 63, tabl. LVII/467.

Grób 553 – inhumacyjny (tabl. 58:7)

Długa kolia układu „D”: pięć szklanych, płaskich, ceglanych, brunatnych paciorków TM 90, osiem szklanych, rurkowatych, nieprzezroczystych, niebieskich paciorków TM grupa XII.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi aż do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI. s.2, gliniane naczynia RW XVA.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 271; Wołągiewicz 1993, 173; Jaskanis 1996, 75–76, tabl. LXXV/553.

Cieple, pow. Tczew (d. Warmhof)

Grób 1 (1879) – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane paciorki ze złotą wkładką, TM 387.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.52, brązowa zapinka A.IV.68, brązowa bransoleta (nieokreślona), brązowa igła, frag. muszli, sześć pokryw chrząszczy.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b

Literatura: Schmidt 1902, 101, tabl. VI:1d, 4; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 273.

Grób 28 (12.07.1881) – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): dwa paciorki (nieokreślone).

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V. s.9, brązowa zapinka A.VII.193.

Określenie antropologiczne: dziecko wg autora

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Schmidt 1902, 102, tabl. VI:35–36; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 273.

Grób 29 (13.07.1881) – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: frag. dwóch paciorków ze złotą wkładką, TM 387a, gliniany paciorek (nieokreślony), brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki wraz z klamerką zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.IV.67, brązowa szpila.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1a

Literatura: Schmidt 1902, 106–107, tabl. VI:3; Blume 1915, 85; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 273.

Grób 70 (1897) – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, nieprzezroczysty, brunatny paciorek, dwa srebrne paciorki, srebrna, esowata klamerka (nieokreślona).

Położenie: paciorki i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.57, zapinka A.V.120, dwie sztabkowate bransolety, frag. brązowej szpili, żelazna sprzączka (nieokreślona).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Schmidt 1902, 118, tabl. VI:1, VII:74.

Grób I/79 (1897) – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: szklany, cylindryczny paciorek ze spiralną linią, sześć różnych, bursztynowych paciorków (nieokreślonych).

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.120, zapinka A.VII.193, brązowa szpila, grzebień T.A.I, gliniany przęślik, kościany przedmiot, gliniane naczynie (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: dziecko wg autora

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Schmidt 1902, 125, tabl. VI:16, 32; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób II/80 (1897) – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany, żeberkowany, niebieski paciorek TM 162, szklany, czerwony, nieprzezroczysty paciorek z białymi i niebieskimi, warstwowymi oczkami, bursztynowy paciorek (nieokreślony), esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.57, brązowa zapinka A.III/57 (?), dwa brązowe okucia pasa, brązowa sprzączka (nieokreślona), dwa brązowe guzki, frag. żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Schmidt 1902, 126; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób III/81 (1897) – inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: dwa szklane, nieprzezroczyste paciorki TM 53, trzy szklane, melonowate, niebieskie paciorki TM 162 i TM 163, cztery szklane, wrzecionowate paciorki, szklany, nieprzezroczysty paciorek z wielobarwnym pasmem, szklany, wielobarwny paciorek, szklany, jasnozielony paciorek z nakładanymi, białymi pasmami, szklany, ciemnozielony paciorek z białymi pasmami, bursztynowy, kulisty paciorek TM 451, pięć bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 465.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.161, rogowy grzebień T.I, kościana szpila, frag. brązowej szpili, gliniane naczynie RW XIIA, gliniane naczynie RW XVIIA.

Określenie antropologiczne: dziecko wg autora

Datowanie: C1b

Literatura: Schmidt 1902, 126; Schindler 1940, 90, ryc. 63; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274; Wołągiewicz 1993, 173.

Grób IV/82 (1897) – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, brązowa, esowata klamerka (nieokreślona).

Położenie: paciorek i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.57, brązowa szpila BB I.1–3, dwie brązowe bransolety (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Schmidt 1902, 127, tabl. VI:1; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób VIII/86 (1897) – inhumacyjny

Krótki kolia układu „C”: szklany, duży, biały, nieprzezroczysty paciorek, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.57, dwie brązowe zapinki A.IV.72, frag. żelaznej sprzączki ML D1, brązowe okucie końca pasa (?), brązowy, nieokreślony przedmiot.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Schmidt 1902, 128, tabl. VI:1, 13; Blume 1915, 31, 68; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób X/88 (1897) – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, nieprzezroczysty, biały paciorek z liniami, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorek i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.57, brązowa bransoleta (nieokreślona), żelazna szpila, żelazny nóż.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Schmidt 1902, 129; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób XI/89 (1897) – inhumacyjny

Zestaw złożony z nieokreślonej, krótkiej i długiej kolii: szklany, podłużny, żeberkowany, niebieski paciorek TM 181, szklany, nieprzezroczysty paciorek z pasmem millefiori z wieńcem listków, TM 355, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 391, dwa bursztynowe paciorki (nieokreślone), szklany, nieprzezroczysty paciorek z warstwowymi oczkami, szklany, nieprzezroczysty paciorek z białymi i niebieskimi, warstwowymi oczkami.

Położenie: trzy paciorki zostały zarejestrowane przy szyi, pozostałe w okolicy klatki piersiowej⁸.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V. s.2, brązowa szpila, brązowa, esowata klamerka (?), dwie brązowe bransolety (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Schmidt 1902, 129; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274.

Grób 92 (29.05.1898) – inhumacyjny

Bransoletka: bursztynowy, kulisty paciorek TM 393, pięć bursztynowych, nieregularnych, dwustożkowatych paciorków TM 395b, dwa bursztynowe, płasko-kuliste paciorki TM 400, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 434, bursztynowy, płasko-kulisty paciorek, frag. bursztynowych paciorków.

Położenie: bursztynowe paciorki zostały zlokalizowane przy ręce.

Pozostałe wyposażenie: szklany paciorek TM 8⁹, dwa szklane, jasnoniebieskie paciorki TM 184, szklany, ciemnoniebieski paciorek z białą spiralą, TM 194a, frag. szklanego paciorka wielobarwnego, gliniany paciorek, brązowy wisior opasany KS III.A, trzy żelazne zapinki A.V.130, dwie srebrne bransolety W.III.B, brązowe okucie pasa, brązowa sprzączka (nieokreślona), dwa brązowe okucia końca pasa (nieokreślone), brązowy klucz (nieokreślony), druciane kółko, żelazny, nieokreślony przedmiot.

Datowanie: B2/C1–C1a

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Schmidt 1902, 120, tabl. VI:39, VII:8, 13, 15a, b, 76; Blume 1912, 97; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 274; Stanek 1999, 346, ryc. 6.

Czarnówko¹⁰, stan. 5, pow. Lębork

Badania Doroty Rudnickiej¹¹

Obiekt R263 – grób inhumacyjny (tabl. 1:22)

⁸ Brak dokładnych informacji, które formy zostały zarejestrowane na wysokości szyi, a które na poziomie klatki piersiowej.

⁹ Brak informacji o miejscu odkrycia w grobie paciorków wykonanych z gliny i szkła.

¹⁰ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum w Lęborku.

¹¹ Na temat numeracji grobów z badań prowadzonych w latach 1973–2000 zob. Krzysiak, Andrzejowski (2015, 12).

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 23.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III, brązowa zapinka A.IV.68, frag. żelaznego przedmiotu, dwa gliniane przęśliki, gliniane naczynie (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b

Obiekt R270 – grób inhumacyjny (tabl. 36:1)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, 70 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, frag. bursztynowego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R.J.II, frag. brązowego, nieokreślonego przedmiotu, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Obiekt R271 – grób inhumacyjny (tabl. 70:2)

Aplikacja: 85 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, płaski, półprzezroczysty, ciemnofioletowy paciorek TM 119.

Położenie: paciorki znajdowały się w centralnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII. s.1, frag. brązowego przedmiotu, gliniany przęślik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Obiekt R283 – grób inhumacyjny (tabl. 1:3)

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, półprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony białą linią, TM 235.

Położenie: paciorek znajdował się w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Obiekt R308 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, seledynowy paciorek zdobiony dwoma czerwonymi i jednym żółtym pasmem, TM 286b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, frag. szkła.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Obiekt R309 – grób inhumacyjny (tabl. 1:4)

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w północnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Obiekt R354 – grób inhumacyjny (tabl. 14:4)

Krótką kolia układu „B”: 167 szklanych, pomarańczowych paciorków TM 53, sześć szklanych, kuboktaedrycznych, nieprzezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 119, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki kuszowatej A.VI, brązowa sprzączka ML D1, gliniasty przęślik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1–C2

Obiekt R380 – grób inhumacyjny¹² (tabl. 58:4)

Krótką kolia układu „D”: 34 szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, jeden szklany, płaski, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 54.

Dar: szklany, stożkowaty, ze spiralnego pasma bezbarwnego, przezroczysty paciorek TM grupa XIX, szklany, stożkowaty, brązowy, przezroczysty paciorek ze spiralnie skręconą, nieprzezroczystą zieloną nitką zieloną, TM grupa XIX, dwa szklane, podłużne, cylindryczne, półprzezroczyste, fioletowe paciorki z ornamentem dwóch pasm wsuwanych trójkątów tej samej barwy z białą obwódką, zbliż. do paciorków TM grupa XXII, frag. szklanego paciorka z żółtego szkła nieprzezroczystego, bursztynowy paciorek (wisiorek) uszkodzony, z odłamanym uszkiem, TM 422b.

Położenie: paciorki TM 53 zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, tuż przy zapinkach. Część zabytków zarejestrowano w południowo-zachodniej części jamy grobowej. Pojedynczy szklany paciorek zlokalizowano w północnej części grobu.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka typu A.80/95, srebrna zapinka grupy A.V/VII, sprzączka ze stopu miedzi, zbliż. do typu ML G32, okucie końca pasa ze stopu miedzi R.IV.1, igła ze stopu miedzi, 12 frag. okucia krawędzi rogu do picia ze stopu miedzi K.3, blaszkowaty przedmiot ze stopu miedzi, dwa okucia ze stopu miedzi zewnętrznych zębów grzebienia z poroża, rogu, przęślica z bursztynu i stopu miedzi, gliniasty pucharek, amorficzny stop miedzi, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1a

Literatura: Schuster 2018a, 16–17, tabl. XXXIV–XL.

Obiekt R388 – grób inhumacyjny (tabl. 57:3)

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: trzy szklane, kuliste, półprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 19, frag. szklanego paciorka, brązowa, esowata klamerka zbliż. do typu AvM D, srebrna, esowata klamerka AvM B, złoty, gruszkowaty wisiorek AvM II.

¹² Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Położenie: paciorki wraz z klamerkami i wisiorkiem zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VII. s.1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Obiekt R392 – grób inhumacyjny (tabl. 5:1)

Krótki kolia układu „A”: 134 szklane, kuliste, pomarańczowe paciorki TM 53, szklany, kulisty, czarny paciorek TM 27, szklany, poliedryczny, ciemnofioletowy paciorek TM 119, frag. szklanego, ciemnego paciorka.

Położenie: paciorki w układzie zamkniętym (ich ułożenie tworzyło okrąg) znajdowały się przy słabo zachowanych kościach czaszki. Dodatkowo przy kolii znajdował się naszyjnik.

Pozostałe wyposażenie: naszyjnik ze srebrnego drutu B.I, brązowa zapinka A.V. s.1, brązowa zapinka A.V. s.1, frag. zapinki, frag. srebrnego przedmiotu, frag. brązowego przedmiotu, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Obiekt R396 – grób inhumacyjny (tabl. 60:6)

Krótki kolia układu „E”: 38 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Dar: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki TM 53 znajdowały się przy słabo zachowanych kościach czaszki. Bursztynowy paciorek został odkryty przy zachodniej ścianie jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.167, brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R. J, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1–C2

Obiekt R421 – grób inhumacyjny (tabl. 5:2)

Krótki kolia układu „A”: pięć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 26, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 27, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 51, frag. dwóch szklanych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Dar: bursztynowy, beczułkowaty, toczony paciorek TM grupa XLIII.

Położenie: szklane paciorki odkryto przy słabo zachowanych kościach czaszki. Bursztynowy paciorek został zarejestrowany w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa igła, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Obiekt R425 – grób inhumacyjny (tabl. 30:2)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, pomarańczowe paciorki TM 26, 121 szklanych, kulistych, czarnych, małych paciorków TM 51, szklany, kuboktaedryczny, ciemnofioletowy paciorek TM 119, fajansowy, melonowaty, turkusowy paciorek TM 171, szklany, kulisty, jasnoniebieski paciorek z przezroczystymi plamkami z żółtą i czerwoną obwódką, TM 218, szklany, kulisty, zielony paciorek z żółtymi, krzyżującymi się pasmami oraz z czarnymi oczkami z białą obwódką, zbliż. do

typu TM 277, szklany, kulisty, wielobarwny paciorek TM 290c, szklany, kulisty, biały pacior TM grupa I, dwa szklane, białe, rurkowate paciorki z czerwonym wzorem, TM grupa XXII, szklany, kulisty, czarny paciorek z białymi i czerwonymi liniami, TM grupa XXII, frag. szklanego paciorka TM grupa XXII, frag. szklanych paciorków, dwa bursztynowe paciorki TM 389, dwa bursztynowe paciorki TM 394, bursztynowy paciorek TM 395, trzy bursztynowe paciorki TM 397, trzy bursztynowe paciorki TM 430, 15 bursztynowych paciorków TM grupa XXX, dwa bursztynowe paciorki TM XLII, pięć bursztynowych paciorków TM grupa XLIII, dwa bursztynowe paciorki TM grupa LI.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: złoty wisior gruszkowaty, zbliż. do typu AvM II, dwie srebrne bransolety węzowate W.III.B, dwie srebrne, wężykowate bransolety, zapinka A.VII. s.1 (brąz ?), frag. brązowego przedmiotu, folia złota na srebrnej płytce, dwie brązowe igły, brązowa szpila (nieokreślona), frag. brązowego przedmiotu, gliniane naczynie (nieokreślone), frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Obiekt R426 – grób inhumacyjny (tabl. 27:1)

Długa kolia układu „B”: frag. szklanego paciorka TM grupa XXI, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy paciorek TM grupa XLII, bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej, w pobliżu zapinki. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: złota, esowata klamerka AvM B, srebrna zapinka A.V.94, frag. brązowej zapinki A.VII.207, brązowa zapinka A.VII. s.1, frag. brązowej sprężyny zapinki, srebrna szpila zapinki (?), brązowa sprzączka ML G26, frag. brązowej igły, frag. brązowej blaszki, frag. brązowej igły, frag. brązowego przedmiotu, gliniana kostka (?), dwa gliniane przęsliki, krzemień.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Obiekt R428 – grób inhumacyjny (tabl. 1:23)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi. Znajdowały się poniżej skupiska zabytków, które tworzyły dwa paciorki dwustożkowate i klamerka.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, srebrny, dwustożkowaty paciorek, frag. srebrnego, dwustożkowatego paciorka, brązowa zapinka A.V. s.8, brązowa zapinka A.V.128, brązowa zapinka A.VI. s.2, frag. brązowego okucia pasa, brązowa sprzączka ML G1, gliniany przęslik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Obiekt R442 – grób inhumacyjny (tabl. 39:2)

Krótką kolia układu „C”: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, cztery kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 4a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, 23 szklane, okrągłe, przezroczyste, zielone paciorki TM 49, 12 szklanych, okrągłych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, krążkowaty

paciorek TM grupa XLII, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM grupa XLVIII, frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B.

Położenie: paciorki wraz z esowatą klamerką zostały zarejestrowane na poziomie szyi, przy słabo zachowanej żuchwie. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128, brązowa zapinka A.V. s.8, frag. srebrnego wisiora kapsułkowatego, brązowa sprzączka ML D11, brązowe okucie końca pasa R. J, frag. brązowych okuć pasa, brązowa szpila zbliż. do typu BB II (bez otworu), srebrny drucik, srebrne kółko, frag. brązowej igły, gliniany przęślik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Badania prowadzone przez Muzeum w Łęborku.

Obiekt 122 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 431.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi, przy słabo zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki A.III.57–59.

Określenie antropologiczne: dorosły, *maturus* (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:72.

Obiekt 132 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388–391, frag. szklanego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej sprężyny zapinki, frag. brązowej sprężyny z frag. igły, frag. brązowego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:72.

Obiekt 134 – grób inhumacyjny (tabl. 64:2)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „B” (I): cztery szklane, kuliste, przezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 24, szklany, kulisty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 30a, frag. szklanego, półprzezroczystego, ciemnofioletowego paciorka z białą linią, zbliż. do typu TM 334a, frag. szklanego paciorka, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, toczony paciorek TM 430.

Długą kolia układu „B” (II): szklany, kulisty, przezroczysty, fioletowy paciorek TM 19, sześć szklanych, kulistych, przezroczystych, ciemnozielonych paciorków TM 24, cztery szklane, przezroczyste paciorki (dwa ze złotą wkładką) TM 387, frag. trzech szklanych paciorków, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Pierwsza kolia (I) wystąpiła poniżej zachowanych zębów, druga (II) na poziomie klatki piersiowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:72.

Obiekt 143 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej, przy słabo zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: gliniany przęślik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:73.

Obiekt 147 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony żółtymi i czerwonym pasmem, TM 286b, bursztynowy paciorek TM grupa XL.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej, przy zapince.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V. s.7.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:73.

Obiekt 150 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 2a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Dar: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, krążkowaty, półprzezroczysty, granatowy paciorek zbliż. do typu TM 43, szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 158b, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek zdobiony ciemnozielono-żółtymi oczkami, zbliż. do typu TM 208, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony żółto-czarno-biało-czerwonymi oczkami, TM 221d, frag. dwóch szklanych paciorków, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 388–391, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 393, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392–394, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395–396, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 396a, bursztynowy, walcowaty paciorek TM 407–413, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: bursztynowy paciorek TM 388 został odkryty w północnej części jamy grobowej, ok. 25 cm od zachowanych zębów. Szklany paciorek zbliż. do typu TM 2a zlokalizowano ok. 10 cm od zębów, w kierunku południowo-wschodnim. Pozostałe paciorki wraz z klamerką, które tworzyły zwartą koncentrację, odkryto wraz z frag. drewna w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML G3, brązowe okucie końca pasa R. J.I, frag. brązowej igły, dwa żelazne nity, frag. drewna.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Krzysiak 2013, ryc. 25; Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:73; Schuster 2018b, 245, lista 19.

Obiekt 157 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa bursztynowe paciorki TM 430.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej, przy słabo zachowanej żuchwie.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:73.

Obiekt 221 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego paciorka, bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej, przy słabo zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.148.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:75.

Obiekt 260 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą wkładką, TM 387, frag. szklanego, beczułkowatego paciorka TM 387, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: wszystkie paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej. Razem nie tworzyły zwartej kompozycji. Paciorek TM 12 i TM 389 znajdowały się na poziomie jednej zapinki wraz z klamerką AvM C. Na tym samym poziomie, po prawej stronie (ok. 30 cm od podanego skupiska), odkryto paciorki TM 387 i TM 394. Frag. paciorka TM 387 po stronie lewej (ok. 20 cm od podanego skupiska).

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, srebrny, dwustożkowaty paciorek, brązowa zapinka A.V.95, dwie brązowe, węzowate bransolety W.II.A, brązowa sprzączka ML C13, frag. brązowego złącza ogniwkowego, frag. brązowej szpili, dwa frag. srebrnego drucika, frag. brązowej szpili, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia RW Xb.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Krzysiak 2013, ryc. 25; Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:76; Stępnik 2015, 158.

Obiekt 288 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM grupa XXI.

Położenie: paciorek znajdował się w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:77.

Obiekt 307 – grób inhumacyjny (tabl. 65:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „B”: 14 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 26, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): frag. szklanego paciorka, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390.

Położenie: paciorki TM 26, TM 27 i TM 389 zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję. Paciorki TM 390 i frag. szklanego paciorka zostały zarejestrowane poniżej wymienionego skupiska, pomiędzy zapinkami.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VII.201, frag. brązowej szpili, gliniany prześlik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:77.

Obiekt 314 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 403, bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: żelazna sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:78.

Obiekt 317 – grób inhumacyjny (tabl. 14:1)

Krótką kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 18, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 20, cztery bursztynowe paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej, przy słabo zachowanych zębach. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.95, frag. brązowej zapinki A.VII, frag. brązowej sprężyny od zapinki, brązowa sprzączka ML D, gliniany prześlik, frag. glinianego naczynia RW XbA, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:78.

Obiekt 330 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został odkryty w północno-zachodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:78.

Obiekt 373 – grób inhumacyjny (tabl. 36:2)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 155, frag. szklanego paciorka, cztery i jeden we frag. bursztynowe paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zapince, w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.124/127, brązowa sprzączka ML G3, brązowe okucie końca pasa R. O, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:80; Stępnik 2015, 158.

Obiekt 397 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorek został odkryty w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V. s.8.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:81.

Obiekt 400 – grób inhumacyjny (tabl. 39:1)

Krótką kolia układu „C”: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, 11 bursztynowych paciorków TM 388, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXX, frag. esowatej klamerki AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki.

Dar: szklany, płasko-kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony białymi pasmami, TM 193c.

Położenie: paciorki szklane, bursztynowe, dwustożkowate i esowata klamerka zostały odkryte na poziomie szyi. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Szklany paciorek TM 193c odkryto w północnej części jamy grobowej, przy przęśliku i glinianym naczyniu.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.V.95, dwie brązowe, węzowate bransolety W.III.A, gliniany przęślik, gliniane naczynie zbliż. do typu RW XIIC.

Określenie antropologiczne: *maturus* (40–50 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Krzysiak 2013, ryc. 25; Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:81; Stępnik 2015, 159; Schuster 2018b, 229, lista 8.

Obiekt 404 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego paciorka TM 387.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.95, brązowa zapinka A.V.148, dwie sztabkowate bransolety (jedna we frag.), kościana bransoleta (?).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:81.

Obiekt 480 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został odkryty przy zachowanych frag. kości czaszki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM C, brązowe okucie końca pasa R. O, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW II.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:83.

Obiekt 509 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, stożkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek z białymi pasmami, TM 194a, frag. szklanego paciorka, dwa bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy paciorek TM 395, bursztynowy paciorek TM 402.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej, esowatej klamerki AvM A, frag. brązowej igły, frag. żelaznego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:85.

Obiekt 512 – grób inhumacyjny (tabl. 27:2)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, żłobkowane, przezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 155, szklany, żłobkowany, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 165, szklany, czerwony paciorek zdobiony żółto-zielonymi oczkami, TM 223b, dwa szklane, kuliste, mozaikowe, czerwone paciorki zdobione zielonym pasmem z żółtymi kwiatkami, TM 355a, frag. dwóch szklanych paciorków, dwa bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy paciorek TM 392, bursztynowy paciorek zbliż. do TM 392, dwa bursztynowe paciorki TM 395, dwa bursztynowe paciorki TM 395a, bursztynowy paciorek TM 410, bursztynowy paciorek zbliż. do TM 429.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję. Brak informacji o lokalizacji paciorka TM 387, który był połączony z frag. klamerki (?).

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej, esowatej klamerki (?) połączony sznurkiem ze szklanym, przezroczystym paciorkiem ze złotą folią, TM 387, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.120, brązowe okucie końca pasa R. O, brązowe złącze ogniwkowe, frag. okucia pasa, brązowa szpila BB IId, brązowa szpila haczykowata w drewnianej oprawie, frag. brązu.

Określenie antropologiczne: *adultus*

Datowanie: B2b

Literatura: Krzysiak 2013, ryc. 25; Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:85; Stępnik 2015, 160.

Obiekt 513 – grób inhumacyjny (tabl. 27:3)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, żłobkowane, przezroczyste, bezbarwne paciorki TM 155, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 159b, cztery fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek z żółtymi oczkami, TM 225d, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione

żółto-czarno-białymi pasmami, TM 287b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z pionowymi, żółto-zielonymi pasmami, TM 291, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony czerwonym pasmem z zielono-żółtym oczkiem, TM grupa XXI, frag. szklanego paciorka TM grupa XXI, frag. szklanego paciorka TM grupa XXII, frag. dwóch szklanych paciorków TM grupa XXI, frag. szklanego paciorka, trzy bursztynowe paciorki TM 388, bursztynowy paciorek TM 389, bursztynowy paciorek TM 392, trzy bursztynowe paciorki TM 393, bursztynowy paciorek TM 402, bursztynowy paciorek TM grupa XXXI.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej, w zwartym układzie tworzącym długą kolię.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej szpili zapinki (?), frag. brązowej sprężyny, brązowa szpila haczykowata w drewnianej oprawie, brązowy klucz AK (nieokreślony), frag. brązowego przedmiotu, frag. brązu, gliniany przęslik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1.

Obiekt 514 – grób inhumacyjny (tabl. 36:3)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 155, dwa szklane, żłobkowane, półprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 162, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 163, frag. szklanego paciorka TM 225a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony czarnymi pasmami, TM 288a, dwa szklane paciorki TM grupa XXI, cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 393, bursztynowy paciorek TM grupa XXX, frag. bursztynowego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej, esowatej klamerki, brązowa zapinka A.V.120, frag. brązowych okuć pasa, dwa brązowe okucia końca pasa R.O, gliniany przęslik.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:85; Stępnik 2015, 160.

Obiekt 529 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w centralnej części jamy grobowej, nieco poniżej zachowanych (w jednym poziomie) zapinek.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60, brązowa zapinka A.V, żelazne kółko.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:86; Stępnik 2015, 145, 160.

Obiekt 556 – grób inhumacyjny (tabl. 30:1)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 2a, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, fioletowe paciorki TM 3, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6,

szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 28, szklany, podłużny, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 137, dwa bursztynowe paciorki TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dziewięć bursztynowych paciorków TM 391, 10 bursztynowych paciorków TM grupa XXX, trzy bursztynowe paciorki TM grupa XXXII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa sprężyna, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:87; Stępnik 2015, 160.

Obiekt 574 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorek został zlokalizowany w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: bryłka bursztynu, brązowa zapinka A.V.150.

Określenie antropologiczne: dorosły

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:89; Schuster 2018b, 222, lista 3.

Obiekt 692 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zlokalizowany w północno-zachodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:92.

Obiekt 694 – grób inhumacyjny (tabl. 29:2)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 24, 17 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 26, dziewięć i jeden we frag. szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 28, 60 i 11 we frag. szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, cylindryczny, przezroczysty paciorek zdobiony czerwonymi pasmami, zbliż. do TM 304a, dwa szklane, cylindryczne, przezroczyste paciorki zdobione białymi i czerwonymi pasmami, zbliż. do typu TM 304d, szklany, cylindryczny, przezroczysty paciorek zdobiony żółtym, białymi i niebieskimi pasmami, zbliż. do TM 304k, frag. szklanego, przezroczystego, ciemnozielonego paciorka zdobionego białymi pasmami, zbliż. do typu TM 347c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony czerwonymi pasmami, TM grupa XXII, 10 i cztery we frag. szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, frag. czterech szklanych paciorków, dwa bursztynowe paciorki TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, sześć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 390, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395a, 49 bursztynowych, krążkowatych i beczułkowatych paciorków TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, brązowa zapinka A.VII.193, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:92.

Obiekt 698 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dziewięć całych i pięć frag. szklanych, kulistych, półprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 23, sześć szklanych, kulistych, półprzezroczystych, zielonych paciorków TM 24, sześć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej, przy zachowanych kościach czaszki oraz na poziomie klatki piersiowej. Paciorki nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VII.193, brązowa sprzączka ML D1, frag. brązowej szpili/igły, frag. brązowej szpili haczykowej w drewnianej oprawce, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *adultus* (?), (30–35 lat)

Datowanie: C1

Literatura: Krzysiak 2013, ryc. 25; Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:92.

Obiekt 759 – grób inhumacyjny (tabl. 2:4)

Krótko kolia układu „A”: sześć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 19, 12 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, 35 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, frag. pięciu szklanych paciorków.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane przy słabo zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.127, brązowa zapinka A.V.128, frag. glinianego naczynia, frag. szkła.

Określenie antropologiczne: *infans* (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:94.

Obiekt 765 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorek został zlokalizowany w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:94.

Obiekt 768 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: siedem bursztynowych paciorków TM 388, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXX, bursztynowy paciorek TM XL, dwa bursztynowe paciorki TM 394.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.129, brązowa szpila haczykowata w drewnianej oprawce, frag. brązowego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: *adultus* (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:95.

Obiekt 778B – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 63, bursztynowy paciorek (nieokreślony), srebrny, dwustożkowaty paciorek.

Położenie: szklany, bursztynowy i srebrny paciorek odkryto w północnej części jamy grobowej, przy słabo zachowanych kościach czaszki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprężyna od zapinki, frag. brązowej zapinki A.(?), gliniany prześlik, frag. drewnianego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: *adultus* (25–30 lat)

Datowanie: B2

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:95; Stępnik 2015, 162.

Obiekt 810A – grób inhumacyjny (tabl. 51:1)

Długa kolia układu „C”: 10 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 28, 138 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, frag. czterech szklanych, kulistych, szarych paciorków TM 55, dziewięć szklanych, poliedrycznych, półprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 128, frag. brązowego paciorka (?), srebrna, esowata klamerka AvM B. **Położenie:** paciorki i klamerka zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, frag. brązowego złącza ogniwkowego, frag. brązowego przedmiotu, gliniany prześlik glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:96; Stępnik 2015, 163.

Obiekt 813 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 6, szklany, melonowaty paciorek TM 162.

Położenie: paciorki znajdowały się w centralnej części jamy grobowej, na poziomie fibul.

Pozostałe wyposażenie: dwie żelazne zapinki zbliż. do A.IV, frag. żelaznej sprzączki, frag. brązowego przedmiotu, frag. żelaznego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:96; Stępnik 2015, 163.

Obiekt 837 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 223, frag. brązowej, esowatej klamerki AvM A.

Położenie: paciorek i frag. klamerki zostały odkryte w centralno-zachodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:97.

Obiekt 841 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 163, bursztynowy paciorek TM 402b.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zapinkach, w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa zapinka A.VII.201, frag. brązowego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:97.

Obiekt 882 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 387a, szklany paciorek TM grupa I.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach, pomiędzy zapinkami.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.58–59, brązowa zapinka A.V.109, żelazna sprzączka ML D1, żelazna igła, żelazny nożyk.

Określenie antropologiczne: dorosły, *maturus* (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99; Stępnik 2015, 163.

Obiekt 892 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM grupa XXI.

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniany prześlik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99; Stępnik 2015, 163.

Grób 896 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, krążkowaty, biały paciorek TM 29.

Położenie: paciorek został zlokalizowany w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowego okucia pasa, brązowa igła, frag. brązowego przedmiotu, gliniany prześlik, gliniane naczynie RW XIIb.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99.

Obiekt 897 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM grupa XLVI.

Dekoracja talii: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 429.

Położenie: dwa paciorki TM grupy XLVI zostały odkryte z obu stron zachowanych zębów. Około 15 cm poniżej zachowanych zębów zlokalizowano kolejne dwa paciorki TM grupy XLVI. Paciorek TM 429 znajdował się na poziomie pasa. Dwustożkowaty paciorek odkryto ok. 8 cm od zachowanych zębów.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnego, dwustożkowatego paciorka, brązowe okucie końca pasa R.J.II.1, frag. brązowej szpili, frag. brązowej szpili haczykowatej, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99.

Obiekt 898 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM grupa XVIII.

Położenie: paciorek został zlokalizowany w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, brązowa sprzączka ML D1, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99.

Obiekt 900 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane, beczułkowate paciorki ze złotą wkładką, TM 387.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej, na poziomie zapinki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.61, żelazna sprzączka ML D17, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:99.

Obiekt 911 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: frag. szklanego paciorka.

Położenie: paciorek został odkryty w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucie pasa.

Określenie antropologiczne: dorosły (30–40 lat)

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:100.

Obiekt 924B – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): bursztynowy paciorek TM 403, bursztynowy paciorek (nieokreślony).

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka zbliż. do A.V.120, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: *senilis* (>50 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:100.

Obiekt 928B – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany paciorek TM 291b, frag. szklanego paciorka, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.120, brązowa ukształtna, kabłąkowa zawieszka do pasa, brązowa zawieszka do pasa (?), frag. żelaznego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:102.

Obiekt 963 – grób inhumacyjny¹³ (tabl. 7:1)

Długa kolia układu „A”: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 396a, dwa bursztynowe, cylindryczne paciorki zbliż. do TM 397, osiem bursztynowych, dwustożkowatych paciorków TM 447, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM grupa XXX, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM grupa XXXI, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM grupa XXXII, cztery bursztynowe paciorki (zawieszki) TM grupa LV, bursztynowy, nieregularny paciorek.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki A.VII.192 ze stopu miedzi, zapinka typu Mackeprang VIIb¹⁴ ze stopu miedzi, frag. ceramiki, szczątki żółwia błotnego.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:102; Schuster 2018b, 224, lista 4; Skóra 2023, 775.

Obiekt 981 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 2a, dwa bursztynowe paciorki TM 388, bursztynowy paciorek, frag. bursztynowego paciorka.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:102.

Obiekt 1027 – grób inhumacyjny (tabl. 64:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) (I): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Długa kolia układu „C” (II): szklany, segmentowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 98, frag. szklanego paciorka, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe,

¹³ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na częściowe zachowanie paciorków w zwanym układzie.

¹⁴ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji M.B. Mackepranga (1943).

krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, stożkowate paciorki TM 402b, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XXX, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i esowata klamerka zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Bursztynowy paciorek TM 389 zarejestrowano na północ od opisanej kolii.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96 zdobione srebrnymi aplikacjami.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:105.

Obiekt 1035 – grób inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii (nieokreślone): szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 4a, szklany, kulisty, przezroczysty paciorek TM 17, 16 szklanych, kulistych, przezroczystych, jasnoniebieskich paciorków TM 18, 17 szklanych, kulistych, przezroczystych, jasnozielonych paciorków TM 20, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 22, trzy szklane, kuliste, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 23, 16 szklanych, kulistych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 24, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 28, 73 bursztynowe, krążkowate, beczułkowate, toczone paciorki TM grupa TM XLII.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej. *In situ* odsłonięto je w dwóch podwójnych „liniach”. Najprawdopodobniej zabytki były umieszczone na dwóch sznurach, przez co niemożliwe jest określenie ich układu.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.95, dwie brązowe zapinki ze srebrnymi aplikacjami A.V. s.8, frag. brązowej szpili/igły, frag. brązowej, tordowanej szpili, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:105; Stępnik 2015, 164.

Obiekt 1050 – grób inhumacyjny (tabl. 61:4)

Długa kolia układu „E”: 28 szklanych, soczewkowatych, przezroczystych, różowych paciorków TM grupa IX.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprężyna od zapinki, brązowa sprzączka ML D1, frag. brązowej igły, frag. brązowej igły/szpili, frag. brązowego przedmiotu, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:105.

Obiekt 1067 – grób inhumacyjny (tabl. 31:1)

Długa kolia układu „B”: 94 szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, frag. dwóch szklanych, cylindrycznych, przezroczystych paciorków zdobionych białymi i czarnymi pasmami, zbliż. do typu TM 304d, dwa szklane, płaskie, kwadratowe, półprzezroczyste, fioletowe paciorki zbliż. do typu TM 119, frag. szklanego paciorka, bursztynowy, krążkowaty paciorek

TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM XXXI.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej igły, frag. srebrnego kółka, frag. srebrnego przedmiotu, frag. innego przedmiotu wykonanego ze srebra.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:106.

Obiekt 1070 – grób inhumacyjny (tabl. 62:1)

Długa kolia układu „E”: 39 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D18, brązowe okucie pasa, frag. brązowej igły, frag. srebrnej aplikacji, frag. drewna z brązowymi nitami, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:106; Stępnik 2015, 165.

Obiekt 1122 – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany paciorek TM grupa XXI, frag. szklanego paciorka, bursztynowy paciorek TM XXXV.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.128.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:109.

Obiekt 1214A – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: frag. szklanego paciorka.

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki A.VII.201, brązowa zapinka A.VII.214.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:112.

Obiekt 1217 – grób inhumacyjny (tabl. 28:1)

Długa kolia układu „B”: 30 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 162, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, cztery bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, na poziomie jednej z zapinek (druga znajdowała się w centralnej części jamy grobowej). Paciorki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.95, brązowa zapinka A.VII.193, brązowe złącze naszyjnika (?).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:112.

Obiekt 1219 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 19, bursztynowy paciorek TM 391.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, na wysokości zapinki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.53 (?).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:113; Stępnik 2015, 167.

Obiekt 1221A – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 388, bursztynowy paciorek TM 392.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:113.

Obiekt 1228A – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 223i, żelazne kółko.

Położenie: paciorek został odkryty przy zachowanym kółku, w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:113.

Obiekt 1240 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, dwa szklane paciorki ze złotą wkładką, TM 387a, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek TM 171, dwa srebrne, cylindryczne paciorki, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte na poziomie szyi. Znajdowały się pomiędzy dwoma zapinkami.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.45, brązowa zapinka A.IV.68, frag. żelaznego przedmiotu, żelazna igła, żelazny, sierpikowaty nożyk.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:113; Stępnik 2015, 167.

Obiekt 1260 – grób inhumacyjny (tabl. 64:3)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) (I): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony pasmami barwy białej, czerwonej i żółtej, zbliż. do typu TM 291.

Długa kolia układu „B” (II): szklany, kulisty, mozaikowy, nieprzezroczysty, zielony paciorek z wizerunkiem twarzy na czerwonym tle, TM 369, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, kulisty paciorek zbliż. do TM 455, bursztynowy, toczony paciorek TM 438, pięć bursztynowych, toczonych paciorków TM 439.

Położenie: wszystkie paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Szklany paciorek zbliż. do typu TM 291 został zlokalizowany na poziomie jednej z zapinek. Pozostałe skupisko paciorków znajdowało się poniżej wspomnianych zabytków.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, srebrny, dwustożkowaty paciorek, dwie brązowe zapinki A.V.128, brązowa, węzowata bransoleta W.III, frag. glinianego przesłika.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:114; Stępnik 2015, 167.

Obiekt 1285 – grób inhumacyjny (tabl. 29:1)

Długa kolia układu „B”: 29 szklanych, kulistych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 2a, 13 szklanych, kulistych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 4a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 10, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, 11 szklanych, kulistych, przezroczystych, różowo-fioletowych paciorków TM 19, 12 szklanych, beczułkowatych, przezroczystych zielonych paciorków TM 20, trzy szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, 14 szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 28, frag. szklanego paciorka, 19 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, cztery bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128, dwie brązowe, węzowate bransolety W.III.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus* (25–30 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:115; Stępnik 2015, 168.

Obiekt 1296 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 2a.

Położenie: paciorek został odkryty w południowo-wschodniej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:116.

Obiekt 1301 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 11, dwa srebrne paciorki, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:116.

Obiekt 1308 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: dwa bursztynowe paciorki TM 390, brązowa, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:116.

Obiekt 1328 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: frag. szklanego paciorka.

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:117; Stępnik 2015, 168.

Obiekt 1337 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: cztery bursztynowe paciorki TM 388, bursztynowy paciorek TM 390, frag. srebrnej, esowatej klamerki (nieokreślona).

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, przy zachowanej zapince.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V. s.8.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:118.

Obiekt 1341 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek, frag. brązowej, esowatej klamerki AvM (?).

Położenie: paciorek i klamerka zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:118.

Obiekt 1455 – grób inhumacyjny (tabl. 53:1)

Długa kolia układu „C”: frag. szklanego paciorka, sześć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390, bursztynowy, toczony paciorek zbliż. do typu TM 440, dwa brązowe, wiaderkowate wisiorki P.K I.1. **Pozostałe:** siedem szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, frag. szklanego paciorka.

Położenie: kolia paciorków wraz z wisiorkami została odkryta na poziomie klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Pozostałe paciorki zlokalizowano w znacznym rozproszeniu, powyżej zachowanej kolii.

Pozostałe wyposażenie: złoty, dwustożkowaty paciorek, frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, frag. srebrnego kółka, brązowa szpila BB III, brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R. J, frag. dwóch glinianych naczyń.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:123; Stępnik 2015, 170; Schuster 2018b, 225, lista 6.

Obiekt 1470 – grób inhumacyjny (tabl. 61:3)

Długa kolia układu „E”: osiem szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Dar: bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 439.

Położenie: szklane paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Bursztynowy paciorek zarejestrowano w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D17, frag. srebrnej aplikacji, frag. srebrnej blaszki, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:124.

Obiekt 1497 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, żłobkowany, fioletowy paciorek TM 165.

Położenie: paciorek został odkryty w północnej części jamy grobowej, znacznie powyżej zachowanych kości czaszki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38, brązowa zapinka A.II.41, X, brązowa zapinka A.V.126, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, frag. brązowej szpili haczykowej w drewnianej oprawce, frag. brązowej szpili/igły, brązowa sprzączka ML D1, okucie pasa, frag. brązowego złącza ogniwkowego.

Określenie antropologiczne: kobieta, *senilis* (>50)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:125.

Obiekt 1503 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): frag. białego paciorka, bursztynowy paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka ze srebrną folią A.VII.214, gliniane naczynie RW XIIB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:125.

Obiekt 1505 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: 10 szklanych, kulistych, czarnych paciorków TM 27, 19 szklanych, kulistych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany paciorek i frag. drugiego, TM grupa IV, szklany, kuboktaedryczny, przezroczysty, ciemnofioletowy paciorek TM 128, dwa bursztynowe paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy fibuli, w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.V.128, frag. główki zapinki wykonany ze srebra, frag. brązowej szpili, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:125.

Obiekt 1562 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, kuliste, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 2a, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 4a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 183, frag. szklanego paciorka TM 218, frag. dwóch szklanych paciorków, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, dwa bursztynowe, toczone paciorki TM 432, trzy bursztynowe paciorki TM grupa XXX, bursztynowy paciorek TM grupa XXXI.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowego (?), opasanego wisiora (nieokreślony), brązowa zapinka A.V.127–128, dwie brązowe zapinki A.VII.193, brązowa, tarczowata zapinka Ex XXXIV.55, frag. srebrnej bransolety, brązowa sprzączka ML D20, brązowe okucie końca pasa R. J.II, frag. brązowej szpili BB I, trzy srebrne aplikacje, brązowy nit, frag. srebrnych kólek (?), frag. brązowego przedmiotu, trzy gliniane przęśliki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128; Stępnik 2015, 173.

Obiekt 1566 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany paciorek TM grupa I, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, brązowy paciorek (nieokreślony).

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi, przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII. s.1, gliniane naczynie RW XIIIa, gliniane naczynie RW XVIIb.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128; Stępnik 2015, 173.

Obiekt 1570 – grób inhumacyjny (tabl. 14:2; 75:2)

Krótką kolia układu „B”: frag. dwóch szklanych paciorków, sześć bursztynowych paciorków TM 388.

Dekoracja talii: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: frag. szklanych i sześć bursztynowych paciorków odkryto na poziomie szyi. Paciorek TM 12 i TM 388 zarejestrowano na poziomie talii.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128.

Obiekt 1572 – grób inhumacyjny (tabl. 52:1)

Długa kolia układu „C”: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 34, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony białymi oczkami, TM 223, dwa szklane paciorki ze złotą wkładką, TM 387a, szklany, duży, beczułkowaty paciork TM grupa IV, frag. 10 szklanych paciorków, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, podłużny paciorek TM 409, bursztynowy, trapezowaty paciorek TM 414, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 430, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 438, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 439, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM grupa XXX, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XLII, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM grupa XLIII, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XLVI, dwie brązowe zapinki zdobione srebrnymi i złotymi aplikacjami A.V.130, brązowy opasany wisior ze szklaną kulką w środku KS II. **Położenie:** układ paciorków tworzących kolię został zlokalizowany od zachowanej szczęki do okolic klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, brązowa zapinka A.V.95–96, frag. brązowej szpili/igły, brązowa (?) aplikacja, dwa gliniane prześliki, gliniane naczynie RW XIV.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus II* (40–50 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 38–39.

Obiekt 1577 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 162, bursztynowy paciorek TM 394, bursztynowy paciorek TM grupa XXX, bursztynowy paciorek TM grupa XLVIII.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Zabytki nie znajdowały się w jednym skupisku.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.201.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128.

Obiekt 1580 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „E”: trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy słabo zachowanej żuchwie.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:128; Stępnik 2015, 173.

Obiekt 1602 – grób inhumacyjny (tabl. 2:3; 75:3)

Krótką kolia układu „A”: frag. trzech szklanych, przezroczystych, fioletowych paciorków TM 19, 12 szklanych, kulistych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 20, frag. czterech szklanych, nieokreślonych paciorków.

Dekoracja talii: bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 400.

Położenie: szklane paciorki zostały odkryte przy zapinkach. Bursztynowy paciorek został zlokalizowany ok. 30 cm na południe od najniższej położonej zapinki, która najprawdopodobniej znajdowała się na klatce piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VII.193, gliniane naczynie RW XbA.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:129.

Obiekt 1620 – grób inhumacyjny (tabl. 28:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 2b, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 4a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, pięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 183, frag. szklanego paciorka TM 221, frag. dwóch szklanych paciorków TM 287b, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, bursztynowy, toczony paciorek TM 429, dwa bursztynowe, toczone paciorki TM 430, bursztynowy, toczony paciorek TM 431, dwa bursztynowe paciorki TM 440, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXX, bursztynowy paciorek TM grupa XXXI.

Położenie: paciorki zostały odkryte na wysokości klatki piersiowej, częściowo tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej szpili haczykowej, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XII.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:130.

Obiekt 1623 – grób inhumacyjny (tabl. 39:3)

Krótką kolia układu „C”: dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 24, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 27, dziewięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, płaski, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 115, szklany, płaski, półprzezroczysty, fioletowy paciorek TM 119, frag. szklanego paciorka TM 119, szklany, żłobkowany, przezroczysty, seledynowy paciorek TM 158a, frag. szklanego, przezroczystego, niebieskiego paciorka TM 126, pięć szklanych, półprzezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM grupa XIV, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony plamkami barwy czerwonej, białej i niebieskiej, TM grupa XXII, frag. szklanego paciorka, bursztynowy paciorek TM 392, srebrna, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi, przy dobrze zachowanej czaszce.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.V. s.8, brązowa igła, brązowy nit, gliniane naczynie RW IV.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:130.

Obiekt 1647 – grób inhumacyjny (tabl. 14:3)

Krótką kolia układu „B”: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, zielony paciorek TM 4a, frag. szklanego paciorka TM 18, szklany, kulisty, przezroczysty, fioletowy paciorek TM 19, frag. szklanego paciorka TM 19, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 20, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 22,

frag. szklanego paciorka TM 22, pięć szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 28, dwa szklane, segmentowe, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 97a, szklany, podłużny paciorek ze złotą folią, TM 387, frag. szklanego paciorka, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 390.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi, przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, dwie brązowe zapinki A.VII.201, frag. brązowej sprężyny od zapinki, frag. brązowej szpili haczykowej, gliniane naczynie RW XVI.

Określenie antropologiczne: *infans II* (10–15 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:131.

Obiekt 1661 – grób inhumacyjny (tabl. 3:2)

Krótki kolia układu „A”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 13, szklany, kulisty, przezroczysty, fioletowy paciorek TM 19, siedem szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 26, 36 szklanych, płaskich, czarnych, nieprzezroczystych paciorków TM 51, 25 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, kubooktaedryczne, przezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 134, szklany, podłużny, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony białymi i czerwonymi pasmami, TM 304d, szklany, podłużny, przezroczysty paciorek zdobiony białymi i czerwonymi pasmami, zbliż. do typu TM 306a, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony białymi i czerwonymi pasmami, TM grupa XXII, szklany, kulisty, czarny paciorek zdobiony białymi pasmami, TM grupa XXII.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VII. s.1, frag. srebrnego drutu/naszyjnika, brązowa sprzączka ML D17.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:132; Stępnik 2015, 174.

Obiekt 1744 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „A”: bursztynowy paciorek TM 388, bursztynowy paciorek TM 390, bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorki znajdowały się przy zachowanych zębach, w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa szpila BB X.

Określenie antropologiczne: *infans II* (8–14 lat)

Datowanie: B2–C1

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:134.

Obiekt 1777 – grób inhumacyjny (tabl. 60:4; 76:3)

Krótki kolia układu „E”: siedem szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Dekoracja talii: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, żłobkowany, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 158a, szklany, stożkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony białymi pasmami, TM 194a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony oczkami żółto-czarno-niebieskimi, zbliż. do typu TM 223d, bursztynowy,

krążkowaty paciorek TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, cztery bursztynowe, toczone paciorki zbliż. do typu TM 438, bursztynowy, toczony paciorek zbliż. do typu TM 442, frag. brązowego opasanego wisiora KS III.

Dar: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM grupa XXX.

Położenie: szklane paciorki TM 53 zostały zlokalizowane przy zachowanej żuchwie, na poziomie szyi. Pozostałe paciorki odkryto na wysokości pasa wraz z wisiosem opasanym. Bursztynowy paciorek TM grupa XXX znaleziono w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa zapinka A.V. s.8, brązowa zapinka A.V.124, brązowe okucie końca pasa R.J, kościany grzebień T.II.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:136.

Obiekt 1783 – grób inhumacyjny (tabl. 63:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „A” (I): dwa szklane, segmentowe, półprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 91b, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą folią, TM 387a, pięć szklanych, segmentowych paciorków ze złotą folią, TM 387b, siedem szklanych paciorków ze złotą folią, TM 387, frag. dwóch szklanych paciorków.

Długa kolia układu „C” (II): dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, okrągły, przezroczysty paciorek zbliż. do typu TM 17, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zbliż. do typu TM 27, szklany, rurkowaty, przezroczysty, turkusowy paciorek TM 145, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 158a, cztery szklane, żłobkowane, przezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 163, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, trzy fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste (dwa seledynowe, jeden turkusowy) paciorki TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny (zniszczony) paciorek TM 224, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z motywem żółto-czarnej szachownicy, TM grupa XXIII, frag. pięciu szklanych paciorków, dziewięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390, cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, bursztynowy, nieregularnie kwadratowy paciorek zbliż. do typu TM 398, cztery bursztynowe, niesymetryczne paciorki TM 403, trzy bursztynowe, płaskie, prostokątne paciorki TM 407, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 409, dwa bursztynowe, płaskie paciorki TM 410, dwie brązowe zapinki A.II.38.

Dar: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, płaski paciorek TM 410.

Położenie: paciorki kolii I zostały odkryte na poziomie szyi. Drugie pasmo (II) zarejestrowano od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej. Dwa bursztynowe paciorki TM 389 i TM 410 wystąpiły w centralno-wschodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.120, frag. brązowej, sztabkowej bransolety.

Określenie antropologiczne: *infans II* (12–14 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:136.

Obiekt 1794 – grób inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „C” (I): 112 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, cztery szklane, kuboktaedryczne, półprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 128,

szklany, podłużny, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 183, frag. szklanego paciorka, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do typu TM 429, dwa srebrne, wiaderkowate wisiorki P.K I.3. **Długa kolia układu „B” (II):** szklany, beczułkowaty, czerwony paciorek zdobiony czarnymi oczkami z białymi obwódkami, TM 223a, szklany, podłużny, przezroczysty, jasnozielony paciorek zdobiony czerwonymi i białymi pasmami, TM 304d, szklany, podłużny, przezroczysty, jasnozielony paciorek zdobiony czerwonym pasmami, zbliż. do typu TM 304d, szklany, podłużny, przezroczysty paciorek zdobiony czerwonymi i białymi pasmami, zbliż. do typu TM 306a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki zdobione białymi pasmami, zbliż. do typu TM 263a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki zbliż. do typu TM 429.

Dar: cztery szklane, płaskie, półprzezroczyste, czarne paciorki TM 51, dwa szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53.

Położenie: kolia I została zarejestrowana przy słabo zachowanych zębach. Kolia II wystąpiła poniżej pierwszego pasma. W północnej części jamy grobowej, przy naczyniach, zadokumentowano sześć paciorków TM 51 i TM 53.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VI.170, brązowa sprzączka ML D13, brązowe okucie końca pasa R.J, brązowa szpila haczykowata, frag. srebrnego przedmiotu, kościany grzebień, gliniany przęślik, frag. szklanego naczynia, gliniane naczynie RW IVA, gliniane naczynie RW IX, gliniane naczynie RW XbA, gliniane naczynie RW XIIIb, gliniane naczynie RW XV.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:136.

Obiekt 1799 – grób inhumacyjny (tabl. 75:4)

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 20, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 23, dziewięć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, trzy szklane, okrągłe, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 51, dwa szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53.

Dekoracja talii: kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 27.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, w dwóch skupiskach. Do pierwszego z nich należy sześć egzemplarzy TM 27, do drugiego paciorki TM 20, TM 23, TM 27 (trzy zabytki), TM 51 i TM 53. Na poziomie pasa zlokalizowano paciorek TM 27, który znajdował się 10 cm od sprzączki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R. (?), frag. brązowej szpili, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Rożnowski, Cymek 2015, tab. 1:136.

Elbląg–Pole Nowomiejskie, pow. Elbląg

Grób 4/1880 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „E”: sześć szklanych paciorków TM 126.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: zapinki (brak informacji o liczbie i formach zabytków), frag. sprzączki, grzebień T.I.

Określenie antropologiczne: kobieta (?)

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Anger 1880, 380; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Grób 5/1880 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: dwa szklane paciorki TM 191, dwa szklane paciorki z kwiatowym wzorem, pięć bursztynowych paciorków TM 471i, siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: cztery wisiorki wiaderkowate, trzy niezidentyfikowane zapinki, dwa pierścienie (nieokreślone), dwie sprzączki (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: kobieta (?)

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Anger 1880, 380; Blume 1915, 79; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Grób 14/1880 – inhumacyjny

Krótką kolia (nieokreślona): trzy paciorki (nieokreślone).

Położenie: paciorki zostały odkryte przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: zapinka, igła, grzebień.

Określenie antropologiczne: dziecko

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Anger 1880, 380; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Grób 15/1880 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: dwa szklane paciorki TM 78, dwa szklane paciorki TM 79, dwa szklane paciorki TM 211a/c, szklany paciorek TM 181, szklany paciorek TM 182, szklany paciorek TM 183, szklany paciorek TM 249a, szklany paciorek TM 269, 10 bursztynowych paciorków TM 388, bursztynowy paciorek TM 393, bursztynowy paciorek TM 408, bursztynowy paciorek 414a(?), bursztynowy paciorek 422a, bursztynowy paciorek TM 424a, bursztynowy paciorek TM 426a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: trzy zapinki (nieokreślone), sprzączka (nieokreślona), okucie pasa.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Anger 1880, 381–382; Blume 1915, 79; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Elbląg, ul. Moniuszki, pow. Elbląg

Grób 442 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany paciorek TM 6, dwa szklane paciorki TM 12, 20 szklanych paciorków TM 18, 29 szklanych paciorków TM 20, 10 szklanych paciorków TM 28, trzy szklane paciorki TM 129, szklany paciorek TM 205, trzy szklane, żeberkowane, niebieskie paciorki, cztery szklane, wielobarwne paciorki, 11 bursztynowych paciorków TM 388, bursztynowy paciorek TM 415, bursztynowy paciorek TM 422a, bursztynowy paciorek TM 437, dziewięć bursztynowych, krążkowatych i dwustożkowatych paciorków, dwa paciorki (nieokreślone), srebrna, esowata klamerka AvM B.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zarejestrowane przy kościach prawego ramienia oraz po obu stronach kości lewego przedramienia.

Pozostałe wyposażenie: srebrny paciorek, dwie brązowe zapinki A.II.41, X1, brązowa, posrebrzana zapinka A.V.130, dwie bransolety wężowate W.III.B.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Neugebauer 1938, 107–108, ryc. 1, tabl. XXIII; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Grób 472 – inhumacyjny

Długa kolia układu „A”: 11 szklanych paciorków TM 387, trzy szklane, niebieskie paciorki, frag. szklanych paciorków.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy kościach prawego ramienia.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.41, dwie brązowe bransolety wężowate W.III.B, żelazna sprzączka ML (?).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Neugebauer 1938, 109, ryc. 2; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 278.

Gostkowo-Folsąg, pow. Toruń

Grób 6 – inhumacyjny (nr II wg Tadeusza Wagi)

Długa kolia układu „B”: szklane paciorki (zniszczone przy eksploracji grobu), bursztynowe paciorki (zniszczone przy eksploracji grobu).

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowe paciorki TM 526¹⁵, dwie brązowe zapinki A.II.41, X2, brązowa zapinka A.V.128, brązowa sprzączka ML D1, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Waga 1934, 171; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 281; Kurpiewski 2008, 16–17, tabl. I/6:1–7.

Grób 18 – inhumacyjny (nr XIV wg Tadeusza Wagi)

Długa kolia układu „B”: 11 szklanych i bursztynowych paciorków (bliżej nieokreślonych).

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa szpila BB I.3, kościana igła, kościany grzebień T.A.I, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b–C1

Literatura: Waga 1934, 173–174; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 280; Kurpiewski 2008, 20, tabl. III/18:2,5.

Grób 19 – inhumacyjny (nr XV wg Tadeusza Wagi)

Zestaw złożony z trzech kolii (nieokreślone): 13 szklanych paciorków TM 6, dwa szklane paciorki TM 7, dwa szklane paciorki TM 12, dwa szklane paciorki TM 49, szklane paciorki należące do typu

¹⁵ Ze względu na brak danych dotyczących miejsca odkrycia paciorków TM 526 w grobie, zabytki te nie zostały przypisane jako elementy kolii. Kurpiewski podaje informację o odnalezieniu na kartach katalogowych czterech brązowych paciorków.

TM 22, TM 23, TM 24, TM 25, TM 51, TM 52, TM 138, TM 182b, 13 fajansowych paciorków TM 171, 22 bursztynowe paciorki TM 388, 14 bursztynowych paciorków TM 392, bursztynowy paciorek TM 416a, bursztynowe paciorki TM 390 i TM 397, bursztynowy, nieokreślony paciorek.

Położenie: część paciorków została zlokalizowana na poziomie szyi, pozostałe odkryto na poziomie klatki piersiowej¹⁶.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VII. s.1, brązowa szpila BB I, brązowa, haczykowata szpila.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Waga 1934, 174–175; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 280; Kurpiewski 2008, 20, 21, tabl. V.

Grób 20 – inhumacyjny (nr XVI wg Tadeusza Wagi)

Długa kolia układu „B”: szklany paciorek TM 2a, trzy fajansowe paciorki TM 171, szklany paciorek TM 261b, bursztynowy paciorek TM 397.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D11, frag. brązowego okucia pasa, brązowa szpila BB I.2, kościana szpila.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Waga 1934, 175; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 280; Kurpiewski 2008, 21, tabl. III/20:2–6.

Grób 53 – inhumacyjny (nr 8 wg Bonifacego Zielonki)

Krótką kolia układu „B”: trzy szklane, niebieskie paciorki TM 23, trzy szklane, czerwone paciorki TM 111, szklany, żółty paciorek z białymi, wtapianymi kwadracikami, TM 223a, sześć szklanych, płaskich, nieokreślonych paciorków, bursztynowy paciorek TM 388, bursztynowy paciorek TM 393, bursztynowy paciorek TM 395b, bursztynowy paciorek TM 397, bursztynowy paciorek TM 411, bursztynowy paciorek TM 475, bursztynowy, podłużny, prostokątny paciorek, kamienny paciorek zbliż. do typu TM 494.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.41, X2, brązowa, haczykowata szpila, glinianny przęslik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Zielonka 1968, 63, ryc. 11; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 270–280; Kurpiewski 2008, 34, tabl. XVII.

Gronowo¹⁷, stan. 2, pow. Drawsko Pomorskie

Kurhan 14, grób 1 – inhumacyjny (tabl. 22:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, osiem szklanych, kulistych, przezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 48, 29 i frag. szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, kubooktaedryczny,

¹⁶ Brak bliższych informacji, jakie formy zabytków znajdowały się odpowiednio na poziomie szyi i klatki piersiowej.

¹⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Narodowym w Szczecinie.

półprzezroczysty, zielony paciorek TM 129, dwa szklane, kubooktaedryczne, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zbliż. do typu TM 132, szklany, kubooktaedryczny, półprzezroczysty, ciemnofioletowy paciorek z białym pasmem, TM grupa XIV, frag. dwóch szklanych, przezroczystych, białych paciorków TM 1, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 395b, bursztynowy paciorek TM 399, bursztynowy, stożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 402.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.142, brązowa szpila BB IX.130, brązowa igła, dwa kamienne przęśliki, gliniane naczynie RW XIIC.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Wołągiewicz 1974, 10, ryc. 3; Rożnowski 1976, 101; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 281; Machajewski 2013, 25, tabl. XIX.

Uwagi: wg R. Wołągiewicza kolia sprawiała wrażenie przerwanej.

Kurhan 14, grób 3 – inhumacyjny, (tabl. 23:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, szklany, żebrowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 159a, szklany, żebrowany, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 163, siedem szklanych, kulistych i beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków zdobionych oczkami barwy zielono-żółtej, TM 223g, szklany, kulisty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony pasmami barwy białej, czarnej, żółtej, czerwonej i zielonej, zbliż. do typu TM 290c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony pasmami barwy białej, żółtej, czerwonej i zielonej, zbliż. do typu TM 291, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione pasmami barwy białej, czarnej, żółtej i zielonej, zbliż. do typu TM 291b, szklany, mozaikowy, beczułkowaty, czerwony, nieprzezroczysty paciorek zdobiony żółtymi liśćmi na zielonym tle, TM 355, 55 (dwa we frag.) bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna klamerka esowata AvM B, srebrny, dwustożkowaty paciorek, dwie brązowe zapinki A.V.126, brązowa zapinka A.V.128, brązowa szpila BB.IX.130, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XIII B.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *iuvēnis*

Datowanie: B2c

Literatura: Wołągiewicz 1974, 12, 14, ryc. 5–6; Rożnowski 1976, 101; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 281; 1985b, 57; Machajewski 2013, 25–26, tabl. XXI–XXII.

Uwagi: w publikacji H. Machajewskiego autor wymienia: pięć paciorków TM 223b, pięć paciorków TM 290c, dwa paciorki TM 223g, jeden paciorek TM 383, z których po weryfikacji można wyróżnić: siedem szklanych paciorków TM 223g, szklany paciorek zbliż. do typu TM 290c, szklany paciorek zbliż. do typu TM 291, dwa szklane paciorki zbliż. do typu TM 291b, szklany paciorek TM 355.

Kurhan 16, grób 1 – inhumacyjny (tabl. 22:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek zbliż. do typu TM 13, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej klamerki esowatej AvM B, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.J.IV, brązowe okucie pasa, frag. brązowej szpili BB.IX.130, kamienny przęślik, gliniane naczynie RW XIIB, frag. drewnianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołągiewicz 1974, 15, 17–18, ryc. 9; Rożnowski 1976, 102; Machajewski 2013, 26–27, tabl. XXVI.

Kurhan 17, grób 1 – inhumacyjny

Dekoracja głowy: szklany, żłobkowany paciorek TM 158b.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w niewielkiej odległości od szpil, które pierwotnie znajdowały się na głowie zmarłej osoby.

Pozostałe wyposażenie: brązowa szpila BB IIc/21, brązowa szpila BB IVb/76, frag. brązowej blachy, brązowe złącze ogniwkowe (?), frag. przęslicy, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołągiewicz 1974, 7; Rożnowski 1976, 101; Machajewski 2013, 27, tabl. XXVIII.

Kurhan 28, grób 1 – inhumacyjny (tabl. 1:5)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 171.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.53, brązowa zapinka A.IV.68, żelazna sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b–B2a

Literatura: Wołągiewicz 1974, 7; Rożnowski 1976, 101; Machajewski 2013, 32–33, tabl. XLVI.

Grzybnica, stan. 1, pow. Koszalin

Grób 19B – inhumacyjny (tabl. 58:3)

Długa kolia układu „D”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony oczkami żółto-biało-niebieskimi, TM 223, dwa szklane, kuliste paciorki ze złotą wkładką, TM 387a.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.59, srebrna, esowata klamerka AvM D, żelazna klamra hakowata ML I¹⁸, frag. żelaznego okucia pasa, żelazna igła, frag. żelaznego przedmiotu (nóż?), trzy frag. żelaznej igły, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *maturus* (?)

Datowanie: B2a

Literatura: Hahula, Wołągiewicz 2001, 22, 23, 73, tabl. XXXIV–XXXV/19B.

Grób 50 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany paciorek TM 10, szklany paciorek ze złotą folią, TM 387, szklany paciorek ze złotą folią, TM 387a, srebrna, esowata klamerka AvM A.

¹⁸ Zabytek został określony wg klasyfikacji R. Madydy-Legutko (1990).

Położenie: paciorki wraz z esowatą klamerką zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.59, brązowa zapinka A.III.60, frag. żelaznej sprzączki ML D1, brązowe okucie końca pasa R.O, dwa frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *senilis*

Datowanie: B2a

Literatura: Hahuła, Wołągiewicz 2001, 26–27, 74, tabl. XLIX/50.

Grób 58 – inhumacyjny (tabl. 65:2)

Zestaw złożony z dwóch kolii (nieokreślone): dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, trzy szklane, czarne paciorki TM 27, szklany, płaski, biały paciorek TM 55, szklany, żłobkowany, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 158a, szklany, żłobkowany, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, szklany, żłobkowany, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 162/163, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, 12 szklanych, żłobkowanych, półprzezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM 181, szklany, stożkowaty, półprzezroczysty, brunatny paciorek zdobiony żółtymi pasmami, TM 194, szklany, stożkowaty, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony białymi pasmami, TM 194a, dwa szklane, czerwone z oczkami paciorki TM 223, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, zielone paciorki zdobione żółto-zielonymi oczkami, TM 225d, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółto-czarną nitką, TM 287, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtymi pasmami i czarno-białymi oczkami, TM grupa XXII, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami zielono-żółtymi i niebiesko-białymi, TM 291b, siedem szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków zdobionych zieloną listwą z żółtym ornamentem roślinnym, TM 355, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony białą-żółto-zielono-czerwoną szachownicą, TM 364a, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, trzy bursztynowe, trapezowate paciorki TM 414a, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 414c, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 416a, frag. dwóch szklanych, wielobarwnych paciorków, brązowa klamerka esowata AvM C.

Położenie: paciorki zarejestrowane w okolicy szyi, znajdowały się na dwóch sznurach. Wśród paciorków leżała esowata klamerka¹⁹.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki typu Jobst 4F²⁰, brązowa zapinka A.V.148, frag. brązowej sprężyny od zapinki, gliniany przęslik, frag. dwóch brązowych przedmiotów.

Określenie antropologiczne: *infans II* (10–12 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Hahuła, Wołągiewicz 2001, 28, 74, tabl. LIII–LV.

Grób 91 – inhumacyjny (tabl. 61:2)

Krótką kolia układu „E”: 71 bursztynowych, płasko-kulistych paciorków TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy szyi oraz na lewym ramieniu zmarłego. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.161, dwie brązowe zapinki A.VI. s.2, brązowa igła, osiem żelaznych nitów do grzebienia, gliniany przęslik, gliniane naczynie RW XVIIb.

Określenie antropologiczne: *maturus* (?)

¹⁹ Brak informacji dotyczących tego, które formy paciorków tworzyły wyróżnione pasma.

²⁰ Zapinki zostały określone wg klasyfikacji W. Jobsta (1975).

Datowanie: C2–C3

Literatura: Hahuła, Wołągiewicz 2001, 31–32, 75, tabl. LXIX–LXX/91.

Janowo, pow. Grudziądz

Grób 3 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, szklany, czerwono-żółty paciorek z czarnym ornamentem roślinnym, TM 360a, bursztynowy, trójsegmentowy paciorek TM 476b.

Położenie: paciorki znajdowały się przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: rogowy grzebień T.A.I, gliniane naczynie RW IXA, frag. glinianego naczynia RW XV A.

Określenie antropologiczne: *infans I* (5 lat)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 283; Hahuła 1991–1992, 144, tabl. I; Wołągiewicz 1993, 176.

Grób 4 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „B” (I): cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 2, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, granatowe paciorki TM 7, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 10, szklany, beczułkowaty, czerwony, nieprzezroczysty paciorek TM 12, frag. szklanego, nieprzezroczystego, niebieskiego paciorka, frag. szklanego paciorka, 10 bursztynowych, krążkowanych paciorków TM 388–389, bursztynowy, półkolisty paciorek TM 400, dwie bursztynowe, trapezowate zawieszki TM 416a, frag. kilku bursztynowych paciorków.

Krótką kolia układu „C” (II): sześć szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, białych paciorków TM 6, dwa szklane, przezroczyste, granatowe paciorki TM 7, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, zielony paciorek TM 8, pięć szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 10, szklany, żeberkowany, granatowy paciorek TM 163, szklany paciorek o zniszczonej powierzchni z wtapianymi plamkami granatowymi na czerwonym tle, TM 211, szklany paciorek pasmowy z czerwonymi, granatowymi i zielonymi liniami na żółtym tle, TM 290–291, szklany, podłużny, oczkowaty, granatowy paciorek z oczkami żółto-brązowymi, TM 227, dwa frag. szklanych, szaro-zielonych paciorków, dwa szklane paciorki o zniszczonej powierzchni, szklany, beczułkowaty, niebieski paciorek TM 2 (?), szklany, zielony paciorek, pięć bursztynowych, krążkowanych paciorków TM 389, frag. srebrnego, dwustożkowatego paciorka.

Położenie: na poziomie szyi zostały odkryte dwie kolie. W ich środkowych częściach zarejestrowano bursztynowe zawieszki. Wśród jednego z tych pasm znajdował się fragmentarycznie zachowany, dwustożkowaty paciorek.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, zapinka z elektronu A.V.126, dwie brązowe zapinki A.V.96, dwie brązowe, sztabkowate, ornamentowane bransolety, brązowa szpila BB IId/27, gliniane naczynie RW XIVB.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 283; Hahuła 1991–1992, 144, tabl. II.

Uwagi: pierwotnie kolia I liczyła 29 paciorków, a kolia II 36 egzemplarzy. Zawieszka z kolii I pochodzi najpewniej z kolii II, co udokumentowano na zdjęciach zachowanych w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

Grób 7 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, podłużny, sześcioboczny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 120, szklany, podłużny, cylindryczny, nieprzezroczysty, ceglasty paciorek TM 139, kamienny, kubooktaedryczny, ciemny paciorek TM 499b, bursztynowa, trapezowata zawieszka TM 414b.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: rogowy grzebień T.A.II, rogowy grzebień T.I.1 C, gliniane naczynie RW XVI, gliniane naczynie RW XVIII.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 283; Hahuła 1991–1992, 146, tabl. III; Wołagiewicz 1993, 176.

Grób 10 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: 58 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, podłużny, sześcioboczny, nieprzezroczysty, ciemny paciorek TM 119, dwa szklane, kubooktaedryczny, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 128, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 130, szklany, oczkowany paciorek, na cielistym tle brązowo-żółto-czerwone oczka, TM 216c.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.170, brązowa zapinka A.VI.162, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: C1–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 283; Hahuła 1991–1992, 147–148, tabl. IV.

Jartypory, stan. 2, pow. Węgrów**Obiekt 16 – grób inhumacyjny**

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, mozaikowy, prostopadłościenny, nieprzezroczysty, ciemnobłękitny paciorek z motywem liści ze szkła opakowego, czerwonego w białych obwódkach, TM 354f, siedem szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, płaski, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek G. XVI/4, profilowany guzek ze stopu miedzi z nałożonym pierścieniem z karbowanego drutu srebrnego, z końca osi zapinki (najpewniej w funkcji paciorka).

Położenie: w północno-zachodniej części jamy grobowej znajdowało się skupisko paciorków.

Pozostałe wyposażenie: pięć frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 29, tabl. VIII/16, CCCXVI:16.

Obiekt 21 – grób inhumacyjny (tabl. 40:2)

Krótką kolia układu „C”: 1. uszko wisiorka żelaznego (siekierkowatego?), 2. cztery szklane, segmentowe paciorki z tzw. złotą wkładką, TM 387b, 3. dwa szklane, kuliste paciorki z tzw. złotą wkładką, TM 387a lub TM 387b, 4. szklany, segmentowy, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony żółtymi nitkami, typ TM 97a, 5. szklany, kulisty, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek TM 6, 6. szklany, kulisty, półprzezroczysty, jasnozielony paciorek zdobiony oczkami barwy czerwono-żółto-zielonej, TM XX, 7. szklany, płasko-kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, 8. dwa szklane, płaskie, prostokątne, o sześciobocznym przekroju paciorki nieprzezroczyste, czerwone, wg Alekseeva typ 117,

9. dwa szklane, mozaikowe, prostopadłościennie, nieprzezroczyste, ciemnobłękitne paciorki zdobione motywem liści ze szkła opakowego, czerwonego w białych obwódkach, TM 354f, 10. dwa szklane, mozaikowe, prostopadłościennie, nieprzezroczyste, jasnozielone paciorki z motywem liści ze szkła opakowego, czerwonego w białych obwódkach, TM 354f, 11. 12 szklanych, krążkowatych, półprzezroczystych, miodowo-żółtych paciorków TM 50, 12. 43 szklane krążkowate, nieprzezroczyste, czarne, w tym trzy zachowane fragmentarycznie, paciorki TM 55, 13. bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, 14. bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do TM 430, 15. bursztynowy, ósemkowaty wisiołek TM LV.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się okruchy szklane zębów ludzkich, przy nich paciorki i wisiorki (1–15). Kolia częściowo zachowana w układzie pierwotnym. *In situ* zarejestrowano następujący układ paciorków kolii: .../8/12/13/12/3/12(×3)/10/12 (×2)/4/12/10/12/14/12 (×64)/8/12/15/12/3/12/5/1/9/12 (×4)/9/.

Pozostałe wyposażenie: trzy drobne ułamki ceramiki starożytnej, lepionej ręcznie.

Datowanie: C1 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 30–31, tabl. X/21, CCCXVI/21.

Uwagi: pochówek od północy, strop nieznacznie naruszony przez skraj jamy ciepłopalnego grobu 22.

Obiekt 24 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został odkryty w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 33, tabl. X/24.

Obiekt 43 – grób inhumacyjny²¹ (tabl. 4:1).

Krótką kolia układu „A”: szklane, krążkowate, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, pięć szklanych, płaskich, prostokątnych, o sześciobocznym przekroju, półprzezroczystych, różowo-fioletowych paciorków TM 119, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, różowo-fioletowy paciorek TM 128, dwa szklane, krążkowate, półprzezroczyste, różowo-fioletowe paciorki, wg Alekseeva typ 72.

Położenie: w północnej części jamy grobowej *in situ*, przy słabo zachowanych zębach, zostały odsłonięte paciorki.

Pozostałe wyposażenie: zapinka kuszowata ze stopu miedzi A.VI.170, zapinka kuszowata ze stopu miedzi A.VI.161–162 / war. Jartypory, drobne okruchy szkła, okruch skorodowanego przedmiotu żelaznego, frag. drutu ze stopu miedzi (część igły?), frag. misy glinianej, lepionej ręcznie RW XaA, 12 frag. misy glinianej, lepionej ręcznie RW VIA, ok. 17 frag. ceramiki, ok. 10 drobnych okruchów ceramiki starożytnej, lepionej ręcznie, sześć frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza, frag. ceramiki lepionej ręcznie (neolit, k. amfor kulistych?).

Określenie antropologiczne: *infans II* (7–10 lat)

Datowanie: C1b

Literatura: Andrzejowski 2023, 37, tabl. XXI–XXII/43, CCCXVII/43.

²¹ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Obiekt 58 – grób inhumacyjny²²

Krótki kolia układu „B”: 26 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, dwustożkowate, przezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 58, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, jasnofioletowy paciorek TM 128, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: w spągu nienaruszonej części jamy grobowej, w północnej jej części, znajdował się frag. nieprzepracowanej kości, obok leżała zapinka, nieco niżej od fibuli kolia paciorków.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.V.132, 40 frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza, ok. 30 drobnych okruchów ceramiki starożytnej.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Andrzejowski 2023, 45, tabl. XXXVI–XXXVIII/58, CCCXVI/58.

Obiekt 73B – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji (kolia?): szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53, dwa szklane, prostokątne, prostopadłościennne, mozaikowe, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione motywem liści ze szkła opakowego, białoniebieskiego, TM 354d, frag. sprężynki zapinki ze stopu miedzi (być może w funkcji paciorka?).

Położenie: w centrum jamy grobowej znajdowała się zapinka i paciorki.

Pozostałe wyposażenie: zapinka kuszowata, ze stopu miedzi A.VI.161–162 / war. Jartypory, trzy frag. RW XaA, frag. naczynia glinianego RW IC–D, frag. naczynia glinianego, ok. 35 drobnych, niecharakterystycznych frag. ceramiki starożytnej, dwie łuski krzemienne i odłupek.

Określenie antropologiczne: *infans I–II*

Datowanie: C1a (?)

Uwagi: w części północnej jama grobu 73B była naruszona przez obiekt 73A.

Literatura: Andrzejowski 2023, 50, tabl. XLIII/73B, CCCXVI/73B.

Obiekt 79 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 26.

Położenie: paciorek został odkryty w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: 12 frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 51, tabl. XLV/79.

Obiekt 95 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „D”: 12 szklanych, kulistych i płasko-kulistych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 23, 19 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: w północnej części jamy grobowej wystąpiła zapinka, bezpośrednio przy niej znajdował się frag. kości i szczątki tkaniny, wokół niej paciorki.

²² Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Pozostałe wyposażenie: zapinka kuszowata, ze stopu miedzi A.VI.161–162.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1 (C1a?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 58, tabl. LVII/95.

Obiekt 117 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „C”: bursztynowy, płasko-kulisty paciorek zbliż. do TM 388, dwa szklane, płasko-kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 40, 38 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 55, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 126, 18 szklanych, tzw. pestkowatych, półprzezroczystych, fioletowych paciorków (w tym dwa całkowicie zniszczone), wg Alekseewa typ 84, 11 paciorków ze skręconego spiralnie drutu srebrnego, kilkanaście drobnych ułamków blaszki ze stopu miedzi (prawdopodobnie z wisiora wiaderkowatego).
Położenie: w południowo-wschodniej części jamy grobowej znajdowały się frag. zębów, przy nich kolia paciorków spięta (?) parą zapinek.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.VI.161–162, ok. 35 frag. grzebienia z poroża z nitami ze stopu miedzi, sprzączka (?) ze stopu miedzi, wykonana wtórnie z innego przedmiotu, frag. igły ze stopu miedzi, ułamek nieokreślonego przedmiotu ze stopu miedzi, misa gliniana lepiąca w ręce, RW VIC, mała wazka gliniana lepiąca w ręce, RW XVIII B, cztery niecharakterystyczne frag. ceramiki starożytnej, lepiącej w ręce.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (ok. 15–18), kobieta (?)

Datowanie: C1a

Literatura: Andrzejowski 2023, 66–67, tabl. LXXV–LXXVI/117, CCCXVII/117.

Obiekt 120 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany (kulisty?), przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 2b (?), szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40, szklany, kulisty, przezroczysty paciorek z tzw. złotą wkładką, TM 387b, szklany, płaski, prostokątny, o zaokrąglonym, sześciobocznym przekroju, nieprzezroczysty, czerwony paciorek, wg Alekseewa typ 117, bursztynowy, płasko-wypukły, asymetryczny paciorek zbliż. do TM 388.

Położenie: w północnej części jamy grobowej wystąpiły zęby, przy których wystąpiły paciorki.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.VI. 161–162 / war. Jartypory, zapinka ze stopu miedzi A.VI.167a1, ok. 25 frag. grzebienia trójwarstwowego z poroża T.I.1, misa gliniana ręcznie lepiąca RW XaA/XIVA, frag. misy glinianej ręcznie lepiącej RW XaA (?).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1 (C1a?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 68, tabl. LXXVIII/120, CCCXVII/120.

Obiekt 123 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, pierścieniowaty, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek TM 6, szklany, kulisty, asymetryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do TM 12, szklany, pierścieniowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek z oczkami z czerwonego szkła opakowego z białymi otoczkami, TM 276c, bursztynowy, dyskowaty paciorek zbliż. do TM 395.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowało się skupisko paciorków.

Pozostałe wyposażenie: brak

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Andrzejowski 2023, 70, tabl. LXXXI/123.

Obiekt 137 – grób inhumacyjny²³

Długa kolia układu „C”: 28 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków (w tym trzy we frag.), TM 53, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, tzw. pestkowaty, przezroczysty, fioletowy paciorek wg Alekseeva typ 84 / G. XVI/2, szklany, płaski, prostokątny paciorek o sześciobocznym przekroju, przezroczysty, różowo-fioletowy paciorek TM 119, szklany, płaski, prostokątny, o sześciobocznym przekroju, nieprzezroczysty, czerwony paciorek wg Alekseeva typ 117, szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 132, siedem szklanych, mozaikowych, prostopadłościennych, nieprzezroczystych, niebieskich paciorków z motywem liści ze szkła czerwonego i białego, TM 354, szklany, rurkowaty, przezroczysty paciorek zdobiony opakowymi, ukośnymi nitkami czerwonymi i żółtymi, TM 304, dwa szklane, rurkowate, przezroczyste, zielone paciorki z opakowymi, ukośnymi nitkami czerwonymi i białymi, TM 304d, szklany, rurkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek z podłużnymi, opakowymi nitkami białymi i czerwonymi, TM 307c, szklany, mozaikowy, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z zielonym pasmem z żółto-czerwonym wzorem kwiatowym, TM 356a, szklany, mozaikowy, nieregularnie kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z biało-żółto-czarnym wzorem meandrowym, TM 360a, szklany, rurkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z rozlanym wzorem czarno(?)-czerwono-zielonym, TM XXIII, szklany, rurkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z falistym pasmem czarno-czerwono-zielonym, TM XXIII, szklany, mozaikowy, rurkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z żółto-czerwono-zielonym wzorem mozaikowym, TM XXIII, dwa szklane, mozaikowe, kuliste, wielobarwne, nieprzezroczyste paciorki zdobione, barwa turkusowa, czerwona, żółta (?) i biała (jeden całkowicie rozkruszony), TM 366b, dwa szklane, podłużnie żłobkowane paciorki rurkowate, przezroczyste, niebiesko-zielony i jasnozielony TM 183, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, płasko-kulisty, nieregularny paciorek TM XXXI, bursztynowy, kulisty, regularny paciorek TM XXXI, dwie zapinki ze stopu miedzi A.VI.161-162 / war. Jartypory.

Położenie: w północnej części jamy grobowej występowały dobrze zachowane kości czaszki, pod żuchwą para fibul (prawdopodobnie spinających kolię paciorków szklanych i bursztynowych), jeden paciorek znajdował się nad czaszką (brak informacji, jaka forma zabytku).

Pozostałe wyposażenie: haczyk wrzeczona (tzw. szpila hakowa) ze stopu miedzi, gliniany, dwustożkowaty przęślik, grzebień z poroża T.II.2, trzy ułamki ceramiki, frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *iuvenis* (ok. 15 lat), kobieta

Datowanie: C1b (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 73–74, tabl. LXXXIX–XC/137, CCCXVII/137.

Obiekt 144 – grób inhumacyjny²⁴

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, poliedryczne, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 129, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, 12 szklanych, dwustożkowatych,

²³ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

²⁴ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

półprzezroczystych, niebieskich paciorków (w tym trzy całkowicie rozkruszone) TM 57, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do TM 400.

Dar: bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do TM 400.

Pozostały inwentarz: srebrny wisiorek wiaderkowaty P.K III.1, dwie zapinki ze stopu miedzi A.VI.162 / wzór FG79, mała wazka gliniana lepiona ręcznie RW XVIIIA.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się zęby, przy nich dwa skupiska paciorków. Przy ścianie wschodniej znajdował się paciorek i wisiorek.

Określenie antropologiczne: *infans I* (5–6 lat)

Datowanie: C2

Literatura: Andrzejowski 2023, 76, tabl. XCII/141, CCCXVIII/141.

Obiekt 148B – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: 19 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków (w tym dwa zachowane częściowo) TM 53, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, fioletowy paciorek TM 128, dwa szklane, płaskie, prostokątne, o sześciobocznym przekroju, przezroczyste, fioletowe paciorki TM 119, szklany płaski, prostokątny, o sześciobocznym przekroju, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek TM 120, bursztynowy, krążkowaty, asymetryczny paciorek TM 388, bursztynowy, prostopadłościenny paciorek TM 411, paciorek (skręt) z blaszki ze stopu miedzi, zachowany w drobnych ułamkach.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się frag. czaszki i zębów, od kości rozciągał się układ paciorków.

Pozostałe wyposażenie: sprzączka ze stopu miedzi zbliż. do ML H2, grzebień z poroża z nitami ze stopu miedzi, zachowany we frag., dwa frag. cienkiej igły ze stopu miedzi, dwa frag. haczyka wrzeciona (tzw. szpili hakowej) ze stopu miedzi, kamienny, krążkowaty przęślik, frag. misy glinianej lepionej w ręce RW XaA, 30 frag. i okruchów ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *adultus* (ok. 20 lat), kobieta

Datowanie: C2 (C2–D?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 77–78, tabl. XCIV/148B, CCCXVIII/148B.

Obiekt 153 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, płasko-kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z ósemkowatą linią szkła żółtego, zbliż. do TM 266d, G. VIII/1b, wisiorek wiaderkowaty ze stopu miedzi, uszkodzony P.K III.2.

Pozostałe wyposażenie: w północno-zachodniej części jamy grobowej wystąpiły dwa zęby, przy nich wisiorek i paciorek.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 81, tabl. XCV/153.

Obiekt 158 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, tzw. pestkowaty, półprzezroczysty, fioletowy paciorek wg Alekseeva typ 84 / G. XVI/2.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowała się zapinka i paciorek.

Pozostały inwentarz: zapinka kuszowata z podwiniętą nóżką, ze stopu miedzi A.VI.162 / wzór FG79, misa gliniana lepiona ręcznie RW XaA, ok. 25 frag. naczyń glinianego (lub naczyń), lepionego ręcznie, sześć frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Andrzejowski 2023, 82, tabl. CIII/158.

Obiekt 178 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, prostopadłościenny, wieloboczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 111/114, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, wisiorek wiaderkowaty ze stopu miedzi P.K I.1.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej znajdowała się fragmentarycznie zachowana czaszka, ułamki żeber i kości długich, przy nich wystąpił wisiorek i paciorki.

Pozostałe wyposażenie: frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *infans* (>1 rok)

Datowanie: C1 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 88–89, tabl. CVIII/178.

Obiekt 180B – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 438, srebrny wisiorek wiaderkowaty P.K III.1.

Położenie: w centrum grobu znajdowały się dwie zapinki, wisiorek i pacior, przy nich frag. czaszki i zęby.

Pozostałe wyposażenie: kielich (pucharek) ze szkła E. 190, zapinka ze stopu miedzi A.VI.161–162, srebrna zapinka A.VI.162 / wzór FG79, okucie ze stopu miedzi, frag. przedmiotu (igły?) z drutu ze stopu miedzi, grzebień z poroża zachowany fragmentarycznie, T.I.3, dzban gliniany lepiący ręcznie RW IXA, misa gliniana RW XaA, 10 frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (ok. 15 lat), kobieta

Datowanie: C1b–C2 (C2?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 89–90, tabl. CXVI/180B, CXVIII–CXIX/180B, CCCXXIII/180B, CCCXXV/180B.

Obiekt 207 – grób inhumacyjny

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, niebiesko-zielony paciorek TM 63, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, jasnofioletowy paciorek TM 128, szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 158b, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czarny paciorek z nitkami czerwonymi oraz białą linią falistą (wypełnienie wykruszone), TM 301b, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z falistą nitką ze szkła jasnofioletowego, TM XXII, G IX/7.

Położenie: w północnej części jamy grobowej wystąpiły paciorki.

Pozostałe wyposażenie: cztery frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 96–97, tabl. CXXX/207, CCCXVIII/207.

Obiekt 208 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389/395, bursztynowy, stożkowaty paciorek zbliż. do TM 396b/402b.

Położenie: w środkowej części jamy grobowej wystąpiły paciorki.

Pozostałe wyposażenie: cztery ułamki ceramiki z wczesnej epoki żelaza, łuska z narzutowego krzemienia kredowego.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 97, tabl. CXXX/208, CCCXXIII/208.

Obiekt 217 – grób inhumacyjny (tabl. 31:2)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, krążkowate, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, 83 szklane, krążkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 55, szklany, poliedryczny, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 126, sześć szklanych, segmentowych paciorków ze szkła z tzw. złotą wkładką, TM 387b, szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek, zachowany w okruchach, szklany, rurkowaty, sześcioboczny, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek wg Alekseewa typ 125, cztery bursztynowe wisioriki w kształcie topora, TM 416, bursztynowy wisior w kształcie topora, bursztynowy paciorek w kształcie zwierzęcego pazura.

Bransoletka: krążkowaty paciorek wykonany z naczynia typu *terra sigillata*, szklany, mozaikowy, nieprzezroczysty, biało-szary paciorek z nieregularnymi wstawkami z opakowego szkła ciemnoczerwonego, białego, żółtego i turkusowego, zbliż. do TM 196, wg Alekseewa typ 518, G I/9, frag. szklanego, wrzecionowatego, nieprzezroczystego, czarnego paciorka z nakładaną nitką białą, TM 330 (?), bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388–389, szklany, rurkowaty, przezroczysty paciorek z białymi i turkusowymi nitkami szkła opakowego, złamany, TM 304, szklany, rurkowaty, przezroczysty, turkusowy paciorek z białymi nitkami szkła opakowego, złamany, TM 304, szklany, rurkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 142, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388–389, szklany, nieprzezroczysty, biało-szary paciorek z nieregularnymi wstawkami z opakowego szkła ciemnoczerwonego, białego, żółtego i turkusowego, zbliż. do TM 196, wg Alekseewa typ 518, G I/9, szklany, żłobkowany, rurkowaty, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 183, szklany, mozaikowy, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 247.

Położenie: w północno-zachodniej części jamy grobowej znajdowało się skupisko 94 paciorków szklanych i sześciu wisiorów bursztynowych. W zachodniej części wystąpiło kolejne skupisko paciorków, złożone z ośmiu szklanych, dwóch bursztynowych i jednego z ceramiki *terra sigillata*.

Pozostałe wyposażenie: dwa okruchy ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 100, tabl. CXXXV/217, CCCXIX/217, CCCXXIII/217.

Obiekt 220 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40, szklany, płaski, prostokątny, o sześciobocznym przekroju, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek TM 120, bursztynowy, kulisty paciorek TM 394.

Położenie: w centralnej partii jamy znajdowały się paciorki.

Pozostałe wyposażenie: brak

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 101, tabl. CXXXVI/220.

Obiekt 226 – grób inhumacyjny²⁵ (tabl. 20:1–3)**Zestaw złożony z trzech kolii:**

Krótką kolia układu „C”: 11 paciorków ze spiralnie zwiniętego drutu srebrnego, 23 szklane, tzw. pestkowate, półprzezroczyste, fioletowe paciorki wg Alekseeva typ 84, G XVI/2, pięć srebrnych zawieszek lunulowatych, kółko (prawdopodobnie zapięcie kolii) wykonane z drutu ze stopu miedzi.

Długa kolia układu „C”: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 11, 10 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków (w tym jeden zachowany częściowo), TM 55, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 138, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 142, dwa szklane, melonowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 167, szklany, cylindryczny, mozaikowy, nieprzezroczysty, biały paciorek z motywem meandrowym czarnych i żółtych fal z czerwonym pasmem pośrodku, TM 361a, dwa bursztynowe, kuliste paciorki zbliż. do TM 392, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 399, bursztynowy, dyskowaty paciorek TM 430, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 438, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 438, osiem bursztynowych, krążkowatych i dyskowatych paciorków TM 438–439, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 439, bursztynowy, stożkowaty paciork TM 441, 41 bursztynowych, ósemkowatych wisiorów TM 465, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471k, bursztynowy, ósemkowaty wisior TM 471b, bursztynowy paciorek krążkowaty w kształcie szpulki, TM 490, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM XLIV, cztery wisioriki wiaderkowate ze stopu miedzi P.K III/1, dwie srebrne zapinki A.VII.211.

Długa kolia układu „B”: szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11/40, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 438–439, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 440.

Koncentracja zabytków na poziomie kolan: frag. okucia lub aplikacji z blaszki srebrnej, kółko z drutu ze stopu miedzi, bursztynowy wisior zbliż. do TM 471a, szklany, mozaikowy paciorek z nitek ze szkła nieprzezroczystego barwy czerwonej, żółtej i białej oraz ciemnoszarego (ciemnozielonego?), tworzących wzory szachownicowe, TM 366d, fajansowy, melonowaty, turkusowy paciorek TM 158, frag. piramidalnej (?) zawieszki z poroża.

Położenie: na poziomie szyi kolia z 23 paciorków szklanych, 11 spiralek i pięciu lunulowatych zawieszek, spięta małym kołkiem z drutu ze stopu miedzi. Na poziomie klatki piersiowej kolia z 61 paciorków i wisiorów bursztynowych, 14 paciorków szklanych i czterech wisiorów wiaderkowatych, spięta (na ramionach?) dwoma zapinkami, znaleziony pod czaszką paciorek szklany. Nieco niżej kolia z 13 paciorków bursztynowych i dwóch paciorków szklanych. Na poziomie kolan (?) skupisko zabytków, wśród nich szklany paciorek mozaikowy i paciorek melonowaty, zawieszka bursztynowa i zawieszka z poroża, przy nich drobne, nieidentyfikowalne szczątki tkaniny (z sakiewki?).

Pozostałe wyposażenie: cztery gliniane guzki Bernašivka (wzór 1B), nieokreślony przedmiot (troczek?) z paska skóry, cztery (pięć?) podobnych przedmiotów (troczków?), szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, igła ze stopu miedzi, dwa gliniane, dwustożkowate przęśliki, dwa haczyki wrzecion (tzw. szpile hakowe) ze stopu miedzi, grzebień z poroża T.I.3, sprzączka ze stopu miedzi ML D11, frag. naczynia (?), miseczka gliniana RW XaB, frag. naczynia glinianego lepionego ręcznie RW XaB (?), szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, fioletowy paciorek TM 3, frag. cienkiego drutu ze stopu miedzi, frag. wewnętrznej płytki grzebienia z poroża, siedem

²⁵ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

frag. misy glinianej RW XaA, frag. glinianego naczynia, ok. 25 frag. ceramiki lepionej ręcznie, pięć frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: C1b

Uwagi: długa kolia układu „B” zachowała się w układzie pierwotnym (por. tabl. 21:3). W krótkiej kolii układu „C” frontalnie umieszczone były srebrne zawieszki lunulowate, rozdzielone srebrnymi spiralkami i paciorkami szklanymi, ale w nieznanym układzie (por. tabl. 21:1). W długiej kolii układu „C” duże paciory bursztynowe i wisiorki wiaderkowate na pewno ułożone były frontalnie, a małe, bursztynowe wisiorki ósemkowate tworzyły jej lewą i prawą stronę.

Literatura: Andrzejowski 2023, 102–106, tabl. CXLII–CXLVII/226, CCCXV/226, CCCXVIII/226, CCCXXIII/226.

Obiekt 227 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 132, bursztynowy, dyskowaty paciorek TM 391, żelazny, wiaderkowaty wisiorek P.K I.1.

Położenie: w północno-zachodniej części jamy grobowej znajdowały się paciorki i wisiorek.

Pozostałe wyposażenie: dwa okruchy ceramiki wykonanej przy użyciu koła garncarskiego, 10 ułamków ceramiki starożytnej, lepionej ręcznie.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 106, tabl. CXLVII/227.

Obiekt 251 – grób inhumacyjny²⁶ (tabl. 34:4)

Długa kolia układu „B”: siedem szklanych, nieregularnie kulistych, przezroczystych, kobaltowo-niebieskich paciorków TM 2a, szklany, nieregularnie kulisty, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek TM 8, sześć szklanych, nieregularnie kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 18, 13 szklanych, nieregularnie kulistych, przezroczystych, kobaltowo-niebieskich paciorków TM 18, szklany, poliedryczny, przezroczysty, kobaltowo-niebieski paciorek TM 126, bursztynowy, nieregularnie wrzecionowaty paciorek zbliż. do TM 407.

Położenie: w centralnej partii jamy znajdowała się miseczka. Pomiędzy zachowaną czaszką a naczyniem znajdowały się paciorki.

Pozostałe wyposażenie: szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, żółto-pomarańczowy paciorek TM 52/53, igła ze stopu miedzi, miseczka gliniana RW XVIII B, frag. naczynia glinianego RW XVIII A, frag. glinianego naczynia RW VIA (?), frag. glinianego naczynia, frag. glinianego naczynia, ok. 10 frag. ceramiki lepionej ręcznie, ok. 20 okruchów ceramiki starożytnej, 20 frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis/adultus*

Datowanie: C1 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 114–115, tabl. CLX/251, CCCXIX/251.

²⁶ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

Obiekt 259B – grób inhumacyjny

Inna forma dekoracji: szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, błękitny paciorek TM 57, wisiołek z denara Hadriana (stop ołowiuowo-miedziowy, powlekany cyną), spiralka (paciorek) z drutu srebrnego.

Położenie: w północno-wschodniej części jamy grobowej znajdowały się paciorki i zawieszka z monety.

Pozostałe wyposażenie: brak

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b–C2 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 118, tabl. CLXVI/259B.

Obiekt 307A – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, rurkowaty, sześcioboczny, nieprzezroczysty, seledynowy paciorek wg Alekseewa typ 125, bursztynowy, asymetryczny, stożkowaty paciorek TM 402a, srebrny, wiaderkowaty wisiołek P.K III.1.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znaleziono ząb (zęby?) ludzki, ok. 10 cm na południe od niego znajdował się wisiołek i paciorek.

Pozostały inwentarz: sprzączka ze stopu miedzi ML H44/46.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: D (D1)

Literatura: Andrzejowski 2023, 139, tabl. CCIX/307A.

Obiekt 307B – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, rurkowaty, sześcioboczny, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek wg Alekseewa typ 125.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej znajdowały się zęby i szczątki kości czaszki, obok nich para zapinek, kilka cm dalej paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.VI.161–162, grzebień z poroża T.I.1 (?), frag. naczynia glinianego lepionego ręcznie RW IA.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1

Literatura: Andrzejowski 2023, 139, tabl. CCX/307B.

Obiekt 312B – grób inhumacyjny

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek rozkruszony, TM 6, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białymi nitkami, TM 266, szklany, płaski, o sześciobocznym przekroju, nieprzezroczysty, czerwony paciorek wg Alekseewa typ 117, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 442, wisiołek wiaderkowaty ze stopu miedzi P.K I.1.

Położenie: nieco na północ na od środka jamy znajdowały się paciorki i wisiołek.

Określenie antropologiczne: brak

Pozostałe wyposażenie: frag. naczynia glinianego lepionego ręcznie.

Datowanie: C2–D (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 142, tabl. CCXV/312B, CCCXX/312B.

Obiekt 318 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany, rurkowaty, żłobkowany, półprzezroczysty, niebiesko-zielony paciorek TM 182, dwa bursztynowe, płasko-kuliste paciorki TM XXX.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowała się para zapinek, pomiędzy nimi leżały zęby, przy których wystąpiły paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.VI.161–162 / war. Jartypory, frag. naczynia glinianego.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1a

Literatura: Andrzejowski 2023, 145, tabl. CCXX/318.

Obiekt 338 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „C”: szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, żółto-zielony paciorek TM 63, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 391, dwa wisiorki wiaderkowate ze stopu miedzi P.K II.1.

Położenie: w północnej części jamy grobowej odkryto paciorki i wisiorki wiaderkowate. Zabytki znajdowały się w niewielkiej odległości od zachowanych zębów.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.VI.161–162, zapinka ze stopu miedzi A.VI.161–162 / wzór FM200, cztery małe kamyczki polne, misa gliniana zbliż. do RW VIA, misa gliniana RW XaA, frag. naczynia glinianego, frag. ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *infans I* (>1 rok)

Datowanie: C2 (?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 152, tabl. CCXXXIV/338, CCCXXVII/338.

Obiekt 346A – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: 10 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, krążkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 54, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 55, szklany, krążkowaty, półprzezroczysty, kobaltowy paciorek TM 30a, dwa frag. paciorków segmentowych z nieprzezroczystego, czarnego szkła, TM 97, cztery szklane, krążkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 40, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 430, bursztynowy, rurkowaty paciorek TM 408.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się zęby i frag. kości, przy nich skupisko paciorków.

Pozostałe wyposażenie: pięć ułamków cienkich blaszek ze stopu miedzi, bryłka stopionego szkła, ok. 50 frag. i okruchów naczynia glinianego (misy?) lepienego ręcznie, dwa ułamki ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta (?)

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 155, tabl. CCXXXIX/346A, CCCXX/346A.

Obiekt 348 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, poli-dryczny, półprzezroczysty, różowo-fioletowy paciorek TM 128, szklany, kulisty, mozaikowy, półprzezroczysty, zielony paciorek z żółto-czarno-czerwonym motywem rozetowym, TM 362e, szklany,

kulisty, mozaikowy, nieprzezroczysty, czarny paciorek z biało-czarno-czerwonym motywem rozetowym (jedna z trzech rozet bez czerwonego środka), TM 362l, trzy szklane, kuliste paciorki z tzw. złotą wkładką, TM 387b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM XXX.

Położenie: w północnej części jamy grobowej zarejestrowano cień rozłożonych kości czaszki, w jego obrębie były zęby, obok nich skupisko paciorków.

Pozostałe wyposażenie: brak

Określenie antropologiczne: *infans II / iuvenis* (10–14 lat)

Datowanie: D (D1?)

Literatura: Andrzejowski 2023, 156, tabl. CCXL/348, CCCXX/348.

Obiekt 407 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 126, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, frag. szklanego, kulistego, mozaikowego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka z żółto-czarno-seledynowym wzorem rozetowym, TM 362h, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej znajdowało się skupisko paciorków.

Pozostałe wyposażenie: brak

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 177, tabl. CCLXXXI/407, CCCXXI/407.

Obiekt 423 – grób inhumacyjny (tabl. 43:3)

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: sześć bursztynowych wisiorków TM 469, bursztynowy wisiorek TM 471e, 31 bursztynowych, nieregularnych wisiorków TM 465/471d, dwa kółka ze stopu miedzi, dwa frag. kółka (?) żelaznego.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się zęby, przy nich kolia z zapięciem (?) z kółka.

Pozostałe wyposażenie: igła ze stopu miedzi, gliniany, dwustożkowaty przęslik, grzebień z poroża T.I.2, naczynie gliniane (wazka) lepiące ręcznie RW XIVA.

Określenie antropologiczne: *maturus/senilis*

Datowanie: C1

Literatura: Andrzejowski 2023, 180–181, tabl. CCLXXXVI–CCLXXXVII/423, CCCXXIII/423.

Obiekt 429 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, nieregularnie trapezowaty, zdobiony trzema odciskanymi „oczkami” paciorek TM 414.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej znajdował się paciorek.

Pozostałe wyposażenie: frag. naczynia glinianego lepiącego ręcznie, cztery frag. ceramiki lepiącej ręcznie, 15 frag. i okruchów ceramiki z wczesnej epoki żelaza.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C–D

Literatura: Andrzejowski 2023, 182, tabl. CCLXXXIX/429, CCCXXIII/429.

Kamienica Szlachecka²⁷, stan. 3, pow. Kartuszy

Obiekt 25 (grób 13) – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: 114 szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, kuboktaedryczny, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 118, dwa szklane, walcowate, półprzezroczyste, zielone paciorki zdobione czerwonymi i białymi pasmami, TM 304d, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM grupa I, frag. szklanego, białego paciorka TM grupa I (?), szklany, czworoboczny, czerwony paciorek z ubytkiem, TM grupa XI–XII, szklany, walcowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM grupa XXII, cztery szklane, poliedryczne, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki z jasnymi smugami, TM grupa XIV (dwa paciorki we frag.), frag. szklanego, walcowatego, nieprzezroczystego, białego paciorka zdobionego czerwonym i seledynowym pasmem, zbliż. do typu TM 309, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, cztery bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XLII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: cztery srebrne lunule, cztery srebrne, wiaderkowate wisiorki P.K.I.1, srebrna zapinka zbliż. do typu A.VI.167, odmiana Ib²⁸, zapinka ze stopu miedzi, zbliż. do typu A.VI.167, sprzączka ze stopu miedzi ML D17, okucie końca pasa ze stopu miedzi R. J.II.3, 10 srebrnych drucików, srebrna igła, gliniany przęslik, frag. glinianego naczynia RW IC, frag. glinianego naczynia RW XaB, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *adultus* (25–30 lat), kobieta (?)

Datowanie: C1b

Literatura: Tuszyńska 1998, 113–114; 2020, 21–23, tabl. XII–XIII/25, LXXIX:1, LXXXI:5, LXXXIV:13, LXXXVII:4.

Obiekt 33 (grób 17) – grób inhumacyjny (tabl. 70:3)

Aplikacja: szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 24, 68 i jeden we frag. szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, sześć szklanych, podłużnych, o wielobocznym przekroju, półprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 119, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: rozproszone paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: sprzączka ze stopu miedzi, zbliż. do typu ML D20, okucie końca pasa ze stopu miedzi R.J.II.3, frag. igły ze stopu miedzi, gliniany przęslik, kubek gliniany RW XV, frag. ceramiki, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 26–27, tabl. XIX/33, LXXXII:3.

Obiekt 35 (grób 19) – grób inhumacyjny (tabl. 59:2)

Długa kolia układu „D”: dziewięć szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, fioletowy paciorek TM 128.

²⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

²⁸ Zapinka określona wg klasyfikacji J. Andrzejowskiego, A. Żórawskiej (2002b).

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji, ale znajdowały się w regularnych odstępach.

Pozostałe wyposażenie: sprzączka ze stopu miedzi ML D17, okucie końca pasa ze stopu miedzi R.J.II.3, frag. igły ze stopu miedzi, dwa frag. przedmiotu drewnianego, gliniany przęślik, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 28, tabl. XX/35, LXXXII:8.

Obiekt 40 (grób 23) – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „A”: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XLVI.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: sprzączka ze stopu miedzi ML D 17, frag. okucia końca pasa ze stopu miedzi R.J.II, pierścień ze stopu miedzi, gliniany przęślik, frag. ceramiki RW XIVB (?), frag. ceramiki, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *adultus* (25–30 lat)

Datowanie: C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 30, tabl. XXIV/40, LXXXII:9, LXXXIII:5.

Obiekt 42 (grób 24) – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: 21 paciorków i sześć we frag. szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, szklany, krążkowaty paciorek z metalową wkładką, TM 387a, dwa szklane, segmentowe paciorki z metalową wkładką, TM 387b.

Położenie: część paciorków została zlokalizowana w północnej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach. Kilka paciorków TM 53 znajdowało się w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. haczykowej szpili ze stopu miedzi, frag. glinianego naczynia RW VIII, frag. glinianego naczynia RW XIVB, gliniane naczynie RW XVIIIIE.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (?)

Datowanie: młodszy okres wpływów rzymskich

Literatura: Tuszyńska 2020, 31, tabl. XXV/24, LXXII:4.

Obiekt 53 (grób 35) – grób inhumacyjny (tabl. 59:3)

Długa kolia układu „D”: 99 paciorków i cztery frag. szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, pięć szklanych, kubokowatych, półprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 128.

Dar: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Układ tych zabytków tworzył dość zwartą kompozycję, która rozpoczynała się na wysokości zachowanych zębów i znajdującej się na tym poziomie zapinki. Paciorki zostały zarejestrowane pomiędzy przestrzenią zachowanych zębów a drugą fibulą. Ta ostatnia była najdalej na południe odkrytym zabytkiem w tej koncentracji. Bursztynowy paciorek został zlokalizowany przy glinianym naczyniu, przy wschodniej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.VI.161–162, frag. zapinki ze stopu miedzi A.VI.161–162, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *adultus* (?)

Datowanie: C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 35–36, tabl. XXXII/53, LXXII:1–3.

Obiekt 56 (grób 38) – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek TM 171, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, kilka cm na południowy zachód od zapinki.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi, zbliż. do A.VII.211, frag. grzebień z poroża T.B.I.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Tuszyńska *et alii* 2016, 39; Tuszyńska 2020, 36–37, tabl. XXIII/56, LXXIII:4.

Obiekt 62 (grób 43) – grób inhumacyjny (tabl. 35:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 4a, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, zielony paciorek TM 13, szklany, krążkowaty, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 42a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 48, cztery kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione czarnymi oczkami z białą obwódką, TM 223a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek z białymi oczkami, TM 225a, frag. szklanego, białego, półprzezroczystego paciorka, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. blaszki i drucika srebrnego, frag. glinianego przęślika, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tuszyńska 2020, 39, tabl. XXXVI/62, LXXIV:1.

Obiekt 63 (grób 44) – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 4a, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 13, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek zdobiony białymi, falistymi liniami, TM 267, szklany, kulisty, mozaikowy, czerwono-niebiesko-żółto-czarny paciorek TM 366d, dwa bursztynowe, krążkowate, toczony paciorki TM grupa XLVI, bursztynowy, beczułkowaty, toczony paciorek TM grupa XLIII, bursztynowy, dwustożkowaty, toczony paciorek TM grupa XLIV, bursztynowy, stożkowaty, toczony paciorek TM grupa XLVIII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję, która rozciągała się na przestrzeni ok. 25 cm.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, frag. (jednego lub dwóch) srebrnego paciorka dwustożkowatego, zapinka ze stopu miedzi A.V.130, srebrna zapinka A.VII.201, sprzączka ze stopu miedzi, okucie pasa ze stopu miedzi, frag. ceramiki, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: dorosły, kobieta (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 1998, 115, ryc. IV; Tuszyńska *et alii* 2016, 38; Tuszyńska 2020, 40, tabl. XXXVII/63, LXXIV:2.

Obiekt 67 (grób 48) – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, segmentowy paciorek z metalową wkładką, TM 387b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, frag. wisiorka ze stopu miedzi, walcowaty, wiaderkowaty (?).

Położenie: paciorki oraz frag. wisiorka zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Zabytki te znajdowały się nieco poniżej dwóch zapinek usytuowanych w niewielkiej odległości od zachowanych zębów. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.VII, typu Mackeprang VIIb²⁹, zapinka ze stopu miedzi A.VII.201, gliniane naczynie RW XI.

Określenie antropologiczne: *infans* (?)

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2020, 41–42, tabl. XXXVIII/67, LXXVIII:2.

Obiekt 69 (grób 50) – grób inhumacyjny (tabl. 11:2)

Krótką kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, czerwony, nieprzezroczysty paciorek zdobiony warstwowymi oczkami barwy zielono-żółtej z czerwoną i niebieską obwódką, TM 223, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM grupa XXXI, bursztynowy, beczułkowaty, toczony paciorek TM XLIII, dwa bursztynowe, krążkowate, toczone paciorki TM XLII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.VII.203, sprzączka ze stopu miedzi ML D17, okucie końca pasa ze stopu miedzi R. J.II, bransoleta węzowata ze stopu miedzi W.II.C, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: dorosły

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2020, 43–44, tabl. XL/69, LXXIV:4.

Obiekt 74 (grób 55) – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 2b, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek TM 171, frag. szklanego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka zdobionego poziomymi, żółto-czarnymi pasmami, TM grupa XXII, okruchy czterech szklanych paciorków, dziewięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, bursztynowy, płasko-kulisty paciorek TM 400, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 402b, 10 bursztynowych, krążkowatych i beczułkowatych paciorków TM grupa XXX, XXXI, trzy wiaderkowate wisiorki ze stopów miedzi P.K I.1.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Zwartą kompozycję tworzyły paciorki wraz z wiaderkowatymi wisiorkami. Pasma rozpoczynało się od poziomu zapinki, która znajdowała się na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, zapinka ze stopu miedzi A.V.128, sprzączka ze stopu miedzi ML D26, gliniane naczynia RW XVIIA, gliniane naczynie RW XIIC.

Określenie antropologiczne: *adultus* (25–30 lat), kobieta

²⁹ Zapinka została określona na podstawie klasyfikacji M.B. Mackepranga (1943).

Datowanie: B2/C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 44–45, tabl. XLII/74, LXXV:1–3.

Obiekt 80 (grób 61) – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, trzy szklane, kuliste, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 4a, trzy szklane, kuliste, czerwone, nieprzezroczyste paciorki TM 12, szklany, beczułkowaty, mozaikowy (barwy żółtej, czerwonej i ciemnozielonej) paciorek TM 366, szklany, poliedryczny, półprzezroczysty, fioletowy paciorek zbliż. do typu TM 126, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z biało-czarnymi oczkami, TM 224, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, sześć bursztynowych, beczułkowatych i krążkowatych paciorków TM grupa XXX, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM grupa XXXIII, cztery bursztynowe, krążkowate, toczone paciorki TM XLII, bursztynowy, beczułkowaty, toczone paciorek TM grupa XLIII, trzy bursztynowe, krążkowate, toczone paciorki TM XLVI, dwa bursztynowe, cylindryczne, toczone paciorki TM grupa XLVIII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w północnej części jamy grobowej. Zabytki nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi A.V.96, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2020, 47–48, tabl. XLV/80, LXXVII:7, LXXXV:4.

Obiekt 81 (grób 62) – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: frag. szklanego, nieprzezroczystego, białego paciorka TM 1, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek TM 171, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM grupa XLII.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na poziomie klatki piersiowej. Zabytki te tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie zapinki ze stopu miedzi A.V.94, zapinka ze stopu miedzi A.V.130, sprzączka ze stopu miedzi ML G16, gliniany przęślik, gliniane naczynie zbliż. do typu RW XIIB, gliniane naczynie RW XIII A, frag. glinianego naczynia RW VIII B, frag. glinianego naczynia zbliż. do RW XaA, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *senilis* (?), kobieta (?)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 48–49, tabl. XLVI–XLVIII/81, LXXVII:1, LXXXII:7, LXXXIV:9, XCI:4, 8.

Obiekt 83 (grób 63) – grób inhumacyjny (tabl. 19:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, podłużny, żłobkowany, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 181, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek zdobiony oczkami zielono-żółto-czerwonymi, TM 218d, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmem barwy żółtej, czarnej i białej, TM 287b, sześć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, cztery bursztynowe, krążkowate, toczone paciorki TM grupa XLII, dwa bursztynowe, dwustożkowate, toczone paciorki TM grupa XLIV.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej, na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: srebrna klamerka esowata AvM D, klamerka esowata ze stopu miedzi AvM C, zapinka ze stopu miedzi ze srebrną folią A.V.128, sprzączka ze stopu miedzi ML D17, okucie końca pasa ze stopu miedzi R. J.II.3, frag. węzówatej bransolety ze stopu miedzi, igła ze stopu miedzi, frag. szpili haczykowej ze stopu miedzi, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIA, frag. ceramiki, kamyk (piaskowiec kwarcowy).

Określenie antropologiczne: *senilis*, kobieta (?)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Tuszyńska 2020, 49–50, tabl. XLIX–L/83, LXXVII:5, LXXXI:4, LXXXIV:5, LXXXV:1, XC:6.

Obiekt 86 (grób 66) – grób inhumacyjny (tabl. 67:2)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia) (I): szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2b, bursztynowy, toczony, krążkowaty paciorek TM 430.

Długa kolia układu „C” (II): szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, biały paciorek TM 6, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, seledynowe paciorki zbliż. do typu TM 13, szklany, dwustożkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek zbliż. do typu TM 63, szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, biały paciorek z oczkami czerwono-żółto-zielonymi, zbliż. do typu TM 216c, szklany, płasko-kulisty, półprzezroczysty, niebieski paciorek z oczkami biało-jasnoniebiesko-ciemnoniebieskimi, TM 218a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z oczkami biało-czarnymi, TM 223a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z oczkami biało-niebieskimi, TM 225a, szklany, pokruszony, mozaikowy paciorek TM 366, szklany, pokruszony, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek, cztery bursztynowe, toczone, krążkowate paciorki o wypukłych ściankach, zbliż. do typu TM 438–439, dwa bursztynowe, toczone, dwustożkowate paciorki zbliż. do typu TM 435, brązowy opasany wisior zbliż. do typu KS III.A.

Dar: frag. i jeden cały paciorek szklany, płasko-kulisty, półprzezroczysty, jasnozielony, zbliż. do typu TM 42b, dwa fajansowe, melonowate, niebieskie paciorki TM 171, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z wtapianymi oczkami żółto-zielonymi, TM 223g, bursztynowy, toczony, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 431, bursztynowy, toczony, półkulisty paciorek TM 436, bursztynowy, toczony, krążkowaty paciorek zbliż. do typu TM 430, bursztynowy, toczony, wazowaty (szpulkowaty) paciorek TM 460.

Położenie: pierwsza koncentracja paciorków znajdowała się poniżej zachowanej żuchwy, przy prawym obojczyku (kolia I). Następnie, przy kościach prawego przedramienia, zarejestrowano pasmo ułożone ukośnie (kolia II), wraz z wisiosem opasany. W odległości 30 cm od północnego skraju jamy grobowej, przy glinianym kubku, odnotowano koncentrację paciorków (dar).

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi zbliż. do typów A.V.132 i A.V.137, srebrna, pozłacana folia w kształcie wydłużonego prostokąta, zdobiona wytłaczanym ornamentem plecionki ujętej w dwa rzędy jodełki oraz druciki srebrne, zdobione ornamentem pseudoperełkowania, sprzączka ze stopu miedzi ML G48, prostokątne okucie pasa ze stopu miedzi, okucie końca pasa ze stopu miedzi R. J.II.1, igła ze stopu miedzi, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XIIB, gliniane naczynie RW XVB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Stanek 1999, 346, ryc. 6; Tuszyńska 2010, 491–493, ryc. 2, 3; 2020, 51–53, tabl. LII–LIII/86, LXXX:1, 4, LXXXII:4, LXXXVI:3, 4, XCI:6, 10; Tuszyńska *et alii* 2016, 32, 35, 39.

Obiekt 99 (grób 75) – grób inhumacyjny (tabl. 37:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, przezroczysty, fioletowy paciorek TM 3, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 4a, trzy kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 13, 46 szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek TM 171, szklany, kulisty, czerwony paciorek zdobiony białymi oczkami, zbliż. do typu TM 211, szklany, kulisty, półprzezroczysty, fioletowy paciorek zdobiony białymi pasmami, TM grupa XXII, sześć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, bursztynowy, dwustożkowaty, toczony paciorek TM 433, bursztynowy, stożkowaty, toczony paciorek zbliż. do typu TM 441, dwa bursztynowe, stożkowate, toczne paciorki zbliż. do typu TM 442, bursztynowy, profilowany, toczony paciorek zbliż. do typu TM 450b, dziewięć bursztynowych, krążkowatych, toczonych paciorków TM grupa XLII, dwa bursztynowe, półkoliste, toczne paciorki TM grupa XLV, dwa bursztynowe, krążkowate, toczne paciorki TM grupa XLVI, bursztynowy, płasko-wypukły, toczony paciorek zbliż. do typów TM grupy L–LI. **Położenie:** paciorki zostały zlokalizowane w kilku miejscach w centralnej części jamy grobowej. Występowanie paciorków zarejestrowano od poziomu zachowanych zębów aż do poziomu położenia sprzączki. **Pozostałe wyposażenie:** sprzączka ze stopu miedzi ML D26, okucie końca pasa za stopu miedzi R. J.II.1, frag. szkatułki, blaszki ze stopu miedzi, frag. przedmiotu z poroża, frag. szpili haczykowej ze stopu miedzi, frag. srebrnych i srebrnych złożonych aplikacji od zapinek, frag. blaszki ze stopu miedzi, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVA, gliniane naczynie RW XIVA, gliniane naczynie RW VIIIIC, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *maturus* (40–50 lat), kobieta (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2020, 57–59, tabl. LX–LXII/99, LXXX:5, LXXXI:3, LXXXVII:1, LXXXVIII:3, LXXXIX:3, XCI:5.

Obiekt 102 (grób 78) – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dziewięć szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, podłużne, o wielobocznym przekroju, półprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 119.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane w centralnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: zapinka ze stopu miedzi zdobiona srebrnymi, złożonymi blaszkami A.V.130, sprzączka ze stopu miedzi ML D1, okucie ze stopu miedzi, frag. szpili haczykowej ze stopu miedzi, w drewnianej oprawce, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2020, 60, tabl. LXIV/102.

Kleszewo³⁰, pow. Pułtusk

Grób 158 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, pierścieniowaty, przezroczysty, zielony paciorek TM 42, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty,

³⁰ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego im. Stefana Woydy w Pruszkowie.

czarny paciorek zdobiony dwoma zygzakowatymi liniami z białego i żółtego szkła, ułożonymi w ósemkowaty wzór, w polach pomiędzy liniami pojedyncze kropki na przemian z żółtego i białego szkła, zbliż. do typu TM 266d, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony dwoma wtopionymi, zygzakowatymi liniami ze szkła białego i żółtego, ułożonymi w ósemkowaty wzór, zbliż. do typu TM 266d, szklany, zielony paciorek z czerwonymi, falistymi liniami, zbliż. do typu TM 290a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony dwoma horyzontalnymi liniami z białego szkła oraz czerwoną linią zygzakowatą, TM 301a, bursztynowy, pierścieniowaty paciorek TM 389, 13 bursztynowych, ósemkowatych paciorków zbliż. do typu TM 471d, 16 i jeden we frag. bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM grupa LV, frag. dwóch srebrnych zawieszek w formie masywnych kółek, trzy frag. srebrnej zawieszki w formie kółka, dwa frag. brązowej zawieszki w formie drucianego kółka.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję. Paciorki zostały odkryte powyżej dwóch zapinek pierwotnie znajdujących się w okolicy ramion. Trzecia z zapinek znajdowała się nieco na południe od dwóch wspomnianych.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.168, brązowa zapinka A.VI.162, brązowa sprzączka ML D29, brązowa, hakowata szpila, sześć brązowych nitów, kółko/pierścień, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia RW VIC, frag. glinianego naczynia RW XIVA, gliniane naczynie RW XIVB, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (C1?–C2)

Literatura: Tempelmann-Maczyńska 1985a, 284; Woźniak 2021, 58–59, tabl. LXXV–LXXVII/158.

Grób 386 – inhumacyjny

Krótki opis układu „B”: bursztynowe paciorki TM 465, 22 bursztynowe paciorki TM 471d, kilkadziesiąt okruchów szkła, frag. bursztynowego paciorka.

Dar: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 4a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek zbliż. do typu TM 6, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, dwa szklane, płasko-kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 11, trzy szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, trzy szklane, płasko-kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 40, dwa szklane, segmentowe, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 97b, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 138, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 168/169, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione trzema biało-czarnymi oczkami, TM 223c, cztery szklane, beczułkowate, niebiesko-czarne paciorki zdobione rzędami białych oczek o ciemnym wypełnieniu, TM 225c, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z horyzontalną, białą linią falistą, TM 235, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony dwoma białymi liniami falistymi, tworzącymi ósemkowaty wzór, TM 266a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki zdobione dwoma żółtymi liniami falistymi, tworzącymi ósemkowaty wzór, TM 266c, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, białe paciorki zdobione czerwoną i brązową linią falistą, które tworzą ósemkowaty wzór z pojedynczymi czerwonymi punktami w polach między liniami, zbliż. do typu TM 276, szklany, płasko-kulisty, przezroczysty, prawie bezbarwny (lekki odcień niebiesko-zielony) paciorek zdobiony nieregularnymi, białymi liniami, zbliż. do typu TM 339, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony trzema mozaikowymi kwiatkami o żółtych płatkach i czerwonym środkiem, TM 362a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony trzema dużymi, mozaikowymi kwiatkami o żółtych płatkach i czerwonym środkiem, TM 362a, szklany, kulisty, czarny paciorek

zdobiony kwadratowymi polami białą-czerwonej kratki, TM 366, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z horyzontalnym pasmem trzech mozaikowych rąbów stykających się ze sobą narożnikami, o konturach wykonanych z żółto-czarnej kratki i wypełnionych białą-czerwoną szachownicą z czarnym punktem w centrum, TM 366e, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki zdobione trzema dużymi, mozaikowymi kwiatkami o żółtych płatkach i czerwonym środku, TM 362e, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony wokół otworu pasmem czarnego szkła, 19 bursztynowych, krążkowatych i płasko-kulistych paciorków, zbliż. do typu TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 399, trzy bursztynowe, półkoliste paciorki TM 400, frag. brązowej, sześciobocznej (?) blaszki, brązowe kółko z dziewięcioma łukowatymi występami po zewnętrznej stronie obwodu, frag. analogicznego kółka z zach. dwoma występami, dwa brązowe kółka, brązowy pierścień ze zwiniętej, prostokątnej blaszki, żelazne kółko, frag. brązowego drutu. **Położenie:** w grobie zostały odkryte dwa skupiska paciorków. Pierwsze z nich wystąpiło w północnej części jamy, przy zachowanych zębach (krótka kolia). Druga koncentracja wystąpiła w centralnej części jamy grobowej, przy zachodniej krawędzi obiektu.

Pozostałe wyposażenie: frag. żelaznej sprzączki ML D30 (?), frag. kościanego przedmiotu, gliniane naczynie RW XIVB, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *infans I-II*

Datowanie: C2 (C1?-C2)

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 285; Woźniak 2021, 99-100, tabl. CXLVII-CXLVIII.

Grób 600 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: szklany, płaski, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53, 29 szklanych, soczewkowatych, półprzezroczystych, czarnych paciorków G.XVI/4, pięć szklanych, poliedrycznych, przezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM 126, szklany krążkowaty, przezroczysty, różowy paciorek zbliż. do typu G.II/16.

Położenie: paciorki zostały odkryte w południowej części jamy grobowej, przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW VI/C, gliniane naczynie (miseczka), 12 frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2-D

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 285; Woźniak 2021, 125, tabl. CXCIX.

Grób 720 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 18, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, fioletowe paciorki TM 19, osiem szklanych, kulistych, przezroczystych, zielonych paciorków zbliż. do typu TM 20, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, ciemnozielone paciorki zbliż. do typu TM 20, cztery lub we frag. szklane, kuliste, półprzezroczyste, niebieskie paciorki zbliż. do typu TM 23, szklany, pierścieniowaty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 30b, trzy szklane, segmentowe, przezroczyste, fioletowe paciorki zbliż. do typu TM 95, szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 134, dwa szklane, melonowate, przezroczyste, żółte paciorki G.XIV/8, trzy szklane, wrzecionowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki z delikatnymi, czarnymi smugami, zbliż. do typu TM 318. **Położenie:** w północnej części jamy grobowej znajdowało się naczynie, kilka cm od niego, w kierunku południowo-wschodnim, znajdowało się skupisko paciorków i zapinka.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, dwuczęściowa zapinka z pełną pochawką, tzw. gąsienicowata, zawieszka (?) ze zwiniętej, brązowej taśmy z otworem, frag. brązowego drutu, pętla ze srebrnego drutu, gliniane naczynie RW XVA lub XVC.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C3–D

Literatura: Woźniak 2021, 144–145, tabl. CCXXXVI/720.

Grób 750 – inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: osiem szklanych, kulistych i beczułkowatych, przezroczystych, jasnoniebieskich paciorków TM 18, siedem bursztynowych paciorków TM grupa XXXIX.

Położenie: w centrum jamy odkryto skupisko szklanych i bursztynowych paciorków znajdujących się przy zapince.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C2 (C1?–C2)

Literatura: Woźniak 2021, 148, tabl. CCXXXIX/750.

Grób 808 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, płasko-kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 30a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowało się naczynie, obok niego zapinka oraz paciorki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, frag. przedmiotu z nieokreślonego metalu, frag. stopionego, przezroczystego, bezbarwno-różowego szła, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (C1?–C2)

Literatura: Woźniak 2021, 149, tabl. CCXLIII/808.

Grób 884 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: dwa szklane (jeden we frag.), beczułkowate, przezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 2a, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 7, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 8, pięć szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 10, 19 szklanych, nieregularnych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków zbliż. do typu TM 12, 166 szklanych, beczułkowatych, cylindrycznych lub stożkowatych, przezroczystych, jasnoniebieskich paciorków zbliż. do typu TM 18, osiem szklanych (dwa we frag.), krążkowatych, przezroczystych, jasnoniebieskich paciorków TM 30b, szklany, krążkowaty, przezroczysty, czarny paciorek TM 31, szklany, krążkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 32b, dwa szklane, krążkowate, czarne paciorki TM 40, trzy szklane, sześcioboczne, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 107, szklany, miniaturowy, poliedryczny, przezroczysty, zielony paciorek TM 129, trzy szklane, poliedryczne, opakowe, czerwone paciorki TM 132, szklany, melonowaty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 162, szklany, kulisty, opakowy, czerwony paciorek ze śladami zdobienia białymi oczkami, TM 211, szklany, czarny paciorek zdobiony żółtymi i czerwonymi oczkami, TM 212 (zaginął), dwa szklane, cylindryczne, nieprzezroczyste, czarne paciorki zdobione horyzontalnym, czerwono-biało-czarnym zygzakiem ujętym w dwie dookólne, białe linie, TM 324, szklany, poliedryczny, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM grupa XIV, frag. szklanych paciorków barwy jasnoniebieskiej, różowej, żółtej i fioletowej, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, ośmiokątny paciorek TM 407, trzy bursztynowe, poliedryczne paciorki TM 405, bursztynowy, trapezowaty paciorek zbliż. do typu TM 414d, bursztynowy,

niesymetryczny, krążkowaty paciorek TM 438, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471d (zaginął), bursztynowy, niesymetryczny paciorek TM grupa XXX, dwie zawieszki z dwóch szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, zielonych paciorków TM 8, nanizane na srebrne, druciane kółka, zbliż. do typu MB 15, zawieszka ze szklanego, melonowatego, przezroczystego, jasnoniebieskiego paciorka TM 162/163, nanizanego na srebrne druciane kółka, zbliż. do typu MB 16, zawieszka z bursztynowego paciorka TM 388, nanizanego na srebrne, druciane kółka, zbliż. do typu MB 15, zawieszka z bursztynowego paciorka TM 430 nanizanego na srebrne druciane kółka, zbliż. do typu MB 15, dwie zawieszki z bursztynowego, krążkowatego paciorka TM 431, nanizane na srebrne, druciane kółka zbliż. do typu MB 15, srebrny, toporowaty wisior A.K 3 nanizany na srebrne, druciane kółko typu MB 15, sześć srebrnych, stożkowatych wisiorów nanizanych na srebrne, druciane kółko typu MB 15, trzy srebrne pierścienie MB 16, srebrna zawieszka w kształcie drucianego kółka (zaginęła), frag. srebrnego pierścienia (?).

Dar: szklany, sześcioboczny, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 105.

Położenie: paciorki i metalowe zawieszki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Wokół tej kolii, w rozproszonym układzie, odkryto 166 szklanych paciorków jednego typu. W południowej części jamy odkryto pojedynczy, szklany, sześcioboczny, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 105.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.162, dwie brązowe zapinki A.VI.162, brązowa zapinka A.VI.158, brązowa sprzączka ML H12, brązowa igła, cztery srebrne blaszki, brązowy nóż, szklany puchar E. 230, frag. grzebienia (?), gliniane naczynie RW VIC, frag. naczynia wykonanego na kole garncarskim, ok. 50 frag. ceramiki, trzy frag. ceramiki kultury przeworskiej, gliniana waza wykonana na kole garncarskim, ok. 25 frag. ceramiki z epoki brązu / wczesnej epoki żelaza, gliniany przęślik, frag. tkaniny lnianej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C3–D

Literatura: Tempelmann-Maczyńska 1985a, 285; Woźniak 2016, 189–209; 2021, 156–158, tabl. CCLVI–CCLXI/884.

Grób 887 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek znajdował się w okolicy (niezachowanej) żuchwy.

Pozostałe wyposażenie: stopiony paciorek szklany, nieprzezroczysty, zielony, TM 13 (?), brązowa sprzączka ML H15, brązowa igła, gliniane naczynie RW VIC, gliniane naczynie RW VIC/XVIIIIC, gliniane naczynie RW XVIIIIC, gliniane, dwustożkowate naczynie, ok. 30 frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *maturus*, mężczyzna

Datowanie: C3–D

Literatura: Woźniak 2021, 158–159, tabl. CCLVI/887, CCLVII/887, CCLXI/887.

Kościelna Jania, stan. 7, pow. Starogard Gdański

Grób 13 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „A”: szklany, kulisty, biały paciorek TM 6, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnoczerwony paciorek z poziomymi pasmami barwy białej, żółtej i czarnej, TM 287b, frag. szklanego, niebieskiego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.148, dwie brązowe bransolety sztabkowe.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2c

Literatura: Pietrzak 2002, 378, tabl. VI:1–5; Cymek, Rożnowski 2007, 692.

Grób 25 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, melonowaty, niebieski paciorek TM 164, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte poniżej zapinek odkrytych przy zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: B2b

Literatura: Pietrzak 2002, 380, tabl. VIII:1–4; Cymek, Rożnowski 2007, 695.

Kowalewko, stan 12³¹, pow. Oborniki

Grób 61 – inhumacyjny (tabl. 66:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „B” (I): cztery szklane, beczułkowate, wodniste paciorki TM 1, trzy bursztynowe, tarczowate paciorki TM 388–389.

Długa kolia układu „B” (II): szklany, beczułkowaty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, beczułkowaty, niebieski paciorek TM 2b, szklany, beczułkowaty, niebieski paciorek TM 7, dwa szklane, beczułkowate, pomarańczowe paciorki TM 10, dwa szklane, beczułkowate, czerwone paciorki TM 12, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 171, szklany, nieprzezroczysty paciorek zdobiony jednym żółtym i dwoma czarnymi pasmami, TM 287, szklany, prążkowany paciorek zdobiony pasmami żółtymi, zielonymi, czerwonymi, białymi i czarnymi, TM 290c, osiem bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 393.

Położenie: paciorki związane z kolia I zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie. Kolię II odkryto w układzie ciągłym, na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38, brązowa zapinka A.II.39, brązowa zapinka A.V.120, dwie brązowe, taśmowate bransolety.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 28, tabl. 16–17/61.

Uwagi: w publikacji zostały wymienione dwa paciorki typu TM 7 oraz bursztynowe paciorki TM 388–389, z których po weryfikacji można wyróżnić paciorki typu TM 7 i TM 2b, bursztynowe TM 388, TM 389, TM 393.

Grób 67 – inhumacyjny (tabl. 1:6)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, okrągły, półprzezroczysty, zielony paciorek z wtopionymi grudkami kwarcu.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie klatki piersiowej.

³¹ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60–61, brązowa zapinka A.III.60–61(?), brązowa sprzączka ML F2, dwa brązowe okucia końca pasa R.O, sześć brązowych, taśmowatych okuć pasa.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus* (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 30, tabl. 19/67.

Grób 72 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, okrągły, niebieski paciorek TM 2a.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.120, brązowa sprzączka ML D (?), dwie sztabkowate bransolety, frag. brązowej szpili, przęślik z piaskowca.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 31, tabl. 21/72.

Grób 73 – inhumacyjny (tabl. 49:2)

Długa kolia układu „C”: pięć szklanych, okrągłych, jasnoniebieskich paciorków TM 2b, osiem szklanych, okrągłych, fioletowych paciorków TM 3, 13 szklanych, okrągłych, ciemnozielonych paciorków TM 4, szklany, okrągły, biały paciorek TM 6, dwa szklane, okrągłe, pomarańczowe paciorki TM 10, 11 szklanych, okrągłych, czerwonych paciorków TM 12, szklany, oliwkowy paciorek zbliż. do typu TM 79, trzy fajansowe, melonowate, niebieskie paciorki TM 171, cztery szklane, czerwone paciorki zdobione białą-czarnymi oczkami, TM 223a, szklany, zielony paciorek zbliż. do typu TM 225, szklany, zielony paciorek (nieokreślony), 12 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388 (jeden we frag.), bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 431, srebrny, dwustożkowaty paciorek.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40, brązowa zapinka A.VII.211.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis* (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 31, tabl. 21–22/73, fot. 27.

Grób 76 – inhumacyjny (tabl. 9:5)

Krótką kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione białymi i czarnymi oczkami, TM 223a, bursztynowy, tarczowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, gliniane naczynie RW XIVB, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 32, tabl. 22/76.

Grób 84 – inhumacyjny (tabl. 73:1)

Aplikacja: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 10, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12,

trzy kuliste, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 19, siedem szklanych, kulistych, półprzezroczystych, zielonych paciorków TM 20, dziewięć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 26, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 28, 45 szklanych, płaskich, półprzezroczystych, jasnozielonych paciorków TM 49, 34 szklane, płaskie, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 55, szklany, segmentowy, półprzezroczysty, jasnozielony paciorek TM 93a, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, kremowy paciorek zdobiony oczkami zielono-biało-czerwonymi, zbliż. do typu TM 210, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 134, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony czerwono-malinowym pasmem, TM 236b, paciorek ze złotą wkładką, zbliż. do typu TM 387e, 131 tarczowatych, krążkowatych i beczułkowatych paciorków należących do grupy TM XXX–XXXI, jeden paciorek wykonany z nasiona oraz paciorki połamane: szklane – jeden niebieski paciorek TM 18, jeden zielony paciorek TM 20; bursztynowe – ok. 40 paciorków TM grupa XXX. **Położenie:** paciorki wystąpiły od połowy wysokości kości podudzia i rozciągały się w kierunku czaszki.

Pozostałe wyposażenie: srebrna klamerka esowata AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.120, dwie brązowe zawieszki (lub okucia pasa), gliniane naczynie RW XIII.

Określenie antropologiczne: *infans II* (13–16 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 34, tabl. 24/84; 2004, nr 196.

Grób 87 – inhumacyjny (tabl. 76:1)

Dekoracja talii: szklany, rurkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 146, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 171, szklany, żebrowany, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 181, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmem barwy biało-żółto-czarnej, TM 287b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, mozaikowy, zielony paciorek zdobiony wzorem żółtych liści, zbliż. do typu TM 355, szklany, podłużny paciorek ze złotą wkładką, TM 387, frag. trzech szklanych paciorków, trzy bursztynowe, tarczowate paciorki TM 388, dwa nieregularne paciorki TM grupa XL.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane powyżej prawego talerza kości biodrowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.39, brązowa zapinka A.V.120, żelazna sprzączka ML D2, frag. dwóch żelaznych przedmiotów, brązowa szpila BB II.21, brązowa, haczykowata szpila.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 34–35, tabl. 26/87; 2004, nr 9.

Grób 88 – inhumacyjny (tabl. 1:24)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane paciorki ze złotą wkładką TM 387a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanym zębie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38, frag. dwóch brązowych zapinek, frag. brązowej sprzączki, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: dorosły

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 35, tabl. 27/88.

Grób 93 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, płaski, pomarańczowy paciorek TM 53.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanych zębach.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2/C1–C1a (?)

Literatura: Skorupka 2001a, 36, tabl. 28/93.

Grób 102 – inhumacyjny (tabl. 6:2)

Długa kolia układu „A”: trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 2b, pięć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 3, siedem szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 10, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, 10 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, zielonych paciorków TM 20, frag. szklanego, niebieskiego paciorka TM 7, dwa szklane, białe paciorki z fragmentarycznie zachowanymi oczkami, TM 216. **Położenie:** paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej i przy prawej kości ramiennej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D1, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 38, tabl. 30–31/102.

Grób 107 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego paciorka TM 1 (?), srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorek wraz z klamerką zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie zmarłego.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zdobione srebrnym filigranem, zbliż. do typu A.V.95/96, brązowa zapinka A.V.120, brązowa sprzączka ML D1, cztery brązowe, taśmowate okucia, brązowe, rynienkowate okucie, brązowa, haczykowata szpila, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta, *senilis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 39–40, tabl. 33/107.

Grób 120 – inhumacyjny (tabl. 1:7)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami (barwa nieokreślona), zbliż. do typu TM 291.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki Ex I.17.

Datowanie: B2/C1–C1a

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Skorupka 2001a, 42, tabl. 37/120; 2001b, 52.

Grób 154 – inhumacyjny (tabl. 1:25)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony oczkami biało-niebieskimi, TM 223i, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy niezachowanej czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.57, brązowa zapinka A.III.59, brązowa zapinka A.III.60–61, żelazna sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: *adultus* (?)

Datowanie: B2a

Literatura: Skorupka 2001a, 49, tabl. 44/154.

Grób 162 – inhumacyjny (tabl. 58:2)

Długa kolia układu „D”: szklany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z fragmentarycznie zachowanymi oczkami barwy żółtej i czarnej, TM 223b, dwa szklane, żłobkowane paciorki ze złotą wkładką, TM 387c.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM A, brązowa zapinka A.III.59, dwie brązowe zapinki A.III.60–61, żelazna sprzączka ML D1, brązowa szpila BB I.2.

Określenie antropologiczne: kobieta (40–50 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 51, tabl. 48/162; 2004, nr 158.

Grób 168 – inhumacyjny³² (tabl. 49:1)

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 4b, trzy szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 7, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, srebrzysto-niebieski paciorek TM grupa I, 20 bursztynowych, tarczowatych paciorków TM 388, dwa nieregularne paciorki TM grupa XL, srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa srebrne, kapsułkowate wisiorki, brązowe kółko.

Położenie: klamerka, wisiorki, kółko i paciorki zostały odkryte pomiędzy prawą kością ramenną a czaszką.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.V.120, brązowa zapinka A.V.136, brązowa sprzączka ML G46, brązowe, taśmowate okucie, kościana szpila.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 53, tabl. 51/168; 2004, nr 123; Żychliński 2018, 190–191.

Grób 197 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, czerwony paciorek z wtopionym, owalnym szklivem barwy zielonej, TM grupa XXI.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy niezachowanej czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D1, pięć brązowych, taśmowatych okuć, dwa brązowe, rynienkowate okucia, przęślik z piaskowca, gliniane naczynie RW XVB.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), dorosła

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 59–60, tabl. 60/197.

³² Grób naruszony, uwzględniony ze względu na zachowanie paciorków na poziomie klatki piersiowej.

Grób 201 – inhumacyjny (tabl. 78:1)

Inna forma dekoracji, rekonstrukcja kompozycji pionowej: dwa szklane, żebrowane, przezroczyste, zielone paciorki TM 159b, szklany, żebrowany, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, trzy fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 171, siedem szklanych, żebrowanych, przezroczystych, jasnoniebieskich paciorków zbliż. do TM 182b, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, trzy bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 429, dwa brązowe pierścionki zbliż. do typu MB IV.15.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane w linii prostej wzdłuż lewej kości ramiennej i przedramienia wraz z pierścionkami.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, złoty wisior AvM III, dwie srebrne zapinki A.II.41, X1, brązowa zapinka A.V.120, brązowa sprzączka ML D1, siedem brązowych, taśmowatych okuć, brązowy nit, brązowa szpila BB I.2, klucz i ogniówka brązowe AK A, brązowe okucie zamka AK 4, dwa brązowe, taśmowate okucia, żelazna sprężynka od zamka, dwa żelazne okucia.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Pipeline of Archaeological...* 1998, 51, 53; Skorupka 2001a, 60, 61, tabl. 60–61/201; 2004, nr 58, 151, 156; Adamczyk, Gierlach 2005, 31.

Grób 223 – inhumacyjny (tabl. 76:2)

Dekoracja talii: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 10, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony asymetrycznymi pasmami barwy żółtej i zielonej, TM 291, frag. szklanego, nieprzezroczystego, białego paciorka TM 6, sześć tarczowatych paciorków TM 388–389, frag. dwóch bursztynowych paciorków, frag. srebrnego, dwustożkowatego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie talii (wysokość bliższych nasad kości udowych).

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.124, brązowa sprzączka ML D1, dwa brązowe, taśmowate okucia, żelazne okucie zamka AK 2, kościany grzebień T.I.1, gliniany przęślik, gliniane naczynie (niezachowane).

Określenie antropologiczne: *iuvēnis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 65, tabl. 68/223.

Grób 230 – inhumacyjny (tabl. 60:2)

Krótką kolia układu „E”: pięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane przy słabo zachowanej czaszce.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki tarczowate, zdobione emalią barwy czerwonej, niebieskiej i białej, tworzącą pola szachownicy Ex III.30, naczynie gliniane RW XVA.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 67, tabl. 70/230; 2001b, 52.

Grób 244 – inhumacyjny (tabl. 9:6)

Krótko kolia układu „B”: 21 szklanych, płaskich, półprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 46, dwa szklane, płaskie, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 49, szklany, płaski, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53, trzy szklane, okrągłe, nieprzezroczyste, ciemnobrązowe paciorki z pomarańczowymi paskami, zbliż. do typu TM grupa III, bursztynowy, tarczowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa sprzączka ML D11, kościana szpila, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: dorosły (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 70–71 tabl. 75–76:244; 2004, nr 7.

Grób 255 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, segmentowy paciorek ze złotą wkładką, TM 387b, brązowa klamerka esowata AvM A.

Położenie: paciorek wraz z klamerką został zarejestrowany przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.IV.84, brązowa zapinka zbliż. do A.V.124, brązowa, haczykowata szpila.

Określenie antropologiczne: *infans I* (6–7 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 73, tabl. 79/255.

Grób 282 – inhumacyjny (tabl. 77:2)

Inna forma dekoracji, kompozycja pionowa: szklany, żebrowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 158b, dwa szklane, żebrowane, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 159, dwa szklane, żebrowane, nieprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 163, dwa szklane, żebrowane, nieprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 181, dwa brązowe kółka, brązowe kółko, brązowe kółko wykonane z okucia końca pasa R.O, brązowy wisior wykonany z okucia końca pasa R.O, sześć brązowych paciorków zbliż. do TM 526.

Położenie: paciorki wraz z kółkami i ozdobami wykonanymi z okuc pasy zostały zarejestrowane w układzie pionowym, od poziomu czaszki wzdłuż kości kręgosłupa.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.148, brązowa sprzączka ML D1, trzy brązowe, taśmowate okucia pasa, brązowa szpila BB II/IV, kościana szpila.

Określenie antropologiczne: *infans II* (11–12 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 78, tabl. 85/282; 2004, nr 13, 138.

Grób 293 – inhumacyjny (tabl. 38:1)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 10, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony oczkami zielono-żółto-czerwonymi, TM 221d, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony oczkami biało-czarnymi, TM 224a, szklany, kulisty, mozaikowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtymi liśćmi na zielonym tle, TM 355, 25 bursztynowych, krążkowatych

paciorków TM 388, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki zbliż. do typu TM 429.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 80, tabl. 88/293.

Uwagi: w publikacji zostało wymienionych 29 bursztynowych paciorków TM 388, z których po weryfikacji można wyróżnić 25 bursztynowych, tarczowatych i krążkowatych paciorków TM 388, dwa paciorki typu TM 392 i dwa paciorki zbliż. do typu TM 429.

Grób 318 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, żebrowany, jasnozielony paciorek TM 182b, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.100, brązowa sprzączka ML D5, frag. brązowych okuć, srebrna szpila BB IV.62, brązowa szpila BB II, kościana szpila, gliniany przęślik, gliniane naczynie (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: *infans II* (14–15 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 85, tabl. 93:318; 2004, nr 17.

Grób 319 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, dwustożkowaty, niebieski paciorek zbliż. do typu TM 57.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.120, brązowa, haczykowata szpila.

Określenie antropologiczne: *infans I* (4–5 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 85, tabl. 93:319.

Grób 320 – inhumacyjny (tabl. 66:2)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „C” (I)³³: 15 paciorków szklanych, w tym: dwa okrągłe, białe paciorki TM 22, jeden okrągły, pomarańczowy paciorek TM 26, jeden okrągły, czarny paciorek TM 27, sześć okrągłych, czerwonych paciorków TM 28, jeden płaski, jasnozielony paciorek TM 49, dwa płaskie, czerwone paciorki TM 54, jeden rurkowaty, jasnozielony paciorek TM 146, jeden segmentowy, pomarańczowo-brązowy paciorek TM grupa X, srebrna, esowata klamerka AvM B.

Długą kolia układu „C” (II): dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 10, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony jasnożółtymi oczkami, zbliż. do typu TM 225d, dziewięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389,

³³ Niestety w trakcie przeprowadzania kwerendy w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu krótsza kolia nie została mi udostępniona.

trzy bursztynowe paciorki TM 392, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 393, dwa bursztynowe, stożkowate paciorki zbliż. do typu TM 402, bursztynowy, podłużny paciorek TM 410, frag. czterech bursztynowych paciorków, brązowa, esowata klamerka AvM D.

Położenie: kolia I została zadokumentowana przy zachowanej żuchwie. Drugie pasmo wystąpiło na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa, tarczowata zapinka Ex III.15, brązowe, taśmowate okucie, brązowy pierścionek zbliż. do typu MB IV.16.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 86, tabl. 94/320; 2001b, 52; 2004, nr 44, 161, 194.

Grób 324 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. bursztynowego, tarczowatego paciorka TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.120, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 87, tabl. 95:324.

Grób 331 – inhumacyjny (tabl. 60:3)

Krótką kolia układu „E”: trzy szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 26.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych kościach czaszki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.41, X2, gliniane naczynie (niezachowane).

Określenie antropologiczne: *infans I* (6 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 88, tabl. 96/331.

Grób 345 – inhumacyjny³⁴

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego, okrągłego, niebieskiego paciorka TM 7, srebrna, esowata klamerka AvM B.

Położenie: frag. paciorka i klamerkę odkryto przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.95, brązowa zapinka A.V.96, brązowa zapinka A.V.124, srebrna zapinka A.VII.203.

Określenie antropologiczne: kobieta (18–20 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 91–92, tabl. 103/345; 2004, nr 71; Żychliński 2018, 193–195.

Grób 351 – inhumacyjny (tabl. 50:1)

Długa kolia układu „C”: dwa szklane, kuliste, półprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 2a, dwa szklane, kuliste, półprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 2b, szklany, kulisty, półprzezroczysty, zielony

³⁴ Grób naruszony, uwzględniony ze względu na zachowanie zabytków łączonych z kolia w nienaruszonym układzie.

paciorek TM 4a, 13 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, białych paciorków TM 6, dziewięć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 7, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 10, 15 fajansowych, melonowatych, nieprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 171, szklany, trapezowaty, niebiesko-biały paciorek zbliż. do TM 186, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtymi oczkami, zbliż. do TM 223, jeden czerwony paciorek z niezachowanymi oczkami, TM 223, 39 bursztynowych, tarczowatych i krążkowatych paciorków TM 388–389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 392, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 394, szklany, nieokreślony paciorek, srebrna, esowata klamerka AvM B.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej (od zuchwy do dalszej nasady prawej kości ramiennej).

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.130, brązowa, haczykowata szpila, kościany grzebień T.A.I, gliniane naczynie RW XVI.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 93, tabl. 106/351; 2004, nr 192.

Grób 353 – inhumacyjny³⁵ (tabl. 19:1)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony niebiesko-białymi oczkami, TM 223, dziewięć bursztynowych, tarczowatych paciorków TM 388–389, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 394, 10 bursztynowych, tarczowatych paciorków zbliż. do typu TM 439.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej (wzdłuż kręgów piersiowych).

Dar: szklany, okrągły, czerwony paciorek TM 12, bursztynowy, tarczowaty paciorek TM 388–389.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, srebrna zapinka A.VII.211, brązowa sprzączka ML G16, brązowe okucie końca pasa R.J.II.1, srebrny naszyjnik B.Ia, brązowy nit, brązowa szpila BB I.2, kościany grzebień T.B.I, gliniane naczynie RW XVIII B.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 94, tabl. 108–109/353; 2004, nr 84, 148, 163, 189; Mamzer 2008, 292; Żychliński 2018, 195–196.

Grób 355 – inhumacyjny (tabl. 3:1)

Krótką kolia układu „A”: cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, szklany, okrągły, półprzezroczysty, brązowy paciorek zbliż. do typu TM 46–50, cztery szklane, dwustożkowate, półprzezroczyste, brązowe paciorki zbliż. do typu TM grupa IV, szklany, prostokątny, półprzezroczysty, zielony paciorek zbliż. do typu TM 105, cztery szklane, segmentowe paciorki ze złotą wkładką TM 387b.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.127, brązowa zapinka A.VII.213, gliniane naczynie (niezachowane).

Określenie antropologiczne: *infans I*

³⁵ Grób naruszony, uwzględniony ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 94–95, tabl. 109/355.

Grób 372 – inhumacyjny (tabl. 50:2)

Długa kolia układu „C”: szklany, gruszkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zbliż. do typu TM 4a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, sześć szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 12, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek z niezachowanymi oczkami, TM 216, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony oczkami żółto-czarnymi, TM 218, szklany, kulisty, mozaikowy, czerwony paciorek z żółtymi liśćmi na zielonym tle, TM 355, 37 bursztynowych, tarczowatych i krążkowatych paciorków TM 388–389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, podłużny paciorek TM 409, bursztynowy, podłużny paciorek zbliż. do TM 412; połamane, szklane paciorki: jeden niebieski paciorek z biało-niebieskimi oczkami, TM 225a, jeden zielony paciorek z pasmami żółtymi i czerwonymi, TM 286b, trzy nieokreślone paciorki, dwa brązowe kółka, brązowy, wiaderkowaty wisiorek.

Położenie: kółka i wisiorek zostały zarejestrowane po prawej stronie czaszki. Od tych zabytków w południową stronę odkryto paciorki sięgające poziomu klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.125, dwie srebrne bransolety W.II, brązowa szpila BB I.2, brązowa, haczykowata szpila, kościany grzebień T.B.I, dwa gliniane przęśliki, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), (18–20 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 100, tabl. 116–117/372; 2004, nr 34, 73, 108–109, 195.

Grób 375 – inhumacyjny

Inna forma dekoracji: 24 paciorki, w tym 16 szklanych: dziewięć niebieskich, melonowatych paciorków zbliż. do typu TM 162, fajansowy, melonowaty, niebieski paciorek TM 171, dwa niebieskie, podłużne, żebrowane paciorki TM 181, dwa zielone, podłużne, żebrowane paciorki TM 182, cztery zielone, trapezowate paciorki zbliż. do typu TM 185, jeden niebieski paciorek z białymi pasmami, zbliż. do typu TM 381a, pięć paciorków bursztynowych: dwa tarczowate paciorki TM 389, dwa beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 392, jeden dwustożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 433, frag. brązowego, opasanego wisiorka.

Dar: dwa bursztynowe, tarczowate paciorki TM 388, nieokreślony paciorek.

Położenie: paciorki zostały zadokumentowane wzdłuż lewej kości ramiennej. Pasma zwieńczone wisiorem. Pozostałe trzy paciorki zarejestrowano w południowej części jamy grobowej, przy naczyniu.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, srebrny, kapsułkowaty wisiorek, dwie brązowe zapinki A.V.117, brązowa zapinka A.V.120, brązowa, haczykowata szpila (niezachowana), gliniane naczynie (niezachowane).

Określenie antropologiczne: kobieta (?), (18–20 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 101, tabl. 118/375; 2004, nr 33, 191.

Grób 377 – inhumacyjny (tabl. 42:1)

Krótką kolia układu „C”: 127 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, płasko-okrągłe, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki zbliż. do typu TM 88, złota klamerka esowata AvM B.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zarejestrowane poniżej czaszki.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VII.213, brązowa zapinka A.VII.193, brązowa zapinka tarczowata Ex III. 59, brązowa szpila BB I, kościany grzebień T.A, gliniane naczynie RW VIII, gliniane naczynie RW XVIB, gliniane naczynie RW XV(?).

Określenie antropologiczne: *infans I* (3–4 lata)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Pipeline of Archaeological...* 1998, 57; Skorupka 2001a, 102, tabl. 119–120, fot. 2; 2001b, 53; 2004, nr 29, 69, 157, 193.

Grób 382 – inhumacyjny (tabl. 1:8)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótką kolia): szklany, kulisty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2b, dwa posrebrzane, kapsułkowate wisiorki.

Położenie: paciorki i wisiorki zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa szpila BB I.2, brązowa, haczykowata szpila, żelazne okucie szkatułki.

Określenie antropologiczne: (20–25 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 103, tabl. 122/382; 2004, nr 124–125.

Grób 383 – inhumacyjny (tabl.18:1)

Krótką kolia układu „B”: trzy szklane, kuliste, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 4b, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony czerwono-żółto-czarnymi oczkami, zbliż. do typu TM 218, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony białą-czarnymi oczkami, TM 223a, frag. trzech szklanych, czerwonych paciorków TM 287, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony białą-żółto-zielonymi pasami, TM 291, frag. dwóch szklanych paciorków TM 291, frag. szklanego, mozaikowego paciorka TM 355, szklany, beczułkowaty paciorek TM grupa I, 51 tarczowatych paciorków (10 we frag.) TM 388, dwa beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 394.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka zbliż. do A.V.124.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 103–104, tabl. 123/383.

Grób 421 – inhumacyjny (tabl. 1:9)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótką kolia): szklany, segmentowy paciorek ze złotą wkładką, TM 387b.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60–61, brązowa zapinka A.V.120, żelazna sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucie pasa, brązowa szpila BB I.2, dwie brązowe szpile zbliż. do typu BB II.17.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (16–18 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 111, tabl. 132/421; 2004, nr 11.

Grób 449 – inhumacyjny (tabl. 9:7)

Krótki kolia układu „B”: szklany, mozaikowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z żółtymi liśćmi na zielonym tle, TM 355, dwa bursztynowe, tarczowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.99, brązowa zapinka A.V.103, dwie brązowe, sztabkowate bransolety.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 117, tabl. 139/449.

Grób 451 – inhumacyjny (tabl. 1:10)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, podłużny paciorek ze złotą wkładką, TM 387, srebrny, dwustożkowaty wisiorek AvM IIa.

Położenie: paciorek i wisiorek zostały odkryte przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, żelazna sprzączka ML D1, brązowa, haczykowata szpila.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *adultus*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2001a, 117, tabl. 140/451; 2004, nr 142.

Grób 472 – inhumacyjny (tabl. 58:1)

Krótki kolia układu „D”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółto-zielonymi oczkami, TM 223, dwa kuliste paciorki ze złotą wkładką, TM 387a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.60–61, żelazna sprzączka ML D1, brązowa szpila BB I.2.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *maturus*

Datowanie: B2a

Literatura: Skorupka 2001a, 121, tabl. 146/472; 2004, nr 86.

Grób 482 – inhumacyjny (tabl. 42:2)

Krótki kolia układu „C”: cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 19, trzy szklane, kuliste, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 24, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, żółty paciorek TM 25, osiem szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 27, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 28, siedem szklanych, okrągłych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 46, dziewięć (jeden we frag.) szklanych, okrągłych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, okrągły, niebieski paciorek TM 55, cztery szklane, dwustożkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 71, dwa (jeden we frag.) szklane,

wrzecionowate, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki zbliż. do typu TM 75–77, szklany, segmentowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do typu TM 98, szklany, podłużny, półprzezroczysty, fioletowy paciorek z białym paskiem, zbliż. do typu TM 310, frag. szklanego, białego paciorka TM 22, dwa podłużne, czerwone, nieokreślone paciorki, cztery srebrne, wiaderkowate wisiorki P.K.I.
Położenie: paciorki i wisiorki zostały zarejestrowane przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.127, brązowa zapinka A.VII.201, srebrny naszyjnik B.Ia, brązowa, haczykowata szpila, kościany grzebień T.A.I, gliniane naczynie RW VIII(?).

Określenie antropologiczne: kobieta (20–30 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2001a, 124, tabl. 150/482; 2004, nr 128.

Grób 485 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, srebrny, dwustożkowaty paciorek.
Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy prawym obojczyku.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.59, żelazna sprzączka ML D1, żelazne okucie pasa, brązowa szpila BB I.2, brązowa, haczykowata szpila (niezachowana), gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta (20–25 lat)

Datowanie: B2a

Literatura: Skorupka 2001a, 125, tabl. 152/485.

Grób 487 – inhumacyjny (tabl. 57:2)

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, dwa szklane, kuliste paciorki ze złotą wkładką, TM 387a, brązowa, esowata klamerka AvM D.

Położenie: w północnej części jamy grobowej odkryto paciorki i klamerkę.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.57, dwie brązowe zapinki A.III.59.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Skorupka 2001a, 126, tabl. 153/487.

Grób 490 – inhumacyjny (tabl. 1:11)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek ze złotą wkładką, TM 387f.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.53, żelazna sprzączka ML (?), żelazny, nieokreślony przedmiot.

Określenie antropologiczne: kobieta (18–20 lat)

Datowanie: B1b

Literatura: Skorupka 2001a, 126, tabl. 154/490.

Grób 495 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego paciorka ze złotą wkładką, TM 387a, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.53, żelazna sprzączka ML C1, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus*

Datowanie: B1b

Literatura: Skorupka 2001a, 127, tabl. 155/495.

Krupice³⁶, pow. Siemiatycze

Grób 160 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 24, szklany, kubooktaedryczny, półprzezroczysty, fioletowy paciorek TM 127, szklany, kubooktaedryczny, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 129, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 158b, szklany, żłobkowany, przezroczysty, zielony paciorek TM 159b, osiem szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków zdobionych żółtym pasmem, TM 338c, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, brązowy, wiaderkowaty wisiorek P.K.III.1.

Położenie: paciorki i wisiorek zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki A.VI, brązowe kółko, frag. glinianego naczynia RW XVIII.B.

Określenie antropologiczne: *infans II* (7–10 lat)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Jaskanis 2005, 42–43, 117, tabl. XLIV/160.

Grób 300 – inhumacyjny

Dekoracja głowy: szklany paciorek TM grupa XXII.

Położenie: paciorek został odkryty powyżej czaszki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.162, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *infans I* (niemowlę)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Jaskanis 2005, 68, tabl. LXXV/300.

Lasy, pow. Sztum

Grób 27 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane (?) paciorki TM grupy I.

Położenie: paciorki zarejestrowano na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe (?) zapinki A.III.52–53 (?).

Określenie antropologiczne: dziecko wg autorów

Datowanie: B2a

Literatura: Andrzejowski, Martens 1995, 53.

Leśno, stan. 1, pow. Chojnice

Grób książęcy 1 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia) (I): dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM grupa XXX, złota klamerka esowata AvM B, złoty wisiorek gruszkowaty AvM III.

Długa kolia układu „B” (II): dwa szklane, beczułkowate, jasnozielone paciorki TM 4a, szklany, beczułkowaty, brunatny paciorek TM 11, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki

³⁶ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Podlaskim w Białymstoku.

TM 12, dwa fajansowe, melonowate, niebieskie paciorki TM 171, dwa szklane, mozaikowe, wielobarwne paciorki TM grupa XXIII, dwa bursztynowe, krążkowate, toczone paciorki TM grupa XLII, sześć bursztynowych, krążkowatych, toczonych paciorków TM grupa XLVI.

Dar: bursztynowy, krążkowaty, toczony paciorek TM grupa XLVI.

Położenie: kolia I została odkryta na poziomie szyi. Kolia II została zlokalizowana na poziomie klatki piersiowej. Jeden bursztynowy paciorek TM grupa XLVI został zarejestrowany w południowej części jamy grobowej, pierwotnie znajdował się w skrzyneczce wraz z innymi przedmiotami.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.II.40, dwie brązowe zapinki A.II.40, srebrna zapinka A.V.s.9, srebrna zapinka A.V.124, dwie srebrne, węzowate bransolety W.III.A, frag. brązowej sprzączki ML G16 (?), dwa brązowe okucia końca pasa R.J.IV i R.J.V, brązowy kociołek E.47, dwa szklane pucharki E.187, frag. drewnianej skrzynki z brązowymi okuciami zamka, brązowe okucie zamka szkatułki AK 5, brązowa sprężyna, brązowy klucz AK C, frag. przęślicy składającej się ze szklanych paciorków.

Inne zabytki odkryte w miejscu, gdzie pierwotnie znajdowała się szkatułka: gliniana, jeżowata czarka, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Walenta 1976, 275–279; 2009, 10–13, tabl. V–XI, XCIX; Grabarczyk *et alii* 1979, PL 270; Kanwiszerowa, Walenta 1988, 31–73; Kokowski 2004, ryc. 8; Mączyńska 2013, 57–58, ryc. 6; Walenta 2017, 76–78, ryc. 3, 6–8.

Grób 6 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM grupa XXX.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM C, dwie brązowe zapinki A.III.61, brązowa sprzączka ML D2, brązowe okucia pasa, brązowa igła, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), osobnik dorosły

Datowanie: B2a

Literatura: Walenta 2009, 38, tabl. LXXIV.

Grób 14 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 390.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60, brązowa zapinka A.III.61, żelazna, hakowata klamra (nieokreślona), brązowa igła.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *adultus/maturus* (25–35 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Walenta 2009, 40–41, tabl. LXXIX.

Grób 49 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „D”: dwa szklane, kuliste, złociste paciorki TM 9, szklany, cylindryczny, żłobkowany, niebieski paciorek TM 162.

Położenie: paciorki TM 9 zostały odkryte z prawej strony czaszki, natomiast paciorek TM 162 znaleziono z jej lewej strony.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM C, brązowa zapinka A.III.53, dwie brązowe zapinki A.III.57, brązowa, sztabkowata bransoleta, żelazna sprzączka ML D, brązowe okucie końca pasa R.O, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Walenta 2009, 48, tabl. XC.

Grób 57 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.59, brązowa zapinka A.V.99/100, brązowa igła, żelazna sprzączka, brązowe okucia pasa.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus/maturus* (25–35 lat)

Datowanie: B2a

Literatura: Walenta 2009, 50, tabl. XCIII.

Linowo³⁷, stan. 6, pow. Grudziądz

Obiekt 7A – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: pięć szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, jasnozielonych paciorków TM 20, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 26, pięć szklanych, krążkowatych, przezroczystych, jasnozielonych paciorków zbliż. do typu TM 49, 10 szklanych, krążkowatych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, krążkowate, skorodowane paciorki zbliż. do typu TM 55, dwa bursztynowe, płasko-kuliste paciorki TM 388.

Dar: dwie bursztynowe, trapezowate zawieszki TM 414b.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie. Tworzyły zwartą kompozycję. Bursztynowe zawieszki odkryto w południowej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.124, brązowa sprzączka ML D24, szpila z poroża (?), 12 frag. ceramiki z neolitu.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (15–20 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Bokiniec, Sosnowski 2001, 148; Kurzyńska 2015, 20–21, tabl. II.

Obiekt 17 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, płasko-kulisty paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.124, brązowa sprzączka ML D1, frag. brązowej szpili, frag. brązowej sprężynki, trzy frag. brązowej tulejki, kościana szpila, grzebień z poroża (?).

Określenie antropologiczne: *maturus* (30–50 lat)

³⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu oraz w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Bokiniec, Sosnowski 2001, 148, ryc. 2; Kurzyńska 2015, 22–23, tabl. IV.

Obiekt 66 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53, 18 całych i frag. czterech szklanych, krążkowatych, czarnych paciorków TM 55, szklany, kulisty, przezroczysty, turkusowy paciorek zdobiony w środkowej części ornamentem falistym, zbliż. do typu TM 294a, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony ornamentem falistym, zbliż. do typu TM 294a, 11 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471d, frag. dwóch bursztynowych, ósemkowatych paciorków.

Położenie: paciorki zarejestrowano na poziomie szyi. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowego, wiaderkowatego wisiora zbliż. do typu P.K III, brązowa zapinka A.VI.168.

Określenie antropologiczne: *infans I* (2–4 lat)

Datowanie: C2

Literatura: Bokiniec, Sosnowski 2001, 152, ryc. 3:4–27; Kurzyńska, Sosnowski 2007, 410, ryc. 6C; Kurzyńska 2015, 29–31, tabl. XIII.

Obiekt 71 – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 27, dziewięć szklanych, okrągłych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, półprzezroczyste, brunatne paciorki zbliż. do typu TM 90, bursztynowy, płasko-kulisty paciorek TM 388, bursztynowa, pierścieniowata zawieszka zbliż. do typu TM 455.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi i klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.178, brązowa zapinka typu Mackeprang VIIb³⁸, żelazne okucie, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 32–33, tabl. XVII–XVIII.

Obiekt 77 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „A”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 8, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, 105 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, podłużny, o czworokątnym przekroju, półprzezroczysty, ciemnofioletowy paciorek zbliż. do typu TM 104, sześć szklanych, kuboktaedrycznych, przezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 128, dwa szklane, melonowate, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 162, dwa szklane, podłużne, żłobkowane, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 179, pięć szklanych, podłużnych, żłobkowanych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 182b, szklany, półprzezroczysty, zielony paciorek z bordowymi plamkami, zbliż. do typu TM 207, dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste paciorki z nałożonymi, warstwowanymi, czerwono-zielonymi oczkami, TM 216c, szklany, beczułkowaty, przezroczysty paciorek z nałożonymi, warstwowanymi, żółto-czerwonymi oczkami, zbliż. do typu TM 216c, szklany, beczułkowaty, turkusowy paciorek z nałożonymi, warstwowanymi, żółto-czerwono-zielonymi oczkami, TM 218,

³⁸ Zapinka została określona na podstawie klasyfikacji M.B. Mackepranga (1943).

szklany, beczułkowaty, bordowy paciorek z nałożonymi, warstwowanymi, czarno-białymi oczkami, TM 223a, szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek zdobiony czarnymi pasmami, zbliż. do typu TM 291, szklany, cylindryczny, przezroczysty, jasnozielony paciorek z nakładanymi białymi i czerwonymi pasmami, zbliż. do typu TM 308, sześć szklanych, rurkowatych, przezroczystych, jasnozielonych paciorków z nakładanymi, spiralnymi, białobrązowymi pasmami, TM 304d, szklany, mozaikowy, czerwony paciorek z nieregularną szachownicą czerwono-czarno-niebiesko-żółtą, zbliż. do typu TM 366e, gliniany przęślik.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi. Pomiędzy paciorkami odkryto gliniany przęślik.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.167, brązowa sprzączka ML D1, brązowa, haczykowata szpila, brązowa igła, grzebień z poroża (?) T.I.I, frag. szpili z poroża (?), gliniane naczynie RW XVIA.

Określenie antropologiczne: kobieta, *maturus* (30–50 lat)

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 23, tabl. XIX–XXI.

Obiekt 89 – grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, wrzecionowaty, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek TM 75, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek zbliż. do typu TM 77, 27 szklanych, segmentowych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 103d, szklany, melonowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 167, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, mlecznobiały paciorek zdobiony falistą, czerwoną linią, zbliż. do typu TM 322b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony nieregularnym, mlecznobiałym pasmem, zbliż. do typu 339b, szklany, nieprzezroczysty, mozaikowy, mlecznobiały paciorek zdobiony pomarańczowo-czarnym ornamentem roślinnym, zbliż. do typu TM 354b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, mozaikowy, czerwony paciorek zdobiony zielonym pasem z żółtym elementem roślinnym, zbliż. do typu 356a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek, w środkowej części mlecznobiały pas z żółtym zygzakiem, TM grupa XXII, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, trzy bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 401, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 402, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 430, bursztynowy, wrzecionowaty paciorek TM 447, sześć srebrnych lunul.

Położenie: paciorki i lunule odkryto od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.167, żelazna blaszka, gliniane naczynie RW IXA, gliniane naczynie RW XIIA, gliniane naczynie RW XaA, gliniane naczynie RW XVIIIIE.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvenis* (15–18 lat)

Datowanie: C1b

Literatura: Bokiniec, Sosnowski 2001, 149–152, ryc. 4; Kurzyńska, Sosnowski 2007, 407; Kurzyńska 2015, 35–36, tabl. XXIII–XXV.

Obiekt 142 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, przezroczysty, jasnozielony paciorek z białą nitką i czerwonymi plamkami, zbliż. do typu TM 267b, żelazny, wiaderkowaty wisiołek P.K I.

Położenie: paciorek i wisiołek zostały odkryte przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwa żelazne okucia szkatułki.

Określenie antropologiczne: *infans* (ok. 1 roku)

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 46–47, tabl. XLI.

Obiekt 151 – grób inhumacyjny (tabl. 43:1)

Krótki kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40, dwa szklane, płaskie, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 46, szklany, uszkodzony, nieprzezroczysty, ceglasty paciorek zbliż. do typu TM 121, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 130, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 138, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z warstwowymi, białymi oczkami, TM 225c, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 395a, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 465, frag. brązowej zawieszki.

Położenie: paciorki i zawieszka zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.170, frag. brązowej sprężyny od zapinki, brązowa igła, brązowa, haczykowata szpila, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *infans I* (5–7 lat)

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 49, tabl. XLV.

Obiekt 161 – grób inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, kuliste, przezroczyste, szare paciorki zbliż. do typu TM 11.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XVIII B.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 51, tabl. XLVI.

Obiekt 164 – grób inhumacyjny (tabl. 34:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, trzy szklane, kuliste, półprzezroczyste, ciemnogrnatowe paciorki TM 24, szklany, wrzecionowaty, nieprzezroczysty, turkusowy paciorek zbliż. do typu TM 59, szklany, uszkodzony, wrzecionowaty, turkusowy paciorek zbliż. do typu TM 77, dwa szklane, pastylkowate, półprzezroczyste, czarne paciorki zbliż. do typu TM 90, 19 szklanych, podłużnych, wielobocznych, półprzezroczystych, niebieskich paciorków zbliż. do typu TM 110, szklany, podłużny, sześcioboczny, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 115, sześć szklanych (dwa uszkodzone), podłużnych, sześciobocznych, półprzezroczystych, ciemnobrunatnych paciorków zbliż. do typu TM 119, dwa szklane, uszkodzone, ciemnobrunatne paciorki TM 122, osiem szklanych, kubooktaedrycznych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126, szklany, kubooktaedryczny, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 129, szklany, kubooktaedryczny, półprzezroczysty, ciemnobrunatny paciorek TM 134, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, mlecznobiałe paciorki zdobione oczkami barwy zielono-żółto-czerwonej, TM 216c, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki z pasmami białej emalii, zbliż. do typu TM 267b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, szary paciorek z ósemkowatą, białą linią, TM 276a, dwa szklane, prostokątne, nieprzezroczyste, białe paciorki zdobione ornamentem barwy czerwono-brunatnej, TM 354b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, mozaikowy paciorek z czarną szachownicą z popielato-czerwonymi elementami,

zbliz. do typu TM 366, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony, mozaikowy paciorek ze zdobieniami w postaci romboidalnych pól obwiedzionych czarno-żółto-czerwoną emalią, w środkowej części czerwono-popielata szachownica z czarną kostką, zbliz. do typu TM 366e, cztery szklane (jeden uszkodzony), beczułkowate paciorki ze złotą wkładką, TM 387, szklany, uszkodzony, mozaikowy paciorek zbliz. do typu TM grupa XXIII, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, bursztynowy, półkolisty paciorek TM 400, bursztynowy, podłużny paciorek TM 410, bursztynowy, ósemkowaty, uszkodzony paciorek TM 471, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471d, bursztynowa zawieszka w kształcie półksiężyca, bursztynowa zawieszka z trzema półokrągłymi wycięciami, bursztynowa zawieszka w kształcie „buta”.

Położenie: paciorki i zawieszki zostały odkryte na poziomie szyi i klatki piersiowej. Jedna z zawieszek wystąpiła na wysokości twarzoczaszki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.167, brązowa zapinka A.VI.170, grzebień z poroża T.I, gliniane naczynie RW XVC.

Określenie antropologiczne: *infans II* (11–12 lat)

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 52–54, tabl. XLIX–LII.

Obiekt 176 – grób inhumacyjny (tabl. 34:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, wrzecionowaty, ceglasty paciorek zbliz. do typu TM 77, pięć szklanych, rurkowatych, półprzezroczystych, niebieskich paciorków zbliz. do typu TM 113, szklany, czworoboczny, nieprzezroczysty, ceglasty paciorek zbliz. do typu TM 118–119, bursztynowy, ósemkowaty paciorek zbliz. do typu TM 465.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.167, brązowa zapinka A.VI. 170.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: C1b

Literatura: Kurzyńska 2015, 55–56, tabl. LV.

Obiekt 187 – grób inhumacyjny (tabl. 57:4)

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, mozaikowy paciorek z brązowo-czerwonym ornamentem, zbliz. do typu TM 254, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliz. do typu TM 388, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 391, trzy bursztynowe, półkoliste paciorki TM 400, cztery bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 471d, osiem bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471i, frag. bursztynowego paciorka, frag. dwóch bursztynowych, ósemkowatych paciorków, brązowy, wiaderkowy wisiołek P.K II.

Położenie: paciorki i wisiołek zostały odkryte w centralnej części jamy środkowej, pod naczyniem.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, frag. brązowej zapinki A.VI (?), gliniane naczynie RW XIVB.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: C2

Literatura: Kurzyńska 2015, 57–58, tabl. LVII.

Obiekt 194 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dwa szklane, stożkowate, półprzezroczyste, niebieskie paciorki, 41 szklanych, beczułkowatych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 20.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XIVA, frag. glinianego naczynia RW XIVB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Kurzyńska 2015, 58–59, tabl. LVIII.

Obiekt 206 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, kremowy paciorek TM 21, szklany, uszkodzony, przezroczysty paciorek z zielonymi guzkami, TM 373a.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. glinianego naczynia RW IX.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Kurzyńska 2015, 59, tabl. LIX.

Obiekt 219 – grób inhumacyjny (tabl. 34:3)

Długa kolia układu „B”: szklany, wrzecionowaty, nieprzezroczysty, ceglasty paciorek TM 77, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki zdobione białą, ósemkową linią, TM 266c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony żółtą, ósemkową linią, TM 266c, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, osiem bursztynowych, półkolistych paciorków TM 400.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej, pod naczyniem.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.162, posrebrzana moneta: *subaerat* cesarza Marka Aureliusza (173/174 r.), brązowy pierścień MB 15/16, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C2

Literatura: Kurzyńska 2015, 61–62, tabl. LXII–LXIII.

Lubieszewo³⁹, stan. 2, pow. Nowy Dwór Gdański

Grób 10 – inhumacyjny (tabl. 33:1)

Długa kolia układu „B”: 49 szklanych, kulistych, nieprzezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM 46, 22 bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 471e.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na wysokości klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. bursztynowego paciorka TM 430, brązowa kapsułka wisiora wiaderkowatego, dwie srebrne, monstrialne zapinki, brązowa zapinka A.VI.161, srebrna zapinka A.VI.168, frag. dwóch brązowych zapinek A.VI.162, trzy srebrne pierścienie MB 16, frag. brązowej sprzączki zbliż. do typu ML H1, frag. brązowej blaszki z nitami, kilkanaście glinianych guzków, dwa gliniane naczynia RW XVIIIIE.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: C2

Literatura: Jonakowski 2001, 185–188, ryc. 1–3.

³⁹ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu.

Lubowidz⁴⁰, stan. 1, pow. Lębork

Grób 3 – inhumacyjny (tabl. 15:1)

Krótki kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony oczkami barwy czarno-białej, TM 223a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami barwy czarnej, białej, żółtej i niebieskiej, zbliż. do typu TM 291c/d, bursztynowy paciorek TM 388, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, dwa nieokreślone paciorki (brak w zbiorach).

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38, brązowa zapinka A.V.130.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Agde 1939, 11; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. II/3.

Grób 4 – inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany paciorek TM 6, 13 bursztynowych paciorków TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Agde 1939, 11–12; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. II/4.

Grób 7 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: frag. szklanych paciorków, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 392.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie lewego ramienia.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.148, frag. drugiej brązowej zapinki A.V.148 (?), gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Agde 1939, 12; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. III/7.

Grób 12 – inhumacyjny (tabl. 15:2)

Krótki kolia układu „B”: szklany, kulisty, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 4a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki typ TM 12, trzy szklane, żebrowane, półprzezroczyste, niebieskie paciorki typ TM 162, szklany, krążkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony białymi oczkami, TM 218c, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione oczkami barwy zielono-żółtej, TM 223g, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami barwy żółtej i czarnej, TM 287a, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony żółtym i czerwonym pasmem, zbliż. do typu TM 286b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony zielonym pasmem z żółtym wzorem, zbliż. do typu TM 355a, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki (wzory na nich nie zachowały się, zbliż. do paciorków grupy TM XXII), szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek, wzór na nim nie zachował się, szklany, segmentowy paciorek ze złotą folią TM 387b, bursztynowy paciorek TM 388,

⁴⁰ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum w Koszalinie.

10 bursztynowych paciorków TM 392, 10 bursztynowych paciorków TM 393, pięć bursztynowych paciorków TM 395, bursztynowy paciorek TM 397, bursztynowy paciorek TM 416.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane na wysokości szyi zmarłego.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM A, brązowa zapinka A.III.60, brązowa zapinka A.II.39, brązowa zapinka A.V.100, dwie brązowe, węzowate bransolety W.I, dwa gliniane przęśliki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Agde 1939, 14–15; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 13, tabl. II/4.

Uwagi: na tablicy zostały przedstawione paciorki znajdujące się w zbiorach Muzeum w Koszalinie, zachowane do dnia dzisiejszego.

Grób 13 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.100, dwie brązowe, taśmowate bransolety, żelazna sprzączka ML D (1), gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Agde 1939, 15; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 14, tabl. V/13.

Grób 21 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 388, bursztynowy paciorek TM 392, frag. brązowej, esowatej klamerki.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zarejestrowane przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.39, brązowa zapinka A.V.148, dwie brązowe, węzowate bransolety W. I.B, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucie pasa, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Wołągiewicz 1995, 15, tabl. VI/21.

Grób 23 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek typ TM 387c.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, frag. brązowej igły.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Wołągiewicz 1995, 15, tabl. VII/23.

Grób 52 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, czerwone paciorki TM 12, szklany, niebieski paciorek TM 163, fajansowy, melonowaty, niebieski paciorek TM 171, osiem szklanych, rurkowatych, podłużnych, zielonych paciorków TM 182a–b, szklany, stożkowaty, zielony paciorek TM 185, szklany, stożkowaty, niebieski paciorek TM 186, szklany, mozaikowy paciorek z wielobarwną szachownicą, TM 366b,

dwa szklane paciorki ze złotą folią, TM 387a, 13 bursztynowych paciorków TM 388, dwa bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy paciorek TM 396, bursztynowy paciorek TM 414c, bursztynowy paciorek TM 434.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.III.60, dwie sztabkowe bransolety, brązowa sprzączka ML D1, dwie brązowe igły, frag. dwóch brązowych blaszek, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 18, tabl. X/52; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 13.

Grób 68 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, twarzowy paciorek TM 369, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.61, brązowe okucie końca pasa R.O.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 19, tabl. XII/68.

Grób 71 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany paciorek TM 6, dwa szklane paciorki TM 12, dwa szklane paciorki TM 13, szklany, oczkowaty paciorek TM 211b, szklany, czarny paciorek zdobiony podwójnymi, falowanymi liniami, frag. szklanego, oczkowatego paciorka, frag. dwóch szklanych, niebieskich paciorków, dwa bursztynowe paciorki TM 395a i TM 395b, bursztynowy paciorek TM 397, bursztynowy paciorek TM 398, bursztynowy paciorek TM 400, bursztynowy paciorek TM 412, pięć bursztynowych paciorków TM 430, dwa bursztynowe paciorki TM 438, bursztynowy paciorek TM 444, bursztynowy paciorek TM 445, bursztynowy paciorek TM 446, dwa bursztynowe paciorki TM 450b, frag. bursztynowych paciorków, frag. dwóch paciorków z kryształu górskiego.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej. Brak informacji, w którym miejscu odkryto dwie esowate klamerki oraz srebrny, dwustożkowaty paciorek.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, frag. brązowej, esowatej klamerki AvM B, srebrny, dwustożkowaty paciorek, brązowy, kapsułkowaty wisiorek, dwie brązowe zapinki A.V.103, brązowa zapinka A.V.132, brązowa sprzączka ML D, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XIIB, gliniane naczynie RW XIVB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1993, 178; 1995, 19, tabl. XII/71; Skorupka 2004, nr 40.

Grób 98 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane (czerwony i zielony) paciorki.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.60–61, brązowa, sztabkowata bransoleta, żelazna sprzączka ML (?), brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 21, tabl. XV/98.

Grób 103 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, żeberkowany paciorek ze złotą folią, TM 387c.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.123/124.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 22, tabl. XVI/103.

Grób 105 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: dwa szklane, czerwone paciorki TM 12, dwa szklane, żeberkowane, niebieskie paciorki TM 163, szklany, oczkowany paciorek TM 223, szklany paciorek zdobiony pasmami, TM 291c, szklany, zdobiony pasmami paciorek TM 355c, bursztynowy paciorek TM 392, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i esowata klamerka zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60, brązowa zapinka A.V.123/124, sztabkowata bransoleta.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 22, tabl. XVI/105; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 14.

Grób 109 – inhumacyjny (tabl. 24:2)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty paciorek TM 211c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony żółto-czarno-białoczerwonymi oczkami, TM 216e, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony zielono-żółtymi oczkami, TM 223g, szklany paciorek z liniami, TM 237, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione zielonymi i żółtymi liniami, TM 291f, trzy szklane paciorki TM 355b (?), dwa szklane, kuliste paciorki ze złotą folią, TM 387a, osiem bursztynowych paciorków TM 389, cztery bursztynowe paciorki TM 393, bursztynowy paciorek TM 410, dwa bursztynowe paciorki TM 412, bursztynowy, ósemkowy paciorek TM 471e, frag. bursztynowych paciorków.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości talii.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM C, trzy brązowe zapinki A.II.38, dwie brązowe, taśmowate bransolety, srebrny, mały pierścionek, brązowa igła, frag. brązowej, haczykowatej szpilki w drewnianej oprawce, brązowy opasany wisior KS I.C, żelazna sprzączka ML D (?), brązowe okucie końca pasa R.O, frag. brązowych okuć pasa, dwa złącza ogniwkowe, frag. żelaznego okucia szkatułki, żelazny klucz AK A.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 22–23, tabl. XVII–XVIII/109; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 16–17.

Grób 129 – inhumacyjny (tabl. 1:26)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtą, czarnymi i białymi liniami, TM 287b, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i esowata klamerka zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 24, tabl. XIX/129.

Grób 131 – inhumacyjny (tabl. 60:1)

Krótka kolia układu „E”: pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: frag. esowatej klamerki AvM A, dwie brązowe zapinki A.III.60.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 24, tabl. XIX/131.

Grób 161 – inhumacyjny (tabl. 1:12)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 388, frag. esowatej klamerki.

Położenie: paciorek i esowata klamerka zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.148, brązowa zapinka A.III.60.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 26, tabl. XX/161.

Grób 176 – inhumacyjny (tabl. 24:3)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, trzy fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 171, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony żółtą, falistą linią, TM 261a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami barwy żółtej i czarnej, zbliż. do typu TM 287a, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione zielono-żółtymi pasmami, TM 291f, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami barwy czarnej i białej, zbliż. do typu TM 291h, frag. szklanego, mozaikowego paciorka z szachownicą barwy czerwono-żółto-biało-czarnej, zbliż. do typu TM 366b, sześć bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 388, cztery bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 393.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, kapsułkowaty wisiołek (zaginął), trzy zapinki A.V.127 (zaginęły), brązowa, sztabkowata bransoleta, frag. brązowej bransolety, frag. brązowej sprzączki, okucie końca pasa (zaginęło), brązowe okucie pasa, brązowa igła, gliniane naczynie (zaginęło).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 69, 292; Wołągiewicz 1995, 26–27, tabl. XXI/176.

Grób 192 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, niebieskie paciorki TM 7, dwa szklane, żeberkowane, niebieskie paciorki TM 163, szklany paciorek TM 171, dwa szklane, podłużne, żeberkowane, zielone paciorki TM 208, szklany, oczkowany paciorek TM 221e, 16 bursztynowych paciorków TM 388, dwa bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy paciorek TM 392, bursztynowy paciorek TM 395, bursztynowy paciorek TM 397, frag. bursztynowego paciorka.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej. Brak informacji o położeniu wisiorka.

Pozostałe wyposażenie: esowata klamerka AvM C, brązowy, kapsułkowany wisiorek, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.120, dwie brązowe, sztabkowe bransolety, frag. żelaznej sprzączki ML D17, dwa brązowe okucia końca pasa R.O, trzy brązowe okucia pasa, brązowa igła, frag. brązowej, spiralnej rurki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 28, tabl. XXIII/192; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 14.

Grób 198 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „E”: trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM A, dwie brązowe zapinki A.II.41, Z, brązowa zapinka A.V.130, dwie brązowe, taśmowate bransolety, frag. brązowego nitu, gliniany przęślik, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 28–29, tabl. XXIV/198.

Grób 208 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, żeberkowany, niebieski paciorek TM 162, szklany paciorek ze złotą folią, typ TM 387a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 29, tabl. XXV/208.

Grób 242 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, niebieski paciorek TM 30a, szklany, oczkowany paciorek TM 223g.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.III.60, frag. brązowej igły, gładzik kamienny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1995, 31, tabl. XXVI/242.

Grób 268 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Długa kolia układu „B” (I): sześć szklanych, zielonych paciorków TM 4a, dwa szklane, białe paciorki TM 6, dziewięć szklanych, czerwonych paciorków TM 12, szklany paciorek z liniami, TM 287b, 49 bursztynowych paciorków TM 388–389, sześć bursztynowych paciorków TM 392, pięć bursztynowych paciorków TM 395, bursztynowy paciorek TM 414, bursztynowy paciorek TM 440.

Długa kolia układu „C” (II): trzy szklane, zielone paciorki TM 4a, szklany, czerwony paciorek TM 12, szklany, duży, zielony paciorek TM 13, szklany, żeberkowany, niebieski paciorek TM 181, szklany paciorek z liniami TM 291g, szklany paciorek z liniami TM 346b, 52 bursztynowe paciorki TM 388, 10 bursztynowych paciorków TM 389, 10 bursztynowych paciorków TM 393, dwa bursztynowe paciorki TM 395, bursztynowy paciorek TM 397, bursztynowy paciorek TM 398, bursztynowy paciorek TM 414a, dwa bursztynowe paciorki TM 430, bursztynowy paciorek TM 434, dwa bursztynowe paciorki TM 442, bursztynowy paciorek TM 484, esowata klamerka⁴¹.

Położenie: kolie i jedna z klamerk zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej (brak informacji, która forma klamerki wystąpiła na wspomnianym poziomie).

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa brązowe, wiaderkowate wisiorki P.K II.1, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.VII.193, brązowa sprzączka ML G6, brązowe okucie końca pasa R.J.II.1, frag. brązowej igły, brązowa, haczykowata szpila w drewnianej oprawce, brązowa pinceta, brązowe kółko, frag. brązowej blaszki, frag. żelaznego okucia szkatułki, dwa gliniane przęsłiki, gliniane naczynie RW XbA, gliniane naczynie RW XVA, gliniane naczynie RW XVIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1993, 178; 1995, 33, tabl. XXVIII–XXX/268; *Stary świat – nowe życie...* 2017, 18–19.

Grób 280 – inhumacyjny (tabl. 16:1)

Krótką kolia układu „B”: ozdoba była złożona z 75 szklanych i bursztynowych paciorków⁴². Określone: dwa szklane, mozaikowe, twarzowe paciorki TM 369, cztery szklane, melonowate paciorki, cztery szklane, oczkowate paciorki, cztery paciorki ze złotą wkładką.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka oczkowata A.III.51, dwie brązowe zapinki A.IV.71, dwie bransolety sztabkowate, brązowa klamra typ IIIB wariant Maciejewo⁴³, żelazny nożyk sierpikowaty, żelazne kółko, dwa gliniane przęsłiki, puchar RW XIIC, wełniana tkanina.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 292; Wołągiewicz 1993, 178; 1995, 34, tabl. XXXII, LI.

⁴¹ Brak informacji, która z esowatych klamerk odsłoniętych w grobie znajdowała się wraz z paciorkami. Z tego względu pominięto przy opisie kolii II określenie typologiczne. Formy odsłoniętych w tym grobie klamerk zostały wpisane do pozostałego wyposażenia obiektu 268.

⁴² Tylko część paciorków zachowała się.

⁴³ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji J. Kostrzewskiego (1919).

Grób 289 – inhumacyjny (tabl. 15:3)

Krótką kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony niebiesko-białymi oczkami, TM 223i, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395b.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.50, frag. dwóch żelaznych zapinek, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 293; Wołągiewicz 1995, 34, tabl. XXXI/289.

Grób 298 – inhumacyjny (tabl. 2:2)

Krótką kolia układu „A”: pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, dwie brązowe, sztabkowe bransolety, żelazna sprzączka ML D.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 293; Wołągiewicz 1995, 35, tabl. XXXIII.298.

Lutom⁴⁴, pow. Międzychód

Grób 4 – inhumacyjny (tabl. 1:13)

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.53.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B1b

Literatura: Machajewski, Sikorski 1981, 15, ryc. 4; Skorupka 2005, 438.

Modła, pow. Mława

Grób 122 (30/80) – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: trzy szklane, kuliste, przezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 2b, cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 10, trzy szklane, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, cztery szklane, kuliste, przezroczyste, zielono-niebieskie paciorki TM 18, sześć szklanych, dwustożkowatych, przezroczystych, kobaltowo-niebieskich paciorków TM 57, szklany, dwustożkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 75, szklany, segmentowy, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 97b, szklany, poliedryczny, przezroczysty, bladoróżowy paciorek TM 128, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 397, dwa bursztynowe, ósemkowate wisiorki TM 471i, sześć bursztynowych paciorków zbliż. do typu TM 471i, frag. dwóch bursztynowych, ósemkowatych wisiorków, dwa poliedryczne paciorki z czerwonego chalcedonu (karneolu), typu TM 499b, brązowy, dwustożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 523.

Położenie: paciorki znajdowały się na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: brak (dziecko?)

⁴⁴ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu.

Datowanie: C1

Literatura: Andrzejowski 2006, 22–23, ryc. 5.

Grób 146 (28/81) – inhumacyjny

Długa kolia układu „A”: szklany, kulisty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 2a, szklany, kulisty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 2b, dwa szklane, cylindryczne, białe paciorki TM 6, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, płaski, krążkowaty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 47, szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, bładozielony paciorek TM 63, frag. dwóch szklanych, segmentowych, przezroczystych, kobaltowo-niebieskich paciorków TM 91b, szklany, sześcioboczny, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 117, szklany, sześcioboczny, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek TM 117, trzy szklane, poliedryczne, przezroczyste, kobaltowo-niebieskie paciorki TM 126, dwa szklane, poliedryczne, przezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 126, dwa szklane poliedryczne, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 132.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI. s.2, rogowy grzebień T.III.2, żelazna sprzączka ML H9, brązowa, haczykowata szpila, frag. nieokreślonego, skorodowanego przedmiotu, frag. żelaznej sprężyny od zapinki, osiem frag. glinianego naczynia RW XIVB (?), frag. glinianego naczynia RW IX (?), gliniane naczynie RW XIVB, dwa frag. ceramiki przeworskiej, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C3–D

Literatura: Andrzejowski 2006, 23, ryc. 9.

Malbork–Wielbark, pow. Malbork

Grób 126 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, żółty paciorek TM 16, 10 szklanych, czarnych paciorków TM 55, szklany, niebieski paciorek TM 126, 13 szklanych, fioletowych paciorków TM 128, szklany, różowy paciorek TM 132, pięć bursztynowych paciorków TM 388–389.

Położenie: paciorki znajdowały się w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrny drucik, frag. hakowanej igły, frag. żelaznej blaszki, grzebień (nieokreślony).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2–C3

Literatura: Kleemann 2017, 34.

Malbork–Wielbark, ul. Zagórna, pow. Malbork

Grób 11 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty paciorek, szklany, beczułkowaty paciorek, 15 bursztynowych paciorków TM 388, bursztynowy paciorek TM 389, cztery bursztynowe paciorki TM 438.

Położenie: paciorki znajdowały się w całym wypełnisku jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XIIC, gliniany, dwustożkowaty przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Pietrzak 1965, 170–171, ryc. 8, tabl. III; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 295.

Nowy Łowicz⁴⁵, stan. 2, pow. Drawsko Pomorskie

Kurhan 3, grób 2 – inhumacyjny (tabl. 70:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) (I): szklany paciorek⁴⁶, srebrna, esowata klamerka AvM B, złoty, gruszkowaty wisiołek AvM III.

Długa kolia układu „A” (II): szklany, podłużny, przezroczysty, zielony paciorek TM 158a, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 163, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, stożkowaty, półprzezroczysty, brunatny paciorek zdobiony nieprzezroczystymi pasmami barwy żółtej, zbliż. do typu TM 194b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zdobiony białą plamką, TM 212a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do typu TM 287 (nałożone pierwotnie na paciorek pasmo nie zachowało się), szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony guzkami barwy biało-niebieskiej, zbliż. do typu TM 374c. **Położenie:** kolia I została odkryta na poziomie szyi. Kolię II zarejestrowano na wysokości klatki piersiowej⁴⁷.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.IV.80, brązowa zapinka zbliż. do A.V.122, trzy kamienne przęsłiki, gliniany przęslik, naczynie gliniane RW XbB, siedem frag. ceramiki, 11 krzemienych przedmiotów.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Hahuła 1988, 46–48.

Kurhan 52, grób 2 – inhumacyjny (tabl. 48:1)

Długa kolia układu „C”: frag. szklanego, przezroczystego, białego paciorka TM 1, frag. szklanego, beczułkowatego, przezroczystego, ciemnoniebieskiego paciorka TM 2a, cztery szklane, beczułkowate, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 2b (dwa we frag.), cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6 (jeden we frag.), pięć szklanych, beczułkowatych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 8, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 9, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 11, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony białym oczkiem, TM 208a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek z oczkami szaro-żółto-czerwonymi, TM 216c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek zdobiony oczkami szaro-żółto-czerwonymi, TM 221d, frag. szklanego, czerwonego paciorka z oczkami biało-niebieskimi, TM 223e, 47 bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, frag. ośmiu bursztynowych paciorków, frag. glinianego paciorka TM 485, kamienny, beczułkowaty paciorek TM 495, dwustożkowaty paciorek srebrny z nawijanego drutu i frag. podobnego, srebrna, esowata klamerka AvM B. **Położenie:** paciorki zostały zarejestrowane od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Przy zachowanych zębach, po prawej stronie, w bliskim położeniu kolii znajdowały się dwa dwustożkowate paciorki i klamerka esowata.

⁴⁵ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum w Koszalinie.

⁴⁶ Brak informacji, który z paciorków znajdował się w kolii (I).

⁴⁷ Kolia odkryta na poziomie klatki piersiowej była złożona z ośmiu paciorków. Ze względu na brak informacji, który z paciorków znajdował się w kolii I, określiłam wszystkie zabytki przy opisie kolii II.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.127, dwie bransolety węzowate typu W.III.B, gliniane naczynie RW Xb, gliniane naczynie RW XVI.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Hahuła 1994, 133–134, tabl. V–VI; Skorupka 2004, nr 197.

Nowy Targ, stan. 6, pow. Sztum

Obiekt 69 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, kulisty, twarzowy paciorek o niebieskim tle, w części środkowej partii wtopiony został szeroki pas barwy żółto-czarnej z przedstawieniami pięciu twarzy kobiecych, TM 369, frag. szklanego, zielonego paciorka z żółtym ornamentem, bursztynowy, płaski paciorek (zaginął).

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa tarczka.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1–B2

Literatura: Kazimierczak 1980, 141, ryc. 6, 13i–k, 14; Kazimierczak, Wichrowska 1987, 302; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 28–29, tabl. VIII:1–2.

Obiekt 154 – grób inhumacyjny

Zestaw złożony z trzech koliai (nieokreślone): 13 szklanych, kulistych paciorków TM 2a, dwa szklane, kuliste paciorki TM 6, cztery szklane, kuliste paciorki TM 8, dwa szklane, kuliste paciorki TM 11, szklany, kulisty paciorek TM 13, 13 szklanych, kulistych paciorków TM 18, dwa szklane, kuliste paciorki TM 36, dwa szklane, kuliste paciorki TM 40, szklany, kulisty paciorek TM 64, szklany, prostokątny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 107, szklany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 132, szklany, kulisty, zielono-oliwkowy paciorek zdobiony ornamentem dwóch owalnych plam barwy zielonej i fioletowej, TM 208, cztery bursztynowe, beczułowate paciorki TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395, dwa bursztynowe paciorki TM 405, dwa bursztynowe paciorki TM 409, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 430, 16 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471, frag. bursztynowego, ósemkowatego paciorka, gliniany paciorek TM 486.

Położenie: poniżej zębów wystąpiła koncentracja paciorków o układzie następującym: paciorek zielony, pary niebieskich większych i mniejszych, następny paciorek kolorowy. Koncentracja paciorków przypominała zwój z kilku warstw. Od niego prowadził rząd podwójny. W dolnej części wystąpiła koncentracja paciorków bursztynowych, ósemkowatych.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.170, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *infans II* (?)

Datowanie: C2

Literatura: *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 51–52, tabl. XXII:1–6.

Obiekt 170 – grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. bursztynowego paciorka TM 399.

Położenie: paciorek został odkryty przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.67–68 (zaginęła).

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus*

Datowanie: B1b

Literatura: *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 56, tabl. XXV.

Obiekt 274 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „B”: szklany, krążkowaty paciorek TM 31, szklany, nieregularny paciorek TM 56, dwa szklane, segmentowe paciorki TM 97b, szklany, kubooktaedryczny paciorek TM 128, szklany, kubooktaedryczny paciorek TM 131, szklany paciorek TM 134, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, pięć bursztynowych paciorków TM 468, frag. bursztynowego, ósemkowatego paciorka.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.178, żelazna sprzączka ML C14/16, gliniane naczynie zbliż. do RW VIA.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: C2

Literatura: Kazimierzczak, Wichrowska 1987, 295, ryc. 5j; Gładykowska-Rzeczycka 1987, 318, tabl.1; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 81, tabl. XLII:1–5.

Obiekt 277 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, krążkowaty paciorek TM 35, szklany, czarny paciorek zbliż. do TM 87, 10 szklanych, rurkowatych paciorków TM 147, dziewięć szklanych, rurkowatych paciorków TM 149, szklany, żłobkowany paciorek TM 158, frag. bursztynowego paciorka TM 399.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.161.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 82, tabl. XLI:1–4.

Obiekt 346 – grób inhumacyjny

Krótki kolia układu „D”: 18 szklanych paciorków barwy ciemnofioletowej, zbliż. do typu TM 89–90, szklany, krążkowaty paciorek barwy brązowej z ornamentem żółtej fali pomiędzy dwiema poziomymi, białymi liniami, zbliż. do typu TM 301.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych zębach, w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki A. (?), frag. brązowej igły, frag. rogowego grzebienia, frag. glinianego naczynia RW XVC, gliniany prześlik, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Gładykowska-Rzeczycka 1987, tabl. 1; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 95–96, tabl. LIII:1–4.

Obiekt 348 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, żłobkowany paciorek TM 183, szklany, kulisty, mozaikowy paciorek zdobiony motywem szachownicy barwy czerwono-żółto-czarno-biało-zielonej, zbliż. do typu TM 366, dwa bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 472, gliniany, kulisty paciorek TM 479, 14 glinianych, krążkowatych paciorków TM 483.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML E12, dwie brązowe blaszki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 96, tabl. LIV:1–4.

Obiekt 378 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: fajansowy, melonowaty paciorek TM 171, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.51–52, brązowa zapinka A.III.53, brązowa zapinka A.III.57–58, żelazna, sztabkowata bransoleta, frag. żelaznego okucia (?), frag. ceramiki, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: dorosły

Datowanie: B2a

Literatura: Kazimierczak, Wichrowska 1987, 294, 302; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 103, 104, tabl. LV:1–7.

Obiekt 384 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 89, dwa szklane, prostokątne, niebieskie, nieprzezroczyste paciorki zbliż. do typu TM 105, 10 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 391, 11 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471, frag. bursztynowego, ósemkowatego paciorka.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: zapinka brązowa A.VI.162, brązowa zapinka A.VI.162 (?) (zaginęła), brązowa, kuszowata zapinka (zaginęła), srebrna szpila BB I.2, frag. brązowego kółka, frag. kościanego grzebienia T.I.C, frag. glinianego naczynia RW XIVB, frag. glinianego naczynia zbliż. do RW XVIIIA, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *infans I* (do 3 lat)

Datowanie: C1–C2

Literatura: Kazimierczak, Wichrowska 1987, 295, 301–303, ryc. 5:a–h; Gładykowska-Rzeczycka 1987, 320, tabl.1; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 104–105, tabl. LVI:1–10.

Obiekt 474 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: szklany, kulisty, czerwony paciorek zdobiony pośrodku poziomymi liniami barwy białej, czarnej i żółtej, TM 287, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 396, dwa bursztynowe, walcowate paciorki TM 397.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy czaszce.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka, prawdopodobnie A.II.40 (zaginęła), brązowa zapinka A.V.96 (zaginęła), cztery żelazne kółka.

Określenie antropologiczne: kobieta, *maturus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Gładykowska-Rzeczycka 1987, 323, tabl. 1; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 127–128, tabl. LXXXIV:1–2.

Obiekt 482 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: sześć szklanych, kulistych paciorków TM 8, szklany, czarny paciorek TM 88, szklany, czerwony paciorek TM 90, szklany, kulisty, mozaikowy paciorek TM 366, 70 bursztynowych, beczułkowatych i krążkowatych paciorków TM 388, 26 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, osiem bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 392, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 396, trzy bursztynowe, walcowate paciorki TM 399, 112 glinianych, krążkowatych paciorków TM 483.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniany przęślik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 129–130, tabl. LXXXVI:1–4.

Obiekt 555 – grób inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty paciorek TM 24, dwa gliniane, kuliste paciorki TM 479, siedem glinianych, krążkowatych paciorków TM 483.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka zbliż. do A.VII.201/202, brązowe okucie końca pasa J.IV.4, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Kazimierczak, Wichrowska 1987, 295, 300; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 143, tabl. XCIII:1–5.

Obiekt 556 – grób inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dwa szklane, kuliste paciorki TM 4, dwa szklane, stożkowate paciorki TM 187b, szklany, kulisty paciorek barwy białej, czerwonej, żółtej i czarnej, TM 366b, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: esowata klamerka, prawdopodobnie AvM C (zaginęła), brązowa, sztabkowata bransoleta, brązowy nit, dwa frag. brązowego drutu, dwie brązowe blaszki, frag. brązowego, prostokątnego przedmiotu, frag. dwóch brązowych taśm połączonych jednym nitami, frag. tkaniny.

Datowanie: B2 (?)

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Kazimierczak, Wichrowska 1987, 300–302, ryc. 4h–i; *Wielokulturowe cmentarzysko...* 2013, 143, tabl. XCV:1–10.

Odry, pow. Chojnice

Grób 6 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 414a.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniany przęślik, gliniane naczynia RW XIVA, dwa gliniane naczynia RW XVIB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 62, 78, 86, tabl. I, XLI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301; Wołągiewicz 1993, 183.

Grób 37 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 12, frag. szklanego, niebieskiego paciorka.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: ceramika.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 32–33, 86, tabl. IV, XLVI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 43 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 395b.

Położenie: paciorek został zarejestrowany w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: gliniany przęślik, muszla.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 32–33, 62, tabl. IV, XLVI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 44 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 183, 70 małych, nieokreślonych paciorków.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki A.VI. s.1, brązowa, haczykowata szpila, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b–C2

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 65, 77–78, 87, tabl. IV, XLI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301; Wołągiewicz 1993, 183.

Grób 70 – inhumacyjny

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane paciorki TM 8, trzy szklane paciorki TM 10, trzy szklane paciorki TM 12, szklany paciorek TM 183, szklany paciorek TM 387a, szklany paciorek zdobiony oczkami, 63 szklane paciorki (zagięły).

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.126, frag. srebrnej aplikacji, brązowa sprzączka ML D, brązowy klucz AK A, brązowe okucie skrzyneczki AK 2, brązowe kółko, frag. glinianego naczynia RW IB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 31, 46, 62–63, 65, 68–69, 76, 87, tabl. VI, XLV; Posmykiewicz, Kajzer 1969, 114, ryc. 1; Grabarczyk 1983, 96; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 85 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 154, bursztynowy paciorek TM 395a, bursztynowy paciorek TM 414a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.120, dwie brązowe, drucikowate bransolety.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 46–47, 57, 61–63, tabl. VIII, LII; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 86 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 180.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 32–33, 62, tabl. VIII, XLVI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 87 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 163.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 32–33, 62, tabl. VIII, XLVI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 121 – inhumacyjny

Aplikacja: 161 szklanych paciorków TM 53, szklany paciorek TM 304d.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowe okucie końca pasa R.J.II.3, frag. brązowych okuć pasa, brązowa, haczykowata szpila, brązowa igła, gliniany prześlik, gliniane naczynie RW VIB, gliniane naczynie RW XIIB.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1b

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 65, 72–73, 78, 85, tabl. XIII, XLI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301; Wołęgiewicz 1993, 183.

Grób 127 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: dwa szklane paciorki TM 2b, szklany paciorek TM 4a, szklany paciorek TM 6, szklany paciorek TM 193a, szklany paciorek TM 196, szklany paciorek TM 207, szklany paciorek TM 224b, szklany paciorek TM 225b, szklany paciorek TM 291d, szklany paciorek TM 346a, 77 szklanych, małych paciorków (nieokreślone), szklany, melonowaty paciorek, szklany, kubo-oktaedryczny paciorek, 12 bursztynowych paciorków TM 395a i TM 395b, dwa bursztynowe paciorki TM 398, bursztynowy paciorek TM 389, bursztynowy paciorek TM 414a, srebrna, esowata

klamerka AvM B, brązowa, esowata klamerka AvM D, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, brązowe, miniaturowe nożyce.

Położenie: kolia z paciorków została odkryta na poziomie klatki piersiowej. W skład kolii wchodziły również dwie klamery, z których jedna znajdowała się pod brodą, druga na piersi. Dodatkowo w skład kolii wchodziły dwa srebrne paciorki oraz miniaturowe nożyce.

Pozostałe wyposażenie: wisior opasany z muszlą kauri KS II, dwie srebrne zapinki A.II.41, X2, dwie srebrne zapinki A.VII. s.1, dwie srebrne bransolety węzowate W.IV.B, brązowa sprzączka (nieokreślona), okucie końca pasa R.J.II.3, brązowe okucie pasa, 18 srebrnych lunu, srebrna szpila, frag. brązowej igły, frag. brązowego przedmiotu, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW VIIIC.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 27, 42, 43, 53, 56, 59–65, 67, 70, 72, 73, 77, 78, 85, tabl. XIII–XIV, XLII; Posmykiewicz, Kajzer 1969, 115, ryc. 5; Mączyńska 1981, 238; Grabarczyk 1983, 96, tabl. XVII; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301; 1985b, 58–59, 60; 1988, 209; Wołągiewicz 1993, 183; Stanek 1999, 345, ryc. 5.

Grób 129 – inhumacyjny

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane paciorki TM 26, szklany paciorek TM 27, 12 szklanych paciorków TM 53, szklany paciorek TM 92a.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: ceramika.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 32, tabl. XV, XLVI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Grób 166 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: frag. bursztynowego paciorka.

Położenie: frag. paciorka został zarejestrowany w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, brązowa sprzączka ML D1, brązowe szczypczyki, brązowa igła, żelazne kółko.

Datowanie: C1a

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Grabarczyk 1978, 142, ryc. 3–4.

Grób 188 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany paciorek TM 29–45, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXX–XXXI, dwa brązowe, wiaderkowate wisiorki P.K I.1.

Położenie: paciorki wraz z wisiorkami zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.201–203, dwa frag. brązowej igły, gliniane naczynie RW IX, frag. nieokreślonego, brązowego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: C1

Literatura: Grabarczyk 1983, 98; Grzelakowska 1991, 80, rys. 2.

Grób 238 – inhumacyjny

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: 81 szklanych paciorków TM 46–55, trzy szklane paciorki TM 126–136.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki A.IV (?), brązowa sprzączka ML C13, frag. brązowej igły, trzy frag. nieokreślonych, brązowych przedmiotów, gliniany prześlik, gliniane naczynie RW IVA.

Określenie antropologiczne: *infans I* (3–5 lat)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grzelakowska 1991, 80, rys. 3.

Grób 321 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek ze złotą wkładką, TM 387, trzy bursztynowe paciorki TM 388 i TM 395.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.V.126, brązowa, taśmowata bransoleta, frag. lnianej tkaniny.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2c

Literatura: Grabarczyk 1983, 99; Grzelakowska 1991, 81, rys. 7; Skóra 2014, 213–214.

Grób 378 – inhumacyjny

Długa kolia układu „A”: szklany paciorek TM 1–12, siedem kulistych paciorków TM 17–18, 38 paciorków TM 46–55, szklany, zielony paciorek zdobiony spiralnymi, czerwonymi liniami TM 214–231.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi i klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.169, zapinka tarczowata *Scheibenfibel*, frag. brązowej sprzączki ML D17, gliniany prześlik, gliniane naczynie RW IX, gliniane naczynie RW VIC.

Określenie antropologiczne: *infans I* (3 lata)

Datowanie: C1b–C2

Literatura: Grzelakowska 1991, 81, rys. 8.

Grób 454 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 1–12, brązowy, wiaderkowaty wisiorek P.K I.1.

Położenie: paciorek i wisiorek zostały odkryte przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII. s.1, frag. metalowego, nieokreślonego przedmiotu, frag. tkaniny wełnianej.

Określenie antropologiczne: *infans II* (12–14 lat)

Datowanie: C1

Literatura: Grzelakowska 1991, 81–82, rys. 10.

Grób 476 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dwa szklane paciorki TM grupa XVIII, 15 bursztynowych paciorków TM 388, TM 389, TM 447, dwa gliniane paciorki TM grupa LVI.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy srebrne paciorki, frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, dwie brązowe igły, brązowy drucik, gliniane naczynie RW XIIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołagiewicz 1993, 183; Grabarczyk 1997, 110, tabl. III.

Grób 494 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek z pasmami barwy żółto-niebiesko-czerwonej, TM 291a, bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy czaszce.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 113, tabl. XI.

Grób 513 – inhumacyjny

Dekoracja talii: paciorek.

Dekoracja głowy: szklany paciorek TM 7, dwa szklane paciorki TM 35, 22 bursztynowe paciorki TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Jeden z zabytków znajdował się na poziomie pasa.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, dwie sztabkowate bransolety.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 116–117, tabl. XVII.

Grób 521 – inhumacyjny

Aplikacja: 59 szklanych paciorków TM 53.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na wysokości klatki piersiowej, w rozproszonym układzie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka ML D26, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołagiewicz 1993, 183; Grabarczyk 1997, 118, tabl. XIX.

Grób 532 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: 69 szklanych, jasnopomarańczowych paciorków TM 53, trzy szklane, kubooktaedryczne, fioletowe paciorki TM 128, bursztynowy paciorek TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.161/162, brązowa sprzączka ML D26, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVII.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 121, tabl. XXV.

Grób 536 – inhumacyjny

Aplikacja: 261 szklanych paciorków TM 53, cztery szklane, kubooktaedryczne paciorki TM 128.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, w rozproszonym układzie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D22, brązowe, romboidalne okucie pasa, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołągiewicz 1993, 183; Grabarczyk 1997, 122, tabl. XXVII.

Grób 537 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, zielony paciorek TM 46.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII.193, brązowa igła, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 122, tabl. XXX.

Grób 538 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): frag. szklanego, błękitnego paciorka, brązowa, esowata klamerka.

Położenie: paciorek i klamerka zostały zarejestrowane na wysokości szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa blaszka, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Wołągiewicz 1993, 183; Grabarczyk 1997, 122–123, tabl. XXVIII.

Grób 543 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek ze złotą wkładką TM 387.

Położenie: paciorek został odkryty przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka ze srebrną blaszką A.V.148, brązowa zapinka A.V.120, brązowa, sztabkowata bransoleta, żarna, frag. lnianej tkaniny.

Określenie antropologiczne: *infans I* (5–6 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Grzelakowska 1991, 82, rys. 12; Grabarczyk 1997, 124, tabl. XXXI.

Grób 544 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane, segmentowe paciorki.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.148.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Grabarczyk 1997, 125, tabl. XXXII.

Grób 562 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: trzy szklane, zielone paciorki TM 49, trzy szklane, pomarańczowe paciorki TM 53, dwa szklane, szare paciorki TM 55, sześć szklanych, podwójnych, zielonych paciorków TM 94, szklany, rurkowaty, czerwony paciorek TM 149, trzy bursztynowe, kuliste paciorki TM 390, dwa bursztynowe, kubooktaedryczne paciorki TM 405.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VII. s.1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Grabarczyk 2007, 8, ryc. 3:562.

Grób 564 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Grabarczyk 2007, 8, ryc. 3:564.

Grób 582 – inhumacyjny

Aplikacja: 81 szklanych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. brązowej zapinki zbliż. do typu A.VI, frag. brązowej zapinki zbliż. do typu A.VII, brązowa sprzączka ML D26, brązowe okucie szkatułki AK 2.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Grabarczyk 2007, 15, ryc. 6:b.

Grób 589 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, żółty paciorek TM 45, bursztynowy paciorek TM 395a.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.58.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Grabarczyk 2007, 18, ryc. 9:589.

Krąg kamienny V – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: szklany, czerwony paciorek TM (?), dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka zbliż. do typu A.VII.211.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 129, tabl. XL.

Kurhan 4, grób 1 – inhumacyjny

Długa kolia nieokreślona: szklany paciorek TM 6, szklany paciorek TM 91c, szklany paciorek TM 159a, szklany paciorek TM 194a, szklany paciorek TM 223f, szklany paciorek TM 277b, szklany paciorek TM 366b, osiem szklanych paciorków TM 8, pięć szklanych paciorków TM 12, trzy szklane paciorki TM 163, trzy szklane paciorki TM 182a i TM 182b, dwa szklane paciorki TM 225a, dwa szklane paciorki TM 313a, frag. pięciu szklanych, niebieskich i zielonych paciorków, trzy bursztynowe paciorki TM 388, trzy bursztynowe paciorki TM 392, dwa bursztynowe paciorki TM 393, sześć bursztynowych paciorków TM 395a i TM 395b, trzy bursztynowe paciorki TM 396a, bursztynowy paciorek TM 415, bursztynowy paciorek TM 434, bursztynowy paciorek TM 444, dwa bursztynowe paciorki TM 449, bursztynowy paciorek TM 459.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej oraz po prawej stronie, na wysokości ręki osoby pochowanej. Brak informacji, które formy paciorków wystąpiły na wspomnianych poziomach. Brak możliwości ustalenia układów tych dekoracji.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, dwie brązowe zapinki A.II.42, brązowa zapinka A.V. s.10, dwie brązowe, węzowate bransolety W.II.A, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.J.I, trzy brązowe okucia pasa, frag. brązowej igły, brązowy, strzałkowaty przedmiot, kamienny krążek do gry, frag. tkaniny.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 25, 42, 46, 56, 59, 61–63, 67, 69, 71, 73, 77, tabl. XVIII, XXXIX; Maik 1981, 221; Grabarczyk 1983, 97; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Kurhan 4, grób 2 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: 16 szklanych paciorków TM 12, szklany paciorek TM 134, szklany paciorek TM 221a, szklany paciorek TM 223a, trzy szklane paciorki TM 277, sześć fajansowych paciorków TM 171, osiem szklanych paciorków ze złotą wkładką TM 387a, frag. szklanego, zielonego paciorka, dwa bursztynowe paciorki TM 392, bursztynowy paciorek TM 393, bursztynowy paciorek 440, bursztynowy paciorek TM 450a/b, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: cztery brązowe zapinki A.V.130, dwie srebrne bransolety węzowate W.III.B, brązowa sprzączka ML G46, brązowe okucie końca pasa R. J, brązowe okucie pasa, brązowe kółko, brązowy klucz AK A.1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 25, 46, 49, 56, 59, 61–63, 65, 67, 70, 72, 76, tabl. XIX, XXXIX; Grabarczyk 1983, 97; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Kurhan 4, grób 3 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek TM 277c.

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa igła, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2–C1

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 25, 77–78, tabl. XX, XXXIX; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Kurhan 8, grób 1 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 356d, szklany paciorek ze złotą wkładką TM 387a.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, dwie brązowe zapinki A.II.42, brązowa zapinka A.V.120–124, żelazna sprzączka, brązowa igła, gliniany przęslik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Odry. Cmentarzysko kurhanowe...* 1968, 26–27, 42, 46, 48, 59, 62, 68, 77, 78, tabl. XXI, XL; Grabarczyk 1983, 97; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 301.

Kurhan 14, grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, kulisty, niebieski paciorek TM 15.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie klatki piersiowej (okolicę lewego ramienia).

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM C, dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.IV.72, brązowa zapinka zbliż. do A.III.60, żelazny przedmiot, gliniany przęslik, gliniane naczynie RW XIII.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Grabarczyk 1992, tabl. XXI, XXII; 1997, 132–133, tabl. L.

Kurhan 20, grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): dwa szklane paciorki TM 155.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, na wysokości prawego ramienia.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, haczykowata igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Grabarczyk 1997, 133–134, ryc. LIII.

Kurhan 23, grób 2 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: trzy szklane, kuliste paciorki TM 12, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40, brązowa zapinka A.V. s.8, frag. brązowej sprężynki zapinki, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D30, brązowa, ornamentowana blaszka, brązowe okucie, frag. brązowej igły, frag. nieobrobionego rogu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Grabarczyk 1997, 135, tabl. LVII.

Kurhan 30, grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy paciorek TM 388.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanych kościach czaszki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Grabarczyk 1997, 138, tabl. LXIII.

Opalenie⁴⁸, stan. 1, pow. Tczew

Grób 15 – inhumacyjny (tabl. 1:14)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12.

Położenie: paciorek został zarejestrowany na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.45, dwie brązowe zapinki A.III.50/51, brązowa, sztabkowata bransoleta, frag. żelaznej igły, krzemień.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Tuszyńska 1999, 370, ryc. 3.

Grób 76 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, frag. szklanego paciorka.

Położenie: paciorek został zlokalizowany przy zachowanej czaszce.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.I.2, gliniane naczynie RW XI.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Tuszyńska 2003, 305–307, ryc. 3.

Grób 89 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 23, szklany, kwadratowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółto-czerwono-niebieskimi oczkami, TM 125, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, pięć szklanych, żłobkowanych paciorków ze złotą wkładką, TM 387, szklany, podłużny, dwustożkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony żółto-czarno-niebieskimi oczkami, TM grupa XXI, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony czarnym pasmem, na którym znajduje się czarno-biało-czerwony wzór, TM grupa XXII, 10 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, trzy bursztynowe paciorki TM grupa XXX/XXXI, złoty wisiorek kulisty AvM I, dwie importowane zapinki typu *Distelfibel*.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane od poziomu ramion do wysokości klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.IV.75, żelazna sprzączka ML D2, żelazne kółko, wisior opasany KS I.A, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: kobieta (30–40 lat)

Datowanie: B2a

Literatura: Tuszyńska 2003, 307; 2007, 151–152; Tuszyńska *et alii* 2016, 18–19.

⁴⁸ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

Grób 99 – inhumacyjny (tabl. 44:1)

Długa kolia układu „B”⁴⁹: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, trzy paciorki (dwa we frag.) szklane, kwadratowe, nieprzezroczyste, czerwony i dwa zielone, zdobione żółto-czarno-biało-czerwonymi oczkami, TM 125, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki, jeden zdobiony żółto-czarno-białymi oczkami, dwa zdobione żółto-czarno-biało-czerwonymi oczkami, TM 218, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony czarno-żółtymi oczkami, TM 223b, siedem szklanych, beczułkowatych paciorków ze złotą wkładką TM 387a, dziewięć szklanych, żłobkowanych paciorków ze złotą wkładką, TM 387, cztery (jeden we frag.) szklane, podłużne, dwustożkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione żółto-czarno-białymi oczkami, TM grupa XXI, siedem szklanych, podłużnych, dwustożkowatych, nieprzezroczystych, zielonych paciorków zdobionych żółto-czarno-biało-czerwonymi oczkami, TM grupa XXI, frag. ośmiu szklanych paciorków ze złotą wkładką, TM grupa XXIX, 15 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi i klatki piersiowej⁵⁰.

Pozostałe wyposażenie: esowata klamerka AvM D⁵¹.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1b

Literatura: Tuszyńska 2003, 307; Skorupka 2004, nr 199; Tuszyńska *et alii* 2016, 31, 47; Patalan 2022, 311.

Grób 122 – inhumacyjny (tabl. 2:1)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 388, brązowa, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerka zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka z rogami na nóżce, dwie brązowe zapinki A.II.42, dwie sztabkowe bransolety, żelazna sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: *maturus* (45–50 lat)

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005a, 435–436, tabl. I; Andrzejowski, Cieśliński 2007, 294, ryc. 17; Tuszyńska *et alii* 2016, 48.

Grób 265 – inhumacyjny (tabl. 41:2)

Krótką kolia układu „C”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 20, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 23, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony zielono-żółtym oczkiem, TM 223g, szklany, kulisty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnożółty paciorek TM grupa I, trzy szklane, żłobkowane, przezroczyste paciorki TM grupa XVIII, szklany, żłobkowany, przezroczysty, żółty paciorek TM grupa XVIII, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnozielono-zielono-niebieski paciorek, frag. szklanego paciorka, siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy paciorek TM grupa XXXI, brązowa, esowata klamerka AvM A, brązowa, esowata klamerka AvM C.

⁴⁹ W publikacji M. Tuszyńska (2003) wymienia liczbę paciorków, klasyfikując znalezisko jako kolia.

⁵⁰ Por. Żyto 2018a, 50.

⁵¹ Inwentarz grobu częściowo opublikowany. W pozycji tej zostały opisane zabytki zawarte w dostępnej literaturze.

Położenie: paciorki i klamerki zostały zlokalizowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.59, dwie brązowe zapinki A.IV.72, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowa igła, brązowa, haczykowata szpila, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XII.

Określenie antropologiczne: kobieta (50 lat)

Datowanie: B2a

Literatura: Tuszyńska *et alii* 2016, 20–21; Patalan 2022, 311.

Podwiesk, stan. 4, pow. Chełm

Grób 6 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: 34 szklane paciorki TM 53.

Położenie: wokół pozostałych kości żuchwy i obojczyków leżały luźno paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.161/162, brązowa zapinka zdobiona srebrem A.VI.167, brązowa sprzączka ML G46, srebrny naszyjnik B.II, gliniane naczynie RW IXA.

Określenie antropologiczne: *infans* (wiek określony na podstawie niewielkich rozmiarów jamy grobowej)

Datowanie: C1

Literatura: Janikowski 1973, 188, tabl. XIII; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 306; Wołągiewicz 1993, 184.

Pruszcz Gdański, stan. 4, pow. Gdańsk

Grób 45/1925 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch koliai:

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia) (I): bursztynowy paciorek (nieokreślony), dwa złote paciorki, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Krótka kolia układu „C” (II): szklany, kulisty paciorek TM 225, dwa szklane paciorki z oczkami, TM grupa XXI (?), 27 bursztynowych paciorków TM 388 i TM389, bursztynowy paciorek TM 410, bursztynowy paciorek TM 419, paciorek z kryształu górskiego, brązowa, esowata klamerka AvM C.

Położenie: kolia I została odkryta na poziomie szyi. Pasma II zarejestrowano na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy zapinki A.III.58–61, brązowa, sztabkowata bransoleta, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D2, brązowe okucie końca pasa R.O, trzy frag. brązowych okuć pasa, frag. szkatułki, gliniane naczynie RW XIIIC.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: La Baume 1934, 120, tabl. 58; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Wołągiewicz 1993, 185.

Grób III/1935 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany paciorek TM 220c, bursztynowy paciorek TM 450c, dwa bursztynowe paciorki TM 461.

Położenie: paciorek TM 220c i TM 450c odkryto przy lewym przedramieniu. Pozostałe wystąpiły: jeden przy miednicy, drugi na poziomie kolana.

Pozostałe wyposażenie: złoty, dwustożkowaty paciorek, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.J.II.3, kościany grzebień T.B, frag. brązowego naczynia E. 160–161, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1

Literatura: Schindler 1939, 39–40, ryc. 1; 1940, ryc. 40; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Wołgiewicz 1993, 185.

Grób V/1935 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): bursztynowy, żłobkowany paciorek (bliżej nieokreślony).

Położenie: paciorek odkryto na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: kościany grzebień T.A (?), brązowe naczynie E. 161, frag. szkła.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: C1

Literatura: Schindler 1939, 41; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308.

Grób VI/1935 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): bursztynowy paciorek (bliżej nieokreślony).

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie klatki piersiowej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Schindler 1939, 41–42; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308.

Grób VII/1935 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: trzy fajansowe paciorki TM 171, 10 bursztynowych paciorków TM 388 i TM 389, bursztynowy paciorek TM 465 (?), srebrna klamerka esowata AvM B.

Położenie: paciorki zostały odkryte w rzędzie biegnącym spod szczęki do tyłu czaszki (czaszka ułożona bokiem), przy kręgu szyjnym odkryto klamerkę.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.128, dwie brązowe bransolety, brązowa szpila BB IVa, gliniany prześlik, frag. dwóch naczyń.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Schindler 1939, 42–43; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308.

Pruszcz Gdański⁵², stan. 5, pow. Gdańsk

Grób VII/1929 – inhumacyjny

Dekoracja talii: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389.

Położenie: paciorek został odkryty przy kości udowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka typu Tuszyńska s. I, B2⁵³, brązowa sprzączka ML H11, rogowy grzebień T.I.2, gliniane naczynie RW VIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2–D

Literatura: Schindler 1939, 45–46, ryc. 4; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak *et alii* 2015, 14–15, tabl. IV.

⁵² Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

⁵³ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji M. Tuszyńskiej (1988).

Grób 3 – inhumacyjny (tabl. 67:1)

Nieokreślona forma dekoracji, prawdopodobnie zestaw dwóch kolii układu „A”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 4a–b, sześć szklanych, krążkowatych i beczułkowatych, nieprzezroczystych, białych paciorków zbliż. do typu TM 6, 11 szklanych, kulistych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 18, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 20, 34 szklane, segmentowe, półprzezroczyste, niebieskie paciorki TM 91a, szklany, dwustożkowaty, spłaszczony, nieprzezroczysty, biały paciorek zbliż. do typu TM 73, szklany, kubooktaedryczny, częściowo przezroczysty paciorek barwy czerwono-brunatnej, TM grupa XIV.

Położenie: paciorki segmentowe zostały odkryte pod lewą kością ramienną i lewą łopatką. Pojedyncze paciorki wystąpiły na wysokości czaszki i kręgu szyjnego. Pozostałe znajdowały się po zewnętrznej stronie prawej kości ramiennej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI. s.2, frag. brązowego okucia.

Określenie antropologiczne: kobieta, *maturus II* (40–50 lat)

Datowanie: C2–C3 (?)

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 14, tabl. III, XLVII.

Grób 12 – inhumacyjny (tabl. 72:1)

Szkielet A

Aplikacja: 17 szklanych, kulistych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, brązowo-żółtych i brązowo-czerwonych paciorków TM grupa I, 370 szklanych, dwustożkowatych, przezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM grupa VI, 12 szklanych, czworokątnych, nieprzezroczystych, brązowo-żółtych i brązowo-czerwonych paciorków TM grupa XI, sześć szklanych, kubooktaedrycznych, brązowo-żółtych i brązowo-czerwonych paciorków TM grupa XIV.

Położenie: paciorki zalegały od kręgów szyjnych aż do górnych kręgów lędźwiowych. Zabytki te nie stanowiły zwartego układu.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI, brązowa zapinka A.VI.169, brązowa sprzączka ML H16, frag. rogowego grzebienia, gliniane naczynie RW VIB.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis* (18 lat)

Datowanie: C3–D

Literatura: Pietrzak, Rożnowski 1996, 194, ryc. 4; Pietrzak 1998, 122; Pietrzak *et alii* 2015, 22, tabl. IX, LVIII; Tuszyńska *et alii* 2016, 49.

Grób 17 – inhumacyjny (tabl. 69:1)

Zestaw złożony z trzech kolii:

Krótką kolia układu „E” (I)⁵⁴: składająca się z 23 szklanych, kubooktaedrycznych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126.

Krótką kolia układu „E” (II): składająca się z 31 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471b.

Długa kolia układu „C” (III): szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 2b, dwa szklane, kuliste, przezroczyste, zielone paciorki zbliż. do typu TM 4a–b, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek zbliż. do typu TM 6, dwa szklane, kuliste, półprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki zbliż. do typu TM 7, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 8, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, dziewięć szklanych,

⁵⁴ Niestety w trakcie przeprowadzania kwerendy w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku szklana, krótka kolia nie została mi udostępniona.

krążkowatych, półprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 30a, sześć szklanych, krążkowatych, przezroczystych, zielonych paciorków zbliż. do typu TM 32a–b, pięć szklanych, krążkowatych, nieprzezroczystych, białych paciorków zbliż. do typu TM 34, szklany, melonowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 155, szklany, żłobkowany, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 156, trzy szklane, żłobkowane, nieprzezroczyste, granatowe paciorki TM 162, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, granatowy paciorek z białymi, warstwowymi oczkami, TM 225, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białą falistą linią, TM 263a, szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z zieloną falistą linią, zbliż. do typu TM 263, szklany, krążkowaty, przezroczysty, zielony paciorek zdobiony żółtą, falistą linią, zbliż. do typu TM 294, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione w centralnej części pojedynczą, żółtą, falistą linią oraz dwoma prostymi, białymi pasmami, TM 298c, szklany, kulisty, mozaikowy, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek zdobiony czarno-żółto-biały wzorem, TM 366c, frag. szklanego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka TM grupa XI, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, biało-fioletowe paciorki z turkusowymi, pojedynczymi oczkami, TM grupa XXI, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek z białymi pasmami i żółtym oczkiem, TM grupa XXII, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM grupa XXX, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM grupa XXXIII, dwa bursztynowe, toczone, stożkowate paciorki TM 442, srebrny pierścione MB II.8c, srebrna zawieszka, srebrna łyżeczka, żelazny, wiaderkowaty wisior P.K I, żelazny, wiaderkowaty, trójkątny wisior P.K 6, brązowe kółko, frag. dwóch ołowianych zawieszek, brązowe kółko z brodawkami, bursztynowy, wrzecionowaty paciorek (?) bez otworu, TM 447.

Położenie: przy kręgach szyjnych i przy żuchwie oraz wzdłuż prawej kości ramiennej leżały trzy kolie. Pasma I składało się tylko z paciorków szklanych, kuboktaedrycznych; kolia II z paciorków bursztynowych, ósemkowatych; kolia III z paciorków szklanych i bursztynowych, uzupełniona była elementami metalowymi.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne, płytowe zapinki, srebrna zapinka A.VI.170, brązowa zapinka A.VI.161, złoty pierścione MB IV, brązowa igła, rogowy igielnik, frag. żelaznej szpili (?), rogowy grzebień T.I.2C, gliniany przęslik, dwa gliniane naczynia RW VIC.

Określenie antropologiczne: kobieta, *senilis*

Datowanie: C2–C3

Literatura: Pietrzak 1998, 122; Pietrzak *et alii* 2015, 24–26, tabl. XII–XV, L, LII, LIII, LIV; Tuszyńska *et alii* 2016, 33, 34, 37, 43, 50.

Grób 19 – inhumacyjny (tabl. 17:1)

Krótko kolia układu „B”: 67 szklanych, małych, kulistych, beczułkowatych, niebieskich paciorków TM 18, dwa szklane, płasko-kuliste, czerwone paciorki TM 41, trzy szklane, segmentowe, niebieskie paciorki TM 91b, szklany, walcowaty paciorek z zygzakowatymi pasmami, TM grupa XXII, szklany paciorek z oczkami, TM 215a, 12 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM grupa XXX, 48 bursztynowych, krążkowatych, toczonych paciorków TM grupa XLII.

Położenie: w okolicy kręgów szyjnych zmarłego znajdowała się kolia.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI. s.1, gliniane naczynie RW VIC.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *senilis* (50 lat)

Datowanie: C3–D

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 27–28, tabl. XVIII, XLVIII, LI, LV; Tuszyńska *et alii* 2016, 49.

Grób 21 – inhumacyjny (tabl. 46:1)

Szkielet B

Długa kolia układu „C”: 22 szklane, kubooktaedryczne, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 134, 72 bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388–389, 10 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471e, dwa brązowe pierścienie MB IV.15 i MB IV.16.

Położenie: paciorki i pierścienie zostały odkryte przy kościach czaszki oraz przy kręgach piersiowych i lędźwiowych.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.162, rogowy grzebień T.I.2C, gliniane naczynie RW VIC.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C2–C3

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 28–29, tabl. XIX, XX, LIV; Tuszyńska *et alii* 2016, 34.

Grób 22 – inhumacyjny (tabl. 68:1)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „E” (I): 13 szklanych, kubooktaedrycznych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126.

Krótką kolia układu „E” (II): 11 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471h.

Położenie: pod żuchwą i pod kością potyliczną znajdowały się paciorki należące do dwóch kolii.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.161, rogowy grzebień T.B, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW VIB.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis* (20 lat)

Datowanie: C1–C2

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 29, tabl. XXI, LVII.

Grób 23 – inhumacyjny, szkielet dolny (tabl. 26:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, płaski, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 30a, 12 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, żółtych paciorków TM 37, 24 szklane, płaskie, nieprzezroczyste, ceglaste i czerwone paciorki TM 41, trzy szklane, kubooktaedryczne, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 126, dwa szklane, podłużne, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 146, szklany, śrubowany, przezroczysty, niebieski paciorek TM 152, siedem szklanych, dwustożkowatych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM grupa IV, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, trzy bursztynowe, asymetryczne paciorki TM 403, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 417, osiem bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471f.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.162, rogowy grzebień T.III.

Określenie antropologiczne: kobieta, *maturus* (30–40 lat)

Datowanie: C2–C3 (?)

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 30, tabl. XII, LVI.

Grób 35 – inhumacyjny (tabl. 26:2)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, płasko-kuliste, przezroczyste, zielone paciorki TM 42a, cztery szklane, kubooktaedryczne, przezroczyste, niebieskie paciorki TM 126, szklany, płaski, przezroczysty, zielony paciorek z czterema białymi guzkami, TM 375b, dwa szklane, dwustożkowate, przezroczyste, niebieskie paciorki TM grupa IV, dwa szklane, wrzecionowate, nieprzezroczyste, czarne

paciorki TM grupa V, osiem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 390, dwa bursztynowe, asymetryczne paciorki TM 403, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 429, pięć (dwa we frag.) bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471d i TM 471e.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowane przy prawej kości ramiennej i przy prawej łopacie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.161, brązowa zapinka A.VI.162.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: C2–C3 (?)

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 36, tabl. XXXI; Tuszyńska *et alii* 2016, 33.

Grób 38 – inhumacyjny (tabl. 17:2)

Krótki kolia układu „B”: sześć szklanych, kubokowatych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126, 11 płasko-kulistych, nieprzezroczystych, jasnozielonych paciorków TM 32b, 13 płasko-kulistych, nieprzezroczystych ciemnozielonych i czerwonych paciorków TM 41, szklany, płaski, nieprzezroczysty, szary paciorek w kształcie kwiatu, TM 379, szklany, czworokątny, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 106, 14 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 390, kościasty, wydłużony paciorek TM 516.

Położenie: paciorki zostały odkryte pod żuchwą i obojczykami oraz wokół pierwszych kręgów szyjnych.

Pozostałe wyposażenie: dwie żelazne zapinki A.VI.158, żelazna sprzączka ML H11.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus* (20–30 lat)

Datowanie: C3–D (?)

Literatura: Pietrzak 1998, 123, ryc. 1; Pietrzak *et alii* 2015, 37–38, tabl. XXXII.

Grób 47 – inhumacyjny (tabl. 43:2)

Krótki kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 10, szklany, płasko-kulisty, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 30a, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek z oczkami barwy czerwono-żółtej, TM 216c, frag. brązowego, wiaderkowatego wisiorka P.K I.

Położenie: przy żuchwie zostały zarejestrowane paciorki i wisiorek.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R.J.3, dwie brązowe ostrogi G.IV, frag. brązowej igły, frag. rogowego grzebienia, gliniane naczynie RW VIIIB, gliniane naczynie RW XaA, frag. glinianego naczynia RW XIVB.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *adultus* (25–30 lat)

Datowanie: C1

Literatura: Pietrzak *et alii* 2015, 41–42, tabl. XXXIX–XLI.

Pruszcz Gdański⁵⁵, stan. 7, pow. Gdańsk

Grób 41 – inhumacyjny

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: 14 szklanych paciorków (nieokreślone), cztery bursztynowe paciorki (nieokreślone)⁵⁶.

⁵⁵ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

⁵⁶ Brak danych, jakie typy paciorków zostały odkryte w grobie. W publikacji M. Tuszyńska (1985) wymienia liczbę paciorków, klasyfikując znalezisko jako naszyjnik.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM D, dwa srebrne paciorki z filigranem, dwie brązowe zapinki A.IV.92, brązowa zapinka A.V.126, dwie brązowe bransolety węzowate W.Ia, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucia pasa, brązowa igła, brązowy klucz AK A, frag. brązowego przedmiotu.

Datowanie: B2c

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Tuszyńska 1985, 216; Pietrzak 1988, ryc. 4.

Grób 52 – inhumacyjny (tabl. 40:1)

Krótką kolia układu „C”: cztery szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione zielono-żółtymi oczkami, TM 223g, szklany, kulisty paciorek zdobiony czerwonymi, żółtymi i zielonymi pasmami, TM 291f, szklany paciorek ze srebrną wkładką, zbliż. do typu TM 387f, bursztynowy paciorek TM 388, bursztynowy paciorek TM 390, bursztynowy paciorek TM 392, bursztynowy paciorek TM 393, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 397, trzy bursztynowe paciorki TM grupa XXX, dwa bursztynowe paciorki zbliż. do TM grupa LIII, brązowa klamerka esowata AvM C.

Położenie: paciorki i klamerka esowata zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.50–51, brązowa zapinka A.IV.68, brązowa, sztabkowata bransoletka, żelazna sprzączka ML D, frag. szklanego naczynia.

Datowanie: B2a

Określenie antropologiczne: brak

Literatura: Tuszyńska 1985, 214, 216, tabl. III; Patalan 2022, 313.

Grób 107 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 171, szklany, okrągły, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białym pasmem, TM grupa XXII, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony nakładaną listwą barwy czarnej i żółtej, TM grupa XXIII, bursztynowy beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe paciory TM grupa XXX.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w połowie wysokości prawego przedramienia, od wewnętrznej strony.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.100, brązowa zapinka A.V.120, dwie srebrne bransolety W.Ia, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.O.2–3, pięć brązowych złącz ogniwkowych, trzy brązowe okucia pasa, frag. brązowej igły, rogowy grzebień T.A.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Pietrzak, Rożnowski 2010, 441–442, ryc. 1; Tuszyńska *et alii* 2016, 42; Patalan 2022, 313.

Grób 125 – inhumacyjny (tabl. 45:1)

Długa kolia układu „C”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony zielono-żółtymi oczkami, TM 223g, dwa (jeden we frag.) szklane, czerwone paciorki zdobione pasmami żółto-czarnymi lub żółto-ciemnogrnatowymi, TM 287, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, cztery fragmentarycznie zachowane szklane paciorki, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, dwa bursztynowe, duże paciorki TM grupa XXX, bursztynowy, nieregularny paciorek, brązowe kółeczko.

Położenie: paciorki i kółko zostały zarejestrowane przy prawym przedramieniu. Tworzyły zwartą, zamkniętą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, srebrzona, kabłąkowa zapinka o konstrukcji zawiasowej, wypełniona seledynową emalią Ex I.32, brązowa, srebrzona, kabłąkowa zapinka o konstrukcji zawiasowej, wypełniona seledynową i czerwoną emalią Ex I.32, frag. brązowej zapinki A.IV, brązowa sprzączka ML D1, brązowe okucie końca pasa R.O 17, dwie brązowe, taśmowate bransolety.

Określenie antropologiczne: *infans II*

Datowanie: B2b

Literatura: Skorupka 2004, 31; Tuszyńska 2006, 52–53, 54, ryc. 2–3; 2007, 153, tabl. III/A:1–2.

Grób 129 – inhumacyjny

Zestaw złożony z trzech kolii:

Krótką kolia układu „A” (I): 16 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM grupa LV, bursztynowy paciorek TM grupa XXX.

Krótką kolia układu „A” (II): 19 szklanych, poliedrycznych, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM grupa XIV.

Długa kolia układu „B” (III): cztery szklane, cylindryczne, czarne paciorki zdobione poziomymi pasmami JA 271, pięć szklanych, nieprzezroczystych, melonowatych paciorków TM grupa XVIII, osiem szklanych, segmentowych, nieprzezroczystych, melonowatych paciorków TM grupa X, cztery szklane, poliedryczne paciorki (fioletowy, czarny, niebieskie) TM grupa XIV, dwa szklane, segmentowe, niebieskie paciorki TM grupa X, trzy bursztynowe, tarczowate paciorki TM grupa XXX.
Położenie: kolia I i II zostały zarejestrowane przy szyi, pasmo III znajdowało się na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki (*Raupenfibel*), zapinka brązowa A.VI.168, dwa brązowe, wiaderkowate wisiorki P.K II.1, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW VIA.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis* (15 lat), kobieta

Datowanie: C2–C3 (?)

Literatura: Tuszyńska 1988, 183, ryc. 2; Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 369; Wołagiewicz 1993, 185; Tuszyńska *et alii* 2016, 26–27.

Grób 238 – inhumacyjny

Zestaw złożony z trzech kolii:

Krótką kolia układu „D” (I): 22 bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 471c, trzy bursztynowe, ósemkowate paciorki zbliż. do typu TM 471e.

Krótką kolia układu „D” (II): 30 szklanych, kubokowatych, przezroczystych, niebieskich paciorków TM 126, dwa szklane, beczułkowate paciorki TM grupa I.

Długa kolia układu „C” (III): dwa szklane, melonowate, fioletowe paciorki TM 165, dwa szklane, cylindryczne, nieprzezroczyste, czerwono-brunatne paciorki TM grupa XV, dwa szklane, beczułkowate, czarne paciorki zdobione trzema białymi kropkami i jedną kropką niebieską, TM grupa XXII, cztery szklane, prostokątne paciorki zbliż. do typu TM XXIII, 15 bursztynowych, tarczowatych paciorków TM grupa XXX, dziewięć bursztynowych paciorków TM grupa XLVI, bursztynowy, płaskokulisty paciorek TM grupa XLV, bursztynowy wisiorek w kształcie piramidy, TM grupa XL, brązowa lunula zdobiona srebrną blaszką, brązowa, kolista zawieszka, sześć brązowych pierścieni typu MB 15 i MB 16 ze szklanymi paciorkami.

Położenie: Kolia I i II zostały zarejestrowane na poziomie szyi. Pasma III wystąpiło na wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrny wisior opasany KS III.B, brązowa zapinka (*Raupenfibel*), cztery brązowe zapinki A.VI.168, brązowa sprzączka ML D1, rogowy grzebień T.I.1, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW VIA.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: C2–C3

Literatura: Tuszyńska 1988, 181–182, ryc. 3; Pietrzak, Tuszyńska 1988, pl. 371; Wołągiewicz 1993, 185; Stanek 1999, 338, 347, ryc. 7; Tuszyńska *et alii* 2016, 34–35.

Grób 295 – inhumacyjny (tabl. 41:1)

Krótką kolia układu „C”: szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 179, szklany, kulisty, czerwony paciorek zdobiony oczkami barwy zielonej z żółtą obwódką, TM 223g, szklany, kulisty, czerwony paciorek z oczkami barwy czarnej z białymi i zielonymi obwódkami, TM 223, srebrna, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki i klamerka esowata zostały odkryte przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.45, brązowa zapinka A.III.60, brązowa sprzączka ML D1, dwa brązowe okucia pasa, gliniane naczynie RW XIII.

Określenie antropologiczne: *maturus* (ok. 40 lat), kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 1999, 370–371, ryc. 4; Pietrzak, Rożnowski 2010, 441, ryc. 1; Patalan 2022, 314.

Grób 335 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, kulisty paciorek TM 28/12, szklany, kulisty, żółty paciorek TM 9.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.49, brązowa zapinka A.III.53, brązowa zapinka A.V.110, żelazna sprzączka ML D2, żelazne okucie pasa, frag. żelaznej igły.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2a

Literatura: Pietrzak, Rożnowski 2010, 439–441, ryc. 1.

Grób 410 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, walcowaty paciorek ze złotą wkładką, TM grupa XXIX, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, trzy bursztynowe paciorki zbliż. do TM 447.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, równoramienna, w kształcie romboidalnej płytki zapinka wyłożona zielono-oliwkową emalią Ex III.17, dwie brązowe zapinki A.V. s.10, kościana szpila.

Datowanie: B2b

Określenie antropologiczne: *infans I* (3–7 lat)

Literatura: Tuszyńska 2006, 53–55, ryc. 4–5; 2007, 154, tabl. III. B:1–3.

Grób 412 – inhumacyjny (tabl. 24:1)

Długa kolia układu „B”: dwa szklane, kuliste, czerwone paciorki TM 12, dwa fajansowe, melonowate, jasnoniebieskie paciorki TM 171, szklany, kulisty paciorek ze zniszczoną powierzchnią, TM grupa I,

szklany, okrągły, granatowy paciorek z białymi liniami, TM grupa XXII, bursztynowy paciorek TM 388, trzy bursztynowe paciorki TM 389, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXXI.

Położenie: paciorki zostały odkryte między dolną częścią prawego przedramienia a kręgami lędźwiowymi.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, brązowa zapinka A.IV.84, dwie brązowe zapinki zdobione srebrnymi nakładkami A.V.96, dwie brązowe, węzowate bransolety W.I., pięć brązowych złączy ogniwkowych, brązowy, taśmowaty pierścione MB VI, frag. brązowej igły.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2c

Literatura: Pietrzak, Rożnowski 2010, 442, ryc. 1; Patalan 2022, 314.

Pruszcz Gdański⁵⁷, stan. 10, pow. Gdańsk

Grób 75 – inhumacyjny (tabl. 1:15)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, podłużny, dwustożkowaty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony pasmami czarno-czerwono-białymi, TM grupa XXII.

Położenie: paciorek został zarejestrowany przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.59, brązowa, sztabkowata bransoleta.

Określenie antropologiczne: kobieta (?)

Datowanie: B2a

Literatura: Pietrzak 1997, 20, tabl. XX/75.

Grób 76 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 243a, bursztynowy wisiołek TM grupa LII.

Położenie: paciorek i wisiołek zarejestrowano na wysokości szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.51, brązowa zapinka A.IV.77, żelazna klamra hakowata ML 2 wariant a⁵⁸, kamienny przedmiot.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B1

Literatura: Pietrzak 1997, 20, tabl. XXI/76.

Grób 98 – inhumacyjny (tabl. 62:2)

Zestaw złożony z dwóch koliai (nieokreślone): szklany, melonowaty, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, 11 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, siedem bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 392, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, cztery bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395a, dwa bursztynowe, cylindryczne paciorki TM 397, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 402, dwa bursztynowe, podłużne paciorki zbliż. do typu TM 407, bursztynowy, podłużny paciorek TM 412.

Położenie: pięć paciorków zostało zarejestrowanych przy czaszce, pozostałe zabytki tworzyły zwartą kompozycję na poziomie klatki piersiowej⁵⁹.

⁵⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

⁵⁸ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji R. Madydy-Legutko (1990).

⁵⁹ Brak dokładnych informacji, które formy zostały zarejestrowane na podanych poziomach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.52, brązowa zapinka A.III.53, brązowa zapinka A.IV.75, brązowa igła, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: B1

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak 1997, 22, tabl. CLXX/98:2.

Uwagi: wg M. Tempelmann-Mączyńskiej w jednej z kolia na środku znajdowały się największe paciorki (Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308).

Grób 115 – inhumacyjny (tabl. 38:2)

Krótką kolia układu „C”: szklany, przezroczysty, mały paciorek TM 17, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-czerwonej, TM 221, cztery bursztynowe, krążkowato-beczułkowate paciorki TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, beczułowate paciorki TM 392, trzy bursztynowe, beczułowate paciorki TM 393, trzy bursztynowe paciorki TM grupa XXX/XXXI, frag. pięciu bursztynowych paciorków TM grupa XXX, dwa brązowe kółka.

Położenie: paciorki i kółka zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.45, brązowa zapinka A.IV.75, żelazna zapinka K. N⁶⁰.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B1

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak 1997, 25, tabl. XXXVII/115; CLXX, 3.

Uwagi: w publikacji M. Pietrzak (1997) wymienia 12 paciorków bursztynowych TM 388 i pięć paciorków bursztynowych bez określenia typologicznego. Na podstawie przeprowadzonej kwerendy muzealnej spośród tych zabytków wyróżniłam: cztery bursztynowe paciorki TM 388, dwa bursztynowe paciorki TM 392, trzy bursztynowe paciorki TM 393, pięć bursztynowych paciorków TM grupa XXX oraz frag. pięciu bursztynowych paciorków.

W inwentarzu tego pochówku znajduje się zapinka N według J. Kostrzewskiego. Jednak jej przynależność do tego zespołu budzi wiele wątpliwości. Została odkryta na głębokości 85 cm, natomiast poziom zabytków grobu szkieletowego znajdował się na 110 cm. Prawdopodobnie nie należała ona pierwotnie do wyposażenia pochówku szkieletowego.

Grób 147 – inhumacyjny (tabl. 21:1)

Długa kolia układu „B”: dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, seledynowe paciorki TM 171, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki zdobione (dwa z nich) białymi oraz (jeden) żółtymi pasmami i oczkami, zbliż. do typu TM 277d, trzy (jeden we frag.) bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, trzy (jeden we frag.) bursztynowe, beczułowate paciorki TM 393, dwa bursztynowe, podłużne paciorki TM 409 i TM 410.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi oraz na poziomie klatki piersiowej⁶¹.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.94, brązowa zapinka A.V.98.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak 1997, 29, tabl. LIV/147.

⁶⁰ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji J. Kostrzewskiego (1919).

⁶¹ Brak dokładnych informacji, które formy zostały zarejestrowane na podanych poziomach.

Grób 152 – inhumacyjny (tabl. 9:1)

Krótki kolia układu „B”: 126 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53 (z tego 21 uszkodzonych), dwa szklane, kuboktaedryczne, półprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 128, bursztynowy, trójkątny paciorek TM 414.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy czaszce.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: młodszy okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Maczyńska 1985a, 308; Pietrzak 1997, 29, tabl. XLVI/152.

Grób 168 – inhumacyjny

Krótki kolia układu „C”: frag. i jeden cały szklany paciorek kulisty, nieprzezroczysty, zielony, zdobiony czerwonym i żółtym pasmem, TM 286b, frag. szklanego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka zdobionego żółto-czarnymi pasmami, TM 287, frag. szklanego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka zdobionego zielono-żółtymi pasmami, TM 291, frag. kilku szklanych paciorków, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, trapezowaty paciorek TM 410, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM XXX, opasany wisior z bursztynem w środku KS I.A.

Położenie: paciorki wraz z wisiorem opasany zostały zarejestrowane na poziomie szyi. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM D, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V. s.10, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, brązowa sprzączka ML D3, brązowe okucie pasa, gliniane naczynie typu RW XIV.

Określenie antropologiczne: *adultus/maturus*, kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Pietrzak 1972, 76–77, ryc. 4–5; 1997, 31, tabl. LIX–LX/168; CLVIII, 1; CLXV, 6, 5; Wołagiewicz 1981a, ryc. 49; 1993, 186; Tempelmann-Maczyńska 1985a, 308; Stanek 1999, 343; Skorupka 2004, nr 166; Tuszyńska *et alii* 2016, 35.

Grób 210 – inhumacyjny (tabl. 21:2)

Długa kolia układu „B”: frag. pięciu (?) szklanych paciorków, cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 432, cztery bursztynowe, stożkowate paciorki TM 442.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: złoty, kulisty wisior AvM I, srebrna, esowata klamerka AvM B, trzy brązowe zapinki A.V.96, dwie srebrne, węzowate bransolety W.II, brązowa sprzączka ML F8, brązowe okucie końca pasa R. J.II.1, brązowa igła, brązowa, haczykowata igła, frag. glinianego naczynia RW XIVB, gliniane naczynie RW XIIc.

Określenie antropologiczne: *maturus/senilis*, kobieta

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tempelmann-Maczyńska 1985a, 308; Wołagiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 36, tabl. LXXI–LXXII/210; CLXVI, 3; CLXVII, 4, 10; CLIX, 1; Tuszyńska *et alii* 2016, 32.

Grób 211 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótki kolia układu „A” (I): składająca się z 16 paciorków, w tym: szklany, beczułkowaty paciorek TM 4a, szklany, dwustożkowaty paciorek TM 63, dwa szklane, podłużne paciorki z przekrojem

wielokątnym, TM 119, dwa szklane, wielościennie paciorki TM 126, 10 szklanych, wielościennych paciorków TM 129.

Długa kolia układu „E” (II): składająca się z 58 szklanych, kulistych i beczułkowatych paciorków TM 26.

Dar: dwa szklane, oczkowe paciorki TM 216c i 223b, szklany paciorek ze złotą, metalową wkładką, wg Alekseeva typ 26, 70 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, krążkowe paciorki TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 395a, dwa bursztynowe, cylindryczne paciorki TM 398, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 399, dwa bursztynowe, stożkowate paciorki TM 402, bursztynowy, geometryczny wisiorek TM 414, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 433, bursztynowy, dwustożkowaty, skręcony paciorek TM 435, dwa bursztynowe, cylindryczne paciorki TM 440, bursztynowy, stożkowaty, skręcony paciorek TM 442, dwa bursztynowe, okrągłe paciorki TM 455.

Położenie: kolia I została zarejestrowana na poziomie szyi. Pasma II odkryto przy kręgach krzyżowych. Trzecia koncentracja paciorków została zlokalizowana przy kościach prawej nogi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.128, dwie brązowe zapinki A.VII.201, brązowa sprzączka ML D26, frag. kościanego grzebienia T.I.A, kościana igła, brązowa igła, brązowa, haczykowata igła, brązowe puzderko, frag. szklanego naczynia E.188.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: C1a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308; Pietrzak 1988, ryc. 6; 1997, 36–37, tabl. LXXIII–LXXIV/211; CLXVI; CLXIX:2.

Grób 218 – inhumacyjny (tabl. 9:2)

Krótką kolia układu „B”: szklany, kulisty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, 33 szklane, kuliste, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, szklany, podłużny, półprzezroczysty, ciemnofioletowy paciorek TM 119, trzy szklane, wielościennie, półprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 128, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: żelazna spirala, brązowa szpila zapinki, żelazna sprzączka ML G51.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis–adultus*, mężczyzna

Datowanie: młodszy okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 308–309; Pietrzak 1997, 37, 38, tabl. LXXVIII/ 218.

Grób 223 – inhumacyjny (tabl. 22:3)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek z oczkami (barwa oczek niezachowana), zbliż. do typu TM 208b, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 393, frag. paciorka z kryształu górskiego.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: złoty, kulisty wisiorek AvM Ia, dwie srebrne zapinki A.IV.78, srebrna zapinka A.IV.88, brązowa sprzączka ML G51, brązowe okucie pasa, brązowe okucie szkatułki, frag. brązowej igły, gliniane naczynie RW XIII A, gliniane naczynie RW Xb A.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Wołęgiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 38, 39, tabl. LXXIX/223; CLXVII, 1; Skorupka 2004, nr 1, 140.

Grób 262 – inhumacyjny (tabl. 9:3)

Krótki układ „B”: szklany, melonowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 392.

Położenie: paciorki zostały odkryte poniżej słabo zachowanych kości czaszki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.50, brązowa zapinka A.IV.68, brązowa bransoletka z kulistymi zakończeniami, brązowa igła, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: B1

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Wołagiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 43, tabl. XCII/262.

Grób 286 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.52, gliniane naczynie RW XIA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B1

Literatura: Wołagiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 46, tabl. XCIX/286.

Grób 380 – inhumacyjny (tabl. 35:4)

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 26, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 28, 10 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, frag. szklanych paciorków (dwóch?), bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Pietrzak 1988, ryc. 11; 1997, 57, tabl. CXIX/380.

Grób 388 – inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: szklany, kulisty paciorek TM 12, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 388, trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 431.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane w północnej części jamy grobowej. Brak informacji o położeniu dwóch wisiorów i kólek.

Pozostałe wyposażenie: żelazny, wiaderkowaty wisior i frag. drugiego P.K I, dwa brązowe kółka.

Określenie antropologiczne: kobieta, dorosła

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Pietrzak 1997, 58, tabl. CXXI/388.

Grób 398 – inhumacyjny (tabl. 9:4)

Krótki układ „B”: pięć szklanych, beczułkowatych, przezroczystych, ciemnozielonych paciorków TM 4a, szklany, okrągły, nieprzezroczysty, szary paciorek zbliż. do typu TM 39, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395.

Położenie: paciorki zostały odkryte pomiędzy zachowanymi zapinkami, na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.161, dwie brązowe, spiralne bransolety, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C1–C2

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Wołagiewicz 1993, 186; Pietrzak 1988, ryc. 11; 1997, 59, tabl. CXXIII/398.

Grób 428 – inhumacyjny

Dekoracja talii: bursztynowy, stożkowaty paciorek TM 402, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 432, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 433.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy kościach lewej dłoni, na poziomie pasa.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.148, brązowa, hakowata igła, brązowa igła, frag. brązowego okucia.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Pietrzak 1997, 61, 62, tabl. CXXVIII/428; CLXVI, 1.

Grób 440 – inhumacyjny (tabl. 58:6)

Krótką kolia układu „D”: frag. bursztynowego, krążkowatego paciorka TM 429, trzy bursztynowe, wazowate paciorki TM 460.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanych zębach.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: okres rzymski

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Pietrzak 1997, 63, tabl. CXXXI/440.

Grób 442 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótką kolia): szklany, melonowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 158a, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i esowata klamerka zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.59, brązowa zapinka A.V.120, frag. żelaznej sprzączki ML C, brązowa igła, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: kobieta, dorosła

Datowanie: B2a

Literatura: Tempelmann-Mączyńska 1985a, 309; Pietrzak 1997, 63, tabl. CXXXII/442.

Grób 510 – inhumacyjny (tabl. 11:1)

Krótką kolia układu „B”: trzy szklane, kuliste paciorki TM 20 i TM 26, szklany, beczułkowaty paciorek TM 18, 72 szklane, płaskie, zielone paciorki TM 49, trzy szklane, podłużne paciorki z wielościennym przekrojem TM 117, szklany, wielościenny paciorek TM 126, szklany, kulisty paciorek TM 286, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 390, siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 391, trzy bursztynowe paciorki TM 392, sześć bursztynowych, dwustożkowatych paciorków TM 395, bursztynowy, toczony paciorek TM 430. **Położenie:** paciorki zostały zarejestrowane przy zachowanej żuchwie. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.41, X2, brązowa zapinka A.VII.201, brązowa igła, brązowa, haczykowata igła, frag. kościanej igły, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XII, gliniane naczynie RW XaA.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvenis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Pietrzak 1988, ryc. 7; Wołągiewicz 1993, 186; Pietrzak 1997, 71, 72, tabl. CXLIX/510.

Grób 529 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, żeberkowany, biały paciorek TM 156.

Położenie: przy pozostałych kościach klatki piersiowej leżał paciorek.

Pozostałe wyposażenie: złoty, dwustożkowaty paciorek, srebrna zapinka A.V.128, dwie brązowe sprzączki ML D11, brązowe okucie pasa, brązowa igła, dwa gliniane przęśliki.

Określenie antropologiczne: kobieta, dorosła

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Pietrzak 1997, 63, tabl. CLI/529; Tuszyńska *et alii* 2016, 29.

Rogowo, stan. 23, pow. Toruń

Grób 29 (obiekt 59) – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: trzy szklane, żłobkowane, ciemnoniebieskie paciorki TM 162, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-biało-czerwonej, zbliż. do typu TM 218d, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarnej (?), zbliż. do typu TM 221, szklany, mozaikowy, kulisty, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek zdobiony pasmem szachownicy barwy żółto-biało-zielono-czarnej, zbliż. do typu TM 364, dwa szklane, twarzowe, nieprzezroczyste paciorki TM 369, dziewięć szklanych, kulistych paciorków ze złotą wkładką, TM 387a, trzy szklane, żłobkowane paciorki ze złotą wkładką, TM 387c, szklany, kulisty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony żółto-czerwonymi oczkami, TM grupa XXI, szklany, mozaikowy, kulisty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony szachownicą barwy żółto-czarnej, TM grupa XXIII, szklany, mozaikowy, kulisty, nieprzezroczysty paciorek o ciemnej podstawie, zdobiony białym pasmem w centralnej części i wzorem ciemnej fali na żółtym tle, TM grupa XXIII, cztery cylindryczne, półprzezroczyste, zielone (na dwóch paciorkach słabo zachowane barwy) paciorki zdobione guzkami barwy niebiesko-białej, TM grupa XXIV, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony guzkami barwy żółto-biało-niebieskiej, TM grupa XXIV, pięć szklanych, nieokreślonych paciorków, frag. 10 (?) szklanych paciorków, siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, 22 bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, cztery bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, pięć bursztynowych, nieokreślonych paciorków, paciorek z kryształu górskiego (?) TM grupa LVIII, dwie brązowe zapinki A.III.52/53.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości pasa. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję, która była podtrzymana dwoma zapinkami na ramionach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, esowata klamerka AvM A, brązowa zapinka, dwie brązowe, sztabkowe bransolety, pas norycko-panoński złożony ze 145 brązowych elementów, brązowa szpila BB II, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B1b

Literatura: Rogowo, *st. . Lubicz...* 2000, 162–163; Skorupka 2004, nr 173, 200; Kujawa-Piszc 2006, 26–28, 30, 59–66, ryc. 78–85; Wiśniewski, Kotlewski 2013, 78–83, 100., 100.

Różyny, stan. 18, pow. Gdańsk

Grób 151 – inhumacyjny (tabl. 45:2)

Długa kolia układu „C”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, oliwkowy paciorek TM 6–12, pięć fajansowych, melonowatych, nieprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 171, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, niebieskie paciorki z żółtymi oczkami warstwowymi, z obwódkami: czarną, białą i czerwoną, TM 218d, dwa szklane, beczułkowate, półprzezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki z zielonymi oczkami z białymi obwódkami, TM 225f, trzy szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki z oczkami warstwowymi, TM 223i, dwa szklane, płasko-kuliste, nieprzezroczyste paciorki z oczkami warstwowymi, TM 223h, dwa szklane, beczułkowate paciorki ze złotą wkładką, TM 387a, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, ciemnozielony paciorek wg Alekseeva typ 126, dwa brązowe kółka, 15 bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 390b, bursztynowy, wrzecionowaty paciorek TM 447, bursztynowy paciorek w kształcie nieregularnego prostokąta, wg Alekseeva typ 44, brązowa, esowata klamerka AvM C, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: pod żuchwą z lewej strony odkryto srebrną klamerkę, natomiast z prawej strony klamerkę brązową. Od tych ozdób rozciągały się do poziomu talii paciorki wykonane ze szkła i bursztynu.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka zbliż. do A.III.62, dwie brązowe zapinki A.IV.74, brązowa sprzączka ML C1, żelazna bransoleta (silnie skorodowana), brązowa, sztabkowata bransoleta, frag. brązowego lusterka, żelazny nóż, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW Xb.

Określenie antropologiczne: wczesny *maturus*, kobieta

Datowanie: B1–B2a

Literatura: Pietrzak 2007, 141–142, tabl. 2–3; Tuszyńska *et alii* 2016, 30, 45, 47.

Grób 164 – inhumacyjny (tabl. 6:1)

Długa kolia układu „A”: sześć bursztynowych, beczułkowatych paciorków TM 388, osiem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, dwa bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 392, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, bursztynowy paciorek TM grupa XXXV, bursztynowy paciorek TM grupa XXXIX.

Położenie: paciorki zostały zarejestrowane od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Tuszyńska 2005b, 46; Andrzejowski, Cieśliński 2007, 283, ryc. 6j–k.

Stara Wieś, pow. Węgrów

Grób 9 – inhumacyjny (tabl. 60:8)

Krótką kolia układu „E”: 12 szklanych paciorków TM 128.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.172, frag. brązowego kabłąka zapinki A.VI, grzebień T.I, gliniane naczynie RW VIB, naczynie wykonane na kole.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: C2

Literatura: Radig 1942, 205, ryc. 13; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 315.

Szelków Nowy, pow. Maków Mazowiecki

Grób 130 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „E” (I): sześć wielościennych paciorków z chalcedonu, TM 499.

Długa kolia układu „C” (II): ok. dziewięciu szklanych, skruszonych, ciemnoniebieskich paciorków, szklane paciorki TM 2, TM 30a, TM 30/47, TM 57, TM 126, TM 330, sześć bursztynowych paciorków TM 389, TM 402, trzy srebrne pierścienie MB 15, dwie miedziane lunule.

Położenie: kolia I została odkryta na poziomie szyi. Pasma II znajdowało się na wysokości klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.172, brązowa zapinka A.VI.172, brązowa sprzączka ML H12, gliniane naczynie RW IB, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: *infans I* (7 miesięcy)

Datowanie: C2–D

Literatura: Prochowicz 2013, 303, 305, ryc. 1, 2.

Grób 133 – inhumacyjny⁶²

Nieokreślona forma dekoracji:

Koncentracja I: siedem szklanych paciorków TM 30, TM 175, G.XVII/12, trzy bursztynowe paciorki TM 389, TM 402, dwa paciorki z chalcedonu TM 499.

Koncentracja II: 15 szklanych paciorków TM 14, TM 24, TM 30/47, TM 172, TM 362e, bursztynowe paciorki TM 389, TM 430, TM 440, z chalcedonu TM 499.

W naczyniu: szklany, wielościenny paciorek G.XVII/12.

Położenie: jeden z paciorków typu G.XVII/12 znajdował się w naczyniu formy RW IC. Koncentracja I składała się z paciorków typu TM 30, TM 175, TM 389, TM 402, TM 499 i G. XVII/12 i została odkryta w północnej części jamy grobowej, przy glinianych naczyniach. Pozostałe 15 paciorków tworzących koncentrację II składało się z zabytków typu TM 14, TM 24, TM 30/47, TM 172, TM 362e, TM 389, TM 430, TM 440 i TM 499 i wystąpiły w całym wypełnisku jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.185, brązowa sprzączka ML H16, gliniane naczynie RW IC, gliniane naczynie RW XIVB.

Określenie antropologiczne: dorosły (?)

Datowanie: C2–D

Literatura: Prochowicz 2013, 305, ryc. 3–4.

Święty Gaj, stan. 18, pow. Elbląg

Grób 3 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: 121 paciorków (nieokreślonych).

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI, brązowa igła, brązowe kółko, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *iuvēnis/adultus*, kobieta

⁶² Grób mógł być naruszony (por. Prochowicz 2013, 308).

Datowanie: C1

Literatura: Wielowiejski 1998, 116–117, tabl. III–IV.

Ulkowy⁶³, stan. 1, pow. Gdańsk

Grób 2 – inhumacyjny (tabl. 75:1)

Nieokreślona forma dekoracji, prawdopodobnie aplikacja (?): 116 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, podłużne, nieprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 109, szklany, żłobkowany, podłużny, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 182a, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą wkładką, zbliż. do typu TM 387a, dwa szklane, podłużne, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM grupa XII, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Dekoracja talii: szklany, żłobkowany, podłużny, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek zdobiony ciemnoczerwonymi, podłużnymi pasmami, TM 183.

Położenie: przy zachowanych zębach i górnych partiach pochówku leżały rozrzucone paciorki. Pojedynczy szklany paciorek TM 183 został zlokalizowany na wysokości pasa.

Pozostałe wyposażenie: szklany, żłobkowany, podłużny, ciemnozielony, półprzezroczysty paciorek z ciemnoczerwonymi, podłużnymi pasmami, TM 183, frag. trzech brązowych zapinek A.VI.161, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia RW XIII A.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 12, 82, tabl. II/2.

Grób 11 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: frag. szklanego, ciemnoniebieskiego paciorka, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, frag. brązowej, esowatej klamerki AvM C.

Położenie: paciorki i frag. esowatej klamerki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.II.38–39, brązowa zapinka A.V. s.10, frag. brązowej, węzowatej bransolety W.I, frag. brązowej, sztabkowatej bransolety, brązowe okucie pasa.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: B2c

Literatura: Tuszyńska 2005b, 13, 14, 82, tabl. IV/11.

Grób 15 – inhumacyjny (tabl. 1:16)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 392.

Położenie: paciorek został zlokalizowany na poziomie szyi, pomiędzy parą zapinek.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.II.37–38, brązowa zapinka A.III.61, żelazna sprzączka ML D1, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 15, 83, tabl. VI/15.

Grób 19 – inhumacyjny (tabl. 71:2)

Aplikacja: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoczerwony paciorek TM 12, pięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, trzy szklane, podłużne,

⁶³ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

nieprzezroczyste, ciemnoczerwone paciorki zbliż. do typu TM 90, trzy szklane, podłużne, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 117, frag. dwóch szklanych, kuboktaedrycznych, półprzezroczystych, fioletowych, paciorków TM 128, dwa szklane, żłobkowane, podłużne, półprzezroczyste, niebieskozielone paciorki TM 182, dwa szklane, żłobkowane, podłużne, półprzezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 183, szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, ciemnozielony paciorek z krzyżującymi się dwoma zygzakowatymi, białymi pasmami, TM 267a, szklany, cylindryczny, przezroczysty paciorek z ukośnymi pasmami czerwono-białymi, TM 304d, dwa szklane, cylindryczne, przezroczyste, jasnozielone paciorki z pionowymi pasmami czerwono-białymi, TM 307c, cztery bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394, bursztynowy, podłużny, owalny paciorek, w rzucie płaskim, czworokątny w przekroju, TM 447, bursztynowe kółko, czworokątne w przekroju, TM 455.

Położenie: paciorki rozciągały się od poziomu naczynia znajdującego się w północnej części jamy grobowej do części południowej grobu. Zabytki nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: brązowa, emaliowana, tarczowata zapinka Ex III.35, frag. brązowej zapinki A.VI.161, brązowa sprzączka ML D17, frag. brązowego okucia końca pasa R.J, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 16, 83, tabl. IX/19; 2006, 54, 56, 59, 60, ryc. 6; 2007, 155, tabl. V:C.

Grób 24 – inhumacyjny (tabl. 1:27)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do typu TM 12, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388.

Położenie: paciorki znajdowały się przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka zbliż. do A.II.38–39, dwie brązowe zapinki A.III.61, brązowa sprzączka ML D11, brązowa igła, frag. glinianego naczynia RW XIIIIC.

Określenie antropologiczne: *maturus*, kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 17–18, 83, tabl. XI/24.

Grób 25 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dwa szklane, żłobkowate, walcowate, jasnozielone paciorki zbliż. do typu TM 179–183, frag. szklanego beczułkowatego (?), białego, matowego, z warstwowym oczkiem (czerwono-żółto-zielonym) paciorka TM 216c, frag. szklanego, płasko-kulistego, białego, półprzezroczystego paciorka TM 34, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 394.

Położenie: w północnej części jamy grobowej zostały odkryte paciorki, srebrna, esowata klamerka i dwa srebrne paciorki. Zabytki nie tworzyły zwartej kompozycji.

Pozostałe wyposażenie: dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, srebrna, esowata klamerka AvM B, brązowa sprzączka ML D17, frag. brązowego kółka, frag. brązowego, nieokreślonego przedmiotu, frag. rogowego grzebienia z brązowymi nitami, gliniany przęślik, frag. glinianego naczynia RW XVIII.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 18, 83, tabl. XII/25; Tuszyńska *et alii* 2016, 29–30.

Grób 26 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): frag. szklanego paciorka TM 225a.

Położenie: w okolicy klatki piersiowej znajdował się frag. paciorka.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38–39, brązowa zapinka A.IV.84, dwie brązowe, sztabkowe bransolety, brązowa, hakowata klamra ML D1, brązowa igła, gliniane naczynie RW XaA.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 18–19, 83, tabl. XIII/26.

Grób 28 – inhumacyjny (tabl. 1:17)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, krążkowaty, przezroczysty, turkusowy paciorek TM 30b.

Położenie: paciorek znajdował się w centralnej części jamy grobowej, przy zachowanych zapinkach.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38–39, dwie brązowe zapinki A.V.120, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 19, 84, tabl. XIV/28.

Grób 30 – inhumacyjny (tabl. 46:2)

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, jasnożółty paciorek TM 5, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoczerwony paciorek TM 12, szklany, żłobkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 162, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, niebieski i niebieskozielony, paciorki TM 171, frag. szklanego, jasnoniebieskiego paciorka z warstwowymi oczkami barwy czerwono-żółto-zielonej, TM 216, frag. szklanego, ciemnoniebieskiego paciorka z białymi oczkami, TM 225a, dwa paciorki ze złotą wkładką, zbliż. do typu TM 387a, szklane, półprzezroczyste, ciemnoniebieskie kółko zdobione białą, spiralną nitką, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, trzy bursztynowe, beczułkowate i krążkowate, paciorki zbliż. do typu TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, toczony paciorek zbliż. do typu TM 432, bursztynowy, półkolisty paciorek TM 436, bursztynowy, krążkowaty paciorek o wypukłych ściankach, TM 439, dwa brązowe, beczułkowate paciorki zbliż. do typu TM 528a, dwa żelazne, wiaderkowate wisiorki zbliż. do typu P.K I i P.K II, srebrna, esowata klamerka AvM C.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości klatki piersiowej. W skład pasma wchodziła esowata klamerka oraz wiaderkowate wisiorki. Jeden z paciorków został zarejestrowany w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do A.II.38–39, brązowa zapinka A.V. s.10, dwie brązowe, węzowate bransolety W.II.C, żelazne okucie szkatułki AK 10/10A.

Określenie antropologiczne: kobieta, dorosła

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 19–20, 84, tabl. XV/30.

Grób 37 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: 38 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 116, szklany, podłużny, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 118, szklany, żłobkowany, podłużny, przezroczysty, zielony paciorek TM 182a, frag. bursztynowego, krążkowatego paciorka TM 388.

Położenie: w północnej partii jamy grobowej znajdowały się paciorki.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.161, frag. brązowej igły-szpili, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XIIC, gliniane naczynie RW IXA.

Określenie antropologiczne: *maturus*

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 21, 85, tabl. XVII/37.

Grób 38 – inhumacyjny

Krótki kolia układu „A”: pięć szklanych, beczułkowatych, brunatno-fioletowych, przezroczystych paciorków zbliż. do typu TM 3, szklany, beczułkowaty, czarny z niebieskimi refleksami (ciemnoniebieski) paciorek zbliż. do typu TM 7.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: gliniane naczynie RW XVIIIIF (?).

Określenie antropologiczne: *infans I* (?)

Datowanie: młodszy okres rzymski

Literatura: Tuszyńska 2005b, 21, 85, tabl. XVIII/38.

Grób 39 – inhumacyjny (tabl. 1:18)

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 392.

Położenie: w północnej części jamy grobowej zlokalizowano paciorek.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.61, frag. brązowej zapinki A.III.60–61, żelazna, hakowata kłamra ML I⁶⁴.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 21, 22, 85, tabl. XVIII/39.

Grób 51 – inhumacyjny (tabl. 1:19)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 392.

Położenie: poniżej zachowanej żuchwy zmarłego odkryto paciorek.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.52, brązowa zapinka A.III.53, brązowa zapinka A.III.58–59, żelazna sprzączka ML D1, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: *maturus*

Datowanie: B2a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 24, 86, tabl. XXII/51.

Grób 67 – inhumacyjny (tabl. 25:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, frag. szklanego, beczułkowatego, nieprzezroczystego, białego paciorka z oczkami barwy czerwono-żółto-zielonej, zbliż. do typu TM 216c, szklany, beczułkowaty, czarny, matowy paciorek z zachowanym jednym oczkiem barwy biało-niebieskiej, zbliż. do typu TM 224b, szklany, cylindryczny, półprzezroczysty, fioletowy paciorek z białymi, poziomymi i ukośnymi pasmami tworzącymi pas trójkątów stykających się

⁶⁴ Zabytek został określony na podstawie klasyfikacji R. Madydy-Legutko (1990).

na przemian wierzchołkami i podstawami, zbliż. do typu TM 325a–b, frag. dwóch szklanych, przezroczystych paciorków TM (?), 13 bursztynowych, krążkowatych (tarczowatych) paciorków TM 388–391, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki zbliż. do typu TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 393, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 395, bursztynowy wisiołek kapsułkowaty z uszkiem TM 422a.

Położenie: w okolicy klatki piersiowej odkryto koleżkę złożoną z paciorków.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.128/130, frag. brązowej zapinki A.VII.201(?), brązowa sprzączka ML G16, brązowe okucie końca pasa R.J.II, dwa brązowe okucia pasa, cztery bursztynowe szpile, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XIVA, trzy frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: *adultus–maturus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 26–27, 87, tabl. XXVI–XXVII/67.

Grób 68 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej odkryto paciorek.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.II.38–39, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 27–28, 88, tabl. XXV/68.

Grób 75 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótką kolia): frag. szklanego, beczułkowatego, czerwonego, matowego paciorka TM 12, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: przy słabo zachowanej czaszce znaleziono paciorek oraz klamerkę.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38–39, brązowa zapinka A.IV.84, frag. dwóch brązowych, sztabkowatych bransolet, frag. glinianego naczynia RW I (?), gliniana pokrywa popielnicy kultury pomorskiej.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Tuszyńska 2005b, 29, 88, tabl. XXIX/75.

Grób 78 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „C”: szklany, żłobkowany, półprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 163, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki zbliż. do typu TM 171, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, bursztynowy, krążkowaty, toczony paciorek TM 430, brązowa, esowata klamerka AvM C, frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM D.

Położenie: przy słabo zachowanych zębach odkryto paciorki i klamerki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki typu 1A(a) mazowieckiej odmiany późnych fibul s. 2, IV grupy wg Dąbrowskiej⁶⁵, brązowa zapinka A.IV.84, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, frag. brązowej sprzączki, frag. brązowej igły–szpili, dwa frag. ceramiki.

⁶⁵ Zapinki zostały określone na podstawie klasyfikacji T. Dąbrowskiej (1995).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Tuszyńska 2005b, 30, 88, tabl. XXXI/78.

Grób 79 – inhumacyjny (tabl. 9:8)

Krótką kolia układu „B”: 10 szklanych, kulistych, przezroczystych, zielonych paciorków TM 24, pięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, dwa szklane, kubooktaedryczne, półprzezroczyste, fioletowe paciorki TM 128, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 131, 14 bursztynowych, krążkowatych, beczułkowatych paciorków zbliż. do typu TM 388 i TM 394.

Położenie: przy słabo zachowanych zębach znajdowały się rozrzucone paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VII.193/202, gliniane naczynie RW XIA.

Określenie antropologiczne: *infans*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 31, 88, tabl. XXXIII/79.

Grób 81 – inhumacyjny (tabl. 1:20)

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, kulisty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 23.

Położenie: w okolicach klatki piersiowej znajdował się paciorek.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38–39, żelazna sprzączka ML D1, brązowe okucie pasa, brązowa, sztabkowata bransoleta, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 31, 89, tabl. XXXIII/81.

Grób 84 – inhumacyjny (tabl. 1:28)

Podwójne paciorki odkryte na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, melonowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 155, szklany, stożkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony białą nitką, TM 194a.

Dar: frag. szklanego, beczułkowatego, niebieskiego, nieprzezroczystego paciorka zbliż. do typu TM 26, szklany, niebieski, przezroczysty paciorek wykonany techniką nitki spiralnej, zbliż. do typu TM 186, szklany, beczułkowaty, czerwony, matowy paciorek z oczkami barwy żółto-zielonej, TM 223g, frag. dwóch szklanych paciorków z oczkami warstwowymi, TM (?), frag. szklanego, białego, przezroczystego paciorka TM (?), siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388–389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, bursztynowy, płasko-kulisty paciorek zbliż. do typu TM 393, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy paciorek wykonany z połowy płasko-kulistego paciorka TM (?), do kolii wchodziły dwa frag. brązowych kółeczek zbliż. do typu TM 527.

Położenie: dwa szklane paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. W północnej części jamy grobowej zlokalizowano koncentrację paciorków.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.57, brązowa zapinka A.III.61, dwie brązowe, sztabkowe bransolety, frag. brązowej igły-szpili, zachowany śladowo odcisk półkolistej ramy sprzączki, frag. kości i tkanin.

Określenie antropologiczne: *maturus*, kobieta (?)

Datowanie: B2b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 32, 89–90, tabl. XXXIV/84.

Grób 89 – inhumacyjny (tabl. 8:1)

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, 36 bursztynowych, krążkowatych i beczułkowatych paciorków TM 388, TM 391 i TM 394, bursztynowy paciorek zbliż. do toporka, TM 416, bursztynowy paciorek w kształcie ściętego stożka, zbliż. do typu TM 427a, bursztynowy, wykonany z frag. paciorka krążkowego, toczonego, TM 429–430.

Położenie: w północnej części jamy grobowej znajdowały się rozrzucone paciorki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.V.128, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 33, 90, tabl. XXXV/89.

Grób 93 – inhumacyjny (tabl. 42:3)

Krótką kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 393, dwa bursztynowe, krążkowate paciorki TM 388–389, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: przy resztkach zachowanych zębów znajdowały się paciorki i esowata klamerka.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.II.40, brązowa zapinka zbliż. do A.V.120, brązowa, węzowata bransoleta W.II.A, frag. brązowej, analogicznej bransolety, gliniane naczynie RW XIII B.

Określenie antropologiczne: dorosły

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Tuszyńska 2005b, 34–35, 90–91, tabl. XXXVIII/93.

Grób 94 – inhumacyjny (tabl. 60:7)

Krótką kolia układu „D”: sześć szklanych, czworokątnych, półprzezroczystych paciorków TM 109, pięć szklanych, kuboktaedrycznych, półprzezroczystych, fioletowych paciorków TM 128.

Położenie: przy słabo zachowanych zębach odkryto paciorki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka zbliż. do A.VI.172.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2

Literatura: Tuszyńska 2005b, 35, 91, tabl. XXXVII/94.

Grób 100 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, niebieski paciorek TM 2a, szklany, płasko-kulisty, półprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 43, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, jasnoniebieskie paciorki zbliż. do typu TM 171, pięć bursztynowych, krążkowatych i owalnych paciorków zbliż. do typu TM 389, bursztynowy, krążkowaty, z wgłębieniami przy otworach paciorek zbliż. do typu TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do typu TM 389, bursztynowy, kuboktaedryczny paciorek TM 405, bursztynowy, podłużny, prostokątny w przekroju paciorek zbliż. do typu TM 411, bursztynowy, dwustożkowaty, toczony paciorek zbliż. do typu TM 430, dwa bursztynowe, krążkowate, toczne paciorki zbliż. do typu TM 430.

Dar: 19 bursztynowych, krążkowatych i beczułkowatych paciorków TM 388, TM 390 i TM 394.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej odkryto paciorki, które znajdowały się w zwartej kompozycji. Na północnym skraju jamy grobowej zlokalizowano drugie pasmo bursztynowych paciorków, będące darem grobowym.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.41, X1, srebrny naszyjnik B.II, gliniane naczynie RW XIII A.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 36–37, 91, tabl. XL/100.

Grób 101 – inhumacyjny (tabl. 8:2)

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: bursztynowy, cylindryczny paciorek zbliż. do typu TM 397, dwa bursztynowe, dwustożkowate paciorki TM 435, dwa bursztynowe, krążkowate, o wypukłych ściankach paciorki TM 439.

Położenie: w centralnej części jamy grobowej odkryto paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.128, frag. brązowej igły, frag. glinianego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 37, 92, tabl. XXXVI/101.

Grób 102 – inhumacyjny (tabl. 10:1)

Krótką kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, frag. szklanego, jasnoniebieskiego paciorka z oczkami barwy czerwono-żółto-zielonej, zbliż. do typu TM 218, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do typu TM 389, dwa bursztynowe, płasko-kuliste paciorki zbliż. do typu TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.VII.201, brązowa zapinka zbliż. do A.V.128, gliniany przęslik, gliniane naczynie RW XIIC.

Określenie antropologiczne: *maturus*, kobieta (?)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 37–38, 92, tabl. XLI/102; Tuszyńska *et alii* 2016, 39.

Grób 113 – inhumacyjny (tabl. 10:2)

Krótką kolia układu „B”: szklany, krążkowaty, nieprzezroczysty, szary paciorek TM 55, dwa szklane, sześcioboczne, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 116, szklany, sześcioboczny, nieprzezroczysty, wrzosowy paciorek TM 119, szklany, kubokowaty, półprzezroczysty, wrzosowy paciorek TM 128, frag. szklanego, analogicznego paciorka TM 128, szklany, walcowaty, podłużny, przezroczysty, jasnozielony paciorek z ukośnymi pasmami białymi i czerwonymi, zbliż. do typu TM 304d, frag. szklanego, niebieskiego, nieprzezroczystego paciorka TM (?), trzy bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 394.

Położenie: przy słabo zachowanych zębach odkryto paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI. 161, srebrny naszyjnik B.II, srebrne aplikacje, frag. brązowego kółka, gliniany przęslik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Tuszyńska 2005b, 40, 92, tabl. XLIII–XLIV/113.

Grób 122 – inhumacyjny (tabl. 25:1)

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, półprzezroczysty, seledynowy paciorek zbliż. do typu TM 13, trzy szklane, beczułkowate, półprzezroczyste, zielone paciorki TM 15, szklany, beczułkowaty, półprzezroczysty, ciemnofioletowy paciorek TM 15, szklany, beczułkowaty, jasnozielony, pierwotnie z oczkami paciorek TM 220, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 389, dwa bursztynowe, płasko-kuliste paciorki zbliż. do typu TM 393, bursztynowy, cylindryczny paciorek TM 399, bursztynowy wisiołek w kształcie toporka zbliż. do typu TM 416, bursztynowy wisiołek kapsułkowaty zbliż. do typu TM 422a, b, bursztynowy, dwustożkowaty, toczony paciorek zbliż. do typu TM 435, trzy bursztynowe, półkoliste, toczony paciorki zbliż. do typu TM 436, bursztynowy, krążkowaty, o wypukłych ściankach paciorek zbliż. do typu TM 438, bursztynowy, pierścieniowaty, toczony paciorek TM 455, 26 bursztynowych, krążkowanych, beczułkowatych i cylindrycznych paciorków grupy XXX, XXXIII.

Położenie: na poziomie klatki piersiowej wystąpiły paciorki.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.128, brązowa, węzowata bransoleta W.III.A, frag. analogicznej bransolety, gliniany przęslik, frag. ceramiki.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Tuszyńska 2005b, 42, 93, tabl. XLV–XLVI/122.

Warlubie, stan. 1, pow. Świecie

Obiekt 612 – grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: 20 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 51, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 390, bursztynowy paciorek TM 416a, bursztynowy paciorek TM 466b, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471b, siedem bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471d, bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471g, 20 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471i.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VII.

Określenie antropologiczne: *adultus*, kobieta

Datowanie: C2

Literatura: Bojarski *et alii* 2001, 68, ryc. 10.

Weklice⁶⁶, stan. 7, pow. Elbląg

Grób 11 – inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, seledynowy paciorek TM 171, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białymi, falistymi liniami, TM 266a, trzy bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 465.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: frag. sprężynek zapinek, frag. brązowej sprzączki, dwa frag. szklanego naczynia.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 27, tabl. II.

⁶⁶ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu.

Grób 18 – inhumacyjny (tabl. 58:5)

Długa kolia układu „D”: sześć bursztynowych paciorków krążkowatych TM 388, frag. trzech bursztynowych paciorków krążkowatych TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394.

Położenie: paciorki znajdowały się w okolicy klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie brązowe zapinki A.V.128, frag. brązowej zapinki A.II.38/40–41.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 18, tabl. V, CCXL.

Grób 25 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): bursztynowy, toczony paciorek TM 429, frag. bursztynowego paciorka, srebrna, esowata klamerka AvM C, dwa srebrne, kapsułkowate wisioriki.

Położenie: paciorek, wisioriki i klamerka zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V.128, dwie brązowe, sztabkowe bransolety N. 2⁶⁷, żelazna sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvenis*

Datowanie: B2b/B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 30, tabl. VII, CCXL:2.

Grób 26B – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 2a, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 8, szklany, żłobiony, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, szklany, nieprzezroczysty paciorek TM 12, szklany, beczułkowaty, niebieski paciorek z czerwonymi oczkami, TM 203, bursztynowy, nieregularny, płasko-wypukły paciorek TM 392.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy prawym ramieniu i na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, srebrno-złoty, kulisty wisiorik, żelazna zapinka ze srebrną folią A.V. s.1, dwie brązowe zapinki A.V.96, dwie srebrne bransolety W.III.A, dwie srebrne, wężykowate bransolety, frag. brązowej igły, frag. żelazny szkatułki AK 2, żelazne frag. szkatułki, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus*

Datowanie: B2b do B2c

Literatura: Skorupka 2004, nr 55, 117–118; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 30, 31, tabl. X–XI, CCXXXIII:3, CCXXXVIII:6–7, 10–11, CCXLI:1–3.

Grób 45 – inhumacyjny (tabl. 28:3)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, cztery bursztynowe paciorki TM 388–389.

Położenie: paciorki zostały odkryte wzdłuż zachowanych żeber i mostka.

Pozostałe wyposażenie: złoty, kulisty wisiorik zbliż. do typu AvM II, trzy brązowe zapinki A.V.148, brązowa igła, żelazny klucz AK A, brązowe i żelazne frag. szkatułki, gliniany przęślik, gliniane

⁶⁷ Bransolety zostały określone na podstawie klasyfikacji M. Natuniewicz-Sekuły i J. Okulicza-Kozaryna (2011).

naczynie RW XbA, gliniane naczynie RW XIIIIC.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2b do B2c

Literatura: Wołągiewicz 1993, 188; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 35, tabl. XX–XXI, CCXXXV:2, CCXLI:4–5, CCXLV:6–7.

Grób 119 – inhumacyjny (tabl. 7:2)

Kolia układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa bursztynowe paciorki TM 388, dwa bursztynowe, ósemkowane paciorki zbliż. do typu TM 476b, bursztynowy, ósemkowany paciorek TM 465.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VI.168, brązowa sprzączka ML E12, brązowe okucie końca pasa R.O.16.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Skorupka 2004, nr 79; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 48, tabl. XLVIII, CCXLIII.

Grób 138 – inhumacyjny (tabl. 53:2)

Długa kolia układu „C”: szklany, żłobkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek zbliż. do typu TM 158b, szklany, płasko-wypukły, przezroczysty, zielony paciorek z białą, zwiniętą nitką, zbliż. do typu TM 187a, szklany, beczułkowany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z zielonymi paskami, TM 257, szklany, beczułkowany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z horyzontalnie ułożoną zieloną linią, zbliż. do typu TM 287, szklany, beczułkowany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z horyzontalnie ułożoną białą i zieloną linią, zbliż. do typu TM 287, szklany, beczułkowany, nieprzezroczysty paciorek z ukośnym układem dekoracyjnych pasów – czerwony, zielony i biały, zbliż. do typu TM 291h, dwa bursztynowe paciorki TM 389, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 391, bursztynowy, płasko-wypukły, asymetryczny paciorek TM 394, bursztynowy paciorek TM 430, dwa brązowe, opasane wisiorzy zbliż. do typu KS IIIA, brązowa, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki, wisior opasany i najprawdopodobniej klamerka zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.120, brązowa, wężowata bransoleta W.II.B, frag. żelaznej sprzączki zbliż. do ML G3, dwa frag. brązowej igły.

Określenie antropologiczne: *adultus*

Datowanie: B2b

Literatura: Stanek 1999, 349, ryc. 7; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 52, tabl. LV, CCXXXV:8, CCXXXVII:5.

Grób 141 – inhumacyjny

Inna forma dekoracji: bursztynowy, dwustożkowaty paciorek z czterema okrężnymi rowkami, zbliż. do typu TM 449, brązowy denar Antoninus Pius (Marek Aurelius), lata 140–161, dziurkowany (pierścień zawieszenia rozsypał się podczas eksploracji), brązowy denar Antoninus Pius (Faustina I) sprzed 141 r., dziurkowany, brązowe kółko zakończone zwojem.

Położenie: na lewej łopacie odkryto duży, bursztynowy paciorek połączony z brązowym kółkiem oraz dwoma monetami. Pierwotnie znajdowały się na sznurku, o czym świadczyły zachowane frag. sznureczka tkwiącego w otworze paciorka.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.168, brązowa sprzączka ML E12, brązowe okucie końca pasa R. J.II.3, frag. kościanego grzebienia T.I.

Określenie antropologiczne: męczyzna, *maturus*

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Bursche, Okulicz-Kozaryn 1999, 145–146; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 53, tabl. LIV, CCXLI:13.

Grób 150 – inhumacyjny (tabl. 68:2; 77:1)

Zestaw złożony z trzech kolii:

Krótką kolia układu „B” (I): szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek typu TM 11, szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, bladzielony paciorek zbliż. do typu TM 192, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek zbliż. do typu TM 391, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 439, pięć bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471e.

Długa kolia układu „D” (II): bursztynowy, pierścieniowy, asymetryczny paciorek typu TM 389, 15 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471e.

Długa kolia układu „E” (III): 10 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471e.

Dekoracja głowy: bursztynowy, ósemkowaty paciorek TM 471e.

Pasmo paciorków: 52 szklane, miniaturowe, nieprzezroczyste, czerwone paciorki typu TM 54, trzy szklane, sześciokątne, przezroczysto-liliowe paciorki TM 119, szklany, czworokątny, nieprzezroczysty, czarny paciorek należący do grupy TM XII.

Paciorki i pozostałe elementy ze skupiska: dwa szklane, płasko-wypukłe, przezroczyste, bladzielone paciorki typu TM 42b, szklany, beczułkowaty paciorek, na nieprzezroczystej, czarnej podstawie żółte, przeplatające się linie, typ TM 266c, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty paciorek z czerwoną podstawą z żółtym, ukośnym pasmem, zbliż. do typu TM 322, dwa szklane, cylindryczne, nieprzezroczyste paciorki z białą podstawą z dekoracyjnym niebieskim zespołem dwóch rzędów z motywem małych, zielonych liści i kwiatów z czterema płatkami żółtymi i czerwonymi, zbliż. do typu TM 358, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste paciorki z czarno-czerwono-białą szachownicą, zbliż. do typu TM 367, bursztynowy, płasko-wypukły paciorek zbliż. do typu TM 431–432, bursztynowy, płasko-wypukły paciorek zbliż. do typu TM 431–432, cztery bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 439, brązowy, beczułkowaty paciorek z trzema poziomymi rowkami i pomiędzy nimi nieregularne rozmieszczenie krótkich, ukośnych linii, brązowy nit wbity w środek paciorka, dwa wisiory opasane z brązowej taśmy, w środku znajdowały się pojedyncze muszle kauri typ KS III.A, dwa niekompletne opasane wisiory z brązowej taśmy, w środku znajdowały się pojedyncze muszle kauri typ KS III.A, brązowy wisiorek-amulet wykonany z pazura niedźwiedzia z brązowym okuciem wraz z przylutowanym na pokrywie okucia zwieszeniem wykonanym z brązowego pierścionka MB 15, trzy brązowe pierścionki MB 16.

Położenie: w grobie wystąpiły najprawdopodobniej cztery pasma paciorków. Kolia I została odkryta na poziomie szyi. Kolie II i III zarejestrowano na poziomie klatki piersiowej. Pasma paciorków znajdowało się na poziomie lewego ramienia i na poziomie klatki piersiowej, w rozproszonym układzie. Paciorki i metalowe elementy zostały odkryte w jednym skupisku, z prawej strony, przy kościach rąk, które były złożone w kierunku piersi.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VI.162, brązowa zapinka A.VI.162, dwie srebrne zapinki tzw. *Rosettenfibeln*, zbliż. do typu A.VII. s. 4, grupa VI⁶⁸, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML E3,

⁶⁸ Wg klasyfikacji U. Lund Hansen i M. Przybyły (2010).

brązowa sprzączka zbliż. do typu ML E13, brązowe okucie końca pasa zbliż. do typu R.O.13, brązowe okucie końca pasa zbliż. do typu R.J.II.4, trzy brązowe okucia końca pasa R. J.IV.5, dwa srebrne okucia końca pasa R.J.IV.5, brązowe okucie pasa, trzy brązowe mocowania pasa, 45 frag. brązowych nitów zebranych z pierwszego mocowania pasa, brązowy, wiaderkowaty wisiorek zbliż. do typu P.K III, brązowa igła, żelazny nóż.

Określenie antropologiczne: kobieta, *senilis*

Datowanie: C1b

Literatura: Okulicz-Kozaryn 1992, 143–145, ryc. 7–9; Stanek 1999, 347, ryc. 6; Skorupka 2004, nr 24–25a, 164; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 54–57, tabl. LVIII–LXII, CCXXXVI:1–6, CCXL:7–8, CCXLI:7–9, CCXLII:10, 13–14, CCXLV:9; Stasielówic, Kasprzycka 2016, 84–93.

Grób 174 – inhumacyjny (tabl. 59:1)

Długa kolia układu „D”: 23 bursztynowe, ósemkowate paciorki zbliż. do typu TM 465, bursztynowy paciorek TM 440.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.162, brązowa zapinka A.VI.168, brązowa sprzączka ML E12, brązowe okucie końca pasa zbliż. do typu R.O.16, brązowe, cylindryczne puzderko, brązowy pierścienik MB 16, frag. kościanego grzebienia T.I, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 60, tabl. CCXXV:6, LXXI, LXXII, CCXXXV:7, CCXL:10.

Grób 184 – inhumacyjny (tabl. 74:3)

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Długa kolia układu „A” (I): osiem szklanych, prążkowanych, przezroczystych, bladzielonych paciorków TM 182b, dwa szklane, wrzecionowate, nieprzezroczyste paciorki, jeden granatowy, drugi ciemnozielony wraz z ornamentem białych, ukośnych pasm, zbliż. do typu TM 347, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z czerwono-biało-żółtą szachownicą, zbliż. do typu TM 367.

Długa kolia układu „B” (II): 11 szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 12, pięć szklanych, pierścieniowatych, przezroczystych, niebieskich paciorków zbliż. do typu TM 47, szklany, soczewkowaty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 88, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 142, sześć szklanych, beczułkowatych paciorków, na nieprzezroczystej, czerwonej podstawie znajdują się czarne oczka z białą obwódką, TM 223a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z bladoniebieską podstawą, na której jest żółta, falista linia, TM 261a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z ukośnymi, żółtymi, czerwonymi i niebieskimi pasmami, zbliż. do typu TM 290, szklany, beczułkowaty paciorek ze złotą folią, TM 387a, 13 bursztynowych, pierścieniowatych paciorków TM 390.

Aplikacja: 34 szklane, miniaturowe, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53.

Położenie: kolia I i II wystąpiły na poziomie klatki piersiowej. Najprawdopodobniej widniały na dwóch lub trzech sznurach. Koncentracja paciorków typu TM 53 znajdowała się poniżej kolii.

Pozostałe wyposażenie: frag. tarczowatej, emaliowanej zapinki R. 7.14⁶⁹, brązowa zapinka typ nie-określony, fibula posiada cechy zapinek V i VII grupy wg Almgrena, dwie brązowe zapinki A.VI.170, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D1.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *maturus*

Datowanie: C2 (C2a)

Literatura: Skorupka 2004, nr 45; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 61–62, tabl. LXXVII–LXXVIII, CCXXXIII:4, CCXXXV:5, CCXLII:9, 18, 20.

Grób 210 – inhumacyjny (tabl. 14:5; 74:1)

Krótki kolia układu „B”: szklany, ósemkowaty, przezroczysty paciorek zbliż. do typu TM 84, szklany, czworokątny, przezroczysty, żółto-brązowy paciorek zbliż. do typu TM 106, szklany, cylindryczny, przezroczysty, zielony paciorek zbliż. do typu TM 137, dwa szklane, polichromiczne, beczułkowate, nieprzezroczyste paciorki z żółto-zielono-czerwono-brązową szachownicą, zbliż. do typu TM 366, pięć bursztynowych, pierścieniowatych paciorków TM 388–389.

Aplikacja: 86 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: wszystkie paciorki zostały odkryte na poziomie szyi, lecz zabytki typu TM 53 znajdowały się w oddzielnej koncentracji.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie brązowe zapinki A.II.40–41, dwie srebrne, węzowate bransolety W.IV.B, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D17, brązowe okucie końca pasa zbliż. do typu R.O.11, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 67, tabl. LXXXVI, CCXXXVIII:4–5.

Grób 220 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, bładoniebieski paciorek TM 2b, 40 bursztynowych, pierścieniowatych, asymetrycznych paciorków TM 388, trzy bursztynowe, ósemkowate paciorki zbliż. do typu TM 471e, dwa brązowe wisiorki wiaderkowate P.K III.

Położenie: na poziomie klatki piersiowej w nienaruszonym stanie znajdowało się 40 małych paciorków. W centralnym miejscu kolii znajdował się szklany paciorek i dwa wisiorki.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VI.162, dwie brązowe zapinki A.VI.168, brązowa sprzączka ML D30, frag. brązowej szpili, gliniany przęślik, naczynie gliniane zbliż. do typu RW XV.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: C2

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 69, tabl. XCII.

Grób 238 – inhumacyjny

Długa kolia układu „A”: szklany, dwustożkowaty, nieprzezroczysty, seledynowy paciorek zbliż. do typu TM 60, szklany, melonowaty, przezroczysty, bładoniebieski paciorek zbliż. do typu TM 162, szklany, melonowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 163, szklany, asymetryczny, nieprzezroczysty paciorek z czarną podstawą z nieregularnymi, bładoniebieskimi, ciemnoniebieskimi, białymi i żółtymi cętkami, zbliż. do typu TM 198e.

Położenie: paciorki zostały zlokalizowana na wysokości klatki piersiowej.

⁶⁹ Zapinka została określona na podstawie klasyfikacji E. Riha (1979).

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM C, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.II.38/40–41, brązowa sprzączka ML D1.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b do B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 71, 72, tabl. XCVIII.

Grób 248 – inhumacyjny⁷⁰

Długa kolia układu „C”: osiem szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, zielonych paciorków TM 8, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 11, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, 16 szklanych, sześciokątnych, przezroczystych, ciemnoniebieskich paciorków TM 119, dwa szklane, prążkowane, przezroczyste, bładozielone paciorki TM 182b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z nieregularnym ułożeniem czerwonych i białych cętek, zbliż. do typu TM 198, szklany, beczułkowaty paciorek, na przezroczysto-niebieskiej podstawie znajdują się małe, niebieskie oczka z żółtą obwódką, TM 225a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek z okrągłymi, czerwonymi oczkami z żółtą obwódką, TM 225b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek z falistą, białą linią, TM 261b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z falistą, białą linią, TM 263a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek o czarnej podstawie z podwójnym, żółtym przeplotem, TM 266c, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki z falistym, żółtym przeplotem i niebieskimi liniami, zbliż. do typu TM 266d, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, bładozielony paciorek z nieregularnym białym śladem (motyw dużych oczu), zbliż. do typu TM 267, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z falistą, żółtą linią pomiędzy dwoma poziomymi, białymi liniami, TM 301g, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek z dekoracyjnym, żółtym pasmem, na którym znajdowały się motyw czerwonych i brązowych, krzywych linii, zbliż. do typu TM 361, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z żółtymi, brązowymi i czerwonymi rozetkami, TM 362a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek, na białej podstawie czarne rozetki, czerwone w środku, zbliż. do typu TM 362b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek z żółtymi i brązowymi rozetkami, czerwonymi w środku, TM 362e, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z żółtymi, brązowymi i czerwonymi rozetkami, TM 362l, dwa szklane, beczułkowate paciorki, połączone ze sobą za pomocą żelaznego druciku – pierwszy paciorek nieprzezroczysty, czerwony z czarno-żółto-białą szachownicą, zbliż. do typu TM 367, drugi paciorek nieprzezroczysty, czerwony, TM 12, szklany, płasko-wypukły, przezroczysty, bładozielony paciorek z białą i czerwoną wypustką, zbliż. do typu TM 375b, 29 bursztynowych, pierścieniowatych, asymetrycznych paciorków TM 388–389, trzy bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 430, bursztynowy wisiorek, 10 żelaznych kółeczek.

Położenie: paciorki oraz kółeczka zostały odkryte na północ od dwóch zapinek znajdujących się w centralnej części jamy grobowej. Paciorki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.168, brązowa sprzączka ML D17, kościany, kapsułkowaty wisiorek, brązowy pierścione MB 15, brązowa, haczykowata igła, gliniany przesłik, dwa szklane frag. naczynia, prawdopodobnie E.189–190.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 73–74, tabl. CII–CIV, CCXLII:4–6.

⁷⁰ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Grób 256 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótki kolia układu „E” (I): 12 szklanych, miniaturowych, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Długa kolia układu „B” (II): szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 4a, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 6, szklany, beczułkowaty, asymetryczny, nieprzezroczysty, czarny paciorek z nieregularnym układem żółtych i bładoniebieskich cętek, TM 198d, dwa szklane, beczułkowate, białe paciorki z czarnymi oczkami z czerwoną i żółtą obwódką, zbliż. do typu TM 216, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek z czarnymi oczkami z żółtą i czerwoną obwódką, zbliż. do typu TM 218, cztery szklane, beczułkowate, czerwone paciorki z czarnymi oczkami z białą obwódką, TM 223a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z żółtym, czerwonym i jasnoniebieskim, ukośnym pasmem, TM 290c, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z motywem czarnej winorośli, zbliż. do typu TM 360a, trzy bursztynowe, pierścieniowate paciorki TM 388–389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394. **Położenie:** paciorki TM 53 zostały odkryte na poziomie szyi. Poniżej paciorków TM 53 znajdowała się grupa złożonych paciorków szklanych i bursztynowych.

Pozostałe wyposażenie: trzy srebrne, lunulowate wisiorki, dwie brązowe zapinki A.II.40–41, srebrna zapinka A.VII. s. 1, brązowa sprzączka zbliż. do typu ML D17, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie zbliż. do typu RW VIA.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 75–76, tabl. CVII–CVIII, CCXL.

Grób 267 – inhumacyjny

Długa kolia układu „A”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 7, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, dwa szklane, cylindryczne, wiaderkowate, jasnozielone wisiorki.

Aplikacja: sześć bursztynowych, asymetrycznych paciorków TM 389, trzy dwustożkowate paciorki TM 391.

Położenie: w dole zachowanych żeber znajdowały się dwie koncentracje paciorków. W pierwszej z nich znajdowały się wyłącznie paciorki wykonane ze szkła oraz dwa wiaderkowate wisiorki. Do drugiej koncentracji należały bursztynowe paciorki.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, dwie brązowe zapinki A.V. s.11, brązowa zapinka zbliż. do A.V.120, dwie brązowe, węzowate bransolety W.II.A, frag. szpili, gliniany przęślik, frag. dwóch zwierzęcych kości.

Określenie antropologiczne: kobieta, *wczesny maturus*

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Skorupka 2004, nr 134; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 78, tabl. CXIII–CXIV.

Grób 271 – inhumacyjny

Krótki kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 2a, trzy bursztynowe, pierścieniowate, asymetryczne paciorki TM 389, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.III.58, brązowa zapinka A.III.61, żelazna sprzączka ML D1, frag. nieokreślonej, brązowej szpili.

Określenie antropologiczne: kobieta, późny *maturus*

Datowanie: B2b

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 79, tabl. CIX, CCXXXV:1.

Grób 277 – inhumacyjny⁷¹ (tabl. 54:1)

Długa kolia układu „C”: szklany, płasko-wypukły, nieprzezroczysty, czarny paciorek, w połowie wirowy układ białych pasm, zbliż. do typu TM 380, cztery szklane, dwustożkowate, przezroczyste, jasnozielone paciorki, wewnątrz widoczne bąbelki powietrza, zbliż. do typu TM 65, szklany, asymetryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z czarnymi oczkami z białą obwódką, TM 223a, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 171, trzy bursztynowe, pierścieniowate, asymetryczne paciorki zbliż. do typu TM 389, dwa bursztynowe, pierścieniowate paciorki TM 388, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, płasko-wypukłe, asymetryczne paciorki zbliż. do typu TM 393, opasany wisior wykonany z żelaza ze szklaną kulką KS II.

Położenie: kolia została zarejestrowana na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe, węzowate bransolety W.III.B.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Stanek 1999, 345, ryc. 5; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 81, tabl. CXX–CXXI, CCXL:6, CCXLII:21.

Grób 288 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: szklany, sześciokątny, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 117, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 131, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z czarnymi oczkami z białą obwódką, TM 223a, szklany, rurkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek z wydłużonymi, żółtymi paskami, zbliż. do typu TM 307, bursztynowy, pierścieniowaty paciorek TM 389, bursztynowy, beczułkowaty paciorek zbliż. do typu TM 392, 17 bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 471a i TM 471d.

Aplikacja: 36 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53.

Położenie: paciorki (TM: 117, 131, 223a, 307) zostały odkryte w północnej części jamy grobowej, w pobliżu zachowanych zębów. Poniżej znajdowało się 36 miniaturowych paciorków (TM 53 – interpretowanych jako aplikacja). W centralnej części jamy zarejestrowano dwie zapinki oraz skupisko paciorków bursztynowych.

Uwagi: w centralnej części tego grobu zarejestrowano dwie zapinki A.VI.168 oraz koncentrację bursztynowych paciorków TM 389, TM 392, TM 471a i TM 471d. Niestety w tym pochówku kości się nie zachowały. Z tej przyczyny moim zdaniem trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, które z opisanych koncentracji paciorków związane były np. z kolia lub inną formą dekoracyjną. Zakładając, że zabytki zadokumentowane przy zębach tworzyły kolie, a te zarejestrowane poniżej aplikację, to pozostaje pytanie, jak interpretować najniższe skupisko paciorków. Wystąpiło ono przy dwóch zapinkach, tak więc nie należałoby ich łączyć z elementem aranżacyjnym ani pasa, ani chociażby bransoletki.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.VI.168, srebrna zapinka A.VI.170.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 83, tabl. CXXVIII, CCXLIII:11.

⁷¹ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

Grób 308 – inhumacyjny⁷²

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, siedem szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 12, pięć szklanych, sześciokątnych, przezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 119, dwa szklane, cylindryczne, nieprzezroczyste, białe paciorki TM 138, szklany, melonowaty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 162, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki z falistą, białą linią, TM 257c, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z żółtym przeplotem i czerwoną nitką, zbliż. do typu TM 266d, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek zdobiony pasmami barwyczerwonej i zielonej, zbliż. do typu TM 293f, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki z falistą, żółtą linią pomiędzy dwoma prostymi, białymi liniami, TM 298c, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z dekoracyjnym, żółtym i białym pasem oraz motywem krzywej, czarnej, linii, zbliż. do typu TM 361, szklany, czworokątny, przezroczysty, czarny paciorek TM grupa XII, frag. dwóch szklanych paciorków, dwa bursztynowe, pierścieniowate, asymetryczne paciorki TM 389, dwa bursztynowe paciorki TM 430, cztery brązowe, spiralne paciorki (?). **Położenie:** paciorki i spiralki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.VI.167, srebrna zapinka A.VI.170.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C2 (C2a)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87, tabl. CXXXVI–CXXXVII, CCXLII:15.

Grób 309 – inhumacyjny (tabl. 13:1)

Krótką kolia układu „B”: frag. szklanego, sześciokątnego, przezroczystego, ciemnofioletowego paciorka TM 119, bursztynowy wisiołek zbliż. do typu TM 456, bursztynowy wisiołek przypominający pazur zwierzęcy.

Dekoracja głowy: szklany, płaski, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53.

Położenie: paciorek TM 53 został odkryty przy szpili, obok czaszki. Pozostałe paciorki zarejestrowano na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.VI.170, dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.VI.170, brązowe okucie końca pasa R.J.IV.5, dwa brązowe frag. szpili/igły.

Określenie antropologiczne: *adultus*

Datowanie: C1b

Literatura: Skorupka 2004, nr 80, 97; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 87–88, tabl. CXXXIV, CCXLIII:19–20.

Grób 324 – inhumacyjny (tabl. 32:1)

Długa kolia układu „B”: cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 8, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, żółte paciorki TM 9, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, miniaturowy, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 53, dwa szklane, sześciokątne, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 121, dwa szklane, kubooktaedryczne, półprzezroczyste, ciemnofioletowe paciorki zbliż. do typu TM 128, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki z falistą, czarną linią i motywem

⁷² Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

prostych, czerwonych cętek, zbliż. do typu TM 298, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, jasnoniebieski paciorek z falistą, żółtą linią pomiędzy poziomymi, czerwonymi liniami, TM 299b, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek z dwoma niebieskimi pasmami, na których są żółte i zielone kwiatki, zbliż. do typu TM 358, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z dekoracyjnym, żółtym pasmem i krzywoliniowym, czarnym motywem, zbliż. do typu TM 360a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białą-czerwoną szachownicą, zbliż. do typu TM 367, cztery bursztynowe, pierścieniowate, asymetryczne paciorki TM 388, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 439, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 440.

Położenie: koncentracja paciorków została odkryta na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: trzy brązowe zapinki A.VI.162, brązowa igła.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 89, 90, tabl. CXL–CXLI, CCXLII:3.7.

Grób 330 – inhumacyjny

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „C”: trzy bursztynowe, pierścieniowate paciorki TM 388–389, srebrna, esowata klamerka AvM C.

Długa kolia układu „A”: szklany, melonowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 158b, szklany, melonowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 163, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, białe paciorki z dekoracyjnym, niebieskim pasmem, zbliż. do typu TM 245, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki z dekoracyjnym, zielonym pasmem, zbliż. do typu TM 287, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki z dekoracyjnym czarnym pasmem i motywem małych, żółtych liści, TM 355c.

Położenie: przy żuchwie znajdowała się klamerka i trzy bursztynowe paciorki (TM 388–389). Przy prawym łokciu odkryto osiem szklanych paciorków.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38/40–41, brązowa zapinka A.V.148, brązowa zapinka zbliż. do A.IV.78, dwie brązowe bransolety N. 2⁷³, żelazna sprzączka ML D1, cztery brązowe okucia pasa, brązowy nit, żelazne okucie szkatułki AK 5.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *maturus*

Datowanie: B2b–B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 90–91, tabl. CXLIII–CXLIV.

Grób 331 – inhumacyjny (tabl. 32:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 134, dwa szklane, melonowate, przezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 162, dwa bursztynowe, pierścieniowate, asymetryczne paciorki zbliż. do typu TM 388–389, dwa bursztynowe, asymetryczne, długie wisiorki, bursztynowy, czworokątny paciorek zbliż. do typu TM 411, bursztynowy, nieregularny paciorek, 11 bursztynowych, ósemkowatych, asymetrycznych paciorków zbliż. do typu TM 471d.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej, na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.168, brązowa zapinka A.VI.170, gliniane naczynie RW XIIC.

Określenie antropologiczne: brak

⁷³ Bransolety zostały określone na podstawie klasyfikacji M. Natuniewicz-Sekuły i J. Okulicza-Kozaryna (2011).

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 91, tabl. CXLV.

Grób 342 – inhumacyjny (tabl. 55:1)

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 7, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 7, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 27, cztery szklane, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 28, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, jasnoniebieskie paciorki TM 171, 79 bursztynowych, pierścieniowatych i beczułkowatych, asymetrycznych paciorków zbliż. do typu TM 388–389 i TM 394, bursztynowy wisior w kształcie kropli, srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie srebrne zapinki A.II.40–41.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi do wysokości talii. Tworzyły zwartą kompozycję wraz z klamerką i zapinkami.

Pozostałe wyposażenie: brązowa zapinka A.VII. s.1, dwie brązowe, węzowate bransolety W.III.A, brązowa sprzączka, prawdopodobnie typ ML D29, brązowe okucie końca pasa zbliż. do typu R. O.17, brązowe okucie pasa, frag. trzech brązowych pierścionków zbliż. do typu MB 15, żelazne okucie szkatułki AK 2, gliniany prześlik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2004, nr 61; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 93, tabl. CXLIX–CLII, CCXXXIV:5–6, CCXL:1.

Grób 353 – inhumacyjny⁷⁴ (tabl. 74:2)

Aplikacja: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, 112 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, trzy sześciokątne, przezroczyste, ciemnofioletowe paciorki TM 119, sześć bursztynowych, asymetrycznych paciorków zbliż. do typu TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej. Zabytki te tworzyły trzy niewielkie koncentracje.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40–41, srebrna zapinka A.VI.162, brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R.J.IV.5, frag. brązowego okucia pasa.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 95, tabl. CLVI.

Grób 366 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, dwa szklane, nieprzezroczyste, żółte paciorki TM 9, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek z czerwonym szlaczkiem, zbliż. do typu TM 10, siedem szklanych, beczułkowatych, nieprzezroczystych, czerwonych paciorków TM 12, szklany, miniaturowy, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 46, szklany, segmentowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zbliż. do typu TM 98, szklany, melonowaty, przezroczysty, niebieski paciorek TM 162, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z ukośnym, żółtym szlaczkiem i żółtymi oczkami z zieloną

⁷⁴ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

obwódka, zbliż. do typu TM 225e, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z motywem żółtego i czerwonego przeplotu, zbliż. do typu TM 277, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek z poziomymi żółtymi i czerwonymi pasmami, TM 286b, sześć bursztynowych, pierścieniowatych i płasko-wypukłych, asymetrycznych paciorków zbliż. do typu TM 389, trzy bursztynowe, płasko-wypukłe paciorki zbliż. do typu TM 392, bursztynowy paciorek, dwa bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 430, dwa bursztynowe paciorki zbliż. do typu TM 435, dwa bursztynowe, płasko-wypukłe paciorki zbliż. do typu TM 439, brązowa, esowata klamerka AvM D, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i klamerki zostały odkryte na poziomie szyi. Pasma rozciągało się nad prawym obojczykiem. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40–41, dwie brązowe, węzowate bransolety W.II.A, żelazna sprzączka ML D1, brązowe kółko.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 97, tabl. CLX–CLXI, CCXLIII:5–7.

Grób 389 – inhumacyjny

Kolia układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, ciemnoniebieskie paciorki TM 2a, dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 4a, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, soczewkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek zbliż. do typu TM 88–90, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 138, dwa szklane, cylindryczne, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 142, szklany, prążkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 182b, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, niebieski paciorek z ciemnoniebieskimi oczkami z białą obwódką, TM 225a, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek z dekoracyjnym żółtym i zielonym pasmem, na którym znajdują się czerwone i białe kwiatki i zielone gwiazdki, zbliż. do typu TM 358, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek z czerwono-żółto-niebiesko-czarną szachownicą, zbliż. do typu TM 366, dwa bursztynowe, pierścieniowate paciorki zbliż. do typu TM 389, osiem bursztynowych, ósemkowatych paciorków zbliż. do typu TM 471d.

Położenie: koncentracja paciorków została zlokalizowana w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.162, srebrna zapinka A.VI.167.

Określenie antropologiczne: *infans II* (7–15 lat)

Datowanie: C2

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 101, 102 tabl. CLXXIII, CCXXXVI:7, CCXLII:11–16.

Grób 397 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie klatki piersiowej (długa kolia): szklany, prążkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 182b.

Położenie: paciorek został odkryty na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, brązowa zapinka zbliż. do A.V.124, dwie brązowe zapinki A.II.40–41, dwie brązowe, węzowate bransolety W.I, żelazne okucie szkatułki, frag. żelaznej taśmy, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta, *iuvēnis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 103, tabl. CLXXVI–CLXXVII.

Grób 402 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z trzema dekoracyjnymi pasmami koloru żółtego, czerwonego i niebieskiego oraz potrójną szachownicą czerwono-żółto-czarną, zbliż. do typu TM 366, trzy bursztynowe, płasko-wypukłe paciorki zbliż. do typu TM 430, bursztynowy, płasko-wypukły paciorek zbliż. do typu TM 435.

Położenie: koncentracja paciorków została zlokalizowana na wysokości niezachowanej klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40–41, brązowa zapinka zbliż. do A.V. s.8, dwie srebrne, węzłowe bransolety W.III.A, żelazna sprzączka ML G8, frag. kościanego grzebienia T.A.II, brązowa igła, frag. żelaznej sprężyny, trzy żelazne nity, żelazny nóż, gliniany przęslik.

Określenie antropologiczne: kobieta, późny *maturus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2004, nr 76; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 104, tabl. CLXXXI–CLXXXII, CCXLIII:4.

Grób 411 – inhumacyjny⁷⁵ (tabl. 13:2)

Krótką kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 77, sześć szklanych, soczewkowatych, przezroczystych, czarnych paciorków zbliż. do typu TM 88–90, szklany, segmentowy, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 91a, szklany, melonowaty, segmentowy, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zbliż. do typu 103, cztery sześciokątne, przezroczyste, czerwone paciorki TM 119, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, niebieski paciorek z ciemnoniebieskimi oczkami z białą obwódką, TM 225a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z motywem białej, falistej linii, TM 263a, dwa szklane, cylindryczne, przezroczyste, zielone paciorki z ukośnymi, białymi pasmami, zbliż. do typu TM 307a, szklany, cylindryczny, przezroczysty, jasnozielony paciorek z pionowym, białym i czerwonym szlaczkiem, TM 307c, dwa szklane, czworokątne, nieprzezroczyste paciorki z małymi listkami z czerwoną obwódką, TM 354b, szklany, rurkowaty, sześciokątny, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek, TM grupa XII, cztery bursztynowe, pierścieniowate paciorki TM 388, bursztynowy, pierścieniowaty, asymetryczny paciorek zbliż. do typu TM 389, dwa bursztynowe, kuboektaedryczne paciorki zbliż. do typu TM 405, sześć bursztynowych, ósemkowatych paciorków TM 465, bursztynowy, klinowy wisiolek.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanych zębach, w skupisku.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.168, frag. żelaznego kółka.

Określenie antropologiczne: *maturus*

Datowanie: C2 (C2b)

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 106, tabl. CLXXXV.

Grób 416 – inhumacyjny⁷⁶ (tabl. 33:2)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, soczewkowaty, przezroczysty,

⁷⁵ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

⁷⁶ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nie-naruszonym układzie.

czarny paciorek zbliż. do typu TM 88–90, pięć szklanych, kubooktaedrycznych, przezroczystych, fioletowych paciorków TM 128, szklany, prążkowany, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 182b, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czarne paciorki z nieregularnym układem żółtych i niebieskich cętek, TM 198d, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z fragmentarycznymi, czarnymi i czerwonymi oczkami, zbliż. do typu TM 216, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, zielony paciorek z nieregularnym, czerwonym wzorem, zbliż. do typu TM 243b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z motywem białej, falistej linii, TM 263a, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z motywem żółtej i białej linii, TM 263b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z motywem przeplotu falistej, żółtej i białej linii, zbliż. do typu TM 266d, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, zielony paciorek z nieregularnym, białym wzorkiem, zbliż. do typu TM 266k, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, biały paciorek z dekoracyjnym, zielonym i żółtym pasmem z czarną obwódką, na pasmach czerwone, małe kwiatki i liście, zbliż. do typu TM 358, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek z czerwono-żółto-czarno-białą szachownicą, TM 366b, bursztynowy, czworokątny paciorek TM 411, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 430, trzy bursztynowe, ósemkowate paciorki TM 465.

Położenie: koncentracja paciorków została zlokalizowana na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.170.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: C1b

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 107, tabl. CLXXXIV, CCXLII:2–8.

Grób 429 – inhumacyjny⁷⁷ (tabl. 60:5)

Krótką kolia układu „E”: cztery segmentowe, bezbarwne paciorki ze złotą folią, TM 387b.

Położenie: koncentracja paciorków została zlokalizowana w północnej części jamy, przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.40–41, brązowa płytką, frag. żelaznego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), późny *iuvēnis*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 109, tabl. CXC.

Grób 452 – inhumacyjny (tabl. 56:1)

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 4a, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 43, szklany, sześciokątny, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 116, szklany, sześciokątny, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 120, szklany, kubooktaedryczny, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 131, fajansowy, melonowaty, nieprzezroczysty, niebiesko-zielony paciorek zbliż. do typu TM 171, dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, seledynowe paciorki TM 171, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z czerwonymi oczkami z żółtą obwódką, zbliż. do typu TM 218, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z motywem żółtej, falistej linii, zbliż. do typu TM 263b, szklany, soczewkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek z niebieskim ornamentem, zbliż. do typu TM 347, szklany, soczewkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z białą dookólną linią, TM 348b, 14 bursztynowych,

⁷⁷ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

beczułkowatych, płasko-wypukłych paciorków zbliż. do typu TM 430, TM 432, TM 435 i TM 439, brązowa, esowata klamerka zbliż. do typu AvM C.

Pozostałe: bursztynowy, masywny paciorek zbliż. do typu TM 430 (typ pierścionka zbliż. do typu MB 16), bursztynowy paciorek.

Położenie: koncentracja paciorków wraz z klamerką znajdowała się na poziomie szyi i rozciągała się aż do wysokości klatki piersiowej. Przy kolii zarejestrowano oddzielnie bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 430 (oprawiony w brązowy pierścień) oraz kółko z okuciem. Zabytki te są interpretowane jako elementy należące do woreczka złożonego przy dłoni.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.II.40–41, brązowa zapinka zbliż. do A.V.126, srebrna zapinka A.VI.162, dwie srebrne, węzowate bransolety W.V, brązowa sprzączka ML D17, brązowe kółko z okuciem, szklana gródka.

Określenie antropologiczne: kobieta, późny *maturus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Skorupka 2004, nr 102–103; Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 112–113, tabl. CXCIII–CCI, CCXXXVIII:8–9, CCXLI:11–12, CCXLII:19, CCXLIII:1–2, 21; Stasielówicz, Kasprzycka 2016, 79.

Grób 467 – inhumacyjny⁷⁸ (tabl. 28:4)

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek z ciemnoniebieskimi oczkami z żółtą obwódką, zbliż. do typu TM 225a, dwa bursztynowe, płasko-wypukłe paciorki zbliż. do typu TM 436.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, dwie srebrne zapinki A.II.40–41, żelazna zapinka A.V.126, dwie srebrne, węzowate bransolety W.II.B, frag. żelaznego przedmiotu.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 115–116, tabl. CCVII.

Grób 478 – inhumacyjny⁷⁹ (tabl. 12:2)

Krótką kolia układu „B”: 21 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, frag. szklanego, soczewkowatego, przezroczystego, czarnego paciorka zbliż. do typu TM 88–90, 11 szklanych, sześciokątnych, przezroczystych, fioletowych paciorków TM 119, dwa szklane, kubooktaedryczne, przezroczyste, fioletowe paciorki TM 128, bursztynowy, nieregularny paciorek zbliż. do typu TM 388, bursztynowy, ósemkowaty paciorek zbliż. do typu TM 471i.

Koncentracja: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek TM 8, szklany, beczułowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony oczkami niebiesko-białymi, TM 225a, szklany, beczułowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony ukośnymi pasmami barwy żółtej i zielonej, zbliż. do typu TM 290c, szklany, beczułowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony małymi rozetkami barwy żółtej i niebieskiej, zbliż. do typu TM 362, trzy bursztynowe, niekompletne i nieregularne paciorki zbliż. do typu TM 388, bursztynowy, krążkowaty paciorek zbliż. do typu TM 391, bursztynowy paciorek zbliż. do typu TM 407.

⁷⁸ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

⁷⁹ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Położenie: część paciorków została odkryta pomiędzy zapinkami, na poziomie szyi. Pozostałe paciorki zarejestrowano poniżej zachowanych żeber, w regularnym układzie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki zbliż. do typu A.VI.167, srebrna zapinka zbliż. do typu A.VI.167, brązowa sprzączka ML D17, brązowe okucie końca pasa R.J.IV, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus*

Datowanie: C2a–C2b

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011, 75, tabl. CV.

Grób 494 – inhumacyjny⁸⁰

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany, płasko-kulisty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 40.

Położenie: paciorek został odkryty przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: żelazna zapinka ze srebrną folią A.V. s.11, dwie wężowate bransolety ze stopu miedzi W.II.A, żelazna sprzączka ML D1, frag. żelaznego kolca sprzączki (?), srebrna, esowata klamerka AvM C, srebrna, esowata klamerka AvM D, mosiężne okucia szkatułki AK 2, frag. przedmiotu ze stopu miedzi.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus* (30–35 lat)

Datowanie: B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 20–21, tabl. III, CCVI:1.

Grób 505 – inhumacyjny (tabl. 53:3)

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny/ciemnoszary paciorek TM 11, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony czarną nitką, zbliż. do TM 298, szklany, beczułkowaty, mozaikowy, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony kwiatowym wzorem barwy żółto-zielonej, zbliż. do TM 356, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 389, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki zbliż. do typu TM 429–430, żelazny rozdzielacz do kolii.

Położenie: paciorki oraz rozdzielacz do kolii zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, dwie mosiężne zapinki A.II.40–41, mosiężna zapinka zbliż. do typu A.V.118, dwie wężowate bransolety mosiężne W.III.A, igła ze stopu miedzi, gliniany przęślik, żelazne okucie zamka szkatułki AK 2.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: B2/C1

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 26–27, tabl. XVIII–XIX.

Grób 536 – inhumacyjny⁸¹

Kolia układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów: dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 4b, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, szklany, beczułkowaty, nieforemny, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, przezroczysty, zielony paciorek TM 24, szklany, soczewkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek zbliż. do typu TM 88–90, frag. szklanego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka zdobionego

⁸⁰ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

⁸¹ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

czarnymi oczkami w żółtej obwódce, zbliż. do typu 211, frag. szklanych paciorków barwy białej, jasnoniebieskiej, zielonej, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony czarnymi oczkami w żółtej obwódce, TM 211d, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione czarnymi oczkami w białej obwódce, TM 223a, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony białymi oczkami w granatowej obwódce, zbliż. do typu TM 225a, cztery szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione nakładaną faliście, żółto-zieloną nitką, zbliż. do typu TM 257, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 388, sześć bursztynowych, w kształcie dysku, toczonych paciorków TM 430, trzy mosiężne paciory zbliż. do typu TM 521, mosiężna, esowata klamerka AvM A, cztery brązowe rozdzielacze, mosiężny rozdzielacz.

Położenie: paciorki wraz z metalowymi elementami zostały odkryte w północnej części jamy grobowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję. Zabytki pierwotnie zostały złożone do organicznego pojemnika.

Pozostałe wyposażenie: mosiężna zapinka A.II.40–41, srebrna zapinka zbliż. do typu A.V.127, mosiężna sprzączka ML G8.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła 2017, 461–474; Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 36–38, tabl. XXXV–XXXVII, CCVII:3.

Grób 542 – inhumacyjny (tabl. 41:3)

Krótki kolia układu „C”: trzy bursztynowe, krążkowate paciorki zbliż. do TM 388, trzy bursztynowe, krążkowate paciorki TM 389, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 392, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, dwa kółeczka/pierścienie osadzone na dwóch paciorkach (TM 388 i TM 389).

Położenie: paciorki zostały odkryte pod zachowanymi kośćmi czaszki.

Pozostałe wyposażenie: srebrny, dwustożkowaty paciorek, frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM B, dwie mosiężne zapinki A.II.40–41, srebrna zapinka A.VII. s.1 zbliż. do typu A.VII.203, dwie srebrne, węzłowe bransolety W.IV.B, sprzączka ze stopu miedzi ML D17, mosiężne okucie końca pasa zbliż. do typu R.O18, frag. igły ze stopu miedzi, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: kobieta (?), *adultus*

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 41–42, tabl. XLIII–XLIV, CCVIII:3.

Grób 595 – inhumacyjny⁸²

Długa kolia układu „B”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, jasnozielony paciorek TM 8, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, pomarańczowy paciorek TM 26, 18 szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, pomarańczowych paciorków TM 53, dwa szklane, poliedryczne, przezroczyste, fioletowe paciorki TM 128, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony czarnymi oczkami z żółtymi obwódkami, TM 223b, frag. szklanego, beczułkowatego, nieprzezroczystego, czerwonego paciorka, zdobiony kratkami barwy czarno-żółto-białej, zbliż. do TM 366, frag. szklanego, przezroczystego, żółtego paciorka, bursztynowy, płasko-wypukły paciorek zbliż. do TM 436, bursztynowy, krążkowaty paciorek TM 439.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej.

⁸² Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Pozostałe wyposażenie: srebrna zapinka A.II.40–41, zapinka ze stopu miedzi A.VI.161–162, sprzączka ze stopu miedzi ML D17, mosiężne okucie końca pasa zbliż. do typu R.O15, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIIIA.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *maturus* (40–50 lat)

Datowanie: C1a

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 68–69, tabl. CVII–CVIII, CCXII:4.

Grób 604 – inhumacyjny⁸³

Krótką kolia układu „A”: dziewięć szklanych, płaskich, nieprzezroczystych, czarnych paciorków TM 55, 10 szklanych, beczułkowatych, przezroczystych, ciemnofioletowych paciorków TM 19, dwa szklane, przezroczyste paciorki z metalową folią, TM 387a, kilkanaście frag. szklanych paciorków z metalową folią.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanej zuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.V.124, żelazna sprzączka ML D11.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus/maturus* (30–40 lat)

Datowanie: B2c

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 72–73, tabl. CXX.

Grób 605 – inhumacyjny⁸⁴

Zestaw złożony z dwóch kolii:

Krótką kolia układu „C”: trzy szklane, płaskie, nieprzezroczyste, pomarańczowe paciorki TM 53, złoty, gruszkowaty wisiołek, srebrna, esowata klamerka AvM C.

Długa kolia układu „C”: szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek TM 2b, dwa szklane, beczułkowate, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, kulisty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 30a, dwa szklane, płasko-kuliste, nieprzezroczyste, czarne paciorki TM 40, szklany, dwustożkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek zbliż. do TM 65, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony żółtymi oczkami, TM 223, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony białymi oczkami (zniszczony), zbliż. do TM 223, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek z pokruszonymi oczkami, TM 224, frag. dwóch szklanych, przezroczystych, żółtych paciorków, frag. szklanego, nieprzezroczystego, jasnoniebieskiego paciorka, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 394, bursztynowy, dwustożkowaty paciorek TM 395a, 22 bursztynowe paciorki zbliż. do TM 430 i TM 431, bursztynowy, beczułkowaty paciorek TM 432, siedem bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 439, cztery bursztynowe, cylindryczne paciorki zbliż. do TM 440, zapinka tarczowata, emaliowana, wykonana z cyny i ołowiu, zbliż. do typu Ex. III.48.

Położenie: pierwsza kolia została odkryta przy zachowanej zuchwie. Druga kolia wystąpiła na poziomie klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki z mosiądzu A.II.43, srebrna zapinka A.V. s.9, sprzączka wykonana z cyny ML G16, okucie końca pasa z cyny R.J.II.1, okucie pasa ze stopu miedzi, igła ze stopu miedzi, haczyk wrzeczona ze stopu miedzi, czerpak ze stopu miedzi E.161, cedzidło ze stopu miedzi E.161, dwa żelazne gwoździe, drewniane frag. szkatułki (?).

⁸³ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

⁸⁴ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

Określenie antropologiczne: kobieta, *adultus* (25–35 lat)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 73–75, tabl. CXXII–CXXVIII, CCXIII:2.

Grób 606 – inhumacyjny⁸⁵

Krótki opis układu „C”: szklany, beczułkowaty, przezroczysty, ciemnoniebieski paciorek TM 18, dwa szklane, beczułkowate, przezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 20, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 27, dwa szklane, płaskie, przezroczyste, ciemnozielone paciorki zbliż. do TM 49, trzy szklane, płaskie, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zbliż. do TM 54, szklany, płaski, nieprzezroczysty, czarny paciorek TM 55, szklany, beczułkowaty, przezroczysty paciorek z metalową folią, TM 387a, szklany, segmentowy, przezroczysty paciorek z metalową folią, TM 387b, kilka frag. szklanych, przezroczystych paciorków z metalową folią, srebrna, esowata klamerka AvM D.

Położenie: paciorki i esowata klamerka zostały odkryte przy zachowanej, fragmentarycznie, żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki mosiężne zbliż. do typu A.V.126, zapinka ze stopu miedzi zbliż. do typu A.V.126.

Określenie antropologiczne: *infans I*

Datowanie: B2/C1

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 75–76, tabl. CXXVIII.

Grób 610 – inhumacyjny⁸⁶

Aplikacja: trzy szklane, beczułkowate, przezroczyste, ciemnozielone paciorki TM 4a, szklany, beczułkowaty, przezroczysty, jasnozielony paciorek TM 4b, szklany, czworokątny, przezroczysty, ciemnofioletowy paciorek zbliż. do TM 109, szklany, poliedryczny, przezroczysty, ciemnozielony paciorek TM 129, frag. szklanego, poliedrycznego, przezroczystego, ciemnoniebieskiego paciorka, pięć bursztynowych, krążkowatych paciorków TM 388 i TM 389.

Położenie: paciorki zostały odkryte wzdłuż niezachowanego kręgosłupa. Wg autorów badań układ tych zabytków w grobie wskazuje na rodzaj aplikacji, naszytej pierwotnie na ubranie.

Pozostałe wyposażenie: dwie zapinki ze stopu miedzi A.II.40–41.

Określenie antropologiczne: mężczyzna, *maturus* (40–50 lat)

Datowanie: B2/C1

Literatura: Natuniewicz-Sekuła, Baczewski 2023, 77, tabl. CXXXI.

Węgrowo⁸⁷, stan. 11, pow. Grudziądz

Grób 60 – inhumacyjny (tabl. 74:4)

Aplikacja: szklany, nieprzezroczysty, płasko-kulisty, perłowy paciorek zbliż. do typu TM 45, 59 szklanych, płaskich, czarnych paciorków typu TM 55, 32 szklane, kuboktaedryczne, niebieskie paciorki typu TM 126, szklany, podwójny, nieprzezroczysty, czarny paciorek z wtopionymi plamkami niebieskimi i czerwonymi, zbliż. do TM 198, szklany, jasnozielony paciorek zdobiony wielokrotnionym zygziem czerwono-żółtym, zbliż. do TM 259, szklany, beczułkowaty, nieprzezroczysty paciorek

⁸⁵ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

⁸⁶ Grób naruszony, uwzględniony w opracowaniu ze względu na zachowanie paciorków w zwartym, nienaruszonym układzie.

⁸⁷ Zabytki oraz dokumentacja przechowywane są w Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu.

z czarno-żółto-niebiesko-czerwonym zygzakiem, zbliż. do typu TM 259, szklany, przezroczysty, zielony paciorek, zdobiony żółtym zygzakiem i czerwonymi liniami, zbliż. do TM 294c.

Położenie: paciorki wystąpiły w układzie nieregularnym, w okolicy szyi i klatki piersiowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.VI.168, srebrny pierścień BB 22d, frag. brązowej taśmy, brązowa igła, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XaA, gliniane naczynie RW XIVB.

Określenie antropologiczne: *iuvenis*, kobieta (?)

Datowanie: C2b

Literatura: Kurzyńska 2007, 166–168, ryc. 3; 2013, 39–40, tabl. LII–LIII:60.

Węsiory, pow. Kartuzy

Grób 43 – inhumacyjny

Pojedynczy paciorek odkryty na poziomie szyi (krótka kolia): szklany paciorek TM 4b.

Położenie: paciorek znajdował się przy zachowanych zębach.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki AvM D, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucie pasa, brązowe złącze ogniwkowe, frag. brązowego drucika.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2

Literatura: Kmieciński *et alii* 1966, 53–54, 60, 77, 86, 89, 91, tabl. IX, XLIV–XLV, XLVII, XLIX; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321.

Grób 44 – inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane paciorki TM 387a.

Położenie: paciorki zostały odkryte przy zachowanej żuchwie.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.V.120.

Określenie antropologiczne: *infans* (wg autora)

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Kmieciński *et alii* 1966, 60, 66–67, tabl. XXXVII, XL, XLI:10–11, XLI:12, XLVII:17.

Kurhan 6, grób inhumacyjny

Krótką kolia układu „B”: bursztynowy paciorek TM 395a, dwa bursztynowe paciorki wykonane z karneolu, TM 494.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: srebrny, gruszkowaty wisiorek zbliż. do typu AvM III, dwie brązowe zapinki A.II.38, brązowa zapinka A.IV, dwie brązowe, sztabkowate bransolety, frag. brązowego pierścionka, frag. żelaznej sprzączki, brązowa, haczykowata szpila, żelazny nożyk.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2b

Literatura: Kmieciński *et alii* 1966, 55, 66, 72, 74, 76–78, 94, tabl. XIX–XX, XL, XLIII–XLV, XLVII–XLVIII, LI; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 88, 321.

Kurhan 11, grób inhumacyjny

Pojedynczy paciorek nieprzypisany do wyznaczonych poziomów: szklany paciorek (nieokreślony).

Położenie: paciorek został odkryty w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. srebrnej, esowatej klamerki, frag. żelaznej sprzączki, brązowa igła, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2

Literatura: Kmiecński *et alii* 1966, 56, 73, 92, tabl. XXIII–XXIV, XLIV–XLV, XLVIII, L; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321.

Kurhan 13, grób 1 – inhumacyjny

Podwójne paciorki nieprzypisane do wyznaczonych poziomów: dwa szklane paciorki TM 290c.

Położenie: paciorki zostały odkryte w centralnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.60, brązowa zapinka A.V.120, brązowa, sztabkowata bransoleta.

Określenie antropologiczne: kobieta

Datowanie: B2b

Literatura: Kmiecński *et alii* 1966, 54, 56, 64–65, 67, 72, 88, tabl. XIII, XVI, XXXIX, XLI, XLIII, XLVII; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321.

Kurhan 15, grób inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: dwa szklane paciorki TM 4a, dwa szklane paciorki TM 8, dwa fajansowe paciorki TM 171, szklany paciorek TM 221a, szklany paciorek TM 223, szklany paciorek TM 223k, szklany paciorek TM 387a, bursztynowy paciorek TM 409, 11 bursztynowych paciorków TM 431, cztery bursztynowe paciorki TM 433, srebrna, esowata klamerka AvM B, dwie brązowe, esowate klamerki AvM D, dwa srebrne, dwustożkowate paciorki.

Położenie: paciorki zostały odkryte od poziomu szyi (na tym poziomie także zarejestrowano klamerki i paciorek ze srebra) i rozciągały się aż do wysokości talii.

Pozostałe wyposażenie: dwie srebrne zapinki A.II.41, X2, srebrna zapinka A.V.128, dwie srebrne, węzowate bransolety W.IV.A, brązowa sprzączka ML D, żelazny, nieokreślony przedmiot, brązowy, nieokreślony przedmiot, gliniany przęślik, gliniane naczynie RW XVIII B.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Abramowicz *et alii* 1960, PL. 27(1–3); Kmiecński *et alii* 1966, 55, 66, 68, 72, 74–75, 88, tabl. XXVI, XLI, XLV–XLVIII, L, LXIII; Grabarczyk 1983, 65, tabl. XIV; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321.

Kurhan 17, grób inhumacyjny

Podwójne paciorki odkryte na poziomie szyi (krótka kolia): dwa szklane paciorki TM 223h i TM 223i, brązowa, esowata klamerka AvM A.

Położenie: paciorki i klamerka zostały odkryte na poziomie szyi.

Pozostałe wyposażenie: dwie brązowe zapinki A.III.59/60, dwie brązowe bransolety (?), brązowa sprzączka ML D, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucie pasa, gliniany przęślik.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2a

Literatura: Kmiecński *et alii* 1966, 54–55, 64–65, 72–73, 86, 88–89, tabl. XIV–XV, XXXIX, XLIII, XLV, XLVII–XLIX, L; Grabarczyk 1983, 59, tabl. IX:A; Tempelmann-Mączyńska 1985a, 321.

Wilkowo, stan. 1, pow. Lębork

Grób 33 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, krążkowaty, ciemnoniebieski paciorek

zbliz. do typu TM 43, szklany, płaski, rombowski, nieprzezroczysty, niebieski paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-białej, zbliz. do typu TM 125a, szklany, płaski, rombowski, seledynowy paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-biało-czerwonej, zbliz. do typu TM 125, dwa szklane, żłobkowane, przezroczyste, jasnozielone paciorki TM 158b, szklany, kulisty, biały paciorek zdobiony plamkami barwy czerwonej, niebieskiej, żółtej (?), czarnej (?), zbliz. do typu TM 196, szklany, krążkowany, biały paciorek zdobiony plamką barwy niebieskiej, TM 201b, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, ciemnoniebieski paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-białej, zbliz. do typu TM 229b, szklany, cylindryczny, nieprzezroczysty, jasnoniebieski paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czarno-białej, zbliz. do typu TM 229b, szklany, krążkowany paciorek TM grupa II, 17 bursztynowych paciorków TM grupa XXX, XXXI, XLVI.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM D, dwa srebrne, kapsułkowate wisiorki, dwie brązowe zapinki A.V.96, brązowa zapinka A.V. s. 2, dwie brązowe, węzowate bransolety W.III, brązowa sprzączka ML D, brązowe okucie końca pasa R.O, brązowe okucia pasa.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Stary świat – nowe życie...* 2017, 48–49.

Grób 136 – inhumacyjny

Długa kolia układu „C”: dwa fajansowe, melonowate, nieprzezroczyste, turkusowe paciorki TM 171, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony zielonym pasmem z żółtym ornamentem roślinnym, TM 355a, szklany, kulisty paciorek ze złotą wkładką, TM 387a, dwa bursztynowe, beczułkowate paciorki TM 393, bursztynowy paciorek TM 410, pięć bursztynowych paciorków TM grupa XXX i XXXI, esowata klamerka (nieokreślona).

Dar: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek TM 12, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony biało-niebieskimi oczkami, TM 223i, szklany, krążkowany, granatowy paciorek zdobiony białymi pasmami, zbliz. do typu TM 246, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony pasmami biało-niebieskimi i zielono-żółtymi, TM 291b, szklany, kulisty, niebieski paciorek zdobiony oczkami niebiesko-białymi, TM grupa XXI, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony białym pasmem i białym oczkiem, TM grupa XXII, frag. dwóch paciorków (?), bursztynowy paciorek TM 410, dwa bursztynowe paciorki TM grupa XXX (?).

Położenie: paciorki należące do kolii wraz z esowatą klamerką zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej i nieco poniżej. Pozostałe zabytki zarejestrowano w południowo-zachodniej części jamy grobowej, w zwartej koncentracji.

Pozostałe wyposażenie: esowata klamerka (nieokreślona), brązowa zapinka A.V. s.8, zapinka (nieokreślona), dwie bransolety (nieokreślone), sprzączka (nieokreślona), okucie końca pasa (nieokreślone), brązowe złącze ogniwkowe, gliniany przęślik, naczynie (nieokreślone).

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Stary świat – nowe życie...* 2017, 54–55.

Grób 185 – inhumacyjny

Długa kolia układu „B”: szklany, kulisty, nieprzezroczysty, biały paciorek TM 6, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki TM 12, szklany, żłobkowany, przezroczysty paciorek TM 155, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, zielony paciorek zdobiony oczkami barwy żółto-czerwonej,

TM 221c, dwa szklane, kuliste, nieprzezroczyste, czerwone paciorki zdobione oczkami barwy białoczarnej, TM 223a, dwa szklane, kubooktaedryczne paciorki TM grupa XIV, szklany, kulisty, nieprzezroczysty paciorek zdobiony białoczarnym oczkiem, TM grupa XXI, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, czerwony paciorek zdobiony oczkami (nie zachowały się), TM grupa XXI, 19 bursztynowych, toczonych paciorków TM grupa XLVI.

Położenie: paciorki zostały odkryte na poziomie klatki piersiowej. Zabytki tworzyły zwartą kompozycję.

Pozostałe wyposażenie: srebrna, esowata klamerka AvM B, srebrny naszyjnik B.Ia, dwie brązowe zapinki A.V.128.

Określenie antropologiczne: brak

Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: *Stary świat – nowe życie...* 2017, 56–57.

Zakrzewska Osada, stan. 1, pow. Sępólno Krajeńskie

Grób 46 – inhumacyjny

Nieokreślona forma dekoracji: dwa i frag. dwóch szklanych, kulistych, półprzezroczystych, niebieskich paciorków TM 18, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, niebieski paciorek TM 23, trzy szklane, kuliste, nieprzezroczyste, zielone paciorki TM 24, szklany, kulisty, czerwony paciorek TM 28, szklany, kulisty, nieprzezroczysty, brunatny paciorek TM grupa I, szklany, dwustożkowaty, półprzezroczysty, jasnozielony paciorek TM grupa IV, frag. pięciu paciorków TM grupa XVI.

Położenie: paciorki zostały odkryte w północnej części jamy grobowej.

Pozostałe wyposażenie: frag. ceramiki, krzemień, szczątki fosylne.

Określenie antropologiczne: brak

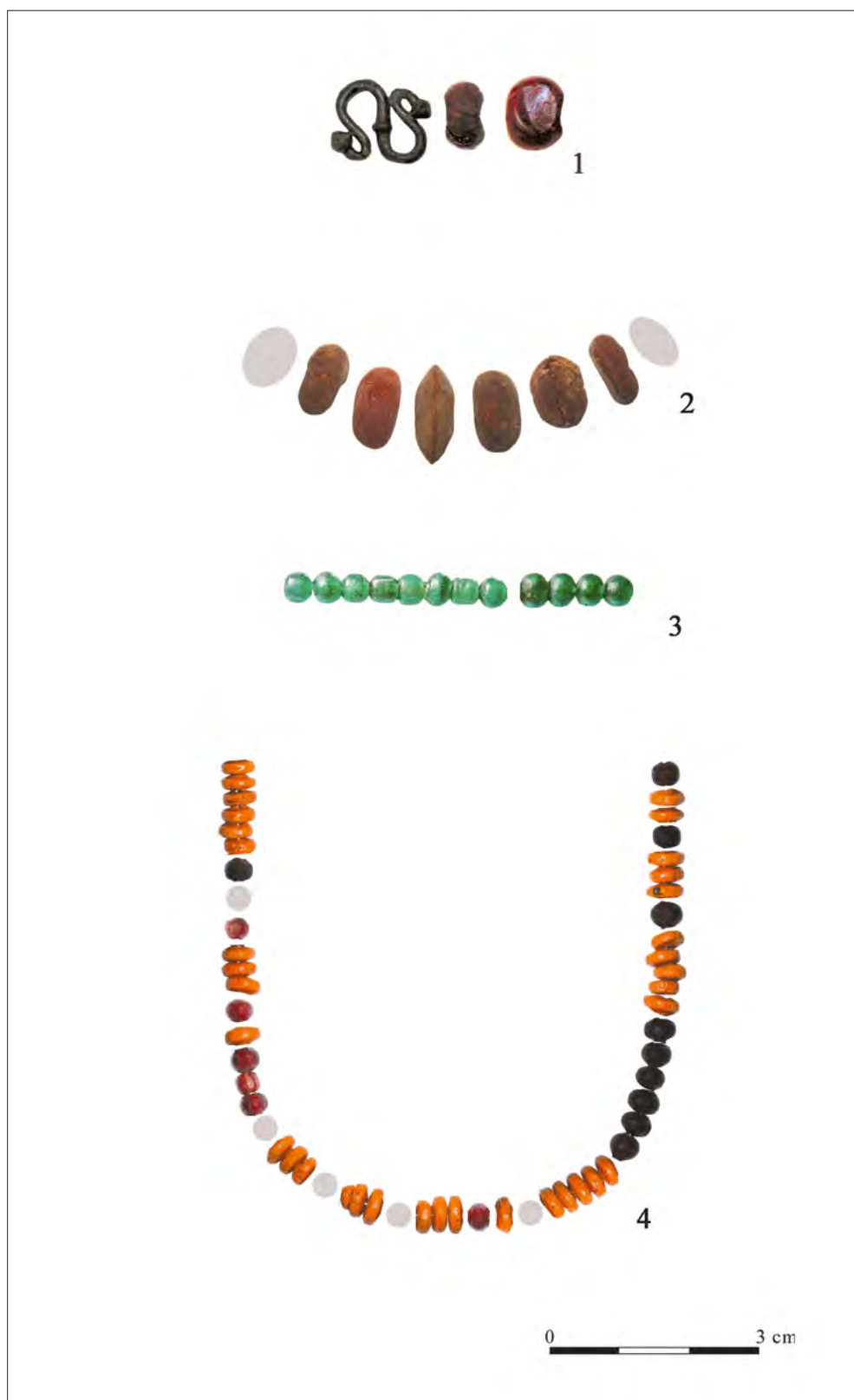
Datowanie: B2/C1–C1a

Literatura: Szałkowska-Łoś, Łoś 2013, 28–29, tabl. XVII, LV.

Tablice

Tabl. 1. 1–20. Pojedyncze paciorki; 21–28. Krótkie i długie kolie złożone z dwóch paciorków.
 1–2. Cecele: 1 – grób 105; 2 – grób 128; 3–4. Czarnówko: 3 – obiekt R283; 4 – obiekt R309;
 5. Gronowo, kurhan 28 / grób 1; 6–11. Kowalewko: 6 – grób 67; 7 – grób 120; 8 – grób 382;
 9 – grób 421; 10 – grób 451; 11 – grób 490; 12. Lubowidz, grób 161; 13. Lutom, grób 4;
 14. Opalenie, grób 15; 15. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 75; 16–20. Ulkowy: 16 – grób 15;
 17 – grób 28; 18 – grób 39; 19 – grób 51; 20 – grób 81; 21. Cecele, grób 2; 22–23. Czarnówko:
 22 – obiekt R263; 23 – obiekt R428; 24–25. Kowalewko: 24 – grób 88; 25 – grób 154; 26. Lubowidz,
 grób 129; 27–28. Ulkowy: 27 – grób 24; 28 – grób 84. 8, 10 – wisiorki wg Skorupka 2004.

Tabl. 2. 1. Krótka kolia złożona z dwóch paciorków. 2-4. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „A”.
1. Opalenie, grób 122; 2. Lubowidz, grób 298; 3-4. Czarnówko: 3 – obiekt 1602; 4 – grób 759.

Tabl. 3. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „A”. 1. Kowalewko, grób 355 (układ zachowany); 2. Czarnówko, obiekt 1661.

Tabl. 4. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „A”. 1. Jartypory, obiekt 43. 1 – wg Andrzejowski 2023.

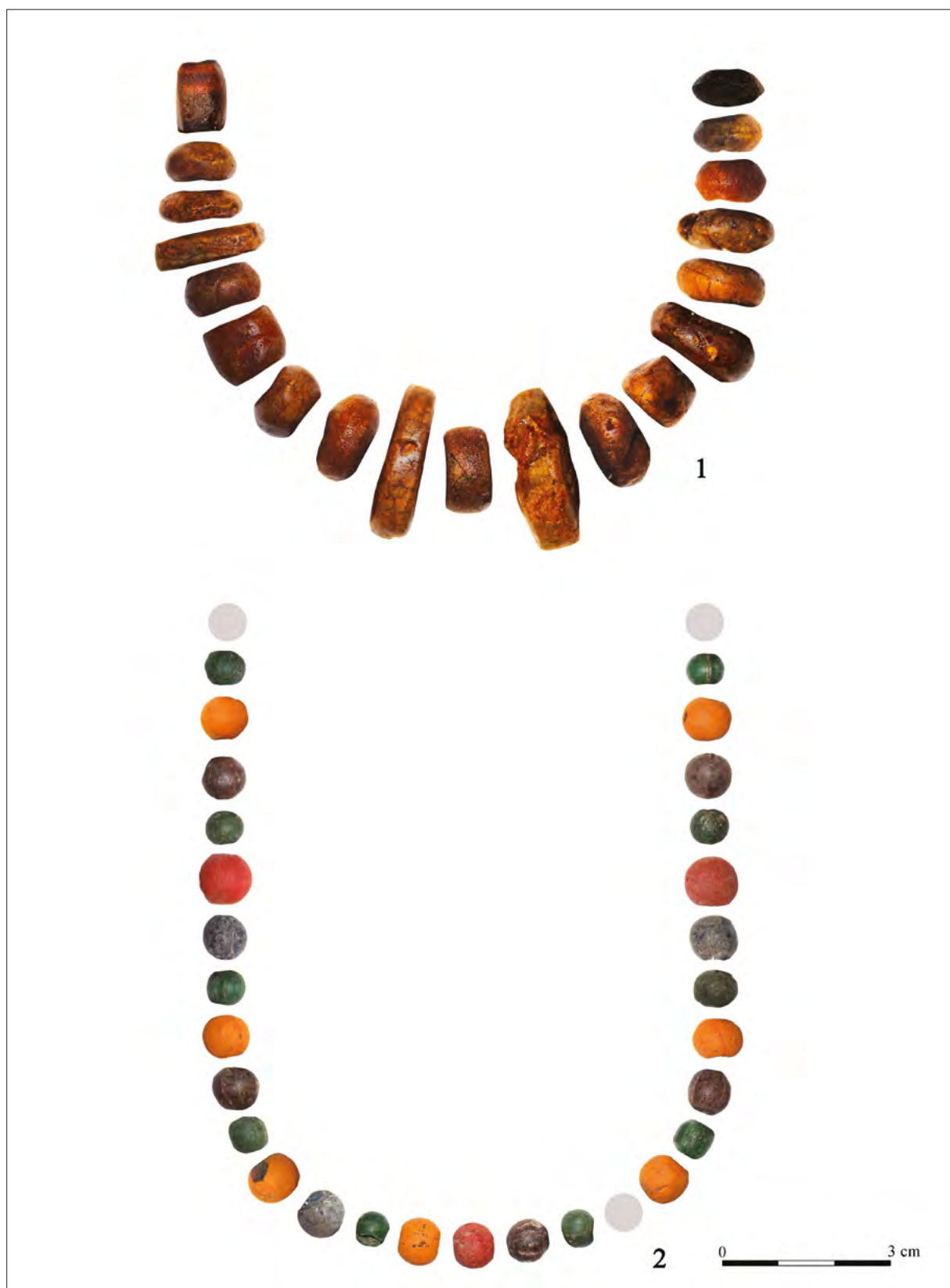
1

2

0 3 cm

Tabl. 5. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „A”. 1–2. Czarnówko: 1 – obiekt R392; 2 – obiekt R421.

Tabl. 6. Rekonstrukcje długich kolii układu „A”. 1. Różyny, grób 164; 2. Kowalewko, grób 102.

Tabl. 7. 1. Rekonstrukcja długiej kolii układu „A”. 2. Rekonstrukcja kolii układu „A” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów. 1. Czarnówko, obiekt 963 (układ zachowany); 2. Weklice, grób 119.

Tabl. 8. Rekonstrukcje kolii układu „A” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów.
1-2. Ulkowy: 1 – grób 89; 2 – grób 101.

Tabl. 9. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1–4. Pruszcz Gdański, stan. 10: 1 – grób 152; 2 – grób 218; 3 – grób 262; 4 – grób 398; 5–7. Kowalewko: 5 – grób 76 (układ zachowany); 6 – grób 244; 7 – grób 449; 8. Ulkowy, grób 79.

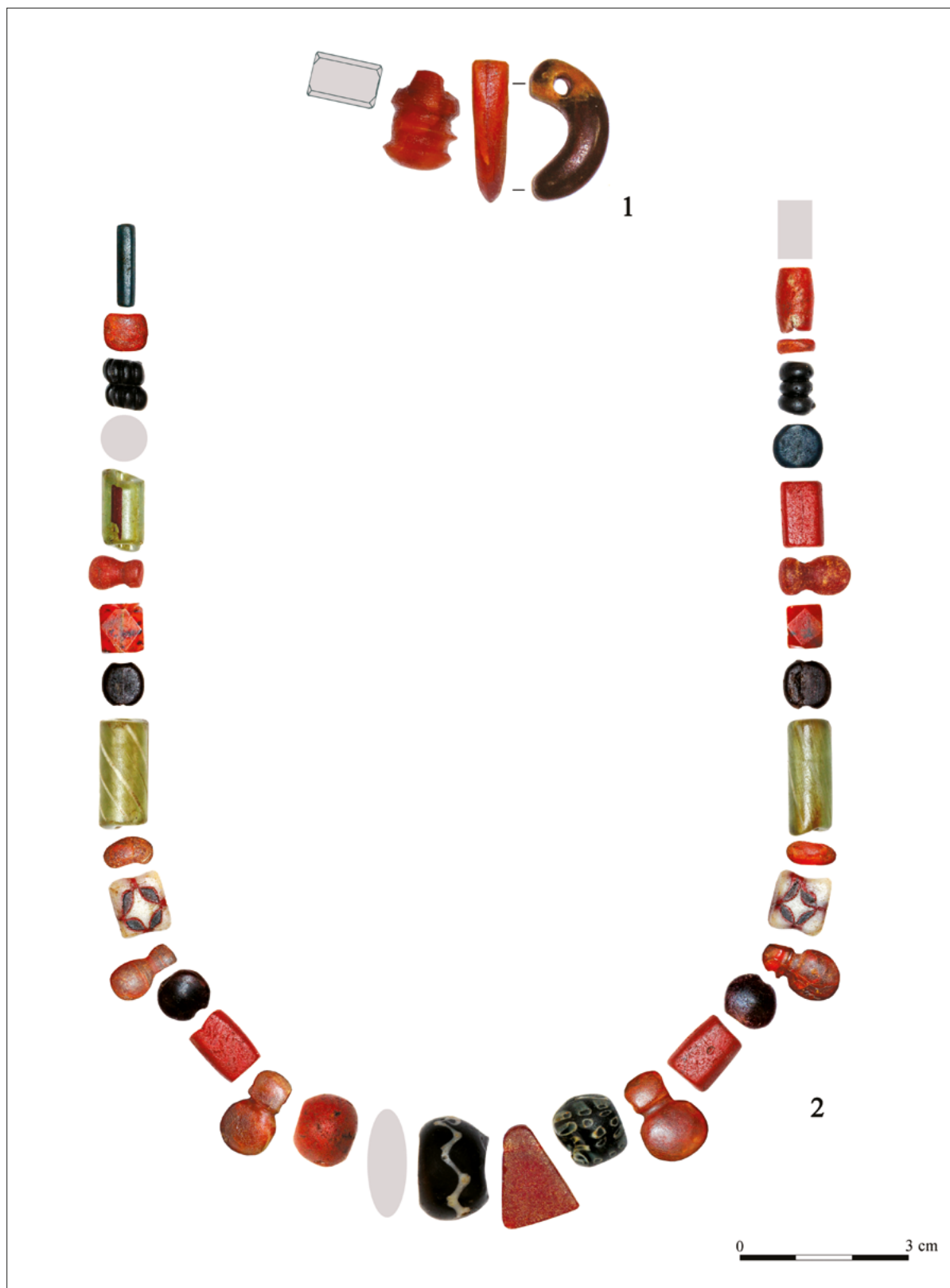
Tabl. 10. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1-2. Ulkowy: 1 – grób 102; 2 – grób 113; 3. Cecele, grób 13A.

Tabl. 11. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 510;
2. Kamienica Szlachecka, obiekt 69 (grób 50).

Tabl. 12. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1. Babi Dół-Borcz, grób 129; 2. Weklice, grób 478.

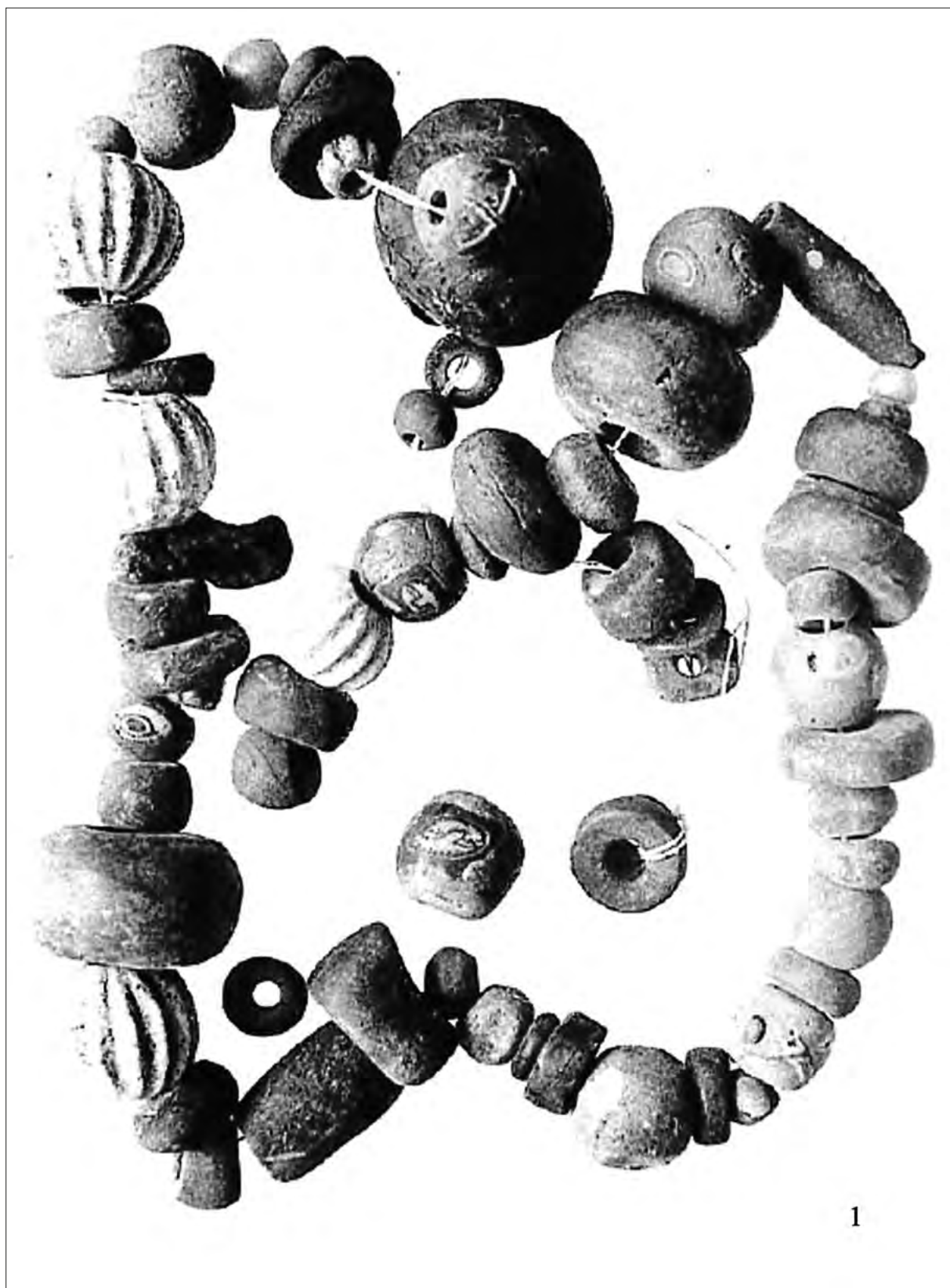
Tabl. 13. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1-2. Weklisce: 1 – grób 309; 2 – grób 411.
1 – bursztynowy wisiorek wg Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011.

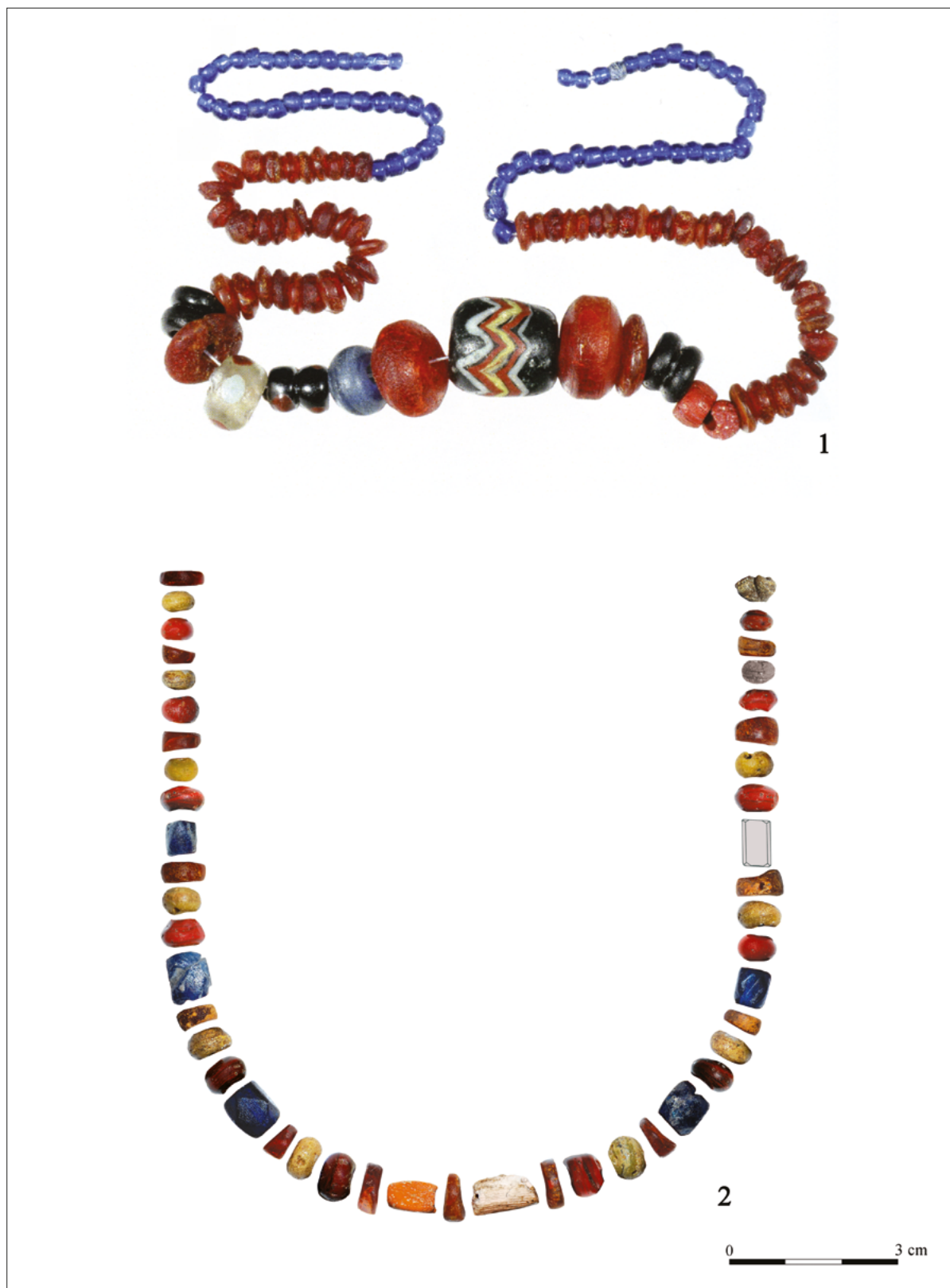
Tabl. 14. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1–4. Czarnówko: 1 – obiekt 317 (układ zachowany); 2 – obiekt 1570 (układ zachowany); 3 – obiekt 1647; 4 – obiekt R354; 5. Weklice, grób 210.

Tabl. 15. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „B”. 1–3. Lubowidz: 1 – grób 3; 2 – grób 12; 3 – grób 289.

Tabl. 16. Krótka kolia układu „B”. 1. Lubowidz, grób 280. 1 – wg Wołągiewicz 1995. Brak skali.

Tabl. 17. 1. Krótka kolia układu „B”. 2. Rekonstrukcja krótkiej kolii układu „B”.
1-2. Pruszcz Gdański, stan. 5: 1 – grób 19; 2 – grób 38. 1 – wg Pietrzak *et alii* 2015.

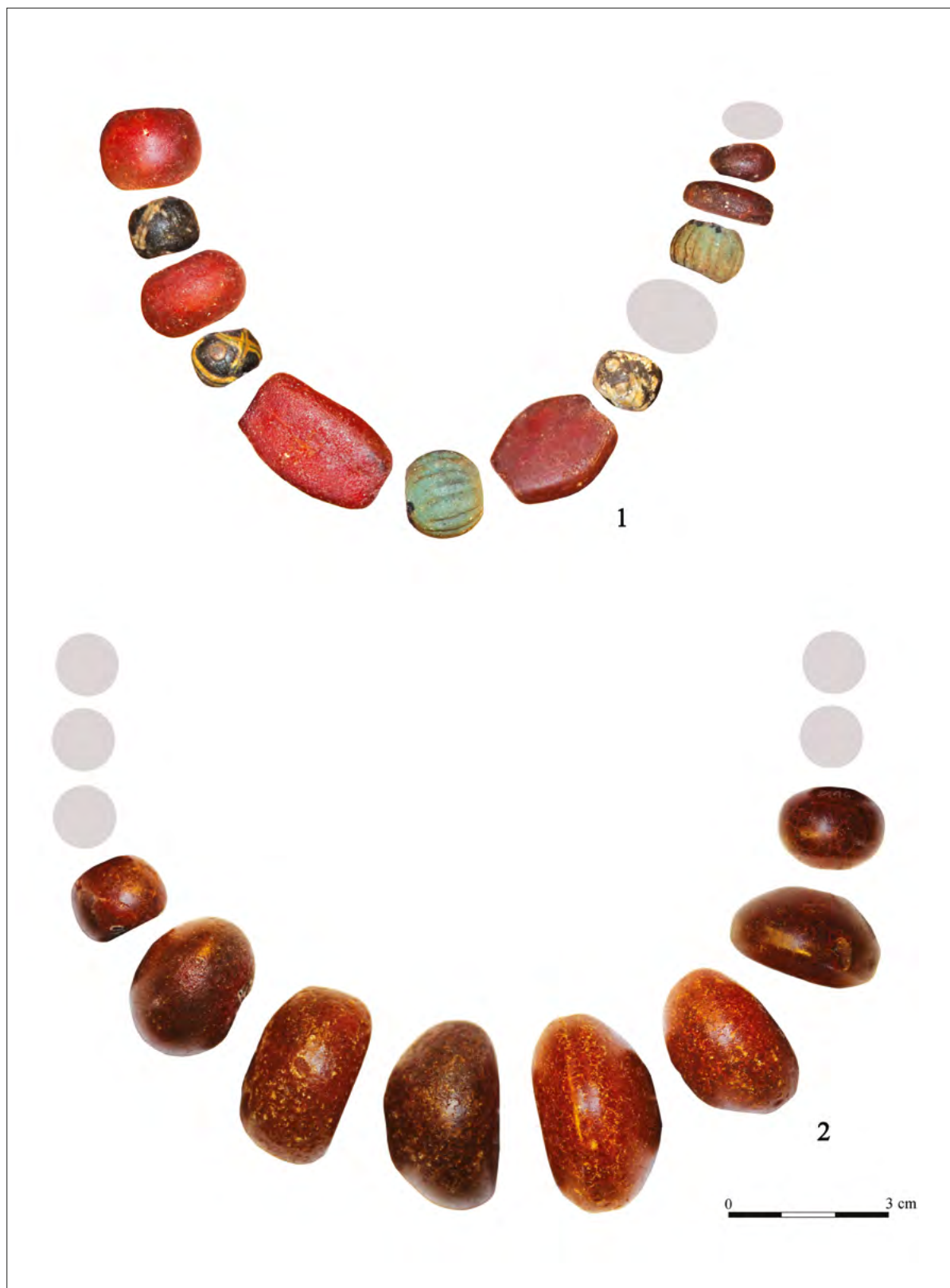
Tabl. 18. Rekonstrukcja krótkiej kolii układu „B”. 1. Kowalewko, grób 383.

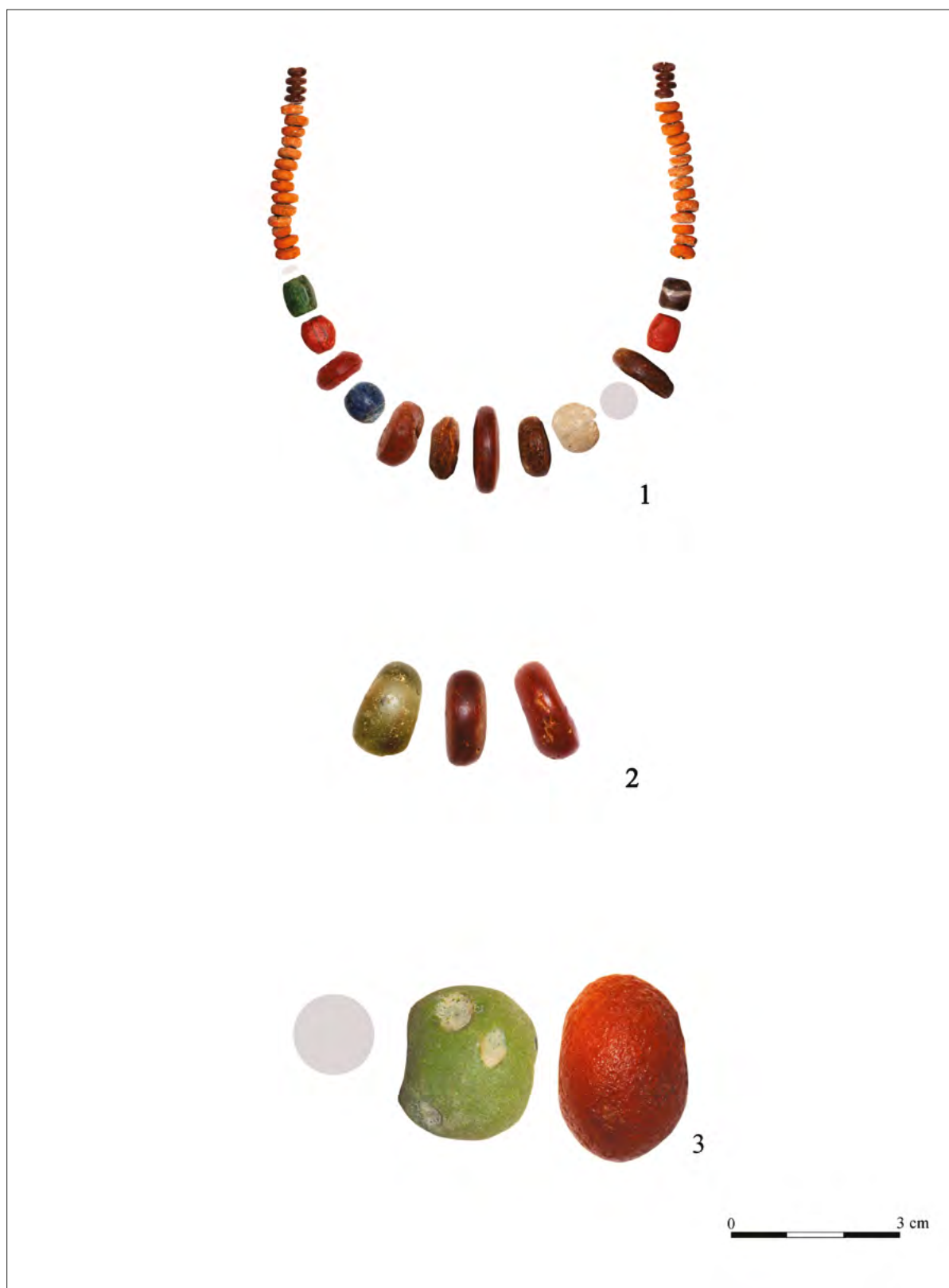
Tabl. 19. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1. Kowalewko, grób 353 (układ zachowany); 2. Kamienica Szlachecka, obiekt 83 (grób 63).

Tabl. 20. 1. Krótka kolia układu „C”. 2. Długa kolia układu „C”. 3. Długa kolia układu „B”.
1–3. Jartypory, obiekt 226. 1–3 wg Andrzejowski 2023.

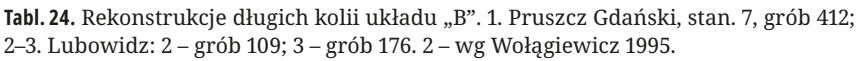
Tabl. 21. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–2. Pruszcz Gdański, stan. 10: 1– grób 147; 2 – grób 210.

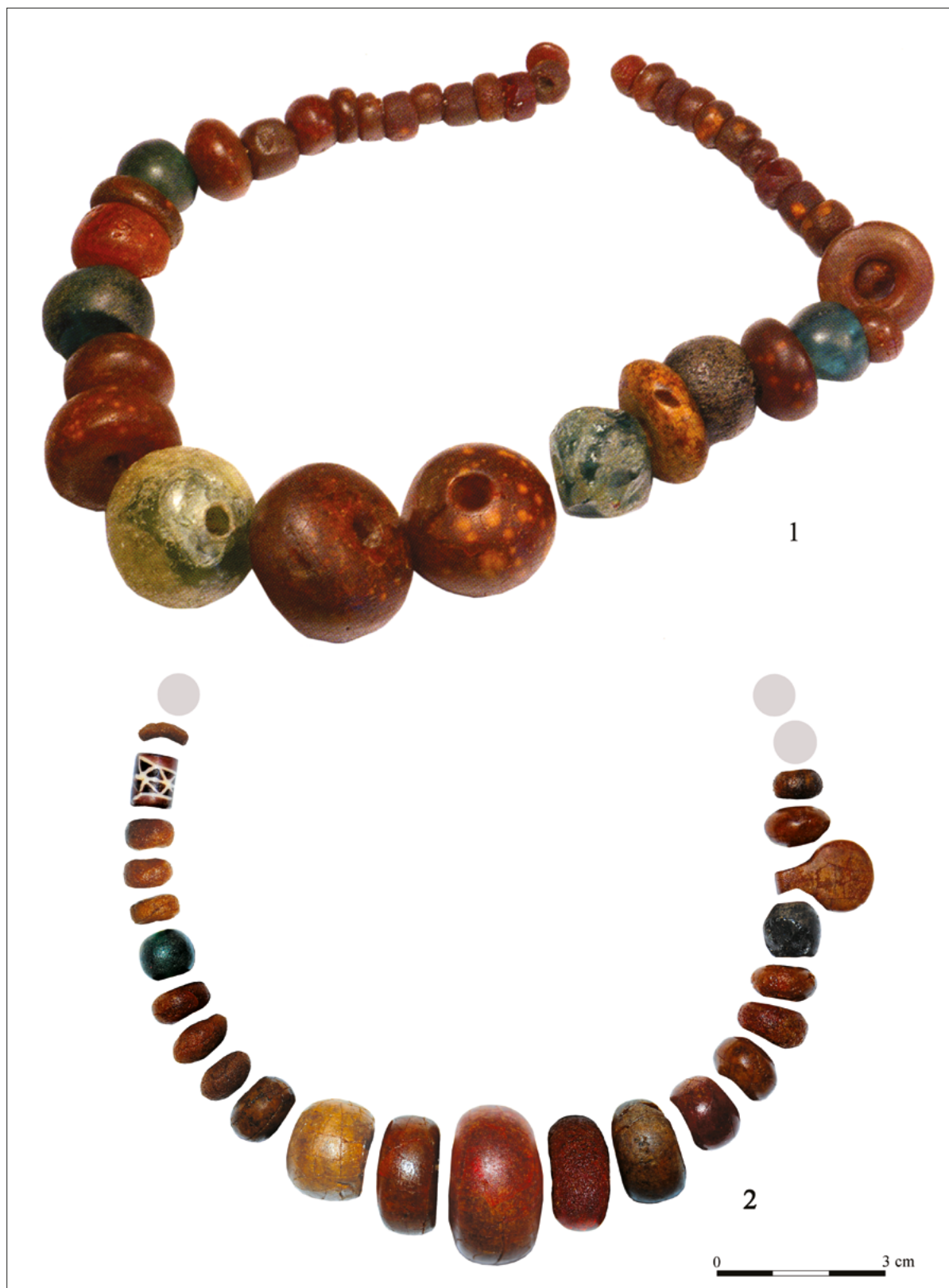

Tabl. 22. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–2. Gronowo: 1 – kurhan 14 / grób 1; 2 – kurhan 16 / grób 1; 3. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 223.

Tabl. 23. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”. 1. Gronowo, stan. 2, kurhan 14 / grób 3.

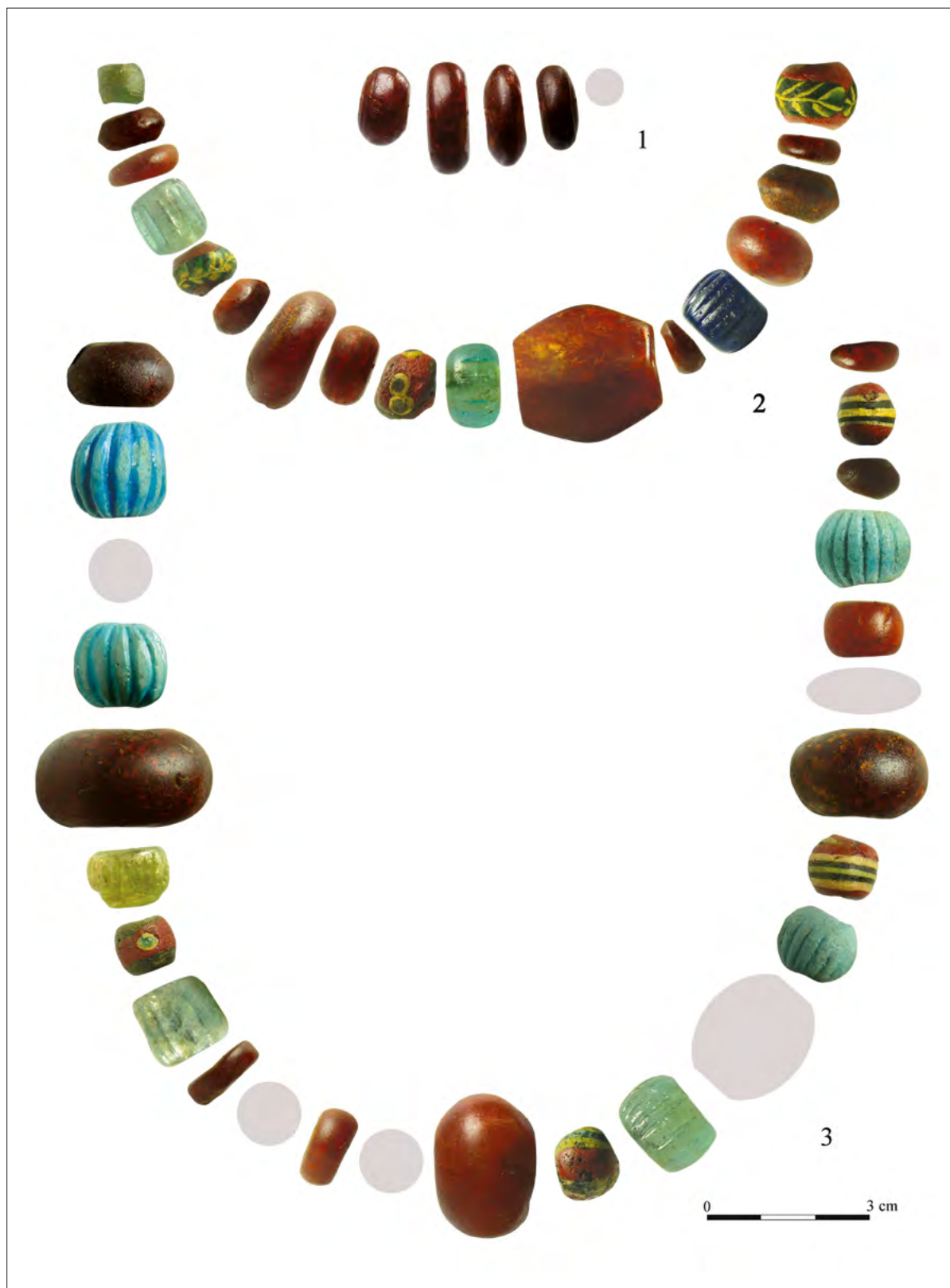

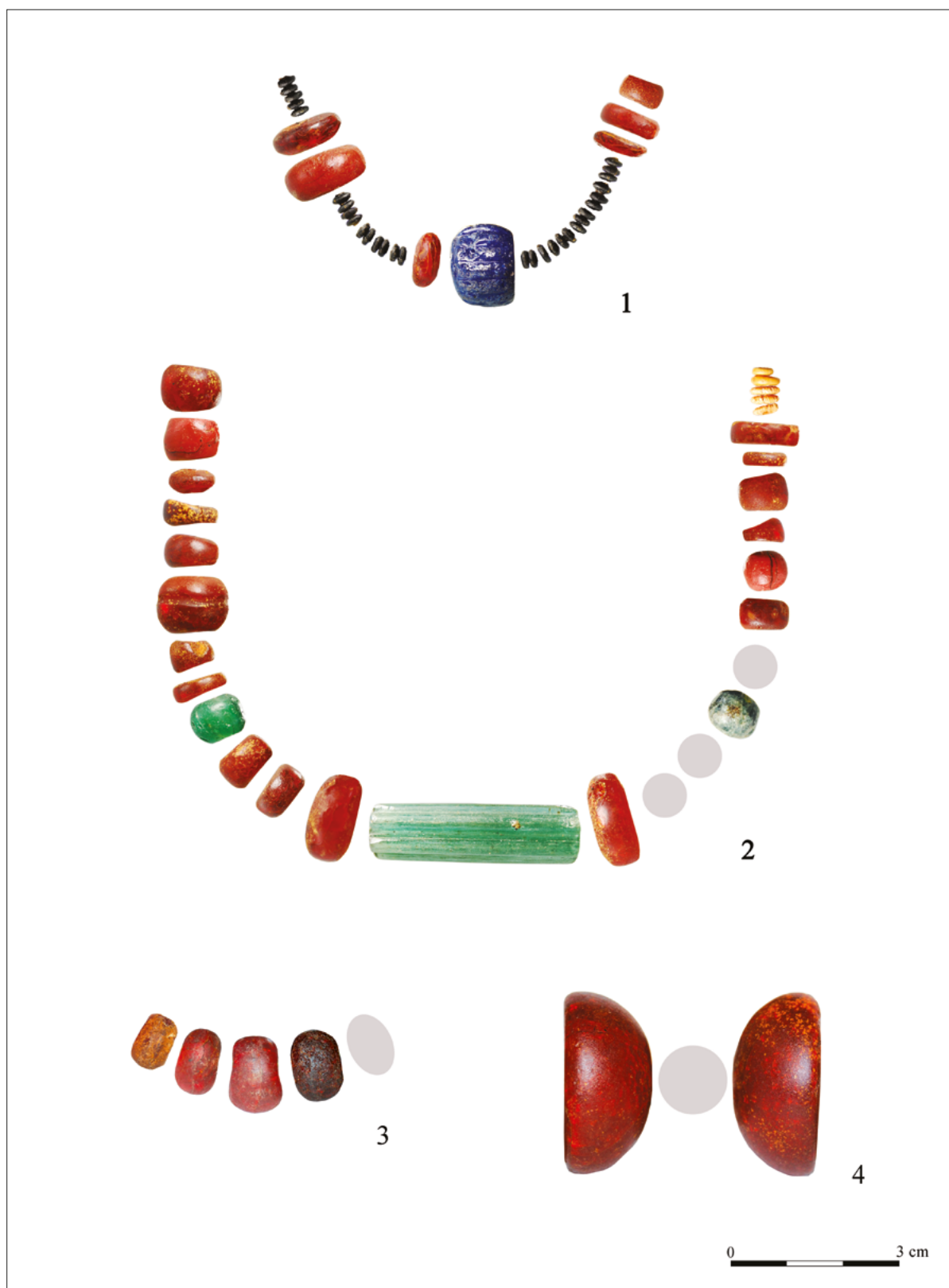
Tabl. 25. 1. Długa kolia układu „B”. 2. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”.
1-2. Ulkowy: 1 – grób 122; 2 – grób 67. 1 – wg Tuszyńska 2005b.

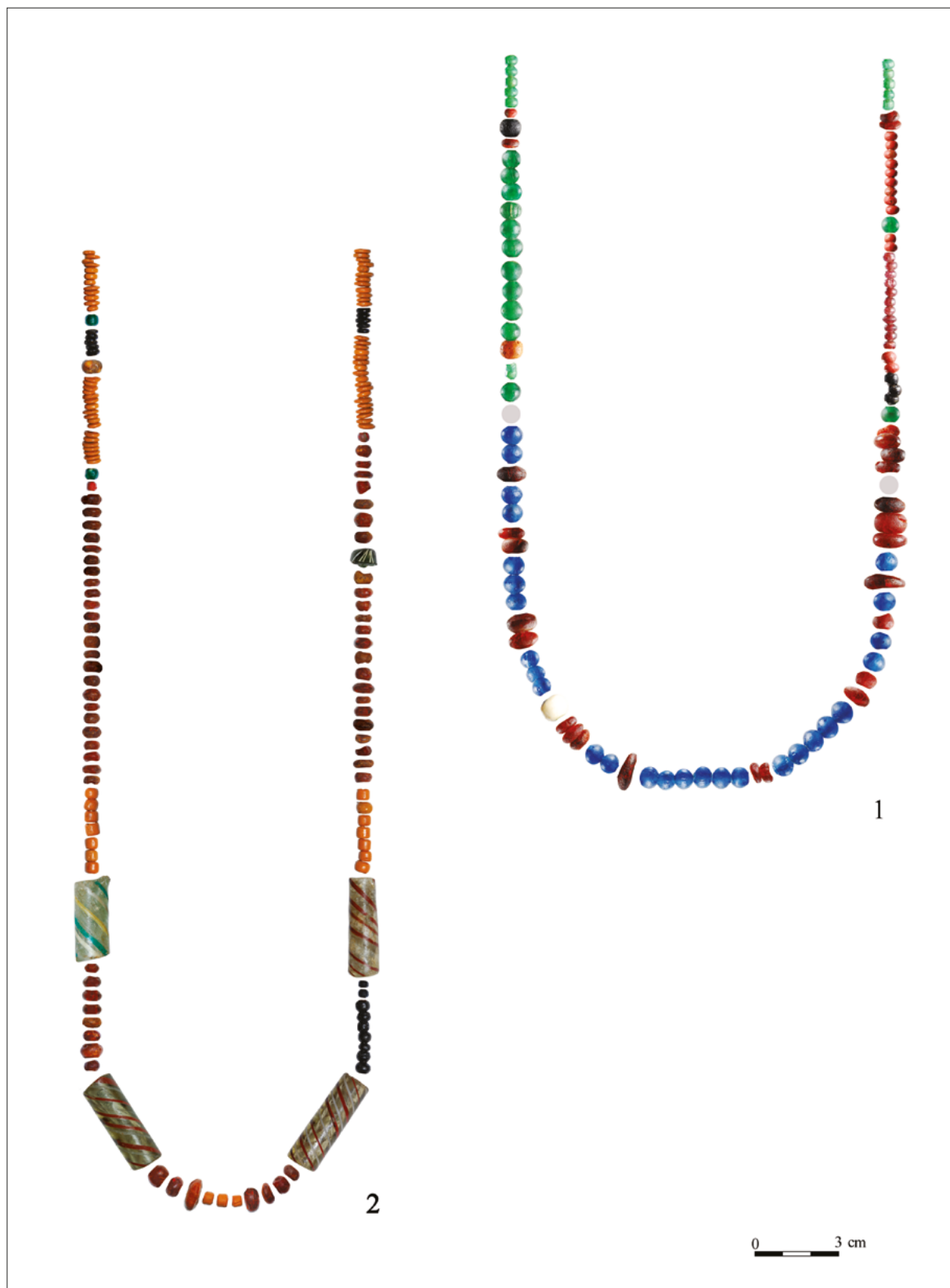
Tabl. 26. 1. Długa kolia układu „B”. 2. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”.
1–2. Pruszcz Gdański, stan. 5: 1 – grób 23; 2 – grób 35. 1 – wg M. Pietrzak *et alii* 2015.

Tabl. 27. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1-3. Czarnówko: 1 – obiekt R426; 2 – obiekt 512; 3 – obiekt 513.

Tabl. 28. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–2. Czarnówko: 1 – obiekt 1217; 2 – obiekt 1620; 3–4. Weklice: 3 – grób 45; 4 – grób 467.

Tabl. 29. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–2. Czarnówko: 1 – obiekt 1285; 2 – obiekt 694.

Tabl. 30. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–2. Czarnówko: 1 – obiekt 556; 2 – obiekt R425.

Tabl. 31. 1. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”. 2. Bransoletka. 1. Czarnówko, obiekt 1067; 2. Jartypory, obiekt 217. 2 – wg Andrzejowski 2023.

Tabl. 32. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1-2. Wekllice: 1 – grób 324 (układ zachowany); 2 – grób 331 (układ zachowany).

Tabl. 33. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1. Lubieszewo, grób 10 (układ zachowany); 2. Weklisce, grób 416 (układ zachowany).

Tabl. 34. Rekonstrukcje długich kolii układu „B”. 1–4. Linowo: 1 – obiekt 164; 2 – obiekt 176; 3 – obiekt 219; 4. Jartypory, obiekt 251. 4 – wg Andrzejowski 2023.

Tabl. 35. 1. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”. 2–4. Rekonstrukcje kolii układu „B” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów. 1. Kamienica Szlachecka, obiekt 62 (grób 43); 2–3. Babi Dół-Borcz: 2 – grób 123; 3 – grób 112; 4. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 380.

Tabl. 36. Rekonstrukcje kolii w układzie „B” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów.
 1–3. Czarnówko: 1 – obiekt R270; 2 – obiekt 373; 3 – obiekt 514.

Tabl. 37. 1. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 2. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”.
1-2. Kamienica Szlachecka: 1 – obiekt 74 (grób 55); 2 – obiekt 99 (grób 75).

Tabl. 38. 1. Rekonstrukcja kolii układu „B” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów.
 2. Rekonstrukcja krótkiej kolii układu „C”. 1. Kowalewko, grób 293 (układ zachowany);
 2. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 115.

Tabl. 39. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „C”. 1–3. Czarnówko: 1 – obiekt 400 (układ zachowany); 2 – obiekt R442; 3 – obiekt 1623.

Tabl. 40. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „C”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 52; 2. Jartypory, obiekt 21. 2 – wg Andrzejowski 2023.

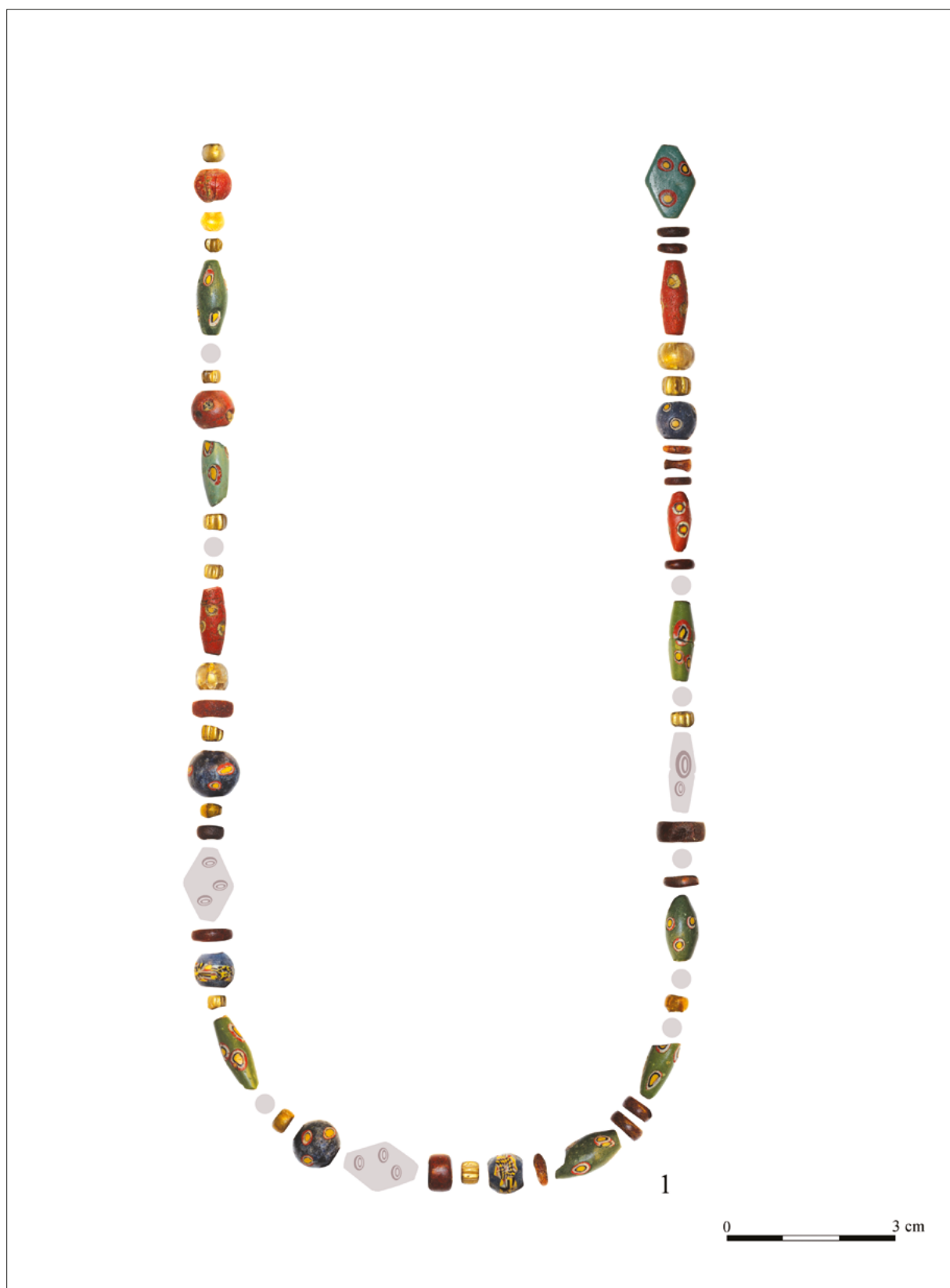
Tabl. 41. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „C”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 295; 2. Opalenie, grób 265; 3. Weklice, grób 542.

Tabl. 42. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „C”. 1-2. Kowalewko: 1 – grób 377 (układ zachowany); 2 – grób 482 (układ zachowany); 3. Ulkowy, grób 93. 1 – klamerka esowata wg Skorupka 2004.

Tabl. 43. 1–2. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „C”. 3. Rekonstrukcja kolii układu „C” nieprzypisana do wyznaczonych poziomów. 1. Linowo, obiekt 151; 2. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 47; 3. Jartypory, obiekt 423. 3 – wg Andrzejowski 2023.

Tabl. 44. Rekonstrukcja długiej kolii układu „B”. 1. Opalenie, grób 99 (układ zachowany).

Tabl. 45. Rekonstrukcje długich kolii układu „C”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 7, grób 125;
2. Różyny, grób 151.

Tabl. 46. Rekonstrukcje długich koliai układu „C”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 21, szkielet B; 2. Ulkowy, grób 30. 2 – wg Tuszyńska 2005b, bez skali.

Tabl. 47. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 1. Cecele, grób 66.

Tabl. 48. Rekonstrukcje długich kolii układu „C”. 1. Nowy Łowicz, kurhan 52 / grób 2;
2. Cecele, grób 403.

1

0 3 cm

2

Tabl. 49. Rekonstrukcje długich kolii układu „C”. 1-2. Kowalewko: 1 – grób 168; 2 – grób 73.
1 – wisiorek kapsułkowaty wg Skorupka 2001a; 2 – wg Skorupka 2004.

Tabl. 50. Rekonstrukcje długich kolii układu „C”. 1-2. Kowalewko: 1 – grób 351; 2 – grób 372.

Tabl. 51. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 1. Czarnówko, obiekt 810A.

Tabl. 52. Układ zachowany długiej kolii w układzie „C”. 1. Czarnówko, obiekt 1572.

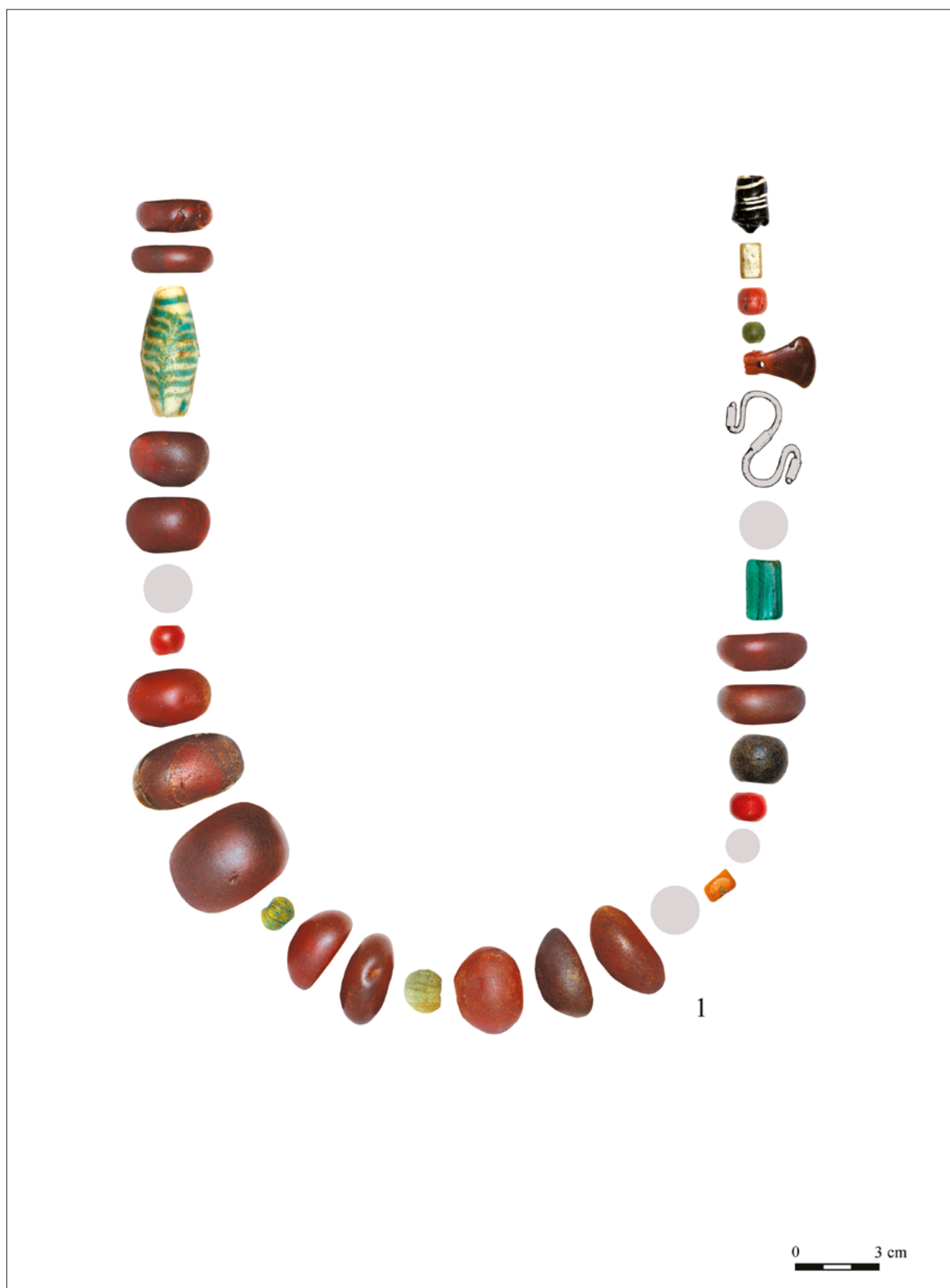
Tabl. 53. Rekonstrukcje długich kolii układu „C”. 1. Czarnówko, obiekt 1455 (układ zachowany); 2–3. Weklice: 2 – grób 138 (układ zachowany); 3 – grób 505 (układ zachowany).

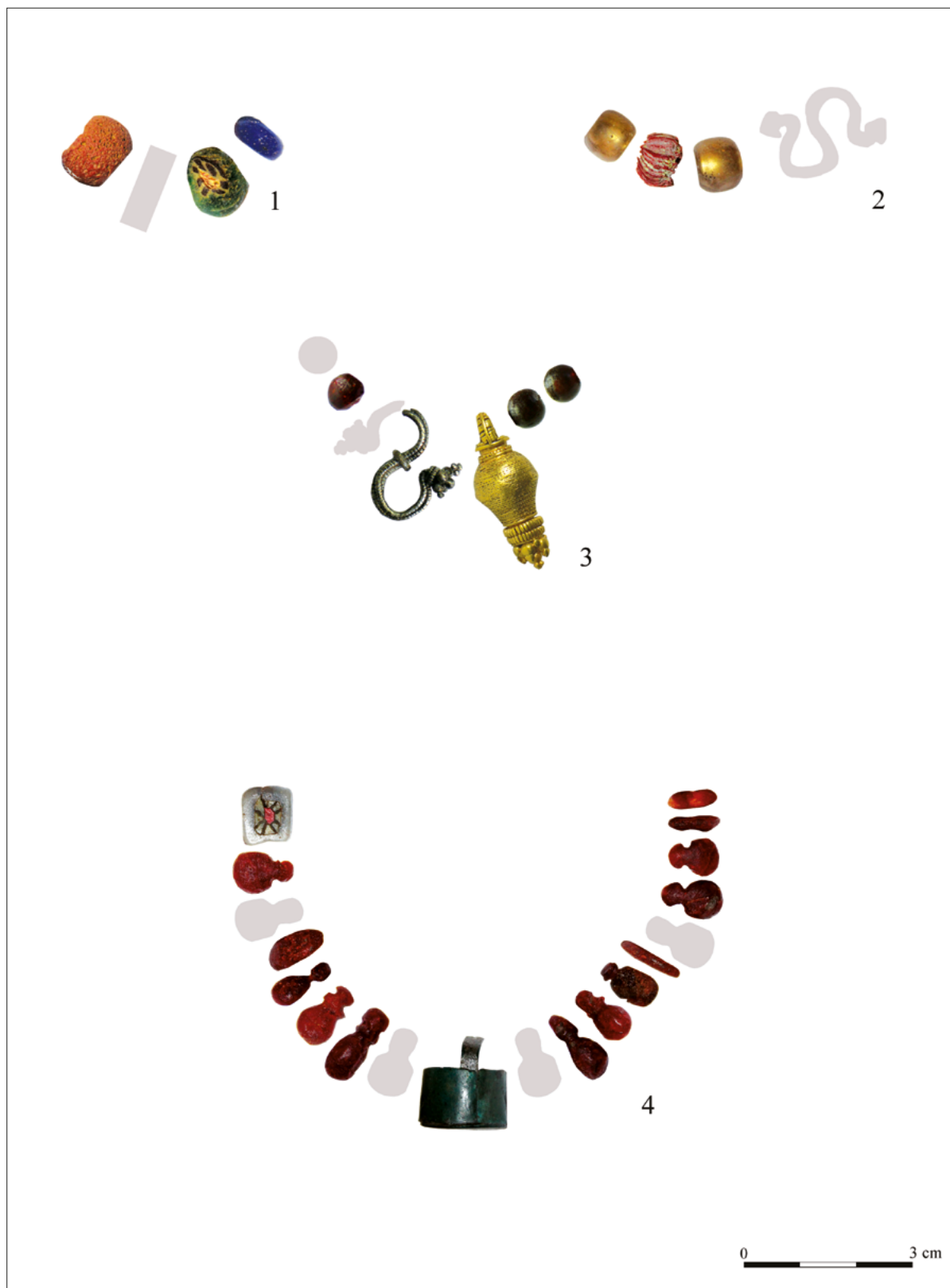
Tabl. 54. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 1. Weklice, grób 277 (układ zachowany).

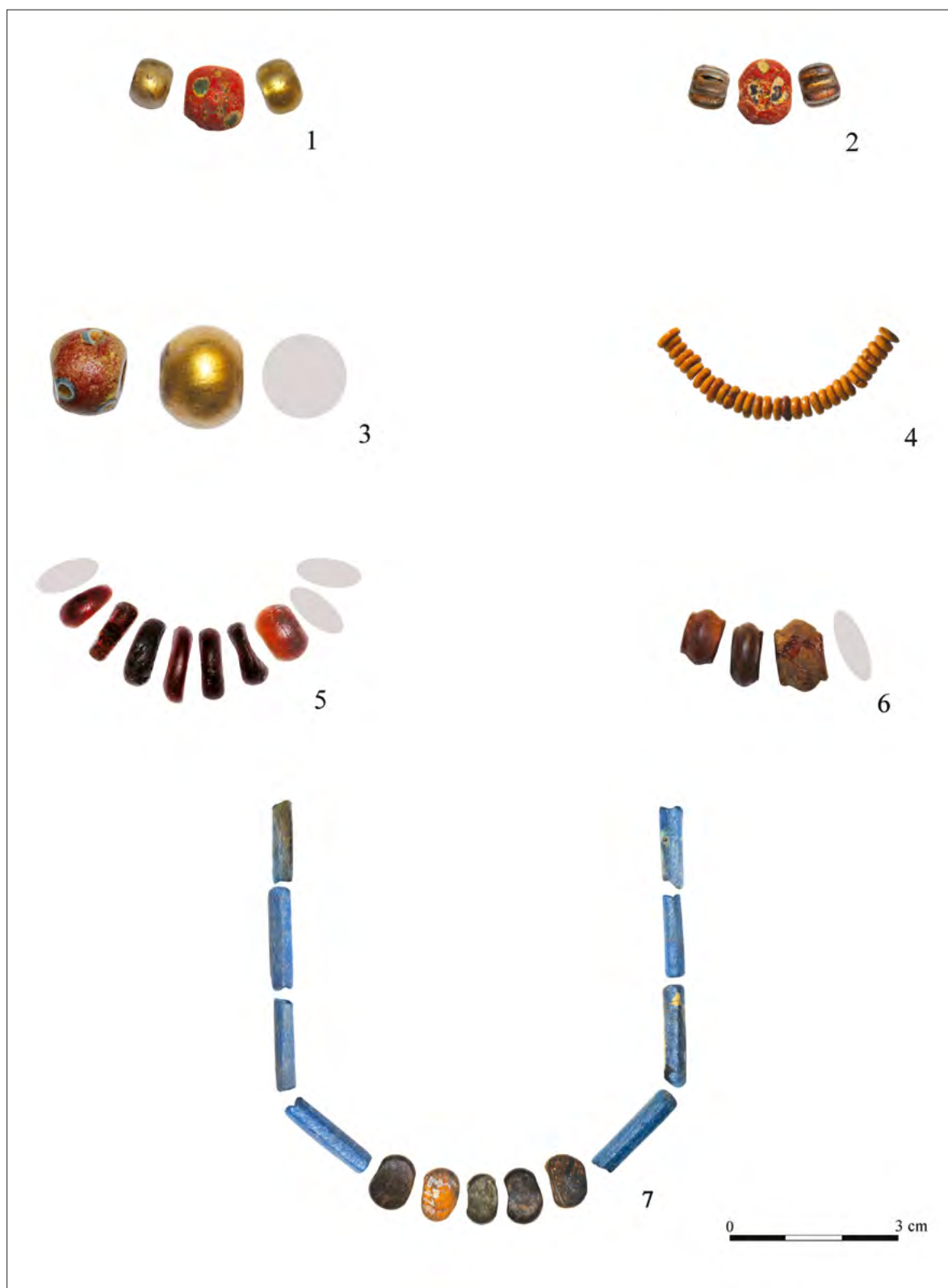
Tabl. 55. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 1. Weklisce, grób 342. 1 – zapinki wg Natuniewicz-Sekuła, Okulicz-Kozaryn 2011.

Tabl. 56. Rekonstrukcja długiej kolii układu „C”. 1. Weklisce, grób 452 (układ zachowany).

Tabl. 57. Rekonstrukcje kolii układu „C” nieprzypisane do wyznaczonych poziomów. 1. Cecele, grób 52; 2. Kowalewko, grób 487; 3. Czarnówko, obiekt R388; 4. Linowo, obiekt 187.

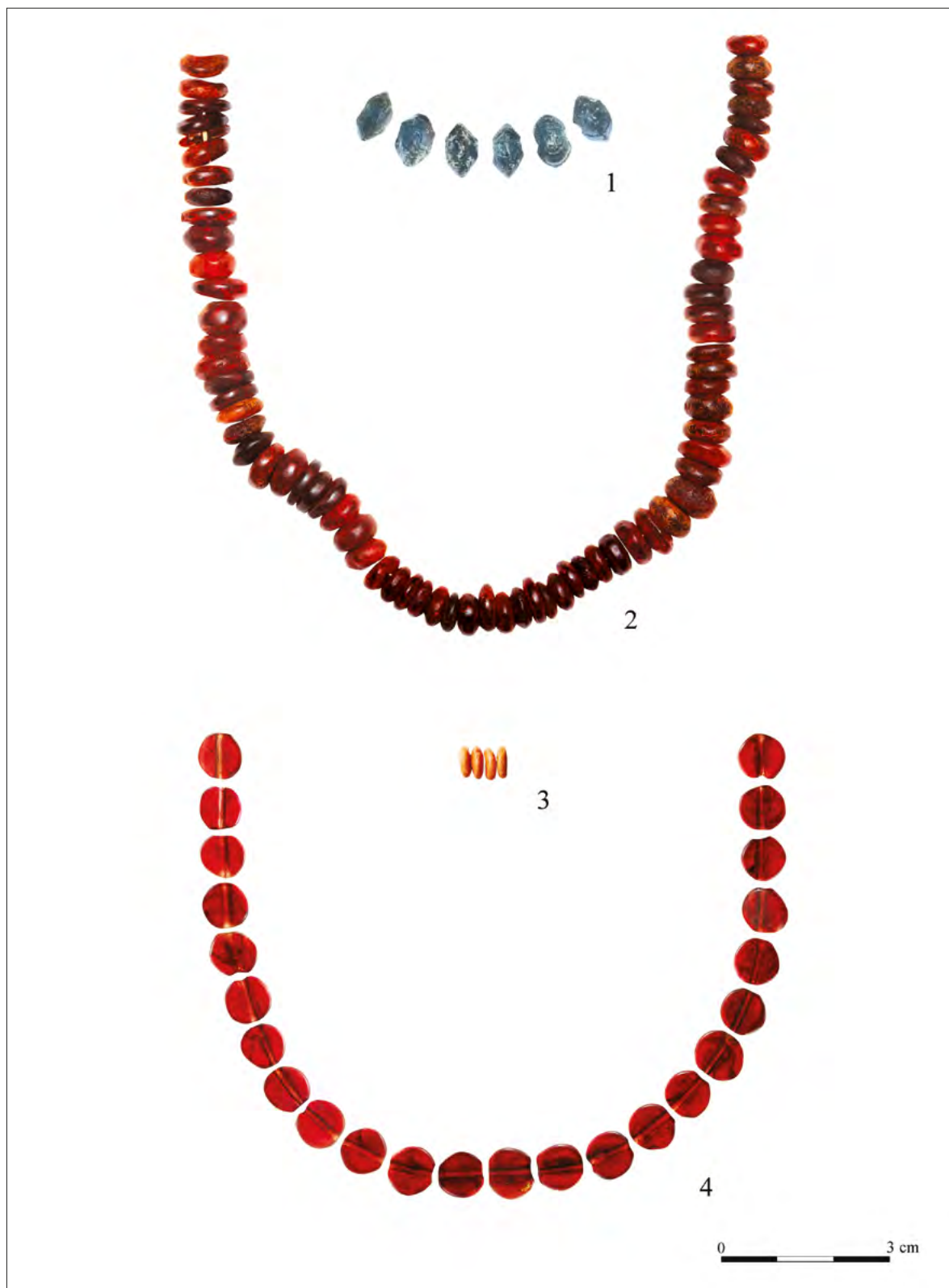
Tabl. 58. 1, 4, 6. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „D”. 2, 3, 5, 7. Rekonstrukcje długich kolii układu „D”. 1–2. Kowalewko: 1 – grób 472; 2 – grób 162; 3. Grzybnica, grób 19B; 4. Czarnówko, obiekt R380; 5. Wekllice, grób 18; 6. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 440; 7. Cecele, grób 553.

Tabl. 59. Rekonstrukcje długich kolii układu „D”. 1. Weklisce, grób 174; 2–3. Kamienica Szlachecka: 2 – obiekt 35 (grób 19); 3 – obiekt 53 (grób 35).

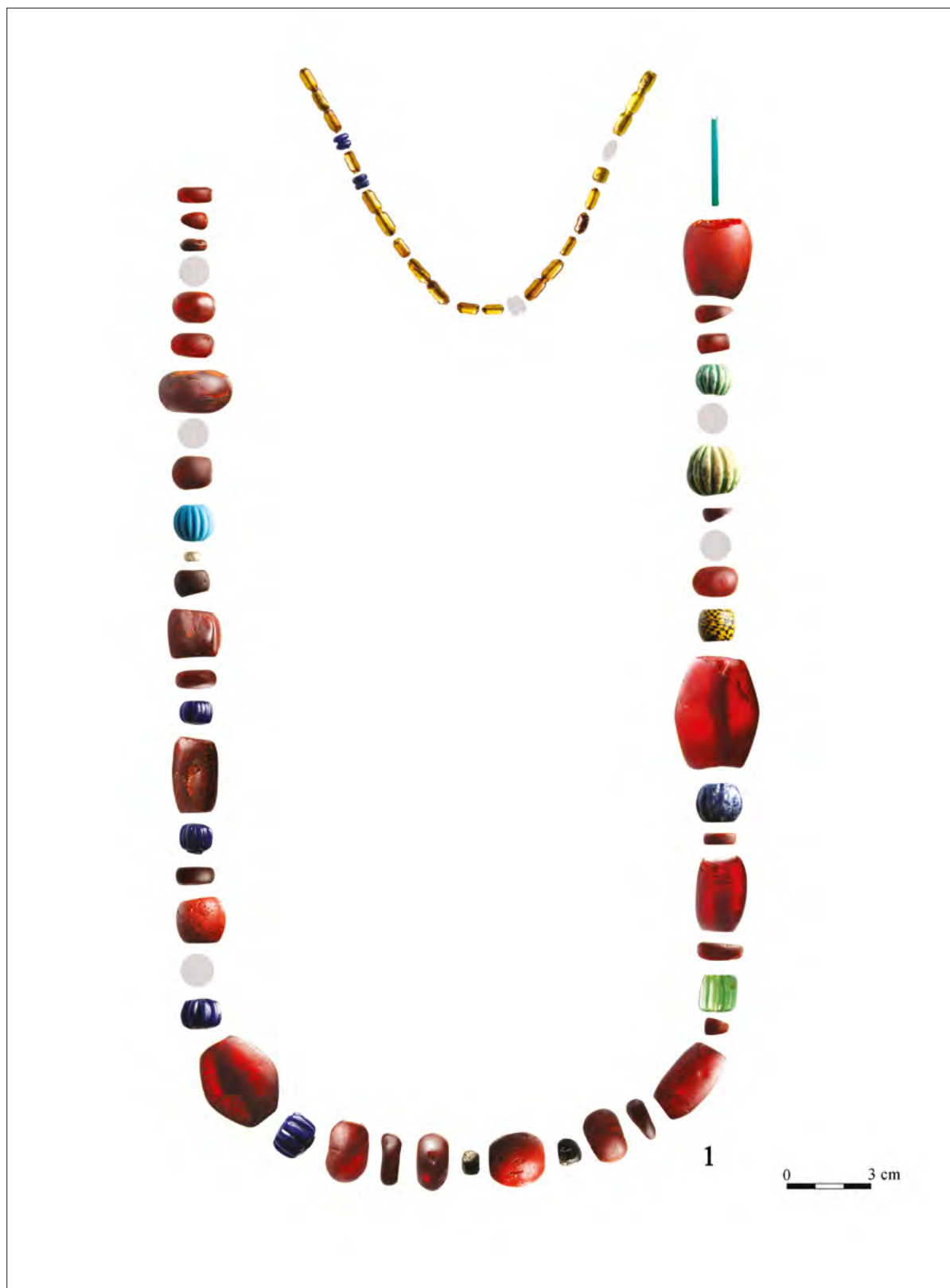
Tabl. 60. 1–6, 8. Rekonstrukcje krótkich kolii układu „E”. 7. Rekonstrukcja krótkiej kolii układu „D”.
 1. Lubowidz, grób 131; 2–3. Kowalewko: 2 – grób 230; 3 – grób 331; 4, 6. Czarnówko: 4 – obiekt 1777;
 6 – obiekt R396; 5. Weklice, grób 429; 7. Ulkowy, grób 94; 8. Stara Wieś, grób 9. 8 – wg Radig 1942.

Tabl. 61. 1, 3. Rekonstrukcje długich kolii układu „E”. 2. Rekonstrukcja krótkiej kolii układu „E”. 4. Układ zachowany długiej kolii w układzie „E”. 1. Cecele, grób 467; 2. Grzybnica, grób 91; 3–4. Czarnówko: 3 – obiekt 1470; 4 – obiekt 1050.

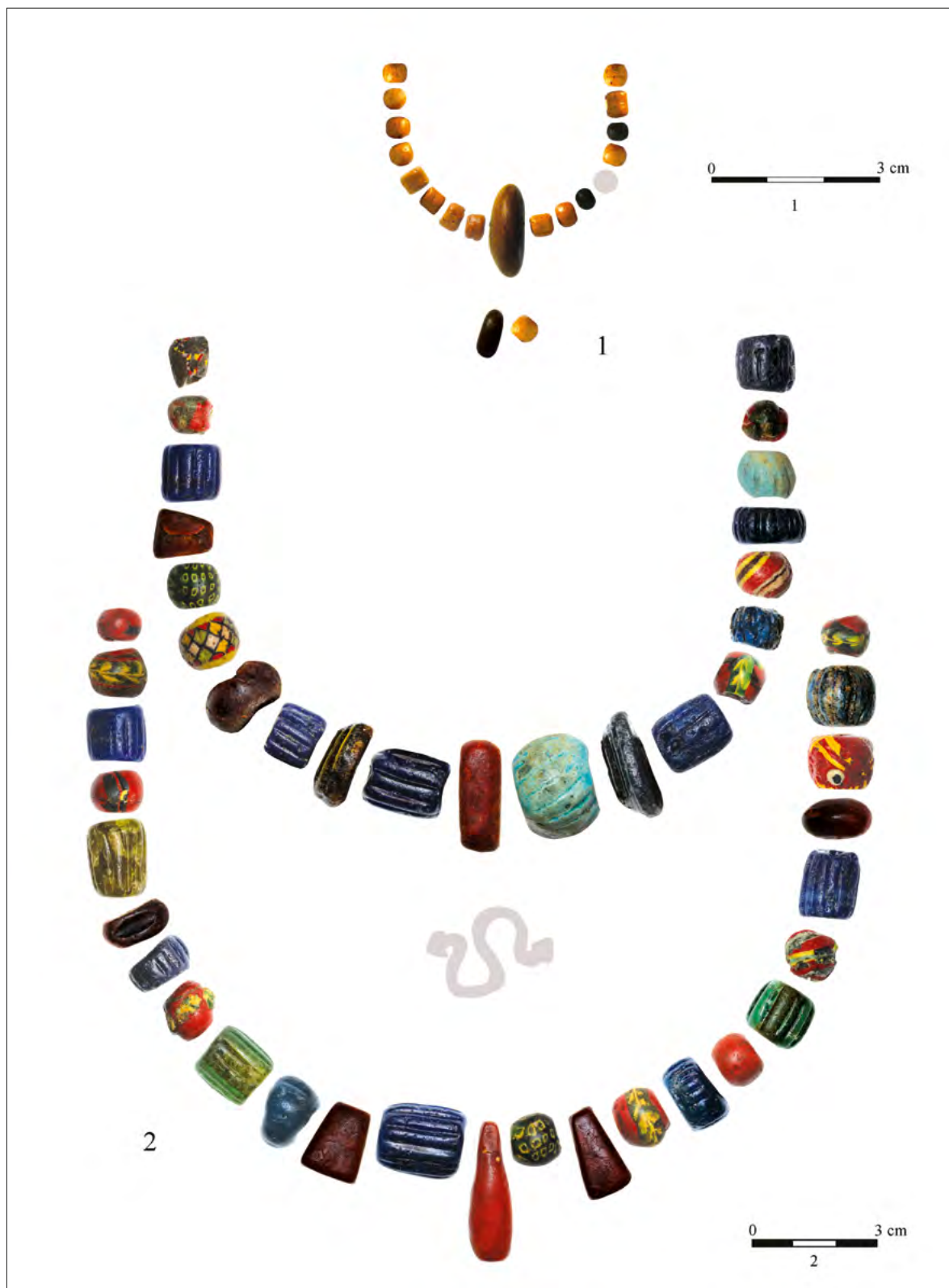
Tabl. 62. 1. Rekonstrukcja długiej kolii układu „E”. 2. Rekonstrukcja zestawu kolii. 1. Czarnówko, obiekt 1070; 2. Pruszcz Gdański, stan. 10, grób 98.

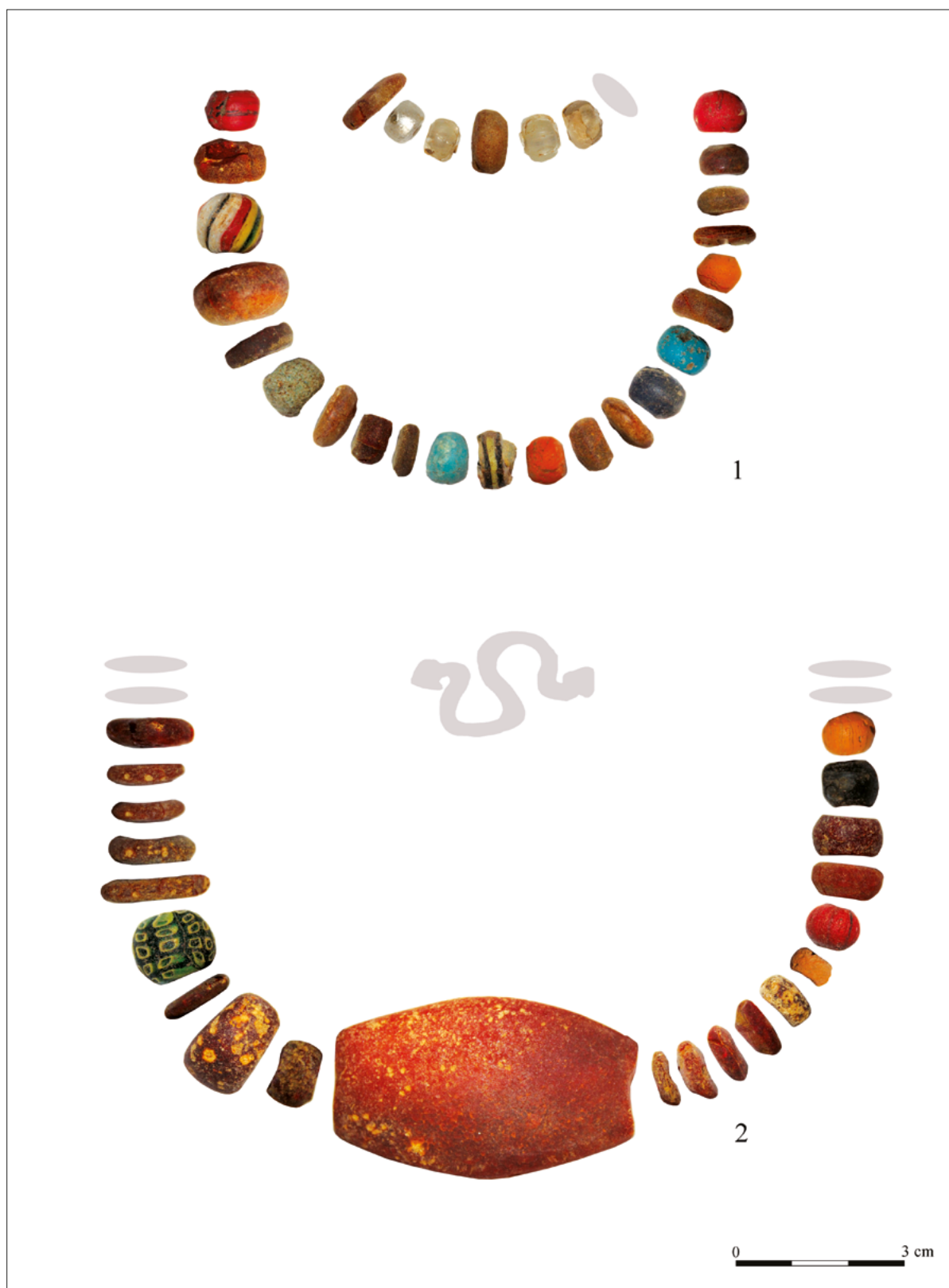
Tabl. 63. Rekonstrukcja zestawu kolii. Krótka kolia układu „A” + długa kolia układu „C”.
1. Czarnówko, obiekt 1783.

Tabl. 64. 1–3. Rekonstrukcje zestawów kolii. 1. Pojedynczy paciorek + długa kolia układu „C”. 2. Krótka i długa kolia układu „B”. 3. Układ zachowany zestawu: pojedynczy paciorek + długa kolia układu „B”. 1–3. Czarnówko: 1 – obiekt 1027; 2 – obiekt 134; 3 – obiekt 1260.

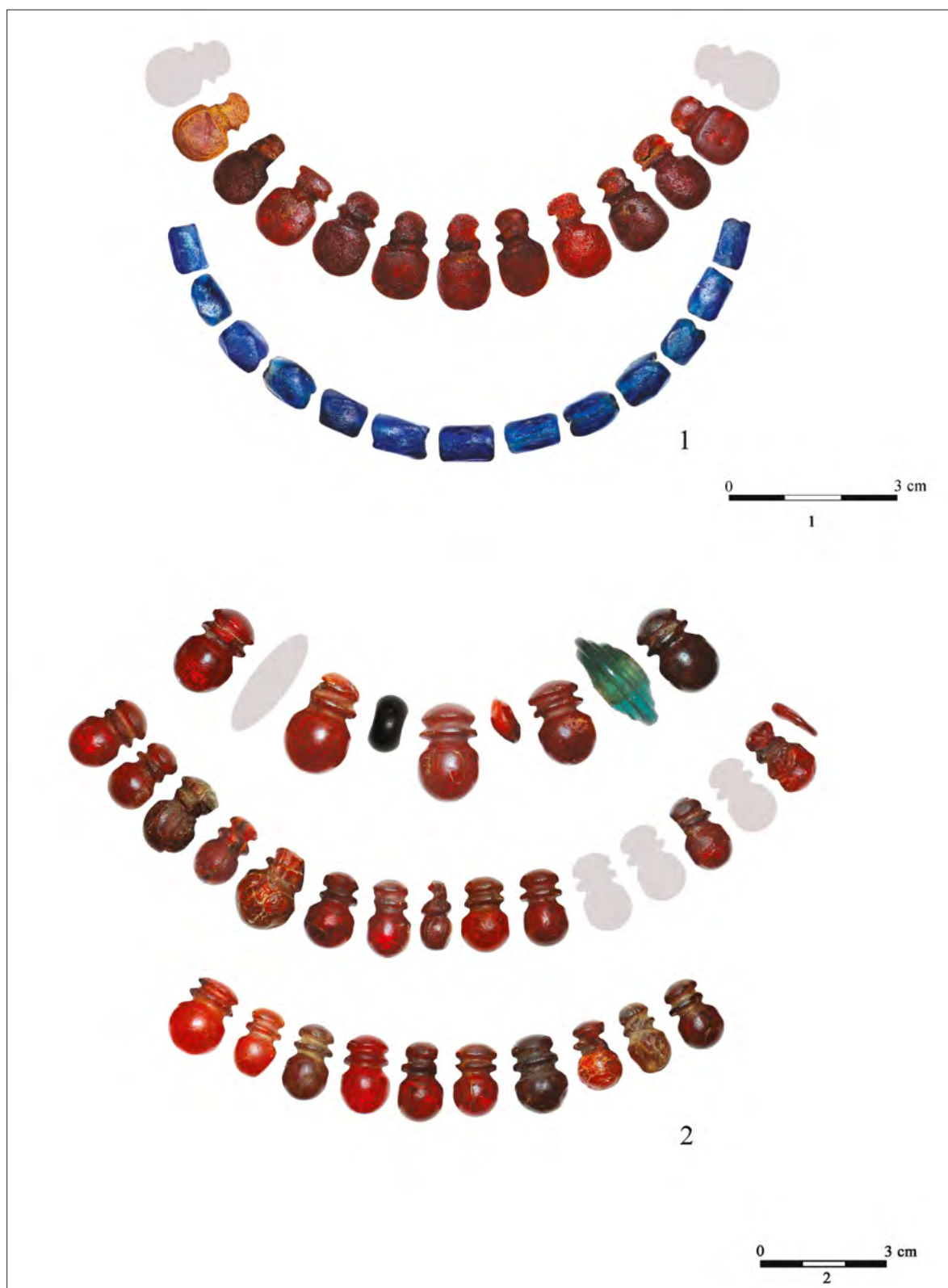
Tabl. 65. 1. Układ zachowany zestawu: krótka kolia układu „B” + podwójne paciorki na poziomie klatki piersiowej. 2. Rekonstrukcja zestawu dwóch koliai nieokreślonego układu. 1. Czarnówko, obiekt 307; 2. Grzybnica, grób 58.

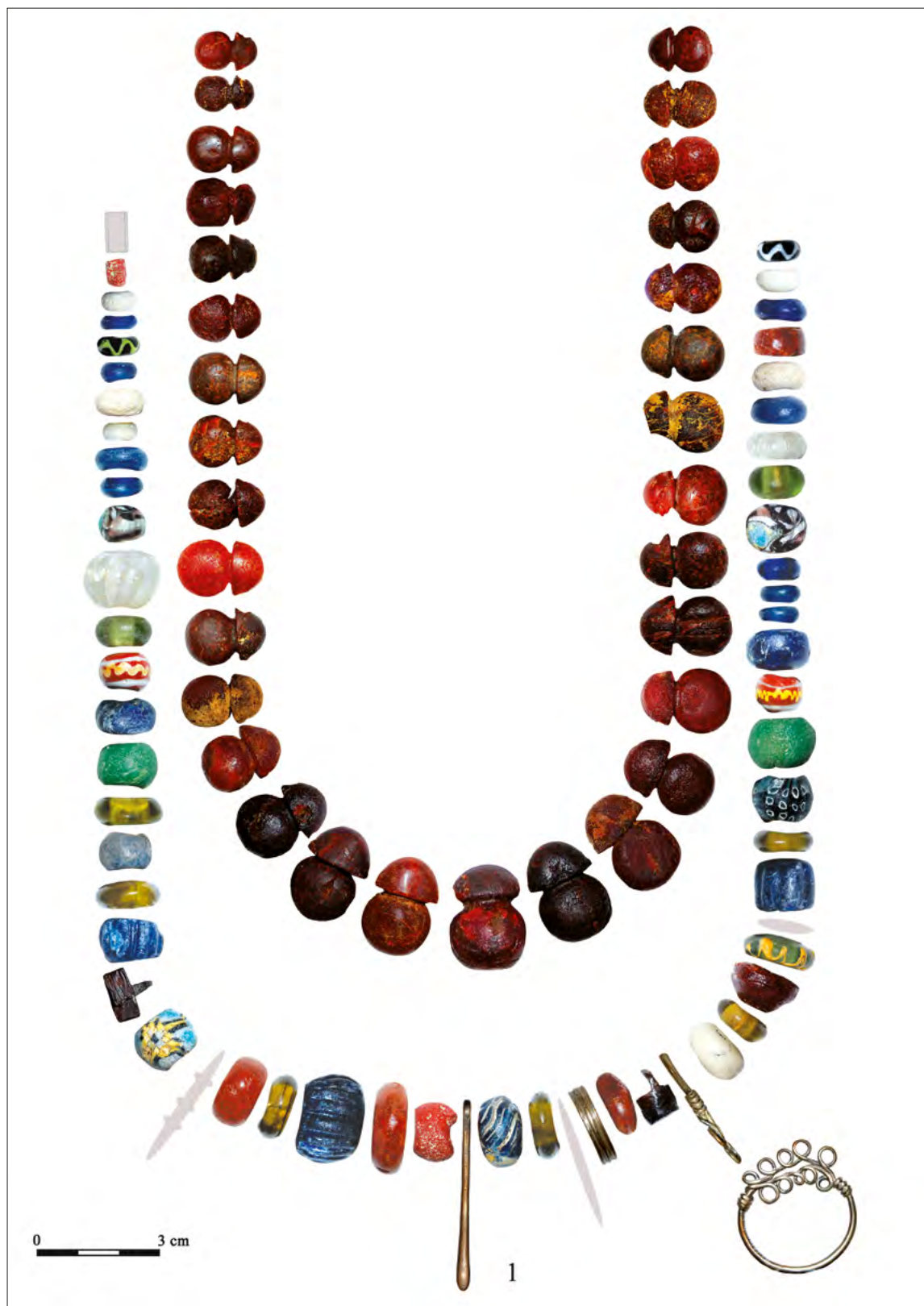
Tabl. 66. 1–2. Układ zachowanych kolii w zestawach. 1. Krótka i długa kolia układu „B”.
2. Długa kolia układu „C”. Kowalewko: 1 – grób 61; 2 – grób 320.

Tabl. 67. 1. Nieokreślona forma dekoracji, prawdopodobnie zestaw dwóch koliai układu „A”.
2. Układ zachowany zestawu koliai. Podwójne paciorki na poziomie szyi + długa kolia układu „C”.
1. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 3; 2. Kamienica Szlachecka, obiekt 86 (grób 66).

Tabl. 68. 1. Rekonstrukcja zestawu kolii. Krótkie kolie układu „E”. 2. Układ zachowany zestawu kolii. Krótka kolia układu „B” + długa kolia układu „D” + długa kolia układu „E”. 1. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 22; 2. Weklice, grób 150.

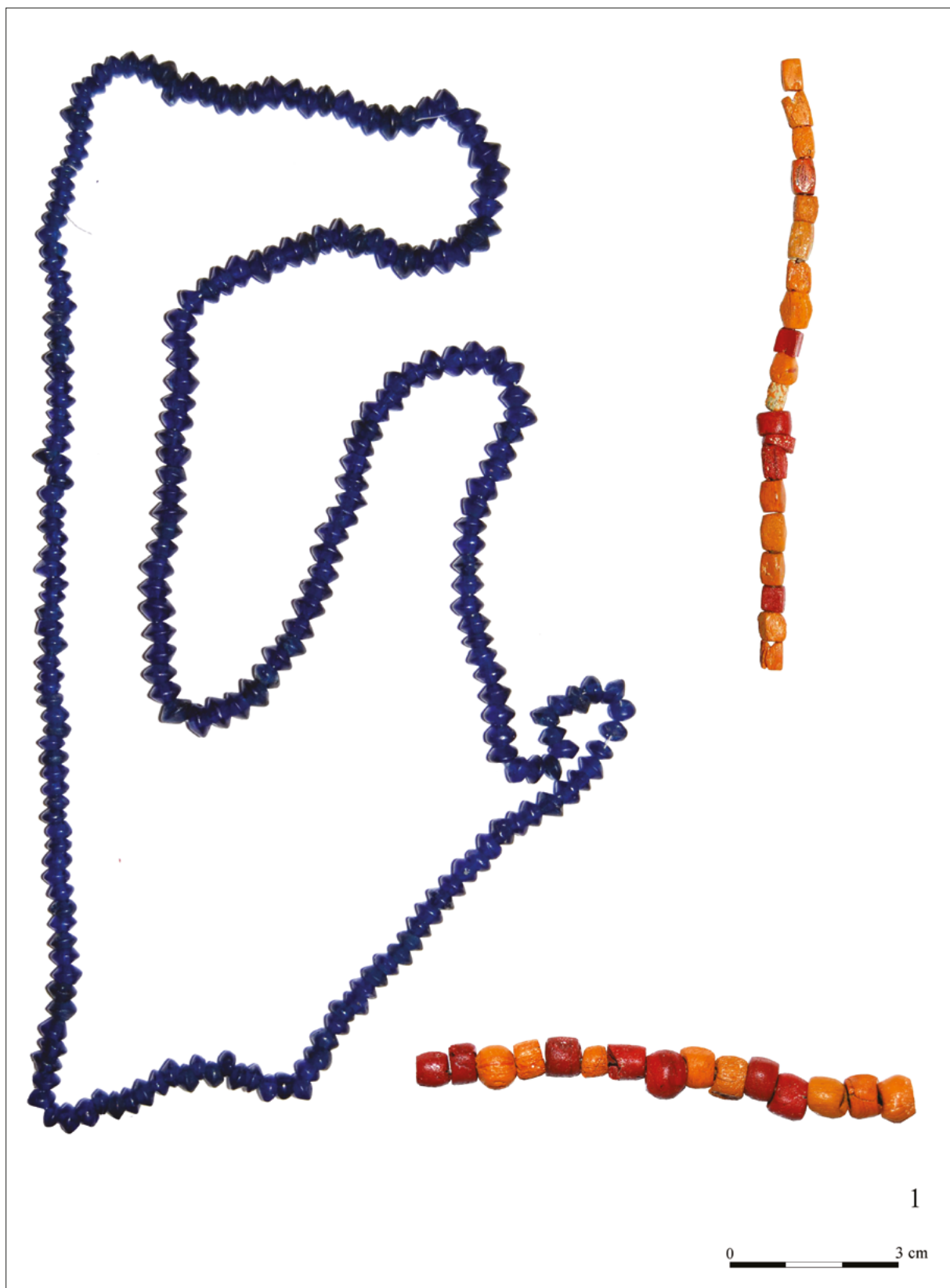
Tabl. 69. Rekonstrukcja zestawu kolii. Krótka kolia układu „E” + długa kolia układu „C”.
1. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 17.

Tabl. 70. 1. Rekonstrukcje zestawów kolii. 1. Długa kolia układu „B”. 2–3. Paciorki związane z aplikacjami. 1. Nowy Łowicz, kurhan 3 / grób 2; 2. Czarnówko, obiekt R271; 3. Kamienica Szlachecka, obiekt 33 (grób 17).

Tabl. 71. Paciorki związane z aplikacjami. 1. Cecele, grób 81; 2. Ulkowy, grób 19.
2 – wg Tuszyńska 2005b.

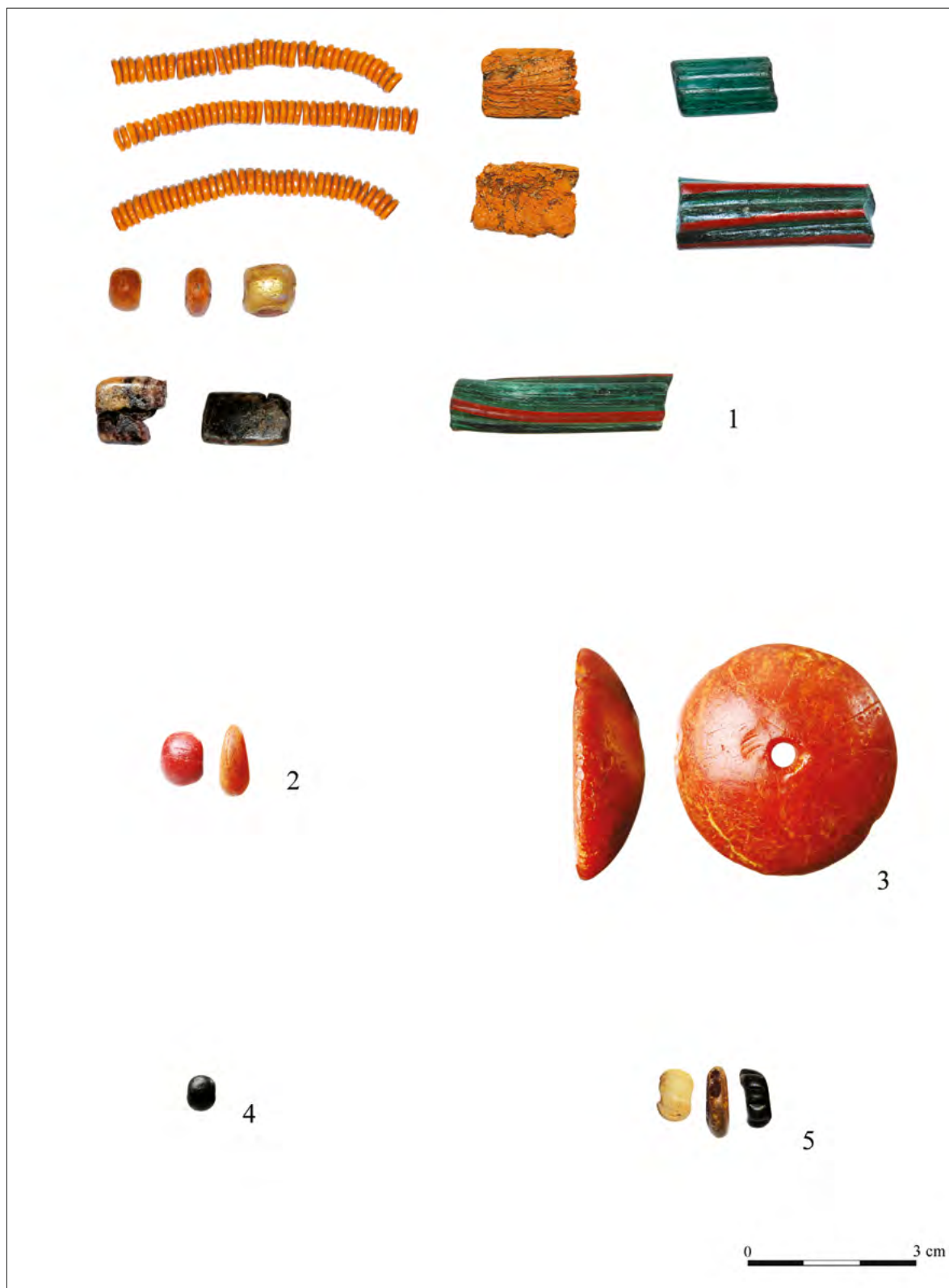
Tabl. 72. Paciorki związane z aplikacją. 1. Pruszcz Gdański, stan. 5, grób 12, szkielet A.

Tabl. 73. Paciorki związane z aplikacją 1. Kowalewko, grób 84.

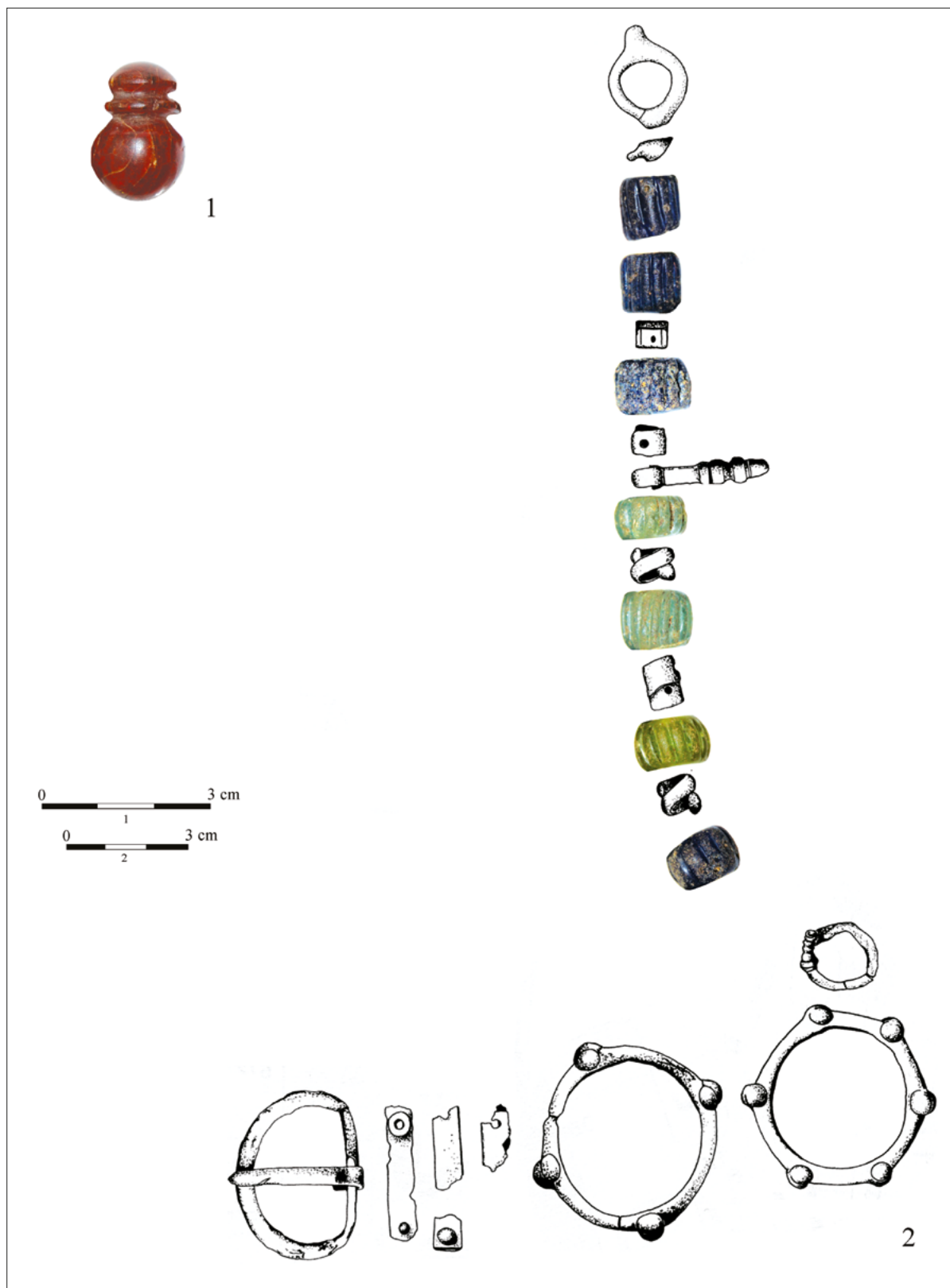
Tabl. 74. Paciorki związane z aplikacją. 1–3. Weklice: 1 – grób 210; 2 – grób 353; 3 – grób 184; 4. Węgrowo, grób 60.

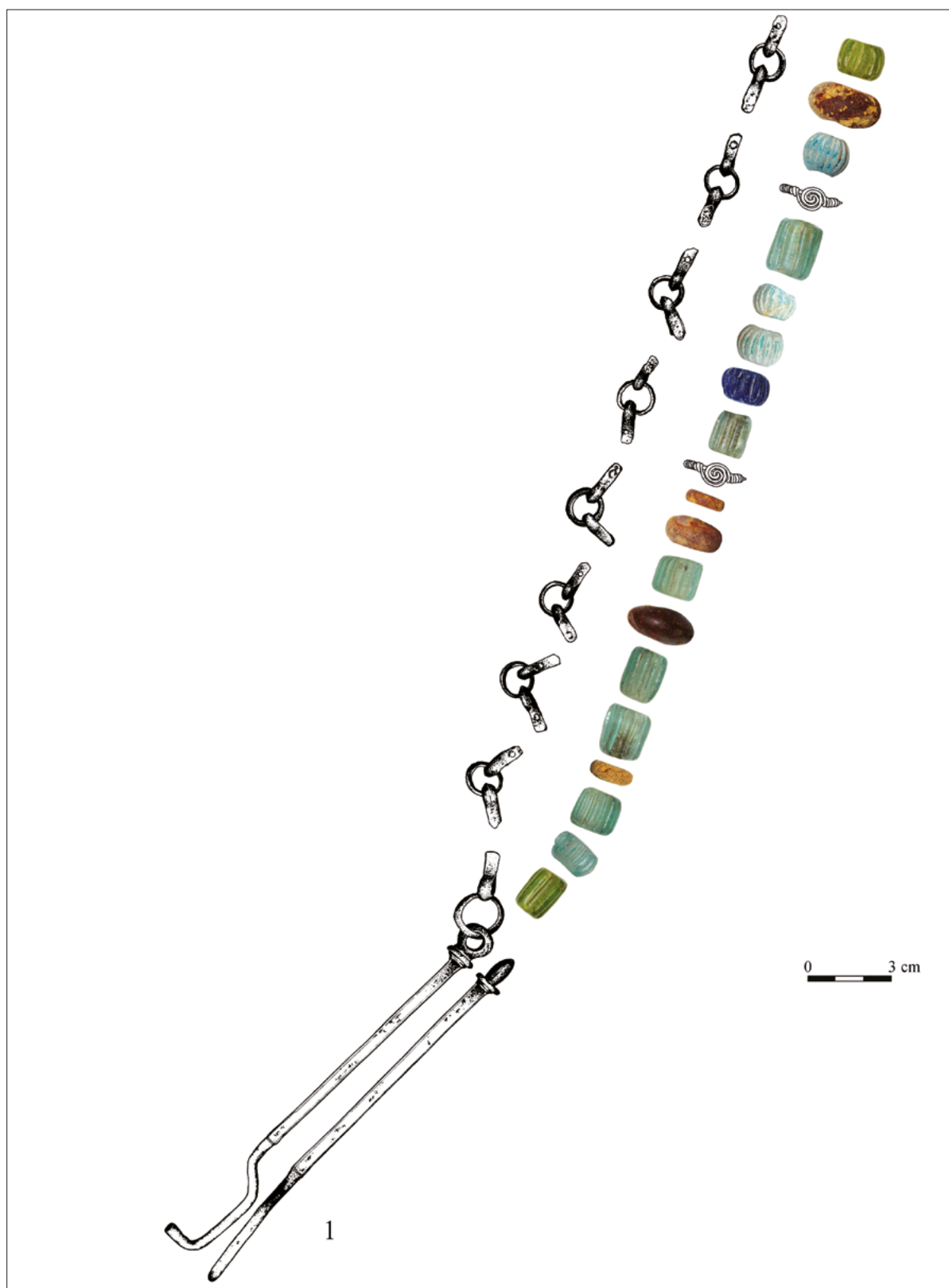
Tabl. 75. 1. Nieokreślona forma dekoracji, prawdopodobnie aplikacja. 2–5. Paciorki związane z dekoracją talii. 1. Ulkowy, grób 2; 2–4. Czarnówko: 2 – obiekt 1570; 3 – obiekt 1602; 4 – obiekt 1799; 5. Cecele, grób 17A.

Tabl. 76. Paciorki związane z dekoracją talii. 1-2. Kowalewko: 1 – grób 87; 2 – grób 223; 3. Czarnówko, obiekt 1777.

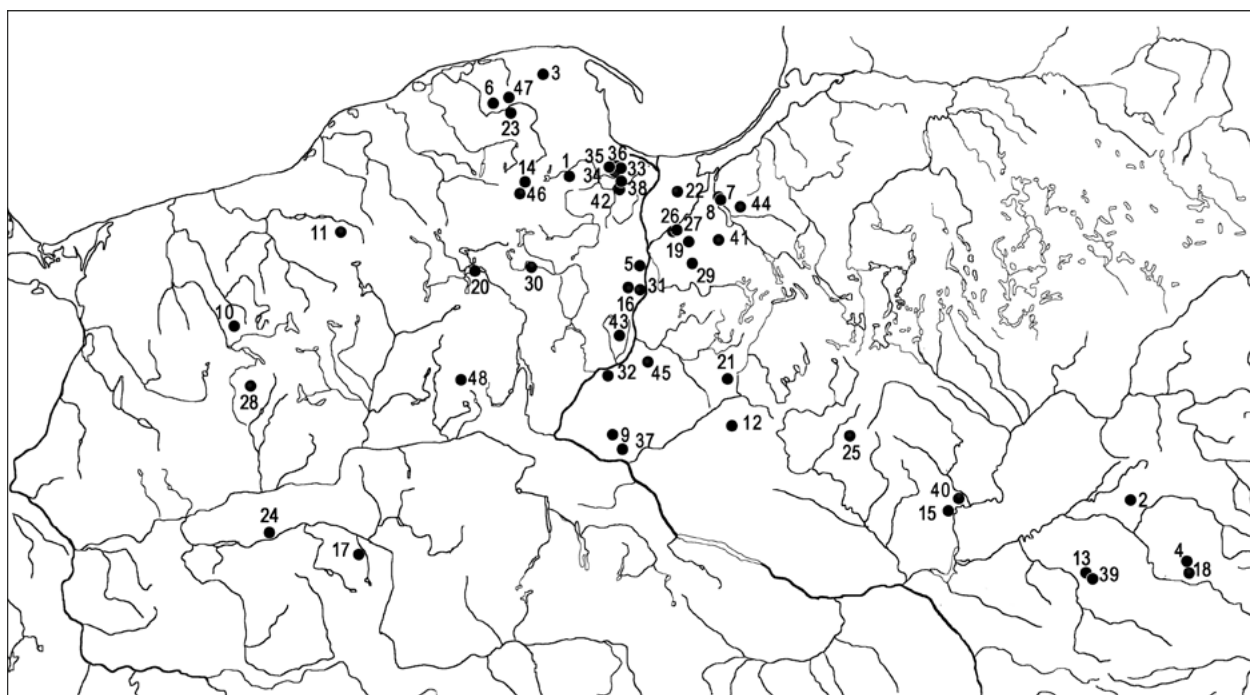

Tabl. 77. 1. Paciorek związany z dekoracją głowy. 2. Rekonstrukcja kompozycji pionowej.
1. Weklice, grób 150; 2. Kowalewko, grób 282. 2 – metalowe ozdoby wg Skorupka 2001a.

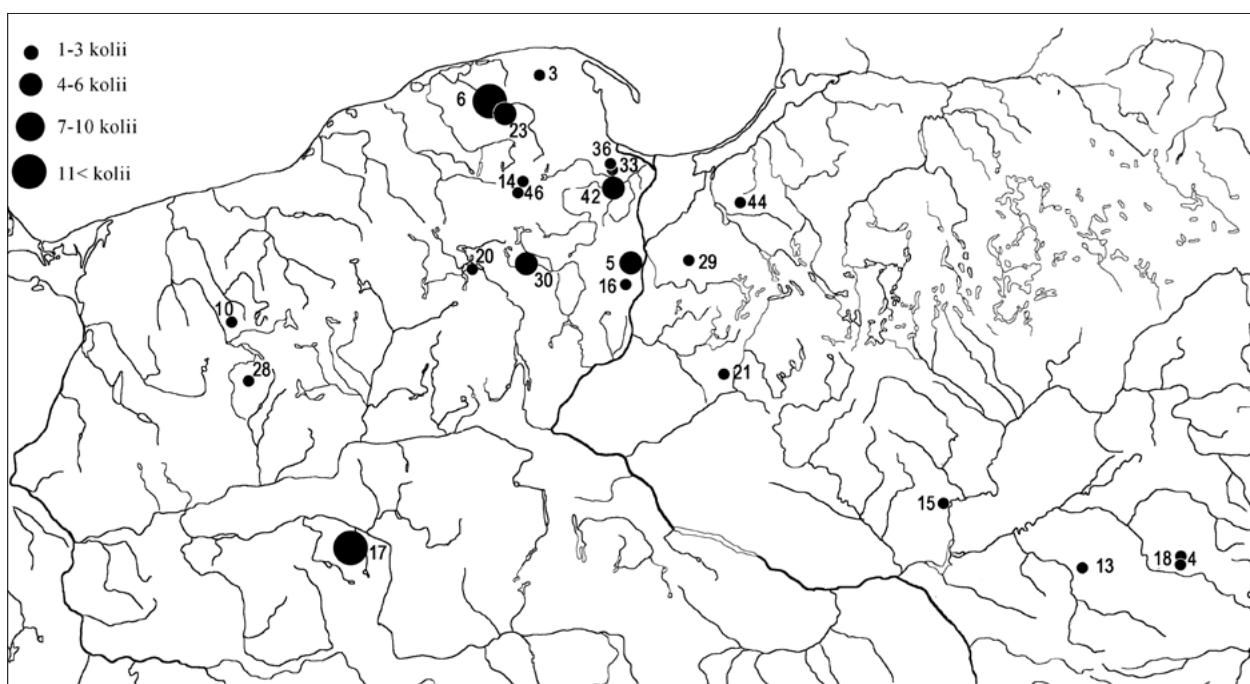

Tabl. 78. Rekonstrukcja pionowej kompozycji. 1. Kowalewko, grób 201. 1 – metalowe ozdoby wg Skorupka 2001a.

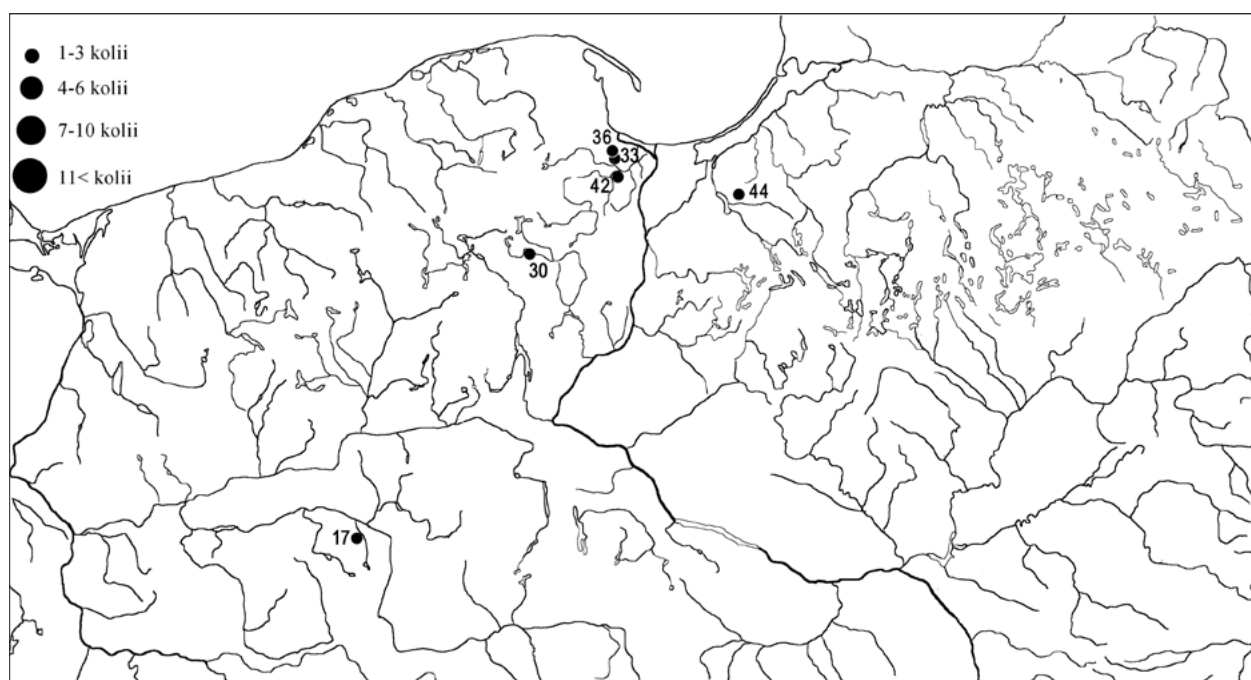
Mapy

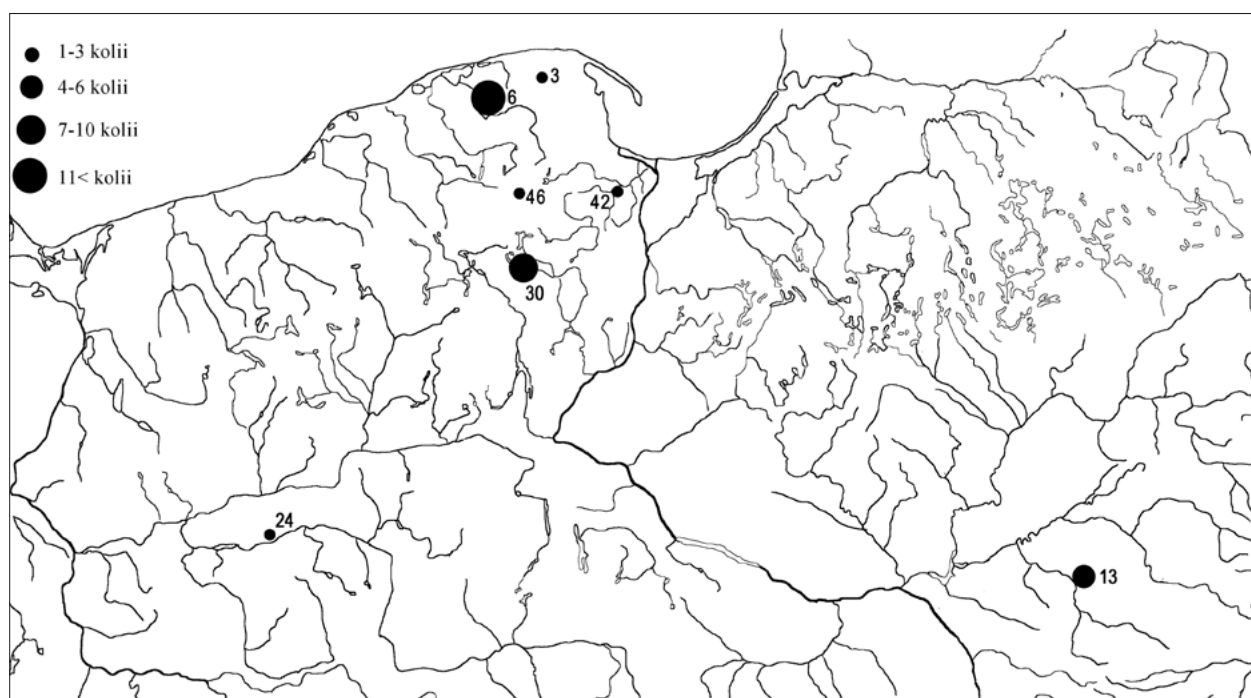
Mapa 1. Lista stanowisk uwzględnionych w katalogu (zestawienie 1).

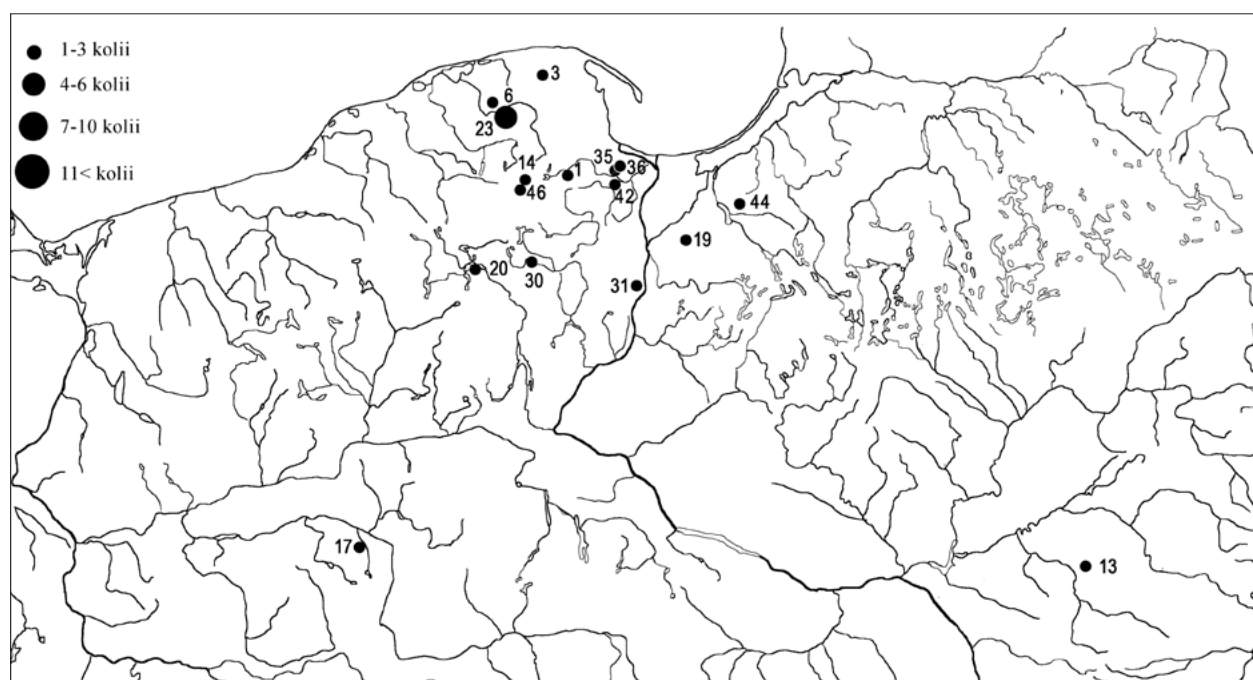
Mapa 2.1. Występowanie pojedynczych paciorków odkrytych na poziomie szyi (zestawienie 2.1).

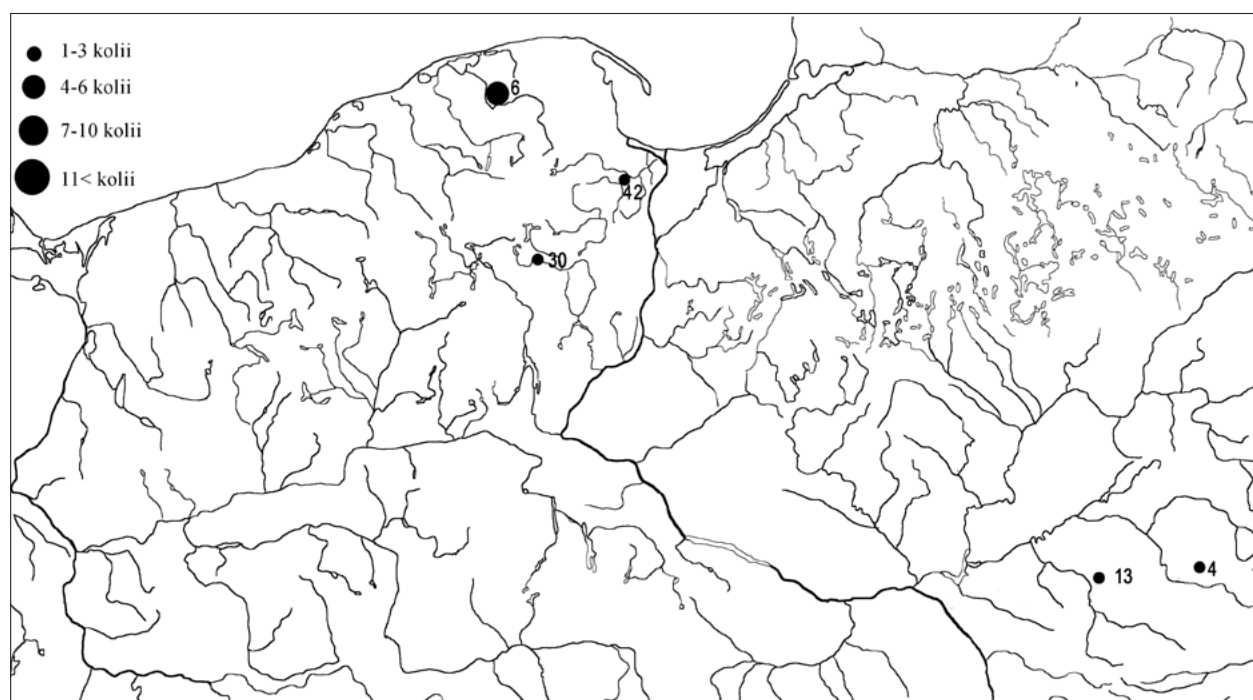
Mapa 2.2. Występowanie pojedynczych paciorków odkrytych na poziomie klatki piersiowej (zestawienie 2.2).

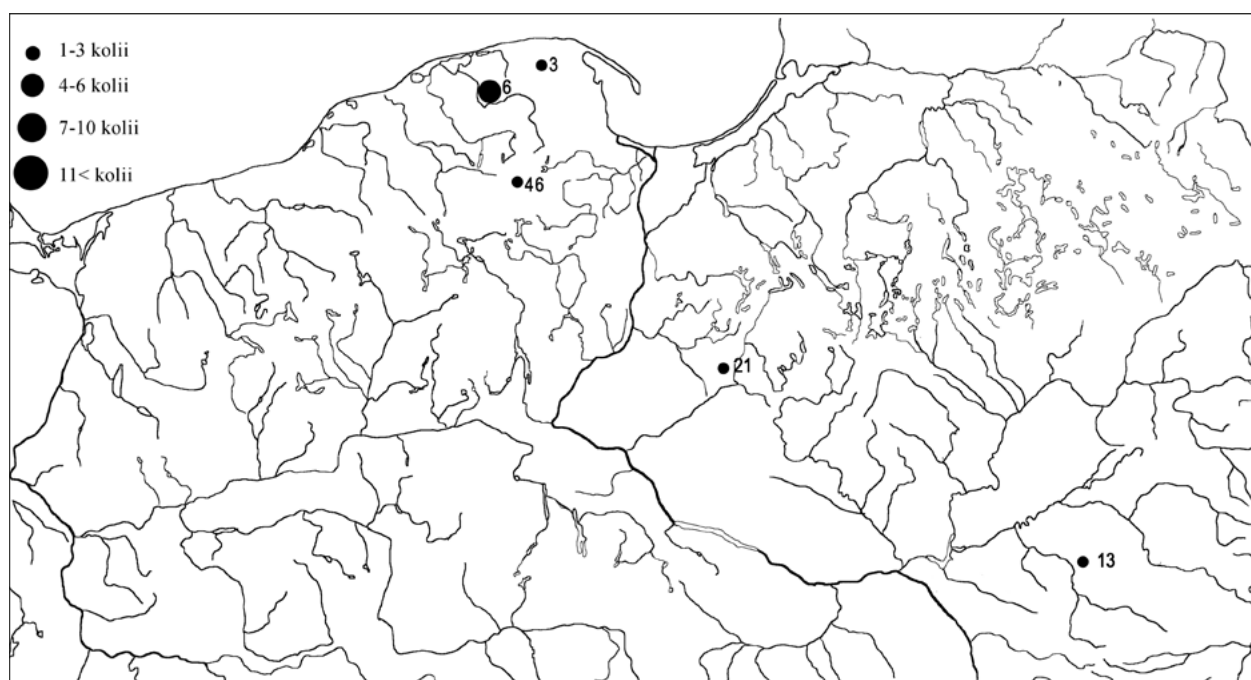
Mapa 2.3. Występowanie pojedynczych paciorków nieprzypisanych do wyznaczonych poziomów (zestawienie 2.3).

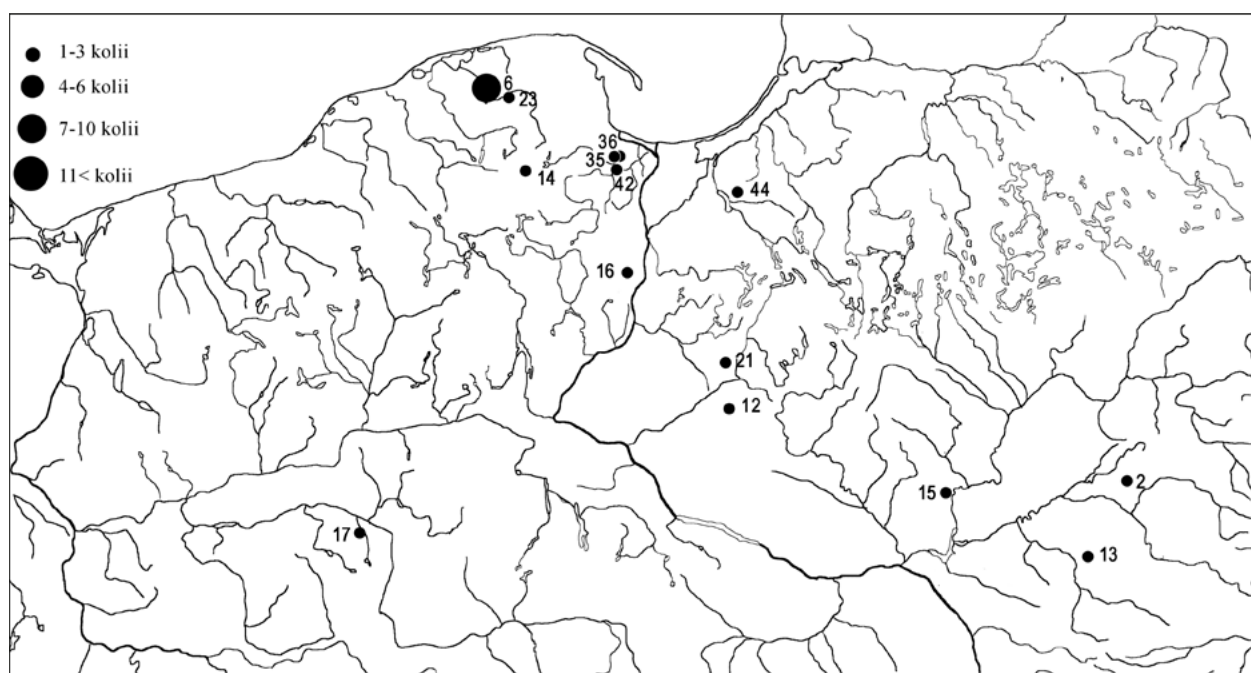
Mapa 3.1. Występowanie podwójnych paciorków odkrytych na poziomie szyi (zestawienie 3.1).

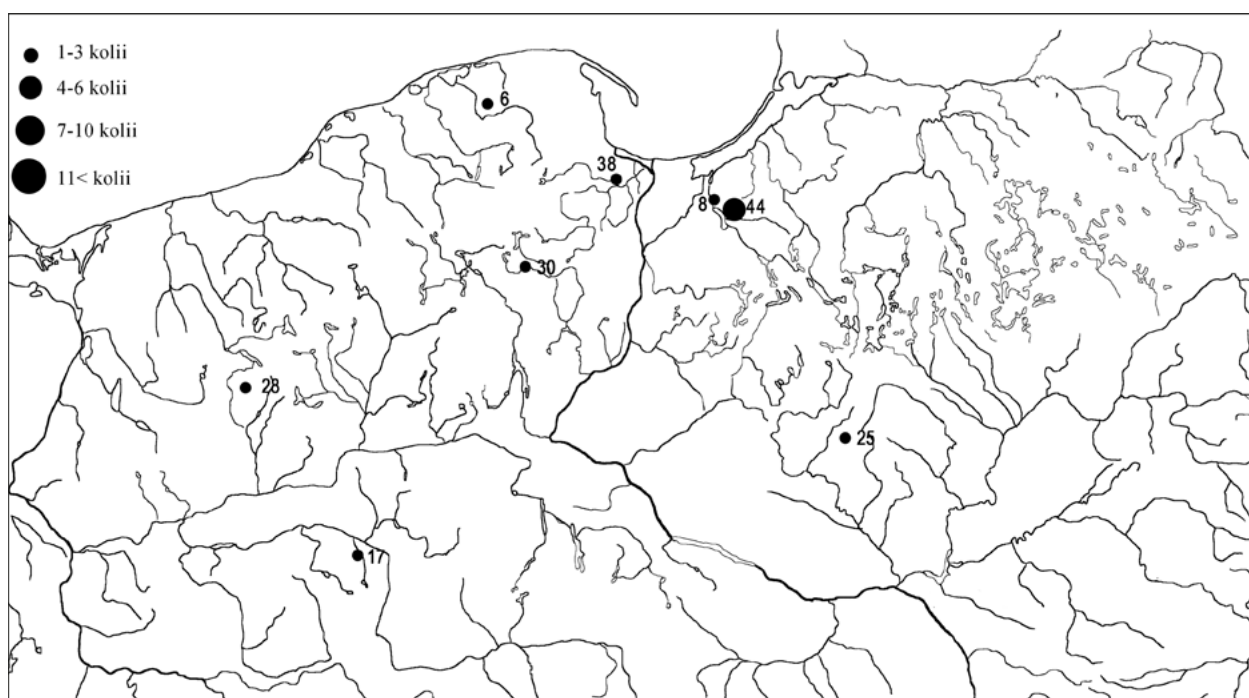
Mapa 3.2. Występowanie podwójnych paciorków odkrytych na poziomie klatki piersiowej (zestawienie 3.2).

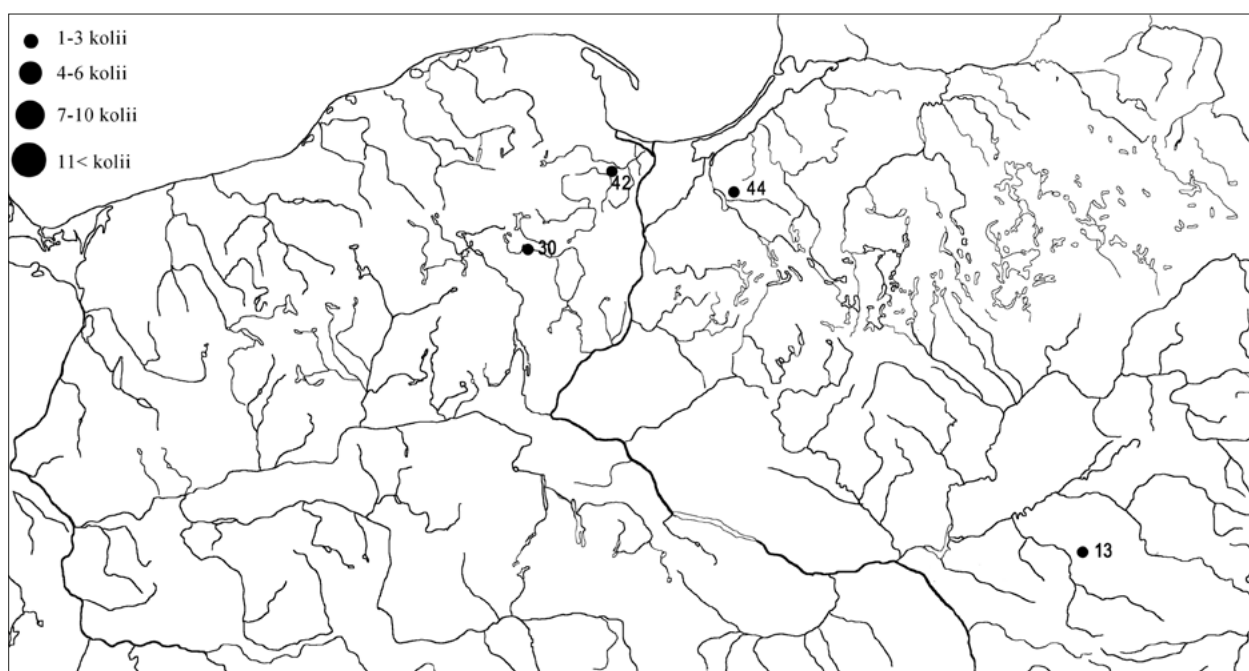
Mapa 3.3. Występowanie podwójnych paciorków nieprzypisanych do wyznaczonych poziomów (zestawienie 3.3).

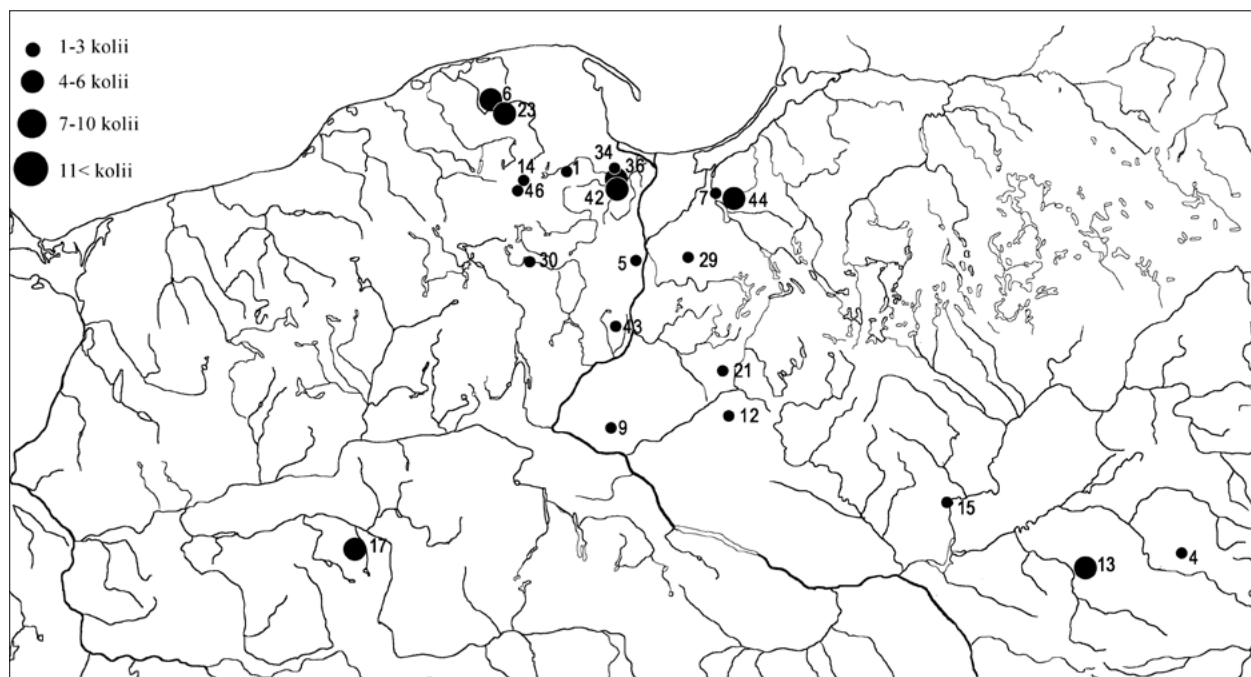
Mapa 4.1. Występowanie krótkich kolii układu „A” (zestawienie 4.1).

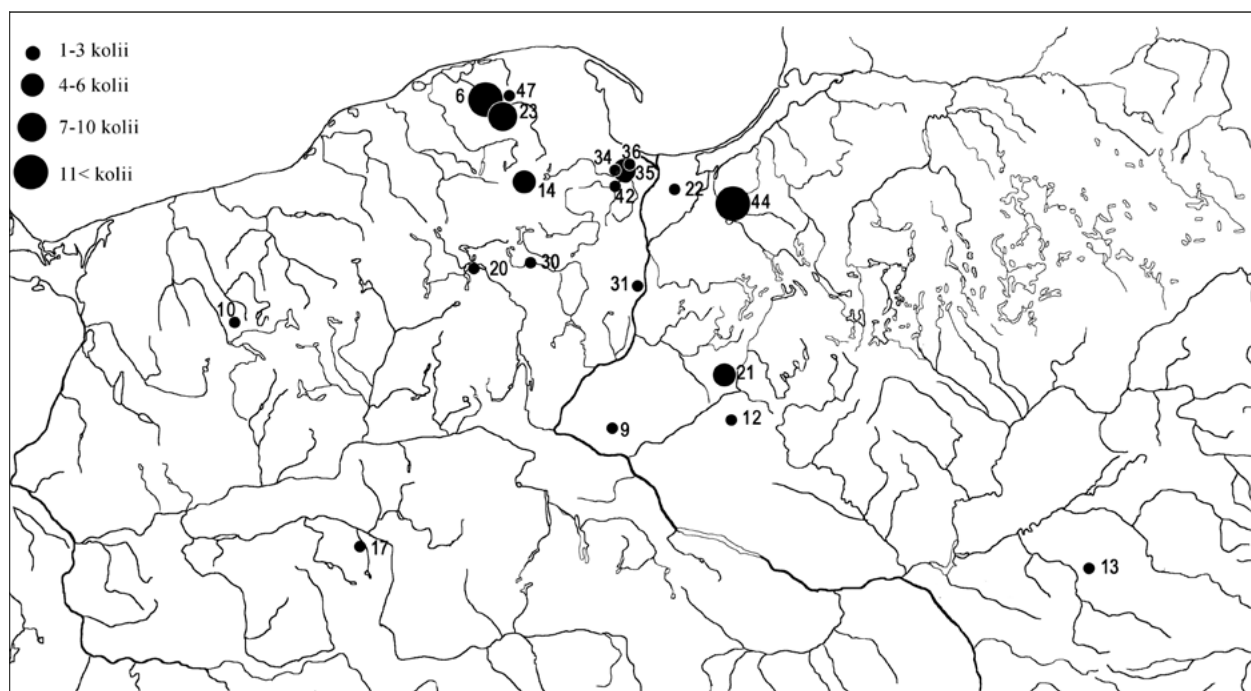
Mapa 4.2. Występowanie długich kolii układu „A” (zestawienie 4.2).

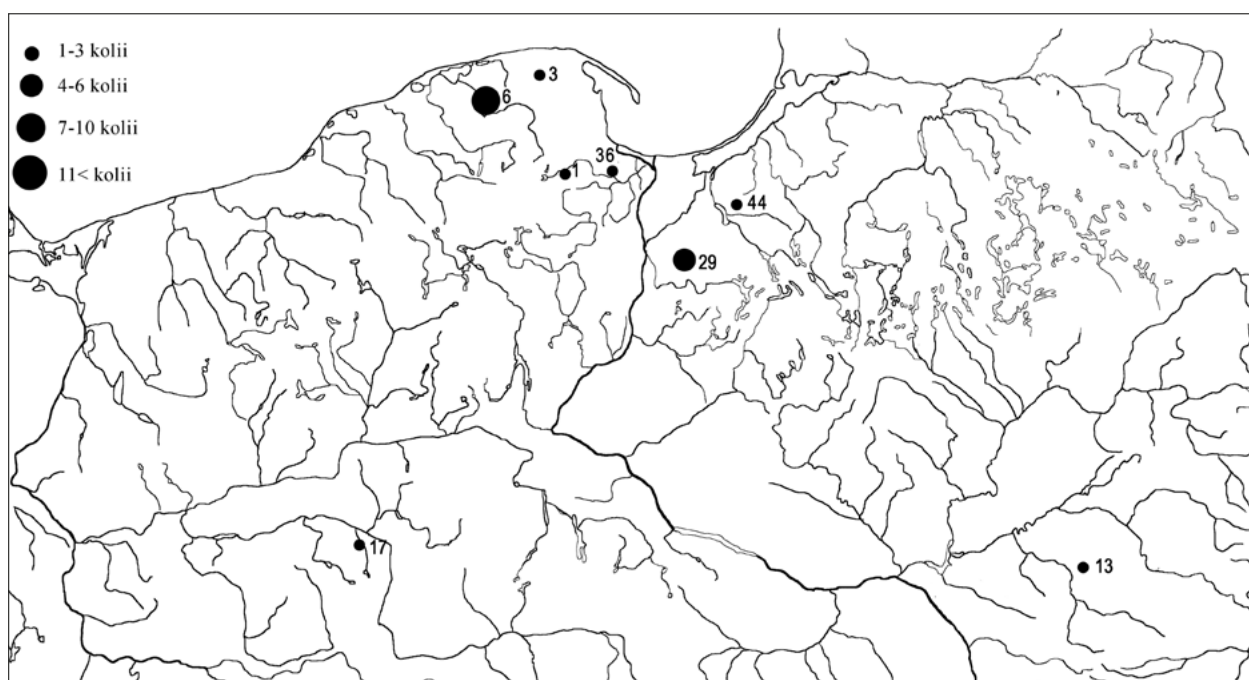
Mapa 4.3. Występowanie kolii układu „A” nieprzypisanych do wyznaczonych poziomów (zestawienie 4.3).

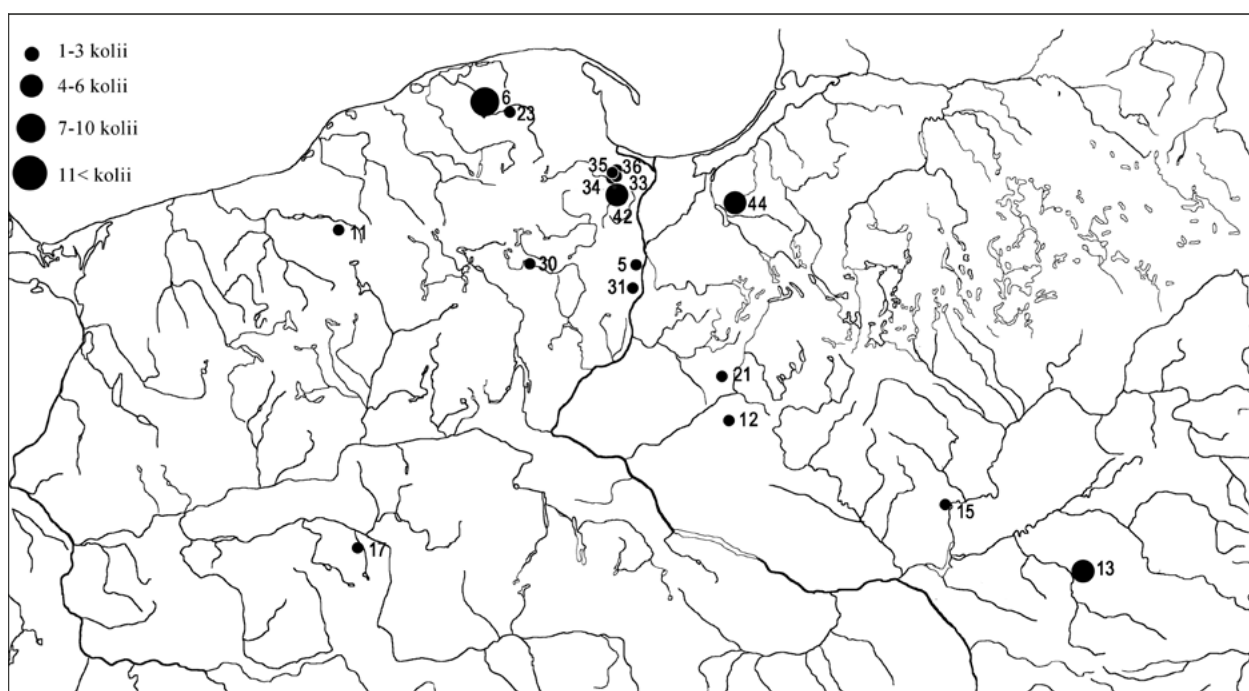
Mapa 5.1. Występowanie krótkich kolii układu „B” (zestawienie 5.1).

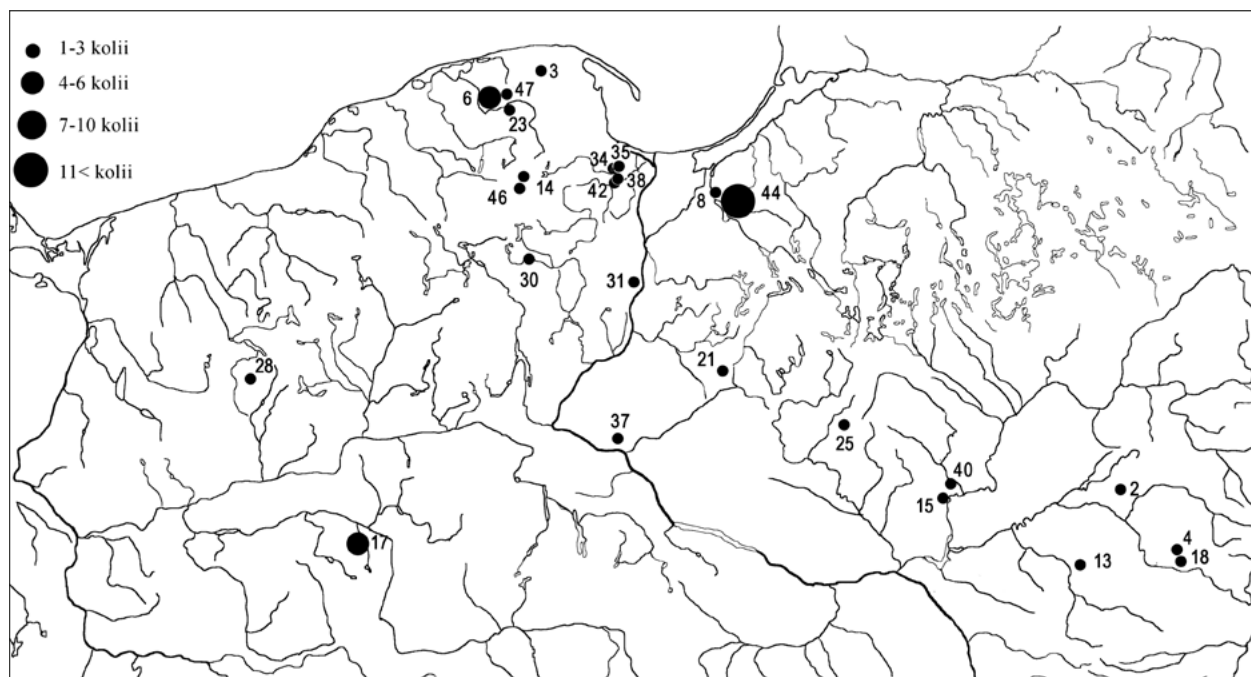
Mapa 5.2. Występowanie długich kolii układu „B” (zestawienie 5.2).

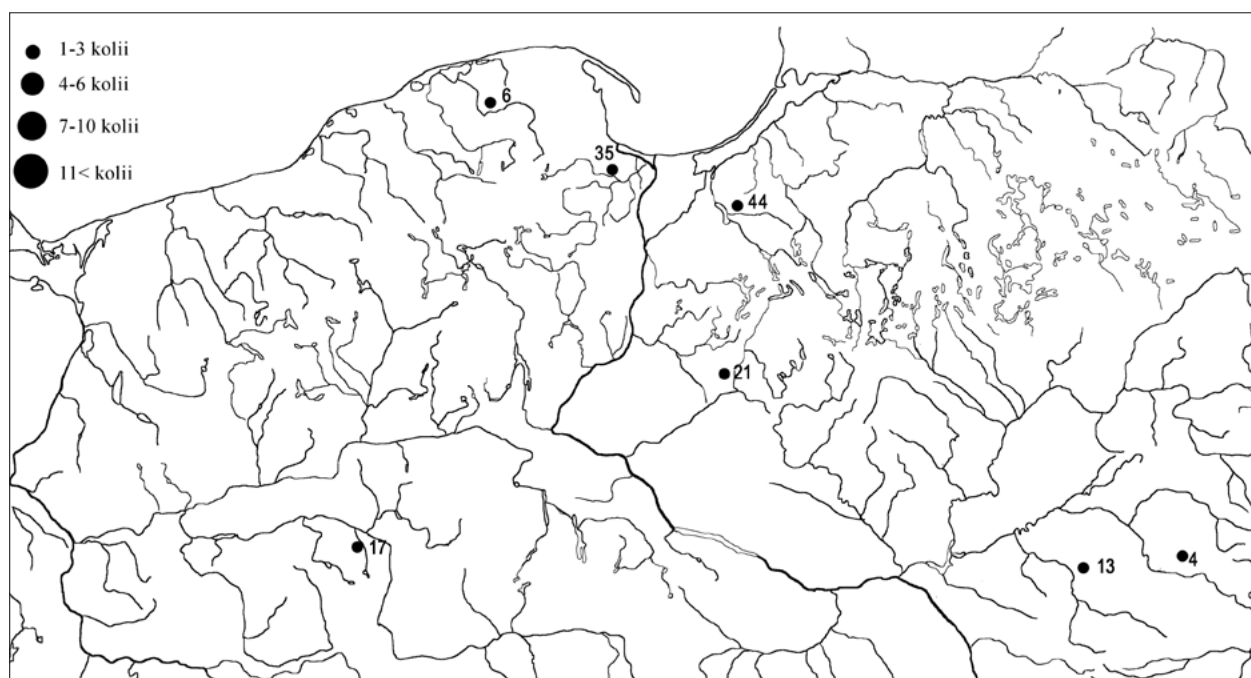
Mapa 5.3. Występowanie kolii układu „B” nieprzypisanych do wyznaczonych poziomów (zestawienie 5.3).

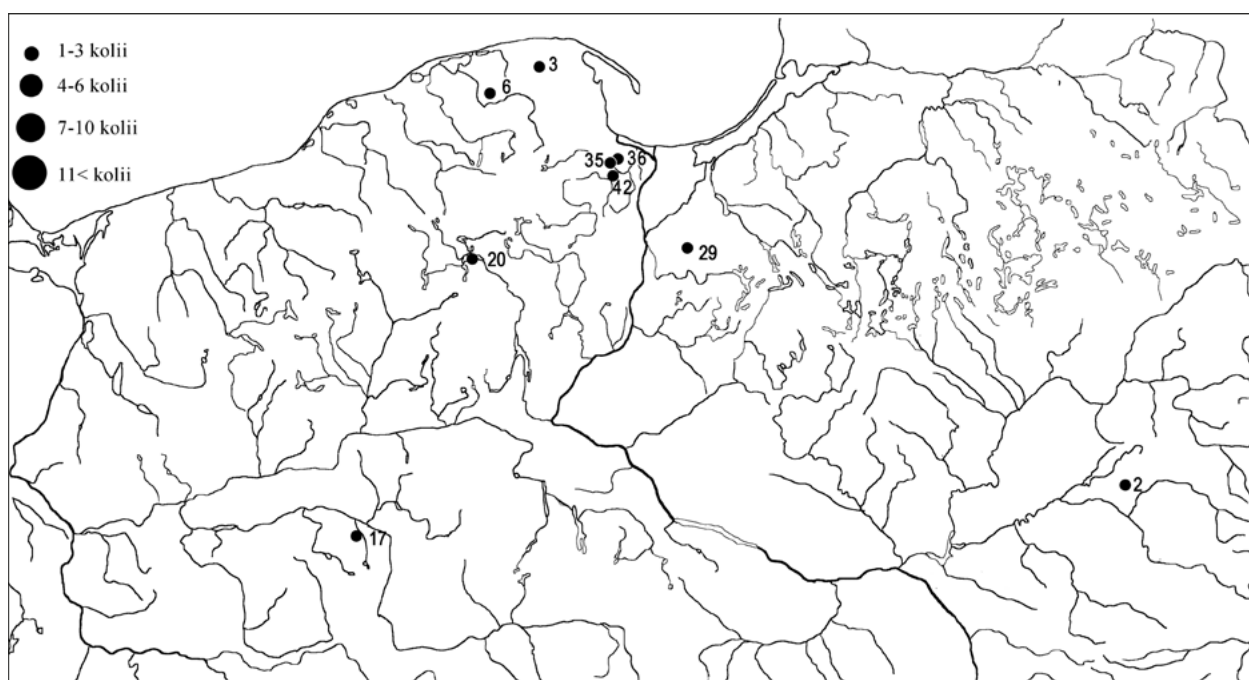
Mapa 6.1. Występowanie krótkich kolii układu „C” (zestawienie 6.1).

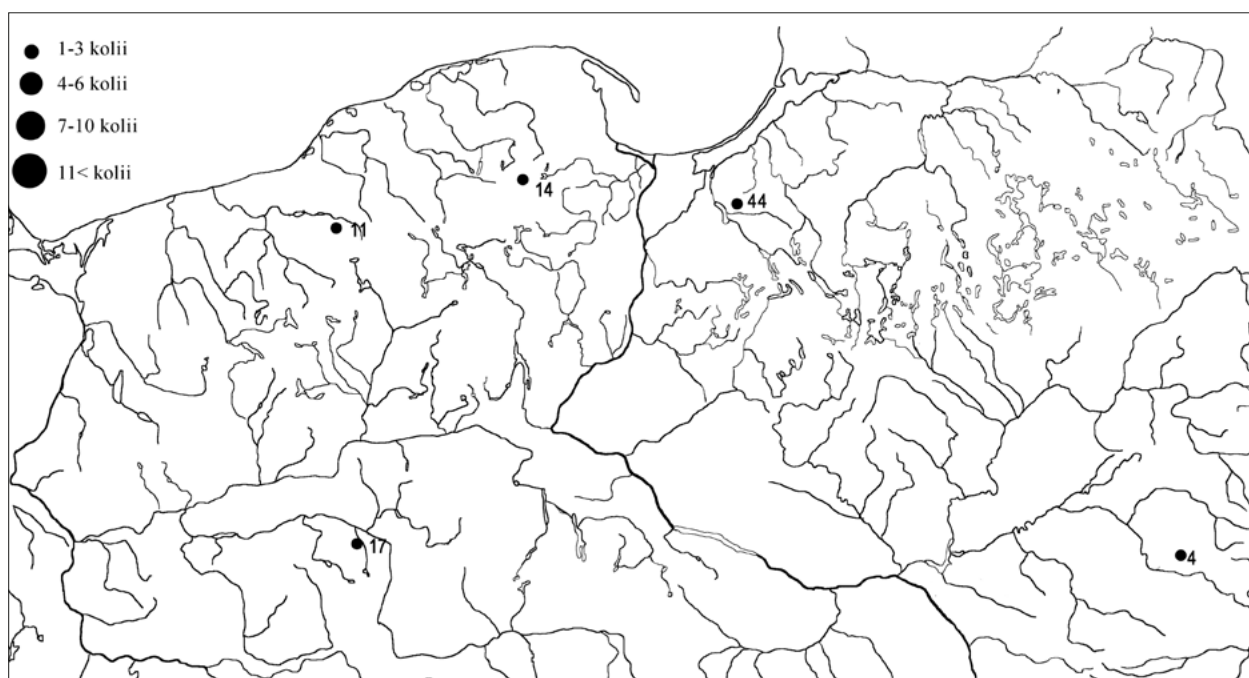
Mapa 6.2. Występowanie długich kolii układu „C” (zestawienie 6.2).

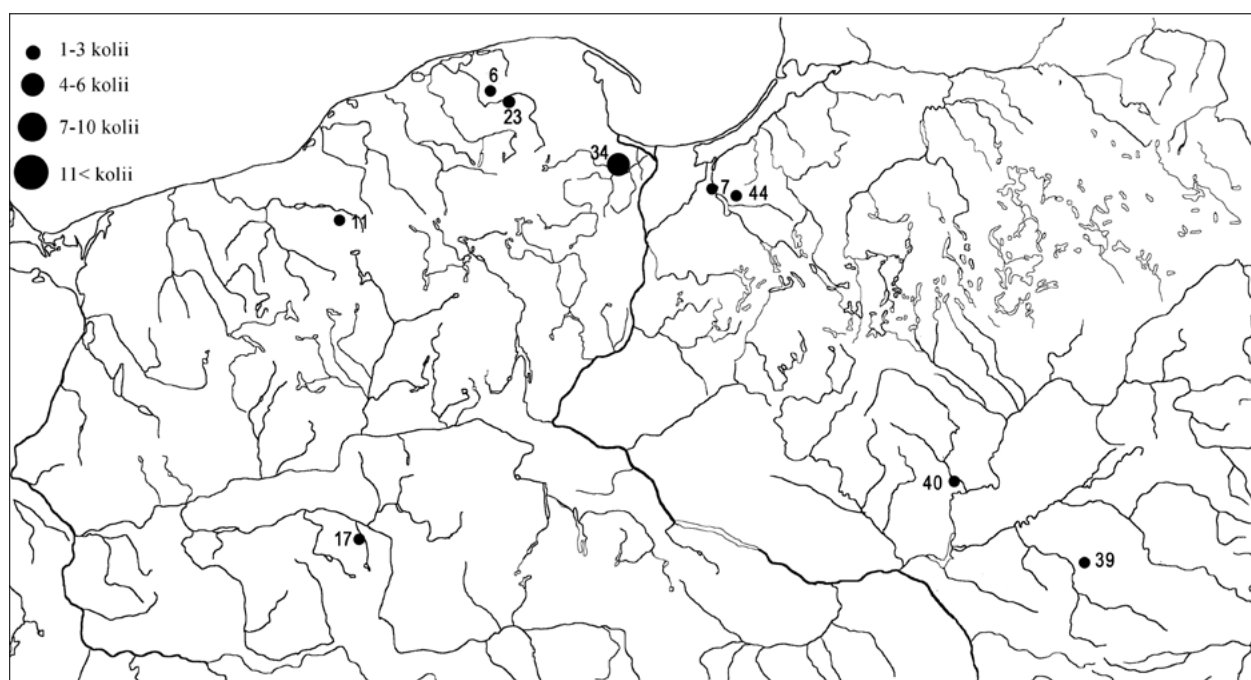
Mapa 6.3. Występowanie kolii układu „C” nieprzypisanych do wyznaczonych poziomów (zestawienie 6.3).

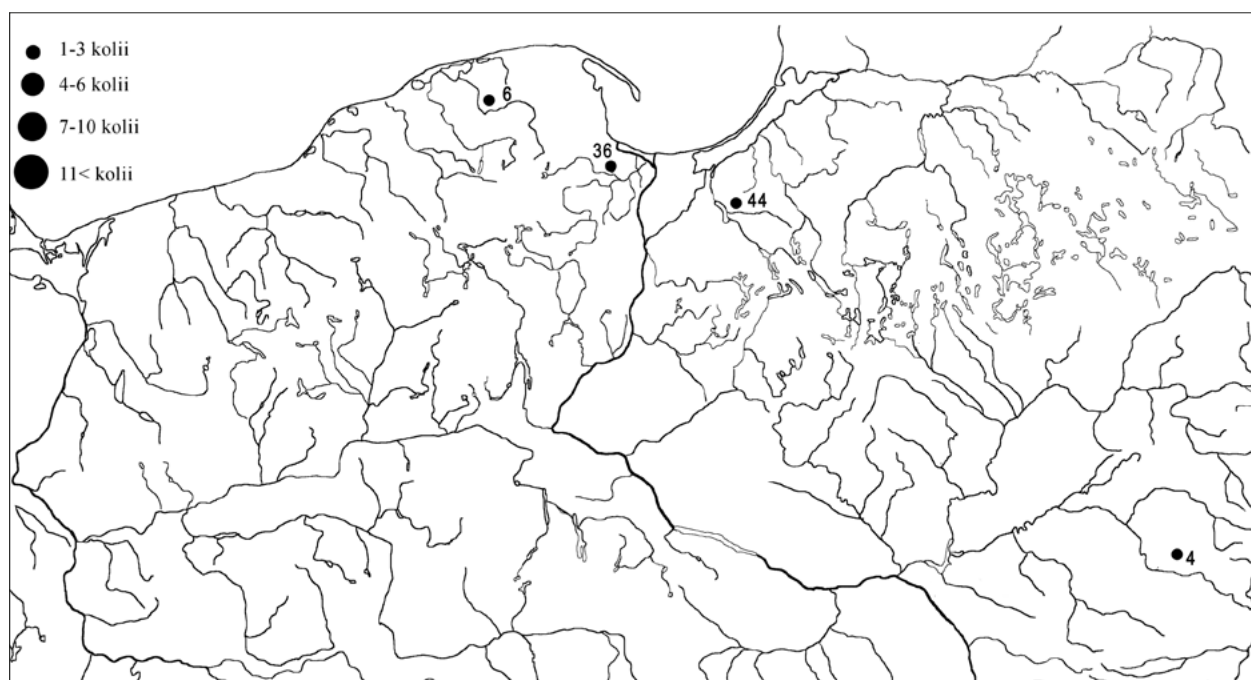
Mapa 7.1. Występowanie krótkich kolii układu „D” (zestawienie 7.1).

Mapa 7.2. Występowanie długich kolii układu „D” (zestawienie 7.2).

Mapa 8.1. Występowanie krótkich kolii układu „E” (zestawienie 8.1).

Mapa 8.2. Występowanie długich kolii układu „E” (zestawienie 8.2).